MATICE LIDU

1878

A178.

Columbia University
in the City of New York

THE LIBRARIES

Čeští vyhnanci.

Historický obraz z třicetileté války

od

Ivana Klicpery.

Matice lidu ročníku XII. číslo 1.

(Běžné číslo 67.)

V PRAZE.

Nákladem spolku pro vydávání latinských knih českých

1878.

891.86
M427
1878

Tiskem dra. Ed. Grégra v Praze 1878.

Svému

veleváženému otcovskému příteli

pánu panu

JUDru J. A. Gabrielovi,

zasloužilému starému českému vlastenci a národovci osvědčenému

na důkaz

vroucí úcty a vděčné vážnosti

připisuje

spisovatel.

I.

Rafije na orloji věže svatovítské minula v den 20. listopadu 1631 právě hodinu dvaadvacátou, dle nynějšího našeho počtu čtvrtou odpůldní, a podzimní ač ne právě příjemný den chýlil se ke konci. Přehánělyť se po obloze tmavé mraky, s nichž čas od času lehká prška, smíšená s pýřím sněhovým k zemi se snášela, a od východu zavíval co chvíli ostrý vítr, který ledovým dechem svým jinak čistý a jasný vzduch dosti nepříjemným činil, ohlašuje tak již s neklamnou jistotou blízké panství neuprosné kruté zimy.

Vzdor tomu však a jakkoliv byl den jenom všední, jevil se v městech pražských neobyčejný a hlučný ruch. Skoro se všech věží kostelů pražských ozývalo se slavnostní vyzvánění, a po ulicích i náměstích městských proudily davy nesčíslného lidstva.

Však zvláštní bylo také divadlo, jež se toho dne Pražanům naskytalo. Slavilť Jan Jiří, kurfiřt saský, vítězný svůj vjezd do měst pražských, jež vůdce vojsk jeho maršálek Arnheim 15. listopadu výbojně byl opanoval, zmocniv se ve válečném tažení proti německému císaři Ferdinandu II. více jak třetiny celých Čech. S vojskem saským pak

vracela se po mnohých letech opět do svého domova i valná část panstva českého a lidu měšťanského, kteří po bitvě bělohorské buď dobrovolně nechtíce k víře katolické přestoupiti aneb z přinucení vládou Ferdinandovou z Čech vypuzeni byvše, vlasť svou opustiti musili.

A návrat těchto ubohých českých vyhnanců v to byl, který dodával vpádu saskému, jenž jinak jenom neutěšenou a smutnou událostí v řadě neblahých osudů města Prahy a království českého vůbec za třicetileté války byl, zvláštního významu a veliké důležitosti. Bylyť události domácí sběhlé za povstání českého a následujících po něm let u veškerého obyvatelstva Čech a u Pražanův zvláště dosud v živé paměti.

Vědělo se, že veškerá v ty doby velečetná emigrace česká, žijící v cizině, úsilovně o navrácení obecných i veřejných věcí v Čechách ku stavu před bitvou bělohorskou se přičiňuje a doufalo se posud v Čechách, že záležitosti české opět utěšený a příznivý obrat vezmou. Naděje tyto došly na podzim r. 1631. dosti značného oprávnění i rozsahu, když zbraně chrabrého švédského krále Gustava Adolfa stále vítězně proti Ferdinandovi II. a ligě katolické postupovaly, katolický vojvůdce Tilly u Breitenfeldu v Sasku rozhodnou strašlivou porážku utrpěl, a na konec i nerozhodný a dříve váhavý kurfiřt saský Jan Jiří nepřátelský vpád do Čech učinil. Nyní zdálo se všem, že nastal rozhodný obrat, neboť Praha a spolu valná část Čech octla se najednou v moci nepřátel císařových, a dnes v slavnostním průvodu do Prahy vjíždějícího kurfiřta saského hned jemu v zápětí vidíni byli ode všeho lidu hrabě Mates Thurn i Václav z Roupova a mnozí jiní z bývalých direktorův stavovské vlády české z r. 1618. Mimo to nalézalo se v ře-

dách pluků saských veliké množství české šlechty i jiného obecného lidu českého, a vcházelo na sta ba na tisíce českých vyhnanců s blahou nadějí opět do Prahy.

Jakkoliv Ferdinand II. s Jesuity i světskými svými pomahači všemožně se přičinil, aby v čase co nejkratším Čechy a Prahu úplně pokatoličil i veškerý odpor proti sobě a katolictví v kořeni vyvrátil, a se i zdálo, že skutečně cíle snažení svého dosáhl, nebylo tomu ve skutečnosti přece tak. Nadšení a příchylnosť k víře pod obojí a nyní k protestantismu byla v lidu českém příliš hluboce zakořeněna, a láska k nešťastné zemi rodné i k pošlapané v ní svobodě posud ještě příliš veliká, než aby valná část lidu českého při nastalém obratu nebyla obrátila novými nadějemi znova oživlé zraky své důvěryplně i s očekáváním lepší budoucnosti k saskému vojsku. A tak velké množství obyvatelův pražských a zvláště lid obecný s hlučným i radostným jásotem vítali teď kurfiřta saského i s ním se vracející vyhnance české do hlavního města.

A již dávno zajel kníže a za ním již zmizely dlouhé řady provázejícího jej panstva českého i družiny jeho vojenské, a táhlo již opět v širokých i dlouhých řadách vojsko saské za nimi, když posud se ozývalo hlučné provolávání a jásání četného lidu. —

Mezi tím, co slavnostní průvod do Hluboké cesty a odtud s Hradčan Ostruhovou ulicí na Malou stranu sestupoval, a jemu v zápětí saské pluky touže cestou se valily, vjížděla Strahovskou branou četná tlupa saských kyrysníkův na Pohořelské náměstí. V čele valného zástupu dobře vyzbrojených, statných jezdcův jel na silné brůně mladý důstojník a jemu po pravici na krotkém

bělouši umdlením či stářím valně sehnutý as sedmdesátiletý stařec ušlechtilé ač sešlé tváře a vážné postavy.

Mladý důstojník oděn byl modrým stejnokrojem zástupu za ním jedoucích kyrysníkův, a jenom široký, od pravého ramene k levému boku přivázaný pás višňové barvy se stříbrným třepením a pak skvostnější helmice i kyrys svědčily o jeho důstojnické hodnosti. Starý jeho společník zapjat byl v dlouhý, kožešinou podšívaný i lemovaný župan z aksamitu tmavozeleného a kryl si takovýmtéž nízkým kloboukem šedou hlavu svou; nad to mu však ještě splýval s ramen dlouhý černý plášť, zpod jehož špice meče vyčnívala.

Krásná, pravidelná byla mladého důstojníka tvář, jevilať se v ní mysl přímá, mužná odvaha a pravá vojenská ráznosť. Z pod helmu splývající mu dlouhé i bohaté prsténce tmavě kaštanového vlasu, s dosti silným vousem na bradě a pod nosem, dodávaly hlavě jeho zvláštního malebného, poněkud měkkého výrazu, naproti čemuž však temnomodré jeho zraky ze zdravě zbarveného, ale vojanskou obtížnou službou do temna usmědlého obličeje, opravdově a plny důrazného ohně a síly vyzíraly. Na vysoké postavě jeho, ač celý zástup hustým prachem pokryt jevil na sobě patrné známky dlouhé jízdy a z ní vyplývajícího umdlení, nebylo znáti žádné únavy a jakoby na švarného koně vlit, držel se přímo a lehce statný jezdec v sedle.

Za to mu patrnou protivou ve všem byl vážný stařec, jedoucí po jeho boku. V ušlechtilé tváři značily se značné stáří a snad i mnohé utrpení a strasti, jež i s tělesnou sešlostí a teď i značným umdlením šíji s výraznou hlavou hluboce skláněly. Patrně mdlá ruka držela jen volně řemení koně,

který však krotce pod vetchým pánem svým odměřeným krokem kráčel. —

Za vjezdu do města mlčeli oba naši jezdci v čele tlupy, a bylo patrno z častých starostlivých pohledů mladého, že šetří úmyslně zadumání starcova, v němž tento hluboce utonul. Jakmile však projeli branou a octli se na volném prostranství pohořelském, tu ozvaly se radostné, jásavé hlasy z řad vojínův. „Chvála bohu, jsme v Praze!“ „Victoria! Praha!“ „Buď nám pozdravena, Praho, tisíckráte!“ „Sláva Praze!“ Tak a podobně volali s plesem četní čeští vojínové v zástupu saském. A v tom již vmísili se s hlučnou fanfárou i trubači jezdecké tlupy, a rozzvučel se plesný šum a hlahol po celém rozsáhlém náměstí.

Při prvním výbuchu radosti v řadách jezdcův, jakoby uleknuv se, vztýčil starý pán v čele tlupy hlavu svou a chvíli jako ze sna vytržen pohlížel před sebe. Brzo však sklonil opět hlavu svou a bystrozraký mladý průvodčí jeho viděl, jak bohaté slzy s tváře na vousy sběhlé se šedé brady na sedlo mu kanou.

„Drahý strýče,“ oslovil zvučným hlasem starého pána, „což, abychom my dva volili tišší cestu kolem hradu? Zatím si radost a pohnutí mých hochův zjedná volného a dostatečného průchodu. Dojímal by tě příliš jich plesný hluk.“

Starý pán přisvědčil hlavou, a mladý důstojník obrátil se s koněm k první řadě za nimi a kynuv tam jedoucímu důstojníku, staršímu to již muži, pravil mu: „Pane bratře, převezmi zatím velení švadrony, doprovodím zde strýce ku královskému hradu, a dohoníme vás v mostecké ulici.“

„Jak velíš, pane rytmistře!“ odvětil s vojenským pozdravem přivolaný důstojník, octnuv se již v čele zástupu.

Oba důstojníci se pozdravili, a dosavadní velitel odkloniv se z řady, octl se opět po boku starcově, který zatím popojel stranou od cesty, kterou se jezdci ubírali. A nemeškajíce, jeli oba muži šikmo k ulici loretánské, kdežto švadrona za zvuků trub a jásavého hlaholu mužstva k Hluboké cestě rovně sjížděla. — Brzo byli na loretánském náměstí a hned na to minuvše hradčanskou radnici, octli se na hradčanském place, a před zrakoma jejich objevila se západní část královského pražského hradu.

U mostu, vedoucího přes hluboký a široký příkop do hradu, stály již saské stráže, které naše jezdce pozdravovaly. —

Jakmile hrad pražský před zraky starého pána vystoupil, dála se s tímto nenadálá i mocná změna. Vztýčil se náhle v sedle, povznesl šíji, a dlouhý pohled, hlubokým povzdechem provázený, utkvěl na skupení za obrannou zdí vysoko vyčnívajících budov hradních, nad nimiž i nedokončená věž svatovítská mohutně vynikala. Zraky starcovy oživly netušeným leskem, a postava jeho celá vzpřímila se.

„Rychle!“ pronesly třesoucí se rty jeho, a pokynuv hlavou mladšímu svému průvodčímu, bodl dosti mocně svého bělouše, který ihned přešel v mírný klus, takže projel brzo náměstím a uhnuv se u mostu v pravo, kudy vedlé hradebního příkopu cesta do Ostruhové ulice kolem bývalého velkolepého paláce rožmberského se zatáčela, stanul hned u cesty na malounkém pahrbku, kam jej krok za krokem i mladý velitel saských jezdců sledoval.

U noh koňův jejich spadala srázně příkrá hradčanská stráň k silnici a ulici Ostruhové, kdežto před zraky jich rozprostřelo se jedním okamžením velkolepé panoráma celé Prahy ve vší velebné

kráse své. Slunce vysvitlo právě z oblaků a osvítilo jasně úchvatný tento obraz.

„Praho, o, Praho má! — ty svatá kolébko Čechův, ty perlo naší krásné, drahé země — já tě vidím opět!“ zajásal hlasitě v mocném, tklivém pohnutí starý pán a rozpjal obě paže své, jakoby na rozbouřená prsa svá vřele přivinouti chtěl celé obrovské město. A pak sňav s hlavy klobouk, pozdvihl zrak svůj k nebi a pokračoval hlasitě dále: „Budiž veleben, Hospodine mocný a divotvorný — i díky tobě, bože všemohoucí, který jsi mne nehodného zaštítil mocným ramenem svým a dnešního dne po bloudění v cizině dlouhém a po útrapách a strastech bolestných, uvedl's mne opět do země otcův mých a dopustil's, že zřím zase slavný hrad Sion a velebný Jerusalem svého národa! — Hle, Bohuslave, nyní složím již rád hlavu svou k tichému věčnému spánku, vstoupil' a pobyl' jsem opět na svaté půdě české, a zraky mé, jakož jsem si přál, shlédly ještě jednou krásnou, drahou Prahu mou! Bohu budiž za to česť a sláva!“

„Sláva bohu, že jsme již konečně v Praze,“ — ujal se nyní živě slova mladý důstojník — „avšak zbývá nám ještě veliká úloha, již nám vykonati jest — a proto, milený strýče můj, pryč s tím truchlivým naladěním mysli v tak radostném okamžiku, kdy my, dřívější vyhnanci, co vítězové vjíždíme opět do domova a ujímáme se zlým nepřítelem nám tak dlouho zadržaného dědictví. Však bohdá, že v krátce již i drahá hlava tvá spočine v poklidném a trvalém odpočinku na rodném našem hradu velhartickém k mnohaletému a dlouhému ještě utěšenému pobytu a panství na hojném zboží tvém!“

„Ah, dobře máš, milý hochu, že mi připomínáš nejdůležitější část vlastní úlohy naší — ne-

zapomínámť však ani já na ni, leč bojím se, že vetchá nádoba starého těla mého nepřekročí již posvátný prah milého domu otcův mých — neboť posud dům otecký v rukou nepřátel našich nejurputnějších, a Hospodin sám s anděly svými přispěti by nám musil, abychom Filištýnské přemohouce opanovali opět kraj náš zaslíbený!“ pronášel truchlivě zbožný stařec.

„Aj, strýče, bůh nám přispěje; přejeť spravedlivým, a svatá, spravedlivá je i naše věc a břitké i tvrdé naše meče. Protož mějme dobrou naději, že, než letošní rok ještě v hrob se skloní, červenobílý prapor se starožitným znakem Perglasův na hradě Velhartickém po více jak desíti letech opět zavlaje!“

„Dejž to bůh!“ dodal zbožně starý pán a ponořil se opět všecek do pozorování krás malebného obrazu velkolepě před ním rozloženého. „Tu viz, Bohuslave, to rozkošné položení, tu malebnou různotvárnosť, to množství vynikajících budov, ten les skvoucích bání na nebetyčných věžích. Aj, královna jsi, Praho moje, spanilá královna zaskvívající se tisícerým půvabem, leskem i šperkem mezi všemi městy. Kdo by se ti nekořil, kdo by tě neobdivoval a tebe nemiloval?! A přece nalezly se bohopusté ruce, které ti odvěký a nejsvětějším právem tobě přináležející diadém s dědičnou korunou tvou v drzém pychu s hlavy strhnouti se osmělily, tobě s beder královský purpur sedraly, tobě žezlo panství z rukou vyrvaly — a tebe v prach nicoty a chudoby vrhly. O, klesla jsi, Praho má — a velebná tvoje tvář zastřela se smutkem a zoufalou lítostí nad utrpeným pokořením, nad bídou a hanbou svou!“

„Klesla jsi, matičko Praho — avšak jen na čas, ne na vždy. — Ještě žijí tvoje děti, ještě máš

věrné syny, kteří tě dosadí opět na královský stolec tvůj a kteří tě bohdá ověnčí větší ještě slávou nežli dříve. Buď zdráva, Praho naše, a pojmi nás teď mateřsky i příznivě ve své náručí!“ dával mladý důstojník Bohuslav rozprávce elegické nadějnějšího i veselejšího směru.

„A nyní, drahý strýče,“ — připojoval hned dále — „myslím, že by bylo i na čase, abychom svému zástupu následovali. Sic nebudu vědět, kde mou švadronu umístí.“

Starý pán pokynul mlčky hlavou a obrátiv pomalu bělouše svého, uvedl jej opět na pevnou cestu, po níž s hradu sjížděli.

Brzo octli se oba jezdci v Ostruhové ulici. Zástup kyrysníkův našeho mladého důstojníka byl poslední ze saského vojska, tvoře jeho zadní stráž. Po něm nepřicházelo již žádné vojsko, a lid vida to, počal se rozcházeti, následkem čehož nastalo po ulicích husté hemžení, takže jezdci naši jen pomalu ku předu se brátí mohli. A tak teprv za hodnou chvíli vyjeli na náměstí před kostelem sv. Mikuláše. Tu byla pravá tíseň tvořená několika zástupy jezdcův saských a pak družinou kurfiřta, který se zde v paláci knížete Lichtenšteinského ubytoval; a zde se i dozvěděl Bohuslav od saských důstojníkův, že zástup jeho jezdcův odebral se na veliké náměstí Starého města pražského, kde se měly vojsku byty vykázati.

Naši jezdci zamířili z Ostruhové ulice rovně k bývalému domu Smiřickému a minuvše postranní pořadí Jezovitské koleje, vybočili na Malostranské náměstí a jeli pak rychlejším krokem k ulici Mostecké. Oba zachovávali opět ticho, obírajíce se každý myšlénkami svými.

Tak projeli malostranskou mosteckou věží na most. Starý pán upřel se strany zraky na sou-

druha svého a zastihl jej při dlouhém pohledu, který tento před sebe na druhý konec mostu upíral. Tvář mladého muže, dosud stále jasná, zastřena byla teď patrným smutkem, a hlava jeho, dříve vztýčená, klesla hluboko k lesklému krunýři na prsa. A opět se zdvihal po chvíli zrak mladého muže a zase se upíral neodvratně na konec mostu, kde staroměstská věž mostní blíž a blíže vystupovala. —

Ač pomalu jeli, přece se už blížili k věži. Těsněji přidružil se nyní stařec s koněm svým k mladému důstojníku. Tento vzhlédl k starci a setkal se s vřelým, lásky i soustrasti plným pohledem.

Ve zraky jinochovy vstoupily najednou lesklé slzy, a on proslovil hlasem vnitřním, těžkým bolem zdušeným: „Újče, drahý strýče můj, myslil jsem, že dlouhým utrpením a povoláním mým zocelena jsou prsa má — teď ale cítím a bojím se, že budoucí okamžik ze mne měkké, lkající děcko udělá!“

„Buď zmužilý, milený hochu můj, — nedej se bolu přemoci, — i v mých starých prsech to bouří, víří a tluče, jakoby se rozskočiti chtěla — a přec — co vše platno — bůh mocný jediná je naše útěcha. On tak chtěl — jeho to mocná byla vůle — a hlavy ty drahé, nenahraditelné v prach sníženy jsou, aby jím opět povzneseny byly k slávě nesmrtelné, mučenické. — Hle, Bohuši můj, ne na pranýři, ne šeredně a zohaveny zírají na nás posvátné lebky ty. — Nikoliv! Jako hvězdy lesklé, skvějící se bělotou neviny a poctivosti, na místě staré české slávy září nám tamto a vítají i žehnají příchodu našemu!“

Dojeli až blízko k věži staroměstské a na římse nevysoko nad branou shlédli řadu v žele-

zných klecích vystavených lebek, dvanácti hlav to statých náčelníkův českého povstání proti Ferdinandovi II.

Deset dlouhých let s bouřemi, vichry, lijavci a opět s parnými paprsky slunečními vybělily kostry ty památné jakoby v útvary alabastrové, z nichž jen hluboké oční a beznosé dutiny hlásaly úděs a hrůzu.

Mladý důstojník zarazil prudce koně svého a sňav helmici v mocném nepřemožitelném pohnutí pravicí zastřel si tvář, zápase téměř nadlidskou silou s ohromným svým pohnutím. Na celém těle se chvěje a taktéž klobouk svůj sňav, stanul stařec těsně po jeho boku. —

Oba byli úplně v hlubokém bolu pohříženi, tak že ničeho vůkol sebe neznamenali.

Avšak již byl lid po obou stranách mostu proudící na oba jezdce upozorněn a počal se zastavovati pozoruje buď zvědavými a buď soustrastnými zraky oba stanuvší jezdce.

„Otče, nešťastný, drahý otče můj, tak se shledávám s posvátnými tvými zůstatky!“ zakvílel přidušeně ale dosti hlasitě mladý vojín bolem přemožen.

„Jeho otec! — on je synem odpraveného bohatýra! — ubohý mladík!“ Také a podobné hlasy počaly se ozývati z davu lidu — a všechny zraky byť i přítomných katolíkův mnohých obrátily se soustrastně k jezdcům.

„Hleď, synu můj — ta třetí velká lebka od kraje — tot hlava šlechetného otce tvého Prokopa Dvořeckého z Olbramovic!“ s pláčem nyní ukazoval a vysvětloval stařec ubohému synu.

„Dvořecký z Olbramovic!“ hučelo to mezi lidem. — „Jeho syn — smutné to shledání —

byl to hodný slavný pán. — Bůh buď jeho duši milostiv a potěš zůstalé!“

S pohledem plným vroucí svaté zpomínky a lásky nejvřelejší k posvátným zůstatkům vznesly se zraky mladého Bohuslava z Olbramovic k lebce otcovské zastkvívající se v posledním paprsku loučícího se slunce, a mezi tím co prsa jeho pod kyrysem s obrovskou silou pracovala, ze zrakův jeho četné slzy po osmahlé tváři v měkký jeho vous mu kanuly, sepjaly se ruce jeho, a on v zbožnosti vyznání svého bratrského šeptal za otce svého tichou, vřelou modlitbu.

I lid obnažoval dojat tklivým výjevem tím hlavy své, klekal na zem a dlel buď v upřímné modlitbě aneb aspoň v uctivém tichu, připomínaje si znova mučenickou památku velkých oněch mužův českých. —

II.

Starý pan Václav z Perglasu, popřáv synovci svému dostatečnou chvíli, aby modlitbu svou za otce ukončil, pojal pak po chvíli, když byl o něco popojel, komoně Bohuslava Dvořeckého z Olbramovic za uzdu a pokryv hlavu svou, pobídl jej opět ke kroku, aby učinil konec smutnému a pro ně oba traplivému výjevu na mostě. Tiše a jenom s hlubokým povzdechem dal se Bohuslav odvésti s mostu. A právě míjeli hned u mostu stojící celnici, když tu k našim jezdcům najednou z blízka zaznělo hlasité a radostné volání: „Sláva Perglasům!“ a hned na to k nim úprkem přiběhl letitý již venkovan, který strhnuv s hlavy čepici svou, uchopil horlivě starého pana Perglasa za ruku, jemu ji vřele a opětovaně líbal, pronášeje při tom tím

nejupřímnějším, slzami a radostným pohnutím poněkud zachvívajícím se hlasem: „Můj milostivý, drahý pane! — chvála bohu, že vás konečně šťastně nalézám!“ —

„Jakže?! — Vidím-li dobře? tys to Prokši?!“ zvolal teď překvapeně starý pán, ale upřímná radosť mu taktéž z očí zazářila.

„Jsem to já, jsem Prokeš, můj dobrotivý, hodný pane — váš poslušný a věrný sluha!“

„Ty upřímná, poctivá duše! — Leč pověz, jak sem přicházíš a my vjíždějíce teprv do Prahy s tebou se hned setkáváme?“ tázal se pan z Perglasu.

„Hned vám, milostivý pane můj, všechno vysvětlím — jen mi dobrotivě ještě sdělte, kdo je tento statný váš průvodčí?“ —

„Což jej více nepoznáváš?“ podivil se starý pán a pak s truchlivým úsměvem sám sebe opravuje mluvil: „Ah, ovšem když jsme se rozcházeli naposledy před desíti lety, byl ještě nedospělým patnáctiletým mládenečkem! — toť Bohuslav, z mé sestry Dvořecké z Olbramovic jediný syn, můj vychovanec a dědic!“

„Zdráv buďte, drahý mladý pane náš! — Vždyť mi to šeptal tajný hlas v mých prsou hned, jak jsem vás zahlédl. O, jaká to radosť pro mne, že vás již dnes a hned při vašem vjezdu do města nalézám, milovaný, drahocenný pane můj!“ plesal věrný sluha.

„Kdo však tě zpravil o našem příchodu? — a jak se stalo, že jsi se právě v tento čas odebral do Prahy?“ tázal se pan Perglas.

„Až do našich odlehlých šumavských krajů vnikla zpráva o vpádu Sasův do Čech, a před týdnem stihl z Budějovic zvláštní posel na hrad Velhartický k Don Huertovi se zvěstí, že i Praha již v rukou saských. Hoj, teď bude cesta všem věrným

Čechům do země opět volná, pomyslil jsem si, a moji dobří páni zajisté se navrátí do vlasti. A od té chvíle mne nic doma v mé chýši netěšilo, mé myšlenky dlely stále u vás, a já se zkrátka rozhodl, že se vydám sem a tak dlouho po vás pátrati a se dotazovati budu, až vás, milostivý pane, anebo mladého pana Bohuslava naleznu aneb aspoň o vás spolehlivých zpráv se dopídím. Tak jsem přibyl včera k večeru sem — slyšel, že dnes saský kníže míti bude slavný svůj vjezd a s ním že mnoho českých vyhnaných pánův se vrací. V pevné naději, že mezi nimi i vás naleznu, uvelebil jsem se na konci mostu zde — a tak s pomocí boží jsem vás i šťastně nalezl, abych s vaším dovolením, milostivý pane můj, se opět uvázal v úřad spolehlivého sluhy vašeho, kterého zde budete potřebovati," vyprávěl a prosil radostně již šedivý starý muž.

„Tys posud ten starý nám oddaný poctivec, jakým jsi býval a o kterém i v cizině mi drahý strýc vždy s vřelým zpomínáním často vyprávěl," podával teď ruku Prokšovi i Bohuslav z Olbramovic.

„Oh, můj mladý, milý pane, byl bych šeredným nevděčníkem, kdyby láska a příchylnosť k vašemu rodu v mých prsou byla vyhasla. Vždyť jsem tolik dobrodiní, tolik přízně a tolikerých darů nabyl a nejblažší dobu svého života strávil v domě předkův vašich."

„Nuž připoj se, chceš-li, co náš pomocník a dočasný sluha k nám," svoloval starý pán, — „srovnej kroky své s našimi komoni a vypravuj nám, jak je na Velharticích?"

„Ptáte se mne, milostivý pane, jak je na vašem bývalém slavném sídle? — Ah, smutno a trudno je v zámku a zle je v celém vůkolí na všech statcích vašich. Když jste nás opustili před desíti lety ubírajíce se do ciziny, a brzy na to Don

Huerta na posměch všemu právu a spravedlnosti rozkazem císařským v majetek a panství na všem zboží velhartickém se uvázal, tu jsme poznali, že nás stihla metla boží těžkým trestem svým. Tu viděl všechen poddaný lid, že vy jste nám byl, milostivý pane, povždy laskavým a nás milujícím otcem, a na vaše místo že dostoupil teď tvrdý, ukrutný otčím. Teď jsme cítili těžké břímě poddanství, a utiskování jedno za druhým neustávalo bídný život nám strpčovati. Těžké roboty a dávky, násilné obracování na víru a mučení cizím vojskem, tvrdé a nelidské nakládání, opovrhování a nenávisť panstva nového a jich úředníkův k nám — to byl a je los ubohého lidu českého teď. A v tom těžkém protivenství, kdy naše zraky jediné k nebesům se zdvihají a od nich úlevu a pomoc důvěrně žádají a čekají, tu nám nepřátelé naši odnímají jediný poklad, který nám z bývalých, šťastných dob minulých zbyl, naši svatou víru. Ohněm a mečem, úlisným slovem a urputným rozkazem vyhánějí nás z našich sborů a modliteben a dragóny a kyrysníky vhánějí nás co zvěř do katolických chrámů, kde přijímati musíme pod jednou. — Kéž se bůh nad námi smiluje, zbaví nás nynějšího trápení a vrátí nám opět blahé, staré časy!“ vyprávěl horlivě bývalý sluha Prokeš.

„Dá bůh, poctivý brachu, že se tak stane; abychom obnovili bývalý stav v Čechách, proto vracíme se opět do vlasti,“ pronášel s nezvratnou důvěrou mladý Bohuslav Dvořecký.

„Kéž se důvěrné naděje tvé i vyplní!“ povzdychl tu vroucně starý pan Perglas.

„Dejž to bůh!“ zvolal upřímně věrný Prokeš a pak radostně pokračoval: „Oj, ta radosť a to hlučné plesání, kdybyste se, milostivý, dobrý pane náš, opět uvázal ve své statky a zasedl na Vel-

harticích! Den vašeho návratu bude pro všechen lid na statcích vašich den božího hodu, a staří i mladí vítati vás budou jako vykýženého svého spasitele, pozdravujíce vás zrovna z hloubi ňader svých. Jen brzy, brzy kéž již nastane nám tento radostný den!“

„Doufejme v boha a mocnou jeho pomoc!“ připojil pohnut starý pán.

V tom vjížděli již na Malé náměstí staroměstské, odkud i část Velkého náměstí přehlédnouti lze bylo. Obě valná prostranství pokryta byla hlučnými davy lidu pražského, z nichž opět četné zástupy pěšího i jízdeckého vojska saského značně vynikaly.

Nejhustší tíseň byla kolem budovy radnice, kde se ubytovací komise nalézala, a jejíž vchod výhradně též saští vojínové obklopovali. Hned u starobylého portálu tlačil se celý dav saských důstojníkův pohlížejících netrpělivě ku bráně radnice, jakoby na něco odtamtud čekali, co zatím hlučná jejich rozprávka, smích a časté zaklení až k blížícím se našim jezdcům doznívaly. — A právě dojížděli tito blízko k proslulému orloji důmyslného mistra Hanuše, když vystoupilo z radnice několik saských důstojníkův, kolem nichž se čekající jejich soudruzi ihned těsně shrnuli.

Chvíli trvalo teď ticho; patrně naslouchali všichni sdělení vyšedších z budovy; za malý okamžik však vypukl na všech stranách lomoz, křik, nadávání, klení a povyk v netušené míře. Zástup se sice, jak Bohuslav s komoně svého dobře pozoroval, rozcházel, ale rozhořčení, nelibosť a hněv značily se patrně na všech tvářích a v celém počínání si všech.

„Pane bratře Elsnici — co se to tu děje?“ oslovil Bohuslav, zaráženje i s panem Perglasem

koně svého, jednoho z přicházejících k nim důstojníkův.

„Bezpráví a křivda na nás všech!“ odpovídal tento rozhněván, lehce pozdravuje starého pana z Perglasu. „Vyslaní od našich zástupů důstojníci žádali u městské rady, aby lidu našemu vykázány byly ve městě byty. Pan primátor však se svou radou odkazujíce se na přeplnění města již vojskem naším a na nedostatek bytů chytře se vymlouvali, že pro okamžení dnešní přitáhlé pluky naše nemohou umístit po domích, a poradili i ustanovili se, že všechna jízda naše tábořiti má po celou noc a snad i zítra na náměstích i ulicích pražských. Aby v ně blesk, za to! — Ještě málo jsme se nacikanovali v poli — a teď v Praze — kde tolik místa — a kde jsme se nadáli přívětivého přijetí, v listopadové studené noci povalovati se po zemi. Ohnivý blesk na ně!“ bouřil prudký vojín.

„A což se důstojníci proti tomu neozvali?“ tázal se hlavou kroutě rytmistr Bohuslav z Olbramovic.

„Toť se rozumí, že se ozvali, reptali a vyhrožovali — avšak na radnici přítomen je hrabě Solms a pak pán z Thurnu, kteří je mírnili a k rozkazu našeho milostivého kurfiřta jim ukazovali, který nařizuje pokojné, mírné a vzorné chování všemu vojsku a vyhrožuje přísnými tresty buřičům a rušitelům kázně i pokoje. Máš to tak již, pane bratře, nepostará-li se vojín o sebe sám — ti páni se oň málo starají. Pojďme raději a zvěstujme tu čistou zprávu našim hochům — tvá švadrona stojí zrovna podlé mé hned blízko za rohem — budeme míti na proklaté dlažbě této stejně tvrdé lůžko dnes. Blesky na ně!“

„Mrzutá to věc,“ zazlobil se teď i Bohuslav. „Sám si z toho nic nedělám — ale ty můj drahý

strýče; kéž bych pro tebe měl potřebné ti měkké lože.“

„Neměj o mne starostí. Sneseť bohdá i má vetchá nádoba ještě něco nepohodlí. A byť by i na holé zemi, bude se mi přec sladce dnes spáti — budu spáti opět v milé Praze!“ těšil dobromyslně svého synovce a sama sebe starý vlastimil.

„Pane na nebi! toho přec nebude, abyste, milostivý veliteli můj, vy bohatý a vznešený pán český, neměl místečka, kde byste hlavy sklonil a v Praze noc pod širým nebem tráviti musil,“ zakvílel teď dojímavě starý Prokeš. „Kdybych vám teplé lože, drahý pane můj, vyžebrati měl, vy je musíte dnes míti!“

„Nic se proto netruď, poctivý Prokši — však nějak bude; co se však bohatství a vznešenosti mé týče, tu nezapomínej, že jsem teď ubohým vyhnancem, jehož míšek prázdným jest a kterýž už mnohé zlo snésti musí!“

„Oh, můj drahý pane, závisí-li dnešní nocleh váš od plného jenom váčku — tu nám nebude a nesmí býti zle. — Zde, zde, milostivý veliteli, přijměte — o přijměte —“ pravil horlivě a vřele starý Prokeš, vydobyv ze záňadří dobře naditý, plný měšec a mocně jej strkal starému bohatýru do ruky — „jsou to dobré, staré pražské groše poctivého zrna a rázu z dobrých ještě časů, které jsem si u vás, ve vaší službě, vaší štědrotou nastřádal. — Dlouho jsem je schovával — ale teď na ně přišel čas — o, prosím, vezměte!“ s nelíčenou upřímností doléhal věrný sluha.

„Ty stará, upřímná duše!“ pohnutě pronesl pan z Perglasu odmítaje však rukou podávaný mu měšec.

„Schovej svůj měšec, hodný Prokši,“ — vpadl teď pohnut i Bohuslav starému sluhovi do řeči —

„i já mám ještě něco grošův ve váčku svém — a ač moje jsou cizí saského rázu, jsou i ony přece poctivě zaslouženým žoldem bohužel v cizí službě. — Pokud však jediného v sáčku Dvořeckého z Olbramovic — potud nesmí strýc můj pan Václav z Perglasu ani haléře přijati z cizích rukou; vládnet volně vším mým majetkem.“

„Hle, pane Elsnici“ — pronesl teď pohnut ale radostně starý šlechtic český — „jsem jenom ubohý, ochuzený starý vyhnanec — a přece bohat — bohat láskou i obětavou příchylností upřímných, šlechetných duší.“

„Jak kdo dříve seje, tak i později klidí,“ podotkl krátce ale upřímně otevřený Sas, a přímé zraky jeho spočinuly se zalíbením na Prokšovi.

Již octli se na Velkém náměstí, kde brzo Bohuslav švadronu kyrysníkův svých zahlédl. Stáli v těsných řadách s netrpělivým již zástupcem Bohuslavovým v čele, a radostný šumot pozdravil nyní přijíždějícího mladého velitele. Bohuslav sdělil mužstvu ihned nemilou zvěst, že jim všem bude přenocovati pod širým nebem. Hlučný výraz nevole ozval se ze všech úst a neutišil se dříve, až když Bohuslav udělil rozkaz k přípravám ku přenocování na ulici. —

Brzo poskytovalo Velké náměstí malebný pohled hlučného vojanského tábora. —

Mezi tím rozložil se byl nad stověžatou Prahou již večer. Avšak mraky, které po větší část dne oblohu zahalovaly, počaly se teď menšiti a na nebi vynikaly zlaté hvězdy; i vítr se byl uložil a nastal chladný, pěkný podzimní večer.

Na náměstí zplanuly četné ohně; potřebného k nim dříví poskytly křehnoucím vojínům četné na náměstí se nalézající prodavačské krámy a boudy, z nichž se prodávači i se zbožím hned před vtr-

hnutím Sasův do Prahy v čas byli vystěhovali, a jichž se teď vojíni bez dlouhého rozpakování zmocnili, opatřujíce si tak příhodné i levné palivo. I netrvalo dlouho a již rozložily se po náměstí četné tlupy cizího vojska zcela po domácku a hověly si jak jen mohly. I bylo zrovna s podivením, jak se saští vojínové ač cizinci za krátkou dobu dovedli vším potřebným i příjemným opatřiti. Nechyběloť brzo táborícímu vojsku ani na senu, ovsu a slámě pro koně ani na potravě, nápojích, húních ba i kostkách mužstvu.

Umění opatřovati si rychle a obyčejně i lacině všechny potřeby tyto životní tvořilo za tehdejší doby podstatnou část umění válečnického a vyznávaly se v něm, jak současné zprávy nám vypravují, všechny armády stejně dovedně. — A tak i tehdejší pluky saské netrpěly ani v onen večer žádné nouze, a hlučný hovor, bujný smích ba i rozpustilý zpěv zaznívaly ze všech stran.

Čím živější, malebnější a hlučnější obraz se však po náměstích a ulicích vojskem saským zaujatých rozvinoval, tím tišší a zamlklejší bylo všechno ostatní obyvatelstvo pražské.

Veškeré množství, které za dne po městě proudilo, rozešlo se již, a měšťanstvo teď za nastalé tmy a noci patrně z úmyslu stranilo i vyhýbalo se vojsku, nedůvěřujíc mu a bojíc se před loupeživostí a hrabivostí jeho. —

III.

As u prostřed staroměstského náměstí kolem nevelkého stále však pilně udržovaného a vesele plápolajícího ohně rozložili se starý pan Perglas,

rytmistři Elsnic a Bohuslav z Olbramovic i věrný starý sluha Prokeš.

Starý pan Perglas odpočíval na kupě sena, na niž byl pečlivý Prokeš velikou houni rozestřel, ostatní dva mladí důstojníci hověli si každý na otepi slámy, přes kterouž byli rozhodili dlouhé své jezdecké pláště.

Zatím byl již obezřelý Prokeš opatřil pánům svým i večeři. Zmizelť právě, ani vojíni švadrony Bohuslavovy zaněcovali pro velitele svého zvláštní oheň a seno i slámu snášeli, a objeviv se za chvíli, přinášel slušnou telecí kýtku pečenou, mimo to chutný chleb a několikapintovou konev naplněnou dobrým, tenkráte zvláště proslulým pivem staroměstským. Složiv vše k nohoum bývalého starého pána svého, sám pak poklekl, vydobyl z hluboké kapsy širokých kalhot svých velký zavírák spolu s cínovým, čistotou se lesknoucím koflíkem, rychle rozkrájel teletinu v menší kusy, taktéž i chléb a naplniv koflík brunatným mokem, podával s radostí zářícím okem za krátko již panu Perglasu jednoduchou ale chutnou posilu, a po něm pak oběma důstojníkům. Netřeba podotýkati, že pozornému sluhovi dostalo se ode všech vřelé pochvaly i upřímných díků, jakož i stejného ve večeři podílu. Všem po namáhavém dlouhou jízdou dni řádně chutnalo. A když byli hlad i žízeň ukojili, a koflík již jen v delších přestávkách koloval, dostavil se i utěšenější rozmar k skrovnému našemu skupení.

Panu rytmistru Elsnicovi pražská chmelovina chutnala a protož dav si od Prokeše naplniti koflík až po samý kraj, chutě pozdvihl číši a pravil vesele:

„Nuže, rozšafný a pozorný Prokši, na tvé zdraví tento chutný truňk. Jsem sice šlechtic a

důstojník a nezavdal bych doma ve své vlasti tak lehko ani sluhovi ani robovi nevolníku, ale u tebe, byť jsi byl obojím, jest to jiné. Tys staroch vší úcty hodný, a chová-li selský stav Čechův více mužův tobě podobných — pak jemu všechna čest. Zdráv buď!“ A vychýlil chutě koflík až na dno, hlasitým zamlasknutím spokojenost svou na jevo dávaje.

Prokeš ctí touto velice potěšen, děkoval skromnými slovy a obrátiv se pak k panu Perglasovi, oslovil jej uctivě:

„A jakmile, milostivý pane, pocítíte chladno anebo chuť ke spaní, osmělím se doprovoditi vás k odpočinku. Krčmář na Šmerhovně slíbil mi zachovati pro Vaše Milosti odlehlou tichou komůrku s měkkým, teplým ložem. Klíč již mám, až povelíte, půjdeme.“

„Za tos hodný, poctivý Prokši,“ — pochválil radostně Bohuslav věrného sluhu — „žes drahému ujci opatřil pohodlný nocleh. To mi jediné činilo starost a nepokoj, bál jsem se, že studená noc tobě uškodí,“ — obrátil se k strýci svému.

„Což jsem již tak zvetšelý a zchátralý, že bývalý otužilý vojín trochu nepohodlí nesnesu?“ zamrzel se starý bohatýr český.

„Nic ty milý starý pane — ponocování zde na tvrdé dlažbě za studené dnešní noci přenech již nám mladým. My je snesem — zvláště, aby v to blesk! když je snésti musíme“, vmísil se i pan Elsnic teď do hovoru, poslední slova s trpkým sarkastickým úsměchem provázeje; „tvoje však šedivá hlava ta již zasluhuje a vyžaduje měkčí a teplé podušky.“

„Tentokráte se musíš, drahý ujče, podrobiti již vůdcovství Prokšově — zasluhuje je a zajisté že tě uvede na pohodlné i příjemné lůžko. Zde

na této kupce sena pod širým nebem tebe nestrpím a kdybych do teplé komůrky na Šmerhovně tě měl svými hochy kyrysníky dáti odnésti," domlouval horlivě Bohuslav.

„Hoj, jaká to tu přátelská váda?" zazněl teď za zády našich přátel zvučný mužský hlas a sotva že se sedící kolem ohně ohlédli, stanul před nimi vysoký, statný muž as čtyřicátník, odín v dlouhý od krku až na kolena mu sáhající bílý plášť. Oba mladí důstojníci, jakmile se příchozí před nimi objevil, rychle povstali a s hlubokou úctou po vojansku jej pozdravovali.

„Seďte, páni bratři, a ležte, jak vám pohodlno. Chtěl jsem jen, na cestě z radnice, krátkou obhlídku po svých švadronách vykonati. Věděl jsem, že se tvému zástupu, pane z Olbramovic, i tvému, pane z Elsnicův, dostane nepohodlného noclehu zde pod širým nebem a chtěl jsem se přesvědčiti, nevznikla-li proto v mužstvu značnější nevole, vedoucí snad k nemilým výstupům?"

„Hoši brumlali a hřešili z počátku zle na nevlídné pány Pražany," vmísil se pan Elsnic teď do řeči, „ale umdleni, jak celodenní jízdou byli, vzali konečně i s tvrdou zdejší dlažbou za vděk."

„Však to jen pro dnešní noc," ozval se jiný hluboký hlas, a nová postava mužská přistoupila k ohni blíže. „Zítra již vykázány budou všemu vojsku řádné byty."

„Dobrý večer — pane Matesi!" pozdravoval starý pán z Perglasu nového mluvčího, ruku jemu i prvnějšímu vstříc podávaje.

„Bůh tě opatruj!"

„Buďte mi srdečně pozdraven!" znělo mu i od muže s bílým pláštěm v odvetu. „Hoj, tady přijdeme, pane z Thurnu, dříve k večeři, než v našem malostranském domovu. A já mám věru

už pořádnou chuť a větší ještě žízeň. Jak, kdybychom zde poseděli na chvíli? — Páni bratří nám sousta a skrovného napití neodepřou?“ A již si též sedal na kupu vedlé starého pana Perglasa.

„Tvůj návrh, milý hrabě ze Solmsu, věru není špatný — popřej nám tedy, pane z Perglasu, laskavého pohostinství na chvíli.“

„Jak dlouho vám, vzácní pánové, libo a poslužte si vším, co sami máme!“

„Aj, opatrní i poctiví pánové, přistupte taktéž blíže a libo-li, přisedněte i vy k nám!“ zval zdvořile hrabě z Thurnu ještě dva poněkud v pozadí stojící muže. Vyzvaní se objevili u ohně a vážné i usedlé postavy i tváře a oděvy jejich ukazovaly as na zámožné pražské měšťany.

„Pan Petr Koutský, poctivý mistr kovářský a opatrný starší obce staroměstské,“ představoval pan Mates Thurn většího a hřmotného z obou mužův, co do let asi padesátníka, který zdvořile sňav biret svůj, vážně se pánům uklaněl. „A zde,“ pokračoval dále Thurn, „mistr Pavel Prčka, svého zaměstnání soukenník, taktéž přísedící rady Starého Města pražského.“ I tento, muž poněkud tělnatý, prostředního jen vzrůstu, slušně pozdravoval celou společnost.

„A teď, pánové, si jen všichni sedněte a učiňte si pohodlí, jak kdo můžete!“ volal hrabě Solms, rozevíraje svůj plášť, pod nímž se skvostný oděv saského plukovníka objevil.

Všichni usedli kolem ohně a znova kolovaly mísa s teletinou a chlebem i znova a opět naplňovaný Prokšem koflík mezi přítomnými.

A opět pozdvihl bodrý i hovorný plukovník hrabě Solms první zvučného hlasu svého:

„Věru, že mi již dlouho žádná večeře tak nechutnala, jako tato zde u vás, pánové bratří. Při

dlouhém a bezúčelném dnešním zasedání na radnici a po mnohém tam zbytečném mluvení jsem pořádně vyhladl, takže byl již čas, abych opět síly své osvěžil. Vezmi si rarach všechno to dlouhé plané vyjednávání, zvláště s tak tichošlápskou, ouskočnou sběří, jako zdejší městská rada je — s vaší výjimkou, poctiví pánové!“ obrátil se k oběma přítomným měšťanům.

„Ach, bohužel, ráčíš míti pravdu, milostivý pane — a nic ti nemáme za zlé, že na nynější naši městskou radu nevražíš,“ přisvědčoval truchlivě obecní starší Petr Koutský. „Jeť složena ze samých odchovanců a stranníkův jezovitských, a dle toho i její sobě počínání a chování. Já a tuto soused Prčka jsme jediní v ní jiného smýšlení a za to trnem v oku všem ostatním, kteří ovšem jsou vždycky náhledů nám přímo protivných.“

„Pozoroval jsem to, pozoroval dneska zřejmě,“ potvrzoval výpověď Koutského pán z Thurnu.

„A ten váš primátor Cortesi, ten starý lišák lstivý, je jako oulisné hádě, jež se všude a vždycky za všech poměrů bez úrazu provinouti chce. A při tom mu na všech stranách prokukuje jedovatá zášť proti všemu, co není katolické a Ferdinandovi příznivé.“

„Nuže, a dle toho račiž, urozený i vzácný pane, soudit, jakého příkoří nám všemu měšťanstvu vyznání nekatolického snášeti bylo, když jsme mimo císařské vrchnosti, nám vesměs nepřátelské, ještě i takovýchto svých úřadů vlastních k nám falešných a nepříznivých poslouchati musili,“ připomínal poctivý mistr Pavel Prčka, míse se taktéž do hovoru.

„Věřím vám rád, milí přátelé, že tak jako my v cizině, jídajíce trpký chleb vyhnanství, i vy

zde zůstalí ve vlasti snášeti jste musili mnohá a veliká protivenství," svědčil hrabě Thurn.

„Stihla nás všechny krutá doba, a ruka Páně spočinula těžce na veškerém ubohém národě českém. Kéž by byl aspoň již nyní konec všem útrapám!" pronesl s hlubokou truchlivou opravdivostí pan z Perglasu.

„Ba věru, za těch jedenácte roků od osudné oné bitvy na Bílé Hoře stal se skorem každý věrný Čech pravým mučedníkem. Shrnulo se toho na nás až příliš," podotkl mistr Koutský, svědče si smutně vážnou hlavou svou.

„Z počátku ovšem se zdálo," vyprávěl teď pan Pavel Prčka, „jakoby Ferdinand vítěz milostivě s námi všemi naložiti chtěl. Byla to však jenom lstivá natvářka, kterou nás lehkověrné chtěli oklamati. A sotva že jsme neopatrně uvěřili, tu nás již kruté procesírování a pak krvavá poprava tamto u radnice poučily o jiném. A teď šel ráz na ráz. Kde kdo byl, jenž se nejmenší měrou v tak zvané rebelii proti císaři súčastnil, teď za to hořce odnášel. Pokuty na statcích a volnosti, tresty tělesné, ba i mučení a vyhnanství ty byly losem obecným. A nemohli-li žádnému již jakous vinu v odboji dokázati, tu stačilo jen u každého vyznání luteránské neb bratrské či kalvínské, aneb udání ošemetného souseda, že je smýšlení proticísařského — a již byl našinec pronásledován a štván jako ta škodlivá dravá zvěř. Nesvědomitými berněmi a poplatky, násilným rušením a překážením v našich živnostech a obchodech, traplivým břemenem skoro stálého ubytování četných žoldáckých rot, zlehčením staré naší dobré mince a tak ožebračením skoro všech zámožnějších lidí přivedeni jsme až na samý pokraj hrozné, pravdivé bídy a nouze. Poctivý našinec schudl, za to ale cizácká přiběhlá

ze všech zemí sběř ta bohatne a osazuje se po celých Čechách, tyjíc z našeho neštěstí.“

„A při tom přece ještě zapomínáš, sousede, na to nejhorší zlo, na utrpení ve svaté víře naší,“ horlivě dodával mistr Koutský, a pak pokračoval: „V tom, vzácní pánové, vy, kteří jste zemi naši opustili, byli jste aspoň trápení a pronásledování prosti; nám zde ale zle se vedlo. Vždyť víte a dobře vám známo, jak kazatelé a kněží protestantští z Prahy i ze země vypovídáni a vypuzeni jsou, jak chrámy naše zavírány a bořeny byly, jak násilím na víru katolickou obraceni, mukami a vojskem do chrámů katolických vháněni jsme byli a jak španělští dragouni prostými meči k přijímání těla božího pod jednou k jezovitským oltářům nás odvláčeli. Při tom oulisní a ošemetní kněží katoličtí do našich domů a rodin násilně a nestoudně vnikali, ženy a děti otcům a staré víře odcizovali, nábožné spisy, hlavně bible, nám brali a pálili a tak ve vlastních domích, v posvátném zátiší domácím stálým doleháním i přemlouváním muka nesnesitelná nám neustále připravovali. Oh, bylo to hrozné, strašné občasí! — Dej Bůh, aby již ukončeno bylo a nám teď utěšenější a šťastnější doba vzešla!“ povzdychl si s hlubokou toužebností statný mistr Koutský.

„Zle, zle zde musila ta katolická sběř hospodařiti, neboť jsem při svém příchodu Prahy ani poznati nemohl,“ pronášel hrabě ze Solmsu. „Jak zcela jinaká vypadala před dvanácti lety za krátkého panování Bedřicha Falcského a jak zmrtvělá, tichopustá, posupná, ve všem změněná a jiná jeví se dnešního dne zrakům mým. Jindy živo, hlučno, veselo, zámožno a šťastno — teď vše vyhlíží jako utrápené, sdušené, těžkým tlakem stíženo, zkrátka nevolno a nešťastno. Přátelsky a volně, otevřeně,

upřímně choval se tenkrát ke mně i jednal se mnou každý měšťan, teď skřiviv sice přede mnou otrocky svůj hřbet, míjí mne bázlivě, plaze se s růžencem a pobožným, falešným pohledem kolem mne do chrámu. Ten lid zde je jako proměněný a nevím, nevím, příteli můj Thurne, poskytne-li vám nynější obyvatelstvo Prahy pomocné ruky své, abyste starý, bývalý řád v zemi obnovili a Čechy opět učinili svobodnými i samostatnými, jako dříve byly."

„Toť jsou smutné zprávy pro nás," děsil se starý pan Perglas. „Rci, pane Matesi, jaké jsi shledal v celku smýšlení zdejší? Jsi zde již skoro týden, zajisté že víš již, čeho se nám pro naši věc nadíti jest?"

„Odpověď k tvé otázce, starý pane a příteli můj, věru není lehká. Bylo by neupřímno ode mne, abych před přáteli a muži poctivými i našim úmyslům vesměs příznivými s pravdou se tajil. Vyznati se vám tudíž musím, že i já jsem si Prahu jinou představoval a očekával, než jakou jsem ji shledal. Když jsem před jedenácti lety město toto den po oné nešťastné bitvě s Fridrichem Falcským opouštěl, loučil jsem se s Prahou českou, protestantskou — dnes po jedenácti jen letech shledávám se již s Prahou scizinštělou, jezovitskou, víře svých otcův nepřátelskou. — Myslil jsem, že nás třída zámožná, měšťané usedlí i bohatší s radostí a přátelskou náručí uvítají — a hle, lid obecný, prostá luza, chudina a chamrad ta nás hlučně a s jásotem vítala, k nám se tlačila i nás pozdravovala, jádro měšťanstva ale se před námi v domech svých ukrylo, nás se straní a bojí a nepřátelsky, chladně a netečně k nám hledí. Smutný to pro nás zjev," toužil starostlivě hrabě Thurn.

„Dovol milosti —" vskočil teď hraběti pan

Pavel Prčka do řeči — „bych v něčem tě směl opraviti.“ A když byl Thurn souhlasně hlavou pokynul, mluvil dále: „Rád věřím i uznávám, že se vám, urození pánové, Praha dnes jinou býti jeví, než jindy bývala i vypadala. Jeť to nutným následkem všech osudů i událostí, jež ji během vaší nepřítomnosti stihly. Vždyť tisíce jejích nejzámožnějších a nejřádnějších obyvatelův, již v ní druhdy vedli první slovo, ji opustili i zašli do ciziny, a z nich se posud jen skrovný hlouček teď vrátil; za to však se v ní tisíce katolíkův i jiných poběhlíkův usadili, zakoupivše si za fatku skonfiskované statky a domy i opuštěné živnosti a obchody. A chtěl-li kdo z našincův zde obstáti i v zemi zůstati, mohl tak jedině, zavěsil-li si na poctivou i pravou svou tvář škrabošku šálivou a klamavou, kterou nepřátely oklamal. I my, ač horliví slova božího vyznavači a v hloubi srdcí svých protestanté, musili jsme — musili přijímati pod jednou a navštěvovati chrámy katolické. A tak učinila většina zůstalých. Avšak, vzácní pánové, otevřte znova chrámy protestantského vyznání, uveďte v ně kazatele, obnovte staré zřízení zemské, zařiďte vládu stavovskou, zapuďte císařské úřady a zřízení — a tisíce usedlých Pražanův přihlásí se s radostí opět k vám a pozdraví s jásotem počínání vaše. V tisících ňader dřímá staré smýšlení a nenávist ke všemu, co je katolické a cizácké, a rádo vyšlehne v staré jasné plameny nadšení i přiznání.“

„Dobře mluví milý soused můj —“ souhlasil i mistr Koutský — „na vás, šlechetní i mocní pánové, jest, probuditi dřímající množství a vhoditi jiskru ve vyschlý stoh. Trefíte-li, s odpuštěním, že tak otevřeně i bez obalu mluvím, hřebíku zrovna a šikovně na hlavu, budeme slaviti jistě

radostné vzkříšení po celé vlasti. Ale musíte se uchopiti rázně a s celým úsilím díla a musíte voliti pravé a dobré cesty.“

„Nuž, opatrní i poctiví pánové, doufejme v boha, že se tak stane,“ pronesl s pevným přesvědčením pan Mates z Thurnu. „Doba je příznivá, tak příhodná, jako ještě pro nás nebyla. Voje císařské jsou zničeny, císař je bez armády, král Gustav Adolf švédský nám Čechům přátelsky nakloněn a přízniv, maršálek Arnheim s četným vojskem zde a kurfiřt saský tenkráte co přítel náš ve zdích pražských. Brzo hne se celé saské vojsko do Rakous, osvobodí všechny kraje od posádek císařských a potáhne proti Vídni. My pak za pomocí přátelských saských pluků upravíme si zde věci své domácí, jak bude nejlépe a nám nejvýhodněji. Dny nejblíže příští přinesou nám již kýžený a příznivý obrat.“

„Dejž bůh, aby se tak stalo. — Jen bych myslil, abychom se nespoléhali se vším a ve všem opět na cizí pomoc, jako před dvanácti a jedenácti lety. Cizina, byť sebe přátelštější, ta nám nikdy nepomůže. Napněme svoje vlastní ruce, spolehněme se na svůj lid, doveďme získati pro nás lid v kraji — postavme česká vojska, použijme nadšení pro vyznání pod obojí, nenávisti proti cizím vrchnostem — a pomůžeme sami sobě nejlépe!“ pln horlivosti hlásal statečný mistr kovářský.

„Tys řádný muž, mistře — kéž smýšlejí tak jako ty všichni tvoji krajané!“ pochválil rázného měšťana pražského hrabě Solms.

Se sousední věže radnice staroměstské zazněly teď čtyry rány na veliký zvon, označujíce tak již dosti pokročilou dobu večerní. K táhlým zvukům jejich vzchopil se hrabě Mates Thurn a po jeho příkladu i oba měšťané, chystajíce se k odchodu.

„Ach škoda, že se již zdviháte,“ — litoval plukovník hrabě Solms, pomalu taktéž vstávaje — „sedí se zde až milo a rozmlouvá příjemně. Věru, pane Thurne, že mi v našem či vlastně páně Michnově bytu není tak volno, jako zde.“

„Přec bys však, pane plukovníku, kdybys voliti měl, nezměnil své měkké lože v domě prchlého pana Michny s naším dnešním ložem zde?“ podotkl dle svého otevřeného spůsobu rytmistr Elsnic s úsměvem.

„Kdyby tak nutno bylo — zajisté a bez reptání, milý rytmistře. A věru nebylo by to poprvé, co na dlouhé své dráze vojenské bych spal na tvrdém. Což vám mladým pánům, vám to neuškodí — a pan z Perglasu — ty starý pane, máš přece již svou hospodu — není-li pravda?“

„Nutí mne, bych spal na Šmerhovně — kdežto bych raději zůstal zde s nimi pod širým nebem!“

„Chraň tě bůh, milý pane — tak studená noc!“ varoval živě hrabě Thurn, hale se úžeji ve svůj řásný plášť.

„To by bylo pěkné — tak starý a vzácný pán,“ — vskočil rychle teď mistr Prčka do hovoru — „i vlastenec upřímný a horlivý, aby vraceje se po desítiletém vyhnanství do staré Prahy, nenalezl přátelského přístřeší a teplého lože. Zvu tě, urozený pane, přátelsky a upřímně, abys přijal pohostinství v domě mém a prodlel v něm, jak dlouho chceš, čím déle tím lépe. Klásti si budu za čest a vyznamenání veliké, považovati-li budeš dům můj za dům svůj. Rychle povol srdečné prosbě mé a následuj mně laskavě pod střechu mou!“ zval jej se staročeským hostimilstvím řádný soused.

Pan Perglas z počátku odporoval, posléze však všeobecným přátelským domluvám povolil a brzy na to kráčeli skoro všichni přítomní proplé-

tajíce se různými skupeními z větší části již spících vojínův směrem k Jezovitské ulici. Jediný pan Elsnic zůstal u ohně hotově se pomalu k spánku.

Ostatní pak provázeni Prokšem v patách, brali se pomalu k Malému náměstí. Bohuslav doprovázel ještě ujce.

Nebe se bylo zatím úplně vybralo, a měsíc vycházeje za vysokými střechami a štíty pražských domů právě v ouplňku, rozléval po širém prostranství a malebných jeho skupinách dojímavé, jemné světlo své. Mdlé a dohořívající již ohně metaly slabé rudé záře na domy a po ulicích, kdežto stará budova radnice osvětlena byla jasně se zastkvívajícími paprsky luninými. Plné světlo padalo na věž hlásnou a pod ní nalézající se malý pavlan, na který se z radnice vycházelo.

Společnost naše pokud kráčela mezi tlupami spících bojovníkův saských, chovala se tiše a pohybovala se beze slova ku předu. Teď ale zabočila až k samým domům proti radnici, kráčejíc jich loubím. Zrovna před pavlanem stanul v první řadě s mistrem Prčkou pan z Perglasu a zahleděl se v okamžitém zamyšlení na pavlan u radnice. Všichni se zastavili a trvali beze slova v mlčení. Jedna vážná myšlenka zaměstnávala všechny.

„Nešťastná a přece posvátná půdo, jež jsi pila tolik krve šlechetné!“ zakvílel starý pan Perglas. Potlačené bolestné zaúpění Bohuslavovo zaznělo k slovům jeho smutným ohlasem.

„Zmuž se, drahý hochu můj, otec tvůj byl statný bojovník — znal jsem jej — klesl v svatém zápasu za věc dobrou, nejsvětější; pomysli, že padl na bojišti — ruka katova jej nezneuctila, tnutí do šlechetné šíje jeho učinilo jej v národě vašem nesmrtelným, tak jako všechny rekovné jeho v smrti soudruhy. Sláva věčná jim buď všem!“ těšil a

hlásal nadšeně hrabě Solms, který ač cizinec byl již od let dřívějších stále nejvřelejším přítelem a stranníkem věci české.

„Bą při sám bůh, umírali oni mučenníci všichni co praví rekové,“ ozval se teď vroucně mistr Koutský. „Byl jsem přítomen hrůznému onomu divadlu —“

„Tys byl přítomen? — tys tedy viděl i mého drahého otce umříti?“ vskočil mu nyní s prudkým pohnutím Bohuslav z Olbramovic do řeči.

„Viděl, šlechetný mladý pane — viděl jsem je všechny. Měl jsem za svou svatou povinnosť muže ony, jež jsme považovali ve všech záležitostech veřejných za vůdce své, i na poslední jich cestě ač hrozné a strašlivé věrně provoditi. — Bylo jasné ráno — slunce již vyšlo — s hradu pražského zazněly výstřely z hrubých kusů — náměstí zdejší přeplněno bylo již lidem. Na všech tvářích zrcadlila se tupá, němá bolest zoufalé nemohoucnosti. Radnici v širokém kruhu objímaly husté řady španělských soldátův, po náměstí i v sousedních ulicích rozestavena byla všude jízda v četných tlupách. Tamto pavlan obestřen byl černým suknem, na něm stál špalek, a u něho čekal již kat se svými holomky. I na jeho tváři čísti lze bylo strach i hrůzu, musilť své souvěrce odpravovati. — Konečně otevřely se z radnice dvéře na pavlan, a jimi vyšla komise hrdelního soudu. Usedla na lešení blíže pavlanu, a ještě jednou čtěn odsouzencům ortel. Pak zazněly rány z děl, zavířily bubny i zavřeštěly trouby a šlechetný hrabě Ondřej Jáchym Šlik vstoupal první na lešení. Vážně rozhlédl se po prostranství a přítomném lidu i chtěl k němu promluviti. Ale k pokynutí soudce zavířily bubny, rozzvučely se polnice a ozval se umíráček. S dlouhým, jasným

a povznešeným pohledem k nebi přiklekl k špalku, kat mu odhrnul vlasy i vousy, obnažil mu krk — pak jediné zablesknutí meče, červený proud horké krve vytryskl, a ušlechtilé tělo svatého mučenníka kleslo k zemi. Hlasitě zaúpělo všechno množství, klesalo na kolena a s hlasitým pláčem modlilo se za umírající. — A následoval nyní jeden za druhým. — Vystoupil slovútný pan Budovec, vyvedl věrný sluha stařičkého klesajícího již lety a slabostí pána svého Kaplíře ze Sulevic, vystoupil vážně a hrdě jako rek šlechetný pan Prokop Dvořecký z Olbramovic —“

„Můj ubohý otec!“ zakvílel srdcelomně Bohuslav.

„Pak přišla řada na Bedřicha z Bílé, Jindřicha Otu z Losu, Bohuslava z Michalovic — o hrůzné, strašné divadlo! — a kat již umdléval, pravice jeho zděšením a soustrastí k jeho spoluvěrcům klesala, meče jeho stupěly, ruka jeho kouřila se krví, holomci jeho zbroceni byli rudými proudy po pavlanu a lešení potokem vytryskující krve — a stále ještě kvílil umíráček, znova i opět otvírala se branka na pavlan, a nové a nové oběti smrti vlečeny jsou k špalku — a povražděny všechny — nedána žádnému milost. — Tak klesli zavírajíce strašlivou tu řadu k posledu i pánové Kochan z Prachové, Štefek z Koloděj, Kryštof Kober, Jan Jessenius i Jiří Haušild!“

„Strašlivý to obraz, krev v žilách při něm stydne a mráz probíhá až samým morkem hnátů lidských. Prokope! O, můj ubohý, nešťastný příteli a bratře!“ zakvílel dojemně starý pan z Perglasu.

„Je již pozdní chvíle — pospěšme!“ pobízel hrabě Solms, uchopiv pana Matesa z Thurnu za ruku, který zde taktéž jako vkořenělý v hlubokém pohnutí stál, i táhl jej odtud. K jeho pokynutí

odváděl taktéž pan Prčka starého pana Perglasa, a k Bohuslavu, kterýž podepřen o sloup loubí se zimničným rozechvěním v bolestných svých myšlénkách nadobro byl utonul, pronesl srdečným hlasem: „A ty můj hochu, odebeř se k ohni svému — máš již taktéž odpočinku zapotřebí! Bůh tě opatruj!“

„Dobrou noc!“ znělo ode všech k Bohuslavovi, a muži naši kráčeli k ulici jezovitské.

Bohuslav neviděl a neslyšel. Neodvratně upřeny byly zraky jeho k osudnému místu, na němž před více než desíti lety drahý jeho otec vykrvácel. Rozčilená paměť jeho opakovala mu slovo za slovem z prostého, tím pravdivějšího však vylíčení měšťanova, a hrůzné ono divadlo jakoby se před jeho zraky znova odehrávalo. Zíral na pavlan a viděl jej černým suknem potažený, kolkolem plno vojska a lidu, na lešení soudce i kata; teď zazněl umíráček, otvírala se branka, již vstoupil vysoký muž ušlechtilé postavy i tváře a kráčel pomalu, pevně a vážně k špalku. Posledně pozdvihl mužnou hlavu svou, pohlédl na lid před radnicí — a velký bože! — otec Bohuslavův — hleděl s lešení na syna — věnuje zajisté v poslední této drahé chvíli poslední svou myšlénku svému jedinému synáčkovi i umírající zoufalstvím choti své. Po chvíli statný bohatýr obrací se ke katu, odevzdává mu snubní prsten, aby jej odevzdal co svatou památku s posledním pozdravením milované choti — Bohuslav si mimovolně sáhl na stísněná prsa, kde pověšený klenot povždy choval — kat se slzami slibuje odevzdati jej i líbá odsouzenci ruce. — Hned na to s posledním pohledem k modrým nebesům český pán pokleká k špalku, klade i naklání hlavu svou, kat rozpíná silné svoje rámě a hrůza! — — zoufale zaznělo teď z prsou

Bohuslavových mocné vzkřiknutí — a jako furiemi štván, ubíhal nešťastný syn z místa hrůzyplného i došed konečně ohně svého, sklesl polo ve mdlobách na tvrdé lůžko, kde vysíleného celodenním namáháním i trapnými dojmy duševními pojal brzo blahodárný spánek v pevné sítě své.

IV.

Saské vojsko prodlévalo již skoro dvě neděle v Praze a trávilo všechen ten čas v úplné nečinnosti, ničeho důležitějšího nepodnikajíc i stávalo se den ode dne větší obtíží a nesnesitelnějším břemenem všeho obyvatelstva. Nadšení tudíž, s jakýmž i od oné strany, která věci protestantské příchylná byla, z počátku pluky saské vítány byly, valně vychladlo, a úmysly, naděje i očekávání českých vyhnanců, jaké tito chovali, nejen že nedocházely vyplnění svého, ale uskutečnění jich vůbec čím déle tím dále pošinovalo se v nejistou i vždy nebezpečnou budoucnost.

S nečinností přibývalo však ve vojště saském i nekázně, a se všech stran docházely četné žaloby a stesky na surovou i loupeživou soldatesku, kteráž vzdor nejpřísnějším zákazům velitelův svých přece se jen v cizí nepřátelské zemi býti mněla a náhledem tím se řídíc, žádného rozdílu mezi mým a tvým nečinila, jakož i jiné bujné nevázanosti páchala.

Okolnost tuto nesla emigrace česká velmi těžce a to proto, poněvadž se všeobecně za to mělo, že kurfiřt Jan Jiří saský hlavně k nalehání českých vyhnanců k tažení do Čech pohnouti se dal, a tudíž protestantské panstvo české saské zástupy vojenské samo do Čech uvedlo. I vynasna-

žovala se proto veškerá v řadách saského vojska dosti četně sloužící šlechta česká, aby co důstojníci a velitelové jednotlivých tlup mužstvo své od všelikých přechmatů i výstupů, pokud jim možno bylo, zdrželi.

V tom směru působil neunaveně, seč jen byl, i rytmistr Bohuslav z Olbramovic, bdě s neumdlévající bedlivostí nad kázní ve své švadroně. Kyrysníci jeho rozloženi byli po domích blíže Vltavy na Malé Straně ve vůkolí Oujezdu, a mladý důstojník kolikráte za den úmyslně navštěvoval obvod bytů svých bojovníkův, aby tak častou přítomností svou mužstvo své na uzdě držel a všem nemilým srážkám i stykům s obyvatelstvem buď zabránil aneb při nahodilých již nesrovnalostech hned aspoň sám zakročil a je vyrovnal.

A právě se jednou k večeru za posledních mrazivých dnů vracel z takovéto obchůzky své k domovu, když jda po ulici Oujezdské z dosti výstavného buď bohatého měšťanského aneb šlechtického domu ouzkostlivé volání zaslechl.

Bohuslav se zarazil, zastavil a naslouchal. Stávalo se za posledních dnů často, že mnozí nevázanci z vojska saského do soukromých bytů Pražanův vnikali a přes všeliké zákazy v nich buď kořistili aneb přímo loupili. Podobná myšlénka připadla i Bohuslavovi hned na mysl. Chvíli panovalo hluboké ticho, tak že se již mladý muž domníval, že před chvílí domněle slyšaný hlas byl jen klamem zdánlivým, a opět dále jíti se chystal. Tu však zaznělo volání ono opět a hlasitěji i ouzkostlivěji. Bohuslav nemeškav déle, vytrhl z pochvy svůj pádný meč a rychlým skokem octl se u velikých vrat ohroženého domu. Mocným a rázným stisknutím povolila těžká klika a k prudkému opření otevřela se hmotná vrata skoro do polovičky.

Bohuslav octnul se ve vysokém, sklenutém průjezdě a rozhlížeje se rychle po předsíni, zahlédl hned široké schody. Běžícímu po nich spěšně vzhůru zalehlo nyní zřetelně ženským hlasem patrně u nejvyšší ouzkosti pronášené volání: „Pomoc — pomoc — vražda!“ — v sluch a pobádalo jej k tím většímu spěchu. V okamžiku stanul v rozsáhlé předsíni, na níž se kolikero velkých dubových dveří nalézalo, vedoucích patrně do vnitřních komnat rozlehlého domu. Jda po hlase, vrhl se k nejbližším, stiskl kliku a stanul na prahu skvostně na tehdejší dobu upravené prostranné síně, v níž se mu zjevil neočekávaně překvapující výjev.

Ode vchodu po pravé ruce nalézaly se dvoje vysoké dvéře vedoucí do dalších komnat, mezi dveřmi na stěně pokryté malbou dle tehdejšího spůsobu visel veliký obraz bolestné Panny Marie; pod obrazem na zdi upevněn byl veliký z ebenového dřeva krucifix, na němž byl zavěšen skvostný alabastrový růženec. Pod obrazem a křížem těsně u samé stěny přistaveno bylo dřevěné, dole i na hoře vypolštářované klekátko, kryto ještě nad to damaškovým kobercem červcové barvy. Pod obrazem byla do zdi vetknuta jednoramenná stříbrná svítilna, v níž hořelo věčné světlo na poctu mateře boží. Nevalné světlo její ojasňovalo již v prvním večerním zášeru jenom sice mdle ale přece dosti znatelně děsnou scénu. Na klekátku celým tělem skleslá a o ně se jedním kolenem opírajíc, obličejem však a tělem do vnitř komnaty obrácená, spočívala velká postava mladé as dvacetileté ženštiny, křečovitě se levicí klekátka držíc, kdežto pravice její jakoby na obranu po růženci na krucifixu úzkostlivě sáhala. Výraz děsně bledého obličeje jejího a jejích jakoby sklenných zraků hlásal

nejvyšší ustrnutí strachu i zděšení. Před ní asi na dva kroky zápasil již šedý muž dle oděvu svého patrně sluha domácí s obuškem v ruce s mladým statným mužem, který naň obnaženým špadónem zuřivě dotíral i starce dle krvácející ruky jeho již lehce raniti musil.

U okna na ulici vedoucího stála na stupátku stará ženština, leknutím patrně napolo zpitomělá, křičící však ze všech sil pronikavým hlasem svým za pomoc. —

Jako podrážděné zvíře v slepé vášni dorážel mladý útočník, dle bohatého ústrojí svého španělského nejspíš mladý šlechtic, na svého nerovného protivníka, vyráže je mezi šermem vzteklé výkřiky: „Ustup a uteč, ty psino služebná — ať ztrestám tam tu holubici vrkavou — pro její děvčí upejpavosť a zdánlivé se zdráhání!“

Jedním okamžiknutím přehlédl Bohuslav hnusné divadlo toto a skokem octl se u obou zápasníkův. Mladý násilník v komnatě ranil teď starce patrně silněji, neboť ruka tohoto sklesla a obušek mu vypadl z ruky, a již napřahoval se zbůjník k novému rázu, aby starého protivníka teď jistě již neškodného sobě učinil, a zaznělo jak u okna od staré ženy tak i z úst mladé ženštiny děsné zkříknutí, když skřížil se již meč Bohuslavův se špadónem mladistvého násilníka.

Jediným mocným máchnutím odrazil Bohuslav meč protivníkův, a když tento nenadálým zjevem nového a tak statečného zápasníka pomaten poněkud s novým výpadem váhal, vyrazil mu druhým rázem meč z rukou, při čemž mu i lehce rámě ranil. Jako jedovatý had, který si o tvrdou hmotu všechny zuby své vylomil, zasyčel teď poraněný divoch a nečekaje více, běžel rychle na druhý konec komnaty k východu tam ze síně vedoucímu. Stál

právě na prahu rychle si dvéře otevřev, a Bohuslav s nahým mečem chtěl jej stíhati, an se násilník obrátil, z pasu lesklou bambitku vydobyl a proti Bohuslavovi namířil i spustil. Rána vyšla, a kulka zafičela nedaleko hlavy mladého saského důstojníka, vnikla však do dubového uměle vyřezávaného stropu. Divoce zaklel pustý vrah a prásknuv za sebou křídlem dveří, zmizel v sousední komnatě. Bohuslav běžel za ním. Než však otevřel těžké dvéře, nalezl síň vedlejší rovně skvostně zařízenou již prázdnou a východ z ní vedoucí na velikou předsíň, kterou byl přišel, otevřený. Rychle vyběhl na předsíň, a dunící dupot na schodech jej poučil, že domnělý vrah pádí dolů do průjezdu; spěšně vrhl se po schodech za ním a seskočil s nich právě v tom okamžení, ana vrata prudce vyražená opět se s temným rachotem zpět vražená zavřela a v těžký zámek zapadla.

Marně se pokoušel ihned je vyraziti. Neznám s ústrojím zámku, nemohl jich otevříti i po delším zkoušení musil se úmyslu svého prvotního, pronásledovati zbůjníka, úplně vzdáti a vrátil se rychle opět nahoru.

V první síni nalezl situaci poněkud změněnou. Stařena, která dříve u okna jako ochromená dlela, klečela teď u klekátka a snažila se zároveň s přítomným i z ruky krvácejícím starcem, omdlelou a skleslou k zemi mladou ženštinu pozdvihnouti a vzkřísiti. Poněvadž však stařena již lety seslablá a letný sluha pravicí svou raněnou tak jako jindy vlásti nemohl, dařilo se jim to špatně.

Bohuslav vrátiv se do komnaty, odhodil klobouk i široký plášť svůj, v němž až dosud zavinut byl a přispěchal ihned slabým starochům ku pomoci. Poklekl na jedno koleno — a pojav bezvládné tělo, jak nyní teprv viděl, spanilé mladé

ženy ve své náručí, pomalu je zdvihl a složil napolo na dolejší polštář klekátka, stále však drže lepou postavu v rukou svých, při čemž mu hlava její na jeho rameno klesla a těžce se o ně opírala.

„Rodičko boží — to bylo leknutí — ty matko bolestná, jenž na to hledíš — ještě jen okamžik — a již by byl nevázaný zlosyn ten úmysl svůj vykonal! Bože můj vševidoucí, to byla pomoc v pravý, vrchovatý čas — jen chvíli ještě a bylo by pozdě. — O, statečný, hodný pane, buď si kdo buď a nosiž si třeba saské a kacířské barvy — tisíceré, vroucí díky za odhodlanost i šlechetnost tvou — tebe nám sám dobrý anděl strážce slečnin poslal v hodince největší ouzkosti!“

„Nech všeho děkování, dobrá stařenko, a ohlédni se rychle buď po nějakém vonném oleji aneb čerstvé vodě, abychom tvou paní vzkřísili!“ nařizoval přívětivě Bohuslav, nespouštěje oka s krásné omdlelé.

„Ah, ovšem — dobře máš, můj pane, — hned, hned —“ A na stáří své dosti rychle se vzchopivši, ihned stařena odspěchala ze síně.

„Přijmi i ode mne, statečný mladý pane, nejvřelejší dík za ochranu, kterou jsi naší dobrotivé slečně a i mně samému poskytl, zachrániv mne buď od těžkého zranění aneb i samy smrti, kteréž by mne byl rozvášněný zuřivec onen, nalézaje se ve vzteku nejvyšším, sotva ušetřil.“

„Vrah onen není sprostý lupič ani násilník, není-li pravda, starče.“

„Není, můj chrabrý pane —“

„Nuž, vysvětli mně celý posupný ten výjev —“ žádal Bohuslav starocha, avšak jen s poloviční pozorností, zabývaje se stále s bezvědomou.

Právě chtěl starý sluha žádosti jeho vyhověti i otevíral úst svých k odpovědi, ana vešla do

komnaty předešlá stařena, nesouc v jedné ruce křišťálovou konev s vodou a v druhé bílý šat i různé lahvičky s rozličnými vonnými a sílícími vodičkami i oleji.

Veškerá pozornosť všech přítomných soustředila se opět kolem mladé ženštiny, a všichni přičiňovali se o závod, aby ji k vědomí přivedli.

Bohuslav, který při vniknutí svém do síně věnovati mohl jenom jediný krátký pohled dívce, nyní kdy ji choval, nevědoucí o sobě, ve svém náručí, pozoroval ji tím důkladněji.

Postava její byla velká, štíhlá a přece plná vnadných, měkkých tvarův, jež zpod aksamitového, těsně k tělu přiléhajícího šatu, barvy tmavě granátové líbě vynikaly. Šat její, po tehdejším způsobu dlouhým životem těsnil jarobujná, vábně vyklenutá ňadra a vyšíván byl hojně na prsou zlatem i stříbrem, přiléhaje nahoře úzce až ke krku, kde z malého, pevně naškrobeného okruží krajkového vynikal bělounký krček, zdobený pletencem velkých korálův se zlatým křížkem. Slíčná hlava s bohatým co noc černým i lesklým vlasem, která posud bez vlády na prsou Bohuslavových spočívala, vyznačovala se jakýmsi zvláštním cizím rázem, jemuž mdle bílá i neobyčejně jako sametově měkká pleť její dobře odpovídala, souhlasíc nadto ještě s havranními, hedvábnými řasami i brvami a žhavě růžovými, bujnými rtíky. Malé ručky její spočívaly těsnými rukávy až k zápěstí zakryté svisle podlé těla, kdežto pravá noha vykukovala zpod něco málo odhrnuvšího se dlouhého šatu, oděna jsouc střevícem objemu skoro dětského a dle tehdejšího mravu na aksamitu taktéž bohatě vyšívaným a vysokým podpadkem opatřeným.

Mladý náš rek drže ladné a teplé tělo krásné paní v rukou svých, cítil v prsou divné najednou

pohnutí, i vzešla mu jakoby mžiknutím oka k spanilé ženě v ňadrech vřelá náklonnosť.

Tu najednou milé se mu stavší břímě sebou slabě hnulo, ňadra se zdvihla k mocnému vzdechnutí, a po chvíli otevřely se i oči její, a upjaly se nejprvé ještě mdle, pak ale výrazněji a živěji, a konečně leskle a s patrným podivením dva velké, krásné, jako noc tmavé a přece zase jasně planoucí zraky k mladému muži.

Tělo chtělo se náhlým vzepjatím z náručí jeho vyvinouti, ale posud ovládáno slabostí, opět kleslo, a podporováno Bohuslavovým ramenem a s druhé strany přispěvší stařenou, spočinulo pak vsedě na klekátku.

Zraky mladé ženštiny těkaly bázlivě a nejistě s předmětu na předmět i po tvářích přítomných, kdežto náhle oslablá a opět sbírající se paměť teprv se propracovávala k prvním opět myšlénkám a pojmům.

Brzo však svítězila mladá a silná přirozenosť nade vší mdlobou a slabotou, a ústa pronesla náhle a dosti hlasitě:

„Co se to se mnou dělo? — Katuše, mluv! — byl to jen hrozný sen aneb —“

„Nebyl to sen, milostivá, drahá slečno moje —“ počala teď mluviti stařena.

„Nebyl? — tedy to byla skutečnosť! — ah, ta krev na tvé ruce, Jakube, tys raněn!?“

„Jen lehce — pouhé škrábnutí —“ dobrácky vysvětloval starý sluha, stíraje si krev stále ještě z ruky se řinoucí.

„O — již vím — již se pamatuju na všecko — ten padouch opět na mne dotíral, a vy ve své věrnosti i příchylnosti splatili jste to pohromou!“

„Však nám bůh seslal svého ochrance, který

ošemetníku úmysl jeho překazil," horlil starý Jakub.

Zraky mladé slečny padly tu poprvé na Bohuslava. Zasvitly k němu jakoby dvě planoucí hvězdy a sklopily se pak ihned k zemi, kryjíce se na chvilku temnými brvami svými. Zároveň zplanulo na lících jejích temné uzardění, a mladá dívka pocítivši snad poprvé podpůrnou ruku mladíkovu kolem pasu svého, rychle položila ruku svou na pravici Bohuslavovu, chtíc ji odstraniti.

„Díky — vřelé díky!" zašeptali tu polohlasitě rtové její — ale současně ozvala se ještě jednou slabost její z nedávno minulé mdloby, ochromila ji opětně na delší chvíli údy její, a ručka její objímajíc ruku Bohuslavovu, zůstala na pravici jeho. Mladý muž uvolniv poněkud v objetí pasu, uchopil ručku a jemně ji tiskl.

Chvíli tak dleli, až najednou prolétlo tělo dívčino jakoby jemné zachvění, a ona upírajíc zraky své na stařenu, pronesla tiše:

„Do mé komnaty — na lůžko mne odveďte!"

Bohuslav ji zvolna ještě pozdvihl a jemně přitisknuv teď opět již oživlým životem bujaře prodchlé tělo k sobě, odevzdal je pak s jakousi náhle vzniklou v prsou svých lítostí do rukou Jakubových a stařeninych. Šetrně a zvolna odváděli tito dívku z komnaty do síně vedlejší dveřmi hned vedlé klekátka se nalézajícími.

Smutně a napjatě pohlížel Bohuslav za nimi. Dvéře se otevřely, spanilá dívka vkročila již do komnaty; na prahu se však zastavila, ještě jednou se obrátila — zraky její spočívaly s jasným leskem na švarném našem hrdinovi, na rty vykouzlila blahý, šťastný úsměv a zplanuvši ve tvářích jako růže temným nachem, pronesla pak jemně a vřele: „Díky, spanilý rytíři — s bohem!" — a zmizela

v komnatě. Dvéře zapadly a v síni rozložilo se okamžitě hluboké ticho. —

Bohuslav stál jako přikován ku svému místu a v zamyšlení sklonil slíčnou mladou hlavu svou k zemi. Podivný, právě dohraný výjev vyplňoval celou jeho duši. Obraznosť jeho zaujímal jediné slíčný zjev právě zmizelé slečny. — Posud nebyl poznal Bohuslav v životě svém vlivu žádné ženštiny — dnes ale stala se s ním za kratičkou dobu náhlá, mocná proměna. Najednou pocítil velikou, skoro neodolatelnou touhu po odešlé ze síně mladé ženě. Náhle zadychtil a zatoužil po opětné její přítomnosti i přál si měkké a teplé tělo její opět držeti ve svém náručí a zírati na tu krásnou, bílou hlavu i pohlížeti v ty planoucí, leskem a jasným svitem zářící tmavé oči. Nechybělo mnoho, a byl by se byl rozběhl zrovna za zmizelou do vedlejší komnaty a byl by chtěl opět zírati na tu spanilou postavu. — Znova a znova zabýval se v mysli s právě minulou událostí, nehýbaje se s místa a nic nedbaje, že samoten nalézá se v cizím domě katolickém a že zde úkol jeho jest již dokonán.

Po dlouhé době otevřely se dvéře u vedlejší komnaty, a jimi vystoupil starý Jakub, nesa v levici, poněvadž se bylo zatím již zcela setmělo, dvouramenný stříbrný svícen, v němž dvě voskovice hořely.

„Odpusť, statný i šlechetný mladý pane, že jsme tě zde tak dlouho o samotě nechali. Měli jsme však oba s naší slečnou co dělati. Teď již odpočívá tiše na svém lůžku a je jí taktéž již lépe,“ započal uctivě stařec, dlouhou panskou službou patrně již uhlazený.

„Zpráva tvá, že se slečna opět již lépe vy-

nachází, mne těší, nicméně přece by snad bylo záhodno přivolati lékaře —“ radil Bohuslav.

„Chtěli jsme tak, leč slečna zakázala, tvrdíc, až si odpočine, že úplně zdráva i silna opět bude. — Zároveň mi uložila, abych ti ještě jednou jménem jejím, vysoce urozené šlechtičny, za rytířskou a v pravdě šlechetnou obranu tvou vzdal nejvřelejší i srdečné díky, i poprosil tě, abys co upomínku na nikdy neuhasínající vděčnost její přijal tento prsten a jej na památku laskavě i nosil.“

S tím odevzdal mu sluha Jakub skvostný prsten, v němž zasazen byl krásně broušený rubín.

Dychtivě sáhl Bohuslav po klenotu, ne snad z nízké lakotnosti, než jediné proto, že od ní byl a ona mu jej co památku na sebe posílala.

„Přijímám, věrný starče, slečnin skvostný dar — co upomínku na jeden z nejkrasších okamžiků svého dosavadního života a pak co památku na tvou spanilou velitelku, k níž od prvního shlédnutí hlubokou úctu chovám; to jí vyřiď. Jinak však, aby na skrovnou službu mou dnešní nekladla nijaké váhy. Co jsem učinil, bylo jen mou povinností co šlechtice a poctivého vojína, a nestálo ani za řeč.“

„A přece zachránil jsi tím čest i nevinnost naší ubohé mladé velitelky —“ horlivě připomínal oddaný Jakub.

„Teď však mi, starče, již sděl, kdo je onen mrzký padouch a jak všemu tomu zde rozuměti mám? —“ zplanul nyní v mužném hněvu Bohuslav z Olbramovic.

„V tom jediném nesmím ti, po zákazu milostivé slečny naší, šlechetný pane, býti po vůli. Promiň mi již. — Přikázalat mi takto: A konečně prosím důtklivě a snažně rytířského ochrance svého, aby po dalších poměrech a okolnostech mých i po

udalosti dnešní dále nepátral. K žádosti této podivné a zdánlivě nespravedlivé nutí mne poměry mé, jež mě ovládají. Je-li rytíř tak šlechetný, jak šlechetně se ke mně zprvu zachoval a jak tvář jeho ke mně mluviti se zdá, učiní po přání mém. Toto ti sděliti mám od slečny.“

„Nuže vyřiď velitelce své, že ač přání její těžce, ba velmi těžce nesu, od vyslovení jejího mi je rozkazem, dle něhož se věrně zachovám. — Na důkaz toho opustím okamžitě dům váš,“ skoro smutně pronesl mladý důstojník.

„O, jen nezazlívej proto drahé i dobrotivé slečně naší, jeť v poměrech svých sama již dosti nešťastná a trpí jimi velice — aniž si nemysli, že jsme zde nevděčníci,“ pohnutlivě prosil starý sluha saského důstojníka. „Jeť slečna Marie dobrota sama a co živa bude, zpomínati si bude vděčně šlechetného skutku tvého.“

„Upokoj se, starče. Avšak jak, vrátí-li se zlosyn v noci a provede-li pod pláštěm temnoty její přece hanebný úmysl svůj?“

„Nehneme se ani žena moje Kateřina ani já od lože slečnina. — Ostatně mladý divoch ten, až z vášni své vystřízliví, pykati bude jednání svého a s těží se k němu ještě jednou odhodlá. Pro všecko pevně dům a všechny dvéře na noc uzavřu — a za několik dní nalézati se již bude slečna v úplné jistotě.“

Proto přece ale navrhl Bohuslav starému a k tomu nyní ještě zraněnému sluhovi, že mu sem co ochrannou stráž dva spolehlivé a hodné muže ze svých kyrysníkův na noc odešle — s čímž na konec Jakub souhlasil — načež oznámiv mu jméno své a byt svůj, aby za nastalé potřeby v nynější pohnuté době jeho pomoci dovolati se mohl, se dlouhým vroucím pohledem k vedlejší komnatě domácí slečny opustil Bohuslav šlechtický dům,

provázen svítícím a žehnajícím i děkujícím mu Jakubem až k samým domovním vratům, jež se za ním ihned pevně zavřely. —

Podivně rozechvěn i rozčilen vracel se již za úplné tmy Bohuslav do svého bytu, kterýž se blíže kláštera a kostela Maltézských rytířův nalézal, a jejž mladý důstojník společně se svým újcem starým pánem z Perglasu i s Prokšem obýval. Oba jej již s večeří očekávali.

Sotva že však Bohuslav ke stolu se usadil a roztržitý ani jídla ani nápoje nic si nevšímaje nápadně malomluvným a zamlklým byl, tu ihned bystré ještě oko pozorného starého pána vypátralo skvostný prsten na ruce jeho. Jakmile však pohledl starý bohatýr na prsten pozorněji, uchopil prudce Bohuslava za ruku a rychle se vzchopiv, vytrhl i synovce svého ze sedadla vzhůru a přiveda jeho ruku až k světlu, jež v železném svícnu na stole hořelo, pozoroval dychtivě a jakoby s mladickou bystrostí vzácný skvost.

„Pro věčný bůh, Bohuslave — kde jsi vzal tento prsten?! Prosím, sejmi jej a dej mi ho ohledati.“

Bohuslav vyhověl přání strýcově a uvyklý se všemi svými myšlenkami upřímnému a zkušenému pěstounu se svěřovati, vyprávěl mu dnešní dobrodružství své, zamlčuje jedlné pocity, jež náhle ňadra jeho opanovaly a výhradně ku krásné slečně se vztahovaly.

V mocném pohnutí naslouchal pan z Perglasu vypravování synovcově, hledě patrně hluboce dojat neustále na stkvoucí se prsten. Ku konci zakroutil hlavou a pronesl tiše:

„Podivno — a podivnější ještě konečná žádost slečny. — A přece — přece je to týž prsten — její, Mariin majetek!“ A stařec hluboce vzdychl, a velká, lesklá slza skanula mu na jeho věkem a

utrpením rozbrázděnou tvář. „I ten řecký kříž je uvnitř; jaká to podivná, podivuhodná náhoda — či byl by to přece jen ten pravý? — hleď, synu můj, nedobře jsi tentokráte učinil, žes mladé dívce nepátrati dále po ní, přislíbil. Snad bychom se tu dopátrali tajemství, na jehož odhalení i já jakési právo mám.“

„Tajemství — ba věru, drahý újče, nad celým domem tím se zdá prostírati tajemný jakýsi závoj. Leč vypravujte vy mi aspoň, můžete-li, co víte.“

„Budu, budu ti vypravovati a dozvíš se, co já vím, všechno — leč ne teď, ne dnes, až někdy jindy — jsem dnes shlédnutím památného tohoto skvostu velice dojat. Bůh tě opatruj — půjdu již na lože — dobrou noc!“

A provázen věrným Prokšem odebral se starý pán do vedlejší své ložnice, nechávaje mladého synovce ve větším ještě napjetí a rozčilení než dříve.

V.

Hned z rána druhého dne vyhledal Bohuslav oba kyrysníky, stráživší minulé noci dům šlechtický na Oujezdě. Od nich dozvěděl se, že noc v celém domě minula pokojně, že oba vojíni od starého Jakuba večer štědře vyčastováni a ráno hojně obdarováni s díkem do jich bytů propuštěni byli. Více mu jezdci jeho pověděti neuměli. —

A přece obíral se velitel jejich čím dále tím více tajemným, nyní proň zúplna důležitým oním domem. Krásná jeho mladá obyvatelka neustupovala ani za noci ve snu ani teď za dne z mysli a ze srdce jeho. Znova a znova připomínal si blahou onu chvíli, an ji držel ve svém náručí i uváděl si v paměť onen zářící jasný pohled a kouzla

plné její usmání na něj. Všechny tepny mu bouřily a touha vroucí, neukojitelná zanítila se v mladém, vřelém srdci jeho po krásné oné ženě.

S nejhlubší litostí připomínal si slib svůj nepátrati po ní a přece zase s hrdostí i upokojením znova si vždy ustanovoval vyplniti její přání co nejsvědomitěji.

A tak se dělo, že bloudě denně kolikráte kolem jejího domu, neosmělil se vstoupiti do něho a jen plamennými zraky svými do vysokých oken vzhůru pohlížel, neuzří-li za malými skelnými tabulkami její želanou tvář. Avšak tichý, pustý jevil se dům její, jakoby v něm ani živé duše nebylo. —

Co zatím Bohuslav, ač vnitřním žárem i touhou mořen, věrně dle slibu svého se srdcem krvácejícím po krásce dále nepátral, byl i starý pán z Perglasu divně rozčilen i marně se v sebe uzavřen namáhal, nemilých myšlének svých se zhostiti. Věda o slibu Bohuslavově a znaje statečnou povahu jeho, v níž jej byl řádným vychováním svým tím více ještě upevnil, nechtěl a nemohl naň usilovati, aby slib zrušiv, s ním dále a blíže pátral. A tak se otec i sestřenec trudili malomocně a bez výsledku o touž věc. —

Stesky pánův Pražanův na strašlivá břemena, jež jim nehybné prodlévání všeho vojska saského v Praze čím dále tím nesnesitelněji ukládalo, vzrostly konečně tou měrou a staly se tak důraznými i důtklivými, že kurfiřt saský pohnuta se viděl, vydati rozkaz, aby část jeho vojska Prahu opustila a po nejbližších vsích a městech rozložena byla.

Následkem nařízení tohoto opustila i švadrona Bohuslava z Olbramovic Prahu, a vykázány jsou jí byty na Zbraslavi. Hrabě ze Solmsu však, k jehož jízdeckému pluku náležela, přičinil se mocným

vlivem svým o to, aby velitel její prodlévati mohl přece v Praze a tak se od stařičkého strýce svého odlučovati nemusil, i byl Bohuslav na některý čas přidělen k vojenské družině kurfiřta saského, jež knížeti osobní služby konala.

Dvorská služba tato nebyla však příliš namáhavou a poskytovala tudíž mladému rekovi našemu dosti prázdně, že i povinnosti své co velitel oddělení kyrysníkův Solmsových zastávati mohl. A i zde leželo Bohuslavovi hlavně na srdci, aby zástup jeho nestal se metlou a bičem obyvatelstvu zbraslavskému i vůkolnímu, jež už ubytováním vojska samým v domích svých valně trpělo a za tou příčinou, pokud mohl, přihlížel k přísné kázni v řadách jeho.

Proto kdykoliv mohl, dojížděl sám na Zbraslav. — A z takovéto přehlídky švadrony své vracel se i Bohuslav v pozdní již odpůldne 28. listopadu opět do Prahy.

Jel na svém hnědouši a samoten i zvolna. Cestou potkával jak povozů tak pěších málo — ustrašen a bázliv před saským obsazením Prahy, chránil se každý venkovan všech styků s městem za doby této. Cesta vinoucí se skoro stále podél břehu Vltavy byla rovná, a protož jezdec náš povoliv i svěřiv se úplně komoni svému, pohroužil se hluboko do svých myšlenek. Předmětem jich jediným byla spanilá dívka, kterouž byl před třemi dny poznal a před zneuctěním ochránil. Obíral se s ní od té doby stále, a když přece mysl jeho zaujata jinými předměty jeho povinností se týkajícími k jiným pomyslům se obracela, tu jediným pohledem anebo dotknutím se prstenu na ruce své vracel se v duchu ku krásné slečně.

Zdali by byla také tak krutou bývala, zavázavši jej těžkým slibem, kdyby byla věděla o pocitech,

jež zjevem svým v prsou Bohuslavových roznítila? A co ji as nabádalo i nutilo ke snažné žádosti její, aby po poměrech jejích v ničem dále nepátral? A v jakém konečně poměru stála k mladému zlosynu a nalézala se vůbec, meškajíc patrně katolička v tak rozsáhlém i bohatém domě samotna v Praze, kdy skorem všechna šlechta katolická před Sasy a spojenými s nimi českými vyhnanci uprchla?

Tyto a podobné mnohé jiné otázky zaměstnávaly neustále hlavu mladého důstojníka — a přece uvážil-li vše, doznati musil, že všechno přemýšlení, přemítání a domnívání je marné a neplodné, že za okolností těchto nejspíše viděl zbožňovanou mladou krasavici ponejprv i také naposledy, neboť ona sama zabránivši mu vypátrati ji a seznati blíže, postavila nepřekročitelnou hradbu mezi oba. Mimo to byla ona členem zajisté horlivé katolické rodiny, a on neméně věrný vyznavač učení českých bratří — všechno to oba rozdvojovalo a od sebe zapuzovalo.

Smutně si vzdychl a násilně se protrhnuv z neutěšených myšlének svých, rozhlížel se po krajině, kde se nalézá. Blížil se již k Slíchovu, maje po pravici za řekou právě proti sobě lomy branické. Den se zatím chýlil rychle ku svému zakončení a šero již nastávalo. Z blízké Vltavy vystávati počala hustá mlha i donikal na silnici chladný větřík. I Bohuslav jej pocítil a zahalil se úžeji do svého širokého jezdeckého pláště. V tom okamžení skoro zatoužil již po teplém krbu v příbytku svém a proto právě přitáhl koni opět uzdu úžeji a chystal se jej pobídnouti k ostřejšímu kroku, když najednou zaslechl dunění kopyt jakoby několika jezdcův a pak hrčení vozu.

Cesta vinula se zde něco do vrchu, poněvadž vedla po úbočí nevysoké hory, na níž stál starobylý slíchovský kostelík a tudíž jezdci i povoz zůstávali

stále zrakům jeho tak dlouho zakryti, pokud nedojeli na pahrbek.

Bohuslav maje na paměti, že jezdci i vůz sjížděj́ce s vršku rychle asi ujížděti budou, a tudíž na nepříliš široké cestě on sám vyhýbati se musí, popojel až k samému kraji cesty a zůstal státi.

Za nedlouho objevili se na vršku dva jezdci, jim v patách dvouspřežný cele krytý po tehdejším spůsobu dosti těžký vůz cestovní, po jehož obou stranách jeli opět dva jezdci a za nimi vynořili se ještě tři jízdní. Z oděvu sluhův na koni i na voze jedoucích poznal Bohuslav, že to nejspíš jsou vznešení cestující, opatřivší se za tehdejších dnův nutnou četnou ozbrojenou stráží.

Výprava celá sjížděla po výšině rychle dolův a brzo octla se blízko u Bohuslava. Nedůvěřivě měřili prvnější jezdci saského důstojníka, avšak vidouce jej tiše státi, minuli jej rychle i bez pozdravení.

Hned na to jel vůz kolem. Bohuslav přirozenou zvědavostí puzen, hleděl bystrým zrakem svým vniknouti malým otvorem do vnitř vozu, aby shlédl cestovníky, když v tom vynořila se z otvoru vozu spanilá ženská hlava, a současně teď z míjejícího již vozu k němu zazněl náhle radostný avšak ku konci ve výraz úzkosti a náhle vzniklého nejvyššího leknutí přecházející výkřik. Mžiknutím oka poznal ve vyhlížející paní svou krásnou chráněnku a oddávaje se bez rozvahy prvnímu okamžitě v něm vznikajícímu dojmu, chtěl obrátiti rychle koně svého a páditi za ujíždějícím vozem, když od posledních tří za vozem jedoucích jezdcův zaznělo divoce: „Ujíždějte rychle, co můžete — plným cvalem!“ — před jeho očima se zablesklo a současně zrovna před ním zahučela silná rána patrně naň od posledních jezdův vypálená.

Zbylo mu jediné okamžení, v kterém se ohlédl, svého protivníka a násilníka z panského domu na Oujezdě poznal, pak rychle ujíždějící tři jezdce zahlédl, když se s ním hnědouš jeho divoce zařičev prudce vzepjal a sklouznuv s pokraje cesty podlé této na stráň převalil.

Jakkoliv pohmožděn, vydobyl se dosti brzo Bohuslav z pod svého komoně, který zbaven tíže svého jezdce taktéž stál ihned opět na nohou.

Avšak rychle se odehrávající událostí touto byl přece Bohuslav v prvním okamžení nemálo překvapen, tak že uplynula přece jen malá chvíle, než se opět zúplna zpamatoval.

První jeho myšlénkou bylo, vsednouti rychle na kůň i pronásledovati ujíždějící patrně taktéž do Zbraslavi a tam za pomocí jeho kyrysníkův se zmocniti celé tlupy. A již ani nerozváživ, že by počínáním tímto rušil slib slečně neznámé, nedávno učiněný a jí veliké příkoří připravil, zdvihal nohu svou do třemene, když náhle v levém stehně svém pocítil palčivé píchnutí teď opět a opět se opětující a ve stálou bolest přecházející.

Pohlédl rychle k širokým spodkům svým a shledal v sukně na stehně nedaleko sebe dvě díry. Teď viděl, že je raněn, a že kule naň vystřelená lehce se po stehně svezla a druhou stranou ze spodků opět vylítla.

Okamžitý oprávněný a ospravedlněný hněv proti zlosynu, který po druhé již o bezživotí jeho hanebně ukládal, jej v první chvíli opanoval a vybízel jej k jisté pomstě i spravedlivému potrestání vraha mrzkého, v jehož moci mimo to i zbožňovaná od něho krasavice se teď nalézala a byl by vzdor poranění svému následoval tlupě, kdyby v tom okamžení nebyl shledal, že hnědouš jeho uškodiv si nejspíš náhlým pádem, valně na zadní

nohu kulhá. Nehoda tato učinila ovšem všechno pronásledování vozu i jezdcův zhola nemožným.

Vůz byl mezi tím v šeru nočním dávno zmizel a Bohuslav neslyšel již ani jeho hrčení ani dupotu koňského více. Mrzut a setkáním ač kratičkým, tím však záhadnějším i proto zajímavějším s krásnou neznámou opět všechen rozechvěn, vyvedl pomalu rek náš koně svého na vršek a pak hned pod vrškem u samé silnice zavítal do kovárny, v níž se zároveň i krčma nalézala. Zde ohledav i obvázav nepatrnou ránu svou, dal prohlédnouti kovářem i svého hnědouše, který uznav pohromu jeho rovněž jen nepatrnou ujistil pána, že může dobře koně až do města použíti, načež popojel ihned rychleji ku Praze, které již za nastalé úplné tmy avšak beze vší další nehody dostihl. —

VI.

Jakoby poslední přátelský pozdrav od pěkného a utěšeného podzimku na rozloučenou před úplným ovládnutím mrazivé zimy rozklenul se v neděli o 30. listopadě rozkošný den nad Prahou. Na nebi nebylo ani mráčku, a slunko za pokročilé doby polední ještě teple hřálo i prodchnulo čistý studený vzduch skoro jarní vlahou lahodou.

As hodinu po poledni rozzvučely se zvony týnské a za nimi hned všechny ostatní na starém městě pražském plným hlaholem. Davy lidstva proudící četně v každý den sváteční po ulicích pražských, houstly dnes však přece skoro očividně a ubíraly se vesměs jedním směrem i se všech stran k jednomu cíli. Spěly k mostecké věži staroměstské.

A mohl dnes každý poznati a kdyby bylo

možno i sečísti horlivé protestanty a vlastimily pražské. Shromáždiliť se všichni do mnoha tisíců do zástupů nepřehledných k slavnosti vzácné, k obřadu velebnému, a odlesk radosti a potěšení nevýslovného zalétal s pocity upřímnými ze všech zraků i tváří vzhůru k nebesům, že se jim Pán jejich dočkati dal této veliké a radostné chvíle.

Obyvatelstvo pražské vyznání evangelického konalo vážnou slavnosť sjímání lebek svatých vlastenců r. 1621. na náměstí staroměstském a zároveň počestné jich pohřbení a uložení k věčnému odpočinku do chrámu Panny Marie před Týnem, kterážto svatyně dnes ráno bohoslužbě protestantské již odevzdána a velikou slavností kostelní duchovenstvem evangelickým i zasvěcena byla.

Smuteční slavností touto přičiněním bývalých stavovských direktorův a šlechty protestantské vůbec šlechetným i rekovným trpitelům na počesť a památku uspořádanou, chtěli bývalí soudruzi jejich splatiti čestný dluh svůj mučenníkům, kteří za věc všem jim společnou a obecnou vykrváceli; chtěli potupu a znectění zasloužilých mužův oněch smazati a zároveň i oslaviti vítězství snah svých, jehož domněle již nad stranou katolickou a císařskou byli dosáhli. V dnešním dni viděli všichni evangelíci i protivníci Ferdinanda II. odvetu za neblahé dny 8. listopadu 1620 a 21. června 1621. A proto to nadšení v pohledech jedněch a ta lítost i dojetí v zaslzených zracích druhých.

Teď zazvučely pod loubím před kostelem sv. Salvátora pozóny i bubny v dojímavých melodiích smutečních, a z kostela vystupoval četný slavnostní průvod. — V čele kráčel vážný muž, nesa v rukou svých jednoduchý vysoký dřevěný černě natřený kříž, na němž přivěšena byla dlouhá černá stužka. Hned za ním kráčel četný sbor trubačův a bube-

níkův s kostelními kotly, za těmito velký sbor zpěvákův pějících smuteční zpěvy, za těmi kráčelo duchovenstvo evangelické všech vyznání v Praze se nalézající, za nimi šli v mohútném, nepřehledném zástupu bývalí vyhnanci čeští nejvíce stavu panského a rytířského. Jim v čele kráčeli pan Václav z Roupova, r. 1620. bývalý nejvyšší kancléř český a pak hejtman zemský markhrabství moravského pan Ladislav Velen ze Žerotína. Mezi prvními pak nalézali se dále i hrabě Mates Hendrych z Thurnu, starý pan Václav Otokar z Perglasu, pan Adam ze Vchynic a z Tetova, pan Václav z Bubna, Otto purkhrabě z Donína, Jan Slavata z Chlumu a mnozí jiní.

Za těmito kráčeli v jedné řadě odění v šaty smutečné a s hlavami hlubokým žalem k zemi skloněnými tři mladíci ve věku skoro ještě jinošském, čtvrtý pak již muž v prostředních letech. Byli to mladí dva pánové Pavel a Alexander Kaplířové ze Sulevic, pan Bohuslav Dvořecký z Olbramovic a doktor Tobiáš Štefek z Koloděje, lékař proslulý.

Za nimi pak v dlouhém davu brala se česká šlechta sestávající z mnohých pánův rytířův i zemanův.

Dosti dlouhý průvod mohl se těsnými davy lidstva vyplňujícími úplně prostranství před mostem a klášterem rytířův křižovníkův, mimo to pak sáhajícími daleko na most pražský i do všech okolních ulic, jen pomalu ku předu pohybovati. Kráčel po levé straně prostranství podlé městské celnice, před níž bylo vyvýšené skvostné truchlolešení, na němž stála ozdobná veliká černá rakev, ku bráně mostecké, kterouž prošed, sestavil se na mostě před samou věží.

K průčelí malostranskému věže mostecké při-

staven byl silný a vysoký, černě natřený žebřík, u něhož stál muž veliký a tváře výrazné, oděn v temný šat smuteční; byl to vážený a svého času bohatý měšťan pražský Jan Gallus, který po bitvě bělohorské Čechy opustil, s vojskem saským se nyní do Prahy byl navrátil a povždy pro svou horlivosť u víře bratrské a statečnosť ve smýšlení a jednání ve věcech veřejných na slovo vzat byl. Jemu dnes svěřen čestný úkol hospodáře při pohřbu statých hlav.

Pod obloukem mostovým stál velký stůl pokrytý černým suknem, na němž zaskvíval se stříbrný vysoký kříž s tělem umučeného Spasitele, po jehož stranách hořely dvě tlusté voskovice. Před křížem pak ve dvou řadách stálo jedenáct černých ozdobně pracovaných skříní, na jichž čelech nalézaly se nápisy se jmény oněch pánův, jejichž hlavy do nich přijíti měly.

Sbor pěvcův za nastalého hlubokého ticha, při čemž všichni přítomní hlavy své obnažili, zapěl teď vážný i dojemný truchlozpěv. Když dozněl, tu vystoupil Jan Gallus poprvé na žebřík a pomalu i opatrně leza, dosáhl tak římsy první, nad níž v jedné řadě upevněny byly hrubě zrobené klece, za jichž železnými pláty lebky statých pánův českých se bělaly.

Jan Gallus požehnav se křížem, vážně teď sáhnul otvorem nahoře ponechaným do klece a vyňal lebku první i políbil ji. Byla to hlava slavného Václava z Budova.

Vysoko drže posvátný zůstatek proslulého vlastence, sestoupil pomalu s žebříku dolů. Dole u žebříku čekal již pan Václav z Roupova a s pláčem přijav lebku památnou vážně s ní pokročil k stolu, na němž stříbrný krucifix se svícemi stál a pokřižovav vzácné kosti ještě jednou, uložil

ji do první krabice opatřené jménem pána Budovce z Budova.

Jan Gallus chopiv zatím podanou mu tupou sekeru, vstoupal opět vážně vzhůru. Dostoupiv pak římsy, jediným mocným mávnutím sekery srazil s ní první, teď již prázdnou železnou klec, která s třeskotem se střítila na dláždění a ihned stranou odnešena byla. Podruhé použil ihned na to sekery, aby srazil dřevěnou tabulku, kteráž hned pod klecí upevněna byla a na níž jméno hlavy statého napsáno bylo, ač teď již vichry a deští nápisy nečitelnými se staly. Tak zničeno bylo vše, co na starobylé věži mostecké hanbu a trest statých vůdcův povstání českého z r. 1620. potupně připomínati a uchovávati mělo. A podobně sňaty a snešeny byly i lebky ostatních ještě desíti pánův a sraženy i jich klece s nápisy.

Hlavu pana Kašpara Kaplíře ze Sulevic přijali z rukou Gallusových oba jeho vnuci a s pláčem ji taktéž líbajíce, s poctivostí velikou uložili zbytek dědův do krabice určené.

Hned po nich s tichým ale mocným a všechny hluboko dojímajícím zármutkem i pohnutím obdrželi od Gallusa lebku švakra i otce svého pán z Perglasu a Bohuslav Dvořecký z Olbramovic. A když syn s rukou třesoucí zlíbav vroucně svatou proň hlavu otcovu, horkými slzami skropenu do krabice ukládal, tu vypuklo skoro všechno množství v soucitné lkání a ve vážné projevy soustrasti oběma příbuzným zvěčnělého.

Rovněž dojímavé bylo ukládání hlavy Tobiáše Štefka z Koloděj, kteréž taktéž syn zvěčnělého vykonal.

Dále přijal pan Velen z Žerotína hlavu pana Bedřicha z Bílé, pan Mates z Thurnu hlavu Bohuslava z Michalovic, pan Adam ze Vchynic hlavu

Valentýna Kochana z Prachové, pánové Václav z Bubna, Otto purkhrabě z Donína a Jan Slavata z Chlumu lebky Kryštofa Kobra, slavného Jana Jessenia a Jiřího Haušilda.

Lebka dvanáctá šlechetného Ondřeje Jáchyma hraběte Šlika byla dne 9. května 1622. osiřelé vdově k úpěnlivým prosbám jejím vydána, a sražena tudíž jenom klec její bývalá i s nápisem pod ní.

Teď když již všechny hlavy sťatých ve svých krabicích na stole se nalézaly, přistoupil mistr Samuel Martin z Dražova, nový farář evangelický v Týně, ke krabicím a vyzval všechny přítomné ku společné modlitbě za duše sťatých.

Všechno shromážděné lidstvo modlilo se hlasitě i vroucně. A když modlitba skončena byla, uspořádal se průvod jako prvé, a páni, kteří dříve hlavy z rukou Gallusových brali a je do skřínek připravených ukládali, vyzdvihli teď každý po jedné krabici a zařadili se do průvodu hned za kněžími protestantskými, z nichž Martin Samuel z Dražova vzal i nesl se stolu stříbrný kříž a jemu po stranách dva kazatelové hořící svíce.

I hnul se všechen průvod od mostu nejprvé k truchlolešení před celnicí. Zde vloženy byly všechny skřínky s hlavami všech jedenácti mučenníkův do přípravené rakve velké, načež vykonal nad nimi za zpěvů sboru zpěváckého i účastenství ostatního všeho kněžstva, farář z Dražova obřady pohřební. Pak byla rakev Janem Gallusem uzavřena, vložen na ni bohatý příkrov nesoucí nahoře stříbrem těžce vyšívaný kříž a veškerý průvod za zpěvu truchložalmův hnul se k ulici Jezovitské. Rakev, vyzdvihše ji na máry, nesli tentokráte sami kněží protestantští na svých ramenou, kdežto po obou stranách már kráčeli mladí šlechticové s voskovými rozžatými svícemi.

Pomalu a vážně pohyboval se dlouhý tah za znění veškerých zvonů Staroměstských, za hudby a zpěvu velebné písně bratrské: „Křesťané, pravdy boží milovníci,“ ulicí Jezovitskou, pak po Malém náměstí na Velké náměstí staroměstské ku chrámu týnskému. Před radnicí staroměstskou a osudným jejím pavlanem na chvíli se zastavil na upomínku na popravu nešťastných a pak se bral již neprodleně do starobylé svatyně české.

Všude po obou stranách cesty stály živé zdi lidu beroucího vřelé účastenství na slavnosti této.

Konečně vešli do chrámu. Slunce právě líbalo svými posledními paprsky průčelí velebné staré gotické stavby této, a v chrámě samém počínalo se rozkládati již tajemné pološero. Kněží evangeličtí vložili tu rakev na smuteční lešení již připravené a hojnými světly obklopené a odebrali se pak k oltáři, kdežto vzácnější přítomní, šlechta vyšší i nižší a pak přednější z měšťanstva zaujali místa v lavicích, a ostatní lid obecný naplnil pak všechny prostory chrámové tak hustě, že zástupy v kostele stěsnati se již nemohoucích daleko před chrámem na náměstí a v uličce Týnské i Celetné stály.

Ihned vzezvučely velebné zvuky varhan; po krátké však vážné předehře i předzpěvu vystoupil na kazatelnu mistr Samuel Martin z Dražova, i pozdvihl zvučného hlasu svého k pohřební řeči na oslavu pohřbenu býti majících hlav českých odpravených pánův.

Počal dojímavými slovy písma: „Tito jsou, kteříž obmyli roucha svá v krvi beránka,“ výmluvně pak přešel k jednotlivým ze statých pánův a obratně i vřele líčil ctnosti, přednosti i zásluhy jednoho každého z nich. Dojemně pak uváděl všechněm přítomným dlouhé utrpení, žalářování

a odsouzení, avšak i vytrvalost a statečnost u víře a přesvědčení svém a pak hrdinné umírání všechněch na paměť a pohnuv všechno lidstvo v chrámě k pláči téměř hlasitému i slzám vroucím, končil nadšeně, vyhlašuje slavně a hlasitě všechny, kdož na popravišti staroměstském před desíti lety rukou katovou zahynuli, za posvátné a velebné mučenníky české církve i národa českého.

Na to vykonalo ještě duchovenstvo nad rakví pohřební modlitby, a slavnosť zakončila velebným a mocným zpěvem, jehož se všichni přítomní hluboko až do samých duší svých rozechvěni nábožně súčastnili.

Zatím byl nastal již úplný večer, a tma počala rozkládati všude temné svoje perutě.

Dlouho ještě trval zbožný lid na modlitbách v chrámě, vysílaje vroucí prosby své za pokoj dnes oslavovaných rekův a mučenníkův.

Konečně však počalo se množství rozcházeti, a stařičký kostelník, vyzvav i poslední meškající ještě pobožné v chrámě k odchodu, při vyzvánění klekání mohl chrám uzavříti.

I uzavřel všechny tři vchody, svítě si bedlivě při tom voskovicí, jakoby přesvědčiti se chtěl, zdali v tmavých koutech východů nikdo se neskryl; a prohlednuv ostražitě celý rozsáhlý chrám, všechny kaple, oltáře, zpovědnice i lavice, vracel se pak teprv do sakristie. Brzo však otevřely se opět dvéře její a jimi pomalu i tiše vystoupil malý zástup mužův s mistrem farářem z Dražova v čele. Mezi nimi byli pánové Václav z Roupova, Mates hrabě Thurn, starý pan z Perglasu, oba dva mladí pánové Kaplíři ze Sulevic, Bohuslav z Olbramovic, doktor Tobiáš Štefek z Koloděje, Jan Gallus, bývalý městský úředník Mikuláš Diviš, rázný nám známý již Petr Koutský a vážný stařec s dlouhou

bílou bradou s dvěma ještě mladými muži, kteřížto poslední tři nesli náčiní zednické a kamenické. Stařičký kostelník, kmet to stříbrovlasý, který té radosti se dočkal, že byv po deset let úřadu svého zbaven, teď, když chrám týnský opět bohoslužbě evangelické odevzdán byl, čestné povinnosti své znova opět nastoupil, kráčel poslední nesa v jedné ruce rozžatá světla, ve druhé pak staré nějaké kostelní sukno.

Tiše kráčeli všichni muži až před lešení, na němž rakev s hlavami statých stála, ozářena tiše planoucími četnými voskovicemi, které na vysokou klenbu velebné rozsáhlé svatyně jenom matné světlo vrhaly.

Tu započal Samuel z Dražova takto:

„A teď, přátelé drazí, nastává nám vážná povinnost, uložiti prachy mučenníkův těchto. Nutno nám však zachovati největší opatrnost. Neboť viděli jsme všichni, jak za nepřítomnosti naší a za panství papežencův nakládáno s velebnými i starobylými památkami po otcích našich. Sňat a rozbit byl drahocenný kalich s průčelí zdejšího chrámu, kterýž tam slavný náš Jiří Poděbrad a Rokycana vstavili. A kdyby — čeho nás mocný bůh uchovej — ještě jednou vzejíti měly osudné doby vítězství nepřátel našich nad námi, tu by i popel tento nebyl jist před zneuctěním a opětným zhanobením, kdyby o místě pohřbu jeho věděli nepřátelé víry naší. I proto váhali jsme pohřbíti dnes již rakev tuto veřejně a učiníme takto teď tajně. Jste s tím tak srozuměni všichni, pánové urození i vzácní i vy pánové opatrní i poctiví?“ tázal se ohlížeje se po všech přítomných.

Tiché přisvědčení hlavou bylo mu jednomyslnou odpovědí.

„Nuže, staň se,“ pronesl vážně. „A teď, poctivý mistře Příhodo, nastává tvoje práce.“

„Jsme připraveni, dvojíctihodný mistře i otče," zaznělo mu klidným hlasem v odpověď, a stařec se šedivou dlouhou bradou i s nástroji zednickými s oběma pomahači svými vystoupil z pozadí, v němž se dosud skromně držel, teď o něco v popředí.

„A myslíš, mistře, že nejpříhodnější místo pro hrob tento vzácný by bylo tamto v postranní lodi u sakristie?" tázal se teď farář týnský. „Nebylo by lépe raději některý z kamenů zdvihnouti a uložiti rakev do některé ze starších již hrobek?"

„Nikoliv, mistře," odpovídal mírně ale rozvážlivě stařec. „Hrobky ty ob čas zajisté se otvírají a lehce by tím zůstatky šlechetných rekův zkázu vzíti mohly. Mám za to, že na místě, kde se nikdy kopati nebude, leč až při bourání chrámu, což se však snad nikdy nestane a na místě, jež všichni jen za pouhou zeď a stěnu chrámovou míti musí, posvátné hlavy nejbezpečněji uloženy budou."

„Dobře mluvíš, rozšafný mistře, souhlasím s tvým náhledem," pronášel teď s účastenstvím pan Mates Thurn.

I ostatní starci přisvědčili.

„Ani já proti mistru nejsem," prohlašoval teď ochotně mistr Samuel, „a počni i konej a dokonej tedy, věrný vyznávači svaté naší víry, dílo zbožné jménem Páně."

A požehnav se křížem, sepjal ruce své ku krátké modlitbě.

Kostelník zatím snesl s lešení svíce a postavil je poněkud stranou, aby však dosti potřebného světla vydávaly. Ihned vystoupil na lešení jeden z mladších dvou pomahačův mistra Příhody a vydobyv z náprsí zednickou míru, změřil vážně

a úctyplně rakev jak do délky tak do šířky i výšky. A nemeškajíce déle i provázeni kostelníkem a každý si jednu svíci nesouce, kráčeli zedníci naši teď tiše do jižní kostelní lodi postranní, z níž se do sakristie a pak z chrámu do ulice Celetné vychází. Zde nedaleko sakristie směrem k presbyteři stála u samé stěny kostelní veliká lavice zakrývajíc vysokým a vyřezávaným lenochem svým značný kus zdi.

Za přispění mladých pánův a obou silných měšťanův lavice na rychlo od stěny odstavena a práce ihned počata.

„Vím z dřívějších prací zde v kostele tomto ode mne již vykonaných, že se na místě tomto nalezá zazděná podlouhlá malá kobka, jež částečně v hlavní zdi a z části do země zabíhá a protož zvenčí nikterak vidna není. Zde jest výhodné místo ono, kde svaté zůstatky mučenníkův po mém náhledu jistě a nerušeny spočinou, až je povolá Pán k věčnému soudu!“ To zbožně řka, ukazoval na místo ve zdi, které zkoušeno ihned klepáním naň kladívkem proti ostatní zdi temný i dutý a hlubší hlas vydávalo. Zedníci změřivše si nejprvé místo počali pak ihned horlivě, ač co možná tiše a bez hřmotu pracovati.

Starý kostelník rozprostřel na místě, na němž pracovali, veliké kostelní sukno, na něž teď vydrobená obmítka i vylámané cihly a kameny se sypaly.

Netrvalo dlouho a zeď jakkoliv zdánlivě co hlavní tlustá a silná byla prolomena, a brzo na to otvor do ní s dvou střevíců as výšky i šířky učiněn. Když se prach valící se z rumu poněkud uložil, posvítil si mistr Příhoda do otvoru tmavého, a všichni přítomní shledali, že měl pravdu i že výtečně celou budovu chrámovou zná. Vi-

dělit tam patrně úzkou i pro rakev úplně příhodnou kobku. — I nemeškáno déle a přikročeno již ke skutku samému. Ještě naposledy vyzdvihli pánové Mates z Thurnu i Václav z Roupova, pak oba mladí Kaplířové, Bohuslav z Olbramovic i Štefek Koloděj, s měšťěníny pražskými Janem Gallusem a Petrem Koutským, rakev na ramena svá a pomalu i vážně donesli ji k otvoru prolomenému.

Naposledy vykonána ještě ode všech tichá, krátká modlitba a pak rakev šetrně a opatrně vložena do kobky.

Všichni mužové stáli teď za rudého světla kolem rozestavených svící v širokém polokruhu, a skoro ve všech zracích chvěla se slza.

Tiše přikročil mistr Příhoda s pomocníky svými k zazdívání. Obratní dělníci za nedlouhou dobu otvor opět vyplnili a nahodivše pak zeď pečlivě obmítkou, ihned ji uhladili a několikkráte ji natřeli vápnem.

Zeď byla opět celá, neporušená a jediné čerstvá vlhká obmítka se svou špinavě šedou barvou označovala zde čerstvou zednickou práci.

Starý poctivý mistr Příhoda požehnal zazděné místo zednickou lžící křížem a odstoupil teď ode zdi, utíraje si pot s vysokého, lysého čela.

Pomocníci jeho zametše pečlivě všechen prach i rum, shrnuli vše na koberec a vynesli jej do sakristie i s nástroji svými.

Na to společným úsilím lavice kostelní opět ku zdi jest přistavena, a místo ono v chrámě jevilo se čisté a neporušené jako dříve.

„Mistře Příhodo — mistrně vykonal jsi práci svou — a neméně řádně zachovali se při tom i pomocníci tvoji," pochvalil statečné i dovedné dělníky pan Václav z Roupova.

„Jsou oba, milostivý pane, moji synové,“ se spravedlivou hrdostí podotýkal s úsměvem řádný stařec.

„Čest vám všem!“ chválil teď i Thurn.

Zedníci se skromně ale se zářícími zraky uklonili.

„Jen že musíš, mistře dobrý, posečkati na plat svůj — nemát kostelní pokladna posud ani haléře — nastoupilť jsem teprv dnes úřad svůj,“ omlouval se poněkud na rozpacích nový farář týnský.

„A což myslíš, otče dvojíctihodný, že bych já a synové moji, že my bychom za svou práci dnešní dali si zaplatiti? Uchovej bůh! Jeť mou nejzáslužnější prací, kterou jsem kdy v živobytí svém konal a hrd jsem na to, že nám jsi ji mistře vykonati dal. Se syna na syna děditi se bude zvěst v rodě Příhodův, že děd a otcové jejich pochovávali hlavy svatých mučenníkův bělohorských. Tajemství však, kde je hrob rekův těch, vymře se mnou a s oběma syny mými,“ slavně připomínal a osvědčoval se rázný Staročech.

„A nyní poslední slovo ještě,“ obrátil se Samuel z Dražova teď o něco povýšeným, slavným hlasem k přítomným. „Vyzývám vás, urození i poctiví pánové, abyste do rukou mých jakožto sluhy a hlasatele slova božího složili slavný i vážný slib, že tajemství dnešní noci v prsou svých uchováte a žádnému, při sám bůh, žádnému nesdělíte. Slibte mi tak před tváří živého boha a na místě tomto posvátném!“

„Slibujem!“ zaznělo přidušeně ve sboru, a všickni vztáhli ruce jako k přísaze.

„Bůh vás všechny provoď!“

„Amen!“

A jak byli as přede dvěma hodinami vešli,

tak teď vstupovali všichni tiše opět do sakristie. Odtud jsou vždy po chvílkách po dvou a po třech od kostelníka na ulici pouštěni.

Mistr Samuel z Dražova rozebral i odstranil na to ještě sám s kostelníkem i samo lešení smuteční před oltářem, a když druhého dne zbožní věřící vešli do chrámu, nebylo po rakvi ani po lešení více památky.

VII.

Počátkem prosince zimě valně přitužilo, a zůstal poprvé ležeti sníh. — I bylo v den 3. prosince mrazivé a sychravé ráno, když se z Nové pražské brány na silnici vídeňskou vynořila nečetná as dvacet saských kyrysníkův s důstojníkem v čele čítající tlupa jezdecká, kteráž ostrým krokem v před se brala.

Sotva že se ode zdí městských as na dvě stě kroků vzdálila, vyjeli z brány opět tři jezdci zahaleni těsně ve své dlouhé jízdecké pláště, z nichž zvláště prostřední na ušlechtilém pěkném bělouši s kloboukem hluboko do čela vtlačeným byl si plášť až po samá ústa přitáhl, jakoby tvář svou v něm skrýti a tak před poznáním chrániti se chtěl.

Prostřední jezdec, veliký to a štíhlý muž, oděn byl s pravým soudruhem svým ve vysoké jezdecké boty a dlouhý pádný meč, jenž se jim po straně houpal, jakož i bílé vojenské pláště mohly je označovati co vyšší saské důstojníky, kdežto jich třetí průvodčí oděn jsa celý černě, s černým kloboukem a hnědým pláštěm spíše na nějakého šlechtice či nevojenského hodnostáře ukazoval.

Popojeli jen as tři sta kroků od brány, když

za nimi opět vyjela tlupa saských jezdcův, určená patrně k tomu, aby malé výpravě kryla zad.

Hned za tlupou vyšli z brány poddůstojník velící posádce ve bráně a pak jeho desátník. Byli to saští pěšáci.

„Viděls ho a poznals ho?“ tázal se desátník poddůstojníka.

„Jak bych nepoznal Arnima a kdyby se mi ještě úžeji halil do pláště a ještě hloub si klobouk do čela tiskl. Byl to on. Leč kam ho tak časně ďábli nesou a s tak četnou stráží?!“

„A beze všech důstojníkův — jen s hrabětem z Orhanu — toho třetího neznám, nezdá se býti od meče.“

„Ba ne, spíše od pera. — Na obhlídku je ta výprava skutečně tak četnou jako podivnou. Ostatně již zajíždějí — e co, vezmi si je ďas. — Pojď, desátníku, vrátíme se opět k teplé peci, fouká zde po čertech ostrý vítr!“

„Jedou-li daleko, prokřehnou — avšak máš dobře, pojďme raději do strážnice!“

Jezdci zmizeli zatím již za vrškem. —

As deset minut na to vyjeli z Prahy opět dva jezdci a brali se touže cestou co první; provázeli je něco opodál dva jízdní i ozbrojení sluhové.

„Věř mi, pane z Roupova, že očekávání výsledku dnešní naší rozmluvy s vévodou stěsňuje mi poněkud prsa,“ započal jezdec po levici, muž to as šedesátník, silné prostřední postavy, s krátkým šedým vlasem a dlouhým jen na bradě vousem.

„I já jsem, milý Thurne, na ni dychtiv, doufám však, že bude pro věc naši příznivou.“

„Kéž by byla! jak ale, nebude-li? — A obavy té nemohu se zhostit; vždyť znáš tu podivnou, tajuplnou i nevyzpytatelnou povahu Valdštejnovu,

s kterýmž když jednáš, nikdy nevíš, na čem jsi," namítal starostlivě hrabě Thurn.

„Ovšem, ty máš pravdu. Ale tvrdil mi pan Sezima Rašín bezpečně, že tentokráte Valdštejn je na skoku k velkým událostem. A víš, že Rašín a Trčka jsou Valdštýnovi důvěrníci do jeho plánů co nejhloub zasvěcení," připomínal bývalý nejvyšší český kancléř.

„Skládám do Albrechta veliké naděje. O kdyby on se postavil naší věci v čelo, pak by bylo vyhráno. Jeho jméno, jeho pověst, jeho štěstí válečné — jak by se tam ve Vídni málomocně před ním chvěli, a jak slavně, mocně a silně zastkvěla by se opět naše koruna česká v řadě samostatných zemí evropských!"

„Však je i cena, kterou Albrechtovi podáváme, skvostná a nejvyšší — a on zmocniv se jí stál by na tak ohromné a závratné výši, že sotva kdy dříve i v nejsmělejších domněnkách o ní sníval."

„Ovšem, českým králem, panovníkem nad Čechy, Moravou a Slezskem i Lužicí, nad tak krásnými, bohatými, od přírody tak požehnanými zeměmi — toť božský úděl, za tu cenu se může již něčeho odvážit. Více mu nabídnouti Ferdinand není s to!" se sarkastickým úsměvem podotýkal pan Mates Thurn.

„A přece, kdo ví, činíme-li dobře, že sami korunu mu nabízíme. Snad nám toho bude, až jí dosáhne, trpce i nejprvnějším pykati. Zpomeň si jen, pane Matesi, na tu jeho hrdou panovačnosť a tvrdou pýchu. Tuším, že šlechta a vůbec stavové všichni za vlády Valdštejnovy v Čechách vedli by jen slabý hlas i žeby vládl sám, pevnou rukou, řídě se jediné vůlí a náhledem sebe sama."

„I v tom bych se mu bez reptání podrobil a s radostí celý náš sněm se všemi svobodami i

privileji podřídil. Za těch deset let, co jako štvaný chrt bloudím bez vlasti a bez jistého i útulného přístřeší širou Evropou, živě se jen odpadky, ba drobty leckterého cizáka bohatce, jež mi tu i onde útrpně hodí — přemýšlel jsem mnoho a důkladně o nešťastných udalostech za oněch bouří předbělohorských v zemi této. A věř mi, starý příteli, že když všechno v mysli srovnám, vyznati si musím, že na nezdaru věcí my jsme nesli velkou, obrovitou vinu," vyznával smutně ale vážně hrabě Thurn.

„Vidíš příliš černě — ne my, Evropa, liga protestantská, věrolomná Anglie, ti všichni nás opustivše, byli vinni naší porážkou," vzkypěl pan Václav z Roupova.

„Neklam sebe a vyznej jen pravdu, milý příteli. — A pak uznati musíš, že my z počátku vyzývavě nám ovšem od Ferdinanda vrženou rukavici ochotně jsme zdvihli a s ním se v zápas pustili. Když však přišlo k těžkému boji, vešli jsme v něj a podnikli jsme jej příliš lehkovážně, důvěřujíce až neslušně ve štěstí válečné. Zpomeň jen na ty liknavé přípravy, na tu mdlou činnost, neobětavost a neúčastenství, jež se v kruzích stavovských k boji a válce vesměs jevily. Kdyby bylo panstvo české tak, jako udatně a horlivě proti vládě Ferdinandově na sněmích mluvilo, rovněž tak čile a obětavě v boji proti jeho vojskům, lidem a pomocí svou hmotnou se bylo účastnilo — byla by dojista bitva tam na oné Bílé hoře jinak pro nás dopadla."

„Byla to povinnost Bedřicha Falcského — on však byl bídák," namítal zamračeně z Roupova.

„A kdo si jej zvolil za krále? — kdo žebral u Jakuba anglického za dovolení, by připustil, aby Fridrich přijal českou korunu? My a opět my, my sami jsme to, pane Václave, byli. O, věř mi —

že dnes bych rád — ba rád, kdybych mohl, vycedil všechnu svou starou krev, kdybych jí jen smazati mohl všechno dřívější počínání své. — Chybili jsme, chybili, a celá země, celý národ trpí za naše provinění. Vyvolali jsme obrovité, velké děje — když však jsme rukou gigantickou v ně pevně zasáhnouti měli, abychom horami a balvany nutných mocných a silných činů je sklonili k prospěchu svému a své země, tu jsme se zachovali malomocně co slabí, chabí pídimužíci — tíže hor těch ohromná se na nás shrnula a nás zasypala i zničila."

„Tyť dnes, Thurne, pěješ smutnou píseň — vždyť ještě dnes jsme zde, ještě žijem a přičiňujem se všichni poctivě, bychom vše zase napravili," těšil i připomínal pan z Roupova.

„Dej bůh, bychom opět mohli vše napraviti. O jak lehko a rád bych pak umíral!" povzdychl si z nitra svých útrob hrabě.

„Tys podivín, pane Matesi. Právě teď si trudíš hlavu tak černými myšlenkami, kdy věci naše stojí dosti příznivě."

„Nevidím záležitosti naše nikterak v příznivém světle. — Vidím za to však už jasně a zřejmě, že jsme se v blahých nadějích kladených do Sasův opět zklamali. Zpomeň si jen, když jsme kurfiřta k tažení do Čech pohnuli, co všechno jsme od saského vojska očekávali. Mysleli jsme, že jeho pluky Vídní a zeměmi rakouskými zatřesou — a ejhle; císař je bez armády, posádky jeho v Čechách při prvním zavřeštění saských polnic buď by utekly aneb se vzdaly — Arnim by proniknul až k Dunaji a za ni — a dnes po třech nedělích dřepí jeho vojsko v Praze, vyžírá hlavní město i celou zemi a ten nebohý český lid okrádá o poslední sousto a poslední peníz. A tamto maršálek Arnim

jede k Valdštýnovi, by s ním jménem kurfiřtovým jednal o mír s císařem!“ trpce končil horlivý vlastenec český.

„Jen jest-li to skutečně i pravdivé a jisté je,“ namítal přece ještě nedověrně pán z Roupova.

„Vždyť víš a znáš Hofkirchena i Solmsa, ti nás posud nesklamali nikdy. Varovali mne přede dvěma dny oba a tvrdili s jistotou, že se tajně jedná o mír mezi kurfiřtem a Vídní. A což nenasvědčuje tomu počínání si Sasův i knížete jejich zde? Je patrno, že se bojí povoliti nám v našich žádostech a potřebách, jak nám v Drážďanech dříve slíbil; nechce si, pomoha nám zříditi starý stav věcí v zemi, císaře rozhněvati, maje stále na zřeteli zastavenou sobě Lužici, kterou mu císař konečně za dobré služby docela odstoupiti může. A viz jen, jak s kurfiřtovým svolením a rozkazem drahocenné sbírky Rudolfovy i kostely pražské se loupí, a kořist bohatá ve dne v noci po lodích a vozích úprkem a o překot do Sas se odváží. Vyvstává mi husí kůže a svrbí mne zároveň pěst, starý brachu, že my to byli, kteří tu sběř loupežnou a nenasytnou ve svou zem a na ten ubohý, beztoho již jen stěží oddychující lid jsme povolali.“

„Ustaň již, Thurne, v těchto smutných řečích, přivedl bys jimi jednoho k zoufalství!“

Thurn se sice již odmlčel, ale zasmušilá jeho tvář patrně svědčila po celou cestu, že se neutěšených myšlének svých nemůže zhostit. A tak jeli oba pánové mlčky dále.

VIII.

Na jindy vždy pustém zámečku Kounicích blíže Českého Brodu, kterýž se statkem téhož

jména panu Adamovi hraběti Trčkovi náležel, bylo tohoto dne již od časného rána velmi hlučno a živo.

Hned ještě za ranního soumraku přibylo na nádvoří kolik vozů s četným služebnictvem v bohatém i skvostném ústrojí, kteříž obdrževše ihned od zámeckého správce klíče, vlády v zámečku se zimničnou činností se ujali. Na rychlo byly všechny místnosti panského bydla, sestávající z nevelké řady komnat, vyvětrávány, vytápěny a v nich smejčeno i čistěno. Na konec vnešeno do nich i něco skvostného na vozích přiveženého nářadí, mezi jiným velká zvláště pohodlně zřízená lenoška zdobená bohatými okrasami, na níž dle chuti seděti i ležeti se mohlo.

Lenoška sama postavena byla do jedné z posledních komnat, kdež stále oheň ve vlaském komině pečlivě udržován byl a záslony napolo spuštěny byly, tak že v síni jen polosvětlo zavládalo.

Po deváté hodině ranní přijel do zámečku veliký, cestovní vůz, bohatými látkami i koberci skoro úplně zakryt a obklopen skvostnou i četnou družinou. Hned před vozem jeli ve dvou řadách bohatě ošacení, vyzbrojení stateční jezdci, oděni v lesklé přílby a krunýře i ozbrojeni pádnými helebardami a širokými meči. Všichni nesli na helmách i kyrysech znak vévody fridlandského.

Za nimi tažen čtyřmi koňmi silnými i bohatě vyšnořenými jel těžký vůz, na němž z předu i vzadu po dvou služebnících, taktéž ve skvostných livrajích barev Valdštýnských sedělo.

Za vozem na ušlechtilých koních jela tlupa vévodových dvořenínův a služebných šlechticův, za těmito končily opět malý průvod dvě řady životní jízdecké stráže vévodovy.

Jakmile vjela celá výprava na nádvoří zámecké, ssedala rychle s koní, kavalíři i životní

stráže postavili se ve dvou řadách od vchodu do zámečku až k vozu, kterýž před ním teď nedaleko zarazil. Na rychlo seskočili sluhové s vozu a otevřeli dvířka.

Z vozu vylezl nejprvé statný vysoký muž pěkné významuplné tváře oděn na polo krojem tehdejší šlechty a na polo po vojensku. Po boku se mu houpal skvostný meč.

Stanuv u vozu, podával ihned ruku do vnitř, odkud se teď vynořila prostřední, drobná postava od hlavy až k patě dlouhým skvostným kožichem oděného poněkud chorobně vypadajícího skoro padesátiletého muže.

Pomalu, opatrně a jakoby s namáháním stoupal opřen o ruku prvnějšího kavalíra druhý muž s vozu na zem. Jakmile se byl objevil mimo vůz, smekali ihned všichni služební kavalíři klobouky své, osobní strážníci vzdávali lesklými helebardami vojenskou čest a ostatní služebnictvo hluboce se uklánělo.

Muž v kožichu, jehož hlavu kryl skvostný aksamitový hermelínem vyšívaný klobouk s dvěma vzácnými pštrosími pery, vrhl jediný ostrý pohled na družinu i nádvoří a ani hlavou nepokynuv, kráčel silně o průvodčího svého z vozu mu pomohšího se opíraje namáhavě ke vchodu a odtud pomalu i obtížně po širokých schodech ke komnatám panským, v nichž brzo zmizel. — Část panstva i služebníkův jeho odebrala se za ním a část rozešla se dole, když byly životní stráže obsadily schody a vchod do zámečku.

Po celém zámečku i jeho nádvoří, jakmile byli oba muži z vozu vystoupivší vstoupili do stavení, rozložilo se vážné ticho. Jakkoliv služebnictvo a dvořenínstvo čile sem a tam se schodů a na schody, ze stavení i do stavení pobíhalo a

spolu rozmlouvalo, zachovávali všichni co možno největší, zúmyslné ticho.

Netrvalo dlouho a ostrým klusem vjel na nádvoří saský důstojník. Zdálo se, jakoby byl očekáván, neboť ihned přistoupil k němu jeden z dvorských kavalírův vévodových nalézajících se na nádvoří.

Oba se zdvořile pozdravili.

„Přijíždíš jménem páně maršálkovým, pane?“ tázal se dvorský šlechtic.

„Tak jest. Maršálek dojíždí k vesnici a dává se tázati, je-li jeho Milost, pán vévoda již zde a ráčí-li ho přijati?“

„Jeho Milosť, vévoda přijel před chvílí a je hotov pana maršálka uvítati; prosí však, aby pan maršálek nechal vojenský svůj průvod ve vesnici, kde o jeho uhostění v hospodě postaráno bude a sem vjel jen se skrovnější družinou.“

„Vyřídím,“ krátce odvětil Sas a obrátiv koně svého, tryskem vyjel opět z nádvoří.

Šlechtic dvorský odebral se spěšně do zámečku. Za okamžik na to přiklusali na nádvoří oni tři jezdci, jež jsme ráno v průvodu saských kyrysníkův z Prahy vyjížděti viděli.

Dvořenínstvo i stráže je uctivě pozdravovaly, a sestoupivší s koňů vešli hned do komnat panských.

Sotva že však přibylí zmizeli ve vchodu do zámečku a na schody vystupovali, vyšel ze stavení rychle mladý as třicítiletý muž, silné úhledné postavy oděn v kroj vévodových dvořenínův. Pokynul sluhovi, který držel za uzdu osedlaného koně a když mu tento komoně přivedl, vyšvihnul se obratně naň a bodnuv jej ostruhami vyjížděl tryskem ze dvora.

„Kam tak spěšně už opět, pane praporečníku Pečko,“ volali za ním ostatní dvorští páni.

Oslovený však kynul jenom rukou a zmizel.

Zrostlým ovocným stromořadím dojel brzo do vesnice a projed jí, při čemž zahlédl hustý chumel před hospodou, kde se Sasův jen jen hemžilo, vyjel po silnici ku Praze. Nejel dlouho a přijížděl právě k polní cestě, která na silnici ústíc, z této do rolí na levo zabočovala, když se setkal s hrabětem Thurnem a panem z Roupova.

Dojel až k nim a zdvořile je pozdraviv, oslovil je: „Můj velitel, pan hrabě Trčka, mne vám milostiví i urození pánové posílá v ústrety. Pan maršálek meška již na zámečku a bude míti právě teď rozpravu s vévodou. Já vás mám uvésti zadním vchodem.“

„Děkujeme ti za ochotu tvou, budiž mán tedy laskavým průvodčím,“ svoloval Thurn.

„Musíme touto polní cestou,“ ukazoval pan Pečka našim pánům.

„Dobrá, tedy jeďme!“

Odbočili se silnice do polí a vedeni praporečníkem hraběte Trčky přijeli brzo ku vysoké kamenné zdi, kde u malé branky stanuli. Pan Pečka seskočil a zaklepal třikráte na dvéře. Ihned se tyto otevřely, a jimi vyšel sluha v barvách fridlandských.

„Račte pánové vstoupit,“ pobízel pan Pečka.

Oba pánové ssedli s koňův, jež ihned od nich přejal vyšedší ze zahrady sluha, a vešli za panem Pečkou do zahrady, načež týž branku za nimi opět uzavřel.

Příchozí nalézali se v zámecké rozsáhlé zahradě. V nedalekém rohu zdi stál zahradní domek. K tomu kráčel pan Pečka a otevřev dvéře u domku zval je, aby do něho vstoupili.

Vešli a octli se v teplé komnatce opatřené slušným nářadím, mezi ním pohodlnými lenoškami,

stojícími kolem kulatého stolu, na němž se nalézalo hojně různých krmí i nápojův.

„Pan hrabě prosí, Vaše Milosti, aby učinivše si zde pohodlí, ráčili zde počkati, až vás sám bude moci uvésti k panu vévodovi. Zatím užijte laskavě jeho pohostinství.“

Co zatím oba pánové ve společnosti pozorlivého pana praporečníka Pečky si v domku po dlouhé i chladné jízdě teď pohodlně hověli, podíváme se s laskavým čtenářem opět do zámečku a sice přímo do nejvnitřnějších jeho komnat.

Maršálek Arnim, jakmile byl s oběma svými průvodčími vstoupil do komnat panských, přijat byl od hraběte Trčky, v němž poznáváme onoho statného kavalíra, kterýž churavému muži s vozu pomáhal a jej pak do komnat nahoru vedl.

„Ve jménu Jeho Milosti, vévody Fridlandského vás uctivě i zdvořile vzácní pánové, vítám,“ proslovil hrabě kráčeje příchozím s hlubokou úklonou vstříc.

„Představuju se ti, pane, co maršálek Jeho knížecí saské kurfiřtské Milosti z Arnimu, tito pánové jsou pak moji průvodčí; pan hrabě z Orhanu, plukovník ve vojště našem a tajný rada pan Thimaeus, z tajné kanceláře Jeho Milosti pana kurfiřta. Oba dle přání mého vznešeného pána přítomni mají býti dnešnímu mému jednání s panem vévodou,“ pronášel vážně maršálek Arnim.

„Těší mne, pánové, že tak proslulé a vzácné muže poznávám — líto mi ale, že Vašim Milostem sděliti musím přání i rozkaz pana vévody, ktery chce a může vyjednávati jediné s panem maršálkem samotným,“ pronášel hladce a určitě pan hrabě Trčka.

Saští vyslanci se patrně zarazili. Po krátkém prodlení ozval se však maršálek takto:

„Je-li tak pevná vůle Jeho Milostí vévody, musíme se jí podrobiti. Můj pán milostivý přikládá dnešnímu vyjednávání příliš veliký význam, než aby se schůze sama zmařiti měla formalitami.“

„V tom případu uvedu tě, pane maršálku, hned k Jeho Milostem, vévodovi. — Vy pak zatím, urození pánové, račtež přijmouti za vděk na okamžik s naším pohostinstvím,“ dvorně zval hrabě oba Sasy do vedlejší komnaty, kde je sluhové s připravenou tabulí již očekávali.

Sám pak vedl maršálka Arnima protější komnatou, v níž se nalezal jediný komorník. Odtud vstoupili opět do vedlejší místnosti, z níž otevřenými dveřmi vešli do nejbližší nevelké síně, v níž bylo denní světlo polo sdušeno záslonami a kde proti vlaskému krbu ve veliké lenošce shrben seděl onen churavý muž, který dnes ráno v tak skvostném průvodě přibyl na zámeček kounický.

Maršálek shlédnuv v lenošce sedícího muže, stanul na okamžik na prahu a pak s úklonou přistoupil k tomuto blíže.

„Srdečně tě vítáme, pane maršálku,“ proslovil churavec v lenošce zvučným, silným hlasem, nakloniv něco hlavu svou a podávaje vstoupivšímu ruku vstříc.

Maršálek přijal ruku jeho a úctyplně ji stiskl.

„Jsem šťasten, že Tvé Milosti po dlouhých letech mohu pozdraviti jménem svého jasného pána, Jeho Milostí kurfiřta saského i jménem svým.“

„Přicházíš, pane maršálku, co zmocněnec pana Jana Jiřího, kurfiřta saského.“

„Tobě k službám, jasný vévodo — zde můj pověřující list.“ Maršálek vydobyv z pod skvostného šatu svého složený list podal jej vévodovi.

Vévoda fridlandský, Albrecht z Valdštejna,

pokynul Trčkovi, který stranou stál, tento zdvihnuv záslonu u okna vévodovi nejbližšího, pustil plný proud denního světla do komnaty, načež vévoda rozbaliv list, povznesl jej k očím i četl jej.

Za malý okamžik jej pročetl, odložil jej na stolek, kterýž ke křeslu byl přistaven a kynul opět hraběti Trčkovi, který záslonu opět shrnul.

„Račiž usednouti, pane z Arnimu," pobízel teď vévoda saského maršálka.

Tento usedl na křeslo proti lenošce vévodově přistavené.

Hrabě Trčka odstranil se zvolna do vedlejší komnaty, dvéře za sebou tiše zavíraje. Přivřel je však jenom, nezavřev jich úplně.

„Že předmětem dnešní naší pro mne tak obtížné a nepříjemné schůze zdejší i vyjednávání našeho má býti uzavření míru mezi milostivým pánem mým, císařem římským a Jeho Milostmi kurfiřtskými je ti tedy známo, pane maršálku?" započal opět vévoda fridlandský.

„Jest, jasný vévodo."

„Dále ti i známo býti musí, že předchozí jednání ve věci té s jedné i druhé strany již se dála."

„Ano, a jsem, jak kreditiv můj oznamuje, zmocněn definitivní podmínky míru s Milostmi Tvými vyjednati."

„Taktéž i mne zmocnili ve Vídni, že uzavříti mohu platný a pro císaře výhodný mír."

„Sděleno nám tak z Vídně."

„Nuže, přikročme tedy hned k jádru věci. — Vy, pánové, jste ve výhodě, ana vám Fortuna válečná přála; bude jenom slušné, budete-li si diktovati výminky míru. Račiž je jmenovati," vybízel Albrecht z Valdštejna saského vojvůdce.

„Můj pán, milostivý kurfiřt saský hotov jest uzavříti mír s Jeho císařskými Milostmi za těchto

podmínek: Požaduje pro celé Německo zrušení restitučního ediktu, a pak rovněž pro celý obvod svaté římské říše svobodu u víře; dále vyjednávati se má se švédským králem Gustavem Adolfem o mír. Pro sebe pak žádá Jeho Milost, pán můj, náhradu za škody, jež vojsko Tiefenbachovo v Lužici mu na podzim letošního roku učinilo a náhradu za toto tažení válečné sem do Čech, jakož i povolení volného návratu pro všechny buď vyhnance či vystěhovalce české a volné konání bohoslužeb evangelického vyznání. — Za cenu tuto opustí vojska naše Čechy a koruna česká podrobí se opět rozkazům císařovým," hlásal saský jenerál.

„Uložili mi z Vídně, bych přivolil k míru za následujících podmínek: Uzavře se jediné částečný osobný mír s Jeho kurfiřtskými Milostmi, vztahující se pouze k jeho osobě a jeho zemi Sasku. Za škody učiněné Tiefenbachovým lidem v Lužici poskytne se slušná náhrada; taktéž uvoluje se císař k zaplacení jakési náhrady za výlohy vzešlé tažením vojska do Čech i uvoluje se císař sjednati mezi panem kurfiřtem i Saskem s jedné a ligou katolickou s druhé strany mír. Za to však vyžaduje si Jeho Milost, císař, pán můj, aby vojsko saské do konce tohoto roku zemi českou i slezskou úplně vyklidilo, a obsah sbírek Rudolfinských, pokud co kořist válečná se odváží aneb odvezen byl, do Prahy opět vrácen i odevzdán byl."

„Na základě takovýchto oboustranných instrukcí bude zjednání míru velmi těžké," namítl teď Arnheim.

„Rci upřímně, pane maršálku — v čem můžete povoliti?" důvěrně teď vyzýval vévoda.

„Upustiti smím jediné od ustanovení: vyjednávání o mír s králem švédským — a pak —

v nejhorším případu — v požadavcích týkajících se věcí českých.“

„A dále nic?“ tázal se se sarkastickým úsměvem vévoda fridlandský.

„Nic,“ odvětil maršálek.

„A já opět nejvíce povoliti mohu v poslední podmínce, týkající se vrácení sbírek Rudolfových,“ dodával Valdštejn.

„Rozhodni sám, Milosti Tvá, co tu činiti?“

„Nic, maršálku — nic. Žádosti obou stran jsou si tak protivné i příkré, že za těchto podmínek není na mír ani pomyšlení. Počkejme, až si obě strany naše trochu rohy otrkají, pak k sjednání míru nás vypraví s jinými podmínkami.“

„Nuže a naše jednání by tím bylo ukončeno!?“ pronesl zdvihaje se Arnheim z křesla.

„Totiž co plnomocníkův obou nepřátelských stran, mne co zmocněnce císařova a tebe co vyslance saského pana kurfiřta. — Jsme však staří známí, pohovořme si po přátelsku,“ zval lehce vévoda maršálka k opětnému sednutí.

Tento s úklonou přijal pozvání, a z černých očí jeho zaletěl k vévodovi bystrý vzhled.

„Měl jsem radosť z tvého tažení, pane maršálku. Provedls je úplně po mém náhledu. Ovšem z těch sket, co nyní stojí v čele císařským plukům, žádný tě nedočkal. — Jak, potáhneš nyní na Vídeň?“

„Jsem závislým úplně od rozkazů pána svého,“ odvětil jednoslabičně maršálek k dvojsmyslné pochvale Valdštejnově, v níž se mohl stejně s pochvalou i osten posměchu skrývati.

„Ah, rozkazy těch pánův — a pak těch tajných vojenských rad — také, jak věděti ráčíš, mne tím vždy z Vídně soužili a trápili; všichni vždy

rádi rozkazují a často nerozumí i neznají věci ani za mák.“

„Teď, tuším, by rádi přestali rozkazovati Tvým Miłostem a rádi by ti ve všem nechali volné ruce, kdybys jen opět vstoupiti chtěl v čelo armády císařské?“

„Toho mne ochraň sám pán bůh, abych se chorec pouštěl opět do vřavy válečné. Pakostnice, moje zlá družka, ta mne takřka neústupně teď trápí a sužuje i činí neschopna ke všemu sebe menšímu duševnímu neb tělesnému namáhání. — Ovšem kdyby Jeho Milost císařský pán můj povelel — pak bych musil jíti, ale nerad, velmi nerad.“ Maršálek Arnheim poslouchal patrně se zdvojenou pozorností, klopě hlavu svou a napjatě, aby mu ani slova neušlo. Vévoda to dobře pozoroval, a kolem jeho tenkých bledých rtů mihl se kratičký jedva znatelný úsměv, an pokračoval dále: „Jsouť posud nepřátelé moji ve Vídni příliš mocni a ztrpčili by mi co nejvíce všechno konání. Oh, ta Vídeň, ta Vídeň — pravím ti, pane maršálku — máš tam dosud tu samou neupřímnost, tu samou nepoctivost a ty staré šlichy i štrychy,“ stěžoval si vévoda se vší důvěrností saskému generálu, a pak jakby si rychle a nenadále v čas na něco byl zpomněl, zvolal: „Apropos — vyrovnali se již konečně přece s Tvými Milostmi? pokud se pamatuju, měls i ty od pánův vídeňských hezkou summu požadovati, tuším, že ještě za tažení pánům Polákům na pomoc?“

Oči Arnheimovy zaleskly se jako dva blesky, an se nutě k mírnosti, odpovídal:

„Dluží mi kasa císařská posud dvacet tisíc kusů dukátů.“

„Hoj, toť velká, při sám bůh, velká suma. — A upomínáš-li pak též často i důtklivě, jak je

potřebí, ty pány?“ zadivil i tázal se najednou vévoda.

„Činím tak, leč málo to prospívá — k opětnému mému naléhání, k prosbám i vyhrůžkám nedostalo se mi posud ani penízku.“

„Jak, maršálku — kdybych já do záležitosti té se vložil?“ prohodil teď s úsměvem vévoda.

„Tvé Milosti! — ty jasný vévodo sám?!“ překvapen podivil se saský vojevůdce.

„Zajisté, pane maršálku, já sám. Dovolíš-li, učiním tak a doufám, že ne bez výsledku. — Ty obdržíš svých dvacet tisíc dukátů — ale —“

„Račiž pokračovati Milosti —“ vyzýval dychtivě zlata žádostivý jenerál vévodu.

„Službičku za službičku — ty se mi za to zaručíš, pane maršálku, svou vojenskou ctí, že pokud ti možno bude, svým vojskem moje statky v Čechách a na Moravě úplně ušetříš.“

Po kratičkém váhání svolil Arnheim. „Budiž, Milosti — jak si přeješ. Zde ruka má, zaručuju se ti vojenskou svou ctí, že pokud možno, tvé statky vojsko saské ušetří.“

Valdštejn uchopil jeho pravic a lehce ji stiskl, pravě: „Tedy v té věci si rozumíme. A rozumějme si, pane maršálku, i dále v jiném ještě. Vím, že válka je pro vojína to, co pro rybu voda — jen ve válce vojín ztuční; protož se neobávej, že já ve Vídni k brzkému míru raditi budu; tvou za to ale budiž opět starostí, aby i míružádoucí kurfiřt tvůj příliš časně neuzavřel pokoj. Vím, že po něm ze srdce touží. Naše pšenice však v míru nevzkvete,“ připomínal vévoda.

„Souhlasím úplně s Tvými Milostmi.“

„A aby se propast, o jejíž překlenutí aneb docela vyplnění se z Vídně i tvým knížetem tak usilovně pracuje, příliš brzo a nám oběma nevhod

neodstranila, bylo by snad záhodno, protivy trochu přiostřiti. Jak, kdybys, pane maršálku, na nedaleko odsud ležícího Tiefenbacha s přesilou náhle udeřil a tak jediný větší sbor císařský nyní v Čechách se nalezající zničil? Své věci tím každým pádem jen posloužíš," radil s diabolickým úsměvem Valdštejn.

„Myslíš, Milosti?"

„Dojista, pane maršálku. — A tím by bylo jednání naše na Kounicích ukončeno. — Lituju velice, že nám nebylo možno pro příkré požadavky s obou stran sjednati ode všech kýžený pokoj a mír. Úmysly naše zajisté byly dobré, protivy jsou však dosud příliš ostré — doufám však pevně, že co bylo dnes posud nemožné, za nějaký čas bude dojista možným. V tom smyslu učiním zprávu k Jeho Milostem, svému císaři pánu, neopomina nikterak vytknouti, že tebe nalezl jsem míru velmi nakloněna — jakož i účinkovati budu, aby ti dluh tvůj konečně zaplacen byl."

„Tvoje Výsost zaváže si mne tím k velikým díkům," s úklonou sliboval Arnheim, povstav z lenošky.

„Račiž mi odpustiti, že Tvoje Milosti, jak by se slušelo a patřilo, sám až ke schodům nevyprovodím, vidíš však dobrotivě sám, že proklatá ona pakostnice činí ze mne pravého Lazara," omlouval se vévoda s bolestným posuňkem na nohy si sáhaje.

„Nikdy bych k tomu nepřipustil — a děkuji Tvojim Milostem za laskavé mne přijetí; přeju Ti na milém bohu všemohoucím opět dobrého i pevného zdraví a odporoučeje se do přízně tvé, opouštím tě s nejhlubší úctou."

„Pán bůh milý tě provázej i opatruj."

S úklonami se rozloučili, a Arnheim opustil vévodu.

Ve vedlejší síni vstoupil opět hrabě Trčka maršálkovi v ústrety a vedl jej do komnaty, v níž průvodčí jeho u plných číší seděli. K pozvání Trčkově přijal Arnheim jediné číše s vínem a vyprázdniv ji, vybízel ihned soudruhy své k návratu.

Provázeni hrabětem Trčkou až dolů na nádvoří, vsedali saští vyslanci na koně a opustili ihned Kounice.

IX.

Hrabě Trčka pospíšil teď do zahradního domku, kde naň Thurn a z Roupova netrpělivě již čekali. Když se byli oba pánové s hrabětem srdečně pozdravili, tázal se ihned Thurn dychtivě:

„Nuže, pane Adame, ujednán mír?“

„Nerač se o to trudit, pane jenerállajtnante — my nemůžeme potřebovati mír. Saští pánové právě odsud odjíždějí — odnášejíce úplný nezdar ve vyjednávání.“

„Bohu díky!“ oddychl si teď Thurn z hloubi prsou.

„Přijme nás hned teď vévoda?“ tázal se pan Václav z Roupova.

„V okamžení, přicházím právě proto k vám, vzácní pánové, abych vás k němu uvedl. Libo-li vám, můžeme jíti.“

I vedl hrabě oba pány zámeckou zahradou k postranním schodům, jež ze sadu k příbytku panskému vedly.

Vystoupivše po úzkých točitých schodech vzhůru, octli se v nepříliš široké ale dlouhé síni,

kterouž okna ze zahrady osvětlovala, a z níž několikero dveří do sousedních komnat vedlo.

Hrabě Trčka jedny otevřel a vybízel oba pány, by vstoupili.

Vešli do síně, v níž se nalézal vévodův komorník. Odkládal stříbrnou mísu se zbytky pečené nějaké drůbeže, jakož i stříbrný talíř s nožem a vidličkou i ubrouskem na stůl.

„Pan vévoda již pojedl?“ tázal se hrabě Trčka komorníka.

„Právě přicházím od Jeho Milostí, odnášeje jídelní náčiní — očekává oba pány s Tvou Milostí,“ odvětil tento s úklonou.

Naši příchozí prošli sousední síní a vstoupili do komnaty, v níž zastali vévodu fridlandského sedícího v lenošce jako prvé a pijícího ze zlatého i ozdobného velkého poháru.

S hlubokou úklonou blížili se k němu oba čeští pánové.

„Jen dále a blíže, urození pánové a přátelé milí. — Již dlouho jsme se neviděli — prosím sedněte, a sdělte mi, co mi přinášíte?“ zval je Valdštejn.

Usedli, při čemž i hrabě Trčka v komnatě zůstal a jen k oknu poodstoupil.

„Především pozdravuju Tvou Vysost jménem svého vznešeného královského pána Gustava Adolfa švédského. Přeje ti všeho dobrého, ujišťuje tě o svém přátelství i své blahovůli a táže se tě, jak daleko jsi ve svých uzavřeních i úmyslech pokročil v záležitosti přestoupení se strany císaře na stranu naši švédskou?“ oznamoval i tázal se obřadně a vážně hrabě Thurn.

Dosti vyjasněná tvář Valdštejnova se najednou zachmuřila, vysoké čelo vévodovo stáhlo se ve vrásky nelibosti, co zatím vévoda poněkud ostřej-

ším hlasem mluvil takto: „Za pozdrav i přání laskavé oznam vznešenému pánu svému můj srdečný dík jakož i ujištění, že si jeho blahovůle vysoce vážím; k jeho otázce však odpověděti, je mi, to mně věř, pane jenerállajtnante, věru těžko.“

„Smím-li se ptáti Tvou Výsost, proč?“

„Poněvadž se mně při pouhém zpomnění na zachování se poslední ke mně Gustava Adolfa, všechna krev v těle bouří a hněv se mne zmocňuje. — Leč promiň mi a považ, že jsem omrzelý churavec, a že nervy mé stálými bolestmi předrážděny jsou, a nepřikládej výbuchu mému tudíž žádného významu. — Avšak považ sám. Tak dlouho již trvá vyjednávání s králem švédským, Rašín již bezpočtukráte směřil cesty mezi námi oběma — při čemž stále nad hlavou mou Damoklův meč se vznáší, neboť kdyby ve Vídni vzniklo jenom tušení, že vyjednávám s tvým pánem a od císaře odpadnouti chci, tu by neváhali ani okamžik přetrhnouti onu tenoučkou nit slabé přízně i lásky ke mně — a když se již odhodlám ke kroku rozhodnému i hotov jsem, ano shvězdění je příznivé a Mars mi jednati velí, vsaditi všechno i žití a moc svou na jednu smělou kartu — tu král švédský zruší svou přípověď, nesplní, co slíbil a já co chycený kapr třepetám se zaloven a v úzkostech v čeřenu. Tak aby se s vévodou fridlandským jednalo, Albrecht z Valdštýna ještě nezvykl, a při sám bůh nikdy nezvykne!“ rozhořčen vyčítal mocný i ctižádostivý onen muž.

„Pro svou osobu lituju velice, že král přípovědi Tvé Výsosti učiněné nesplnil. Zatajiti ale nesmím, že král můj obával se, že se, odkládaje opět s činem neodhodláš k rozhodnému jednání. A mysle, že v spustošených nyní Čechách velká

armáda se nevyživí a neudrží, po válečné úradě všech spojencův svých vzdal se původního úmyslu táhnouti do Čech.“

„Však jsem si nepřál osobního jeho příchodu sem — měl mi jen pod tvým komandem odeslati dvanáct tisíc svých bojovníkův — a viděl by byl, co bychom my zde byli s nimi dokázali.“

„Myslilo se, že při vpádu saském již vyjednaném a brzo na to i vykonaném spojíš se se Sasy, a Sasové tudíž tak místo švédských pluků zastoupí.“

„Nebyl bych musel býti Valdštejnem, kdybych tak byl učinil. — S kurfiřtem Janem Jiřím saským nepustí se však vévoda fridlandský nikdy ve spolek ani vážnou akci. Faleš, zrada a slabota i bázeň a pak lakotnosť i podlá ziskuchtivost jsou ty prvky, z nichž nestálý a nespolehlivý i bázlivý a nerekovný kníže ten složen jest. Gustav Adolf, to je muž z jiné hmoty, s tím bych chtěl již něco podniknouti i provésti.“

„V tom ti musím dáti ovšem úplně za pravdu, jasný vévodo; nejsouť teď však Sasové jediní v Čechách, jest zde celá emigrace česká, kteráž ovšem spojená s voji saskými, by byla tobě mocnou a věrnou i spolehlivou podporou.“

„Tak myslíš ty, pane jenerállajtnante, jinak však smýšlím já. I lituju tu emigraci českou, jež vzdávajíc se již napřed vší důvěry v sebe, skládá vždy jen naděje své v cizé, k české věci buď vlažné či přirozeně jí docela nepřátelské moci, kteréž pak za ni vykonati mají, k čemu se ona ve své nerozhodnosti a věčně otálející nečinnosti sama odhodlati nemůže. A tak i teď očekáváte, že uvedení do země Sasové vám opět k panství i svobodě u víře dopomohou, kdežto tito vtrhli sem jen proto, aby se obohatili

hojnou kořistí — o vaši věc v nejmenším se nestarajíce. Víte-li pak, pánové, že právě před půl hodinou odjeli odsud vyslanci saského kurfiřta, kteří jednati měli se mnou o uzavření míru.“

„Víme o tom, Výsosti,“ vyznával pan Václav z Roupova.

„Vězte však i to: že kurfiřt volný byl uzavříti s císařem ochotně mír, v němž by českých a vašich osobních poměrů ani nebylo tknuto bývalo. Hle, tak upřímný je spojenec váš.“

Oba pánové čeští zasmušile sklopili zraky svoje k zemi.

„Leč vraťme se opět k věci, od níž jsem se poněkud uchýlil,“ připomínal sám sobě vévoda.

„Jakou mám tudíž od Tvé Vysosti sděliti odpověď svému milostivému králi?“ tázal se vzchopiv se opět hrabě Thurn.

„Hm — důvěrně a upřímně řečeno, pane jenerállajtnante, měl bych největší chuť, všechno další spojení i jednání s Gustavem Adolfem na dobro i na vždy přerušiti.“

„Toho uchovej Tvou Výsost bůh!“ zvolali překvapeně oba čeští uleknutí pánové.

„Albrechte — pamatuj se!“ připomínal teď i starostlivě pan Adam Trčka.

„Při sám bůh, tak bych měl chuť učiniti, bylať by to patřičná i náležitá odpověď na královo jednání —“

„Neukvapuj se!“ varoval opětovaně hrabě Trčka.

„Poněvadž však hvězdy moje jinak mi jednati přikazují, sděl tudíž, pane jenerállajtnante, králi švédskému, že ana promeškána byla chvíle k činu příhodná, nyní opět vyčkati musíme příznivé shvězdění, to jest příznivou dobu. Další moje úmysly a uzavření, že mu sdělí později Rašín. A zároveň

sděl královskému pánu svému náležitou moji reverenci," krátce končil vévoda.

Hrabě Thurn povstav, hluboce se uklonil.

„Zdá se mi, jakobyste mi, vzácní pánové, ještě něco sděliti měli?"

„Tak jest, Výsosti," ozval se teď pán z Roupova.

„A sice poselství od protestantských stavův, vrátivších se z vyhnanství opět do Čech."

„Od protestantských stavův? — ty uznávám co takové jediné tenkrát, jsou-li na zákonném i řádném českém sněmu shromážděni. — Leč budiž, račiž mi, pane z Roupova, sděliti poselství."

„Panstvo i rytířstvo a i měšťanstvo české evangelické ku sněmu na pozejtří položenému v Praze shromážděné vzkazuje Tvé Výsosti uctivý svůj pozdrav a vznáší na tě žádost, abys ujav se opět věcí veřejných, postavil se jí v čelo a přijal vůdcovství i řízení veřejných záležitostí českých, slibujíc ti poslušenství i pomoc svou ve všech věcech a podrobiti se bez reptání i jednomyslně všem tvým rozkazům."

„Rány boží! pánové, vy mne překvapujete!" zvolal mocně vévoda. „Co to na mně žádáte? Abych odpadl od císaře, svého dosavadního milostivého pána, stal se rebelem a rebelům postavil se v čelo i zdvihl veřejný odboj!?"

„Dovol, Tvoje Výsosť, bych s tebou otevřeně i upřímně promluvil," chopil se teď pan z Roupova horlivě slova. „Známo je všem, jak s Milostmi Tvými ve Vídni naložili, když tebe prokázavšího jim služby největší a neocenitelné více nepotřebovali. Císař sám zachoval se k tobě velmi nemilostivě."

„Rci spíše císařovo okolí než císař sám," opakoval se zakaboněnou tváří vévoda.

„Bylo by se to však státi mohlo, kdyby k tomu císař byl nesvolil? Co se pak odpadnutí tvého a rebelství týče, to je jen zdvihnutí otevřeného, veřejného přímého nepřátelství v odvetu za příkoří tobě, Výsosti, učiněné. Zpomeň si jen na odňaté tobě vévodství Meklenburské, na nakládání s tebou nejvyšší rady vojenské ve Vídni a konečně na sesazení své s nejvyššího velitelství.“

„Již dost, již dost těch smělých slov ke mně, pane z Roupova, nepřipomínej mi déle to hanebné ponížení, jež jsem snésti musil!“ zvolal rozhněván prudce Fridlandský.

„A proto vystoupení nepřátelské Tvé Výsosti proti císaři by byla jen spravedlivá odplata a pomsta nad tvými nepřátely.“

„Ale zapomínáš na osud, jaký by mne, kdybych v nerovném tom boji podlehl, dojista stihl. Jsem ctižádostivec, slávy a moci lačen, ale cesty, po nichž se za cílem svým béřu, musí býti jisté a bezpečné. Vrhati se v pochybná a nejistá dobrodružství nebudu nikdy. Nešťastné vaše počínání před jedenácti lety je mi zde dostatečnou výstrahou!“

„Jak jiné a naprosto změněné by tu nastaly okolnosti, kdyby Tvoje Výsosť vedení odporu našeho proti císaři vzala do svých rukou a hnutí našemu v čelo se postavila! — Dnes je císař bez armády, strana katolická mocným vítězstvím u Breitenfeldu zastrašená, zmálomyslněná, Gustav Adolf s velkou svou armádou by se spojil s Tvými Milostmi, saský kurfiřt je nepřítelem císařovým, kterýž při tvém prvním úspěchu taktéž s tebou by se spojil. V plucích saských nalézá se přes pět tisíc Čechův, kteří při prvním povelení ze řad saských vystoupí a jádrem tvého vojska vlastního se stanou. A jakmile rozvineš své prapory a polnice tvých

plukův zahlaholí, osvědčí se staré kouzlo tvého jména, a ze všech stran i končin pohrnou se zástupy lidstva k tobě. Úspěch a vítězství by dozajista byly na straně tvé.“

„A co pak pánové, co by se stalo pak, kdybych sehnal a postavil do pole četné vojsko i kdybych císaře porazil, země jemu odňal a je uhájil? Pak by přišel slaboch a ničemný Bedřich Falcský, váš to zimní králík aneb od vás zvolený nově za krále saský pan Jan Jiří — a splatil by mi tak nevděkem, jako před nedávnem ve Vídni mi učinili. Nikoliv, k tomu ani své ruky ani svého jména nepropůjčím,“ odmítal rozhodně Albrecht z Valdštejna.

„Nikdy více nedosedne Bedřich Falcský na trůn český, ani jiný jemu aneb kurfiřtovi saskému podobný. V té věci se v soukromých poradách našich stalo jiné uzavření,“ ozval se teď živě hrabě Thurn.

„A jaké?“ tázal se netečně a zdánlivě lhostejně vévoda.

„Přijmeš-li, jasný vévodo, návrh panem z Roupova ti právě učiněný, tedy sjezd stavovský, který se pozejtří již v Praze sejde, prohlásí sesazení Bedřicha Falcského s trůnu českého — a zvolí vévodu fridlandského Albrechta z Valdštejna za krále českého.“ — Thurn pronášeje poslední slova povýšeným hlasem, upjal pevně černé a dosud jiskrné zraky své s napjetím k Valdštejnovi.

Vévoda fridlandský vzdor tomu, že za celou rozmluvu svou halil se v neprůsvitný závoj ledovitě stejné nevyzpytatelné tváře své — nemohl ač mistr svého tváření i chování přece zúplna potlačiti mocné pohnutí, jež při slovech Thurnových se ho bylo zmocnilo. Hlava jeho dříve poněkud stranou nachýlená se mocně vztýčila, a ze zraků

jeho šedých vyšlehl blesk netušené v chorém muži vášně i síly. Rychle se sice zpamatoval, a oči jeho sklopily se pak k zemi, hlava jeho se schýlila opět, av évoda trval dlouhou chvíli v klidném zamyšlení. Ale prsa jeho se mocně i rychle zdvihala, na klapkách očních pozorovati lze bylo časté cukání, a prsty jeho pravice hrabaly se křečovitě v jeho sporé španělské bradě.

Konečně se dobrácky a přece na oko i lstivě usmál a pravil:

„Věru chytře rozestřeli jste na mne, vy páni čihaři, své léčky, a popadli jste mně za slabou mou stranu. — Českou korunu a mně — Albrecht z Valdštejna českým králem — hoj, jak to hrdě, jak to pyšně a velkolepě zní! — Vysoko, věru vysoko bych tu dostoupil, tak vysoko, že ani v mých hvězdách ničeho nikdy o tom nestálo — a co nepřátel, co závisti, co hluku a křiku by tu po celé Evropě bylo — věru skvostné, ohromné ceny to nabídnutí — jež by mi ovšem Ferdinand nikdy, nikdy neučinil, kdybych mu sebe závažnější i větší služby vykonal — ale já, pánové, nabídnutí vaše i všech ostatních pánův českých přece jenom — odmítám, nemoha a nechtěje ho přijmouti," pronášel určitě a teď již i chladně Valdštejn.

„Avšak proč — proč?!" usilovali oba čeští pánové stejně dychtivě.

„Vy víte, že osudy své čítám ve hvězdách; jsouť tam děje mého života jasně ale také i pevně a nezměnitelně zapsány. O českém králi Albrechtovi z Valdštejna jsem tam však nikdy nečetl. A dobrodružiti na sklonku své životní dráhy více nechci. Jsouť každému vykázány jisté meze v životě, ve středu jichž pohybovati a všech možných výhod se domáhati každý může; překročí-li ale hranice ty, často to bývá cesta k jeho záhubě.

Jsem spokojen s výší, na niž jsem dostoupil — po větší nedychtím — a nabídnutí vašeho tudíž přijmouti nechci.“

„Albrechte z Valdštejna, nechtěj klamati nás ani sama sebe!“ vyvolal teď vzchopivší se ze sedadla svého Thurn. „Tvá cesta ještě není dokonána, dráha tvoje vede dál a výš. Tys ku královské vládě stvořen, v tvých prsou hárá plamen po moci a vládě, tvůj mocný i tvůrčí duch nese se k cílům velikým a vznešeným, ovládati tisíce a miliony a říditi lidské osudy. — Dej nám ruku, přijmi naše upřímné i odvážné pravice a vstoupni pevně a mocně na český trůn. Pevnou rukou vsaď si korunu svatováclavskou na spánky, a nikdo, nikdo ti ji více s hlavy nestrhne!“

„O přece, přece, pane Thurne — a to by býti mohla za krátko snad smrt!“ připomínal s úsměvem vévoda.

„Hle, brzo zjednáš svým mocným ramenem zemím svým mír. Utichnou zhoubné válečné vřavy a zlatý mír i svatý pokoj zahostí se opět v požehnané tyto krásné kraje. Ty svým jasným a nestranným duchem vykážeš katolíkům i nám evangelíkům smírné, stejné cesty, tak že jeden s druhým naučí se svorně, spokojeně žíti. Ty svým bystrozrakem a čarovnou rukou vykouzlíš v brzku v zemích těchto opět blahobyt i bohatství, a vzkvetou města i vísky v krátce zas. Pod tvým rozumným vladařením pozdvihnou se orba, hospodářství, obchod i průmysl, za tvou štědrou a vhodnou záštitou rozkvěte opět věda a umění, a žehnati ti budou miliony i budou památku tvou velebit.“

„Aneb klesne moje hlava pod katovým mečem, a lebka moje s jmenem mým setlí na pranýři!“ pronášel trpce Valdštejn.

„Albrechte, otevři slovům mým srdce své: hle, tvá rodná země, tvůj národ hyne, potáceje se na pokraji zkázy i zhouby; ty jej můžeš zachránit. Posud odvracels se od něho bezsrdečně i necitelně, často se nalézaje i v řadách jeho hrobařův a nejurputnějších nepřátel i pomáhaje jim v jeho zhoubě. Teď nastal okamžik smíření tvého s lidem, z něhož jsi vyšel. Ty třímáš osudy a blaho i štěstí země své v rukou svých, nezahazuj jich nesrdečně od sebe, staň se žehnaným, oslavovaným i velebeným spasitelem i ochrancem svému národu! Albrechte, buď tě historie, ta soudkyně spravedlivá, nepodplatitelná a neklamná obhalí gloriolou záře zlaté věčné slávy aneb prokleje a odsoudí v nejpozdější věky tvoji památku. Přijmi českou korunu!“

„Nikoliv! A abych v té věci vám plného světla poskytl, věztež, že vyjednávám s vládou vídeňskou o opětném nastoupení komanda ve velké armádě císařské!“ pronesl nyní krátce i rozhodně Fridlandský vévoda.

„Pro veliký bůh!“ vyvolal nejvýš překvapen pan Václav z Roupova.

„Albrechte, ty nás klameš — to neučiníš!“ odmítal Thurn nedůvěřivě.

„Neklamu, pane Matesi, a dím ti ještě tolik, že doufám, že vyjednávání mé brzo k příznivému výsledku povede.“

„Pak běda nám — a naší věci!“ vyvolal zdrcen z Roupova.

„Proto vám to ve vší důvěrnosti sděluju, hleďte si dle toho záležitosti své upraviti,“ radil upřímně vévoda.

„Pane z Roupova, po tomto sdělení je úkol náš zde dokonán,“ smutně pronášel Mates Thurn a hlas se mu při tom zachvíval hlubokým pohnutím.

Pan Václav z Roupova hotovil se k odchodu.

Pan Mates z Thurnu taktéž již na odchodu pravil pak ještě:

„Avšak Albrechte, slyš mne ještě v jednom a pamatuj na tato slova má! Ty spolčuješ se teď proti svému lidu a proti blahu země české s císařem. Až mu opět Čechy navrátíš, a šíji ubohých bratří svých rodných skloníš pod mučennické jho jeho katanův i služby veliké, neocenitelné mu prokážeš, pak místo odměny dostane se ti nevděku a snad i — horší ještě odplaty. Pomni na slova má! A teď s bohem — odcházím odsud s nadějí skleslou a sklamanou, se srdcem hlubokým i těžkým žalem přeplněným!“ A krátce se ukloniv, kráčel i s pánem z Roupova z komnaty.

Kolem úst Valdštejnových mihl se teď zřejmý úsměv, a oči jeho zíraly napjatě za odcházejícími. Tito provázeni hrabětem Trčkou byli právě již na prahu, an Valdštejn najednou zvolal:

„Pane jenerallajtnante, vrať se ještě dobrotivě na slovíčko!“

Thurn se obrátil a kráčel rychle k Valdštejnovi zpět.

Pan z Roupova s hrabětem Trčkou vyšli z komnaty, a dvéře se za nima zavřely.

„Králi švédskému sděl, jak jsem ti již pravil, že teď prozatím nemohu se vysloviti určitě a zřejmě, a že vyčkati musíme příhodnou dobu opět!“

„Což vše ale platno, vstoupíš-li v čelo armády císařské?“ beznadějně a smutně pravil Thurn.

„Pane Matesi, uvaž vše, jak se věci mají a pak suď o mně rozumně co starý diplomat. Když jsem jednati chtěl, nechal mne Švéda v kaši — až opět budu moci a chtíti jednati, bude mi to výstrahou, a nikdy více spoléhati se nechci na cizou pomoc, ať je jakákoliv. Svých starých zá-

myslů se proto nevzdávám a doufám, až se naplní čas, uvésti je v skutek.“

„Jak ale budeš-li veleti armádě císařské?“ namítl nedověrně Thurn.

„Já budu veleti armádě své, nikoliv však pouze císařské — a až přijde můj čas — bohdá budeš i ty se mnou spokojen,“ pronášel s jistým a sebevědomým hlasem Valdštejn.

„Albrechte, dej si říci, nemeškej marně i zbytečně, přijmi od nás korunu; Vídeň ti nedá nikdy vyniknout; až jim bude zle, vyšlou na tě Jezovité vrahy!“ varoval úsilovně Thurn.

„Můj osud již je rozhodnut ve hvězdách,“ kroutě hlavou, odbýval jej pevně Valdštejn.

„I hvězdy klamou, přilož teď s námi ruce k dílu!“ varoval i prosil skoro úpěnlivě Thurn.

„Nikdy, až přijde můj čas, pak sáhnu směle po přátelských rukách vašich. A teď jdi s bohem!“ Thurn opustil síň.

Vévoda zahleděl se za ním; po chvíli šeptaly bledé jeho rty ousměšně: „Cítíte, že by jediné pevná ruka moje dovedla vás chabé a slabé uvésti na pevnou dráhu, a přece máte sebe za rovny mně. Bláhoví, od vás Albrecht Valdštejn nepřijme korunu českou; ne z rukou vašich, sám, pravicí svou a svým, jediné svým činem vydobude si ji samoten. I já toužím neúkojně a nedočkavě po žezlu královském, ale posud nepřišel pravý čas. Až hvězdy povelí, pak přikročíme k činu!“

Venku na nádvoří zaduněly teď podkovy cválajících koní. Hrabě Trčka se vracel k vévodovi do síně.

„Trčko, oznam družině mé, ať rychle pooběduje, za hodinu byl bych rád opět na cestě k Pardubicům!“ velel teď Valdštejn.

„Jak si přeješ. A jak jsi spokojen s dnešní schůzkou?“

„Úplně. Zachoval jsem se císaři, vyplniv přání jeho. Naklonil jsem si Arnima, ušetřiv statky své od vpádu saského vojska, a čeští vyhnanci přece i na dále doufati a spoléhati budou ve mě.“

X.

Hlučno bylo ve veliké síni starobylého Karolína. Stavové protestantští se tam byli četně shromáždili ku sjezdu, na němž se již po kolik dní jednalo o veřejných záležitostech zemských. A již se stala i mnohá důležitá snešení i uzavření. Stavové v Praze shromáždění obrali si za právní i základní podklad v jednání svém opět majestát císaře Rudolfa, tak jak před bitvou bělohorskou v zemi platil, a počínali si právě tak, jakoby veřejné poměry v Čechách z r. 1618—1620 nepřerušeny stále a nezměněně byly trvaly.

Za tou příčinou zvoleno především opět třicet direktorův, po desíti z každého stavu, aby se vlády v zemi ujali. Dále bylo uzavřeno, organisovati hned obranu země a k tomu cíli počíti s verbováním vojska, tak aby boj proti císaři Ferdinandovi opět podniknut býti mohl. Za tím účelem musili se ovšem domáhati stavové peněžitých prostředků, a aby jich dosáhli, zmocniti se musili desk zemských i knih a seznamů komorničích k vůli vypsání a rozdělení berně. I musili úřadové tito osobami věci protestantské oddanými osazeni býti. Zároveň zřízena byla také znova konsistoř protestantská, za jejíhož administratora zvolen mistr Samuel z Dražova, nový farář týnský.

Současně usnešeno bylo i znova otevříti vysoké školy pražské.

Dnes, v poslední den sjezdu, mělo se ještě promluviti a porokovati o příštím chování se vlády direktorův a naznačiti se jí směr, jakým by se bráti měla. Rokování bylo již počalo, a někteří páni řečníci byli pronesli již náhledy své, když tu náhle předseda sjezdu pan Václav z Roupova, kterýž staré své místo z r. 1620 opět zastával, z poradní síně ven volán byl, a tím sněmování na krátko přerušeno bylo.

Brzo se však vrátil a sice s tváří starostlivou i zakaboněnou a octnuv se na povýšeném svém místě, zahájil opět jednání, a zmocniv se sám slova, sdělil přítomným tuto zprávu:

„Odpusťte mi, vysoce urození, šlechetní i stateční a opatrní i poctiví pánové, že rokování o věci naší prvnější sám předseda ruším a přetrhuju. Zpráva však, kterouž vám sděliti mám, je pro nás všechny tak důležitá a souvisí i s předmětem našeho rokování tak úzce, že mám za svou povinnosť, neodkladně vám ji sděliti. Mluvil jsem teď venku právě s tajným radou jeho kurfiřtské Milosti pana Jana Jiřího saského. Ve jménu knížecího svého pána ohlašoval mi, že kurfiřt provedení a uskutečnění uzavření, jež jsme ve dnech právě minulých zde učinili, a jež se verbování mužstva pro vojsko stavovské a pak osazení desk zemských i úřadu komorničího osobami strany naší týčou, zakazuje a provedení jich vší mocí se opře!“

„Hoho!“ „Slyšte páni bratří!“ „Ten pych nad námi!“ „Tu vizte to saské přátelství!“ „Sasík nám nemá co rozkazovat!“ Tak a podobně ozývalo se teď najednou se všech stran veliké, panstvem a rytířstvem i měšťanstvem naplněné dvorany.

Sdělení páně z Roupova dotklo se velmi nemile všech přítomných, a proto se bouře nevůle a nespokojenosti stále zmáhala.

Konečně po dlouhé chvíli zmocnil se předseda opět slova i tázal se:

„Sděluju vám všem vzkaz tento a prosím, abyste sami rozhodli, jak se vládě direktorův naproti rozkazu tomuto zachovati jest?“

Opět nastalo hlučné pokřikování, lomoz a ševel, mezi nímž se mnoho řečníkův k slovu hlásilo. Slovo obdržel pan Mikuláš Vachtl z Pantenova.

„Hle, zde máte trefnou odpověď,“ pravil rozhněván, „kdož jste nám prvé přimlouvali, aby direktoři hleděli v přátelské shodě zůstati s vládou a vojskem Sasův. Tu máme důkaz, jak upřímně to kurfiřt s námi a se zřízením našeho království českého myslí. Metlo boží, což jsme poddaní toho přepyšného Sasíka, že nám odesílá své rozkazy? Či myslí, že opanováním Prahy, k čemuž jsme mu my krátkozrací blbové dobrácky přispívali, stal se i naším vládcem? Pokud vím, učinil poselstvu našemu tenkráte v Drážďanech určité i závažné přípovědi; což ty již neplatí? Mluvte a sdělte se s námi, kdo jste s ním tenkráte jednali. Já však po svém rozumu mám za to, že tak jako Jan Jiří bezohledně k nám se zachoval i chová, úmluv a slibů neplní a ruší, i my mu nejsme žádnými ohledy zavázáni aniž jeho rozkazy poutáni, a protož jsem tím náhledem, aby páni direktoři nehledíce k tomu, zda-li se to Sasíkům líbí čili nic, uzavření sjezdu našeho na puntík vykonali.“

Hlučný souhlas provázel slova páně z Pantenova; šumot se ale brzy utišil, když shromáždění vidělo, že mluviti chce pan Mates Thurn.

„Přítel pan z Pantenova požádal vyjednavatele s kurfiřtem v Drážďanech, aby shromáždění sdělili, pokud my kurfiřtovi a kurfiřt opět nám zavázán jest. I já jsem byl mezi těmi, kdož tehdy s Janem Jiřím jednali. Jednání naše tehdejší s jeho Milostí bylo tajné a proto uznáte pánové vzácní všichni, že nemůžeme teď je do slova všem veřejně sděliti. Tolik vám však svěřiti mohu i mám za svou povinnosť, že staly se mezi oběma stranami dohodnutí a přípovědi přátelské, dle nichž kurfiřt saský nám slíbil, že vpadne s armádou svou nepřátelsky do Čech, opanuje Prahu, zmocní se celé země, pak proti císaři do zemí rakouských vytáhne, nám ku zřízení stavu věcí veřejných před bitvou bělohorskou dopomůže a vůbec ve všem přátelsky se k nám zachová.“

„Pěkný přítel!“ — „Zachoval se.“ — „Pane bože, uchovej nás od takových přátel!“ — „Plní pěkně své přípovědi!“ přerušily teď z mnohých stran různé výkřiky řečníka.

„Tak nám kurfiřt slíbil tenkráte — bohužel ovšem nedošlo k vyplnění slibu jeho. Pochopuju, že vás věc tato naplňovati musí spravedlivým rozhořčením, a že by tedy oprávněn byl návrh i mínění tvoje, pane Vachtle z Pantenova, a sám bych je podporoval i s nimi souhlasil, kdyby tady nebyly mnohé vedlejší okolnosti, jež nám opatrně i s rozvahou jednati velí. Považte jenom, urození i poctiví pánové, že máme Sasíky v zemi i na krku, že jsou četní i mají moc, a že, zůstaneme-li s nimi v dobré shodě, přece jenom z přátelství jich k nám valně těžiti můžeme, a považte hlavně to, že jsou oni teď jedinou mocí, která oslabuje a málomocným činí našeho úhlavního nepřítele — císaře Ferdinanda. Protož se neukvapte a ne-

stavte se příkře i nepřátelsky proti nim," varoval co starý politik i diplomat Thurn.

Sotva že skončil, počal opět mluviti pan Adam ze Vchynic a z Tetova i pravil:

„Uznávám váhu a důležitost slov tvých, pane z Thurnu, a byl bych sám tou radou, abychom se zrovna příkře a přímo nepřátelsky proti Sasům neobraceli, ale zároveň připadá mi i na mysl staré přísloví: „strč čertu prst a on tě hned uchytne za celou ruku!" a tak by se lehce státi mohlo i nám. Ujednání a uzavření naše, jež jsme na končícím se právě sjezdu tomto učinili, jsou velenutné, bez opatření těchto obejíti se nemůžeme. Chceme-li v Čechách opět býti svobodni i volni a v zemi své vlásti, musíme si nejprvé opatřiti moc úplnou a dokonalou nad celou zemí. Mimo to víme všichni, že nám co nejdříve nastati musí a nastane opět boj s císařem, který se za každou cenu opět chtíti bude zmocniti Čech. Nepřipravíme-li se do této doby k výdatnému odporu, budeme opět přemoženi, a vše ztraceno. Zákaz kurfiřtův podtínal by nám tudíž hlavní žíly našeho odporu a naší moci. A pak kdybychom cizáku popustili v jedné věci, chtěl by čím dále tím více a neustával by nám zakazovati i přikazovati. Jsem tudíž pro to, abychom se zákazu kurfiřtově opřeli nejprvé mírně, odesláním poselství k němu, jež by mu věc celou vyložilo, nebude-li však chtíti od příkazu svého ustoupiti, pak opřemež se jemu rázně a třeba k boji s cizáky přišlo. Máme jich beztoho všichni už po krk."

„Dobře!" „Pravdu máš, pane bratře." „Přijměme návrh Vchynského!" přizvukováno ze všech stran odstupujícímu řečníku.

„Pánové bratří i vy poctiví pánové a přátelé

milí, slyšte i mne!“ zmocnil se teď slova pan Jan z Bubny.

„Slyšme Bubnu!“ „Slyšte pana Jana z Bubny!“ křičeli sněmovníci.

„Moje rada je: neukvapme se s uzavřením, jež bychom později musili pykati. Ba já bych byl pro to, abychom saskému panu kurfiřtovi třeba i povolili, a kdyby to bylo i jen na oko. Rozvažte jen všechno. Nastane nám co nejdříve opět boj s císařem a sice boj krutý o naše bytí či nebytí. Jsme dosti silni a máme prostředky po ruce, abychom mu s důvěrou i pokojně na příznivý pro nás výsledek hleděti mohli vstříc? — Nikoli, jsme slabí, je nás málo, jsme ožebračení, ba veliká část naší země s celou Moravou nalézá se v moci císaře dosud. Zkrátka my se bez cizí pomoci obejíti nemůžeme, přátelství Sasův je nám teď velenutné a nejvýš prospěšné. Kdyby jich nebylo, nezasedali bychom dnešního dne tuto v Praze, a nebylo by pro nás ni nejmenší naděje v obnovení samostatného království českého; a pak nezapomínejte, pánové bratří sněmovníci, že když nám bylo nejhůř, týž kurfiřt saský, na něhož nyní žehráte, otevřel nám hostinně zem svou a všem poskytl ochranného útulku. Dále mám pevnou naději do něho, že se nám i na dále přátelsky osvědčí a proti císaři rozhodně i statečně vystoupí. A proto vám navrhuju, abyste učinili uzavření toho znění: že sjezd náš sdělení kurfiřta vzal uctivě u vědomosť a že se přičiní, by vyhověl jeho přání.“

Temný hukot přitlumeného reptání a nesouhlasu rozhučel se po síni. V zadních lavicích jevil se teď náhlý ruch i šramot a současně ozvaly se hlasy: „Pan bratr z Těchenic žádá si slovo!“ „Štěchenic chce mluvit!“

Zraky všech napřed sedících obrátily se do zadu. Tam za pomocí některých sněmovníkův vystupovala teď na lavici nízká ale jinak silná a složitá postava hrbatého muže. Teď již stál a nejprvé si mocně oddechl. Nepříliš pěkná tvář lemována byla hustým dlouhým plným vousem, nos byl příliš široký i rozplasklý a ústa veliká s tlustými plnými rty. Pod hustým i silným obočím leskly se ale dva černé ohnivé zraky, hlásající, že v chatrné a neúhledné postavě sídlí bystrý i smělý duch. Oděn byl nepříliš skvostně, ale po boku se mu nalézal pádný i široký meč, o nějž se svalovitá ruka stále opírala.

„Já řku," započal teď pan Jiří Matouš z Těchenic, jemuž se obecně pan Štěchenice přezývalo, „jak že to stojí v starých českých příslovích a říkáních? Pomoz si člověče sám, a pán bůh ti pomůže! A já pravím, pánové milí, pomozme si Češi sami, a milý pán bůh nám pomůže; aniž svých věrných opustí. To je moje zásada, a naši statační tatíkové a pratatíkové, když se dle ní drželi, vždycky dobře pochodili. Naproti tomu mi, páni bratří, ale řekněte, kdy se Čechům dobře vedlo, když se spoléhali na pomoc cizákův? — pravím vám nikdy! Však to víte, jak jsme my před jedenácti lety pochodili. I tenkráte dožebrávali jsme se v celém světě pomoci, a dostalo se nám vskutku i odevšad hojných přípovědí. Anglie, Betlén Gabor, protestantská unie, Bedřich Falský ti všichni slíbili nás výdatně podporovat i proti císaři bojovati, a my svěřivše věc svou cizým vůdcům a cizému najatému vojsku, jak že jsme tehdy pochodili? Kdybychom tenkráte byli se obrátili k svému obecnému lidu, kdybychom v našich sedlácích byli dovedli pro povstání roznítiti horlivost i účastenství, je byli ozbrojili, ve zbrani

vycvičili a jako naši praotcové zemskou hotovosť postavili, bylo by to tam na té neštastné sousední hoře jinak skončilo. Proto nic se nespolehejme na Sasa ani na Švédu ani na koho jiného. Žádný z nich to nemyslí s námi upřímně. Za to ale přiložme sami rukou k dílu, přičiňme se sami, a bůh nám požehná. Hle, jsem jen prostý zeman a stateček můj byl neveliký; když mi ho pak vzali, zůstal mi po čertech hubený míšek, který posud trpí stále na souchotiny. Jsem ale již kolik měsíců v zemi a velím teď zástupu čtyr set dobře vyzbrojených i vycvičených, otužilých již v potýčkách mužův, kteří již mnohým z císařského vojska posvítili na věčnosť, mnohé z bývalých pánův usadili na jich staré statky, Bélé, Mnichova Hradiště, Mladé Boleslavi se zmocnili a je tak naší věci nakloníli, i působím tak horlivě pro odpor proti císaři, rozšiřuje starou svatou víru naši v lidu obecném. Hle, páni bratří, tak jako já učinili a činí již mnozí, učiňte ale všichni tak. Vraťte se k svým statkům, dobývejte i osazujte je, hleďte si získati i nakloniti obecný i selský lid, zřiďte všude vojenské sbory z lidu, ozbrojte je, cvičte je, a pak nelitujíce groše ani života, veďte je proti nepříteli do boje. Tak se z nás stanou opět boží bojovníci a uhájíme opět tak slavně naši milou zemi českou, jako ji rekovně obhájili Žižka a Prokop slavné paměti. Neprosme a nežebrejme u cizích, důvěřujme sami v sebe a především pracujme a buďme sami do posledního dechu činnými a do haléře obětavými! Do levice otevřený sáček a do pravice pádný břitký meč, a hr, na vraha! Tak, páni bratří, smýšlím já, v tom leží po mém náhledu naše spása!“ končil prostě ale trefně pan Štěchenice svou řeč.

Ze všech stran zazněly hlučná pochvala a zvláště z řad rytířstva a zemanstva bouřlivý souhlas. „Dobře, dobře! Vivat Štěchenic! Sláva tobě, pane bratře! Mluvíš ryzé zlato! Tys sám statný boží bojovník!“ Tak a nejinak přizvukovali rázném hrbounkovi skoro všichni přítomní.

A řeč pana Štěchenice nezůstala bez výsledku. Prosloveny byly sice ještě mnohé jiné ostré i mírnější řeči, ale konečně stalo se usnešení: aby vláda direktorův uzavření sjezdu všechna v skutek uvedla, k boji s císařem Ferdinandem co nejúsilovněji přípravy činila, ke kurfiřtu saskému aby se vypravilo poselství, které by jej od nepřátelského vystupování proti věci českých protestantův odvrátiti hledělo, a na konec vysloveno přání i vznešena žádosť na všechny pány vyhnance, aby navrátíce se ke statkům svým, tyto osadili aneb vydobýti hleděli, všude lid ozbrojovali a k nastávajícímu boji lidstvem i penězi co nejhojněji přispívali.

Na to, když byli sněmovníci ještě nábožnou píseň zapěli, sjezd se rozešel.

XI.

V hlubokém zamyšlení stál dne 16. prosince 1631 as dvě hodiny před polednem pan Bohuslav Dvořecký z Olbramovic v předsíni komnat kurfiřta saského, zahlížeje vysokým oknem s tváří vážnou a starostíplnou na prostranné náměstí rozprostírající se mezi kolejí jezovitskou s chrámem Mikulášským a pak mezi velikým i výstavným palácem knížete Lichtenštejna, kterýž nyní obýval kurfiřt saský se svým dvorem.

Venku padal sníh v husté chumelici, a vítr

metal s vysokých střech protějších velkolepých budob v jezovitských hustou i ostrou metelici, která se až i do oken zdejšího paláce sypala.

Dlouho již hleděl netečně a jakoby bez vědomí pan z Olbramovic do zimní vřavy té, utonuv úplně v důležitých myšlénkách svých.

A věru vážnými úvahami zabýval se právě mladý důstojník.

Po sjezdu protestantských stavův, jehož se i strýc jeho pan Václav Otokar z Perglasu horlivě účastnil, vyslovil konečně starý pán své přání i rozhodnutí, aby se zmocnili bývalého hradu i panství Perglasského Velhartic. Provedení zámyslu toho ovšem nebylo lehké. Nalézalť se hrad v držení pověstného katolického jenerála Martina Hof Huerty, jemuž od císaře Ferdinanda za věrné služby proti českým rebelům vykonané darován byl se vším rozsáhlým vůkolím. Rodný hrad starého pána z Perglasu musil tudíž teprv býti dobýván a z moci Dona Huerty vyrván býti. A poněvadž si nynější majitel vydržoval na pevném hradě dosti četnou i dobře vyzbrojenou posádku, musilo se použíti mocného násilí, mělo li se dojíti k cíli.

Rozřešení této důležité i obtížné úlohy, která tím obtížnější se stávala, ana tamější krajina, západní to část Čech, celá skorem nalézala se v moci císařských, spočívalo zcela na bedrech Bohuslavových. Vážný i zkušený a rozšafný starý pán byl tu již jen nečinným divákem. Bohuslav byl odhodlán ihned přikročiti k činu a za tou příčinou vyžádal si již před několika dny propuštění ze služeb saských, jež mu i včera plukovníkem a příznivcem jeho hrabětem Solmsem uděleno bylo.

Dnes zastával ještě naposledy čestnou stráž u kurfiřta, myslí svou však dlel již prost veške-

rých služebných povinností v lesích šumavských před hradem otcův svých. A Bohuslav by se byl ani tak brzo z dumání svého neprobral, kdyby teď nebyly zaduněly na chodbě četné kroky; současně zařinčely přede dveřmi ostruhy, a do předsíně vstoupil komorník kurfiřtův uváděje do komnaty pány Matese Thurna a pak Jana z Bubny a Adama ze Vchynic a z Tetova. Bohuslav shlédnuv příchozí spěchal jim v ústrety a srdečně se s nimi pozdravil.

„Aj, vzácní pánové, co vás vede k Jeho Milostem kurfiřtským?“ tázal se pak.

„Poselství, jež mu jménem stavovského sjezdu sděliti máme,“ odpovídal pan Thurn.

Komorník zatím odebral se do vnitř komnat kurfiřtových, aby pány ohlásil.

„Zvolili jste ale nevhodný okamžik dnes,“ pravil teď tišeji Bohuslav přistoupiv těsně k pánům.

„Jak to?“ vyzvídal pan Jan z Bubna.

„Kurfiřta dnes došly právě z rána velmi nemilé zprávy. Přišlo na kvap poselství, že švédský kancléř Oxenstierna táhne Saskem s voji svými do Slezska proti císařskému vojsku. Mimo to poraženo a zničeno bylo větší oddělení saského vojska u Zdic od císařských pod velením Galasa. Bude dnes kníže asi špatného rozmaru,“ sděloval důvěrně Bohuslav Dvořecký vyslancům sjezdu.

„A naše poselství mu taktéž milým nebude. Připravme se na nemilostivé přijetí, páni bratří,“ podotýkal pan Mates Thurn.

V tom se otevřely prudce dvéře, a jimi vyšel spěšně štíhlý muž v kroji dvořanínův saského kurfiřta.

„Důležitá a překvapující novina, pane rytmistře,“ oslovil rychle Bohuslava. „Jeho Milosti udělily právě náhlý rozkaz k přípravám co nej-

spěšnějším k odjezdu do Drážďan. Odjezd stane se již dnes odpůldne, a má zůstat do té doby hlubokým tajemstvím. Hejsa, budem zase doma!“

A českých pánův si ani nepovšímnuv, odspěchal žvavý Sasík ze síně.

„Jaká to neočekávaná i důležitá zpráva pro nás!“ proslovil překvapen Thurn k svým soudruhům.

„Bude-li míti pro nás příznivý či nepříznivý význam?“ přemítal polohlasitě pan Bubna.

„Spíše to druhé,“ mínil teď pan Adam Vchynický. „Sasík odjede odsud dnes sám — a zejtra odvolá své vojsko a pak nás nechá v louži.“

„Však s ním před odjezdem ještě promluvíme.“ Komorník kurfiřtův se vrátil.

„Jeho Milost odbývá právě důležitou poradu s panem maršálkem Arnheimem a jinými vyššími důstojníky, račtež pánové míti strpení, jakmile bude porada skončena, mám vás ihned uvésti.“

„Počkáme tedy,“ podotkl krátce pan Thurn.

Komorník se opět vrátil do komnat knížecích, a pánové čeští zabrali se do horlivého hovoru o náhlém odjezdu kurfiřtově.

My se zatím s laskavým čtenářem podíváme do vnitřních komnat knížecích.

V prostranné a po tehdejším způsobu skvostně i uměle vyřezávaným dřívím a koženými koberci ozdobené síni seděl v měkké i pohodlné lenošce opatřené knížecí korunou i znakem Lichtenštejnským za dlouhým tmavým zeleným aksamitovým kobercem pokrytým stolem Jan Jiří kurfiřt saský. Byla to prostřední dosti silná postava muže padesátiletého. Oděv jeho tmavě fialový přistřižen byl dle kroje španělského, kdežto se mu na hrdle a na prsou houpal těžký zlatý řetěz řádu zlatého

rouna. Krk i obě ruce zdobeny byly skvostnými krejzlíky z těžkých brabantských krajků, po boku pak na bohatě vyšívaném pasu mu visel lehký meč se silně pozlacenou rukojetí i ozdobnou pochvou.

Podlouhlá tvář jeho s nízkým, krátkým vlasem porostlým čelem nebyla ani příjemnou ani krásnou, nesla však na sobě ráz jakési chytré i bystrozraké vypočítavosti, s čímž malé šedé zraky z hlubokých očních důlků chvílemi jakoby baziliškova žihadla vynikající, podivuhodně souhlasily. Hořejší tenký a dolejší oduřelý a masitý ret ani řídký silně zarudlý vous po spůsobě španělském jen na bradě a v kníry pod silným nosem pěstovaný nedodával taktéž hlavě žádného libého zjevu. Kolem stolu seděli na měkce vycpaných židlích maršálek Arnheim, s druhé strany tajný rada kurfiřtův doktor Thimaeus a pak hrabě z Orhamu, hrabě Solms a svobodný pán Vavřinec z Hofkirchu, vesměs to plukovníci i vůdcové mnohých pluků saských.

„Ujednáno tedy, pánové," pravil nyní kurfiřt, „odjedu dnes odpůldne hodinu před slunce západem. Ty, pane maršálku, s vojskem určeným do kraje rakovnického mne doprovodíš; přál bych si však, aby můj odjezd z Prahy stal se tiše a možná-li nepozorován a i pak, pokud možno, se zatajil. Vám, pánové ze Solmsu a Hofkirchu, odevzdáváme velení v Praze. Buďte opatrni a zasýlejte nám časté i rychlé zprávy o všech důležitějších udalostech. Ty, pane hrabě z Orhamu, odeber se k vojsku našemu do kraje. Všichni však pánové šetřte co nejvíce lidu mého a hleďte k hojné kořisti. Sbírky Rudolfovy byly, milý rado, dobře i důstatečně vykořistěny?" obrátil se kníže teď k doktoru Thimaeovi.

„Co bylo cenného a vynikajícího, vzato všechno,"

odpovídal tajný rada saský, tajemník to kurfiřtův. „Poslední vozy s obrazy a památnou zbrojí vypraveny byly před čtyřmi dny pod četnou stráží do Drážďan, a nestaly-li se jim zasněžené i zaváté cesty nepřekonatelnou překážkou, jsou dnes již s drahocenným nákladem svým na naší saské půdě."

„Získal jsi's, milý doktore, upozorniv a poukázav mi na tak vzácnou kořist, o mne i o celou vlast naši neocenitelných zásluh. My ti to nikdy nezapomeneme — a sídlo naše Drážďany stalo se převežením a umístěním sbírky té o mnoho důležitějším i vzácnějším. Za to Praha utrpěla opět ohromnou ztrátu, jejíž význam nynější krátkozraké obyvatelstvo ani oceniti neumí. Dobře tak, skvěloť se dosti dlouho toto pyšné Vltavino město slávou i krásou, mým Drážďanům jakoby na vzdory, nechť nyní klesne v bídu a chabou mdlobu a jeho pyšné paláce a chrámy rozpadnou se třeba v rumy a ssutiny," škodolibě pronášel sousední Čechům panovník.

S tím se vztýčil kurfiřt z křesla a povstav, protáhl se pohodlně do výšky. Všichni ostatní pánové taktéž se vzchopili, zůstavše u svých míst státi.

Dvéře do nejbližší komnaty se otevřely a jimi vstoupil knížecí komorník i zůstal s hlubokou úklonou u dveří státi, upjav tázavě zrak svůj na kurfiřta.

Tento spozoroval vstoupivšího sluhu a němé otázce jeho porozuměl. Jeho beztoho ne přívětivá tvář se zakabonila, an pravil mrzutě:

„Zlořečeně! což posud neodešli? Mám toho dnes až po krk a rád bych měl pokoj; avšak pusť je sem, ať si to raději odbudu."

Komorník odspěchal.

Saští pánové se chystali odejíti.

„Zůstaňte, pánové, ať slyšíte, co páni Češi chtějí.“

„Jen mne, Milost Tvá, propusť. Musím učiniti ještě spěšně všeliká opatření k nastávajícímu odjezdu dnešnímu,“ žádal maršálek Arnheim kurfiřta naléhavě.

„Ovšem tebe nesmím zdržovati. Jdi zatím, pane maršálku a připrav vše k našemu zmizení odsud.“

Maršálek hluboce se pánu svému ukláněje, opouštěl právě síň, když ve vchodu setkal se se vstupujícími českými pány. Tito mu ustoupili, a on míjel je s krátkým pozdravem. Teď vstoupili čeští bohatýři do síně, hrabě Thurn napřed, za ním oba ostatní; patrně byl Thurn mluvčím deputace. Češi pokročili s hlubokou úklonou do prostřed síně, kde pak státi zůstali čelem ke knížeti saskému, který byl zatím ze svého místa k oknu popošel a vyhlédnuv jím krátce ven, teď se byl k poselství stavovskému obrátil.

„Co mi nesete dobrého, pánové?“ tázal se pak ostře.

„Nejprvé oddanou službu i povinnou reverenci stavovského sjezdu českého Tvým Milostem,“ oznamoval vážně i uctivě hrabě Thurn.

Kurfiřt k slovům těmto, snad mu ne dosti poníženým, pokynul jen krátce hlavou a ptal se pak opět: „A co dále?“

„Dále pak máme Tvým jasným kurfiřtským Milostem učiniti představení i vznésti na tě prosbu vzhledem k tvému rozkazu, který jsi sjezdu sděliti ráčil a který zakazuje vykonání uzavření sjezdu našeho.“

„Ani představení ani prosba vaše, pánové, na rozkazu mém ničeho nezmění. Ostatně vyjednejte si tu věc zde s mým radou doktorem Thi-

maeem," odkázal posly české kurfiřt a obrátil se, kyna ostatním důstojníkům, aby mu následovali, zároveň již i k odchodu ze síně.

„Račtež zůstati Tvé Milosti!" pozdvihl důtklivě i mocně hlasu svého současně hrabě Thurn.

„My přicházíme jménem všeho sjezdu jediné osobně k Tvým Milostem; jednati s tvým tajemníkem nesmíme ani nemůžeme."

Kurfiřt se opět obrátil a mrzutě pokročil k svému křeslu, na něž, prudce je od stolu něco málo odtáhnuv, se teď uvrhl. Zároveň ale spočinul jeho pronikavý pohled ostře na Thurnovi.

„Máme na Tvé Milosti vznésti pokornou i snažnou žádost, abys od rozkazu svého milostivě ustoupil a v uskutečnění uzavření sjezdu překážek nám činiti neráčil," započal teď Thurn znova.

„Rozkaz můj zakládá se na nevyhnutelné nutnosti; na vyplnění jeho státi musím," příkře pronášel kurfiřt.

„Dovol Milosti, abych dále promluvil," žádal pokorně hrabě Thurn. „Uzavření, jež minulý sjezd náš učinil, stala se po dlouhém i zralém radění i uvážení, a my, vrátivše se opět do vlasti a vzavše jednou řízení věcí veřejných do rukou svých, bez nich obejíti se nemůžeme."

„Verbování lidu pro jakési nové vaše vojsko stavovské a rozepisování daní ve prospěch vlády vaší nestrpím!" prudce se vyslovil saský kníže.

„Jak ale jinak můžeme potom my dosíci svých tužeb a předsevzetí? Dnes aneb zítra nastane nám opět boj s císařem, který tak lehko nároků na zem tuto se nevzdá; jak se pak proti němu ubráníme a dokážeme, aby svoboda ve vyznání náboženství i všechny svobody jiné v budoucnosti království českému zachovány i pojištěny byly?"

vznášel Thurn s důrazem důtklivé otázky na kurfiřta.

„Od toho jsme my s vojskem naším zde.“

„Promiň mi, jasný pane, že ti v tom odporuju, avšak my dle zkušeností, jež jsme za krátký tento čas učinili, ve vojsko tvé a v pomoc tvou důvěřovati více nesmíme a nemůžeme.“

„Pane z Thurnu,“ vyhrůžlivě připomínal najednou rozhněvaný kurfiřt.

„Nepokládej mi ve zlé Milost Tvá, že mluvím k tobě otevřeně i přímo. S lítostí a nerad i s těžkou starostí o věci budoucí vyznati musíme, že jsme v nadějích i očekáváních do Milostí Tvých zklamáni byli!“

„Toť drzost, hrabě!“ zabouřil kníže nejvýš podrážděn přímými slovy řečníkovými. Nemilé hnutí povstalo i mezi všemi ostatními přítomnými.

„Nikoliv Milosti, je to jen pravda. Rozpomeň se jen na úmluvy naše Drážďanské a na sliby, jež jsi nám tenkráte učiniti ráčil. Dle těch měla Praha i veškerá země česká za krátko všech útisků od vojska tvého sproštěna býti a voje tvé přímo na Vídeň táhnouti. Tehdáž jsi nám též připověděl, že ve všem nám chceš i budeš ochotně přispívati a pomáhati, abychom vládu nad celou zemí do svých rukou dostali a zemi jak ve věcech náboženských tak i světských staré, bývalé zřízení dáti opět mohli. My ve slova tvá pevně věřili a k opanování země i Prahy horlivě přispívali. Bohužel však jsme se zklamali. Jakmile vojsko tvé Prahu opanovalo, nebylo o další jeho činnosti válečné a nějakém tažení proti císaři ani stopy více. Naopak stalo se Praze a všem krajům od něho osazeným pravou metlou boží, utiskujíc dlouhým ubytováním, vydíráním všech potřeb ba i vybíjením domů a sháněním hojné kořisti všechno

obyvatelstvo až běda. Ovšem předcházeli tu tvoji zřízenci — jako tamto tajný pan rada — všem tvým zástupům dobrým příkladem rabujíce na hradě našem královském na Hradčanech pokud jen mohli, i odesílajíce o překot po lodích i vozích ukořistěné drahé zboží do Saska.“

„Toť již příliš, jak ke mně mluvíš, hrabě!“

„Tvé Milosti slíbily nám dále v Drážďanech, že chceš přispívati a ochraňovati v Čechách a v Praze evangelickou církev, a aj, jak zacházeno s přivolením tvým s našimi kazately? Katolíkům dostalo se záštity i ochrany tvé všude a ve všem, oni ve svatovítském chrámu obdrželi vrch nad kněžími našimi ku tvému rozkazu. Tys nám, jasný kníže, nedovolil dále osaditi desky zemské svými úředníky, tak aby se zápisy nových neoprávněných cizích pánův, jimž statky naše nám vzaté od císařské vlády přiřknuty byly, zničiti a jména starých, oprávněných držitelův v ně opět zanésti mohla. Tys konečně, slíbiv nám, že v nejhorším případě vymůžeš nám u císaře svobodný návrat do vlasti i navrácení nám statků našich i provozování svobod náboženských a zemských, jednal s císařem v Kounicích o mír, v němž my úplně s celou zemí naší pominuti byli.“

„Toť ohromná zráda státních tajemství,“ zasípěl nejvýš rozvzteklen kurfiřt.

„Hle, Milosť Tvá, tak jsme došli všichni k přesvědčení nezvratnému, že od pomoci saské nám ničeho více očekávati nelze. Neměj nám tedy za zlé, že záležitosti své ve své zemi sami si opatřiti chceme. Z příčin těchto učinil sjezd náš uzavření svá a státi musí na jich bezodkladném vskutek uvedení. Ráčiž Milosť Tvá tedy zákaz svůj vzíti nazpět,“ mírně teď žádal Thurn.

„Nikdy, nikdy!“ vyvolal v nejvyšším hněvu kníže Jan Jiří.

„Pak musím s bolestí Milostem Tvým oznámiti, že vláda direktorův našich zmocněna je snešení sjezdu přes zákaz tvůj vykonati.“

„Ha, toť veřejný odboj proti mně!“

„Zapomínáš, jasný kníže, že nejsi vládcem nad Čechy!“ připomínal teď již taktéž povýšeným hlasem Thurn.

„O, toho nevděčného vašeho plemene! toť ta odměna, že jsem vás do své země bloudící a hladové přijal i napájel a nasycoval po tak drahná léta, to náhrada za mé oběti, jež jsem vám k vůli nyní přinesl!“ vyčítal zuřivě Jan Jiří.

„Však Milosť Tvá z přijetí lidu našeho do země své škody nevzala. Získalť jsi tím jen pilné a dovedné pracovníky zemi své, kteří dříve pusté kraje zalidnili a v nich květoucí teď sídla založili. A bez groše ti noví tvoji osadníci také nebyli; a kdo byli bez jmění, ti si opět prací svou chléb vydělali. Co se konečně nákladu týče, který jsi na tažení do Čech učiniti ráčil, za tos i s lidem svým válečným vzal odměnu desateronásobnou v hojné i skvostné kořisti.“

„Již dost, již dost, drzý odvážlivče!“ zvolal teď hněvem skoro bez sebe kurfiřt vyskočiv prudce se sedadla a otevřev dvéře, zavolal mocně do vedlejší síně: „Důstojník od stráže, rychle sem!“

Venku otvíraly se spěšně dvéře, zaduněly rychle kroky i zařinčely ostruhy, a do síně vstoupil teď kvapně Bohuslav z Olbramovic, i zůstal po vojensku pozdraviv u dveří státi.

„Pane rytmistře, zatkněte zde hraběte Thurna!“ V družině kurfiřtově povstalo traplivé hnutí.

Bohuslav nenadálým rozkazem zaleknut trval nečinně u dveří.

„Co otálíte, důstojníku? zatkněte hraběte!“ dupnul divoce kníže nohou, i opětoval hrozivým pohledem na Bohuslava rozkaz svůj.

„Nenamáhej se, pane Bohuslave, a ty kníže, uvaž, že mluvíš s vyslancem stavovského sjezdu!“ připomínal povýšeným hlasem Thurn, taktéž již hněv svůj jen násilím krotě.

„Stavovského sjezdu? který však za zákonný sněm neuznávám! — Tvůj meč, hrabě z Thurnu!“

„Svůj meč vydám jen svému pánu, a tím je pro tento čas jediné švédský král Gustav Adolf! Jsem jeho vyslancem a před hněvem tvým chrání mne nedotknutelnost má!“

Kurfiřt vztekem teď malomocně jenom zasípal, a pak hněvem na celém těle se třesa, ukázal Thurnovi k otevřeným dveřím:

„Okamžitě mne opusť a neukazuj se nikdy více před zrakem mým!“

„Odcházíme s hlubokou lítostí, že s takovým výsledkem potkalo se poselství naše, s vědomím však, že slova naše jenom svatou pravdu hlásala; a přejíce Tvým Milostem na dnešek odpůldne šťastnou i příznivou pohodu na cestu, odporučujeme se do přízně Tvé Jasnosti!“

„Ven! ven!“ zazuřil divoce kurfiřt, popuzen ještě více vědomostí Thurnovou o tajeném odjezdu svém.

Páni čeští krátce se uklonivše odešli na to ze síně.

Divoce očima kouleje přikročil teď kurfiřt k Bohuslavovi:

„Tvé jméno, liknavý sluho v rozkazích svého pána?“

„Bohuslav z Olbramovic.“

„Tys také Čech?!“ rozkřikl se teď kníže hněvivě.

„Jsem!“

„O, proto jsi nechtěl vykonati rozkaz můj u svého krajana?!“

„Nechtěl,“ odvětil pokojně ale přímo Bohuslav.

„Za to půjdeš do vězení!“

„Nikdy!“

„Jesu Kryste, té české drzosti hanebné! Já tvůj pán, ti velím, okamžitě do vězení!“

„Tvá Milost byla do včerejška pánem mým, včerejškem vystoupil jsem ze služeb saských a dnes naposledy konal jsem z ochoty službu svou. Zde máš, kníže, svoje barvy i odznak mé služebnosti a mé povinnosti,“ při tom odhodil důstojnickou pásku svou kurfiřtovi k nohoum. „Já podržím svůj meč a tuto jízvu, co památku na saskou vděčnost!“ A hluboce se ukloniv odspěchal mladý český bohatýr ze síně, zůstavuje rozzuřeného knížete jeho malomocnému hněvu, v němž jej přítomní důstojníci ukrotiti marně se snažili.

Bohuslav z Olbramovic odebral se přímo do ulice Mostecké do svého příbytku, kde zastal ujce svého, pána z Perglasu v rozmluvě se starým Prokšem.

Vstoupiv do malé komnaty i pozdraviv krátce ujce i starého sluhu, sdělil panu z Perglasu dnešní udalosti u saského kurfiřta a oznámil mu, že je sám saské služby na dobro prost.

„Nuže a teď přikročíme my k našemu dílu; kéž je zdárně provedeme i vykonáme. Něco musím ti však sdělit, Bohuslave, o čem mimo mne a tuto Prokše nikdo posud neví. Když jsem s tebou před desíti lety musil hrad svých otců v náhle opustiti, nalézala se v rukou mých značná částka hotových peněz v zlaté i stříbrné minci, úspory to četné z mnohých dřívějších let; mimo to bylo na Velharticích i značně drahocenného

nádobí a náčiní i mnoho různých skvostů. Spoléhaje jako všichni z českých vyhnanců, že se věci v zemi české brzo opět ve prospěch náš příznivě změní, a my se vrátíme i statky své opět osadíme, ukryl jsem všechno toto drahocenné zboží na místě bezpečném v poslední noci za pomoci Prokšovy. Při zmocnění se Velhartic půjde nám tedy i o toto drahocenné zboží, jež, souhlasiti-li budeš, věnovati chci válečné pokladně stavovské na odpor proti císaři.“

„Až do posledního haléře!“ přisvědčoval ihned ochotně mladý vlastimil.

„Tož tedy k dílu vé jménu Páně!“ hlásal zbožně starý bohatýr.

„Ještě dnes odpůldne dojedu na Zbraslav i rozloučím se se svou švadronou. Jsem přesvědčen, že všichni Češi vystoupí se mnou ze služeb saských i najmouti se dají mnou pro podnik náš. Jsou to samí řádní statní hoši. Ty je zatím povedeš sám, můj drahý újče, není-li pravda?“

„Povedu, povedu, můj milý hochu.“

„Kdežto já s Prokšem vydám se zpříma na zvědy až do krajiny Velhartické.“

„Tam nás bude již syn můj, Vojtěch, očekávati,“ vmísil se teď Prokeš do řeči. „Ten je opět v tajném spojení se všemi řádnými muži našeho vyznání bratrského, a ti všichni postaví se s radostí pod staroslavný prapor Perglasský.“

„A jak pak dále bude, vnukne nám bůh a štěstí junácké!“ zajásal teď důvěryplně Bohuslav.

XII.

V druhý den po vánočním svátku prvního mučenníka sv. Štěpána as hodinu po poledni vyšel

mistr Gregoriades nenadále před hostinec svůj „u koníčka“ a postaviv se zrovna před vrata domu svého rozhlížel se pátravě i bedlivě po rozsáhlém náměstí královského města Sušice. Činíval tak častěji a obyčejně k večeru, kdy očekával vozky s těžkými nákladními vozy, kteří zboží z Bavor přiváželi aneb opět z Čech do Bavor odváželi. Přivítav pak vozky, kteří skoro vesměs již dobří známí byli, odkazoval je na svého čeledína a vracel se ihned opět do vnitř hostinské jizby.

Dnes ale vzdor tomu, že fičel s blízkých hor palčivý mráz, postál si neobyčejně dlouho venku, úplně opomíjeje svůj krátký, odpolední spánek.

Náměstí sušické bylo touto dobou skoro naprosto pusté. Každý si hověl po odbytém obědě u teplé pece, a kdo nemusil, nespěchal do sněhu, který zvýší dobrého střevíce půdu pokrýval. Bystré zraky mistra Gregoriadesa nenalezaly tedy naprosto žádného předmětu hodného pozorování. Proto zmocnila se ho patrně brzo dlouhá chvíle. Lenivě se teď protáhl i povznesl o něco výše masitý svůj týl; při dostavivším se ale hned na to zívání sklesly mu opět ruce a zaryly se pečlivě do obou postranních kapes dlouhého jeho kožicha, při čemž mu teplá čepička klesla poněkud do čela; hlava naklonila se k prsoum pokrytým i s tučným břiškem bílou velikou zástěrou, a malá bystrá očka jeho pod tlustými klapkami se napolo zakryla. A tak by byl brzo poskytoval mistr hostinský „u koníčka“ řídký obraz spáče v stoje, kdyby v tom okamžení právě nebyl zalehl poněkud silnější vítr na náměstí, který mrazivým políbením svým ani mistra neušetřil, zalehnuv řádně do jeho široké i objemné postavy.

Mistr Gregoriades sebou pořádně zatřásl a s tím procitl i ze své ospalosti; zraky jeho zba-

veny tížící je dříve mhy, rozhlédly se opět bystře po náměstí a zalétly teď do západního kouta jeho k pivováru, když tam z volšovské ulice vyšel jakýs venkovan a dav se podlé řady domů stojících vedlé pivováru, kráčel po cestě, která v sněhu obyvatelstvem domů již tvrdě vyšlapána byla, ve směru vedoucím k mostu.

Přišed však k rohu děkanství, dal se opět podél řady domů, v níž i hostinec „u koníčka“ stál.

Mistr Gregoriades nespouštěje zraků svých s venkovana hned, jakmile se na náměstí objevil, upjal je na něj teď tím bystřeji, čím tento k domu jeho blíže přicházel.

Venkovan, mladý to a statný muž, oděný v teplý krátký ovčí kožich i široké spodky z vlněné šerky, tlusté vlněné vysoké punčochy a tvrdé dřevěnky, kráčel volnými ale dlouhými kroky, jak to již od jakživa obyčejem našich horských venkovanův jest. Došed teď „ke koníčku“ posmekl svou huňatou čepici a pozdravoval mistra Gregoriadesa slovy:

„Mír a láska boží přebývejtež bratrsky pod střechou domu tvého, mistře.“

„Dejž to bůh nebeský, bratře milý,“ děkoval vážně hospodský. „A odkud přicházíš?“ tázal se pak pronikavě pozoruje přímou tvář mladého venkovana.

„S Borku, milý pane, s Borku,“ odpovídal pomalu tázaný, klada na poslední slovo zvláštní důraz.

„Dobře, bratře, pojď, již na tě čekají,“ spokojeně pokynuv hlavou, pronesl živě hostinský a otočiv se rychle na podpatku, vedl příchozího vysokým a širokým průjezdem na podlouhlý dvůr a odsud k vysokému zadnímu stavení. Zde otevřev malá dvířka vevedl venkovana do tmavé předsíně,

na niž však hnedle něco světla padlo, jakmile hostinský dveře otevřel, kteréž do podlouhlé a světlé jizby vedly, do níž jej i mistr Gregoriades uvedl.

Sotva že se mladý venkovan objevil na prahu světničky, již mu zazněl z této radostný hlas vstříc: „Chvála bohu, zde je už můj Vojtěch," a starý Prokeš spěchal mu rychle v ústrety, i objav jej, vedl ho pak ke stolu, za nímž, oděn v šat zámožného měšťana, teď povstal Bohuslav z Olbramovic.

„Zde, milostivý mladý pane, je můj syn Vojtěch, a ty hochu můj, pozdrav v statném tomto měšťánku budoucího dědice a pána našeho na Velharticích, urozeného pana Bohuslava Dvořeckého z Olbramovic."

Jasně zazářily přívětivé pěkné modré oči v přímé tváři Vojtěchově, an uchopiv ruku Bohuslavovu vřele ji líbal i se slzami v očích při tom upřímně pravil: „Bůh vás pozdrav i žehnej, milostivý pane náš, a přispěj nám všem, abychom vás co nejdříve v radosti a plesání na hrad otců v vašich uvésti mohli."

„Dejž to bůh!" děkoval mu Bohuslav srdečně mu ruku tiskna. „A teď si, milý příteli, sedni a především si odpočiň, ohřej se a pojez. Buď tak laskav, mistře, dej nám ještě něco jídla i nápoje pro našeho hosta," obrátil se pak Bohuslav k mistru Gregoriadesovi, který uved venkovana Vojtěcha do jizby u dveří co do schůzky úplně zasvěcený tiše státi zůstal. Byl mistr Gregoriades horlivý vyznavač učení bratrského a tudíž i přízniv celému hnutí nynějšímu v zemi české.

Rychle se teď obrátil a vyšel ven. Za chvíli byl zde však již opět nesa na cínové místce vonně zapáchající krmi a ve velikém koflíku medovinu. Na to se tiše odstranil.

Všichni tři přítomní usadili se za stolem a když byl Vojtěch pojedl a as polovici kořílku vyprázdnil, promluvil naň teprv Prokeš, otec jeho:

„Nuže, hochu, a teď nám sděl, jak se zde věci mají?“

„Lid náš je o brzkém příchodu milostivých pánův našich zpraven a připraven, jakmile rozhodná chvíle činu se přiblíží, všeho se odvážiti. Máme osmdesát statných mužův, ozbrojených ovšem jenom tesáky, dlouhými noži a sekerami.“

„A starý náš pán vede třicet mužův, bývalých to vojínův z řemesla, vyzbrojených meči, bambitkami a puškami. Za tři dny dorazí starý náš pán zde s panem Bohuslavem do naší lesní chýše, kde vše připrav k jich pohodlnému a ovšem tajnému pobytu. V den čtvrtý sv. Sylvestra, hned z rána provodíš zde mladého pána povzdálečí kolem hradu, aby vše sám shlédl, jak dalece na hradě k obraně při nenadálém útoku připraveni jsou, a v téže poslední noci roku tohoto, možno-li, pokusíme se i o slezení a opanování hradu. Nechať se tedy muži u naší chýše shromáždí a nezapomenou žebříky i vysoká bidla s sebou vzíti. A jaké spojence máme na hradě?“

„Byl jsem tam za tvé vzdálenosti odsud, otče, několikkráte, vystrkoval zhusta i u mnohého z hradních lidí tykadla, ale mimo staré a spolehlivé naše přátele Hátu a Tomše, nemám žádného z nich za úplně spolehlivého.“

„To je nemilá věc, a ti dva staří nám mnoho nepomohou.“

„A přece minule Tomeš žádostí vroucí zapálen, staré majitele na hradě uvítati, navrhoval mi plán, který ač na první pohled divoce odvážný, je poměrně přece zase ten nejmožnější ze všech.“

„A v čem se zakládá návrh ten, milý Vojtěchu?“ tázal se teď živě Bohuslav.

„Musím vás, milostivý mladý pane, zpraviti nejprvé, že nynější náš vládce na hradě ukrutný Don Huerta chová co posádku ve zbrani třicet mužův, surových to válečníkův z jeho pověstného bývalého pluku, kteří právě od opětného návratu vašeho do Čech i opanování Prahy hrad dosti bedlivě stráží. Mimo to vyzbrojeny jsou zdi Velhartické dvěma houfnicemi nalezajícími se u brány proti městečku, odkud i jediná pohodlná cesta do hradu vede. Ve věži nad branou je hlásný, a na zdi stále stráž. Než bychom zde slezli zdi a do hradu vnikli, zbouří se dávno všechna posádka, a před palnou zbraní její klesly by dojista nečetné řady naše, byť sebe statečněji si počínaly. Vše to uvážil dobře dřevoštěp hradní starý Tomáš, který za mladších let v Uhřích proti Turkům bojoval a tak trochu válečnictví zná. Na všech stranách ostatních strmí náš hrad na příkrých takřka kolmých a neschůdných stráních do nebes. Na straně východní, kde se hrad úplně nepřístupným býti jeví, a kde následkem toho ani žádnou zdí chráněn není a jen v tlustých zdích zamřížená okna do údolí vyzírají, máme se po návrhu starého Tomáše pustiti k útoku. Myslí, poněvadž na straně té není hlídky, že se nejlépe až ku zdi budeme moci připlížiti a žebříky přistaviti. V přízemí pak nalezá se panská kuchyně s dvěma zamřížovanými okny, hned vedlé po jedné straně špižírna a na druhé světnička, v níž stará kuchařka Háta spí. Starému Tomáši dovolili, že za velikých zim může v teplé kuchyni ustlati si lože. A toho použil. U obou oken ve srozumění se starou Hátou —“

„Bývalá to služka na hradě již za živobytí urozené dobrotivé vaší paní matky, i oddaná co nejupřímněji rodu vašemu," vysvětloval starý Prokeš Bohuslavovi.

„Přepiloval za posledních bouřných nocí Tomáš mříže," pokračoval horlivě Vojtěch, „tak že jen slabě dosud drží. K oknům těm máme po žebřících vylézti a pak s jeho i Hátiným přispěním vstoupit do kuchyně. A když pak nás takto bude dostatečný počet na hradě, vyrazíme, přepadneme posádku i Dona Huertu ve spaní a zmocníme se nejsnáze hradu!"

„Věru v návrhu tom odvážlivém je kus důmyslu," rozplameňoval se i Bohuslav ihned pro smělou myšlénku.

„Avšak její vyvedení není lehké," připomínal Prokeš starostlivě hlavou kroutě. „Až spatříte sráznou takřka kolmou stráň, drahý mladý pane, po níž se všichni naši lidé musí nahoru vydrápati, teď v hlubokém a kluzkém sněhu a snad za tmavé, bouřlivé vánice sněhové, uvidíte teprv obtíž provedení."

„Jsem i na nejodvážnější podnik odhodlán, milý Prokši; jinak bez těžkých hrubých kusů a pak velkého počtu lidu i pravidelného oblehnutí bychom se hradu nezmocnili," připomínal Bohuslav.

„A nad kuchyní nalezají se hned komnaty Dona Huerty, který má špatné spaní a často v noci bdí. Zaslechne-li pod okny ten nejnepatrnější šramot, pak zburcuje své lidi a běda nám!"

„Aj, otče, nemalujte hned vše černě — a mějte dobrou naději."

„Ba, pravdu máš, hodný Vojtěchu, doufejme v příznivou Fortunu, že nám bude nápomocna," potvrzoval Bohuslav.

„Nuž tedy za tři dny pod večer očekávej sta-

rého milostivého našeho pána tuto s mladým. Přijdou od Petrovic, kudy cesta k nám nejschůdnější, a musí ovšem pak nahoru do Borku těžce stoupati, což pro starého pána obtížné bude," staral se upřímně šetrný Prokeš.

„Hned za Petrovicemi budu na vás, drahý náš mladý pane, ještě s jedním silným spolehlivým mužem čekati a budeme pak starému pánu pevnou podporou," ohlašoval obětavý Vojtěch.

„Tak, dobře tak," schvaloval návrh synův Prokeš.

„A ve čtvrtý ode dneška den, jakmile se úplná tma rozestře, očekávej mne s naším mužstvem. Uprav jim naši hůru a shoď seno zatím třebas dolů. Máš důstatek chleba a masa a pak piva i medoviny doma a dosti peněz?"

„Mám, otče, vše je již opatřeno, a aby nám žena moje s děckem nepřekážela, vypraví se na Sylvestra a na Nový rok k svým rodičům do Svojšic."

„Dobře, dobře jsi vše hochu zařídil," kýval spokojeně Prokeš hlavou.

„Vojtěchu, tys statný muž; dej mi ruku a přijmi již napřed díky za všechnu horlivost i obětavost, kterou mému ujci a mně prokazuješ."

„Můj milostivý pane, činím jen svou povinnost, nic více. Vaši otcové i pan ujec byli dobří i hodní k nám, ke všemu svému poddanému lidu, to u nás všichni chovají u vděčné paměti, a proto s radostí nevýslovnou přičiní se každý k vašemu opětnému panování na hradě i na celém panství. Nynější nám cizí vládce i jeho ukrutný regent Mikuláš Čejkovský, který se nám stal pravou metlou, říkají, že prý jsme tupý, falešný a nevděčný lid; však jím nejsme; jsme oddaní a vděční, ale k tomu, kdo je našeho rodu a jazyka a i

s námi to dobře smýšlí. Dej bůh, aby cizáky jsme vyhnali a opět vy dobrými našimi pány se stali!“ upřímně i otevřeně pronášel se mladý venkovan.

„Dej to bůh!“ dodal s vlhkým zrakem starý Prokeš, kdežto Bohuslav pohnut trval ve vážném mlčení.

Za chvíli na to rozloučil se Vojtěch s mladým bohatýrem i otcem svým a vydal se opět na cestu k domovu.

XIII.

O Sylvestru, posledním to dni v roce 1631, mrzlo na Šumavě až praštilo, a k tomu ještě od východu foukal jedovatý ostrý vítr. Obloha byla po celý den jasná, a vzduch čistý ale drsný a jakoby ledový. — Blaze bylo tomu, kdo seděl buď u teplého krbu neb u horké pece aneb aspoň jen pod střechou mezi čtyřmi zdmi, zle se ale dařilo těm, kdož se musili broditi ve sněhu a prodlévati pod šírým nebem.

A přece zdálo se, že oba mladí muži, dle kroje šumavští venkované, kteří se teď pomalu po příkré cestě na vysoký vrch Borek ubírali, nemají nikterak na spěch, vzdorujíce statečně i krutému mrazu i mocnému větru, který co chvíli se vzteklou zuřivostí do vysokého boru, kterým kráčeli, zaléhal a svršky i větvě lesních stromů ohýbaje, s nich celé spousty napadlého sněhu setřásal.

Kráčeli zcela volně jeden v patách druhému, a přední z nich se každou chvíli zastavoval, upíraje zrak svůj do hlubokého údolí, v němž na vysokém i příkrém ostrohu malebný i výstavný

hrad Velhartice svoje zasněžené střechy a budovy pnul vysoko k nebesům.

Horu, na níž hrad stál, obtékala v podlouhlém velikém oblouku se tří stran horská říčka Ostružna, která vzdor svému značnému spádu i prudkému proudu teď dosti tlustou vrstvou ledu pokryta byla, a souvisela výšina sama jenom na straně zapadní s malou vysočinou, kde se i příjezd do hradu nalézal. Všechny stráně hory byly tak srázné i příkré, že se se všech tří stran Velhartice naprosto nepřístupnými zdály. Mimo to byly stráně vesměs jehličnatým mladým podrostem porostlé, z něhož jenom tu i tam některá větší jedle nebo smrk aneb ostré skalisko vyzíralo.

„Tvůj otec, Vojtěchu, připomínaje velikou obtíž slezení hradu, měl věru pravdu," započal větší i štíhlejší z obou chodcův našich napřed, stanuv opět i pozoruje chvíli příkrou polohu protějšího hradu, na jehož zasněžených střechách i oknech se teď poslední paprsky za hory již klesajícího slunce třpytavě odrážely.

„Obtížné bude ovšem, milostivý mladý pane," odpovídal druhý prvnímu, „podniknutí naše dnešní ale bohdá příznivé. Mimo to nejsou protější stráně tak nedostupné, jak se býti zdají. Stokráte jsem je co hoch a co jinoch až pod samé zdi hradní slezl na příkrých i úzkých nyní ovšem zasněžených stezkách. My venkované zdejší se již nahoru dostaneme. Hůře však bude s vašimi vojíny, mladý pane, kteří na lezení po tak příkrých stráních nebudou asi uvyklí."

„Ovšem, taktéž jsem o tom již přemýšlel," odvětil Bohuslav z Olbramovic. „A nebylo by lépe, abychom mužstvo své rozdělili ve dva zástupy? Jeden aby vnikl z příkré stráně do hradu, dle plánu Tomášova, a druhý, jakmile první vrazí do

hradu, rychle na bránu a zdi hradní útok učinil i současně druhou stranou do hradu vpadnul? První zástup sestával by jenom ze zdejších venkovanův, v druhém pak nalézali by se moji vojíni s palnou zbraní.“

„Bude tak nejlíp,“ přisvědčoval Vojtěch. S tím došli k dosti rozsáhlé chýši, která se na úbočí Borku skoro v jedné výšce s protějším hradem nalézala. Z prvu se zdálo, že chýše je k stráni lesní jenom jako přilepena; kdo však do ní vstoupiti chtěl a ke vchodu celé stavení obejíti musil, shledal za stavením dosti prostranný dvorek a na něm malou stáj i stodůlku přistavené ovšem již k samé skalní stěně výše se opět zdvihající stráně. Chýše sama obrovnána byla od půdy až pod střechu dřívím a roštím, tak aby z části chráněna byla proti studenému větru a z části proto, aby obyvatelé její po ruce měli hojných zásob paliva. Na dvorku bylo čisto, sníh vyházený, na záhrobci poklízeno a na zadním konci přistaven žebřík k hůře, s níž značná zásoba sena do kouta mezi domkem a přiléhajícím příkrým skaliskem shozena byla.

Mřížovými vrátky vstoupili do temnějšího sínce a prostými i těžkými dveřmi pak do světnice v chýši.

Příchozí naši octli se tu v teplé i velké jízbě, jejíž stěny pečlivě byly vybíleny, podlaha ovšem jen z upěchované tvrdé hlíny řádně zametena byla, a i z temnohnědých silných klad a trámů složený strop častým smýčením se vyznačoval.

V pravém koutě u dveří zaujímala veliká pec skoro čtvrtinu celé světnice a vydechovala teď příjemné teplo.

Bohuslav s Vojtěchem prošli jenom jízbou a otevřevše nižší dvéře hned vedlé pece vstoupili

do malé světničky vedlejší, která taktéž čistotou i poněkud lepší úpravností vynikala. Zadní část pece z velké světnice činila tu celou jednu stěnu a i zde pěkně hřála. V pozadí nalézalo se čisté lože, v předu u jediného okna stál nevelký ale důkladný dubový stůl a jemu po straně jednoduchá lavice, kdežto na dosti hrubém sedadle seděl u stolu starý pan Václav z Perglasu, maje před sebou starou a velikou v kůži svázanou knihu rozloženou.

Když oba mladí muži vstoupili, odšoupl poněkud knihu a pozdvihl k nim zraků svých. Šero se již počínalo rozkládati v nízké světničce.

„Rozechvěn jsem již velice, drahý hochu můj, očekáváním osudné dnešní noci; ani modlitba ani čtení v písmě svatém nemůže mne upokojiti. Kéž vám bůh přispěje mocnou pomocí svou, a podniknutí vaše se zdaří.“

„Buďme dobré naděje,“ dodával mysli starému ujci Bohuslav.

„Kdy očekáváš, Vojtěchu, svého otce s mužstvem naším?“ tázal se teď starý pán venkovana.

„Brzo, jakmile tma nastane. Otec je povede zajisté nejkratší cestou i nabádati je bude k ostré chůzi, aby si zde řádně raději odpočinuli i posilnili se k noční výpravě.“

„A v který čas chcete se o opanování hradu pokusiti?“ tázal se teď opět starý pán zabývaje se stále jedinou touto myšlénkou.

„Myslím, že nejlíp bude, brzo po půlnoci, budeme-li do toho času pod hradem,“ mínil Bohuslav. „Budou obyvatelé hradní tou chvílí zajisté v nejtvrdším spánku.“

„Vyrazíme hodinu před půlnocí, do té doby budou zde naši muži všichni shromážděni, a za

hodinu můžeme odsud lehce býti u hradu," určoval Vojtěch.

Zatím se bylo setmělo. Starý pán v myšlénkách se odmlčel i složil šedou hlavu svou do obou rukou. Vojtěch vyšel ven, aby do pece přiložil, a i Bohuslav opustil světničku a odebral se do veliké jízby, kde taktéž myšlénkami o důležitém podniknutí svém zaujat, tiše u okénka státi zůstal. Ticho rozložilo se po celé chýši.

Na protějším hradě osvítila se okna. Tam sedí krutý onen pronásledovatel i utiskovatel všeho lidu českého, který s pochopy svými surovými zarmoutil tisíce, i vynutil miliony slz i vzdechů a obohatil se statky uzmutými ochuzeným. Tam sedí v teple, pohodlí a bohatství katan ten cizácký, kdežto lid poddaný jeho úpí utlačen v bídě a nouzi, a oprávněný pán i dědic hradu i všeho zboží vůkolního jako zločinci potajmu skrývati se musí v nízké i sprosté chýši bývalého sluhy svého. Avšak strpení, okamžik odplaty i pomsty se blíží, dnes ještě vyměněny budou úlohy obou, za krátko octne se pověstný Don Huerta v moci protivníkův, kteří jej vydají na spravedlivý soud. A již viděl Bohuslav v duchu před sebou Dona Huertu spoutaného, skleslého a kvílícího o milost, když se tomuto po boku octla jeho krásná ochráněná z Oujezdu. V bílém obleku nočním s ustrašeným zrakem i sepjatýma rukama prosíc za milost pro Huertu, vynořila se najednou v obraznosti Bohuslavově spanilá neznámá. S truchlivým úsměvem vytrhl se Bohuslav ze svého snění, a myšlénky jeho obrátily se od podniku nočního úplně k vnadné ženštině, která stále od prvního ji shlédnutí myšlení i toužení jeho vyplňovala a ovládala, vrcholíc se v přání, aby došel opět její přítomnosti, jejího pohledu a úsměvu, a konečně její přízně a lásky.

A opět chtěl si, jako již tisíckráte, budovati v duchu kouzlaplné obrazy o sladkém blahu a o nejvyšším štěstí, an kráčí životem stále s ní ruku v ruce, když tu najednou zaduněly před chýší četné i pevné kroky, a kolem okénka v temnotě noční jen jako okamžité příšerné stíny míhaly se v dlouhé řadě temné postavy.

A v tom již vstupoval do jízby Vojtěch, nesa ve vysokém dřevěném nahoře železném svícnu rozsvícenou dlouhou louč, za ním pak objevil se starý Prokeš a za tímto známé Bohuslavovi tváře jeho bojovníkův.

„Tu jsme," ohlašoval se starý Prokeš i pozdravil se krátce s Bohuslavem. „Vše v pořádku?" tázal se pak rychle polohlasitě Vojtěcha.

„Jest," odpovídal tento.

„Jen dále, přátelé, jen dále, sem všichni. Odložte zbroj a sedněte, kam kdo může. Bude třeba, abyste se po mrazivé cestě zahřáli i náležitě si odpočali," zval Prokeš své průvodčí.

Vojíni, třicet na počet, oděni ovšem teď jen šatem selským, vstoupili všichni do světnice, zasedli na lavice, které všude u zdí přistaveny byly, na pec i na zem. Všichni radostně Bohuslava pozdravovali.

Prokeš zatím promluvil krátce se starým pánem z Perglasu, a vrátil se pak i s tímto do jízby. Uctivě vojíni starého pána vítali. Mezitím přinášel Vojtěch hojné zásoby chleba, uzeniny, slaniny a sýru i mohutné nádoby s pivem i medovinou, k nimž se vyhladlé na cestě mužstvo nedalo pobízeti.

Za odpočinku mužstva, které tiše hovoříc pokrmem i nápojem se posilňovalo, uběhla značná část večera. Později odebrali se vojíni na hůru, kde si ve vonném i teplém seně mohli ještě as

dvě hodiny odpočinouti, nežli noční výprava počíti se měla.

Nedlouho však zůstali vůdcové i strůjcové celého podniku ve světnici samotni. Brzo začali se již trousiti k výpravě se scházející mužové zdejší. Radostni a s očima zaslzenýma vítali všichni bývalého pána svého a vypravujíce o těžkých útrapách pod panováním Don Huertovým zažitých, těšili se z návratu i budoucí opět vlády staré své vrchnosti. Pomalu naplnila se statečnými venkovany celá jízba, takže v ní stál muž vedlé muže, naplnil se nevelký sínec a osadili i celý záhrobec a dvůr. I mezi ně rozdával Vojtěch hojně krmě i nápoje.

Zatím se přiblížil okamžik výpravy. Brzo bylo dáno všem znamení, aby se připravili k pochodu na hrad. Se senníku zazněl hlas, že vojíni jsou připraveni.

Pohnutě loučil se starý pán z Perglasu se synovcem svým, žehnaje mu k výpravě i všemu mužstvu. On měl zůstati v chýši s Prokšem, a když se opanování hradu zdařilo, teprv za jitra slavně vejíti do sídla otcův svých.

Právě odtruboval hlásný na hradě hodinu před půlnocí, když zástup as šedesáti statných venkovanův, opatřených několika dlouhými žebříky i mnohými vysokými tyčemi i ozbrojených tesáky a sekerami za vůdcovství Bohuslavova dal se na pochod. Zástup druhý, který maje na hrad pohodlnější cestu, dospěl k němu dříve, měl, veden spolehlivým mužem, teprv za chvíli vyraziti.

XIV.

Tiše jako dlouhý němý had ubíral se zástup našich mužův jeden za druhým po cestě vedoucí

do údolí k řece. První v řadě kráčel Vojtěch, jemu v patách Bohuslav a za tímto muž za mužem. Venkované, aby klapajícími dřevěnkami nebyli vyzrazeni, tyto odložili a měli jen teplé a tlusté své lněné punčochy podšité koží, v kterých se jim šlo lehce a pohodlně.

Po nedlouhé době octli se v údolí. Zde opustili cestu a vynořili se na chvíli z lesa, na nevelkou sněhem vysoko pokrytou pláň. A tu si musili již sněhem raziti cestu. Brzo však octli se u zamrzlé řeky a překročili ji bez obtíže i vnikli opět do lesa. Teď nastával jim nejobtížnější díl jich cesty. Od Ostružny zdvihala se již příkrá i skalnatá stráň, na níž na hoře strměl hrad.

K tomu ke všemu obloha po celý den jasná počala se najednou pokrývati lehkými, dále hustšími i hustšími mráčky i oblaky, a měsíc svítě dříve jasně jako rybí oko, počal teď na chvíle zhasínati.

„Nastává nám změna počasí; snad počne padati sníh; o temnou vánici by nám věru nebylo co státi," tiše pronášel Vojtěch k Bohuslavovi.

Tento pohlédl starostiplně k měsíci obklopenému bělavými mraky, ale mlčel.

„Chvála bohu, jsme na stezce," radoval se Vojtěch. „A teď pozor, mladý pane, a jen krok za krokem v šlépějích mých."

Kráčeli příkře vzhůru a Bohuslav s nesmírným namáháním sledoval Vojtěchovi, který obratně i pomalu ale často odpočívaje volně teď vystupoval výš a výše.

Nebyl by však Bohuslav mohl vzdor nejlepší vůli a jinak dosti velké síle a obratnosti své postupovati po krkolomné cestě této, kdyby mu Vojtěch i za ním jdoucí muž pomocí svou nebyli přispívali, a byl by brzo do sněhu se boře a brzo

opět na skalisku se smekaje, několikráte sletěl do hlubiny každým okamžením větší se stávající, ale silné paže obou pomocníkův pokaždé od pádu jej šťastně zachránilo. A tak vzdor žebříkům a bidlům, jež s sebou nesli, postupoval přece zvolna ale stále a vytrvale sbor náš na srázné stráni výše.

Teď najednou zašel měsíc za veliký mrak, a vůkol rozložila se černá tma, která jediné odleskem od sněhu poněkud mírněna byla.

Nohama i rukama musil teď Vojtěch pečlivě vyšetřovati příkrou stezku. Po velmi namáhavé chůzi, v níž jen krok za krokem vpřed se brali a těžkým broděním se v sněhu umdleni, každým okamžením odpočívati musili, stanuli Vojtěch a Bohuslav s předními muži u příkrého skaliska. Za nimi zastavila se celá dlouhá řada.

Vojtěch uchopiv za ruku Bohuslava tiše nyní naslouchal.

„Vše ticho na hradě, spí a nemají o nás ani tušení. Teď se přesvědčíme, jest-li nás starý Tomáš s Hátou očekávají?“ a zaskuhral pronikavě i smutně jako sova i tak dovedně, že by i znatele ptačích hlasů dojista byl oklamal.

Brzo na to odpovídal mu odněkud s hůry sýček.

„Dobrá, Tomáš nás očekává — to bylo jeho znamení.“

Hned na to spadlo jakoby něco těžkého s hůry nedaleko našich lezcův. Vojtěch se rychle shýbl k zemi a pečlivě ve sněhu hledal. Brzo se však opět vztýčil a podával nalezené muži za Bohuslavem, který teď cítil, že oň zavadil provaz, který se shora se dolů spouštěl, a na konci netěžkým kamenem opatřen byl.

„Nech uváže Mareš svůj žebřík k provazu,“ sděloval Vojtěch do zadu.

Stalo se; za chvíli octl se silný žebřík v rukou prvních mužův. Zhora bylo taženo i přistaven byl ke skalisku. Dolejší konec pevně opřen, a rychle vstoupali po něm muži naši na jinak nedostupné skalisko, dobré dva sáhy vysoké. — Na hoře odvázal od žebříku Vojtěch provaz a podržel jej v rukou svých; shybl se a volal přiduženým hlasem dolů:

„A teď sem podejte ten silný dlouhý a pak ten lehčí, a ty Rokose, pojď je pevně svázat!“ V okamžení na to octly se na hoře dlouhý a silnější a pak druhý kratší žebřík a za nima muž s provazy, který oba pevně k sobě svázal.

Pomalu a za pomoci opět navázaného lana s hradu přistaveny jsou žebříky ke zdi hradní. Sáhaly oba do výše as pěti sáhů a zrovna k oknům, tvořícím odsud první patro hradu.

Hlouček as patnácti mužův stál na skalisku u žebříka. V tom zazvučel s hradu roh hlásného odtrubujícího půlnoc. — Poslední zatroubení táhle doznělo, provázeno kolikerým ohlasem odpovídajícím ze sousedních borů.

S hradu zrovna nad hlavami našich mužův zaznělo teď opět zaskuhrání sýčka, znělo hlasitěji a déle.

„Tomáš nás vyzývá ke vstoupení do hradu; druhý zástup, trvám pevně, je dojista již také před hradem; s pomocí boží, přátelé, nahoru. Avšak zvolna a opatrně vstoupejte a seškrabte pokud možno přituhlý sníh s podešvů, aby se žebřík kluzkým nestal. A vždy jen jeden na žebřík, aby se neprolomil. Vzhůru!“ a Vojtěch vstupoval první pomalu i ostražitě ale jistě po žebříku nahoru.

S napjetím hleděl Bohuslav do tmy noční za obětavým mladým mužem a s tlukoucím srdcem

provázel až k oknu jeho tmavou postavu. Teď zmizel v okně hradu.

S chvějící se nohou vstoupal Bohuslav za ním. Leč náhlá slabost najednou se ho zmocňovala; v nohou svých cítil olověnou tíži, a ruce jeho, jakkoli se zachycovaly křečovitě o žebřík, očividně chábly. Avšak vstoupal přece rychle vzhůru. Teď dostoupil počátku druhého navázaného žebříku. Zde si musil okamžik odpočinouti. Na čele mu vyvstával studený pot. Srdce mu ouzkostlivě i prudce tlouklo, jakoby mu žebra proraziti chtělo, a prsa se křečovitě svírala.

„Mladý pane," zaznělo to tiše nad ním, „jen za mnou, již na vás touženě čekám!"

Hlas Vojtěchův dodal Bohuslavovi opět síly. Násilím vyšvihl se na hořejší příčku, pak opět výš a výš, zase a zas — a již uchopily se ho z každé strany dvě mocné paže a vyzdvihly jej do hradního okna a pak postavily jej na pevnou podlahu hradní kuchyně.

A sotva že stanul na hradě otcův svých, již ucítil obě paže, jež ho zdvihaly, teď na pravici své, any ji vřele a šetrně tisknou, a dva vřelé rty vtiskly horké políbení na ruku jeho.

„Buďtež mi na slavném hradě předkův svých, můj drahý mladý pane, tisíckráte co nejvroucněji pozdraven!" pronášel starý upřímný mužský hlas vedlé něho.

„Díky, díky, věrný příteli!" tiskl neméně vřele pohnutý Bohuslav starému Tomášovi ruce.

„Kde, kde jste milostivý, drahý pane Bohuslave?" ozval se teď zase z blízka starý hlas ženský, a v tom již dvě kostnaté ruce v temnotě Bohuslava hledající jej zasáhly. S celou vroucností jej uchopily a nalezly taktéž brzo jeho levici.

„Buď bůh za to pochválen, že k stáří svému

dočkala jsem se ještě vašeho návratu. Bůh vás žehnej!“ a opět ucítil Bohuslav vřelé políbení na rukou svých.

Avšak k dalšímu vítání nebylo času. Všechna pozornost obrácena byla k oknu, kterýmž již opět vstupoval venkovan v řadě druhý za Bohuslavem. I on stanul šťastně v kuchyni.

A tak vstupoval jeden za druhým. Vše dělo se posud bez nehody a tiše. A již bylo v kuchyni as deset mužů i vstupoval právě jedenáctý, ano se nenadále na chodbě před kuchyní ozvalo silné bouchnutí, jakoby těžkými dveřmi, a hned na to zazněl chraplavý zpěv mužský, i těžké kroky se blížily.

„Nejsvětější bože!“ úzkostlivě teď zakvílcla stará Háta, „to je Karlos; byl u hradního na pitce, a vrací se teď teprv nahoru do své jízby; on se ale zastavuje vždy zde a chtívá na mně koflík buď vína se skořicí aneb svařené medoviny!“

„Tiše tam dole, a ani kroku dále vzhůru!“ zakřikl teď starý Tomáš dolů s okna, zároveň rychle obě půle zavřev a jako střela mihl se kolem Bohuslava, a hned na to jakoby byla závora klapla na dveřích.

Venku se zatím kroky blížily skutečně ke kuchyni, a i zpěv poněkud dušený ale přece dosti zvučný zaznívál blíže.

A starý Tomáš již opět byl u Bohuslava, chápaje se jeho ruky. „Háto a vy všichni, kdo jste zde, rychle na levo do Hátiny komůrky, i zavřete se tam.“

„Ovšem, ale dříve zavříti musím špižírnu, sice, bude-li otevřena, uvidí soudek, a musím s postele i otevříti a jíti mu nalít medoviny.“ A těžce oddychujíc, zaběhla teď stará kuchařka přes

kuchyň a hned na to zavírala dvéře i vytrhla z nich klíč.

A již mocným trhnutím pokoušela se silná ruka o otevření kuchyňských dveří.

„Rychle, rychle do tvé jízby.“ A Tomáš strkal i cpal muže za Hátou.

„Jste tam všichni?“ tázal se spěšně.

„Jsme,“ ozývalo se z komůrky, a dvéře se uzavřely.

„Vstávej Háto, a dej mi koflík,“ ozval se silný hlas teď zrovna přede dveřmi, „hoj, co to, zavřeno? co to má znamenat?“ A silně zalomcováno těžkými dubovými dveřmi.

„U všech čertův, toť zas nový a pitomý spůsob zavírati kuchyň na noc. Háto, Háto, otevři!“

Tomáš zatím rychle přetal provaz, kterým žebřík připevněn byl a shodiv ho dolů, zavřel okno teď úplně. Na to po špičkách dohmatal se k svému loži blízko pece a vrhl se na ně skrývaje tesák svůj pod slamník.

„Tak přece u ďábla otevřete! Háto, Háto! ty stará čarodějnice!“ bouřil mocněji venku nenadálý příchozí.

„Hned, hned,“ ozýval se teď jakoby rozespale Tomáš i s hlukem blížil se ke dveřím.

Sotva že odstrčil závoru, prudce se otevřely dvéře a do kuchyně vstoupil něco se motající muž, svítě si malou rozžatou svítilnou na Tomáše.

„Tys tu, starý vousáči? Proč se tu nalézáš a proč se zavíráš?“ zhurta se osopil na starého muže, ospale se ohlížeje po kuchyni.

„Mám dovoleno za veliké zimy tu spáti, poněvadž v mé komůrce není kamen, a zavřel jsem se proto, poněvadž dnes vítr jedovatě komínem a krbem foukal a špatně přilehajícími dveřmi sem průvan zaléhal, a tak mne na zemi mrazilo.“

„Ba na mou věru, je zde zima, jako by okno bylo otevřené,“ ošíval se noční návštěvník svítě si i pokročiv k oknům.

„Všimne-li si, že jsou mříže vylomeny, jsme ztraceni,“ šeptal si starý Tomáš.

Avšak mladý vetřelec neměl v ospalých svých hledech tolik bystozraku, aby byl zpozoroval, že tlustá mříž v okně schází, i odvrátiv se hnedle od okna, šel k jízbě Hátině a hřmotně na ni zaklepal.

„Vstávej, Háto, a pospěš mi dát koflík medoviny se skořicí, mám pálení v žaludku.“

„Nepíte tolik, mladý pane, a nebudete míti pak pálení,“ zazněl káravě hlas Hátin z komůrky.

„I ty jeduplná babice, nech si svoje hloupé rady a vstaň i pojď mi dáti medoviny.“

„Nedám ničeho, poněvadž ničeho nemám.“

„Pravím ti vzhůru, zlořečená drzá babice!“ zaláteřil teď mladík, a pěstě jeho vztekle bubnovaly na dvéře u ložnice Hátiny, „a okamžitě mi posluž!“

„Dejte si říci, pane Karlose. Nemám klíčů od špižírny; slečna Marie u večer něco brala pro milostivého pána, vašeho újce, a snad v zapomenutí vytáhla klíč i vzala ho k sobě, přesvědčte se, že vždy jindy otevřená, je dnes špižírna na klíč zavřena; a tento vytažen.“

Mladý pijan potácel se k protějším dveřím, vedoucím z kuchyně a svítil si na ně do zámku i zkoušel pak, jsou-li vskutku uzavřeny.

„Hrom do dveří i do slečny, té nepřející upejpavé ještěrky, beztoho mi to nastrojila schvalně. A ty tu nemáš vskutku nikde ani vína ani medoviny?“ tázal se ještě jednou, vraceje se k Hátině komoře.

„Nemám ničeho — leč, chcete-li, zbuďte

služky, ať řeknou slečně Marii, by mi poslala klíče, pak vám s radostí dám dva a více číší s medovinou!“ navrhovala teď Háta.

„Vzal tě kat, hloupá babo, s tvou radou! Jak bych teď mohl strýce a Marii bouřit ze sna, tuť bych obdržel od strýce notný výtopek a zítra místo připovězených mi peněz trochu huby a kapucínského kázání, kterým bych své věřitele neuspokojil. — Čert vás vezmi všechny, ah ta proklatá žížeň, kdyby byla jen číše medoviny!“ a potácel se z kuchyně.

„Dobrou noc, milostivý mladý pane!“ přál teď z duše a přece i s posměchem starý Tomáš panu Karlosovi.

„Dobrou noc, ty starý krtku, a ďas si vás vezmi všechny!“ lál již na chodbě Don Huertův bratrovec.

Tomáš hned za ním zavřel, zůstal ale u dveří státi a za chvíli tiše je opět otevřev, vzhlížel opatrně za ním.

Kroky jeho zaléhaly, teď duněly po schodech, po hořejší chodbě; za malý okamžik ozvalo se vzdálené bouchnutí nějakých dveří nahoře, a po chodbě i v celém hradě rozložilo se opět hluboké ticho.

Ještě hodnou chvíli zůstal v otevřených dveřích Tomáš státi. Konečně vstoupil opět do temné kuchyně, zavřel dvéře, založil závoru a teprv přistoupil ke komoře.

„A teď rychle ven, musíme si pospíšiti i nahraditi, co jsme promeškali.“

Háta rychle otevřela, a muzi vstoupili opět do kuchyně.

„Kdo to byl?“ tázal se teď tiše Bohuslav Háty.

„Bratrovec Don Huertův, don Karlos, prosto-

pášný to pijan i zhejřilec a postrach všech počestných žen i panen," odvětila mu tiše Háta.

„Podivno, ten hlas — ten hlas jsem již někde slyšel před nedávnem," šeptal si Bohuslav, ale brzo obrátily se myšlénky jeho opět k noční výpravě.

Starý Tomáš rychle shodil dole již netrpělivě i s obavou čekajícím nový provaz, a brzo uvázány byly opět nahoře žebříky, a po nich vstupovali rychle dolejší venkované do kuchyně.

Kuchyně se jimi rychle plnila, a konečně vystoupil poslední nahoru.

„Háto, teď rozžehni světlo," vybízel Tomáš.

Za chvíli osvítila se již rozsáhlá panská kuchyň. Šedesáte mužův stálo v ní těsně vedlé sebe.

Tomáš rozdal mezi mužstvo několik smolných pochodní. „Musíme míti k nastávající práci světlo," mínil.

„A teď se rozdělíme," pořádal Vojtěch. „Dvacet vás odebeřte se nahoru za vůdcovství mladého pána a Tomáše. Ty jim ukaž, starý příteli, ke komnatám Huertovým a pak Karlosově, i zmocněte se jich obou. My ostatní přepadneme posádku ve věži a zajmeme ji. Jakmile budeme u věže, pozdvihneme mocný křik; tak je zmateme ještě více, a teď —"

„Ještě něco," připomínal nyní Bohuslav, „šetřte však lidských životů a neubližujte nikomu!"

„A teď s pomocí boží k dílu!" vyvolal Vojtěch mocněji a vyraziv dvéře, pádil rychle na dlouhou chodbu a po této k východu z panského hradního stavení na dvůr a do náhradí, kde ve vysoké věži blízko brány vojenská posádka hradu bytovala. Všichni jeho muži za ním. Druhá tlupa menší brala se pak úprkem po chodbě ke schodům do prvního patra ke komnatám hradního pána.

Rudá záře smolných světel osvítila pojednou celý hrad, co současně ozval se divoký pokřik, na který hned na to odpovídal i bojovný ryk před hradem. A v tom zahučela již i střelná rána — k ní odpovídalo hned několik ran jiných, a rozzvučela se i hlásného trouba vyzývající na poplach veškeré obyvatele hradu. Avšak již bylo pozdě. Stráž na baště u brány byla raněna výstřelem čekajících před branou, a brzo slezli tito po přistavených žebřících zdi hradní i vnikli do hradního nádvoří. Obsadili rychle bránu, zmocnili se obou houfnic na baště, a ostatek vpadl do nádvoří. Zde zatím vyřítilo se k náhlému pokřiku vpadlých, kteří hnali úprkem k vysoké veliké věži, z této několik hradních vojínův, ustanovených k noční stráži, upadli ale právě do rukou bouřícího zástupu, a jen as dva vrhli se opět do věže s pokřikem burcujíce ostatní posádku, i rychle za sebou přirazili železnou branku.

„Rozbijte sekerami branku!“ volal teď Vojtěch k svým mužům, a hned na to dopadaly již mocné a rychlé rány pádných seker na železný vchod. Ale vše úsilí bylo marné. Oba vojínové vřítivší se do věže nazpět rychle silnými i vždy připravenými železnými závorami zatarasili jediný příchod do věže a zabránili tak vniknutí útočníkův do vnitř i zajetí vší ostatní posádky.

„Proklatě!“ zazlobil se teď Vojtěch. „Vypukli jsme předčasně v křik a tím jsme je příliš brzo pobouřili. Teď již se tam nedostaneme. — Zůstaňte, pane strážmistře, s mužstvem svým zde, taktéž vás dvacet, přátelé milí, a mějte stále zbraně své pohotově, ať ta sběř z věže vám nevypadne do zad, my pospíšíme zatím ku pomoci našim do hradu; jeť spojení věže s hradními komnatami, a mohl by pan Karlos lehce přivésti vojáky strýci

svému na pomoc!“ A úprkem pádil s mužstvem svým opět zpět k panskému stavení a zde po chodbě ke schodům a jimi vzhůru.

Bez křiku ale přece jen s hlukem valil se druhý zástup mezi tím ke komnatám hradního pána. A právě vystoupil po schodech do prvního patra, i zazněl v tom okamžení z nádvoří divoký pokřik prvního sboru, a vstoupili naši muži na dlouhou chodbu, když za září svých pochodní shlédli vystupovati na konci chodby ze dveří mladého muže polo svlečeného se světlem v jedné a obnaženým mečem v druhé ruce. Spatřiv na chodbě celý zástup cizích mužův na chvíli se zarazil, v okamžení ale dal se do běhu k jiným vysokým dveřím as v polovici chodby.

Současně proti němu vyrazil i Bohuslav s obnaženou zbraní. Poznalt v něm při prvním pohledu soka svého z domu oujezdského a pak úskočného vraha pod Slíchovem, kdy se vracel ze Zbraslavi.

„Tot Karlos, divoký bratrovec Huerty!“ zvolal teď i starý Tomáš a spěchal za Bohuslavem, a jemu v patách hrnulo se všechno ostatní mužstvo.

Avšak Karlos zahouknuv mocně: „Vzhůru, strýče! přepadli nás vrahové!“ octl se již u dveří, vskočil do vnitř a přirazil je opět za sebou.

A již se octl i Bohuslav u nich — ale byly zavřeny. A marně jimi teď silní muži lomcovali. Karlos spustil zámek.

„Rozsekejte dvéře,“ velel teď starý Tomáš mužům. „Jde tu o to, abychom se zmocnili Don Huerty.“

Rána za ránou dopadaly do dubových dveří, z nichž brzo třísky lítaly. Konečně rozrazili zámek, a dvéře se rozletěly. S divokým pokřikem vpadli všichni do komnaty; na stole stálo světlo a na pravo i na levo vedoucí dvéře byly zodmykány.

„Na levo je ložnice Huertova — tam bude!“ ukazoval Tomáš. Vrhli se na levo, prošli jednou jízbou a pak se octli v ložnici. Byla však již prázdna.

Východ jiný nevedl z ní žádný.

„Musí tedy býti v komnatách na pravo, uprchl tam, varován Karlosem!“ a opět vraceli se rychle do první komnaty.

„Pozor, prohledejte všechny kouty, ať se nám někde neukryje!“ upozorňoval teď opět Tomáš.

Vrazili do celého pořadí komnat — nikde však nenalézali hledaných. Konečně vnikli i do rytířského velkého sálu. Avšak i ten byl prázdný. Na protějším jeho konci byly ale dvéře otevřeny.

„Snad se utekl do věže?“ volal teď Tomáš a pospíchal ke dveřím.

Octli se v krátké tmavé chodbě, z níž vedla nízká, železem pobitá dvířka. Bohuslav s Tomášem pospíšili k nim. Byla otevřena a Bohuslav stál pod širým nebem na krátkém dřevěném můstku vedoucím na dlouhý kamenný most, kterýž spojoval hrad s velikou širokou i vysokou věží.

Sotva vstoupili na můstek, ozval se proti nim na druhém konci rachot i praskot, jakoby se něco těžkého dřevěného řítilo dolů. Starý Tomáš uchopil za ruku Bohuslava, chtějícího běžeti přes kamenný cestovod dále a zarazil jej.

„Mladý pane, nic dále! Don Huerta se právě teď vrhl tamto do pevné věže, a aby všechen přístup k ní zamezil, svrhli krátký můstek spojující rovněž tomuto zde i tamto věž s cestovodem dolů. Teď jsou ve věži prozatím již bezpečni a my zde vystaveni jich ranám, mají-li nějakou zbraň při sobě. Pročež uchylme se do vnitř. — Abychom se však i my zajistili před vpádem z věže, shoďme i my tento můstek zde dříve.“ Bohuslav

se všemi přítomnými ustoupili s můstku do vnitř hradu a můstek brzo sřítil se taktéž dolů. Na to byla i železná dvířka železnými závorami dobře zatarasena.

A opět vracel se náš zástup rytířským sálem i dřívějšími všemi komnatami i vystoupil na chodbu, když zazněl na schodech hluk a radostný jásot vracejícího se po opanování hradu prvního sboru vedeného Vojtěchem.

Bohuslav popošel mu ke schodům vstříc. Tu najednou nedaleko schodů otevřely se dvéře, a v nich v sněhobílém obleku nočním zjevila se vysoká postava ženská.

Překvapen pohlédl za rudé záři planoucích pochodní Bohuslav k nenadálému zjevu a uleknutím skoro vzkřikl. Pak ale stanul několika skoky u ženštiny, která bledá a klesající opírala se o dvéře.

„Velký bože, je to sen či skutečnost?“ vyvolal radostně nyní, poznávaje v ní spanilou svou chráněnku z Oujezda.

„Sama to nevím,“ pronesla ustrašeně prosebně k němu ruce vztahujíc. „Ochránils mne však již jednou, statečný pane, ochraň mne i teď po druhé před těmito loupežníky.“

„Ničeho se neboj, urozená slečno. Nejsme loupežníky. Jsme právě zastánci i obhájcové věci nejspravedlivější. I zmocnili jsme se teď hradu tohoto ve jménu újce mého Václava z Perglasu, pravého i jediné oprávněného pána všeho zboží Velhartického.“

„A co se stalo s pěstounem mým, Donem Huertou?“ tázala se ustrašená dívka.

„Zavřel se s posádkou hradní do veliké věže u brány,“ ohlašoval teď Vojtěch. „Však je odtamtud hlad brzo vyžene.“

„Ba vyžene!“ pronášeli výhrůžlivě venkované.

„O, pane, nedej mu ublížiti!“ sepjala teď vřele dívka ruce před Bohuslavem.

„Upokoj se, spanilá, a prozatím vrať se do svých komnat, co se dále stane, uvidíme; ty ale buď tak pokojnou i klidnou, jakobys spala pod ochranou svého pěstouna — bdí nad tebou pevná i upřímná pravice má.“

A lehce se ukloniv, bral se Bohuslav po chodbě ke schodům. — I schovanka Dona Huerty ustoupila opět do svých komnat.

Vítězové naši shromáždili se teď všichni opět na nádvoří.

Bohuslav, Vojtěch, starý Tomáš a strážmistr vedoucí vojíny Bohuslavovy sestoupili se právě ku kratičké válečné poradě, jakby se zmocnili věže a Don Huertovy posádky, ana z okna ve věži zavlála bílá korouhev, a zazněl hlas s věže:

„Chceme vyjednávati s vaším velitelem.“

„Mluvte!“ vybízel Bohuslav.

„Chceme vyjíti z věže.“

„Dobře, složte a vydejte nám zbraně, a především vydati musíte svého pána a jeho bratrovce,“ krátce ustanovoval Bohuslav.

„První rádi učiníme, druhé ale vyplniti nemůžeme,“ odpovídal hlas z věže.

„A proč by ne?“

„Poněvadž Don Huerta se svým bratrovcem Donem Karlosem ve věži více nemešká.“

„A kde je? — kde by byl?“ zakypěl teď popuzen starý Tomáš domnělou lží. „Viděl jsem, jak prchl do věže.“

„Ovšem, ale již oba věž opustili. Jděte a přesvědčte se. S hořejšího patra věže visí ještě dolů provazový žebřík, po němž Don Huerta i Karlos prchli, a jsou již teď dojista hezky kus od

hradu vzdáleni buď na cestě ke Klatovům anebo k Sušici.“

Rychle několik venkovanův odběhlo přesvědčiti se a hned vraceli se opět, potvrzujíce zprávu tu.

Po krátké úradě povolen posádce volný odchod z hradu; musili však hrad i vůkolí jeho okamžitě opustiti.

Lid Huertův přistoupil na podmínku tuto a za nedlouho vycházel již z hradu. A tak opanovali přátelé páně Perglasovi celý hrad.

Za rozličných nutných příprav a prací spojených s osazením hradu, minula pak dále celá dlouhá noc. A za prvního rozbřesknutí novoročního dne léta páně 1632. vlál již prapor se znakem Perglasův na starobylých Velharticích. Brzo na to za nadšeného i upřímného jásotu všeho svého lidu poddaného vcházel starý pan Václav Otokar z Perglasův po desítiletém trpkém vyhnanství opět do slavného sídla otcův svých.

XV.

V týž den před polednem vstoupil starý Prokeš do hradní komnaty, do níž Bohuslav v noci nejprvé byl vnikl, a v níž i teď, u teplého vlašského komínu se ohřívaje, meškal.

„Slečna Marie Vejdovna, schovanka Dona Huerty, se dává tázati, může-li mluviti s milostivým naším starým pánem?“

„Popros, milý Prokši, slečnu, jen aby vešla. Sám se ihned podívám k ujci, procitl-li?“

I odešel se zářícím zrakem do vedlejších komnat.

Když se byl za malou chvíli vrátil, zastal schovanku Huertovu již v komnatě. Stála s hla-

vou sklopenou u prostřed síně oděná v týž malebný šat, v němž ji Bohuslav v Praze poprvé shlédl i poznal.

„Račiž prominouti, urozená slečno, ujec můj po rozčilení, jež jej po celou noc i dnes za příchodu jeho na hrad ovládalo, trochu spí. Zajisté však že brzo procitne; je-li ti libo, tedy sečkej chvíli na něj zde. Prosím usedni," zval upřímně i vřele rek náš Marii přistavuje jí dvorně měkkou židli.

„Ráda bych zvěděla o svém a svého pěstouna osudu."

„Paní osudu svého jsi neobmezenou, osud pěstouna tvého závisí rovněž od něho samého. Uprchl z hradu," zpravoval krátce mladý bohatýr spanilou tázačku.

„Svatý bože! uprchl?! a mne ubohou i opuštěnou zde zanechali! O, já nešťastná, kam se poděju?!" zalomila zoufale Marie rukama i vypukla v pláč.

„Upokoj se, ubohá, a nabuď k nám především srdce. Hle, vždyť jsme počestní i dobří lidé; ty zůstati můžeš zde, u nás na hradě, jak dlouho se ti líbit bude. Vyslovila jsi mi dnes v noci důvěru svou, měj ji ke mně i na dále a vždycky. Nehleď k tomu a proto se na nás nezatvrzuj, že jsme snad vyznání českých bratří —"

„Ah, proto, já sama nejsem pravou katoličkou," namítala dívka, chtíc seslabiti podezření mladého muže.

„Jak? ty že nejsi katoličkou, a jsi přece schovankou Dona Huerty?!" podivil se velice Bohuslav.

„Nejsem."

„Jaký to podivný sběh okolností. A což po-

sud haliti se musíš, tajuplný krásný zjeve, v neproniknutelný závoj svůj?“

„Již nemusím. O, promiň, šlechetný i statný rytíři, že tenkráte, kdy povinností mou nejsvětější bylo, k tobě upřímnou i vděčnou býti, an jsi mi zachránil mou čest, můj poklad nejdražší, jsem se zahalila onou tajuplnou rouškou. A díky za tvou velkomyslnost i šlechetnost, s kterou jsi mi věrně slib můj zachoval, zachoval i tehdy, kdy onen pustý Karlos tobě po druhé o život ukládal. O, rci mi, šlechetný pane, vyšels i tentokráte bez pohromy z neblahého onoho s námi se setkání?“ tázala se teď dychtivě i ohnivě Marie.

„I tenkráte Štěstěna mi přála — jeho kule se mne jen lehce dotkla.“

„Tedys byl přece poraněn? o, já viděla, jak jsi klesal s koně — a vinila jsem se v duchu z vraždy tvé,“ naříkala upřímně mladá dívka.

„Nečiň si výčitek, panno spanilá, k vůli tobě vylil bych proudy krve své, tehdy však ztratil jsem sotva několik kapek,“ horlivě ujišťoval Bohuslav.

Marie zapálivši se k slovům bohatýrovým sklopila zraky své a pravila: „O, jak jsi musil na mne zanevříti, pane, když ty odvažuje se pro cizou ženu života svého, od téže ženy nedošel jsi ani díků ani jejího jména nepoznav!“

„Zapomínáš na bohatou odměnu svou, kterou jsi mi poslala — na prsten, kterýž od té chvíle stal se mi skvostem nejdražším a jehož nikdy více neodložím. Hle, chovám jej věrně stále při sobě, co upomínku na nejkrasší okamžik svého života.“

„O, pane, nemluv ke mně takto — nejsem uvyklá na dvoření a holdování, jakým vy vznešení mladí pánové hladce k dámám vznešeným promlouváte. Mluv ke mně prostě a jednoduše, jsem

opuštěné, chudé dítě samoty a neštěstí!“ prosila nevinně a nelíčeně mladá dívka.

„Ani já nejsem znalec a přítel zvučných řečí a prázdných slov. Jsem rovně a prostě po vojensku vychován. A co pravím, je ryzou pravdou. Ano nejkrásnějším pokládám ze svého života onen okamžik, kdy mne osud můj dobrotivý s tebou svedl a tobě nepatrnou službu prokázati mi dopřál. Hle, od onoho okamžiku provázel mne stále a všude obraz tvůj. A zkrátka, abych dlouho zbytečně nemluvil, v prsou mých se vzňala po tobě neúkojná touha, a v srdci mém, v němž dosud netrůnila žádná milosť k ženě, vzešla jako z tajemného a neznámého semene skvostný i drahocenný květ — vroucí láska k tobě.“

„Pane!“ zvolala teď v sladkém pomatení nejvýš zaruměněná dívka, zakrývajíc si oběma rukama planoucí tvář a na polo v nejvyšších rozpacích se od mladého muže odvracejíc.

„Neodvracuj ode mne svou světlou tvář. Po pohledu tvém dychtím jako květina po světle a teplu slunečním. Cítím již, že bez tebe více šťastným nebudu. Truchlil jsem, anas dříve nemožným mi učinila, sblížiti se s tebou, teď, když příznivý osud můj svedl mne opět s tebou, nemohu moci a síle vroucí lásky své více vzdorovati — a musil jsem ti vyznati, co a jak pro tebe cítím. — Marie, ty dítě krásy zázračné — což nemůžeš sdíleti se mnou city moje — nemůžeš mne milovati?“ tázal se roztouženě s plamenou vášní mladý bohatýr.

„O, pane — uvaž mé postavení — nežertuj se mnou tak ukrutně!“ prosila jej.

„Při sám bůh, nežertuju — jak bych mohl žertovati v chvíli, kdy srdce mé úzkostlivě tetelí se, chvějíc se bázní před tvou odpovědí! A tvoje

srdce nepraví ti ničeho? — Ah, toť smutné pro mne! Hle, tentokrát, anas procitnuvši z mdloby, odcházela z oné síně, v níž jsem tě poznal, a proneslas ke mně krátce „díky tobě, spanilý rytíři“ — tu jsem se domníval, že z hlasu tvého zaznívá ke mně tvoje přízeň i blahovůle, a v pohledu tvém, zdálo se mi, že ke mně zasvitlo vřelé účastenství. — Což mě tenkráte sladké tušení mé zklamalo?“ dorážel vroucněji Bohuslav na Marii.

Tato zmatená klonila hlavu ještě hlouběji k zemi a mlčela — ňádra její ale zdvihala se v mocném rozrušení, osvědčujíce tak patrně, že dívka je v nejhlubším nitru velice pohnuta, kdežto ruka její se k srdci tiskla, bojíc se, že toto mocným tlukotem svým nejtajnější její city vyzradí.

„Odpověz mi, dítě spanilé — chováš pro jiného horké city vroucí lásky?“ ptal se jemně přikročiv blíže k ní.

Marie zakroutila hlavou.

„Nenávidíš mne snad?“ tázal se dále.

„Já tebe nenáviděti, o, nikoli, nikoli!“ ubezpečovala horlivě i vřele vábná dívka.

„Hostí prsa tvoje pro mne částku přízně a náklonnosti?“

Marie povznesla teď planoucí zraky svoje najednou k Bohuslavovi — pak je opět rychle sklopila, ale hlava její několikráte k otázce Bohuslavově přisvědčovala.

„O, pak jsi má, sladká dívko, má jsi jediné!“ vyvolal teď radostně Bohuslav s hlučným jásotem a nic více neotáleje, přitiskl vroucně slíčnou Marii k sobě. A dívka z náruče mladého hocha nespěchala — ale naopak ňadra její bouřlivě se vzedmula a mocně si vzdychla — a pak ukryla planoucí tvář svou na prsou Bohuslavových — a když pak po chvíli se hlava její zdvihla, a on jí

pohlédl v krásnou její tvář — tu s nebeským úsměvem i štěstím zářícími zraky prudce ovinula kolem něho sněhobílá, plná ramena svá, a ústa její šeptala tiše ale ohnivě a vroucně:

„Já tě miluju, miláčku můj, o jak tě miluju!“

A dále mluviti nemohla — neboť již uzavřelo jí dlouhé, sladké políbení Bohuslavovo rubínová ústa, a tlukoucí srdce její spočinulo teď úzce na upřímném srdci mladého Olbramovice.

V tom se otevřely dvéře a do komnaty vstoupil starý pan Václav z Perglasu.

Jako ohromen neočekávaným divadlem zůstal na prahu státi.

„Co to vidím, Bohuslave?!“

„Ah, tys to, ujče drahý?!“ zvolal teď poněkud překvapený synovec.

Marie rychle se vyvinula milenci z objetí a jako hříšnice, propadajíc se téměř studem zůstala na místě svém státi.

„Velký bože! — je to dosud sen či jen mámení mých starých smyslů?!“ zvolal teď v ustrnutí starý pan Perglas. „Rci mi, čarovný zjeve, jsi bytost živoucí — či jen přelud mých zpomínek?!“

„Žije, žije, strýče, tento krásný zjev. Hle, strýče, to ta slečna, kterou jsem tenkráte na Újezdě v Praze od lotrovského úkladu ochránil.“

„A jež ti tenkráte onen prsten dala?“ vpadl horlivě starý pán.

„Ano — toť ona sama.“

„O, rci mi, drahé dítě, odkud máš ten prsten?“ s neobyčejným ohněm vyzýval stařec dívku.

„Od mé matky,“ odpovídala udivená Marie.

„A jak, jak se jmenovala tvoje matka?“ tázal se prosebně starý pán.

„Marie —“

„Marie! a dále dále!!“ usiloval netrpělivě i dychtivě neodbytný tazatel.

„Vejdovna —“

„A byla rodem kněžna Multanská?!“ vyzvídal povýšeným hlasem starý bohatýr český.

„Ano, vdova po knížeti Multanském.“

„Věčná nebesa — ano, kněžna Multanská — a tys její — Mariina dcera! — O, drahé dítě, pojď, pojď ke mně blíže a nech, ať ti políbím to krásné tvoje čelo — i požehnám ti starou rukou svou — jeť mi, jakobych žehnal a líbal čelo drahé matky tvé!“

A vroucně přivinul k sobě stařec dívku mladou i líbaje jí čelo její, položil pravici svou na hlavu její, jakoby jí žehnal.

„Jsem jako ve snách —“ zvolala nyní udivená Marie, „bála jsem se, že se setkám s chladnými, nepřátelskými lidmi, a ze všech stran mne obejímá jen vřelá a upřímná láska jako zázrakem!“

„Vše ti, drahé dítě, vysvětlím,“ pravil teď rozjařen i potěšen starý pán, sedaje blízko u komínu do křesla. „Vidím, že si oba rozumíte — sedněte si ke mně a poslouchejte.“

Milenci učinili tak; při čemž roztoužený Bohuslav ovinul rámě své kolem spanilé šíje Mariiny, a pan Perglas počal vyprávěti takto:

„Mládí moje uplynulo mi klidně zde na Velharticích. Otec můj dbal o moje pečlivé vychování. S dobrou vědeckou přípravou odebral jsem se později na vysoké učení do Prahy. Zde, Bohuslave, přilnul jsem v nejvroucnějším přátelství k tvému zvěčnělému otci, které poutalo nás později i v nejbližším přátelském svazku, když otec tvůj, mnou do našeho domu uveden, mou sestru milou za manželku pojal, až do smrti. Po ukončení studií odebral jsem se do ciziny a prodlel

tam několik let. Když jsem se navrátil, usilovali rodiče moji o to, abych přiměřeně se oženiv, založil si svou rodinu. Ačkoliv jsem byl posledním z českých Perglasův, nechtělo se mi do toho. A brzo touha po dobrodružstvích a vyznamenání zavedla mě do Uher, kde bylo stále krvavě s Turky válčeno. Ve vřavě té válečné ztrávil jsem dlouhá léta, a když konečně se sultánem císař Rudolf uzavřel mír, vrátil jsem se co muž již více jak čtyřicetiletý do svého domova. Rodiče zatím zemřeli, a zde hospodařil ve jménu mém tvůj řádný i šlechetný otec, který po vůli tvé matky statky svoje prodav, trvale se zde usadil. Věda, že hospodářství mé dobře je opatřeno — odebral jsem se, uvyklý na stálý pohyblivý život, ke dvoru císaře Rudolfa v Praze. Pro některé záslužné činy v boji proti Moslemínům byl jsem přijat s velikou poctivostí i hrál jsem při dvoře leskumilovného panovníka dosti čestnou úlohu. A tak jsem plul brzo v hlučném víru tehdejšího živého i bujného dvorského života v Praze. V ten čas přibyla do Prahy tvá matka, Marie Vejdová, vdova po knížeti Multanském, který v boji proti Turkům zahynul, hledajíc u císaře Rudolfa ochrany proti nevěřícím, kteříž ji o všechny statky oloupili. Tys věrný obraz matky své; tak jako ty, milé dítě, stkvěla se i ona tehdy o něco málo starší, v bohaté i řídké kráse a hojnými ctnostmi i okouzlila všechny muže při dvoře císařském četnými svými půvaby. Na sta mužův ucházelo se horlivě o její přízeň, žádnému z nich se jí však nedostalo. Já jediný byl jsem ten šťastný, k němuž se ona sklonila s blahovůlí svou. Byl jsem již tenkráte letný muž a přece pojal jsem okouzlen tvou matkou horoucí lásku k ní. Prokázal jsem jí zbavené podpory a

pomoci manželovy mnohé služby — sblížili jsme se pomalu, a konečně došla vroucí touha moje svého splnění, ona mou lásku opětovala. Upřímný náš poměr zůstal celému ostatnímu dvořanstvu císařovu tajemstvím a trval delší dobu, ana s navrhovaným i kýženým ode mne sňatkem pro záležitosti multanské zatím kněžna odkládala. Mezi tím zjevil se na pražském dvoře Don Martin Huerta. Bojoval stejně se mnou v Uhřích, kdež tu i tam císaři značné služby prokázal a hledaje dále štěstí i zisk svůj přibyl teď do Prahy. Ten spatřiv matku tvou, zahořel k ní ihned prudkou vášní, a počal ji láskou svou neustupně pronásledovati. Marně jej odmítala s milostnými návrhy jeho i přímo mu sdělila, že nikdy nedosáhne její lásky, Don Huerta v nekrocené vášni své počal slíčné paní činiti nástrahy. Tím za tehdejší doby, kdy od rozpustilého i prostopášného panstva a mnohých cizinců v Praze meškajících tamtéž se dělo mnoho smělých únosů paní i jiných nevázaností, ulekána, chtěla uspíšiti kněžna Marie konečně sňatek svůj se mnou. I činili jsme k tomu horlivé přípravy. A tenkráte to bylo, kdy docházeje každodenně do příbytku matky tvé i líbaje jí krásné ruce její, každodenně jsem vídával i v rukou svých míval onen prsten, který ty jsi, vděčná dceruško, dala za odměnu svého ochránění Bohuslavovi, jenž mne před měsícem, kdy jsem jej spatřil v rukou jeho, tak velmi pobouřil a blahé i dávné upomínky mé opět oživil. Již tenkráte chtěl jsem pátrati po tobě, milé dítě, ale zákaz tvůj, který Bohuslav tak věrně plnil, mi v tom zabránil.“

„Chtěla jsem ušetřiti dům svého pěstouna, který sám taktéž v Praze se opozdiv, z ní v týž den prchal a pak nechtěla jsem vydati jeho synovce, Karlosa, pomstě saského vojska,“ vysvětlovala teď Marie.

„Toho zlotřilce jsi šetřila, který o tě samu ukládal?“ vyčítal teď jemně Bohuslav.

„Myslila jsem, že tak povinna jsem z ohledů, jež mi ukládala vděčnosť k pěstounovi mému, kterýž synovce svého nade všechno miluje.“

„Nade všechno? více jak tebe miluje?“ tázal se teď starý pan Perglas dívky.

„Ovšem, a jak jinak? Jeť Karlos synem z jeho bratra, já pak sirotkem po daleké jeho příbuzné, které opuštěné se ujal. I ke mně někdy v celku zasmušilá jeho povaha roztaje a někdy srdečný a přívětivý i velmi laskav bývá, někdy ovšem opět škaredě pohlíží a hlavně proto mi v poslední čas byl nemilostiv, poněvadž chtěl, abych Karlosa za chotě svého pojala a já jej nenáviděla i ho odmítala.“

S podivným úsměvem kýval starý pán k posledním slovům dívky hlavou svou a pak počal opět mluviti: „Několik dní před svatbou přiběhl časně z rána starý sluha tvé matky, počestný i hodný to muž uděšen ke mně a vyprávěl mi, že paní jeho minulé právě noci tajně z domu svého zmizela. Polekán běžel jsem s ním do kněžnina příbytku. Zde jsem shledal patrné stopy násilného únosu. — Ihned hnal jsem se do hospody Huertovy. Ale ten téhož rána časně z Prahy zmizel. — Jako šílený vyburcoval jsem tehdy všechny dvorské i městské úřady a povzbuzoval je k pátrání po zmizelé kněžně. Ač se všechno úsilí vynaložilo — zůstalo přece vše snažení bez výsledku. Kněžna Marie zmizela, jakoby se byla propadla a Don Huerta současně s ní. — Miloval jsem matku tvou nevýslovně, důvěřoval jsem jí úplně — a věděl jsem, že se stala nevolnou obětí divoké vášně Don Huertovy. — Rána tato mne zasáhla hluboko do srdce. Umínil jsem si odebrati se sem na tichý hrad předků svých a nikdy více

nevstoupiti již do víru hlučného života. — Upomínka na tvou drahou matku obletovala mne stále co nejkrasší obraz z celého mého života. — Zatím vzešly vlasti naší bouřlivé doby. My musili víru svou a práva naše stará zemská těžce bránit. I já se švakrem Prokopem, otcem to Bohuslavovým, co věrní synové vlasti i horliví vyznavači našeho učení česko-bratrského musili se účastniti věcí veřejných; otci Bohuslavově tu připadla čestná i čelná úloha. Tehdy jsem se musil opět, účastně se častých sněmů zemských, zhusta v Praze zdržovati. A za jednoho z takovýchto pobytů v roce 1619. došlo mne po zvláštním poslovi neočekávané psaní. Když jsem je otevřel, užasl jsem — byloť od tvé matky. — Sdělovala mi v něm, že teprvé nyní poštěstilo se jí dosíci opět svobody a prosila mě úpěnlivě, abych jí přispěl k úplnému vyprostění z vížících ji neblahých jejích poměrů. Nezamlčovala mi však ničeho. Vyznávala, že před lety Don Huertem byla unešena a tajně dopravena na malý hrad do hor Karpatských na Slovensku; zde stala se bezmocná slabá žena obětí surových jeho chtíčů a vášní; ovocem nešťastných oněch poměrů jsi ty — moje dítě drahé!“

„Velký, věčný bože — já tedy jsem dcerou Don Huertovou!“ zakvílela teď srdcelomně ubohá uleknutá dívka. „On můj otec — a nemá žádné, žádné upřímné lásky ke mně!“

„Zapři jej, Marie má — jak on zapírá dosud tebe; povrhni jeho náručím a uchyl se v naše tak vroucí i upřímná.“

A dívka s pláčem vrhla se na vřelá prsa šlechetného mladého muže úpěnlivě vzlykajíc.

„Po kolik let byla takto matka tvá vězněnou otrokyní Don Huertovou i obětí jeho surovosti. Konečně, když se jí nabažil, opustil ji i s děckem

— tebou. Po nesčíslných nesnázích dostala se matka tvoje do Vídně a zde svírána utrpením duševním i nedostatkem, obrátila se důvěrně ke mně, odvolávajíc se k mé velkomyslnosti. Má první myšlénka byla, vydati se okamžitě za matkou tvou i vyhledati ji a poskytnouti jí pomoci. Avšak tehdejší bouřné události válečné odehrávající se jak v jižních Čechách tak v Rakousích a ba i v samé Vídni, nedovolovaly mi úmysl můj uvésti v skutek. Musil jsem s ním odkládati — a mezi tím zplanul již zoufalý onen zápas náš proti celému katolickému světu. I když jsme podlehli, a císař přál nám zdánlivě z počátku oddechu, aby trestající jeho rána tím jistěji pak dopadla, nezapomněl jsem na přání matky tvé. Potají a nepoznán odebral jsem se do Vídně a vypátral její příbytek. Avšak zde dostalo se mi zdrcující zprávy. Tvoje matka myslíc se úplně opuštěnou — zatím zármutkem schřadla i zemřela — tebe prý si nějaký vznešený muž odvedl. Smutně vracel jsem se z Vídně sem na Velhartice. — Pátrati po tobě, jíž bych se byl co drahého odkazu rád ujal, jsem co protivník císařův nesměl — a brzo na to musil jsem ožebračen sám opustiti vlasť svou. Odsouzením i stětím ubohého manžela svého předčasně zlomena, klesla brzo i sestra moje v chladný hrob — a já tuto s osiřelým Bohuslavem nastoupil smutnou pouť do ciziny. — Často zpomínal jsem tebe i památky matky tvé — ale měl tě úplně již za ztracenou. Tu před měsícem — zjevila se mi teprv stopa v onom prstenu — avšak nesměl a nemohl jsem po ní jíti dále. Prozřetelnosť boží přece však nad námi bděla a divotvorně nás svedla dnes. Budiž jí čest a chvála za to. Ty však, milá Marie, k níž otec se nechce znáti a chladnou neláskou i jen trpěním tě daří, ty jen pospěš ke mně,

na prsa má — pokud dýchati budou, budou ti otcovsky a vroucně nakloněna. Budiž dcerou mou!“

„Budu, budu ráda i upřímně,“ zvolala plesajíc mladá dívka a vrhla se ohnivě do rozestřené naručí starého šlechetného bohatýra, podávajíc zároveň ruku svou Bohuslavovi, který ji vřele zlíbal.

XVI.

O první masopustní neděli bylo veselo na Velharticích. Brána byla otevřena do kořan, a jí hrnuly se celé zástupy vůkolních venkovanův do hradu. — Na náhradí, odkud sníh odstraněn byl, zaníceny byly na kolika místech veliké ohně, kolem nichž se přibylí na hrad venkované ohřívali, kdežto všude po nádvoří rozestaveny byly veliké stoly, na nichž nalézalo se hojně pokrmů i nápojů, z nichž si každý, mnoho-li chtěl, volně vzíti a tak hlad i žízeň ukojiti mohl.

Nový pán hradu, Václav Otokar z Perglasu, pozval na Velhartice všechen svůj poddaný lid, aby přítomen byl vzácné slavnosti, kteráž teď před polednem v hradní kapli za účastenství mnohé šlechty Perglasům přátelské se odbývala.

Přestupovalať tam Marie Vejdovna Multanská na víru bratrskou, a hned na to odbýval se i sňatek její se synovcem a dědicem starého pána Velhartického, panem Bohuslavem Dvořeckým z Olbramovic. — Neváhalť pan Perglas, poznav, že oba se vroucně milují, spojiti miláčky své svazkem nejuzším i odevzdal tímže dnem zároveň i vládu a hospodaření na všem zboží Velhartickém do rukou synovcových.

Radostné fanfáry trub i kotlů zaznívající z hradu jakož i hromové výstřely z houfnic na valech hlásaly všemu přítomnému lidu, že snou-

benci stali se právě manžely, i vypuklo všechno množství v hlučný jásot, který ještě mnohem více se zvýšil, když novomanželé brzo na to mezi lidem na nádvoří se objevili, provázeni starým panem z Perglasu a všemi svatebními hosty.

Brzo na to zasedlo na zvýšené místo několik vůkolních hudebníkův, kteří veselou skočnou spustili, a bodrý i otužilý lid horský točil se ihned v tanci, střídaje jej se zpěvem a vesele se zase jednou od srdce i těše se pod dobrými starými pány svými důvěrnou nadějí v radostnější budoucnost. —

Až do soumraku trvalo veselí na hradě. Panstvo hodovalo v hořejších síních a lid obecný veselil se na náhradí a v místnostech přízemních. Teprv když noc již nad celým krajem rozstírati počínala temné svoje perutě, opouštěli rozjařeni hosté Velhartice.

Když byli pak již starý pán z Perglasu a novomanželé opět samotni a srdečně se bavíce pospolu povečeřeli, i s hradní věže zaznělo první zatroubení hlásného, oznamující vždy již pokročilou dobu večerní, kdy nejen panstvo ale i lid služebný v hradě obyčejně již odpočinek na ložích vyhledávali, tu pokynul starý pán Prokšovi.

„Nu jak, Prokši, připravil jsi vše?“

„Všechno, milostivý pane, jak jste nařídil.“

„Dobře, tedy půjdeme — připravte se, moji drazí, vy mne provodíte.“

„Kam, otče drahý?“ tázala se Marie.

„Aj, uvidíš, ty zvědavá mladá ženuško — abych tě však dlouho netrápil, věz, že nás cesta povede hluboko pod zem.“

A kyna oběma mladým manželům, aby mu následovali, bral se z komnaty, jda v patách Prokšovi, který vzav do ruky dvouramenný svícen s hořícími svícemi, pánovi svému svítě předcházel.

Kráčeli po dlouhé chodbě a přišli na konci jejím k dubovým dveřím. Prokeš je velikým svazkem klíčů, jejž nesl v pravici, otevřel, a chodci naši octli se v uzší chodbě sklenuté, která vedla dále v širokém oblouku. Chodilo se jí z komnat zámeckých do kaple hradní. Nedošli však jejího konce, nebrž stanuli opět u malých dvířek ve zdi se nalézajících. Vedlé branky na zemi ležely as tři pochodně a pak silná ostrá motyka. K vyzvání ujcově zmocnil se Bohuslav pochodní, kdežto motyku uchopil Prokeš.

Když tento dvířka otevřel, octli se na schodech, jež vedly do hloubky. — Pomalu po nich sestupovali. Po dlouhé chvíli a četných stupních došli k širokému klenutí. — Zde zanítil k rozkazu starého pána Bohuslav jednu z pochodní. A opět přišli k těžkým dubovým dveřím, jež Prokeš otevřel, a zase jim sstoupati bylo po širokých leč dosti příkrých schodech dolů.

„Kde to jsme?“ tázal se teď Bohuslav.

„Sestupujeme do druhých sklepů pod hradem, o nichž málo kdo z hradních lidí ví,“ poučoval starý pán svého synovce.

A opět kráčeli delší chvíli i stanuli konečně v rozsáhlém mocně klenutém sklepení.

„Ah, byla to trudná chvíle, když jsem zde před jedenácti lety byl s tebou Prokši naposledy,“ podotýkal teď s povzdechem starý pán.

„Ovšem, připravovali jsme vše k útěku,“ přisvědčoval Prokeš.

Marie v tom o něco zakopla, tak že to zazvonilo. Shýbla se a zdvihla dva svázané klíče nepříliš veliké ale po tehdejším spůsobu důkladné práce.

„Hle, nalezla jsem klíče — jsou dva.“ A za záře pochodní ukazovala je Bohuslavovi.

„Klíče?“ podivil se starý pan Perglas. „Aj?

a jsou zachovalé, nikterak rezavé — častým užíváním skoro vyhlazené. — Cožby sem byl někdo přicházel? Podivno — jděme dále, Prokši, dále!“

Prošli sklepením a v zadním koutě octli se u goticky sklenuté branky, pobité železnými pláty i opatřené dvěma zámky. Spatřiv starý pan Perglas oba zámky, zarazil se: „Co to? vždyť zde býval vždy jen jeden zámek — hoj, tuším, že i pan Huerta použil sklepu zdejšího pro nějakou drahou skládku. Zkus, Prokši, otevřeš-li.“

Prokeš oba zámky jedním klíčem otevřel.

Přátelé naši vstoupili teď do nevelké špičatě sklenuté kobky. Prokeš, který vstoupil se světly první do vnitř a teď dále ustoupil, aby postaviv se proti vchodu vstupujícím posvítil, těžce do něčeho vrazil, tak že by byl málem upadl.

Rychle se uhnuv, svítil si k zemi, a překvapen zůstal pak státi, ukazuje jen vstoupivšímu panu Perglasovi rukou na dvě dosti veliké, železem kované bedny, které uprostřed klenby na zemi stály.

„Ha, co to?!“ vyvolal pan Perglas u velikém podivení.

„Chci se o svůj krk, milostivý pane, vsadit, že to jsou poklady Don Huertovy — a pověst, kterou si lid vypravuje, byla by pravdivou, díc, že lakotný onen ukrutník nashromaždiv si loupeží ohromného jmění, na Velharticích je teď ukrývá.“

Rudá zář Bohuslavovy pochodně osvěcovala teď jasně tmavé bedny, z nichž u každé visel těžký zámek.

Marie udivená se taktéž teď shýbla a na zdař bůh zkoušejíc, snažila se otevříti dvěma nedávno ve sklepě nalezenými klíči zámek u jedné bedny. Klíč vjel lehce do zámku a otočil se i otevřel. Překvapena vzkřikla.

„Hle, klíče jsou od těchto zámků!“ oznamovala radostně. A v skutku brzo otevřeli obě bedny

a lesk hojného zlata a stříbra v bednách obou složeného takřka jich zraky omámil.

V bedně první nalézaly se jen samé zlaté mince všemožného domácího i cizího rázu; obsahovala velikou sumu. V bedně druhé narovnáno bylo až do jejího vrchu různého zlatého i stříbrného drahými kameny posázeného náčiní, skvostů a šperků. Obě dvě bedny obsahovaly velikánské bohatství. Rozjařen zasmál se vesele starý pan Perglas:

„Hoj, Don Huerta čenichal pečínku a — vyhledal si dobré i příhodné místo pro poklady své. Kdyby byl tušil, že vedlé naloupeného jeho bohatého statku nalézá se i poctivý stateček můj — ten však, jak se zdá, přece nevyčenichal. Přesvědčíme se ihned — Prokši, posvěť.“

A když teď tento se světlem k starému pánu přikročil, který těsně u samé zdi stál, vztáhl ke zdi ruku svou starý bohatýr a stisknuv ve zdi tajné péro, octl se i s Prokšem před otevřeným nízkým vchodem, který se před nimi najednou v zdánlivé zdi nenadále otevřel.

Oba vstoupili a za nimi přispěchali hned i Bohuslav s Marií.

Stáli v malé nízké kobce, dotýkajíce se hlavami svými stropu jejího. I zde spočívala na úzkém dřevěném podstavci o něco menší Don Huertových bedna, uzavřená taktéž přivěšeným zámkem.

„Zde za časů husitských nepokojů ukryta byla posvátná koruna svatováclavská, kterou sem purkhrabí karlštejnský, boje se obležení husitského, z Karlštejna tajně dopraviti dal. Tajemství o skrýši této dědilo se s držitele hradu na držitele, a já použil jsem jí, uschovav v ní jmění své. — Hle, Prokši, vezmi svou motyku a zde v rohu vykopej něco země — tam jsme tenkráte zakopali klíč,“ nařizoval starý pán.

Prokeš zachoval se dle daného rozkazu a brzo z vlhké půdy vykopal něco zrezavělý klíč, kterým, když od hlíny očištěn byl, zámek u bedny otevříti se dal. I tu byla bedna plna zlatých i stříbrných peněz, skvostného, drahocenného náčiní s rozličnými skvosty a šperky, chovajíc v sobě značné bohatství.

„Tak, jak jsme to sem tenkráte uložili, nalézáme všechno i dnes — však dlouho to zde již mrtvo ležeti nebude — brzo odvezeš to, Bohuslave, pánům direktorům do Prahy. — Ty Prokši, nech klíč zrovna v zámku. — Nuž hle, moji milí, to jsou poklady Velhartické!“ pravil s úsměvem starý pán, vystupuje opět z kobky do klenby přednější. Když byli i ostatní kobku opustili, stiskl opět pan Perglas tajné péro, a vchod se zavřel.

„A co s tímto drahým zbožím?“ tázal se pak bohatýr. „Právem válečné kořisti naleží nám a ještě větším právem je tvým svatebním věnem, dcero má.“

„Chraň bůh, abychom si přisvojovali jmění cizé, na němž mimo to lpí tisíceré kletby, vzdechy i slze prvotních ožebračených majetníků. Ani haléře z něho nebeř, Marie má, páliti by tě musil každý peníz z nepožehnaného statku tohoto.“

„Rozdáme jej chudým, především utiskovanému lidu zdejšímu vůkolnímu,“ svolovala ochotně i radostně dcera Don Huertova.

„Vím o mnohých schudlých rodinách, jež dříve slynuly v zemi čcské zámožností ba i bohatstvím, a teď vrátily se domů co žebráci aneb v cizině trudí se bídou i nouzí. Mezi ty rozdělíme poklad Don Huertův; však mnohému z chuďasův těch bude jenom opět vráceno, co mu dříve dragóny Don Huertovými vyrváno bylo.“

„S tak spravedlivě rozděleným jměním svým musil by i Don Huerta sám býti spokojen,“ podotýkal teď se smíchem i starý Prokeš.

„Uzavři truhlice," velel pan Perglas.

Stalo se. Když byli ku železné brance zavěsili opět oba zámky, brali se všichni přátelé naši ze sklepení opět nahoru. A když dospěli svých komnat, nalézalo se již všechno ostatní obyvatelstvo hradní v tvrdém spánku. — — —

XVII.

Zatím byly osudy českého národa v strastiplné knize jeho dějin již nezvratně určeny a zapsány. A ani ze vpádu saského ani z návratu vyhnanců českých neměla mu vzejíti kýžená spása a obrat k lepšímu. Kurfiřt saský hned zpředu, kdy plukům svým do Čech vtrhnouti rozkázal, nemyslil to s Čechy upřímně; a v pokolení tehdejším samotného národa českého nebylo již té bujaré staročeské síly více, jež za starších dob Čechům nad nepřátely sebe četnějšími vítěziti dávala, vodíc české voje vždy jen k vítězstvím aneb aspoň k příznivé obraně vlasti jich před jakýmikoliv nepřátely. Ač i vůle vrátivších se z vyhnanství stavů protestantských dobrá byla, přec jejich skutky a jednání nesrovnávaly se s velikostí i důležitostí doby, v níž žili, a nenalézalo se u nich mužův, kteří by byli dovedli roznítiti umdlený a uštvaný lid český k onomu obrovitému i velkolepému odporu a boji, jakým jediné nad nepřátely svými svítěziti mohl.

A tak trvalo saské vojsko po celou zimu rozloženo po krajích českých v nečinnosti, trápíc a sužujíc i vyssávajíc lid český z poslední té kapky zbývající jeho zámožnosti a blahobytu, a rovněž tak zůstávala i stavovská vláda česká nečinnou v přípravách k boji proti císaři.

Ve Vídni zatím napínali všeckny síly, aby Čechy opět pod moc Ferdinandovu uvedeny byly.

Nové a nové pluky zvolna jsou vypraveny a poslány do Čech, prozatím do jižních a západních krajů, a na konec svěřeno opět Valdštejnovi sebrání a velení nové armády císařské.

A jakmile Valdštejn postavil se v čelo věci císařské, byl úspěch této již zabezpečen. Jako divem shromáždil za krátký čas armádu čtyřiceti tisíců mužův kolem sebe, s níž se hnul potom do Čech. Pomalu vytiskoval vojsko saské ze všech míst, jež toto bylo dříve obsadilo a blížil se zvolna ku Praze s patrným úmyslem, aby ji opět opanoval a císaři ji podrobil.

Stavové protestantští proti Valdštejnovi a četné jeho armádě vzdali se veškerého odporu, a všichni vyhnanci sjíždějíce se do Prahy, odsud úprkem opět utíkali do ciziny. A když konečně Valdštejn v měsíci květnu ku Praze se přiblížil a po slabém odporu zbylých v ní Sasův dne 25. května ji opanoval, bylo o konečném osudu vpádu saského již na dobro rozhodnuto.

Saské pluky braly se spěšně k hranicím saským, a s nimi valily se i četné zástupy ubohých českých vyhnancův prchajících opět do ciziny. —

* * *

Za pěkného ale parného dne na počátku června braly se dva vozy kryté plachtami a provázeny asi osmi ozbrojenými jezdci blíže saských hranic pracně do táhlého vrchu. Přední z nich lehčí a ozdobnější tažen byl jedním silným koněm; zadní, těžší to nákladní vůz, táhli taktéž dva silní koňové dlouhou cestou, značným nákladem a palčivými paprsky slunečními patrně však již velice zemdlení. Cesta, po níž jely, byla jen polní a vinula se dosti příkře vzhůru na samém kraji stráně, která od ní spadala srázně až k vlnám dole tekoucího Labe,

jež na místě tomto v dosti úzkém údolí mocným i hlubokým proudem z Čech do sousedního Německa pospíchalo.

V polovičce vrchu, na jehož výšině se mezi hojným stromovím bílé stavení a pak lesklá báň malého kostelíka zjevovaly, zadní vůz najednou zastavil. Unavení koňové nechtěli a nejspíše již nemohli pobádání vozkově učiniti zadost a proto zastavili se ke krátkému oddechu.

Brzo na to zastavil i přední vozík a z pod plachty na něm vynořila se krásná hlava mladé ženy.

„Bohuslave, proč zarážíme?“ volala teď k zadnímu vozu, za nímž jeli hned v zápětí jezdci.

V čele těchto nalézal se mladý muž oděný v tehdejší kroj válečnický. Jakmile zazněly k němu slova mladé ženy, pobodl koně svého, zajel na levo do pole, kde se výšina v úrodných rolích zvolna k západu skláněla, a stanul hnedle u prvního vozu.

„Koně jsou umdleni — a Vojtěch musí jim popřáti oddechu na chvíli. Ihned pojedeme dále.“

„O, kdybychom už byli v Sasku za hranicemi!“ vzdychla si teď starostiplně mladá ženština.

„Hnedle tam budeme — viz, tam na vršku tu vesničku — to je poslední osada česká. Hned pod vrchem běží hranice saská. Za čtvrt hodiny jsme z Čech venku,“ těšil mladý muž, ale ze slov jeho útěšných vyzníval zároveň i smutek.

„Za čtvrt hodiny jsme z Čech venku — na dobro, na vždy — a nevrátíme se do nich nikdy, nikdy více!“ zakvílel teď starý třesoucí se hlas mužský ve voze.

„Drahý ujče, nerozčiluj se více nešťastnou událostí touto a neobnovuj bol svůj opětně. Jsi sláb i churav a potřebuješ jasné i klidné mysli!“ prosil jezdec nakláněje se do vozu.

Byl to Bohuslav z Olbramovic s mladou man-

želkou svou Marií a s ujcem svým panem Václavem z Perglasu na útěku z Čech do Saska.

První vozík vezl jeho milé. Na druhém těžkém voze nákladním naloženy byly obě bedny s Don Huertovým zlatem. Svou truhlu se zlatem a stříbrem starý pan Perglas vyprázdnil hned v Praze do pokladny vlády stavův protestantských a na podporu českých emigrantův. Bohatství Don Huertovo, když před vojskem císařským hned ku konci měsíce února opět Velhartice opustiti musili, zavezl ujec se synovcem do Prahy a předvídajíce již, že opět všem vyhnancům trníplnou pouť do ciziny nastoupiti bude, uzavřeli, je v cizině mezi nemajetné i chudé vystěhovalce rozděliti a mnohým tak trpký jich los aspoň poněkud ulehčiti. Až skoro na samé hranice české podařilo se jim dopraviti drahocenné těžké bedny, ač stále se jim obávati bylo, že císařské vojsko je dohoníc, poklad jim odejme.

„Však si oddychnu sám, až budeme za hranicemi," ozval se teď vozka v předu vozíka, z jehož hlasu poznáváme starého Prokše, který i teď na poslední cestě z vlasti pány své se synem svým Vojtěchem věrně vyprovázel: „Je mi, jakoby nám stále Don Huerta byl v patách!"

Ke slovům těm obrátil se Bohuslav teď s koněm a pohlížel starostlivě k nedalekému lesíku, v němž cesta, po kteréž přijeli, mizela.

„Nu jak, Vojtěchu? — můžeme opět dále?" tázal se teď otec Prokeš syna svého vykláněje se z vozu.

„Zkusím to — však budeme musit než vyjedeme, aspoň ještě jednou odpočívat," odpovídal syn a zároveň zapráskal bičem, aby koně popohnal.

Oba vozy se opět hnuly.

Ale jezdci za druhým vozem, kteří stanuvše

se rozhovořili, teď náhle utichli, a poslední z nich ukazoval k lesu.

„Co je?“ tázal se Bohuslav, přikvapiv k nim.

„Je slyšet dupot mnohých cválajících za námi koní,“ oznamoval jeden z nich.

Bohuslav naslouchaje chvíli s hlavou s koně nakloněnou, přesvědčil se o pravdě výroku jezdcova. Dupot koní se rychle blížil, ač les ještě jedoucí skrýval.

„Rychle, Vojtěchu i Prokši, pobídněte koně; jedou za námi,“ vyvolal teď Bohuslav.

Z vozu zaznělo uděšené vykřiknutí, a vozík rychleji ujížděl.

Ale vůz zadní vzdor biči i namahání Vojtěchově vlekl se jen s těží vzhůru. Koně strmácení těžce oddychujíce, klopýtali i vrávorali, tak že Vojtěch bedlivý zřetel míti musil, aby nápravní tahoun na právě úzké cestě na příkrou stráň nevybočil, pod níž dole s hukotem předešlými dešti poněkud rozvodněné Labe divoce se pěníc v mohutných vlnách rychle ubíhalo.

Jezdci naši se teď opět hnuli, ale kryjíce zadní vůz, mohli koňové jejich jen krok za krokem postupovati. Zatím Vojtěch shoupl se s vozu a pospíšiv před spřežení své chopil koně za uzdu a veda je, přinutil je o něco k rychlejší jízdě.

V tom však zahlaholil dupot koňský hlasitěji, a vzdálené hlučné „hurrá!“ zaletělo k našim jezdcům. Tito ohlédnuvše se spatřili z lesa vyjížděti četný houf císařských dragónův, kteří shlédnuvše teď uprchlíky naše vypukli v radostný jásot a tím ostřejším cvalem do vrchu se hnali.

„Rány boží, toť Don Huerta s dragóny, a Don Karlos v jich čele,“ vyvolal teď Vojtěch cloumaje se s koní.

„Jeď, jeď, Vojtěchu!“ křičel teď Bohuslav.

„Neujedeme jim, koně nemohou už s místa!“ ohlašoval úzkostlivě Vojtěch, jemuž se koně už opět proti další jízdě vzpírali, vyžadujíce opět kratičkého oddechu.

„Dojedou-li nás, pak prchni od vozu a hleď se s otcem i s ujcem a s Marií dostati přes vrch za hranice. My se k vám snad nějak protlučeme. — Připravte si, přátelé, bambitky, střílejte jen z blízka a hleďte učiniti tolik vojínův k boji neschopných, kolik možná.“

„Bude to však krušný kus práce!“ povzdychl nejstarší z Bohuslavových jezdcův, ohledávaje oblázek na bambitkách svých. „Leč lacino svou kůži neprodáme!“

„To ne, nikoliv!“ přisvědčovali i ostatní jezdci a hotovili se k boji, tasíce své palaše.

„Don Huerta obdrží přece opět bedny své,“ mručel hněvivě Bohuslav, zároveň se úzkostlivě ohlížeje po prvním vozíku, který však nalézal se již nedaleko vršku.

V tom odrazilo od hlavního sboru od lesa cválajícího as deset jezdcův s mladým mužem krojem španělským oděným a nadjíždějíce si něco, cválali polem k našim jezdcům.

Bohuslav se nedočkavostí chvěl, poznalť v mladém vůdci blížícího se houfce Dona Karlosa, synovce Huertova.

Dragóni císařští nebyli již ani sto kroků vzdáleni. Jezdci Bohuslavovi sjedše o něco s cesty obklopili v úzkém půlkole vůz, který teď stál a ani o krok se nehýbal. Bohuslav nalézal se vozu nejblíže.

Avšak Don Karlos dojed s jezdci svými blíže, nevrhl se s nimi na připravené k odporu protivníky u vozu, nebrž míjeje v oblouku vůz i s obranci jeho, uháněl po nepříliš příkré stráni vzhůru za prvním vozem.

„Hoj, rány boží — to tvůj úmysl?!“ vzkřikl Bohuslav a povelel: „Dva zde u vozu a ostatní k prvnímu vozu!“ bodnul koně svého a pádil se šesti jezdci ku předu.

Obě strany hnaly v stejné čáře v před jen asi čtyřiceti kroky od sebe vzdáleny.

„Palte na ně!“ křikl Don Karlos a zároveň maje výborného běhouna octl se o něco v popředí před Bohuslavem.

Dragóni vystřelili. Avšak rány jejich ranily jenom lehce jednoho z koňů Bohuslavových.

I jezdci naši vypálili; jeden dragón spadl s koně a druhému klesl kůň.

V divém ouprku blížily se oba dva zástupy k vozíku. Don Karlos předjel Bohuslava a byl teď již jen as patnáct sáhů od vozíka.

„Prokši, ujížděj, jeď!“ volal úzkostlivě Bohuslav.

V tom však dvěma skoky přiblížil se Don Karlos povozu ještě blíže a vypálil za ním bambitku. Netrefil ale ve voze nikoho, a vozík ujížděl dále. Odhodil bambitku a střelil z druhé.

Srdce pronikající výkřik zazněl ze vnitř vozu. Bohuslav poznal hlas Mariin.

„Zlosyne!“ zařval a pálil taktéž ze své bambitky za Karlosem.

Tento chystal se právě dostihnouti vozík, an k ráně Bohuslavově kůň jeho se vzepjal a hned na to s jezdcem k zemi se sřítil. Jako šílený pádil teď Bohuslav k vozíku. Za ním hned v patách jeden z jeho jezdcův. Mezi tím však, co Bohuslav zarazil a s koně se sešinuv vrhl se k vozíku, z něhož bolestné sténání zaznívalo, octl se jeho jezdec u Karlosa, který se teď právě z pod koně svého vydobyl a po klobouku svém se shýbal, aby si hlavu kryl. A již narovnav se opět chystati se chtěl s mečem k obraně, když jezdec do-

stihnuv ho ještě nepřipraveného, jedním mocným mávnutím svého těžkého palaše hlavu mu rozpoltil.

„Hurá!“ zajásal a hnal se jezdec zpět soudruhům svým ku pomoci.

„Je někdo z vás raněn?“ volal ještě na koni Bohuslav.

„Je,“ zaznělo s pláčem od Marie z vozu v odpověď.

„Mocná nebesa!“ vzkřikl Bohuslav vrhaje se zároveň k vozu.

Kule Karlosova prorazila plachtu a trefila starého pána z Perglasu. „Ujče, ujče!“ zakvílel Bohuslav.

K zvolání Bohuslavově otevřel starý šlechtic český zavřené oči a usmál se poněkud na synovce svého. Opět však zazněly rány ze zadu, a starý bohatýr kynul Bohuslavovi rukou do zadu.

„Mám chránit vůz — o, rozumím a již jdu. S bohem, újče! — Jeď, jeď, Prokši, k nejbližšímu stavení tamto! Tam zaražte!“ nařizoval Bohuslav a již sedě opět v sedle pádil zpět.

V pozadí blíže vozu druhého strhla se zatím tuhá bitka. Avšak jezdci strážící vůz dobře měřili, rány jejich několik protivníkův povalily do prachu, a na ostatní se pak prudce vrhli meči. Dragóni však vidouce soudruhy své padlé a pak i Don Karlosa krvácejícího z hluboké rány dlouho nevzdorovali, nebrž obrátili se a uháněli k blížícímu se hlavnímu svému sboru. Poslední z nich obraceje se již, ještě vypálil bambitku svou proti jezdcům. Rána tato zastihla nápravního koně, kteréhož Vojtěch zoufale k běhu pobádal, do slabiny. Kůň stýrán namahánim a teď bolestně zasáhnut kulí, divoce zařičel, pak se mocně vzepjal a skácel se na příkrou stráň spadající dolů k Labi. Druhého koně strhl s sebou, a vůz se překotil.

Jakmile se vůz převrhl, roztrhla se najednou plachta, a z překoceného vozu náhlým pádem vyšinuty, vyvalily se obě těžké bedny a vypadly na stráň. Avšak nezachytly se, nebrž těžké jak byly, valily se s příkré stráně čím dále tím rychleji dolů, až konečně v pádu se od skaliska mocně odrazivše jedna za druhou řítily se do vln labských, které v četných vírech svých je okamžitě pohltily.

„Mocný bože! — ty jsi sám soudil — hle, ty tam jsou nespravedlivě nabyté poklady Don Huertovy!“ zvolal náhlou událostí jakoby omráčený Vojtěch.

I Bohuslav dojed právě k vozu hleděl všecek ustrnulý na úžasnou příhodu. Avšak rychle se zpamatoval: „Bůh soudil,“ zašeptal a pak hned volal k Vojtěchovi: „Vojtěše, pospěš teď k prvnímu vozu. A vy všichni taktéž i se mnou rychle k vozíku.“

A cválal se všemi jezdci k naznačenému cíli, kdežto Vojtěch taktéž za nimi rychle ubíhal.

Vozík zatím vyjel na návrší; zde byla cesta rovná, i ujížděl tím rychleji. Za chvíli stanul u nevelkého stavení, od něhož vedla široká cesta k blízkému kostelíku. Současně přijeli i naši jezdci.

Bohuslav seskočil s koně rychle a spěchal k domku; nalezl však vrata zavřená; proto ihned hřmotně zaklepal.

S vozu zaznívalo bolestné stenání starého pána. V tom přiběhl úprkem Vojtěch.

„Don Huerta s celým zástupem dragónův zarazil u Don Karlosa,“ oznamoval.

„Ne však na dlouho; až jej uhlídají těžce raněného aneb docela mrtvého, budou nás tím vztekleji pronásledovat,“ podotýkal teď Prokeš opatrně shrnuje s vozu plachtu nad raněným. „Kéž bychom mohli starého pána zde uvésti do domu, uložiti na lůžko i zjednati mu pomoci.“

Bohuslav zatloukl teď netrpělivě po druhé na vrata. Hned na to ozval se ze vnitř domku hluboký hlas: „Kdo to?“

„Nešťastní uprchlíci s ubohým raněným; pro lásku boží poskytněte nám pomoci i přístřeší.“

„Nešťastným a raněným ihned,“ zaznělo, a vrata se otvírala. Na prahu objevil se vážný i vysoký stařec v šatě katolického kněze.

Bohuslav spatřiv jej i poznav v něm duchovního katolického, smutně odstoupil od dveří a vzdychnul: „Běda nám!“

„Proč běda, synu můj?“ tázal se přívětivě duchovní.

„Jsme protestanté — kacíři, a těm pomoci neposkytneš,“ zasmušile pronesl, odvraceje se od domku Bohuslav. „Musíme dále, rychle, Vojtěše, opět na vůz a na koně.“

„Stůj! mladý muži!“ zvolal teď mocně katolický kněz. „Máte s sebou raněného a potřebujete přispění — rychle jej vneste do mého příbytku. Můj dům je dům pokoje a míru i lásky k blížnímu. Váš raněný byť i kacíř je můj bratr — a neodejde pomoci potřebný bez ní ode mne!“ a sestoupiv teď s prahu domu svého, přispěchal k vozu a vybízel, aby rychle raněného z vozu vynesli.

Radostně uposlechli bez prodlévání Prokeš i Vojtěch slov kněze a vystoupivše na vůz, za pomoci Mariiny, Bohuslavovy a kněze, vnášeli teď starého pana z Perglasu do stavení.

„Sem, sem do jízby mé — na mé lůžko,“ vybízel kněz otvíraje v temné předsíni dvéře do světlé větší jízby.

Hned na to spočíval starý bohatýr na měkkém loži, a kněz znající se poněkud v ošetřování nemocných, ohledával opatrně ránu jeho.

Bohuslav zatím vyšel ven.

„Vy, přátelé, vezměte s sebou vozík a jeďte rychle do první saské dědiny, tam na nás počkejte, aneb vám po Vojtěchovi oznámím další uzavření své.“

Jezdci, z nichž jeden vsednul do vozíku, rychle odjeli. —

Bohuslav se vrátil do jízby. — Kněz ohledav ránu kynul mu, zva jej významným pohledem od lože k oknu.

„Rána je smrtelná, vnikla pod lopatkou do prsou — okamžiky starého pána jsou sečtěny — jen krátce bude žíti.“

Bohuslav přidušeně zakvílel, smutná zpráva jej přemohla — všichni přítomní truchlivě vzdychli a zarmouceně svěsili hlavy; Marie stojíc u lože vypukla znova v tichý úpěnlivý pláč.

Duchovní pospíšil ven, aby těžce raněnému připravil ochlazující nápoj a obkladek. Raněný sebou teď hnul, otevřel dříve zavřené oči a bolestně zaúpěl.

„Kde to jsem?“ tázal se pak slabě, udiveně se rozhlížeje po jízbě.

„U dobrých lidí a v bezpečí,“ odpovídal láskyplně Bohuslav nakláněje se s Marií k ujci.

„Jsme ještě v Čechách — či již v cizině?“ tázal se namáhavě starý pán.

„V Čechách — v poslední vísce,“ smutně odvětil Bohuslav.

„Ještě v Čechách — v drahé zemi mateřské!“ povzdychl si raněný, a šťastný úsměv přeletěl mu bledé jeho rty. „O, jak jsem rád, že jsme ještě v Čechách, díky tobě, mocný bože, za milost tu, umru na otcovské půdě aspoň,“ zašeptal s radostným zábleskem v hasnoucím oku starý vlastenec.

„Ujče drahý, nemluv a nemysli tak smutně. Tvá rána není těžká, ty se opět pozdravíš,“ těšila s napjetím vší mravní síly Marie vetchého starce.

„O, netěšte mne marnými slovy!“ zakroutil teď s mdlým úsměvem nevěry starý pan Perglas hlavu svou. „Cítím, že smrt se ke mně s mocnou perutí již blíží, brzo, brzo opustím vás již na vždy — a díky bohu, budu ještě v zemi české spáti věčný sen!“

Kněz se teď vrátil do světnice, nesa v nádobce nápoj a v ruce obkladek. Dychtivě pil nemocný, ale obkladek odmítl, tiskna lehce i vděčně ruku duchovnímu. „Díky, otče,“ šeptal, „bůh ti zaplať a otevři ti tak láskyplně bránu nebes, až i duch tvůj vznese se odsud tam k těm nadhvězdným končinám, jako ty sám poskytls nám nešťastným a mně umírajícímu laskavého přístřeší v domě svém!“

Starý pán kynul opět Bohuslavovi a Marii, aby přistoupili blíže.

„Buďte u mne, patře do vašich upřímných zraků rád bych zemřel! — A kde je můj starý Prokeš a jeho Vojtěch?“

„Zde, zde, milostivý pane!“ hlásili se oba přiklekajíce k loži.

„Bůh buď s vámi všemi i odměň vám věrnosť a upřímnosť vaši,“ pronášel pak silněji podávaje jim ruku svou, již otec i syn s pláčem líbali.

„A teď vy, Marie a Bohuslave — dejte mi ruce své. — Žijte blaze — a nedejte nikdy upomínce na mne — zhasnouti v srdcích svých. — O kéž jste šťastni — a lehce nesete trpký osud vyhnanců z vlasti! — Pozdravte mi také všechny bratry a přátele v nešťastném osudu našem. — Oh, pane můj, Ježíši Kryste, přijmi hříšnou duši mou k sobě a dej jí vejíti do království nebeského. Bůh vás žehnej všechny — všechny — i tebe nešťastná, drahá — vlasti má!“ a šlechetný český bohatýr nedýchal více.

XVIII.

V tom zazněly venku před stavením hlučný dupot koňský, hlahol mnohých hlasů a hned na to tlučení na vrata.

Starý duchovní, který stoje u nohou právě zesnulého tiše se modlil, pokročil k oknu.

„Císařští dragóni," pronesl krátce ulekán a spěchal ven ze světnice.

Dvéře zůstaly otevřeny a jimi slyšeli klečící kolem lože, jak se teď vrata domovní otevřela, a hned na to ozval se nevlídný i hněvivý hlas udiveně:

„Tys katolický duchovní?"

„Jsem."

„Pod střechu tvou utekli se prchající čeští kacíři?"

„Přijal jsem nešťastné s umírajícím, kteří potřebí měli pomoci mé," odpovídal pevně kněz.

„Ustup, otče duchovní, musím se setkati s uprchlíky," drsně zazněl teď prvnější hlas, a hned na to vstoupil na prah světničky knězovy muž as šedesátiletý, nevlídného, zamračeného vzezření a nevelké, ale za to zavalité, silné postavy. Silně snědou tvář jeho obklopoval na polo již šedý a na polo ještě silně zarudlý plný vous nevelkého vzrůstu. Španělský klobouk hluboko do čela vtlačený zůstal na hlavě, a z pod jeho střechy vynikaly ostré jako dýky nevlídné pohledy obzírajíce smutný výjev v jízbě kolem mrtvoly na loži spočívající.

„Můj otec!" vzdychla uděšeně Marie spatřivši vcházeti zamračeného muže do jízby.

„Ano, tvůj otec — nezdárná dcero! — Tedy víš, žes dítětem mým, a tím žes i k neobmezené poslušnosti mi zavázána? A pěkně jsi se k otci svému zachovala! Opustivši jej, spolčila i přichýlila jsi se k nejúhlavnějším nepřátelům jeho,

zradila jsi jeho i svou svatou víru a na konec zasnoubivši se s kacířem prcháš s ním do ciziny tak jako sprostá kuběna se svým milánem.“

„Zadrž, otče!“ mocně teď vzkřikla Marie vzchopivši se ze země, kde dosud u lože zesnulého kmeta klečela a stavíc se přímo před Dona Huertu. „A slyš i výčitky moje: Teprvé teď přiznáváš se poprvé k otcovství svému nade mnou? Dříve jsi je přede mnou skrýval a tajil a nikdy neukázal jsi mi laskavou roditele mého tvář. Však vím, za jakými okolnostmi stal jsi se otcem mým a jak jsi naložil dříve i později s matkou mou. Vše to káže mi neuprosně, abych památku tvou co otce svého ze srdce na dobro a na vždy vymazala. Tak jako tys dříve mne zapíral co dceru svou, zapru já teď tebe co otce svého — ty nejsi otcem mým! — A co mi dále vyčítáš, je vše bez podstaty: Dosáhla jsem plných let a jednám, jak mi srdce a rozum velí. Proto přichýlila jsem se k těm, kdož mi od prvního mého se s nimi setkání vřelou lásku vstříc nesli a se mne laskavě ujali i mne ochránili, když jsem byla opuštěnou. Konečně jsouc po matce víry pravoslavné přestoupila jsem volně i ráda k víře bratrské a jsem v ní poctivě i platně oddána s mužem, kterého nevýslovně miluju a kterého co věrná i upřímná žena neopustím nikdy a i teď oddaně sleduju do vyhnanství ze země české!“

„Hoj, toť tedy tvůj milenec, přiběhlý do Čech loupežník a násilník, který pokojné držitele statků ve spaní přepadá, jich hradů se zmocňuje a ukradené poklady do ciziny odváží?!“ vypukl teď v kousavý posměch plný nenávisti a vzteku Don Huerta.

„Chrání tě, starý pane, jediné otcovství mé Marie, že ti neodpovím, jak by se mi slušelo,“ pronesl klidně i vážně Bohuslav.

„Kam jsi zavlekl statek můj?“ surově teď vyjel starý lakotník na Bohuslava.

„Viděls, jak se vůz raněným od tvého vojína koněm překocen zkácel, a bedny s poklady tvým střítily se do hlubiny labského proudu.“

„Velký bože — to byly bedny mé?!“ zakvílel teď pronikavě Don Huerta, leknutím zavrávorav i chytiv se současně za hlavu jakoby zmámený.

„To byly bedny tvé — snad jsme pochybili, že jsme se na Velharticích zmocnili nenáležejícího nám statku, kterého jsme však nikterak ve svůj prospěch použíti nechtěli. Zároveň však spravedlivý bůh nedopřál ani tobě neprávě a nátisky vydobytého a shromážděného jmění, a jeho vůlí pohroben tak poklad na věky v hlubinách labských.“

„Veškeré po třicet dlouhých roků schráněné jmění moje ztraceno — ztraceno, když jsem již takřka opět sáhal po něm!“

„Důkaz, že jmění to ti požehnáno nebylo,“ připomenul teď Bohuslav.

„Mlč, krádče cizého statku! ty a tvůj zdechlý ujec jste mě o ně oloupili; však aspoň tebe stihne pomsta má!“ zazuřil teď divoce podrážděný lakomec a přikročiv k oknu zavolal z něho ven: „Pane rytmistře, pospěš sem se stráží!“

„Co počínáš, otče nešťastný?“ tázala se teď úzkostlivě dcera Don Huertova.

„Rozvedu neplatný sňatek tvůj, dceruško má, a milána tvého pošlu buď do Labe, aby hlídal na dně jeho uložené statky mé, anebo tobě před očima jej tamto na stromě oběsiti dám co loupežníka statků a únosce pokladů i žen.“

„To neučiníš!“ vyvolala mocně Marie.

„To učiním a bez meškání!“ znělo jí příkře v odpověď.

V tom zařinčely ostruhy přede dveřmi, a do jízby vstoupil důstojník dragónův s několika vojíny.

„Oznamuju tvé Milosti, že synovec tvůj je mrtev!“ hlásil důstojník Don Huertovi.

„Mrtev! Don Karlos, můj Karlos mrtev! I také tato rána musila stihnouti dnes hlavu mou!“ zalomil teď zoufale rukama starý muž a zakryl si bolem přemožen oběma rukama svou tvář.

„Co nám velíš?“ tázal se po chvíli krátce důstojník.

K slovům jeho protrhl se Don Huerta ze svého zármutku, který jej byl na okamžik úplně opanoval, oči jeho divoce se v důlcích svých zaleskly, a v tváři jeho vzplanul divý výraz pomsty a škodylibosti.

„Hle, pane rytmistře, zde vůdce jezdců, kteří zabili a zranili dragóny tvé, zajmi jej a dej pověsiti na nejbližším stromě.“

„Chopte se ho!“ kázal rytmistr.

Dragóni vrhli se na Bohuslava; tento vytasiv meč svůj chystal se k obraně; i Vojtěch přiskočil na jeho stranu. Avšak brzo byli od přesily přemoženi a spoutáni.

„Pryč, pryč! a na strom s ním!“ zuřil Don Huerta.

„Otče, otče, s jeho smrtí zničíš i dceru svou, jediné dítě své!“ vrhla se teď otci k nohoum Marie.

„Odveďte ho a čiňte, jak jsem kázal!“ velel Don Huerta. „Nemám dcery žádné a neměl jsem jí nikdy!“ zasmál se divoce nelidský otec. „Dědičku Velhartic, Marii Vejdovnu, odvedu si pak neprodleně odsud sám a usadím ji do tak pevné klece, že mi z ní dojista již nikdy neulítne!“ smál se posupně Don Huerta.

„Otče, otče, Bohuslav je mým manželem — měj s ním slitování — zachraň jej!“ vinula se teď u jeho nohou Marie.

K zoufalým prosbám jejím odpověděl jí jen drsný smích, a již odváděli dragóni Bohuslava.

V tom okamžení zaduněla ale půda před stavením pod četnými kopyty blížících se koní, a zavřeštěla polnice. Současně zarazilo před domkem několik tryskem přicválavších koní.

„Co se to zde děje?“ tázal se mužný hlas venku.

Důstojník odspěchal ven. Na to panovalo chvíli ticho, rušeno jen chůzí dragónů, kteří vyváděli Bohuslava teď z domu.

„Hoj, co to vidím? toť známá tvář!“ volal udiveně předešlý hlas. „Tys to, pane z Olbramovic? Jak přicházíš do vazby?“

Opět panovalo chvíli ticho, mezi nímž netrpělivě Don Huerta k oknu přistoupil.

„Jakže, že tě vlečou k smrti provazem?! Rány boží, tebe šlechtice a vojína? Kdo tu tak náhle a neprávě soudil? Pánové, sseďněte na chvíli s koňů, vstoupíme do vnitř. Zbavte spoutaného vazeb a následuj mi ty pane z Olbramovic i ty pane rytmistře!“

V okamžení na to vstoupil maršálek hrabě Trčka s několika svými důstojníky do jízby. Bohuslav a rytmistr dragónův mu následovali.

Hrabě Trčka shlédnuv uplakanou Marii dosud klečící na zemi, pak Dona Huertu i mrtvolu na loži, se zarazil i obrátil se k Bohuslavovi: „Vysvětli mi, pane z Olbramovic, všechno,“ žádal Bohuslava.

Tento jej krátce zpravil o všem.

Maršálek Trčka přistoupil nejprvé k mrtvole pana z Perglasu: „Odpočívej sladce, starý pane! Byl jsi poctivá a šlechetná duše staročeská a jako věrný syn vlasti vypustil jsi ještě poslední dech svůj na půdě české. Buď ti lehkou země česká!“ A obrátiv se k Don Huertovi, pravil: „Jakým právem osobuješ ty si ale zde velení a soud nad životem lidským, pane?“

„Velení zde přenesl na mne přítel můj jenerál Maradas, a soudil jsem spravedlivě nad loupežníkem a únoscem svého majetku i dcery své,“ ospravedlňoval se Don Huerta.

„Pan Bohuslav z Olbramovic opanoval bývalý hrad svůj za vpádu saského, tedy v čas války, právem válečným a zmocnil se týmže právem kořisti válečné pokladu tvého, kterýž nalezl na hradě svém. Toto právo uznáváš i ty, pane Huerto, zajisté sám, či jak jinak nashromáždils v zemi této poklady své?“ tázal se pichlavě hrabě Trčka. „Dcera tvá pak podala dobrovolně ruky své panu z Olbramovic i dosáhla mimo to již svých plných let. — Prchající z vlasti táhli tiše z Čech; proč jsi rušil, pane rytmistře, s vojíny svými odchod těchto nešťastných ubožáků?“ ptal se pak ostře rytmistra hrabě Trčka.

„Měl jsem rozkazy od svého jenerála Maradasa, který mi nařídil podporovati zde Dona Huertu ve všech jeho podnicích!“ opravedlňoval se důstojník.

„Ovšem havran havranu očí nevyklove,“ zamručel teď Trčka k sobě polohlasitě. „Tvůj jenerál se zodpoví před vévodou Fridlandským z povolnosti své, činiti z vojákův císařských pomocníky katanův a pochopův, ty však sebeř mužstvo své a okamžitě se vrať do tábora.“

„Pane maršálku, mám rozkazy od svého velitele pana Maradasa, provodit všudy Dona Huertu.“

„Provodíš jej do tábora k svému jenerálu, a to sice okamžitě, jinak budeš postaven před vojenský soud!“ velel teď přísně maršálek.

Don Huerta vrhl jenom jediný jedovatý pohled plný nenávisti na hraběte Trčku a pak ani nepohlednuv více na dceru svou, vyšel z komnaty. Rytmistr s hlavou sklopenou kráčel za ním.

Hned na to slyšeti bylo, jak dragóni před domkem odjíždějí.

„Jak mám Milosti Tvé děkovati, žes mi život zachránil?“ přiblížil se teď Bohuslav k maršálkovi.

„Nic neděkuj, pane z Olbramovic, jsem jenom rád, že jsem přišel právě v čas, abych zločinu onoho cizáckého lotrasa zabránil. Hoj, to drzá sběř — co již napáchala v Čechách zlého!“

„A napáše teď opět a znova. Bůh buď ubohé této zemi a nešťastnému jejímu lidu milostiv,“ povzdychl si Bohuslav.

Hrabě Trčka taktéž na chvíli se odmlčel, pak ale pravil: „A teď opět dále; buď s bohem pane z Olbramovic, bůh tě provázej a dej ti v cizině štěstí!“ i stisknuv srdečně Bohuslavu hluboce se mu uklánějícímu ruku, odešel i s důstojníky svými z komnaty.

„Jsme zachráněni!“ zajásala teď Marie vrhajíc se choti svému kolem krku.

„Bohu díky!“ pronesl tiše a vroucně kněz.

XIX.

Naposledy zulíbali Bohuslav i Marie studené rty dobrého svého ujce, i skropili starý Prokeš s Vojtěchem stuhlé ruce jeho vřelými slzami a vložili jej pak do hrobu. Vroucně pomodlil se šlechetný kněz za pokoj duše zesnulého, a pak s pláčem a zármutkem upřímným společně zasypali hrob českého vyhnance jemu tak drahou a kýženou zemí vlasteneckou. —

Smutně opouštěli na to všichni vesský hřbitov. Beze slova došli opět před domek kněze.

„A teď nastává nám trudná chvíle rozchodu,“ pronesl chvějícím se hlasem Bohuslav nutě se k pevnosti. „Osud nám ji ulehčil, nedav dočkati

se jí drahému strýci, k vůli němuž obával jsem se jí velice.“

„Oh, je takto dosti těžká!“ povzdychla si bolestně Marie.

„Ty věrný, upřímný Prokši i hodný Vojtěše, bůh buď s vámi a vás tu ve vlasti opatruj!“ mluvil spěšně Bohuslav jednoho po druhém objímaje i ruce jim tiskna, kdežto oni oba jemu i Marii ruce líbali. Starý Prokeš plakal při tom jako dítě.

„Vám, mladý pane i s milostivou paní, budiž bůh mocným štítem a provázej všechny kroky vaše po celé dráze vašeho dlouhého života!“

„Pozdrav tam, drahý Prokši, ty milé, tiché Velhartice, pozdrav tam celý ten krásný kraj i všechny, kdož tam na nás zpomínají,“ s pláčem ukládala i Marie.

„Zůstaňte věrni víře otcův našich i jejich jazyku a buďte tam na hranicích věrnou a statnou stráží té drahé zemi české,“ napomínal Bohuslav.

„To budeme, budeme vždycky!“ sliboval nadšeně Vojtěch, a jeho upřímné modré zraky zaleskly se jasně i vzplanuly pevnou odhodlaností.

„A teď ještě vřelé slovo k tobě otče důstojný,“ obrátil se Bohuslav ku starému knězi, který pohnut tiše na dojímavý výjev tento hleděl. „S malou vírou pohlédl jsem ti dnes setkav se s tebou v tvář. S hlubokou vděčností a upřímnou vážností loučím se nyní však od tebe. Tys, ač protivník vyznání našeho, v okamžiku největší bídy a nebezpečenství přijal nás pod střechu domu svého, poskytl nám ochrany i pomoci, umožnil drahému pěstounu mému tichou poslední hodinku, uložil posvátné mi zůstatky jeho do posvěcené půdy a věnovals mu vroucí modlitbu. Bůh ti to, knězi šlechetný, zaplať. — O, kéž bych vystaviti tě mohl všem tvým spolubratřím za vzor, a duch svaté smířlivosti tvé vstou-

piti chtěl v ňádra všech tvých soudruhův i přes příliš horlivých kněží našich. Lépe by nám zajisté pak bylo v zemi české!“

„Nic víc jsem nekonal než svou povinnost,“ pronášel skromně vážný stařec. „Největší a nejsvětější zákon naší víry láska jest. A kdo miluje, nemůže bližního svého ani nenáviděti ani pronásledovati ani jemu škoditi.“

„Otče drahý, požehnej nám na tu naši těžkou, strastiplnou pouť do ciziny!“ prosila teď Marie klekajíc před knězem. I Bohuslav sklonil zbožně hlavu svou.

„Žehnám vám jménem boha nejsvětějšího, nejvýš spravedlivého a shovívavého ke všem. Kéž v prsa vaše sestoupí svatý klid i mír a provází vás všude, kdekoli v cizině daleké noha vaše stane. Kráčejte povždy po cestách rovných a spravedlivých, buďte zbožní a hodní, a nebe rozklene se všudy přívětivě nad vámi. Buďte jeden druhému statnou i věrnou podporou až do posledního vzdechu, a nezapomeňte nikdy, nikdy na tu milou zemi českou!“

„S bohem, s bohem!“ volali teď ještě jednou vzchopivše se Bohuslav i Marie a pak násilím se odtrhnuvše, vykročili na cestu vedoucí prozatím po výšině, na níž se malá víska rozkládala a sklánějící se pak za pahorek k hranicím již saským.

S vlhkým zrakem hleděl za nimi starý duchovní, pak se obrátil k zbylému Prokšovi a Vojtěchovi:

„A kam vy se uchýlíte, moji milí?“

„Kam, otče ctihodný? vrátíme se do naší tiché horské dědiny — domů!“ odpovídal Vojtěch místo otce Prokše, který s celou duší hleděl za odcházejícím s Marií Bohuslavem.

„Půjdeme, otče?“ tázal se pak Vojtěch Prokše.

„Půjdeme, půjdeme, hochu můj!“ a neodvratně

hledě za oběma mladými lidmi zašeptal pak utíraje si poslední slzu ještě z oka: „Bůh je provázej!“

A pozdraviv němou uctivou poklonou starého duchovního, pomalu se obrátil a kráčel s Vojtěchem zvolna po cestě vedoucí s vrchu k lesu a do vnitř Čech.

Starý kněz zůstal tiše před domkem svým státi, utonuv na chvíli v hlubokém zamyšlení. — Brzo však přiletěl jemný větřík večerní a zalehnuv v jeho vážné, stříbrné šediny probudil jej ze zadumání. Rychle pozdvihl zraky své a pohlížel za odcházejícími.

Na pravo zacházel teď zvolna Bohuslav z Olbramovic s chotí svou za pahrbek; krok za krokem mizely postavy jejich, až teď — zmizely již na dobro. Na levo postihl duchovní oba venkovany, jak ostrým krokem brali se s kopce.

„Hle, oni tam odešli z vlasti na vždy, zachovávajíce obětavě i statečně víru svou a přesvědčení své. Je to květ národa, jeho pýcha i chlouba. A tak tebe opustili sta a tisíce tisíců nejlepších synů tvých, nešťastná vlasti má! — Ti zde chudí a prostí vrací se k rodinným chýškám svým a neopouští ni v čase nejhorším oteckou zemi svou. A jdou časům zlým, bídy a útrap nevýslovných plným vstříc. — Ne oni tam se svým snažením a prací marnou v cizině vrátí zemi této blaho a štěstí zas; nikoliv, ti zde, prostí a chudí, bohatí však láskou nevyčerpatelnou, nevystíhlou k rodné půdě a k jazyku svému mateřskému zachrání zemi tuto i národ svůj od zahynutí a zhouby. Tomu lidu trpělivému, prostému a obětavému ty bože mocný požehnej! — ty pak, svatý Václave, vojvodo naší české země, pros za nás a nedej zahynouti ani nám, ani Čechům budoucím!“ —

Starý pán z Domašic.

Povídka

Ferdinanda Schulze.

Matice lidu ročníku XII. číslo 2.

(Běžné číslo 68.)

V PRAZE.
Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých.
1878.

Tiskem dra. Ed. Grégra v Praze 1878.

I.

V Borovanech bylo po odpoledních službách božích. Kostelník a zároveň hrobník Pávek ještě co živ nechoval se tak roztržitě. Vyprovázelť ze zdejší fary už dva faráře do hrobu a jednoho na děkanství do Slavětína; ale ještě nikdy ve chvílích tak důležitých nepřihodilo se mu co dnes. Vzdvihl kaditelnici, z níž ještě modravé kotoučky se hrnuly, pohozenou za dveřmi sakristie a zavěsil ji vedlé zpovědnice na hřebík, kde už po třicet pět let visívá kropáč. Tímto pak neustále v levé ruce mávaje, jakoby vykropoval, prošel prázdnou loď malého kostelíka až dolů ke hlavnímu vchodu, jenž se otvíral jen o vzkříšení a o božím těle k vůli slavnému procesí, a zastrčil na něm také druhou závoru; na zpáteční cestě otočil klíčem v zámku dvířek pobočních, prohnul před oltářem kolena a udělal latinský kříž jako každý kněz. A přece ještě nezašel zpět do sakristie. Těžké kroky jeho opět rozléhaly se prázným prostorem, buď jasně buď temně, jak měřily zde rovné zde jamkovitě prošlapané a proklečené cihlové dláždění, a sporé už kapky svěcené vody rozlétaly se ze starého kropáče poznovu po prázných lavicích, padaly na pavučiny do koutův a některá z nich zasáhla i tu neb onu zasmušilou, prachem valně zašlou podobiznu rytířskou, jež v černých veli-

kých rámcích jedna těsně vedlé druhé vroubily nízkou kruchtu po celé její šířce. Oblečen ve sváteční svůj oděv, památky to po třech farářích Borovanských, tak že v neděli a ve svátek vždycky sám vypadal jako kněz, Pávek ještě jednou se uklonil a pokřižoval před tabernakulum, strčil v sakristii kropáč do kaditelnice, že v ní poslední uhlíček zasyčel, vyndal z dubové skříně a na stolku pod úzkým zamřížovaným okénkem rozestřel pro zejtří ornát černý, ačkoliv pan farář dnes o kázání neohlásil žádnou zádušní mši a včera v Borovanech ani nikdo neumřel, z hluboka si vzdychl a ještě držel čepici v ruce, když zavřev za sebou na klíč nízká dvířka sakristie už kráčel po hřbitově.

Letního času, zvláště za dne tak tichého a slunečného jako dnes, bylo v neděli po požehnání na hřbitově Borovanském, uprostřed návsi na malém návrší kolem starožitného kostelíka, vždycky živěji než v celé ostatní vesnici. Kde kdo koho tu měl, poklekl na jeho hrobě a porozprávěl s ním v duchu opět na celý týden. Zejména ženy, staré i mladé zůstaly zde ještě dlouho, když už i za starým Petrem, jehož Pávek pod kruchtou za křtitelnicí vždycky teprv budíti musil, zavřela se kostelní dvířka. Pomodlivše se usedly buď podlé hrobův buď na nich a rozmlouvaly vespolek, staré o své minulosti, mladší o svých dětech, živých a zemřelých, a nejmladší, co které srdce tížilo. Opodál na cestičkách pod lipami stáli neb na nízké hřbitovní zdi pod košatými jeřáby seděli ve skupinách muži a hovořili o tom, co za celý týden buď v Borovanech buď v nejbližším okolí se přihodilo. Drobná mládež buď seděla babičkám na klíně, buď obcházela dřevěné kříže a slabikovala nápisy, nejraději ty, kde vodová barva deštěm už dávno

se smyla, buď hrála si pod omšenou šindelovou střechou špičaté zvonice, spuštěnou téměř až k samé zemi. Hřbitov učiněná zahrada. Kolkolem při nízké zdi jeřáby, křížem podle písčitých cestiček košaté lípy, každý hrob se svěžím trávníkem a s květinami. Pávek si na něm nemálo zakládal. Nikdy nečekal, až jej požádají, aby jim jejich hrob dal do pořádku; od jara do podzimka pracoval na všech stejně pilně a stejně rád, nedělal mezi svými nebožtíky žádného rozdílu. Nebylo-li právě nic jiného v květu, několik pěkných prutův rozmariny vždy se našlo. Pávek měl toho hřbitovního kvítí v zimě v letě plná okna, a posud vždycky se srovnal i ve statku i v chaloupce. Nejvíce těšívalo jej nedělní odpoledne letní, když viděl, že se tu všem osadníkům tak líbí.

Dnes na něho všechno už čekalo. Nemohli srozuměti, co ještě tak dlouho v kostelíčku dělá. Starý Petr už dávno se přebelhal přes hřbitov, jeho vysoká beranice už zmizela v ouvozu, kudy pod farou se sjíždělo ke mlýnu, a hrobník posud nevycházel. Konečně vrzly dvířka sakristie a Pávek, čepici v ruce, zastavil se podlé cestičky mezi dvěma hroby, na nichž sedělo několik žen s uplakanýma očima.

„Plačte, plačte," pravil k nim. „Osiřeli jsme. Znám těch kněží dost; proto jsem vždycky říkal: vážte si pana faráře Hořínského; takových duchovních jest na světě už málo. Vím, jak se má kázat, mně se hned všechno nelíbí; ale jak pan farář dnes o velké na rozloučenou nás rozebral, to mnou bude trhat ještě pod tím drnem," a mozolovitou dlaní tiskl slzu v zapadlých očích.

„Pravdu máte, sousede Pávku," žalostným hlasem přisvědčila mladá panímáma s červenýma tvářema, všecka ve smutku na hrobě svého ne-

dávno zemřelého manžela. „Právě jsme si povídaly, že nás všechny potkalo veliké neštěstí, když pan farář nás opouští. Znám jej teprv dvě léta, co jsem přišla do podhajského mlýna, ale ctím jej co kněze, jenž umí ukazovat pravou cestu života na zemi i na věčnost. Nikdy nezapomenu, jak tu mému nebožtíku“ — a škytajíc sklonila se k zelenému hrobu, aby na něm udělala tři kříže — „ulehčil poslední hodinku. Myslila jsem tenkráte, že je to opravdu radost, umírati, když on člověka k tomu připravuje.“

„Nemám daleko do sedmdesáti,“ vece Pávek přistupuje ještě blíže k panímámě Javorské: „viděl jsem kousek božího světa, vím, jak to vypadá u nás a jak jinde. A to všechno, co máme dobrého, pochází od pana faráře Hořínského. Teď teprve seznáme, koho jsme po dvanáct let mezi sebou měli.“

Mezi tou řečí přibývalo žen kolem Pávka. Představená Vítová obrátila se k němu se slovy: „Snad nám pan farář přece nemusil udělat takový zármutek?“

V Pávkovi hnula se církevní důstojnost. Žalost zmizela s jeho tváře, staré oči náhle vzplanuly, jako když prudký vítr zaduje do uhlí ještě živého ale popelem pokrytého. „To nejde jinak,“ obrátil se k Vítové a hrdě se vzpřímil, rozpomenuv se, že jeho pán došel povýšení. „Povinnost volá jej na vyšší místo. Nebožtíka pana vikáře nemůže v Slavětíně nahraditi z celého patronátu nikdo lépe než on. A v zámku chtějí míti sobě na blízku jen takového duchovního, jehož by mohli také k sobě zváti. To jest trochu také čest pro nás,“ připojil, pohlížeje vítězoslavně kolem sebe na celé shromáždění. Neboť nežli domluvil, byl obklíčen zástupem osadníkův obojího po-

hlaví. Té chvíle pocítil, že mezi všemi sousedy jest osobností nejpřednější, že všichni považují jej za svou hlavu, která snad by ještě mohla všechno změniti, čím celé Borovany dnes bolestně se rozčilovaly.

Sám starosta Vít, který proti hřbitovu na svém dvoře prohlížel pod kůlnou silný řebříkový vůz, připravený k zejtřejšímu stěhování pana faráře, slyše hlasitý hovor zaznívati přes hřbitovní zeď, volným povážlivým krokem postupoval z vrat na náves, po návsi přes cestu k hřbitovním schůdkám, až konečně také se octnul, kde Pávek měl hlavní slovo.

Přišelť právě k tomu, když Pávek tiše naslouchajícím vypravoval, pan vikář ve Slavětíně že umřel, poněvadž byl vikářem. To prý jest neštěstí každého kněze. Na těch visitacích všude množství jídla a pití, těžkého vína a silné kávy, a než se odbude několik takových hostin za měsíc, má prý toho člověk někdy dost na celou věčnost. Pan vikář Růžička byl zvláštní milovník silné černé kávy, pil ji všude po visitační hostině, aby dobře zažil, vždy několik kofíkův, tak dlouho až sedě usnul. Ostatní hosté musili pak při stole vždy dvě, tři hodiny čekat, až jemnostpán opět se probudil. Ale posléze, právě tomu šest neděl, na Kamenné Lhotě, kde bývá nejslavnější visitace, pan vikář u stolu usnul a už se neprobudil.

„Jak jsem to uslyšel, první moje myšlenka byla: pana faráře jsme ztratili. Však jsem to také hned povídal tuhle pantátovi," pokyvnul k starostovi.

„Obec naše," odvětil starosta Vít, statný padesátník, „velebí pana faráře Hořínského co největšího dobrodince svého. Cokoliv u nás teď potěšitelného a užitečného, z jeho ducha jest, z jeho

práce, z jeho rady a pomoci. Školu máme nejlepší daleko široko; ústav chudinský zbavil naši osadu hanby, že chuďasové k práci neschopní nemusí choditi po žebrotě a tuláctva u nás není. Láska a vděčnost naše navždy zůstanou při tom vzorném knězi a šlechetném dokonalém člověku. Kéž bychom dostali jen z polovice náhradu!“ dodal s povzdechem.

V zástupu ozvalo se hlasité škytání. Starosta chtěl zakryti vlastní pohnutí a zamířil k sousedu Dvořákovi, jehož byl spatřil přicházeti od zvonice.

Pávek opět zůstal hlavou truchlícího sboru.

„To právě jest největším neštěstím naším,“ vykládal mu dále, „že teď dostaneme kněze, který byl vysvěcen jen s tou podmínkou, že nikdy nebude farářem. Znáte jej všickni, pana pátera Kličku ze Slavětína. Ale má dva mocné strýce blíže biskupského dvora, ti mu pomohli, a pan správce Slavětínský dokázal paní hraběnce, chceli pana pátera Kličky aspoň při svém zámku se zbaviti, že nesmí překážeti jeho strýcům, kteří pro něho vyhlídli zdejší faru. Tak jsme jej dostali a zejtra se k nám přistěhuje.“

Zavládlo hluboké ticho.

„Vždycky se více mluví, než je pravda a lidé nejrychleji se dělají nepřáteli tomu, koho neznají.“

Tak ozval se v zástupu drsný hlas mužský a zraky všech utkvěly na hajném Vackovi, jenž houpaje svrchní část hřmotného těla na dlouhé a silné dubové holi, několik krokův od Pávka už po některou chvíli s trpkým úsměvem mlčky naslouchal projevům obecného zármutku. A mrsknuv potměšilým okem po Pávkovi, dále prohýbal se na své sukovité podpoře.

Však Pávek ještě potkal se s tím hadím pohledem a prohodil k hajnému: „Slušelo by se

pro Vás lépe, kdybyste nám tuto chvíli nekazil. Vy jediný z celé farní osady dnes radujete se. Ale Vaše radost slouží panu faráři ke cti a chvále. Víte, že jsem Vám tak často donášel pozvání, abyste se dostavil na faru. Teď se těšíte, že budete míti pokoj.“ A měkký hlas dobrého starce se chvěl.

Panímáma Javorská, při Vackovi nejbližší, změřila jej pohrdlivě od hlavy až k patě a odvracujíc se od něho pravila: „Jsme zde samí přátelé a ctitelé pana faráře Hořínského; kdo jím není, tomu budeme vděčni, půjde-li svou cestou dále.“

Po těch slovích otevřenou náručí tiskla celý zástup dále mezi hroby, aby hajný viděl, že s ním nechtějí nic míti.

Nebylo k takové proti němu nechuti ani potřebí, aby Vacek se postavil na odpor dnešním citům celé osady; jeho pověst v občanstvu Borovanském byla velmi špatná. Vědělo se o něm, že rodič ze sousedních Domašic, kde jeho otec byl správcem, už asi před dvaceti lety náhle zmizel do světa a potuloval se, až jej odvedli k vojsku. Tam že se dostal do služby k mladému hraběti ze Slavětína a ten že pak mu pomohl na Slavětínsku za hajného. Teď že trápí a trýzní svou dobrou ženu a svým nepořádným živobytím celou svou rodinu uvádí do bídy. Muži se mu vyhýbali a ženské jej nenáviděly, dávajíce mu své smýšlení všude zřejmě na srozuměnou. Ale Vacek nelepšil se ani po nejupřímnějších domluvách, na jichžto vyslechnutí pan farář Hořínský často volal jej po Pávkovi k sobě. Z ostatních lidí pak dělal si ještě méně a jako schválně chodil tím častěji mezi ně, čím více na nich viděl, že se jim protiví.

Také dnes pospíchal z hajnice do Borovan, věda, že tam bude valná schůzka. Žena jeho hned

po jídle svátečně oblekla obě svá děvčátka, jedno sedmileté a druhé pětileté, uvázala si na hlavu velikou běloskvoucí plínu, s tmavofialovými květy na obrubě, a vidouc svého muže se zamhouřenýma očima ležeti vedle kamen na lavici, pravila odcházejíc ze světnice: „Jdeme na Borovan na požehnání!“ Hajný neřekl ani slova, dělal, jakoby spal; ale sotva minulo čtvrt hodiny, kvapně se vzdvihl, sňal z hřebíku vedle dveří novou šedou kazajku a nedělní klobouk se zlatým žaludem, zavřel hajnici a nejkratší pěšinou lesní spěchal dolů do Borovan. Nemyslil jinak, nežli že jeho žena půjde na faru, aby se svým ochrancem se rozloučila a naposledy u něho si postěžovala. Však zmýlil se. Hajná, malá, utrápená ač ještě dosti mladá žena, nemajíc na spěch, volným krokem ubírala se s dceruškami delší cestou ouvozovou do kostelíčka Borovanského. K vůli mladšímu děvčátku odpočívala přes tu chvíli, tu na kyprém mechu pod košatými buky, tu u studánky pod dubem, tu v jahodišti na pasece, tu na skáliskách pod rozklenutými keři lískovými.

Hajný stál už v Borovanech před hostincem a skryl se za sloup, aby ho rodina jeho nespatřila. Obě děvčátka přinášela věnečky z lesních květin. Matka uvíjela jim je cestou, aby je přinesly na hrob svého bratříčka, jenž odpočíval vedle zvonice pod bezovým keřem.

Tam také seděla s nimi hajná, když její muž na prostřední cestičce hřbitovní za rozhorlenou panímámou Javorskou s klidnou, ledovou trpkostí zvolal:

„Co my se tu budeme hádati o kněze. Však nás bez nějakého jiného nenechají, když nás opouští posavadní, poněvadž se bude míti jinde ještě lépe než se měl zde. Mně jest kněz jako kněz; když

má posvěcení, dovede sloužiti mši a kázati jeden jako druhý. A byl by to věru velmi slabý kněz," pokračoval volněji, potrhuje při tom levým koutkem svých rtův „aby kamkoliv přijde, nedovedl dostati všechny ženské na svou stranu. Takového jsem na světě ještě neviděl. Vsadím svou halenu, že i nejctnostnější vdovička u nás zapomene na faráře Hořínského a bude chválit faráře Kličku, jak mile on jen sváže ruku její s rukou nového muže. A třeba bych se k němu nelísal pro nějaký ten starý kabát nebo pro několik brázd bramborův, já od žádného faráře nic nepotřebuju, nemusím žádného ani si přáti ani obávati se."

Pávek i panímáma Javorská už strojili se k odpovědi, kdy tu mezi nimi a Vackem, jenž stoje naproti nim jizlivě se usmíval, objevila se hajná, po každé straně dcerušku, a co nejvlídněji ujímajíc svého muže za rámě, pravila tesklivým hlasem:

„Pojď Františku s námi tam za zvonici, už jsi tam dávno nebyl u našeho Josífka!"

Děti tisknouce se k matce bázlivě pohlížely na otce. Vacek pevně pojal ženu za ruku a táhna ji ze zástupu zvolal:

„Půjdeme domů."

„Rychle divenky," sklonila se matka k dětem, „půjdeme s tatínkem domů." A ještě jednou smutně pohlednuvši ke zvonici na roveček, ozdobený nejkrásnějším kvítím lesním, šla s děvčátky za mužem.

Před samou farou potkali se s panem farářem, jenž právě vyšed z domu, pohlížel na ouvoz, který vede ze vsi vzhůru k lesu Domašickému.

„To mě těší nejvíce z mého dvanáctiletého pobytu zde, že Vás milý Vacku vidím spokojeně kráčeti s Vaší hodnou rodinou," přívětivě promlu-

vil farář a stanul, aby hajného nechal přejíti před sebou.

Vacek bezděky smekl a mlčky sklopil zarputilou tvář k zemi. Hajné zaleskly se slzy v očích. Děti běžely, aby panu faráři políbily ruku.

„Řekni Andulko tatínkovi a mamince, přijdou-li do Slavětína, aby zašli také na faru, a vás ať přivedou s sebou," pravil farář, hladě dítky po tváři.

„My přijdeme," volaly děti běžíce zpět k matce. Hajná byla by duchovnímu otci ráda sklesla k nohoum, a váhala v kroku, jakoby čekala, že pan farář ještě nějaké tak pěkné slovo k muži jejímu na rozloučenou promluví; to by jí v žalostech jejích bylo velikou útěchou. Však znamenaje svou ženu několik krokův za sebou, aniž by sám se obrátil, Vacek zhurta se ozval:

„Vždyť přece vidíš, že velebný pán nemá pro tebe žádného času; musí ještě na Domašice rozloučiti se s tím starým bláznem, od něhož se měl tak dobře, jak už nikde na světě míti se nebude."

Hajné zvlhly oči, pojala dítky za ruce a mlčky spěchala za mužem, jenž hned nade vsí za křížem uchýlil se od ouvozu, jenž vedl k hajnici a neohlednuv se zmizel v houští lesním. Hajná s dětmi vracela se domů kudy přišla.

Výstup s Vackem zkazil celé nedělní odpoledne na hřbitově. Všichni byli rádi, že nepříjemné rozmluvě s ním hajná udělala náhlý konec; ale nemilý pocit zůstal ve všech i po jeho odchodu. Panímáma Javorská jala se urovnávati zelenou obrubu na hrobě svého muže a teprvé za chvíli, ovinujíc dlouhý prut drobnolistého, lesního břečťanu kolem železného, pozlaceného kříže, ozvala se přitlumeným hlasem: „Takovému člověku nejlépe se vyhnout. Cti s ním nikdo nenabude."

Pávek, všechen rozechvělý, mínil, že musí teď na faru do zahrady, připraviti všechno k stěhování včeliček, a vzácnější květiny že také vyndá ze země a naloží na vůz, neboť kdo ví, bude-li nový pan farář také milovník květin. Starosta Vít vrátil se ke společnosti se sousedem Dvořákem, aby se dověděl, co tu bylo s Vackem, jejž tak na kvap přijíti a odejíti viděl. Panímáma právě dovázala břečtan kolem tabulky, kde zlatým písmem ještě v čistém lesku se skvělo jméno jejího muže, a urovnávajíc na sobě smuteční šat, nabídla se starostovi, že mu to všechno cestou poví. Šli spolu napřed a panímáma dávala pohyby svých rukou na jevo, že ji vlastní vypravování rozčiluje.

Pávek přidružoval se k Dvořáku, když tu z farních dveří proti hřbitovnímu vchodu vystupoval pan farář. Kvetoucí čtyřicátník: prostřední silná postava a plné zdravé tváře. Nízký plstěný klobouk, černý až na kolena sahající kabát a v pravé ruce hůl, kterou míval, kdykoliv odcházel dále z osady.

„Poslední návštěva z Borovan u starého pána v Domašicích!“ vece Pávek pokynuv Dvořákovi k faře. „To bude také smutná hodinka pro oba,“ pokračoval skoro šeptem. „Starý pán to jistě odstůně. Dnes o kázání nemohl jsem se na něho samou lítostí ani podívat. Přes tu chvíli klonil hlavu na stolici. Věděl, že také ztrácí velmi mnoho.“

„Teď teprv vidím,“ přisvědčoval soused Dvořák, malá zavalitá postava s velikou hlavou a kulatým obličejem, neobyčejně osmáhlým, „teď teprvé vidím, jací nerozdílní přátelé byli starý pán na Domašicích a náš pan farář. No, mohou jimi zůstati i příště. Do Slavětína není z Domašic dále než do Borovan.“

„O to by nešlo,“ mínil Pávek, „na Doma-

šicích prohání se dosti koní po dvoře, ale zvyk jest druhá přirozenost. Do kostela tam starý pán zajisté nebude jezditi. Má zde u nás tu svou zvláštní stolici při oltáři, a když do ní sedne, zdá se mi, že on jest patronem zdejšího kostelíka, jemu vlastně že náležejí Borovany. V Slavětíně vedle hraběcí rodiny by to tak neměl. A všimnul-li jste si už někdy, jak opravdu starému pánu se u nás líbí? Kdykoliv mu pomáhám do kočáru, chválí mě, že mám hřbitov i kostel v takovém pořádku.“

„Však jste mu tam v koutku za sakristií pod tím krásným šípkovým keřem upravil velmi pěkný sedánek,“ vece Dvořák „a takoví páni bývají za maličkost velmi vděčni, když se jim tím udělá něco k libosti.“

„Také si to pamatujete?“ tázal se Pávek se sladkým úsměvem. „Bude tomu teď už šestnáct let, má nebožka ještě žila, a otec starého pána byl na nejvýše dvě leta v hrobě. Však tam leží v koutku za sakristií, jak dědic a nynější pán na Domašicích byl nařídil, právě vedle Štěpánovic Frantiny, dej jí bůh lehké odpočinutí; je jí mně také líto a nerad jsem ji zahrabával, neměli jsme od té doby takové děvče na celé farnosti. Tenkráte, bylo to asi tento čas, také v neděli odpoledne, slunce jen pražilo, pan Kajetán Zeman, říkali jsme mu ještě pořád „mladý pán“, ačkoliv byl už hezký přes čtyřicet, tam pod šípkovým keřem seděl na zemi, hlavu na prsa skloněnou jako v nejtěžším zármutku. Vyhýbám se, když někoho tak truchliti vidím. Ale pan Kajetán mě zavolal a ptal se mne, nepotřebuji-li nic z lesního křoví neb stromoví pro hřbitov, že dostanu, co budu chtít. Brzy potom jsme sázeli tyto jeřaby uvnitř zdi hřbitovní, tyto lípy vedle cestiček a tam ty

břízy za zvonicí. Také ze své zámecké zahrady posýlá mi od té doby každého jara hojnost pěkných sazeniček, abych je tu po hrobech rozsázel. Vidíte je tu všude, buď ještě v květu, buď odkvetlé. Rozumí se, že jich dávám nejvíce na hrob jeho otce a pak na hroby sousední, když tam starý pán přijde a usedne, aby neměl kolem sebe poušť. Nejlépe má se při tom Štěpánovic Frantina, na ni nesmím zapomenouti nikdy.“

„To asi starý Štěpán má radost?“ namítl Dvořák, „sám, když tamtudy jdu, myslívám si: vidíte, ta tu odpočívá v samém kvítí, že jí tu lépe, nežli za živa jí bylo.“

„Chuďas Štěpán vždycky pláče, když to vidí, a kolikrát už mi povídal: ani nevím, čím se to stalo, že moje dcera leží vedle nebožtíka pána Domašického.“

„Vy to víte nejlépe, milý Pávku,“ odvětil Dvořák, „pod tím drnem jsme si všichni rovni. Ale já se nepamatuju, že by nebožtík pan Zeman byl býval na Štěpánovic rodinu nějak zlý. Žili v jeho službě: Štepán tenkráte ještě hlídal Domašický les, sem k Borovanům, a bydlil nad kamenným lomem v hajnici, kterou nynější pán si dal zařídit pro sebe a kde zvláště letního času k večeru nejraději bývá. To je pravda, Štěpán od nebožtíka pána zkusil dost, proč prý své dceři tu marnost trpí, že z toho nic dobrého nepojde ani pro ni ani pro něho.“

„Nu, to měl nebožtík pán zcela pravdu. Frantina zaplatila svou marnost životem a co tu po ní zůstalo, dělá Štěpánovi dost veliké trampoty. Mohl by míti už svatý pokoj a musí se starati o vnučku.“

„Tak nejhorší to není,“ odvětil Dvořák. „Štěpán mně sám pravil, když Frantina skonávala,

že mu odevzdala knížku na dva tisíce zlatých pro toho sirotka. Z toho vidíme, že Štěpánovo vnouče jest nyní už dost bohaté a že časem svým bude ještě bohatší; neboť z toho kapitálu nemusí se už na osmnáctý rok ani krejcaru brát, poněvadž Štěpán i s vnučkou, po matce Frantinou, má veškeré třeba sebe skrovnější opatření v zámku.“

„To asi už nikdy nepřijde na jevo,“ pravil Pávek, „čí dcera nynější pilařovic Frantina asi byl.“

„A co na tom už teď záleží?“ namítl Dvořák. „Frantina zůstane čím je, ať otec 'její byl kdokoliv. Hoši už se na ni rádi dívají, jest hezké děvče, ví se, že má po matce ty peníze, bude-li mít jen trochu štěstí, může se vdát do statku.“

Stanuli už na návsi před farou a dívali se za panem farářem, jenž nade vsí ovocným stromořadím už kráčel k Domašickému lesu. Stáli ještě některou chvíli, v němém zamyšlení upírajíce své zraky v tu stranu. Konečně Pávek přerušil ticho: „Musím už k těm včelám, abych před východem slunce mohl je naložiti. Také možná, že panenka bude potřebovat mé služby při zamykání beden a skříní. Snad Vás tu ještě zastihnu, chci si v kostele ještě všechno na zejtří přichystat. Bude to poslední služba, kterou panu faráři prokážu,“ dodal s povzdechem. Odešel na faru, zůstaviv souseda Dvořáka uprostřed ouvozu.

Ostatní společnost tím časem také už vytratila se ze hřbitova, jen několik babiček po různu ještě sedělo na hrobech v úpalu slunečním. Jedna dřímala, majíc hlavu opřenou o kříž, ta tam přemykala zrnka klokočového růžence z dlaně do dlaně, co zatím malé vnouče vedlé ní dělalo důlky v zemi a zahrabávalo do nich drobné kamínky; ona, svadlé, žilovité ruce spuštěně v klínu a hlavu k prsoum nakloněnou, nepohnutě pohlí-

žela v dáli jako ve svou mladost. Na návsi počala dováděti školní mládež; hospodáři scházeli se před farou, kde starosta Vít s panenkou rozmlouval, a opět rozcházeli se po jednotlivých staveních, aby opatřili poslední přípravy na zejtřek.

Tím časem hospodyně buď v košíku, buď pod zástěrou snášely do fary, co tak dům dá: kus drůbeže, nějaký mandel vajec, několik žejdlíkův smetany, nějakou liberku čerstvého másla, hrneček medu, štučku domácího, vybíleného plátna, uzlíček prachového peří, aby pan farář nepřišel do Slavětína s prázdnýma rukama. Každá pospíchala kolem panenky do otevřených dveří farních a skládala svůj dar v kuchyni na stůl, však ani jedna nevyšla zpět, pokud panenka stála venku před farou.

Madlenka, o několik let starší sestra pana faráře, obecně jen *panenka* zvaná, drobným ostrým krokem vběhla do síně. Tu nalezla po obou stranách řadu žen, kteréž přišly rozloučiti se s ní. I jiné ještě přicházely, každá s nějakým dárkem a byť to byl jen bochníček černého chleba neb hrneček lesních jahod, ozdobený zeleným věnečkem. Panenka byla štědrosti a přízni Borovanských hospodyň odedávna zvyklá, o drůbež nebylo u ní na dvoře po celý rok nouze, v klenbě nikdy nevyšla zásoba másla, smetany, vajec a v dubové truhle vedle Madlenčiny postele leží nejkrásnějšího plátna, že zejtra dva silní muži budou mít co dělat, aby ten poklad vzdvihli na vůz. Ale dnešní dary dojaly panenku, že nemohla promluvit; jen objímala a líbala se s těmi dobrými lidmi.

Loučení ještě trvalo, když Pávek vešel z farního dvoru do síně a pospíchaje ke dveřím, které vedou na náves, zvolal:

„Teď zde udělejte místo, budeme ho mnoho potřebovat.“

Spatřil ze zahrady povoz ze mlýna podhajského zahýbati před faru. „Vida, vida,“ pravil k sobě samému, „panímáma Javorská nechce, aby pan farář ve Slavětíně hned první den musil kupovati mouku.“ A spěchal skládati; podržel koně, ač toho nebylo potřeba, a vida, že vozka ještě s jedním chasníkem několikráte měli co odnášeti do fary, pravil:

„Panímáma Javorská se vyznamenala!“

„Ať vědí v Slavětíně, koho dostanou na faru, že je to někdo jiný, než koho oni nám dají,“ prohodil chasník.

II.

Tím časem farář Hořínský ubíral se na Domašice, k starému pánu, panu Kajetánu Zemanovi. Za ovocnými sady vstoupil do lesa, jenž po mírném, asi tři čtvrti hodiny táhlém svahu od Domašic sem sbíhal. Byl to míchaný les: duby, buky, habry, břízy, sosny a jedle rozmanitého věku dělaly s keři babykovými, lískovými a jalovcovými houšť místy neproniknutelnou.

Dvě cesty vedly tudy z Borovan na Domašice. Kratší, ouvozová, modřínovým stromořadím ovroubená; druhá o něco delší podlé potoka, neb raději přes potok, jenž z pohraničného pohoří, as tři hodiny odtud vzdáleného, sem se stáčel, úžlabinou velmi křivolakou mezi hustými a vysokými olšemi se vinul a pod lesem Domašickým trávnatými lučinami Borovanskými k mlýnu v Slavětínském háji pospíchal. Po silných deštích nebo když nastalo tání, farář chodíval na Domašice raději

ouvozem; potok přinášel mnoho vody z hořejších lesův a přetínaje lesní cestičku svými oklikami téměř každých sto krokův, úplně ji zaplavoval.

Dnes postupoval tudy duchovní volně vzhůru; po dlouhém suchu táhl se jen tenký pramínek vodní černým pískem pod vymletým, tu rozklenutým, tu roztřepeným kořáním olšovým tak pomalu, že jen plavající po něm list dokazoval jeho živost.

Farář s pocitem nevýslovné blahosti ukláněl odkrytou hlavu svou pod listnatými haluzemi keřův habrových a lískových, kteréž přes cestičku k sobě se pnouce, nad ním nízko se klenuly a nejlahodnějším chládkem jej ovíjely. V korunách starých dubův a sosen, jež vznášely se v modré jasné výši, tu ojediněle, tam ve skupeních, teplý větřík v líbezném šumění vyprávěl své pohádky. Drobné ptactvo lesní už skončilo svůj polední spánek a ozývalo se kolkolem, dole i nahoře, tu černou postavou farářovou vyplašeno z trávy neb s nízké větve, tam dále od cesty pod hustým zeleným krovem protínajíc třepotavým letem zlaté prameny slunečního světla a objevujíc se střídavě v stínu a v světle za muškou nebo kovolesklým broučkem. Slavík a kukačka ovšem umlkli už dávno; on jen u potoka za hmyzem se honě náhle stanul, své táhlé hrdélko vzpřímil a veliké temné, důvěřivé oko na tichého chodce upřel; kukačka se zelené výše své neustále plaše kolem se rozhlížejíc, ani nevyčkala, až příchozí se přiblíží, vzletla a zapadla do zelených vrcholův protější strany. Pěnkava, zvonek, sedmihlásek a jiná zpěvná družina sedíce a přeletujíce prozpěvovali podlé potoka, dále v stráni vrkal doupnák a s nejvyššího hřebene hustého chlumu panoval daleko nad krajinou majestátní hvízdot drozdí.

Srdcem farářovým zaznívaly ty známé písně ptačí!

Co se tudy za dvanáct let nachodil, jak často vedla jej sem touha po svaté samotě přírodní, co se tu nabýval každé roční doby; vídal, jak rozvíjejí se pupeny a přibývá listův, věděl, v jakém pořádku stromy za sebou kvetou, znal nejlahodnější stinné klenby a mohl každému listu povědětí, kdy jeho bujná zeleň počne zase žloutnout, rudnout a opadávat. Podél potoka mezi Borovany a Domašicemi nepřiletěl a nesbíral na hnízdečko ani jediný nový ptáček, aby o něm farář Hořínský nevěděl, školní mládež Borovanská nesměla hrubou rukou dotknouti se ani jediné zpěvné rodiny, a když v pozdním létě počal les umlkati a brzy potom také samotěti, farář Hořínský věděl, kdy který zpěváček stichl a zmizel.

Les byl Hořínskému jako druhý kostel; zde vzala původ svůj jeho nejkrásnější a nejdojemnější kázání, odtud přinášel si do svého příbytku spokojenost, do školy lásku k mladému pokolení, do zpovědnice léky slabostem lidským, na kazatelnu nadšení pro blaho svého stádce, k lůžku smrti útěchu zkroušeným a podporu zoufajícím; jeho lidství a kněžství vycházelo odtud.

Proto kráčel dnes tak příliš zvolna. Byl sice velmi parný den, ale celým lesem vanula taková svěžest a lahoda vonného vzduchu, že se mu zdálo, rozkošnější chvíle že ani sám posud tu nezažil. Zastavil se, pohlédl hustou zelenou sítí vzhůru k čisté modré obloze a z hluboka vzdychl, aby celou svou bytost napojil tou slastí lesní, s kterouž dnes také se loučil.

Už přešel mnoho oklik potočního běhu, a nepotkal a nespatřil ani jediné lidské duše. Jen

za sebou slyšel zdaleka zaznívati tenký zpěv dětí Borovanských; šly do lesa na černé jahody.

Pěšinka lesní ještě jednou skřížila se s potokem a z olšových stínův vymkla se na podlouhlý, bujnou travou porostlý palouk, kolkol věkovitými duby ověnčený. V levém koutě na hořejším konci té krásné samoty stala na vysokých jehlách píla, za kterou mocná vysoká hráz objímala rybník. Pod pilou vyrovnána byla v hranicích prkna, na hromadách ležely latě, opodál topinky. Klády navalovaly se s hráze.

Dnes nešla píla; stavidlo na hrázi bylo úplně spuštěno, s vysokého koryta jen slabounká nitka bělela se v záři sluneční přes tiché kolo a rozprašovala se dole ve vymletém podtrubí na velikých kamenech. Slunce sypalo paprsky své do té rozkošné samoty. Farář Hořínský blížil se píščitým ouvozem mezi vysokou travou k píle. Několik havranův vzdvihlo se na hrázi, vzduchem zašuměla těžká černá křídla a plaché ptactvo sneslo se na okolní duby.

„Co jste se lekli?“ ozval se za nejbližší hranicí prken svěží hlas ženský, a sotva že dozněl v tichých stráních, už stanula na prkenném hradě dívčí postava.

Na osmáhlé tváři ruměnec; přes těsný červený živůtek, z něhož široké bílé rukavy až k loktům sáhaly, dva černé vrkoče, řásnatá až po kotníky splývající sukně, se živůtkem jedné barvy. Ruce v sepnutí spuštěné, tak s ohrady své rychlým úklonem hlavy pátrala v levo i v pravo, co asi družné její havrany tak náhle vyrušilo z klidu nedělního odpoledne letního. Ale sotva spatřila faráře, spustila se po prkenné stěně dolů, několik lehkých krokův, a sklánějíc se k jeho ruce už ji líbala.

„Jsi tu opět sama, Frantino?“ tázal se jí fa-

rář, když byla vzdvihla k němu své oči, „kde pak je dědoušek?“

„Ještě se nevrátil z požehnání,“ vece děvče, skromně ustupujíc za duchovním.

„Musíš zde na něho čekati? Šli bychom spolu na Domašice,“ pokračoval farář.

„Jsem tu ráda, zvláště v neděli, když tudy nikdo nejezdí a píla nejde. Teď zde mám počkati, až dědoušek přijde.“

„Viděla jsi v poledne starého pána?“

„Zůstala jsem v kuchyni, paní Terezka nosila dnes sama na stůl, ale vypravovala, že starý pán ani nedojedl, nemluvil a smuten odešel do svého pokoje.“

„Dědouška jsem spatřil o požehnání, byl dnes už dvakrát v Borovanech.“

„Ráno tam nesl květiny na hroby, starý pán nařídil.“

„Frantino“, obrátil se farář na hrázi k dívce, pojal ji za ruku a vložil do svého hlasu všechnu svou srdečnost. „Nikdy nezapomínej na ten hrob pod šípkovým keřem za sakristií, odpočívá tam tvá ubohá matka. Nikdy neodcházej z kostela, abys si tam nepoklekla k vroucí modlitbě, to místo budiž ti nejdražší na světě. Zasteskne-li se ti někdy, víš, že neodcházím daleko a že se mně můžeš svěřiti se vším jako svému otci.“

Její tvář vzplanula ruměncem až po čelo a hned jakoby opět všechna krev z ní byla zmizela, veliké slzy vstoupily jí do temných očí, farář cítil, jak její ruka v jeho zimničně se zachvěla; Frantina sklonila se před ním hluboko, odkvapila jako laňka zpět po hrázi dolů, pod pílu a zmizela mezi hranicemi prken.

Farář pohlížel za ní některou chvíli okem velice soustrastným, tu spatřiv vycházeti starého pi-

laře Štěpána z dolního lesa na palouk, zvolal povýšeným hlasem:

„Frantino, dědoušek už jest tady, půjdu pomalu napřed, snad mne dojdeš.“ A obrátil se k Domašicům.

Cesta po mírném svahu zatáčela se v pravo řídkým mlázím březovým.

Jalovcové kupky svěží zelení skvěly se mezi bělokorými břízkami, jež řídnouce vždy více sbíhaly téměř až k samému rákosí na pokraj rybníka.

S této cesty byl nejrozkošnější pohled na celý úval lesní. V levo k Borovanům míchaný les prostřední dospělosti, nad ním porůznu rozklenuté koruny věkovitých dubův a prostředkem černá rýha hustých vrcholkův olšových na znamení, kudy dole potok se vine; naproti za rybníkem mocné kmeny borové, jichžto temné vrcholy po příkré stráni vystupovaly jako zeď. U prostřed nad zeleným paloukem mezi vysokým rokytím, lýčím a rákosím skvoucí hladina vodní, s ostrůvky bílých a žlutých růží jezerních, leknínův a stulíkův, v jichžto rozpjatém temně zeleném listí četné lysky a potápky bílé brázdy kreslily. V pravo, kde rybník na vřesovitém suchoparu z přitékajícího potoka měl svůj počátek, nad nízkou porostlinou v malé vzdálenosti vypínalo se na modrém pozadí vzdušném bílé průčelí dlouhého stavení s červenou střechou a malou vížkou, jejížto báň přes les, luka i role daleko po údolí jako plamínek zářila.

Sem k tomu stavení ubíral se farář Hořínský. To byly Domašice, sídlo a vlastnictví starého pána, jenž v Borovanech byl spolupatronem kostelíka, s hraběcím držitelem sousedního Slavětína.

Slunce ještě silně pálilo, když duchovní nízkou brankou v zavřených vratech vstupoval do

nádvoří zámku Domašického. Ještě se ohledl, jde-li za ním Frantina. Nešla.

Zaměřil přímo k protější dlouhé budově o jednom poschodí, vzdvihl oko k prostředním, malým, zamřížovaným oknům. Malé tabulky, mimo jediné okno plné květin, byly zakaleny; však farář přece postřehl, jak za nimi právě nad vchodem domovním mihla se vysoká postava.

III.

Byl to *starý pán*, jak mu v Domašicích a v sousedstvu říkali, pan Kajetán Zeman.

Už déle než hodinu netrpělivě byl obcházel ve své neobyčejně dlouhé nízké komnatě od jednoho okna k druhému, stále pohlížeje k nádvorní brance. Věděl, že dostane dnes poslední návštěvu posavadního faráře z Borovan.

Byl patrně rozčilen, jakoby očekával něco rozhodného a osudného ve svém životě. Po obědě, jen nedbale skončeném, pospíchal ze sousedního bytu správcova vnitřními dveřmi do vlastního příbytku, pokynuv toliko paní Terezce, správcově sestře a hospodyni, aby černou kávu přinesla za ním. Paní Terezka, malá zavalitá postavička s dvojatým lalouškem pod malou bradičkou, s dobrýma očima, s velikou modrou zástěrou a s vysokým, pevně naškrobeným čepcem, jehožto klesání neomylně měřilo čas od neděle až po sobotu, vzdvihla se stolu tácek s kávou a následovala starého pána. Postavila nádobu na konec dubového stolu, kde pod trnožem ležela veliká čtverhranná podnožka ze šedé plsti, a starostlivým hlasem tázala se starého pána, jenž hned u prvního kalného okna se zastavil, neráčí-li milostpán už nic poroučet?

„Přijde pan farář," odvětil s patrným pohnutím starý pán, „snad bychom jej měli také něčím uctít?"

„Už jsem připravila," spokojeně usmívala se paní Terezka a batolila se ke dveřům, kudy byla přišla.

Pan Kajetán Zeman, hubená, vysoká, ale posud vždy vzpřímená postava, ač šedesát let už dávno přes ni přešlo, měl na sobě svůj slavnostní domácí šat. Kabát z temnozeleného sukna, krátký život, jednou řadou velikých žlutých knoflíkův kovových těsně spjatý, červený nízký stojatý límec, nad nímž jako sníh bílý šátek krční vysoko do týla a na bradu vystupoval, v předu malým uzlíčkem konče. Od pasu splýval oděv jako sukně velmi volného objemu téměř až na kotníky; pod ním objevovaly se lesklé až po kolena vysoké holínky. Sporé, silně prošedivělé vlasy pokrývala nízká čapka z černého aksamitu s dlouhým těžkým střapcem. V tomto obleku, jehož valně zašlá barva jevila nepopíratelné znaky starožitnosti, bledá, zapadlá, silně zvraštělá a úplně bezvousá tvář starého pána měla zvláště ostrý obrys a brala na sebe jakousi vyšší důstojnost.

Byl to věru zajímavý pohled na tuto postavu starého pána ve vlastním jeho příbytku. Stavení bývalo klášterem jeptišek. Z dlouhé úzké chodby, z níž malými zamřížovanými okny pohlíželo se do zahrady, vedly dvéře vedle dveří do komnat druhdy jednooknových, s vyhlídkou na dvůr. Toliko jediná komnata měla dvě okna. Tam bydlívala velebná matka. Teď to bylo obydlí správce Přibila. A ze šesti hned vedle po řadě jdoucích klášterních komůrek upravila se dlouhá komnata, v níž nalezáme starého pána. Pět dveří z chodby jest vždy pevně zavřeno; šestými starý pán prochází, nechce-li

jíti sousedícím bytem správcovým, z něhož k němu bylo otevříno ve dne v noci. Proti každým dveřím mřížované okno, kalné, zaprášené, jen šesté čisťounké, průhledné, od jara až do zimy květy a zelení naplněné. Nejblíže k tomuto oknu u stěny proti vchodu do bytu správcova jest lůžko starého pána, prostranný odpočinek na nizounkých sloupcích starožitné řezby, se záclonami z těžké vybledlé látky, kolem hluboko spuštěnými. Na každém konci v koutě sousedícím s chodbou veliká až po sám strop sahající kamna, z polívaných zelených kachlíkův ve způsobu věže uměle sestavená, s množstvím menších věžiček, výklenkův, kapliček, v nichž stály figurky mužských i ženských svatých. Kolem každých kamen nízká dřevěná lavice, a za těmi, kteréž stály na dolejším konci panského bytu, po celý rok plno posad, kukaní a velíkých sláměných hnízd. Pěstovalť starý pán svému správci, u něhož se stravoval, ve svém bytu všechnu drůbež: u něho za kamny a pod kamny líhla se kuřata, kachny a husy, jimiž po celý rok prostranný dvůr se oživoval. V prostorách mezi okny a dveřmi na zdi, už dávno, dávno nebílené, zavěšeny byly nahoře rozdrobené kusy řezbařských prací, kteréž před padesáti lety ozdobovaly oltáře zdejšího chrámu, nyní panské sýpky; dole, po celé dlouhé straně mezi dveřmi a v zavřených pěti dveřích stály leskle zčernalé dubové stolice kostelní, s vysokými lenochy, proti nim ode samých dveří bytu správcova až k šestému oknu skříně a truhly téhož původu a zevnějšku. Zdi celého stavení nad neobyčejně mocné, tak že dvéře a okna z komnaty velmi hluboko v nich vězely. U nejdolejšího okna byla zřízena nějaká truhlářská neb soustružnická dílna. Uprostřed téměř celým dlouhým příbytkem táhl se

těžký dubový stůl, s vysokým trnožem, na dolním jeho konci veliká plstěná podnožka, k podlaze přibitá, označovala místo, kde starý pán sedá. Kolem stolu několik dřevěných stolic s kolmými lenochy, a v šestém okně sedadlo, kteréž patrně bývalo někdy zpovědnicí. S nízkého stropu až hluboko na stůl tři veliké mnohoramenné svícny z drobného na drátech navlečeného, hlazeného skla, také kus nářadí kdysi kostelního. Svíčky v nich zasazené ještě nikdy nebyly rozsvíceny, a paprsky sluneční, vnikající sem teprv za pozdního odpoledne květinami šestého okna, marně pokoušely se provozovati kouzelnou hru svých barev na zaprášených srdíčkách, vajíčkách a perlích.

Starý pán, procházeje se už déle než hodinu mezi stolem a okny, krokem hned volným hned zrychleným, zapomněl dnes na svou práci, kterou s největší pravidelností už tolik let každé nedělní a svíteční odpoledne se zaměstnával, zříditi totiž své čtyři hodiny o dlouhých kývadlech s velikými mosaznými terči a se závažím, rozmanitě složeným, tak, aby všechny ukazovaly stejně. Vedle každých kamen cvakalo dnes po dvou kyvadlech ve zjevném neladu a starý pán si toho nepořádku ještě nevšimnul.

Ani mu nebylo divno, proč Frantina dnes nesedí u svých květin. Ani velicí tuční křížáci v ostatních oknech dnes neměli pro něho žádného půvabu; ačkoliv jindy, když venku byl tak pěkný den a pavouci to boží sluníčko i skrze ta kalná okna cítili, mohl dlouho se dívati, jak si pochutnávají na mouchách, které jim z celé komnaty, nejvíce od nejzpodnějších kuželův na skleněných svícnech, velikou koženou plácačkou do sítí byl nahnal.

Dnes přerušen byl všechen dlouholetý poří-

dek jeho života. V jeho mysli vypadalo to dnes tak jako na hodinách jeho; několik kyvadel, každé jinak měříc svou dráhu.

A všechno myšlení jeho dobíhalo už vůbec k svému konci, když tu pan farář Hořínský se objevil. Sotva že spatřil vnikati brankou na dvůr známou dlouhou hůl s vysokým stříbrným kováním na dolejším konci, starý pán kvapně s sebou hnul a už stanul ve dveřích u bytu.

„Už je tady!“ zvolal na prahu. „Paní Terezko, abych už nemusil vstávat od stolu!“ A za malou chvilku vítal milého hosta na chodbě.

Pan farář mu podával kytici borůvek.

„Vím, že Vám toho děti ze vsi nanesou až dost a že to nemá pro Vás žádné ceny; ale přináším to proto, abyste viděl, že jsem cestou na Vás stále myslil.“

„Schovám si tu památku Vaší poslední návštěvy z Borovan,“ odvětil starý pán uváděje faráře za ruku do vnitř.

„Za jednu věc Vás velice prosím,“ pravil duchovní, pohlížeje starému pánu srdečně do očí, „nemluvme už nic o loučení. Už jsme si to všechno těchto dnův mezi sebou vyřídili, že Slavětín nás nerozdělí.“ Odloživ klobouk a hůl na lavici podlé kamen uvedl pana Kajetána ke stolu na jeho místo a přistavil si blízko k němu také sedadlo.

„Cítím na sobě, že už z ničeho nebudu se těšiti na tom světě. Domníval jsem se, že už zůstaneme tak spolu, až Vy mne také uložíte vedle Borovanského kostelíčka tam na ono místo, o němž mimo mne a ještě dva lidi jen Vy na celém světě víte!“ A položiv levou ruku po celé délce její před sebe na stůl, přiklonil se na ni k farářovi.

„Ještě nikdy jsem Vám neřekl, že Vás pokla-

dám za člověka opravdu šťastného," vece farář a upřímně tiskl vztaženou k sobě ruku jeho.

Starý pán zvolna vzdvihl hlavu a upřel smutnou tvář svou na hosta, čekaje další řeči jeho. „Divíte se mým slovům," pokračoval farář tichým důvěrným hlasem, „ani sám nevím, proč jsem Vám to už dávno neřekl. Snad proto, poněvadž jsem Vás posud nikdy neviděl smutného. Ale tu chvíli, když jste si tak zastekl, projela mne myšlenka, že bude dobře, když Vám to konečně přece povím."

„Ještě nikdy jsem o tom tak nepřemýšlel," odpověděl starý pán po chvilce.

„To právě jest nejlepší znamení, že spokojenost dlí v těchto místnostech," přisvědčoval farář. „Jste, chvála bohu, úplně zdráv, dni Vaše plynou klidně a bez starostí."

„Zdá se mi, že to bylo jen proto, poněvadž Vy jste byl při mně."

„Mezi námi nezmění se nic než cesta."

„A jak kostel?"

„Nebudu Vás přemlouvat, abyste jezdil na služby boží do Slavětína; Vy Borovany neopustíte.

„Ne, ani si nemohu pomyslit, že bych měl jinam na mši svatou než do Borovan, že bych někdy, pokud budu živ a zdráv, opustil ten kostelíček, vedlé něhož jsem si vyhlídl poslední své místo."

„Pan farář Klička jistě udělá všechno, abyste do Borovan i na dále rád dojížděl. Vždyť ví, jakým příznivcem a dobrodincem té svatyně jste."

„Jest mi, jakoby po odchodu Vašem Borovany zůstaly bez kněze. Nevím, jak mi tam blízko oltáře tak samotnému bude?"

„To bude jen o ponejprv, podruhé zazní Vám ten nový hlas už také jako známý."

„Nezvyknu tomu a budu čekati, že Vy se vrátíte.“

„K Vám do zámku ano, do Borovan na faru sotva, ač rád se přiznám, kdybych to mohl ještě změnit a zůstati zde, že bych to udělal s největší radostí. Tak mně samotnému jest líto, že mám opustit osadu, kde jsem nejlepší věk svůj ztrávil, a kde jsem tolik dobrých lidí seznal.“

„Což ti všichni ponesou tu bolestnou ránu snáze než já,“ zevzdechl si starý pán opět. „Ale mám já novému duchovnímu, jehož jsem posud nikdy ani neviděl, teď najednou svěřit, co jedině Vám jsem do srdce vložil?“ A tichý hlas starého pána se chvěl hlubokým zármutkem.

Farář spěšil se, upokojiti jej. „To nemusíte udělat, aspoň ne hned.“

Odmlčeli se oba. Farář vstal a procházel komnatu nahoru dolů. Dozrával v něm nějaký důležitý úmysl. Zastavil se vedlé starého pána, jenž tu seděl, tvář dlaní zakrytou, a položiv ruku na jeho rámě, pravil: „Viděl jsem Frantinu na píle a rád bych ji byl přivedl s sebou. Nemohu zamlčet, že mi to děvče také počíná dělati starosti. Posud jsem ji považoval jen za dítě, které ještě nedávno chodilo ke mně do školy; ale dnes mi přišlo na mysl, že dospívá, aniž bychom si toho byli posud všimli.“

Starý pán neodpověděl. Farář patřil naň se srdečnou soustrastí; volným krokem několikrát obešel dlouhý stůl, opět přiblížil se k dolejšímu konci jeho a jen tak, jakoby maně na hlas myslil, podotknul: „Snad abyste ji už více zdržoval v zámku!“

Starý pán upřel na faráře tázavě svůj smutný zrak; za některou chvilku dodal: „Myslíte to opravdu?“

„Ve vší pravdě," odvětil farář; „byla by to tak nejlepší příprava, aby Frantina zůstala u Vás za krátký čas už na dobro."

Pan Kajetán Zeman vážně vstal, přistoupil až k samému faráři a hlasem patrně stísněným prozradil své vnitřní pohnutí.

„A k čemu by to všechno konečně mělo vésti?"

„K tomu, co ve svém životě jednou přece uděláte," odpověděl duchovní, zpoly prose, zpoly napomínaje.

„Myslil jsem vždycky, pokud budu živ, že všechno může zůstati tak, jak to jest. Po mé smrti snad bude k objevení všeho času dost. Tam v první truhle jest má závěť, ta nechť pak mluví za mne."

Oba muži stejným krokem vedle sebe měřili dlouhou komnatu. Farář dopřával starému pánu času, aby zvykl myšlénce, kterou on s ním dále rozebírati chtěl. Tu bylo potřebí šetrnosti a opatrnosti, aby věc k dobrému konci se přivedla.

„Co bylo možno až potud, nejde dále. A neodkazujte na smrt, co třeba udělati za živa. Jste ještě pln tělesné síly, a můžete sobě zjednati pro příští leta svá teprve pravé blaho a štěstí života."

„Před desíti neb dvanácti lety také jsem už jednou o tom přemýšlel; ale nemohl jsem se k tomu odhodlat; teď se mi zdá, že je pozdě."

„Na dobrou věc nikdy není pozdě." Prošla zase chvilka hlubokého mlčení.

„Proč ke mně tak mluvíte teprv dnes, na samém rozchodu?" obrátil se starý pán s jemnou výčitkou k faráři.

„Nechci popírati, že by bylo bývalo lépe, kdybych i já dávno byl Vás upamatoval na povinnost, kterou v tomto životě ještě naplniti musíte; ale činím to dnes s důrazem tím větším, čím více jsem přesvědčen, že pro nejprvnější dobu

bude lépe, když mezi Vámi a Frantinou nebude jeviti se působnost osoby třetí. A k tomu jest mé přesídlení do Slavětína zcela vhodné.“

Otevřely se dvéře z bytu správcova a vešly napřed paní Terezka, tvář jeden oheň, v obou rukou mísu, na níž jako zlato skvělo se čerstvě pečené kuře; pak Frantina, klopíc oči k zemi, s ubrousky a talířky. Děvče upravilo přinešené věci na stole a zmizelo opět v sousedním pokoji.

Paní Terezka se zvláštním slavnostním rozčilením zvala velebného pána, aby milost pánu ráčil býti společníkem při svačině, která dnes trochu se opozdila.

„Však právě radím milost pánu, aby Vám dal pomocnici stálou, ne jen tak na některou chvíli,“ vece farář.

„To nosím v hlavě déle než rok, a neosmělila jsem se, abych s milostpánem o tom promluvila,“ odpověděla paní Terezka s kvapem, svědčícím, že už dávno čekala na vhodnou příležitost k takovému vyjádření. A jako by byla čtlá v myšlenkách farářových, pokračovala hovorně: „Vychovala jsem ji od nejprvnějších hodin života jejího, vím, že je to děvče hodné a dobré; ale už svrchovaný čas, aby to její lesní živobytí přestalo. Děvče v těch letech musí se učit všem domácím pracem, aby z ní byla řádná hospodyně. Já bohudíky ještě všechno zastanu sama a nedbám, mám-li někoho k ruce, čili ne; ale děvčeti plynou léta a milost pán ji přece nenechá ani nádennicí ani žebračkou. A pak“ — doložila s hlasem přitlumeným, významně ohlížejíc se k dveřům, kudy Frantina odešla — „děvče v těch letech! Nemyslím, aby od nynějška sedávala více času tamto u zeleného okna; ani ona, ani kdo jiný ještě nemusí vědět, jak vlastně to všechno jest; však více

domovního života při mně by jí neškodilo.“ — Oddechla si, jakoby těžký kámen byla svalila ze svého srdce. Farář s rostoucím potěšením naslouchal její řeči, bylo mu milo, že u provádění svého záměru našel spojence a zástupce tak horlivého. Starý pán mlčky několikrát kývnul hlavou a obrátil se tváří i od faráře i od paní Terezky.

Farář dal správcově sestře znamení, aby odešla. Starý pán ohlédl se teprv, když cvakly za ní dvéře. Stáhl svou čapku hloub do čela a upřel zrak nepohnutě před sebe. Po několika okamženích pravil:

„Teď když největší mé starosti přicházejí, Vy zde nebudete!“

„Dle mého přesvědčení dělá více starostí, tajemství skrývat, než rušit,“ upokojoval jej farář, „a co se týče mne, já neloučím se s Domašicemi nýbrž jen s Borovany.“

Slunce už nížilo se za vrcholy protějšího lesa a v nízké komnatě počalo se šeřiti, jen zeleným oknem proudily sem ještě úkosem mocnější prameny světla, však zanikaly v režných řásnatých oponách nad lůžkem.

Starý pán, ruce na prsou skřížené, blížil se k zelenému oknu. Farář nechal jej až tam dojíti.

„To přece jest nejkrásnější místečko z celého Vašeho bytu, a neviděl jsem Vás tu nikdy sedět!“

Pan Kajetán Zeman přisunul někdejší zpovědnici blíže ke zdi a zvolna spustil se do ní.

Farář procházel se kolem dlouhé stěny, na kterou už do polovice se stropu padaly stíny.

„Co tomu řeknou lidé? A co tomu řekne ona?“ zvolal starý pán ze svých nepokojných myšlenek.

„Lidé Vás mají už teď za hodného člověka, pak Vás budou chváliti ještě více. Ano rozpomí-

najíce se, že Frantina od nejútlejšího dětství Vám na blízku vyrostla a jak od mnoha let kolem Vás i s Vámi přebývati smí, ani nebudou moci dosti se nadivit, jak mohli nevidět, že jest to vlastně Vaše dcera. Ona pak bude úplně Vaše dítě. Skorem bych řekl, že jste si nechal největší radost života teprv k těmto letům.“

„A Waldhof?“ namítl opět starý pán bázlivě.

„Pan baron Waldhof není synem Vaším, nýbrž Vašeho nebožtíka pana bratra a nemá ani nejmenšího práva, aby Vám překázel v plnění povinností k Vaší dceři. Dal jste mu z dobré vůle už dost; uhelné doly na statku Holubovském mají cenu větší, než s počátku bylo možno tušit. Věřím rád, že pan baron se ulekne, až uslyší, že ráčíte míti dědičku mnohem bližší než jeho.“

„Nejsem proti tomu!“ pravil starý pán hlasem klidným; „ale tak rychle to nepůjde. Dopřejte mi času; snad do příštího léta, musím se pomalu ke všemu tomu připravit.“

Farář krokem zrychleným přiblížil se k starému pánu, na jehož bledé tváři pohrával si poslední paprslek sluneční, vnikající sem květinovou záclonou; vztýčil k němu obě ruce své a hlasem radostně povýšeným tázal se ho:

„Chcete tedy opravdu prohlásiti Frantinu za své dítě?“

„Chci,“ odvětil starý pán určitě, a v očích jeho vzplanul mladistvý žár.

„Bůh s Vámi bude a posilní Vás,“ žehnal mu duchovní, tiskna obě ruce jeho ve svých.

Komnatou rozložilo se hluboké ticho. Starý pán zahleděl se do zeleného okna; farář cítil v rukou, že srdce jeho mocněji bije. Po některé chvíli pravil k němu: „Vezměte starého Štěpána na dobro do zámku. Chuďas už také slábne; má potřebí

většího odpočinku. Nechte jej dole v jeho komoře tiše trávit zbytek života; Frantina bude na blízku Vám i jemu.“

„Udělám to,“ odvětil starý pán; „ale do zimy ať to zůstane, jak to jest. Frantině už dám sem k tomu oknu stoleček, aby tu se mnou snídala a večeřela; také jí dám udělat novou pěknou truhlu a postavit vedle do správcova bytu, nebo třeba zde podle kamen, kdyby tam nebylo dost místa.“

„Až sem zase přijdu, bude zde už leccos vypadati jinak,“ rozhlížel se farář po komnatě. „Však hle,“ připojil jako v udivení, „málem bychom zapomněli, že doba Vaší svačiny neb večeře už minula. Chcete ještě poněkud napraviti, co jsme zanedbali?“

Starý pán mínil, že dnes už všechno jde jinak než obyčejně, schválně že dal připraviti nejpěknější kuře, které kdy u něho se vylíhlo, aby si při něm na rozloučenou pohovořili; ale teď že už mu mnoho neudělá. Farář se své strany také ubezpečoval, že na nějaké jídlo nemá ani nejmenšího pomýšlení.

Zůstali ještě pospolu a farář snažil se, uvésti řeč na jiné věci. Mluvili o hospodářství, o letošní sklízni, o daních, ale při ničem už nechtěl jejich hovor se pustiti do obvyklého proudu.

V komnatě už valně se šeřilo, když přátelé se loučili. Objali se srdečně a trvali chvíli v obapolném náručí.

„Jest mi velice líto, že jste nepřijal mých služeb při zejtřejším svém stěhování,“ podotknul starý pán, doprovázeje faráře na chodbu.

„Nebylo možno,“ omlouval se farář, „nemohl jsem to svým osadníkům odepříti.“

Rozloučili se.

Pan Kajetán Zeman vrátil se do své komnaty a bezděky stanul opět u zeleného okna. Otevřel jeho vnitřní křídla, líbezná vůně resed a fial ovanula jej. Bylo mu, jakoby jej navštívila jeho mladost. Sklesl do lenošky a smysly jeho zapadly v sladkobolné snění.

Zdálo se mu, že jest překrásné letní, nedělní odpoledne, on co statný muž prochází se lesem, nedaleko píly, tam kde na malé loučce mezi hustými smrčinami tenkráte skrývala se hajnice. Unaven vešel do úhledného domku. Hajný Štěpán nebyl doma. Za bílým stolem pod velikým obrazem seděla při stěně jeho dcera, krásná Frantina, a modlila se z tlusté knihy. Byla samojediná v celém domku. Zapýřila se, když on si vedlé ní usedl. S počátku odpírala, pak tiše svolila, když on modlitební knihu zavřel a ji k sobě přivinul... Pak býval s ní často. I v hajnici, když Štěpán dále do lesa zašel, i na pasece, když jahody zrály, i u rybníka, když prádlo máchala i podlé dolejšího potoka, když z Borovanského kostela se vracela. Přišla zima a lidé říkali, že správcův syn, mladý Vacek, zmizel do světa, že to udělal k vůli krásné Frantině. Všichni ho litovali, zvláště když jeho otec za několik měsíců ze zármutku zemřel. Mladý Vacek mohl po něm dědit službu a Frantina mohla se státi paní správcovou. Po vánocích Frantina už méně vycházela z hajnice, zavazovala si hlavu, on ji přicházel líbat a těšit, když byla sama doma, a sliboval jí, že ji pojme za ženu, jakmile bude na Domašicích pánem. Tu za jasné rozkošné noci červencové někdo tluče pod jeho oknem na dveře. Jako bleskem projat vyskočil a otevřel okno. Poznal hajného Štěpána v plášti zahaleného. Sestra nového správce Přibila sama přišla otevřít. Štěpán rozhalil plášť a podal Te-

rezce malý uzlíček. Dětský pláč ozval se z něho. „Smilujte se nad tím robátkem; Frantina právě zemřela!“ Ta děsná slova posud znějí panu Kajetánu v uchu. Bloudil po lese dva dni; několikrát přiblížil se k hajnici a když Štěpán odešel, přistoupil až k ní, oknem viděl svou Frantinu v chudičké rakvi, nic nezměnila se v tváři, v sepjatých rukou proutek rozmariny, na hlavě věnec ze šípkových růží. Noc před pohřbem probděl pod tím oknem. Měsíc byl v ouplňku, na temnomodré obloze houpaly se jen hebounké, průzračné, stříbrolesklé mráčky. Štěpán, hlavu v dlaních, seděl na zemi u nohou mrtvé Frantiny, jejížto tvář od bílého rubáše ještě jako sníh se odrážela. To byla nejstrašnější noc v celém životě pana Kajetána Zemana. Ráno ulekl se ho otec, že prý sestárl o dvacet let. Odpoledne pochovali Frantinu na hřbitově Borovanském, v koutě podle sakristie. Její dítě zůstalo v zámku, paní Terezka si je nechala, dostalo jméno po matce . . . .

Starý pán byl by snil dále, když tu zaslechl ze dvora hlasitý hovor. Nahnul se do okna. Byl to farář, jejž vyprovázeli po jedné straně správec Přibil, po druhé paní Terezka, ruku v ruce s Frantinou. Duchovní totiž byl vstoupil na chodbě ještě k správcovům, aby se s nimi rozloučil. Zdržel se tam, až s večerními chlady už silným proudem zavanula lesní vůně do otevřených oken malého, přívětivého obydlí správcova.

Starý pán čekal chvíli, až správec s oběma ženskými se vrátil na nádvoří. Zaklepal na okno a zakýval. „Zejtra,“ pravil ke vcházejícímu Přibilovi, „pojedeme se všemi potahy do Borovan. Budeme zatím pracovat těm lidem, kteří stěhují pana faráře. A paní Terezka ať mi už připraví postel, jde na mne spaní.“

Přibil vnitřními dveřmi zašel do svého bytu. Hned tudy vstoupila paní Terezka, starostlivě hledajíc v šeru starého pána. On do vysoké dubové skříně vkládal svůj sváteční šat. „Dnes jsme se s tím jídlem trochu zpozdili, paní Terezko, už toho nechám!“ pravil starý pán nutě se k pokojnému hlasu.

„Ale, není snad milostpánovi nic?“ bázlivě tázala se paní Terezka; mžikem byly záclony odhrnuty a lůžko odestláno.

„Stalo se dnes víc než jindy, trochu mě to přemohlo,“ omlouval se starý pán, zavíraje skříň.

„Mám rozsvítit?“ Paní Terezka byla by ráda spatřila jeho tvář, neboť farář už jí byl pověděl, o čem s ním mluvil.

„Nebudu nic potřebovat,“ vece starý pán se zvláštní měkkostí.

Paní Terezka postavila s přístěnku za kamny zvoneček, svíčku a sirky na stoleček u hlav lůžka pánova, k nohám položila zouvák a bílé plstěnné pantofle, zavřela na dvojí spoušť dveře z chodby, zkusila, jsou-li dobře zamčena všechna okna, dala milostpánu dobrou noc a odcházela.

„Ještě jsem chtěl říci, paní Terezko,“ zastavil ji starý pán už téměř u samých dveří; „však pojďte ke mně o krok blíže.“ A když stanula podlé něho až u lůžka, pokračoval tišeji: „Rád bych Vám přece poněkud ulehčil. Je toho na Vás mnoho. Nevím, mohla-li byste některé ze svých starostí o mne odevzdat Frantině.“

„Měla bych ji opravdu ráda více při sobě. Kdykoliv se na ni podívám, mám z ní radost. Řeknu to milostpánu, jak to myslím, teď už je jí škoda, že tolik času v tom lese tráví.“ A sklonivši se, paní Terezka pomáhala starému pánu z dloukých holínek a navlékla mu pantofle.

„Změníme to trochu, paní Terezko, změníme to, tak to už dále nemůže jít," vece starý pán, sedaje na nízkou postel. „Od zejtřka bude mi Frantina přinášet snídaní a udělá mi tu ráno ten kousek pořádku. A zejtra se uradíme, co bychom ještě změnili."……

Starý pán umlkl a paní Terezka odešla.

Tím časem farář pospíchal k Borovanům. Měsíc už vyšel nad vrcholy lesní.

Byl čarovně krásný, rozkošný večer. Kolkolem posvátné ticho. V travnatém svahu podlé rybníka už pásli se zajíci; dělali panáčky a vzpřímovali sluchy, když se k nim přiblížily kroky lidské. Prostředkem hladiny vodní třásla se dlouhá stříbrná stezka, kterou přerušovala opozděná lyska, zpoly běžíc, zpoly letíc nad samou vodou k protějšímu zarostlému břehu. Ve vysokém rákosí mlaskali kapři.

Na hrázi obcházel pilař Štěpán. Byl zahalen v dlouhý, po zemi se vlekoucí kožich, na hlavě měl vysokou vydrovku, v pravé ruce dlouhou hůl. Ponocoval. Stanul na konci hráze, když tu z řídké porostliny na několik krokův od něho vystoupil farář. „Navštívíte-li mě také někdy v Slavětíně, milý Štěpáne?"

Štěpán rychle smekl a hluboko se uklonil.

„Pán bůh račiž pozdravit, velebný pane. Tak daleko já už sotva kdy se dostanu. Má návštěva bude mnohem bližší. Ale raději už dnes než zejtra, jen kdybych tu nemusil nechat to ubohé dítě."

„Dobří lidé postarají se o Vás i o ni také dále, jako se starali posud," vece farář sestupuje po hrázi pod pilu. Štěpán na tři kroky za ním. „Bůh sám budiž hojnou odplatou paní Terezce a starému pánu, že se jí ujali, nebyl bych věděl, co

s ní počít. A pak," dodal volněji, „za tolik let aspoň naskočilo jí na tom kapitale, co jí zůstal po matce. Pan správce má tu knížku u sebe a nedávno mi povídal, že toho bude nyní už něco přes čtyři tisíce zlatých. Od koho to všechno pochází, už asi sotva na tom světě se dovíme. Mohl jsem si už mozek vymyslit, a posud jsem ničeho nevymyslil. Nebožka Frantina vzala to tajemství s sebou do hrobu."

„Nechte boha se starati, on vyvede je z hrobu ven, až bude čas." Při těch slovích farář se zastavil, obrátil se k Štěpánovi a podal mu ruku na rozloučenou. Starý pilař ji uctivě políbil a za malou chvíli oba zmizeli v měsíčném šeru lesním, každý jiným směrem.

Na temnomodré obloze třpytilo se už na tisíce hvězd, když farář vcházel do Borovan. Na návsi stál jediný Pávek, vedle rozsochatého sloupku, z něhož před chvílí bylo doznělo klekání. . .

IV.

Pan Kajetán Zeman vypadal starší než byl. Znal Domašice už dávno dříve, než na nich žil. Najezdil se tudy od jara do zimy s vozíkem a v zimě se saňkami ještě co chlapec dost.

Rozvážel plátno, s nímž otec jeho z pohraničné krajiny horské provozoval obchod. Natahal se těch těžkých nákladův více než jeho starší bratr. I později, když z vozíku se stal vůz a ze sáněk sáně a když místo něho byl zapražen silný kůň, Kajetán naplahočil se světem více než bratr Jakub, který vždy měl nějakou příčinu, aby zůstal doma. Odpočinutí dopřál mu otec, teprv když ve

válkách francouzských počal dodávati plátno pro potřeby rakouského vojska.

Ten obchod za tři leta z chudého plátenníka udělal bohatého statkáře, ano i šlechtice. Nekdejší Zeman z horského bělidla zanikl a náboženský fond prodal statek Domašice novému šlechtici, jenž se psal: Seemann von Waldhof. To jméno také si nechal bratr Jakub, jemuž otec za krátko koupil zvláštní statek hloub v kraji, aby slávu šlechtictví ve své rodině množil uprostřed jiných panských rodův.

Z Kajetána měl býti důstojník. Známosti někdejšího dodavatele pláten s vysokými osobnostmi ve vojště odůvodňovaly takové naděje. V blízké pevnosti počal Kajetán svou vojenskou dráhu. Ale neměl k vojančině mnoho náklonnosti, a přes všechny návštěvy, kteréž otec jeho, Seemann von Waldhof, k pevnostnímu veliteli i ještě dále k vyšším pánům byl opětoval, Kajetán důstojníkem se nestal.

V posledních letech své vojanské služby býval už více na Domašicích než v pevnosti, až konečně se vrátil domů úplně, aby se tu připravoval nastoupiti po svém otci dědictví, kteréž tím časem rozmnožilo se ještě o jeden statek v pohraničných horách. Však než k tomu došlo, Kajetán sestárl. Měl dohlížeti na lesy. Otec už málo vycházel ze své komnaty. Byla to táž, kterou nyní pan Kajetán obývá, jen že měla o jedno okno méně.

V sousední komůrce o jednom okně, mezi obydlím otcovým a správcovým, trávil Kajetán nejlepší léta svého mužného věku. Otec se na něho jaksi hněval, že neuměl udělati na vojně své štěstí. Vytýkal mu často, že při těch vzácných známostech, z kterých rodina von Waldhof v kruzích vojanských se těší, on jistě už dávno

mohl býti nejméně majorem, a jaká by to byla radost a čest pro celou rodinu! Škoda prý, že raději bratr Jakub se k tomu neobrátil, ten prý by věru byl jmeno Waldhof ozdobil ještě důstojností vojanskou.

Kajetán mimo to doznával stálých výčitek a přísností otcových, že svého šlechtictví pranic si nevážil, že k svému predikátu neměl ani nejmenší úcty. Kdykoliv se přihodilo něco psáti, Kajetán pravidelně podepsal: „Zeman“. Tu bývala veliká mrzutost mezi otcem a synem. Otec popadl papír, roztrhal na drobné kousky a buď rozmetal kolem sebe buď hodil synovi na hlavu: „Jdi zase raději zpátky do hor, roznášej rance a tahej vozík a sáňky, když si neumíš svého štěstí vážit; aspoň mně tu nebudeš dělat před lidmi hanbu!“ Kajetán se nemohl přemoci, při nejbližší příležitosti psával zase jen „Zeman“. To mrzelo a trápilo otce více, nežli že se mu nepodařil záměr se zlatým střapcem na šavli.

Kdykoliv hněv poněkud pozbyl prudkosti, napomínal Kajetána, aby si vzal příklad ze staršího bratra Jakuba, ten že umí se chovati podle svého stavu, že ví, co se pro něho nyní sluší; že má přístup mezi nejslavnější panské rody ano i ke dvoru panovnickému; ten že bude časem ještě něčím více, než pouhým „von“.

Aby Kajetán se polepšil, býval Jakub, čili jak nyní raději si říkal, Kóbi Seemann von Waldhof, často na Domašice k návštěvě volán. Přijel v kočáře, na němž pod šlechtickou korunou namalováno bylo veliké „W“. Též kočí a lokaj na velikých kovových knoflících svých dlouhých kabátův a koně na stříbrném kování svých řemenův znamenáni byli tím písmenem. Na Domašicích za půl hodiny rozvlnil se zcela jiný život. Starý

Seemann von Waldhof objímal se s mladým von Waldhofem, všechna mládež ze vsi se sběhla na dvoře a obdivovala se panskému kočáru, chlapci obcházeli kolem premovaného kočího a prosili, aby jim dovolil prováděti koně, dospělejší z nich dosahovali až na to „W“, a vypravali si, že je to totéž znamení, které poklasného Bětka vyšívala po celou zimu červenou nití na modré kapesní šátky pánovi do zámku.

Kóbi von Waldhof byl už několik let ženat, ale nikdy nepřivezl s sebou na Domašice ani svou ženu, dceru to také teprv před nedávnem baronovaného hráče z vídenské bursy, ani svého syna. Stydělť se nejenom za svého bratra, ale i za otce svého. Zámek Domašický a živobytí v něm nelíbilo se mu pranic, a když otec jej prosil, aby Kajetánovi přece domluvil, že to není jedno, jmenuje-li se Zeman nebo von Waldhof, Kóbi sice vyhověl té žádosti a rozkřičel se v komůrce Kajetánově o důstojnosti svého stavu, že se to rozléhalo po celém zámku; ale když pak opět sešel se s otcem mezi čtyřmi očima, pravil, že by také jemu měl dáti několik dobrých rad. Zejmena horlil vždy velice na to, že otec nebydlí a nežije po pansku, že celé jeho obydlí záleží z jediné dlouhé komnaty, složené s někdejších komůrek klášterních, a prosté všeho nářadí, jaké v panském příbytku býti má. Posluhu, jakou prý i mnohem chudší šlechticové mají, pohřešoval na Domašicích úplně, a s úsměškem pohlížel na starou Hátu, která po smrti matčině ve službě otcově zůstala, stále připomínajíc nepříjemnou dobu, když mezi panstvem českým ještě scházela rodina von Waldhof.

Ale ani bratr Kajetán ani otec nevzali si jeho napomínání a radu k srdci. Kajetán nepřestal nazývati se dále „Zeman“, a otec vymlouval se, že ne-

bude ani stavět nový zámek, ani opravovat budovu, posud tak nazývanou, poněvadž nechce zakopávati peníze do zdi, a to ještě na statku, jejž by každou chvíli rád prodal, jen kdyby na něm něco vydělal.

Tak zůstalo na Domašicích po každé návštěvě pana Jakuba von Waldhof při starém pořádku a nepořádku. Toliko že mezi Kajetánem a otcem pokaždé přibylo nepřízně a příkrosti. Kóbi totiž snažil se přimnožiti kyselostí mezi otcem a bratrem, doufaje tím spůsobem štědrost otcovu na újmu Kajetánovu k sobě nakloniti. Byl by měl velice potřebí, aby rodinné jmění se dělilo znova; neboť krásný statek, jejž mu byl otec koupil a jenž byl větší a dražší než Domašice i s Holubovem dohromady, náležel mu za deset let už toliko dle jmena; panské choutky syna kdysi plátenníkova z pohraničného bělidla strávily jej úplně, a Kóbi zdržoval své věřitele od posledních krokův soudních už jen odkazováním na dědictví Domašické.

Aby toho dosáhl, neostýchal se při své poslední návštěvě zjevně žádati otce, aby Kajetána vydědil, poněvadž prý toho vymahá blaho a čest rodiny Waldhof. Když pak sám otec takové žádosti se ulekl, dokazoval mu Kóbi, že Kajetán jistě poškvrní jméno Waldhof nějakým pohoršlivým sňatkem; však prý tu na Domašicích má k tomu příležitosti až dost. Šafář prý má dcery, poklasný také a v hajnici nad kamenným lomem prý Kóbi také spatřil mladou osobu, která by mohla Kajetána, k nízkosti a sprostotě prý bez toho velice nakloněného, zvábiti ke kousku nejnerozumnějšímu.

V té věci dostal bývalý plátenník opradu veliký strach. Když Kóbi už byl utvrdil své šlechtictví spojením s rodinou ještě vyššího stupně

erbovního, byl by sňatek Kajetánův s nějakou dcerkou měšťanskou nebo dokonce selskou v rodině se stal hanbou tím větší a neštěstím tím žalostnějším. Stran města byla obava ovšem poněkud menší, poněvadž Kajetán, co z vojny domů se vrátil, ani do nejbližšího krajského úřadu nepřišel. Zbývala tedy jen domácí příležitost. A proti té musilo se zakročiti.

Z ničeho nic dostal i šafář i poklasný i hajný velmi důtklivé napomenutí ze zámku, aby jejich dcery po zámeckém dvoře neprovozovaly takové povyky a výtržnosti, aby zbytečně neobcházely ani po návsi, ani po cestách polních a lesních, nýbrž aby raději užitečnými pracemi v domácnostech svých se zaměstnávaly, a nemají-li doma co dělat, aby šly do světa sloužit; dvůr Domašický že nemůže tolika zbytečným osobám dávati živobytí a ještě peníze na marnosti; vůbec prý se pozoruje na dcerách, že otcové mají příliš veliké služby; však prý od nového roku všechny deputáty se uvedou na polovičku, také že od nynějška k pracem dvorským více budou se najímati nádenníci.

V nádvornictvu nemalé zděšení. Šafářka za týden vypravila své dvě dcery, obě přes třicet let, do Slavětínského dvora na službu; poklasná svou třináctiletou Bětku, ač sama chodíc na mlat, k malým dětem doma velice jí potřebovala, posýlala do Borovan na učení ke švadleně; jen hajný Štěpán musil při každé návštěvě v zámecké kanceláři slýchati, že z Frantiny nebude nic dobrého, poněvadž nejde do světa na zkušenou a svou tvář před sluncem chrání.

Však ze všech těchto změn na Domašicích neměl Kóbi von Waldhof ani nejmenšího prospěchu. Z nenadání došel z krajského úřadu na Do-

mašice do zámku přípis, toho znění, aby odtud bez prodlení se oznámilo, má-li pan Jakub Seemann von Waldhof na tom statku nějaký podíl, že zmizel do Ameriky a věřitelé že mají právo k veškerému jeho pozůstalému jmění. Za několik dní jel správce Domašický do krajského města platit daně a přinesl s sebou zprávu z úředních novin, že nedávno uprchlý Jakub Seemann von Waldhof na cestě do Ameriky v bouři utonul. Teprv později na Domašice oznámila vdova Nathalie von Waldhof, že Kóbi všechno jmění své i její utratil, a ona že s ubohým sirotkem Arturem musila se vrátiti ke svým rodičům do Vídně.

Tato příhoda podkopala železné zdraví Kajetánova otce. Od té chvíle bylo na Domašicích ticho čím dále tím větší.

Kajetán málo se zdržoval doma, vycházel daleko do lesův, zdálo se, že se ujímá jejich správy. Pak opět nejvíce času trávil na blízku hajnice Štěpánovy. Otce vídal velmi zřídka, někdy prošlo několik neděl, že k němu nebyl povolán do komnaty. Naposledy to bylo, když zemřel správec Vacek. Kajetán měl dohlédnouti na hospodářství a postarati se o nového správce. Seznal, že pravda, co po zámku se mluví, že z Domašického zámku bude brzy zase pohřeb.

Ale trvalo to přece ještě skorem dvě leta. Tím časem odbyl se pohřeb ze Štěpánovy hajnice. Frantina zemřela. Nový správec, Kajetánův někdy dobrý známý na vojně, přijal osiřelé nemluvně k sobě. Paní Terezka nesla na ruce malou Frantinu, asi o půl druhém roku, když z velké zámecké komnaty mrtvola prvního Seemanna von Waldhof se vynášela na hřbitov Borovanský.

Kajetán dal otce svého pohřbíti vedle Štěpánovy dcery.

Jmena Seemann a Waldhof na Domašicích zanikla, nový pán nazýval se opět beze vší překážky Zeman, přestěhoval se do dlouhé komnaty, kterou ještě o svou posavadní komůrku zvětšil a než na hrobě otcově tráva třikrát se zazelenala, stal se z mladého pána *starý pán*.

V.

Pán Kajetán nezařídil si žádnou vlastní domácnost. Dal otevříti dvéře mezi bytem svým a správcovým a žil s těmi dobrými lidmi.

Správec Přibil se šafářem a poklasným měl na starosti hospodářství polní; dvě veliké stodoly, každý rok naplněné svědčily, že tomu rozumí aspoň také tak, jako všichni ostatní rolníci na Domašicích i v okolí. Ano některý rok musil se před stodolou na dvoře postaviti ještě stoh. Pan Kajetán si nechal pod dozorem lesy, ač tomu rozuměl mnohem méně, než každý hajný. Ale les byl mu nejmilejší částí celého statku. Lidé potkávali jej tam nejčastěji, zvláště od té doby, co Štěpán se stal pilařem a bývalá hajnice jeho se proměňovala na lesní besídku. Pan Kajetán sám od rána do noci pomáhal tesařům a truhláři při té práci; nařizoval, kde který kousek nářadí uvnitř chce míti. Od Štěpána, jejž dal odstěhovati do přízemní komory v zámku, koupil stůl, lavici a obraz panny Marie, i sám všechno upravil, kde mělo stát. Práce truhlářská zalíbila se mu velmi.

Když v hajnici bylo všechno hotovo, že to vypadalo, jakoby nějací milí hosté sem měli přijet, pan Kajetán povolal k sobě truhláře do zámku, a dal si v jednom okně zříditi truhlářskou dílnu. Pak odebral se s ním na půdu, a prohlížel staré

kostelní nářadí, lavice, skříně, řezby, jež tam v jednom koutě až pod vysoký krov všechno naházeno leželo od té doby, co nebožtík Seemann von Waldhof z opuštěného kostelíka udělal sýpku. Všechno bylo z krásného dubového dříví; mnoho ovšem spřeráženo, polámáno a červem zkaženo; ale byly mezi tím také ještě kusy dobré, a takové, které snadno se mohly opraviti. Pan Zeman dal tyto vybrané pozůstatky chrámového nářadí snésti dolů do té dlouhé komnaty a tu bylo pak po několik měsíců práce dost, až se to zřídilo, jak ještě nejlépe možná.

Pan Kajetán s radostí pohlížel, co z toho starého haraburdí, jak otec jeho vždy říkával, pomocí pilky, dlátek, hoblíkův a rozličných nátěrův se stalo; pracoval vedlé truhláře jako učedník, ráno býval už vždycky v dílně, než mistr přišel, a když sám nějaký sloupek sklížil neb nějakou arabesku z oltářní řezby od prachu očistil, těšil se z toho celý den. Na zdech přibývalo podivných okras a podle oken a dveří vypadalo to brzy jako v někdejším Domašickém kostelíku, zvláště když se našly na půdě v zastrčené bedně také tři skleněné mnohoramenné svícny, kteréž kdysi bývaly nemalou chloubou zdejších jeptišek: ty dodaly dlouhé komnatě páně Kajetánově teprv vlastního vzezření chrámového.

Také několik velikých oltářních obrazův na plátně, s těžkými pozlacenými rámy, pod krovem se objevilo; pan Kajetán dal je rozvěsiti po chodbě, pravil, že tu svatou Majdalenu, Voršilu, Kateřinu atd. k sobě do pokoje nevezme, že se dívají na člověka až mráz po těle běží, že by se tam s nimi sám bál. Když na půdě už nic nebylo, co by ještě se mohlo opraviti, pan Kajetán nevěděl, čím by dále se zaměstnával. Prohledal

všecky kouty nynější sýpky, vylezl až do malé vížky; nikde nic, co by se mu hodilo do jeho truhlářské dílny. Vyptával se potom také v chalupách a barácích, jichžto asi třicet kolem zámku mezi roztrhanými ploty nepravidelně roztroušeno bylo, nemá-li zde někdo nějaký kousek bývalého nářadí kostelního, že by to od něho rád koupil; nemohl se ničeho podobného dopátrat. Nejstarší lidé, kteří ještě se pamatovali, když z kostelíka se dělala sýpka, vypravovali, že potom tu a tam v chalupě bylo vidět, jak děti si hrajou na kostel, roznášejíce dřevěného andělíčka, víko od křtitelnice, tyčku z korouhvičky, se zpěvem po dvoře, ale z toho všeho že už dávno nic není, že se to spálilo; a co bylo většího, to prý všechno přišlo do zámku na půdu.

Pan Kajetán vrátil se ze své výpravy po vsi s prázdným. Lidé vycházeli za ním ze stavení a dávali si mezi sebou znamení, že v jeho hlavě snad není všechno v pořádku; kde prý by se u nich něco takového vzalo! Ještě více pak se mu podivili, když se dověděli, že pilař Štěpán už celou zimu plete z vrbového proutí kukaně, posady a veliká hnízda, a že to všechno přijde do zámku k pánovi, který prý bude nasazovati na housata a kuřata, jako oni dělávají. Někteří tomu nechtěli věřit; jak prý by takový pán se zabýval takovou věcí, ten že si může nakoupiti drůbeže plný dvůr, třeba od nich, kteří to vychovávají na prodej, a musejí s tím dvě hodiny do města. Však objevilo se, že pověst byla pravdivá. Brzy po vánocích byl Štěpán hotov a ve velkém pokoji zámeckém postavily se na každém konci kolem kamen a pod kamny nové kukaně a posady; jakoby dvojí vojsko bylo proti sobě rozbilo své stany. Z jara už batolila se malá Frantina po dvoře za kuřátky,

housátky a kachňátky, které se vylíhly v pánově komnatě; paní Terezka dávala jí na večer do klína ty nejmenší, aby je tam donesla na noc ještě zpátky. Pan Kajetán znenáhla zvykl vídati to děvče ve své komnatě a počítati je jaksi k své drůbeži.

Lidé přáli Štěpánovi štěstí, že se mu ty kukaně dobře vyplatily, jeho vnučka že už asi ze zámku nepřijde; pán prý bez ní už nechce být.

A tak to zůstalo. Frantina vyrůstala v pokoji starého pána s tou drobnou havětí, až měla chodit do školy. V Domašicích není škola, děti zdejší musejí chodit do Borovan. A tu se stalo, že na faru Borovanskou přistěhoval se nový duchovní, teprv několik let po svém vysvěcení.

Pan Kajetán jakožto spolupatron kostela Borovanského, byl při jeho slavné instalací a seděl při hostině po jeho levé straně. Známost mezi oběma brzy proměnila se v přátelství a důvěrnost, která dostoupila svého vrcholu, když pan Kajetán poroučel malou Frantinu farářovi do zvláštní ochrany ve škole a v kostele. Farář Hořínský srozuměl, že Domašický pán mu chce říci mnohem více. Netrvalo dlouho a na hřbitově u dvou stejně ozdobených hrobů pan Kajetán otevřel před svým přítelem své srdce.

Od té chvíle bylo mezi Borovanskou farou a Domašickým zámkem myšlenkové spojení a zjevná přízeň.

Jednou v sobotu odpoledne přivezla se z Domašic do Borovanského kostela nejpěknější dubová stolice, s mnohými okrasami na vysokém opěradle a postavila se nejblíže k oltáři naproti sakristii. Pávek až do večera obcházel od souseda k sousedu a s radostí vypravoval, že od zejtřka to budou míti zde ještě lépe zařízeno než ve Slavětíně.

Tam že hraběcí rodina jen z postranné chodby nad oltářem malými okénky se dívá do kostela, jakoby k náboženému shromáždění ani nenáležela; v Borovanech že pan spolupatron netoliko uvnitř kostela společně s ostatním lidem jako posud, ale ještě nejblíže ke knězi na zvláštním místě, jak na jeho důstojnost se sluší, ostatním co vzor vykonávati bude svou pobožnost. Když pak na zejtří Domašický pán skutečně na svém zvláštním místě v kostele usedl a když za chvíli pan farář před kázaním vystupuje ze sakristie, aby vykropením zahájil velké služby boží, nejdříve přikročil k panu Kajetánu Zemanovi a kropáčem mu podal svěcené vody, tu zdálo se celému shromáždění, že dnešní nedělní pobožnost jest mnohem slavnější, než všechny posavadní.

Od té doby pan Kajetán v letě i v zimě, pravidelně každou neděli a každý svátek zasedával vedle oltáře ve své stolici; ochuravěl-li kdysi, že ani nemohl přijeti, bylo celým Borovanům, zvláště Pávkovi, jakoby ta pobožnost k vůli němu měla se opakovati.

Borovany teprv teď poznaly, co to jest, míti na Domašicích spolupatrona. Ovšem že hlavní věc záležela na faráři Hořínském; ale bez pana Kajetána Zemana, čili jak už tenkráte počínalo se mu říkati, bez starého pána z Domašic všechna horlivosť páně farářova pro kostel a školu v Borovanech nebyla by mnoho prospěla. Teď se objevilo, jak to bylo dobré, že starý pán naučil se opravovati nářadí a ozdoby chrámové.

Na faru Borovanskou přenesla se z Domašic truhlářská dílna a den jak den hned časně z rána starý pán přicházel, aby opravoval a obnovoval, co v kostele Borovanském nějaké správy buď potřebno buď schopno bylo. Za měsíc vypadaly vše-

chny lavice jako nové, dřevěná křitelnice a tabernakule natřely se jemně žlutou fermeží, svrchní konce obou tyček, na nichž visely korouhve, dostaly nové pozlacení.

Ano starý pán odvážil se i toho, vyčistiti ze stoletého prachu podobizny starých rytířův, rozvěšené po zábradlí kruchtovém. Nebyla to vlastně žádná práce truhlářská, ale zkušenosti, jichž starý pán nabyl na Domašicích při čistění také maleb chrámových, prospívaly mu nyní velice, a za několik neděl vážné podoby českobratrských rytířův, kteří před třemi sty lety v této krajině svá sídla měli a na společný náklad kostel Borovanský vystavěli, dívaly se z velikých bílých límcův mnohem jasněji než posud.

Po kostele počal se upravovati hřbitov Borovanský. Pávek dostal z Domašic několik nádenníkův, co potřeboval stromkův lípových i jeřábových, a na sta sazeníček květinových, jen aby uvedl hřbitov do pořádku. Tenkráte počaly na hřbitově Borovanském ty odpolední schůze nedělní, o nichž daleko široko se mluvilo.

A škola Borovanská také brzy vypadala jinak od té doby, co Frantina počala do ní chodit. Starý pán přivážel a odvážel to děvče ve svém kočáře až ke školní budově, velice spustlé a zanedbané. Pan farář mu hned po prvních návštěvách dal na srozuměnou, že by nestálo mnoho cihel, kamene, vápna a dříví, aby škola Borovanská vypadala tak, jak se sluší pro hosta tak vzácného, jaký nyní se zastavuje před ní. Netrvalo ani čtrnáct dní, a z Domašic sváželo se stavivo i přišli dělníci, aby školní budova se uvedla do lepšího stavu.

Při nejbližším potkání vypravoval farář starému pánu, jak šťastna jest nynější mládež, že se jí všechno učení usnadňuje krásnými obrazy.

Za několik dní starý pán odevzdal panu faráři částku peněz se žádostí, aby koupil některé věci, jichžto škola Borovanská má nevyhnutelně potřebí. Když jednou Frantina na večer do komnaty starého pána opět přinesla nejmladší kuřata a housata, vypravovala, že pan farář dnes zavěsil ve škole na zdi veliké krásné obrazy rozmanitých zvířat domácích i divokých, že jim o těch zvířatech mnoho pěkného vypravoval a když odcházel ze školy, že pravil, kdo by o tom ještě čísti chtěl, aby si přišel na faru pro knihu, že se mu půjčí. . . . . .

VI.

Upomínky na tyto minulé časy dlouho v noci zaměstnávaly rozčilenou mysl starého pána; a jitřenka už počínala blednouti, když spánek zavřel jeho mdlé oči.

Ráno v pravidelnou hodinu otevřely se dvéře k bytu správcovu, ale dnes neobjevila se v nich paní Terezka, nýbrž Frantina. „Doneseš dnes pánovi snídaní," oznamovala jí paní Terezka, jakmile se ve své komůrce vedle sebe probudily. „A můžeš si nechati nedělní šaty."

Frantina postavila nádobu na stůl, kde starý pán sedal, a vidouc jej na lůžku ještě nepohnutě ležeti, opatrně, aby ho neprobudila, blížila se k svému oknu. Prohlídla květiny, poznala, že na fialách několik pukův v noci se rozvilo, tiše usedla do stolice a obrátivši se hlavou přes rameno v levo, pozorovala tváře starého pána. Ještě nikdy se nepřihodilo, aby se na něho takto dívati mohla. Patřila na něho s úctou, uvažovala, že jest to její dobrodinec. Přála mu ten klid, jímž oddychoval.

V komnatě byl už bílý den, když starý pán pohnul rukou a hned na to se probudil. Oko jeho padlo na Frantinu. Té chvíle ještě se nerozpomenul, co včera sám byl ustanovil, proto s jakýmsi podivením pravil: „Což paní Terezka stůně?“ Frantina přála „milost pánu „dobré jitro“ a omlouvala se, že paní Terezka sama jí sem poslala. Starý pán už byl sobě vědom všeho, o čem včera měl řeč s farářem i se správcovou sestrou.

„Je to tak dobře,“ odvětil velmi vlídně, „paní Terezka má už potřebí nějaké podpory. A můžeme při tom zůstat, že každé ráno sem přijdeš místo ní.“

„Když milostpán poroučí, já velmi ráda zde budu,“ pravila Frantina.

Poprvé všimnul sobě pan Kajetán, že Frantina jako jiní lidé v zámku a ve vsi mu říká „milostpán“. Cítil, že to není v pořádku a poprvé zaznělo mu to slovo z jejích úst jako výčitka; bylo mu nepříjemno. Ale nemohl se ho zbavit, Frantina mluvila k němu tím spůsobem dále.

Vypravovala mu všechny ranní noviny; pan Přibyl že už dávno odjel se svými čeledíny do Borovan; dědoušek že dnes ještě nepřišel k snídani, že ona nejspíš bude muset donésti ji za ním, a máselník z hor, který tudy časně z rána jel na trh do města, vypravoval poklasnému, že Slavětínský hajný Vacek tam za lesem v hospodě „na Hlídce“ už od večera hraje v karty a pije.

„Ten člověk nám tu na okolí dělá největší výtržnosti a bojím se, aby někdy nevyvedl nějaké neštěstí.“

„Já se mu také z daleka vyhýbám, když ho zhlídnu v našem lese,“ pravila Frantina, „má vždycky zamračenou tvář, a kdykoliv jsem se

s ním posud potkala, bylo mi až ouzko, jak divoce se na mne podíval.“

„Proč sem na naši stranu chodí, jeho povinnost je tam za Borovany!“

„A nejčastěji jsem ho posud viděla blízko bývalé hajnice u kamenného lomu nad pilou,“ oznamovala Frantina jako nějakou důležitou věc.

Starý pán se zamyslil. Frantina opět počala, jak asi teď už pan farář z Borovan je na cestě do Slavětína a kde asi se potká s panem farářem, který se stěhuje odtamtud sem. Pan Kajetán nepřerušoval živý proud její řeči; vstal, oblekl se do všedního oděvu, jejž vyňal z jiné skříně, než kam večer ukládal tmavozelený kabát, a dokončiv svou ranní úpravu přisedl ke stolu, aby posnídal.

Frantina s malého stolku vedle lůžka odklízela svícen, sirky a zvoneček do výklenku za kamna.

„Už jsi snídala, Frantino?“ ozval se k ní starý pán.

„Paní Terezka nechala mi snídaní v kuchyni,“ odvětila Frantina skromně; „ještě ustelu milostpánovi postel, a půjdu s košíčkem za dědouškem. Tam s ním na hrázi snídávám.“

Opět jsem „milostpán“, a Štěpánovi říká „dědoušku“, pomyslil si pan Kajetán; on jest šťastnější než já!

Frantina říkala každému z nich dnes právě tak, jako posud po všechna leta; starý pán to tak od ní vždycky slyšel, sám jmenoval Štěpána jejím dědouškem; ale dnes počal svému pilařovi záviděti, že mu každý říká „dědoušku.“

„Snad Štěpán ještě sám přijde“, přerušil tím své myšlenky, „nemá tam pranic na pilno, a ty Frantino přines sobě snídaní sem ke mně, anebo ani nemusíš pro ni, máme toho zde oba dost.

Pojď, přisedni si ke mně a nalej pro mne i pro sebe.“

Sotva že to dopověděl, tak mu váznul hlas. Odkašlal, jakoby mu bylo něco vadilo v řeči, a vztáhnuv ruku, odstavoval nejbližší prázdnou stolici od stolu, aby Frantina viděla, že to dělá pro ni. Frantina se zarazila.

Od maličkosti směla sice bývati v bytu starého pána, nejdříve za kamny s kuřaty, pak u okna s květinami, ale k jeho osobě měla vždy nesmírně daleko. Ona byla Štěpánovic Frantina a on milostpán, pro ni nejvyšší člověk na světě, ještě mnohem vyšší než pan farář Hořínský. Posud ještě co živa neseděla s ním u stolu, ani za přítomnosti jiných lidí, tím méně sama. Když milostpán u správcův obědval, jídala s paní Terezkou v kuchyni; ani si nepomyslila, že by vůbec kdy bylo možno, zasedati s ním.

Teď překvapila ji jeho slova, že nevěděla co dělat. Proto byla velmi ráda, když v tom okamžení vstoupila paní Terezka.

„Musím se podívati, jak nová milostpánova hospodyňka umí se otáčet,“ pravila pěstounka s příjemným úsměvem.

„Dobře, dobře, paní Terezko, že přicházíte,“ vece starý pán. „Chci, aby se mnou snídala, když mě tak z rána navštívila.“

Paní Terezka hned při svém vstoupení seznala, že Frantina je nějak na rozpacích. Teď se dověděla, oč tu jde. Frantina hleděla na ni tázavě.

„Když milostpán dovolí, dám ti sem tvé snídaní,“ mínila paní Terezka, a už byla zpět u dveří.

„Je tu všeho dost, paní Terezko,“ zastavil ji starý pán, „a poněvadž Frantina je dnes mým hostem, dám jí svůj koflík.“

Frantina se posadila, kde starý pán jí vedle sebe vykázal místo.

Paní Terezka postavila se po druhé straně starého pána proti ní a jala se vypravovati, Přibil že právě se vrátil z Borovan, tam prý to vypadá, jakoby všechno náhle bylo zemřelo. „Všichni vyšli sprovázeti pana faráře, naši čeledínové rozjeli se na orání kolem vesnice a hlídají ji. Přistěhuje-li se tím časem nový duchovní ze Slavětína, nenajde tam ani živé duše.“

„Vždyť musí touž cestou sem, kudy pan farář Hořínský se ubírá tam,“ namítl starý pán, „snad Borovanští chtějí s ním vrátiti se domů.“

„Pochybuju, že tomu tak bude,“ mínila paní Terezka.

„To by byla pro nového pana faráře veliká urážka a smutný začátek,“ tvrdil starý pán, tváří obrácen v levo k paní Terezce a levou rukou podávaje Frantině talířek s domácím pečivem.

Frantina si vzala už podruhé; starý pán pil kávu čistou.

„Mnoho pěkného není posud slyšet o novém duchovním Borovanském,“ podotkla paní Terezka, s nemalou radostí pozorujíc, jak starému pánu dnešní snídaní slouží. „Slavětínská vrchnost také mohla trochu považiti, že milostpán jest na Borovanech spolupatron.“

„Neodsuzujme napřed nikoho!“ napomínal starý pán, a přetrhnuv řeč obrátil se k oknům. „Vzpomněl jsem si dnes v noci, paní Terezko, že snad bude potřebí, abychom psali do hor pro nějaké plátno. Zdá se mi, že už není v domě nic.“

„Kam pak by se to všechno z nenadání bylo podělo!“ divila se paní Terezka. „Vždyť milostpán má všechny ty truhly plny nejpěknějšího plátna a prádla. Tam jest věcí, že bychom jich

měli na sto let dosti a posud jsme se jich ani nedotkli. Nebylo by věru kam co dát.“

To byla libůstka starého pána, míti vždy ohromnou zásobu pěkného plátna a prádla. Zůstala v něm náklonnost k tomu zboží jako k mladosti a k těm horám, kde ji zažil.

Každého jara musil přijíti plátenník z rodiště páně Zemanova a tu do všech truhel a skříní přibylo damaškových, krásně květovaných ubrusův, ubrouskův a ručníkův, prostěradel, košil, šátkův, záclon atd., jako by se tu chystala několikerá výbava. Nikdy nesmělo se z toho pranic vzít pro domácnost, takovou nádheru starý pán nikdy a v ničem neprovozoval, tak drahých a krásných věcí bylo by mu bývalo líto, měl je toliko pro potěšení. Těch několik kouskův dosti hrubého prádla na tělo, na stůl a na postel, jichž užíval, ukládalo se do skříně, kde bylo všední jeho šatstvo a paní Terezka koupila na to už před desíti lety plátno, když bratr správec ji vzal s sebou do krajského města.

Několikrát do roka starý pán sám všechny své poklady z truhel vyndává, po velikém stole a po všech sedadlech na čerstvý vzduch rozkládá a vždy do jiných a jiných záhybův srovnává, aby se neproležely. Mívá s tím vždy několik dní práce a nikomu jinému ji nesvěřuje.

Letos plátenník z hor už zde byl a prodal méně než jindy, poněvadž truhly už byly plny až po víka. Proto paní Terezka se podivila, že starý pán už zase chce kupovati do nich.

„Postavíme ještě několik truhel tam podle kamen,“ vece starý pán, „jsou ještě nějaké na půdě, zejtra si je dám snésti a připravím je. Zatím může Frantina dnes počít překládati všechno

v těch plných, aby se tomu nic nestalo; zdá se mi, že to tam všechno už dlouho stejně leží.“

Frantina se skromným úklonem právě postavila před sebe prázný milostpánův kofík a sbírajíc ostatní kávové nadobí pomýšlela dostati se s ním do kuchyně, aby mohla poskočiti sobě do lesa.

Bylo jí zde už těsno, viděla, jak venku je krásný den slunečný s modrou oblohou. Včera vypátrala mladé lysky v hustém rákosí; chtěla se k nim dnes ráno podívati. Měla pro své havrany polovici včerejí své večeře; budou na ni jako každý den čekati na hrázi a nepřijde-li brzy, zaletí třeba daleko do lesa. Ráda by se přesvědčila, nepotkalo-li neštěstí některou známou zaječí rodinu nad rybníkem; včera plížila se tamtudy liška. A konečně chtěla v lesní besídce na obraz panny Marie zavěsiti čerstvý věnec ze šípkových růží; jsou to letos už poslední! A teď slyší, že tu má zůstati a přerovnávati plátno. Byla by nejraději hned do lesa, jakmile ráno procitla. Měla tam vždy celý den co dělat; ale to všechno bylo málo vedlé toho, proč tam musí dnes. A tu se chce, aby zůstala zavřena v zámku. Taková žalost stala se jí dnes poprvé.

Přicházela do komnaty milostpánovy ze starého zvyku sice každé odpoledne, aby zde chvilku poseděla u svých květin, ale odcházela, kdykoliv se jí líbilo a neměla v tom nikdy ani nejmenší překážky. Dnes poprvé má tu zůstati, když nejvíce touží do lesa.

Musí tam přece! Aspoň k havranům, aby nemyslili, že na ně zapomněla, a do besídky. Včera uvila si z posledních květů na matčině hrobě věnec a nemohla jej do besídky dáti, poněvadž tam na blízku obcházel hajný Vacek a ona se ho bojí. Věnec leží pod pilou v hranici prken, ve vysoké

chladné trávě, kde ona včera odpoledne dlouhý čas prodlela.

To všechno jí bleskem projelo mysl, když starý pán jí oznámil, že jednou také má se podívat, co v těch starých truhlách všechno jest. Vždycky ji to vábilo, dnes se toho lekla.

„Milospán udělá Frantině jistě velikou radost, když dovolí, aby spatřila, co jaktěživa neviděla," pravila paní Terezka. „Odkliď, milé dítě, to nádobí a vrať se sem hned."

„Já zatím vyndám klíče," vece starý pán, vstávaje od stolu.

Frantina na ně oba pohledla s jiskřícím okem.

„Přijdu, přijdu; ale dřív ještě musím na chvilku do lesa," pravila s důrazem a už odkvapila.

Starý pán a paní Terezka pohlíželi za ní v nemalém překvapení. Frantina, košíček na ruce, mihla se už nádvorní brankou, když pěstouka její, aby ji omluvila před starým pánem, pravila:

„Štěpán může se z ní těšit. Každá vnučka nedbá tak o svého dědouška. On tu dnes ráno posud nebyl, ona musí k němu. A z dobré vnučky bude také dobrá dcera," připojila jen tak jako pro sebe, však dosti nahlas, aby starý pán to zaslechnouti mohl.

„Nevím, nevím, paní Terezko, co z toho vyvedeme," namítl starý pán starostlivě, vyndávaje z postranní jedné přihrádky v šatnici svazek stejných velikých klíčův.

Tu klepalo se na dveře z chodby. Paní Terezka vyšla a vrátila se ohlašujíc, že je tam chalupník, který nedávno byl pohořel, a že prosí, aby milostpán mu daroval nějaký kousek dříví na krov.

„Ať jde napřed k píle, že tam za ním hned přijdu," odvětil starý pán, opět uložil svazek klíčův do přihrádky, převlékl se do dlouhého kabátu

ze silného šedého sukna a upjal se v něm až po krk. Paní Terezka už stála před ním; v jedné ruce čepici z téhož sukna, z něhož byl kabát, s velikým stínidlem a s příhlavím, které se může spustit přes uši až po týl; v druhé ruce silnou coulovku, vzácný kus jalovcový, nahoře s malou sekýrkou, dole s dlouhým ocelovým hrotem.

„Vrátím se brzy; tím časem Frantina snad také přijde. Musíme ty truhly dnes otevříti; je na to příhodný den.“

U prostřed dvora na hromadě písku vyhříval se šafářův Ořech, blaženě mžoural do samého slunce. Jakmile starý pán vystoupil z přízemní síně zámecké, Ořech rychle se vzchopil, spustil uši, zatáhl ohon a neohlížeje se ujížděl ke kravínu do stinného roští.

Starý pán nebyl milovník psův; v zámku nesměl se nikdy ani žádný ukázati, aby ta drobounká havěť se neplašila. A v lese ho také nechtěl míti, aby ta ubohá zvěř měla pokoj aspoň tak dlouho, pokud to může býti. Starý pán sám nikdy nestřílel, jen správec Přibil na podzim odbýval s hajnými po několik dní honbu a to ještě hodně daleko od zámku, aby to vraždění až sem nebylo slyšet. Něco zajíců a koroptví nechalo se v zámku pro kuchyň; neboť nějaký ten kousek zvěřiny starý pán přece pojedl; ostatní se rozdalo v Borovanech a v Domašicích; nejvíce toho přicházelo na faru.

Však přes to nebylo mimo nejbližší okolí zámecké na celém Domašicku nikdy viděti více zvěře, než jinde. To tajemství mohli vysvětliti toliko hajní a někteří chalupníci Domašičtí. První léta starý pán často nalezal v lese zajíce chyceného v oku a na nízkých porostlinách sítě nalíčené na koroptve. Hajní mívali mrzutost, že takové výtržnosti nehledí staviti. Ale teď už dávno starý pán ne-

našel nic podobného, vědělo se, kterými cestičkami do lesův chodí a byl svatý pokoj. Střelná rána nezahučela na blízku Domašického zámku po celý rok a z nástrah nebylo žádné pohoršení. Starý pán vždycky se chlubil, že neví, co je to pytlák, a nemohl srozuměti, že sobě jinde nemohou pomoci od té neplechy. On proto svým osadníkům na podzim raději sám dopřával část toho, co Přibil s hajnými zastřelil. Přibil také nebyl žádný náruživý lovec, a když viděl, že zajíci na všech polích mu dělají velikou škodu a pak že starý pán na podzim bez toho všechnu zastřelenou zvěř rozdává, byl ještě rád, že těch ušákův ubývalo po celý rok a mlčel. Jen jednou poslal žalobu Slavětínskému úřadu na tamějšího hajného Vacka, poněvadž jej postihl, jak v pravé poledne nesl domů cestičkou od Domašické píly plnou nůši poškrcených zajícův. Jinak zůstalo všechno při starém. Starý pán věřil, co se týče zvěře, že má všechno v nejlepším pořádku a že mu nezbývá než věnovati všechnu starost lesním stromům. Tím také až posud napiňoval téměř všechen svůj čas, co truhlářské nádobí v komnatě jeho zahálelo a když po jaře vyhlídaná drůbež už vyrostla z posad a z kukání. Největší část dne v letě, na podzim a v zimě strávil starý pán v lese. Po smrti svého otce ovšem poněkud změnil své hospodářství lesní. V dalekém kruhu kolem zámku nedovolil posekati ani jediný stromeček, a kde v lese bylo prázno neb řídko, tam dal ze školky přenésti tolik sazeniček, co se jich tam vešlo. Chtěl míti kolem sebe plnou zelenou houšť. Odtud nebylo na prodej nic ani za největší peníze. Zde bylo mohutných dubův, jedlí, sosen, bukův, že každému staviteli, strojníku a mlynáři srdce by se bylo na ně smálo. Ale nejevil se tu ani nejmenší lesnický

pořádek. Od nejstarších kmenův až po pařezovité mlází nejpestřejší směs. Na prodej bylo u Domašického pána dříví jen ze vzdálenějších hájenství a to jen dříví stavební; neboť palivo nekupoval ani v Domašicích ani v okolních vesničkách nikdo. Ale starý pán měl svůj vlastní spůsob lesní správy. Nebyl přítel pravidelných pasek. Takové svírání a hromadné ničení přírody nelíbilo se mu nikde a nikdy; nemohlť si pomysliti, jak lidé mohou míti radost z toho, když najednou porazí a vymýtí veliký kus lesa. Kdyby šlo po jeho, nedal by poraziti vůbec žádný lesní strom. „At roste, pokud se pánu bohu líbí; je to překrásná věc!“ říkával, když se zadíval do nebetýčné jedle, nebo když usedl ve stínu věkovitého dubu. Ale potřebovalo se lecčehos v hospodářství samém. Tu řebřina tu náprava, tu klanice, tu voj, tu krov, tu několik latí nebo prken.

Přicházeli také lidé domácí z okolí s prosbou, aby se jim prodal kousek stavebního dříví. Také píla, nebožtíkem pánem založená, vyžadovala aspoň několik měsícův do roka pilného zaměstnání, aby zámecká pokladna měla odtud aspoň nějaký příspěvek na zapravení ohromných daní z lesův. Proto se na Domašicích řezalo a prodávalo dříví stavební. Štěpán a starý pán chodili po jaře několik dní ve vzdálenějších hájenstvích, aby vybrali a poznamenali kmeny, které toho roku měly přijíti na pílu. A kdokoliv cizí chtěl na Domašicku koupiti nějaký celý kmen, musil si jej také v oněch odlehlejších dílcích lesních vybrati, poraziti a k píle přivézti; zde smluvil se o něj se starým pánem velmi snadno. Byla-li to souše, dostal ji téměř za darmo. Tím se stalo, že za krátký čas všechny kmeny na koupi poražené byly souše; na kousek zeleného vrcholku starý pán při tom nehleděl.

Přicházeli také pohořelí domácí a cizí, aby si vyprosili nějakou tu lať nebo topinku. Všichni byli podělováni u píly. Starý pán už jim to dal vždycky tak, aby s tím „chuďasové neměli mnoho práce.“ Prokazovalť dobrodiní celé.

Dnes ubíral se k pile za touž příčinou. Nenechal nikdy ani sebe dvakrát prositi, ani prosebníka dlouho čekati. Na dnešní návštěvu byl už dávno připraven. Hned po ohni šel se podívati, čeho asi tu bude potřebí, a pod pilou už se odložilo několik trámův, sloupkův, latí a prken.

Když starý pán na pílu přišel, spatřil Štěpána s pohořelým státi dole u té hromady staviva.

„Myslím, sousede, že budete míti dost,“ zvolal k nim dolů, „odvezte si to domů.“ Soused nenadál se daru tak velikého, vyběhl po hrázi, jakoby jakživ ani nebyl chodil za pluhem, a na několik krokův před starým pánem skláněl se k díkům.

„Nechte, nechte; dělám, co mohu. Požehnej vám pán bůh!“

Však obdarovaný nepřestal blahořečiti svému dobrodinci, když ten už byl zmizel ve smrčinách k své lesní besídce.

Starý pán se dostal na cestičku, která přímo z Domašic vedla ke kamennému lomu. Spatřil zdaleka kmitati temnou zelení červený šat, jenž jako plamen zazářil, když padly naň prošlehující prameny slunečního světla. Byla to Frantina. Přicházela od besídky. Setkali se.

„Byla jsi v besídce?“ zastavil ji starý pán klidně a přívětivě.

„Byla,“ zašeptala Frantina a sklopila oči.

„Zavřela jsi dobře?“ pokračoval pan Kajetán ve své laskavosti.

„Zde jest klíč,“ odvětila Frantina hlasem po-

sud stísněným, hlavu ještě hloub na prsa spuštěnou podávala klíč starému pánu a ustupovala stranou, aby měl cestu ještě volnější.

„Nechtěla bysi jíti se mnou tam zpátky?“ vybídl ji pan Kajetán, nepřijímaje podávaný klíč.

„Půjdu milostpánovi otevříti,“ vece Frantina, obrátila se za starým pánem a postupovala volným krokem v jeho stopách. Cestička tu vedla trochu do kopce; starý pán vždy po několika krocích se zastavoval a hlasitě oddychoval. Však ani nerozpjal kabát, ani nesňal teplou čepici, ačkoliv slunce už stálo vysoko a v těch místech s otevřené, pouze ostružinovými pruty zakryté strany kolem lomu silně pralo na lesní stezku. Opíraje se o pevnou coulovku starý pán ubíral se dále. Slyšel za sebou lehký šustot oděvu dívčího. Neobrátil se a nepromluvil. Za malou chvíli měl před sebou svou lesní besídku. Husté, temné smrčiny kolkol dýchaly v slunečním úpalu nejlíbější vůní, vrcholky jejich lehce prohybovaly se v jemném vánku.

Starý pán býval zde i s Frantinou často, ale posud se mu nikdy nezdálo, že jest to i pro ni místo velmi drahocenné. A tolik přece mohl se domnívati, ne-li někdo cizí nebo paní Terezka, že Štěpán už jí pověděl, že zde pod tím zamšeným krovem, zde v té světnici zemřela její matka a dohasínající oko její že bylo upřeno na týž obraz panny Marie, který tam posud nad stolem visí. Či nebyl by jí Štěpán jen několik set kroků tam dole na píle nikdy vypravoval, že kdysi bydlil v tomto domečku, ona že se tu narodila a její matku že odtud vyprovodili na hřbitov Borovanský? A všechno-li jí to povědomo, může on se jí teď ještě ptáti, proč dnes do lesa *musela?* proč ji potkal na cestě *odtud?*

Co pak *on* zde teď vlastně chce? Ani neví, proč jsem nyní přišel. Byl na píle, chtěl vrátiti se domů jinou cestou, sešel se s Frantinou a ona ho sem vlastně dovedla.

„Tak mi otevři, Frantino, abych si trochu odpočinul," obrátil se u samých dveří ke své průvodkyni.

Frantina otočila klíčem a ustupovala.

„Jen jdi napřed," pobídl jí starý pán, „také jsi se ušla."

Z malé, prázné síňky vešli do světnice. Svěží chládek ovanul je.

Čistounce vybílená, nízká světnička; podlaha z běloskvoucích prken; dvě okna, jedno v průčelí s vyhlídkou na rybník, druhé stranou k zámku, zvenčí drobnolistým břečťanem lesním hustě obroubena. Pobočním oknem lilo se sem slunce a na podlaze kreslilo kývavé podoby břečťanových proutků. V koutě mezi okny prostičký stolek z měkkého dříví, kolem něho do rohu lavice. Nad stolem veliký pestrobarevný obraz panny Marie; na něm dole věnec ze šípkových růží. Při stěně stolice.

Posvátné ticho.

Starý pán smekl hned na prahu a usedl při stěně proti obrazu. Frantina zůstala u dveří.

„V lese šípek už odkvetl, kde pak jsi, Frantino, ještě našla na ten věnec."

„Včera v Borovanech."

„Na hřbitově?"

„Ano."

Tichý pláč spustil se s očí jejích.

„Přistup blíže ke mně, Frantino."

Přistoupila ke starému pánu až na dva kroky. Veliké slzy padaly před ni na zemi.

„Frantino, víš, že zde v této světnici žila a skonala tvá matka?

Pokyvla hlavou a kvapně oběma rukama zastřela tvář.

Starý pán rozhledl se komůrkou, vstal, přistoupil až k ubohému děvčeti, ujal je za ruku a pravil:

„Ty jsi dobré dítě.“

Pak ji několikrát provedl po světnici, až se s ní zastavil u průčelního okna.

„Vidíš, Frantino, skorem tak to zde vypadalo, když tvá matka zde hospodařila. Ten stůl, ta lavice i ten obraz.“

„A milostpán znal mou matku?“ osmělila se Frantina ptáti se starého pána, povzbuzena jeho laskavostí.

„Znal, znal jsem ji, milé dítě,“ přisvědčil.

„Jak šťastna bych byla, kdyby milostpán mně o ní sebe méně vypravoval. Vím o ní posud jen to, co mi dědoušek povídal, a on ji vždycky haní a naříká na ni, že mu udělala veliký zármutek. To je mi vždycky náramně líto. Paní Terezka znala prý ji velmi málo, sotva prý ji z daleka několikrát viděla u rybníka s prádlem. Milostpán snad se na ni ještě trochu pamatuje a ví o ní také něco dobrého. Já na ni ovšem myslím jako na světici, ale nevím, co bych za to dala, kdyby někdo mně o ní něco pěkného pověděl. Já bych mu za to celý život sloužila.“

Prosebné, zarmoucené oči utkvěly na starém pánu.

V jeho nitru byla bouře. Co už dávno považoval za mrtvý popel, to náhle vzplanulo prudkým žárem, sotva že zavanul do toho vzduch mladosti.

„Můžeš na svou matku vzpomínati s přesvědčením, že to byla dobrá duše, a tyto květy, které jsi přinesla s jejího hrobu, mohou ti býti milé.“

Frantina přikročila k obrazu; jeden dlouhý

tklivý pohled na něj, s usedavým pláčem sklesla na kolena a sklonila své horké čelo na chladnou lavici.

Dvéře ze světnice i ze síňky byly otevřeny dokořán. Vonný vzduch z bujného jehličí táhl sem plným proudem a přinášel s sebou zvonkovitý tlukot několika lesních pěnkav, které na nejbližších nízkých větvích z hnízd vyváděly svou drobnou a bázlivou rodinu. Už už opět chtěl pan Kajetán vyjeviti Frantině všechno a sprostiti se vlastní tíže, když ona náhle vstala a skrze slzy blaženě se usmívajíc zvolala:

„Teď je mi lépe, než mi bývalo. Od této hodiny budu moci mysliti na svou matičku s vědomím, že jsou na světě lidé, kteří ji znali a ji chválí. Od nynějška mně bude mezi lidmi mnohem veseleji. A na neděli se těším! Budu v Borovanech už o hodinu dříve než jindy a zůstanu i po celou mši svatou na tom hrobečku. A kdyby milostpán teď mi poručil, abych do ohně skočila, já to udělám!“

Starý pán sám také se upokojil, když viděl, že slovy svými přece něco dobrého Frantině způsobil. Tvář její se vyjasnila a na dlouhých řasách třpytily se poslední slzy . . . .

Zpáteční cesta do zámku netrvala dlouho. Frantina nezastavovala se jako jindy při každé skulině, do níž viděla vklouznouti cvrčka, hrajícího si na výsluní. Klidně ubírala se po boku starého pána, jemuž v teplém oděvu bylo patrně příjemno. Slunce dostupovalo své polední výše, modrá obloha klenula se nad zeleností lesní, nejlíbeznější letní den vzešel nad krajinou.

Blízko zámku setkali se s paní Terezkou. Vyšlať jim vstříc, plna starosti, proč nejdou, když jeden i druhý slíbil, že tu budou hned.

„Vykládání tedy zůstane na zejtří," podotkla, když se sešli.

„Počneme hned odpoledne, bude-li milostpán poroučeti," odvětila Frantina. „Je k tomu krásný den."

„Odpoledne musím dále do lesa," mínil starý pán, „můžete se spolu do toho pustit."

Po jídle Frantina ani nemohla se dočkati, až bude s paní Terezkou sama. Svěřila se jí, že od rána má milostpána mnohem radši, poněvadž znal její matku a nehaní ji jako dědoušek.

VII.

Než minul týden, starý pán zvykl některým novotám.

Frantina navštěvovala své havrany a donášela jim sesterskou část své večeře vždy velmi časně ráno, a Štěpán musil den jak den sám choditi do zámku na snídaní, aby ona mohla u starého pána zůstati od té chvíle, co se probudí, až do samého poledne.

Oděna svým obyčejným jednobarevným šatem z modrého, horského plátna, Frantina už čekala s paní Terezkou v sousedním pokoji u stolu, až starý pán zavolá.

Po snídaní měla v prvních dnech co dělat s přerovnáváním prádla a plátna. Podivila se, co je tu věcí, na které ještě nikdy ani se nesáhlo. Všechno se skvělo sněhovou bělostí.

Starý pán dal sobě snésti s půdy dvě nízké dubové skříně, které před osmnácti lety se mu tam zdály tak rozbity, že je tam nechal. Stály teď v jeho dílně, u nejdolejšího okna, už celý den, a on se na ně skorem ještě ani nepodíval. Musel

Frantině vykládati, jak který druh tkanin se jmenuje, jak se shotovuje a k čemu jest; pak opět musil býti při tom, když Frantina to přerovnávala v jiné záhyby, aby to dělala dobře. Konečně jí musil pověděti, co do které truhly patří a jak se to tam rovná. Jen chvilkami zastavil se také ve své dílně. Zdálo se mu, že z těch skříní může se udělat ještě něco potřebného. Také už si rozložil po lavici u kamen a po několika stolicích všecky své truhlářské stroje; ale když za některou chvíli od Frantiny opět se sem vrátil a už chtěl počít, litoval v duchu, že se do takové práce dal. Pro živou moc nemohl najíti, čeho právě měl potřebí: tu hoblík, tu nebozez, tu dláto, tu kladivo. Zapaloval se v tváři a usedl si ke kamnům, aby si odpočinul. Už jej bolela záda samým shýbáním, a ruce mu klesaly, když něco těžšího vzdvihl.

Starý pán zapomněl, že minulo osmnáct let, co si tuto komnatu řídil, a dvanáct let, co panu faráři Hořínskému pomáhal při některých malých opravách kostelního nářadí. Teď cítil hned unavení a když se zámecké vížky zazněl v poledne tenounký hlásek zvonkový, odložil nádobí jako každý dělník a měl toho namáhání dost. Odpoledne buď doma odpočíval nebo si vyšel do lesa; ale daleko to nebylo.

Když za dva dni plné truhly opět se zavřely, Frantina počala starému pánu přisluhovati v jeho díle. Všimla si, kde které nádobí si položil a podávala mu je, aby je nemusil hledat; brzy uhodla, kdy čeho potřebuje. Nedovolila, aby se příliš shybal. Vzdvihla a postavila všechno sama před něho na stůl, aby mohl pohodlně k tomu. Bylo-li co řezat, podržela sama pevně, aby starý pán oběma rukama mohl vládnouti pilkou. Při-

nesla z kuchyně v kotlíčku rozdělaný klíh a než starý pán natřel štětkou plochy, už podávala mu šroub na stažení jich. Když pak v sobotu ráno už nezbývalo, než natříti spravené skříně fermeží, Frantina poprosila starého pána, aby jen jí pověděl, co které vodičky má dát, a co s ní má dělat, že to všechno do večera bude.

Starý pán shledal, že by té práce jistě byl nechal, kdyby Frantina mu při ní nebyla pomohla. A proto když v sobotu při západu slunce vrátil se domů, a Frantina s tváří rozpálenou více radostí než namáháním odevzdala mu obě skříně krásně vyleštěné, rychle zavolal Přibila s paní Terezkou, ano i Štěpána, s nímž právě přišel s píly. Všichni hned přikvapili do pánova bytu. Štěpán neodvážil se ani krok od dveří.

„Tu se podívejte na mého hodného tovaryše!“ pokynul jim k Frantině, která ustupujíc za skříni byla ráda, že pološero pokrývá její rozpaky. „To je všechno její práce a proto jí to také patří.“

Paní Terezka objímala svou schovanku; pan správec prohlížel skříně, a ačkoliv na nich v poloviční temnotě skorem už nic neviděl, velice chválil novou úpravu. Kdo prý by sobě byl pomyslil, že Frantina v lese a na píle se naučila truhlářství? Štěpán byl přemožen radostí, ani s sebou nepohnul a tiše plakal. Frantina šla pro něho, vzala ho za ruku a s dětskou upřímnosti zvala jej:

„Pojďte, dědoušku, podívejte se také!“

Pilař ostychavě blížil se k oknu.

„Jen se podívejte, Štěpáne,“ zval jej starý pán, „co vaše vnučka umí.“

„To ona má takový vtip po matce, dej jí pán bůh lehké odpočinutí; a milostpán ráčí s ní míti velikou trpělivost,“ zajíkal se ubohý stařec. „Však se mi po ní celý týden tuze stýskalo.“ Frantina

tiskla se k němu a šeptala: „Na příští týden Vám to dědoušku zas nahradím; už zde nemám tolik co dělat.“

„Chci vám Štěpáne říci,“ ujal se slova starý pán, „že brzy něco změníme, abyste si trochu pohověl. Dnes k tomu není času a ještě to nemá tak naspěch.“

„Vděčně přijmu, jak milostpán se mnou ráčí naložit,“ odpověděl Štěpán, „a den jak den napomínám zde Frantinn, aby se mnou za milostpána se modlila. Co pak by z nás bylo, kdyby milostpán nad námi se nesmiloval!“

„Smilování jest u boha, milý Štěpáne, a toho jsme potřebni všichni,“ namítl starý pán; „ale té chvíle nechme takových myšlének. Frantino, postav si tyto své skříně blíže kamen. Pan správec napíše psaní, aby sem brzy přišel náš plátenník; až přijde, paní Terezka vybere pro tebe něco pěkného, to si zde schováš a budeš míti své klíče.“

Za takovou radost Frantina nedovedla děkovati; ruce jí sklesly podle těla, hlavu spustila na prsa a mlčela. Všichni byli dojati tímto němým obrazem radostného překvapení. Správec slíbil, že hned zejtra ráno pošle psaní do města na poštu a paní Terezka už se těšila, jak s Frantinou budou prohlížet plátenníkův vozík. Vida a slyše všechny ty věci, ubohý Štěpán byl jako do jiného světa vzrušen. Už ho tak netěšilo, že jeho Frantina u starého pána přišla do takové milosti. Povzdvihl oči a zlehka pokyvuje hlavou zatoužil k sobě samému: „Skorem se mi zdá, jakoby ta holka už nebyla tak úplně má. Ale bohu poručíno.“ Sám ještě pomohl s panem správcem postaviti Frantině ten nábytek, kam starý pán byl poručil a pak s nepokojnými myšlenkami svými vrátil se do své přízemní komůrky. Také Přibila propustil

stary pán ihned. Jen paní Terezka a Frantina musily ještě zůstati, aby uklidily po skončené práci truhlářské a udělaly milostpánovi jeho večerní pořádek.

Paní Terezka s uspokojením patřila, jak správně sobě Frantina už pamatuje, kterak za sebou jde těch několik drobných nezměnitelných služebiček, na jichžto řádné vykonání starý pán čeká a hledí. Ani to se Frantině nepřihodilo, nač sama paní Terezka nerada si vzpomíná, aby totiž položila pantofle před milostpánovou postelí tak, že pravá noha dostala levý a levá pravý. Když se to tenkráte paní Terezce stalo, starý pán už ležel obrácen ke zdi; ale náhle s sebou trhl, vstal a dal si pantofle do pořádku, aby prý ho celou noc nebolely nohy....

Měsíc stál v úplňku nad rybníkem a lil svou jemnou zář do všech zámeckých oken. Ani na jednom lůžku nevládl tam ještě spánek.

V celém přízemí bydlil jediný Štěpán. Měl hned vedle vchodu malou, nízkou klenutou komůrku s jedním hustě zamřížovaným okénkem a s dvéřmi, které nezamykal nikdy, neboť úzký vchod do síně byl pevně uzavřen těžkou vrátní. Jindy usnul Štěpán po denní práci ihned, jakmile svou šedivou hlavu sklonil na tenké podušky. Dnes seděl na lůžku a díval se na obraz svého okenka, jejž měsíc před ním na zemi zhotovil. Na spaní ani pomyšlení, ačkoliv celý den byl na nohou. Frantina mu ležela v hlavě. Přál jí chuďasovi mnoho štěstí, ale jen co se na ni sluší, aby pak také někdy neskončila smutně jako její matka. On ještě nikdy jí neřekl, že má po matce těch pár zlatých, k čemu by to teď věděla, budou jí dobré, až přijde čas. Chtěl-li milostpán jí darovat trochu toho plátna, zaplať mu pán bůh jeho

dobrotu; ale nemusel jí to říkat, však by se jí to u něho neztratilo. Teď ona už nebude mít s tím pokoje, bude se domýšleti, že je také kousek panstva, když má v pánově pokoji svůj nábytek a v něm jmění, a jak se povýší člověk nad svůj stav, nikdy nic dobrého nenásleduje. Ona přece jen je a zůstane Štěpánovic Frantinou. Kdyby její otec byl chtěl hlásiti se k ní, byl by se dávno přihlásil. A co by se tím změnilo, kdyby najednou se objevilo, že je dcerou toho neb onoho baráčníka neb chalupníka z Domašic neb z okolní některé vesničky. A kdyby to byl i sedlák! Teď to věru již nepotřebuje. V zámku se má lépe, paní Terezka o ni dbá jako matka, a byly by z toho jen mrzutosti a křiky bůh ví jak veliké. Jen kdyby zas bývala více na píle. Ten týden jen se tam vždycky ráno mihla, a pak nepřišla až k večeru na chvilku. No, dnes dokončila milostpánovi práci a vrátí se také zase do svého pořádku.

Tyto starosti zaplašovaly spánek od komůrky Štěpánovy. Když stařeček několikrát si to všechno promyslil, počal se na hlas modliti za dušičky ... položil se ... a usnul.

Tak brzy nepodařilo se to v prvním poschodí panu Kajetánu Zemanovi. Ten týden stalo se velmi mnoho věcí. Byl s tím spokojen. Frantinu měl u sebe skorem pořád, a upřímně řečeno, rád ji viděl; nepřekážela mu v ničem, naopak už umí udělat všechno, jak on to chce mít. Ta návštěva v lesní besídce byla by ovšem bez mála vyzradila náhle, čemu se má dopřáti času; ale obrátila se na stránku dobrou. Frantina už ví, že pan Kajetán její matku znal, a má z toho radost, když jej slyší o ní dobře mluvit. Jistě u něho i dále ráda pobude, neboť myslí na svou matku s velikou lá-

skou. To na ní také pana Kajetána ze všeho nejvíce těší; neboť jak snadno mohlo se státi, že by byla počala za matku se stydět. Jisto jest, ze Štěpán v ní lásku k nebožtce matce nepěstuje, když o ní vypravuje, že mu udělala zármutek. Frantina nesmí bývat tak často na píle, pan farář Hořínský i paní Terezka mají pravdu, že se to pro ni už nehodí. Od zejtřka bude pomáhati paní Terezce při domácím hospodářství a mohou také všichni čtyři společně obědvati. Štěpánovi se oznámí, že už také poslední léto pilaří, a že zůstane v zámku, aby si na stará kolena trochu odpočinul. Frantina že musí počít dříve, aby se naučila zastávati paní Terezku. Až přijde pan farář Hořínský, jistě že bude s panem Kajetánem spokojen, jak dle jeho rady všechno vyřídil... Zejtra je neděle, první neděle, bez pana faráře Hořínského v kostele Borovanském... „Uvidíme nového pana faráře... Snad jsem měl přece aspoň Přibila poslat, aby jej uvítal?.... Proč mi to ještě ani posud neohlásili, že se mu odevzdává Borovanská fara?... Počkám, že mě navštíví sám... ten týden to nešlo... měl jistě mnoho co dělat, aby si všechno spořádal... Jsem rád, že zádušní mši svatou ve výroční den úmrtí ubohé Frantiny sloužil minulý měsíc ještě pan farář Hořínský... Od neznámého kněze bylo by mně to jako nic“...

Sepjal ruce, zadíval se do měsíčného jasna... a tiché, pravidelně odměřené dychání vycházelo zpod záclon lůžkových...

Správec Přibil v sousedním pokoji teprv zhasil světlo na psacím stolku. Zejtra časně ráno půjde posel do města na úřad, vezme s sebou psaní, kteréž milostpán nařídil odeslat k plátenníkovi. Paní Terezka ovšem už před týdnem pověděla bratrovi velikou novinu, že starý pán chce

Frantinu konečně veřejně prohlásiti za svou dceru, a vypravovala mu s nemalým potěšením každý den, jak dobře se ten záměr daří; ale teprv dnes večer seznal Přibil na vlastní oči, že to všechno jest pravda. A měl z toho radost. Pan Kajetán jest sice zdráv; ale už není předce žádný mladík. Kdyby pán bůh na něho vzpomněl, věčná škoda byla by toho krásného panství... Nikdo jiný by ho nedostal, než ten zhejřilý synek po pánovu bratru, onom bankrotáři, který zahynul na moři, když před svými věřiteli utíkal do Ameriky. To věřím, že pan Artur Seemann von Waldhof by sobě zazpíval veselou, kdyby jeho strýc na Domašicích teď zavřel oči. Co posud od pana Kajetána z pouhé milosti dostal, krásně uhelné doly na Holubově, nikam mu nestačí. Ten aby kopal hned ražené dukáty a ne uhlí. To by Domašice obrátily se hned nohama vzhůru. Nedopouštěj pán bůh, aby on tu byl pánem! Však se to nestane. Dobře, že Frantina je na světě! Ale musí brzy něco přijíti, aby ten panáček seznal, že si dělá marné naděje na Domašické dědictví... Začátek je dobrý...

Ještě otevřel okno, pilně naslouchal do nočního ticha, neozývá-li se odnikud nic podezřelého, rozhledl se až kam obzor stačil, nehoří-li nikde, a pokojně ulehl...

Nejdéle ze všech zámeckých obyvatelův bděly dnes paní Terezka a Frantina.

Teprv když byla sama s paní Terezkou, v té malé komůrce za kuchyní, kde po jedné straně byla dvě prostičká lůžka, po druhé stoleček, vždy bíle pokrytý, dlouhé někdy zahradní sedadlo a dvě staré skříně s krabicemi a škatulemi až do samého stropu, Frantina se oddala své radosti. Objala svou milou pěstounku, líbala jí ruce, po-

skakovala před ní, prosila ji, aby s ní zpívala. Paní Terezka usedla na zahradní pohovku; Frantina přišoupla si k jejím nohoum stoličku a posadivsi se položila hlavu do jejího klína.

Paní Terezka počala rozplétati její dlouhé vrkoče, hladila její hlavu a tiskla ji do svých dlaní. Tenká lojová svíčka slabě osvětlovala i ten malý prostor. „To jsem obdarovaná! Takového bohatství nikdy ani ve snu jsem se nenadála.“

„Milostpán už dávno povídal, že ti musí udělat nějakou radost za to, že už jsi mu tak leckdy posloužila.“

„Vždyť jest bez toho po všechen čas mým dobrodincem a co já jemu mohu udělat, není hodno takové odměny.“

„To víš, že bohatí páni nepočítají krejcary, když chtějí někomu nějaké potěšení spůsobit.“

„A co mně vyberete od plátenníka?“

„Budeš vybírat se mnou a co se ti bude líbit, to si vezmeme.“

„Psal pan správec, že to bude jen pro mne?“

„Tak jistě nepsal; dal mu vědět, že milostpán si přeje, aby zase brzy k nám přišel.“

„To je lépe; aspoň s sebou přinese také ty květované věci. Je to krása! mohla jsem na tom oči nechat, když jsem to ty dni poprvé uviděla. A teď budu mít sama takové poklady!“

„Budeš; a ode všech jiných tkanin také, jako má milostpán.“

„Já se pak od mých skříní ani nehnu; jen budu-li tam smíti tak často být! Kdyby milostpán raději byl dovolil, abych si to všechno vzala sem do naší komůrky.“

„Kam pak, dušinko, vždyť tu není místečka.“

„Nebo k panu správcovi do pokoje.“

„Ani tam bys to neměla tak dobře jako u milostpána, a to si můžes myslit, když milostpán ti dá k tomu klíče, že chce, abysi sobě u toho byla, kdykoliv se ti zlíbí.“

„A co dědoušek řekne, až to všechno uvidí?“

„Bude od srdce rád, že tě má pro budoucí čas aspoň plátnem a prádlem zaopatřenou.“

„Vždyť já z toho jakživa nic nevyndám, abych toho užívala; budu to mít jen tak pro potěšení, jako milostpán.“

„Teď ovšem, ale za nějaký čas, až se vdáš?“

Frantina vyvinula se z klína paní Terezky, a už stála před ní: „Já se vdát? Nikdy! Já zůstanu až do smrti zde, u Vás; budu Vás všechny ošetřovat, to bude má největší radost!“

Posadila se vedle paní Terezky, ovinula rámě těsně kolem jejího krku, až tváří svou dotýkala se tváře její.

„Ke všemu přijde čas, mé milé dítě,“ s povzdechem pravila paní Terezka a přitiskla Frantinu vroucně k sobě.

„A proč vy jste se nevdala?“ odvětila Frantina s jemnou výčitkou.

Paní Terezka ucítila, jak tam někde od srdce vyšlehl jí oheň do tváře.

„Byla bych se vdala, kdyby nebylo bývalo zlých lidí.“

„A proč pán správec zůstal svobodný?“ pokračovala Frantina vyptávati se dále.

„Pokud byl mlád, neměl živobytí, a pak už tak zůstal k vůli mně.“

„A proč náš milostpán se neoženil?“ namítla Frantina po třetí.

„Zemřela mu nevěsta,“ odpověděla potichu paní Terezka.

Frantina vstala. Ouzkou uličkou, která mezi

nářadím zbývala uprostřed komůrky, přiblížila se k oknu. Měsíc ozářil její hlavu.

Svíčka na stolečku dohořívala dlouhým knotem; paní Terezka ji zhasila. Od okna rozvěšovaly se tenounké nitky měsíčného jasna zvolna po komůrce.

„To je mně jí líto," Frantina žalostným hlasem přerušila chvilku mlčení. „Jak se mohla míti dobře, kdyby si ji byl milostpán vzal! A to už je dávno, co se to stalo?"

„Můj bratr a já byli jsme zde teprv několik měsíců."

„To byla jistě nějaká bohatá nevěsta!"

„Nebyla; pocházela z chudičkého domku."

„A milostpán si ji chtěl opravdu vzít, takovou chudou?" divila se Frantina, otvírajíc okénko.

„Byl by si ji dojista vzal."

„Bezpochyby ji poznal někde v dalekých zemích?"

„Nikoliv, byla prý nedaleko odtud."

„A proč milostpán sobě pak nevybral nevěstu jinou?"

„Měl tu první tak rád, že na ni nemůže zapomenout a že už žádná jiná se mu nelíbila."

„Teď ho budu mít ještě radši, toho dobrého pána" . . .

Umlkly obě.

Po dlouhé chvíli paní Terezka už s lůžka volala Frantinu od okna: „Pojď již také spáti; dnes jsme si toho napovídaly" . . .

VIII.

Krásné letní počasí trvalo. Do Borovan scházeli se v neděli ráno všemi lesními stezkami

z okolních vesniček nábožní obou pohlaví a nejrozmanitějšího věku. Na všech stranách v zelené obrubě lesní kmitaly se bílé a květované plíny, pestrobarevné sukně a stužky. Na návsi stála skupení mužův, buď v krátkých kazajkách neb v dlouhých až téměř po kotníky sáhajících kabátech. Po hřbitovní zdi seděli vejrostkové; v kostele v lavicích modlily se babičky; u mřížky děvčátka, každé chtělo býti v první řadě a žádné tam, kde se otvírá.

Nový pan farář bude míti první velkou. Domácí osadníci už skorem všichni poznali jej mezi týdnem, někteří z nich i ve všední den schválně přišli do kostela. Ale okolní příslušníci ke zdejší fare čekali až na neděli, aby spatřili nového duchovního správce svého. Už před kostelem dověděli se, že dnes uslyší něco nového. Od středy býval prý pan učitel ráno i odpoledne na faře; dělal s panem farářem nové zpěvy. Bylo prý odtamtud slyšet jako nějaké malé varhany.

Už podruhé sezváněli. Na konci vesnice k lesu Domašickému zaštěkali psi a zahrčel těžký kočár.

Za malou chvíli vystupoval starý pán z Domašic po hřbitovních schůdkách. Nelišil se svým oblekem od starších rolníkův; jen pod límcem dlouhého černého kabátu skvěl se vysoko kolem krku bílý šátek; pod bradou velmi pečlivě oholenou uzlíček jako oříšek. Všichni na blízku smekli a hnuli se za ním do kostela.

Tu přicházel na náves také pan správec Přibil a jeho sestra. Paní Terezka měla jednobarevné temné šaty z vlněné látky a s těsnými rukávy. Na vzpřímené hlavě pokyvoval při každém kroku široký a hustý krajkový chochol nad bílým naškrobeným čepcem.

Na hřbitově paní Terezka pátrala po Frantině, která už dávno byla odešla s dědouškem, že jdou do Borovan pomalu napřed. Za sakristií zahledla cíp jejích režných šatův. Štěpán právě vycházel odtamtud na stezku, která vedla k pobočním dveřům kostelním. Pan farář dal sice dnes otevříti také hlavní vchod; ale nikdo tamtudy nevstoupil.

Malý kostelík byl plný. Na oltáři nové, ještě nezapálené, tlusté svíčky s velikými mašlemi; nové, všemi barvami vyšívané polštářky; nové bílé roucho se širokými krajkami kolem oltářního stolu. Na kazatelně obruba z modrého atlasu, zeleným a červeným hedbávím esovitě prošívaná, a podobný na dva lokte dlouhý pruh visel na zvonku u sakristie. To všechno dal si pan farář sám, aby oslavil tento den.

V sakristii vrzly dvéře a zašustila nová řásnatá klerika. Pávek dal znamení okrášleným zvonkem. Týž zvuk jako jindy. Na kruchtě táhle vzdychajíc vstával veliký měch, pan učitel sáhl do varhan a kostelík až v základech svých se otřásal, když celé shromáždění jako z jednoho srdce mocně zapělo nedostižně krásnou, velebnou píseň: „Otče náš, milý pane!“ Pan Kajetán Zeman, ve své stolici při oltáři, také sobě říkal ta vznešená slova; nezpíval.

Když dozněl poslední zvuk úchvatného chorálu, objevil se na kazatelně nový kazatel. Malá a slabá postava, krátce přistřižené černé vlasy, nízké čelo, svěží tvář v přísnou vážnost upravená. Kolár modrými bůstkami vyšívaný; na prsou veliká červená mašle, od níž široké konce až hluboko do kazatelny zapadaly; rocheta z nejjemnějšího prozračného batistu s drobnými hvězdičkami, široké krajky na límci i na rukávech. Tenký ostrý

hlas pronesl pozdravení: „Pochválen buď pán Ježíš Kristus!“ „Až na věky, amen!“ odvětil lid.

Přečtlo se evangelium, jež na tuto neděli připadá; ale kázaní nerozbíralo jeho obsah: bylo slavnostní.

Kazatel obral sobě za úkol, vyložiti nábožnému shromáždění: „kdo jsou zástupci božími na zemi a co jsme jim povinni?“ Byla to oslava stavu kněžského, vyznačování jeho výtečností nad všemi ostatními stavy lidskými. Kazatel mluvil velmi dlouho a s ohněm čím dále tím prudším. Konec zněl, že nynější svět jest velmi zkažen a že nebude lépe, pokud lidé nebudou se chovati k duchovním správcům svým opět tak, jak za starodávna, když mezi nimi bylo více náboženství, což aby v brzku se stalo, musí prý každý věrný křesťan od srdce si přáti.

„Dejž to nebeský pánbůh!“ ozvalo se v kostele Borovanském dnes poprvé patrně slaběji než jindy, a když opět zazněly varhany, aby po kázaní se dokončila píseň, která k němu byla úvod, bylo prořídlým zpěvem slyšeti skřípati sloupky, jichžto přišlapováním se stahovaly měchy. Následovala velká. Oltář samý oheň. Pan farář objevil se v nádherném ornátě, z těžkého červeného hedbáví se zlatými prýmky. Pávek za ním v dlouhé komži s kaditelnicí. Vystavila se velebná svátost, kostelem zamodraly se a zavoněly obláčky kadidla. Lid jal se zpívati: „Bože, před tvou velebností!“

V Borovanech neměli hudebníkův, kteří by dovedli zahráti mši. Ten nedostatek chtěl nový pan farář tím nahraditi, že oba své zpěvy před i po pozdvihování pronášel v průvodu varhan. To byla novota, která na celé shromáždění udělala žádoucí dojem. Pan farář Klička byl cvičený zpěvák i hudebník a jen čtyři dni měl s panem

učitelem na faře pilné zkoušky, aby dnešní provedení beze vší závady se zdařilo. Mohl býti s účinkem svého zpěvu spokojen. A když na konec ještě provedl své: „Ite, missa est“ dvěma oktavami nahoru a dolů, obrátili se na kruchtě všichni mužští k panu učiteli, co tomu říká, a dole ženské ještě chvíli nepohnutě hleděly na oltář, jakoby ještě něco podobného očekávaly. Sám starý Petr za křtitelnicí vytrhl se tím ze sna a kvapně sáhl po své beranici...

Vykropení stalo se až po mši. Když Pávek před kázaním podával panu faráři namočený kropáč a ministranty s kropenkou postavil u vchodu k oltáři, pan farář poučil jej, že dle nového řádu se vykropuje až na konci služeb božích, a vůbec prý se tu budou muset změnit ještě jiné věci, aby to tu vypadalo více v souhlase s církevními pravidly...

Vycházejíce z kostela, všichni měli jedinou řeč o novém panu faráři. Mše líbila se skoro všem; kázaní jen jednomu.

„Ten vás sebral! Mám z něho radost!“ zvolal hajný Vacek, předběhnuv zástup osadníkův většinou domácích. „Teď snad už budete věřit, že může býti farářem ještě lépe než kdo jiný!“ A zasmál se z plna hrdla.

„Jděte svou cestou, s vámi nikdo nemluví,“ odbyl jej starosta Vít.

„Ale já mluvím s vámi, a musím s vámi mluvit, abych vám pověděl, že jste si dnešní kázaní všichni dobře zasloužili. Pan farář Klička mezi vámi udělá jiný pořádek! Však jsem se na vás díval, jak jste se krčili v lavicích jako zajíci v brázdě, když se to na vás s kazatelny sypalo za to uvítání, kterým jste nového duchovního správce svého uctili.“

„Nechte si své výklady pro sebe," napomínal jej Dvořák, „a nedělejte zde žádnou výtržnost!"

Sešli právě se schůdků hřbitovních a zahnuli stranou, aby se zbavili nepříjemného průvodce.

„Patřím sem do kostela, jako vy všichni," volal za nimi Vacek tak hlasitě, až se to po návsi rozlehalo, „a těší mě, že sem konečně přišel kněz, který na sobě dá záležeti. Však vy k němu všichni pokorně a skroušeně přilezete! Teď bych jen rád věděl, jak je třem lidem; té rozplakané vdovičce ze mlýna, Pávkovi, který už sám tu dělal zpoly kněze, a tomu starému bláznu z Domašic?"

Lidé pospíchali všemi stranami odtud.

Poslední slova Vacek už jen hulákal, poněvadž viděl, že pan farář přichází, chtěl, aby to slyšel. Za farářem nesl Pávek na obou rukou veliký uzel v bílém prostěradle; byl v tom slavnostní ornát a oba polštářky, soukromý majetek pana faráře Kličky.

„Co pak tu máte, milý člověče?" zastavil se u něho pan farář. „Upokojte se a odeberte se s pánem bohem domů."

Vacek zpřímil se po vojansku, smekl klobouk se zlatým žaludem a hledě faráři přímo do očí pravil: „Jsem hajný Vacek, zde na kopečku ze Slavětínského lesa; až velebný pán mě bude míti potřebí, jsem mu vždy ke službám."

„Budu si Vaše jmeno pamatovat" odvětil farář chlácholivě, domnívaje se, že má před sebou člověka, který snad u kupce trochu se rozjařil. A zůstaviv jej, obrátil se k faře....

Lidí z kostela ještě se hrnulo; mezi posledními vycházel starý pán, správec Přibil a paní Terezka. Štěpán s Frantinou už byli chvilku napřed.

Starý pán pozval správce i jeho sestru, aby

si přisedli k němu do kočáru, že by se za ním pěšky velmi zpozdili. Zahrčel kočar. Pan farář už ve farních dveřích se ohlédl, udělal dva kroky zpět ze stavení a svou malou černou čepičkou vzdal odjíždějícím čest. Tito opětovali jeho zdvořilost.

Teprv když za vsí kočár volněji stoupal ouzkým pískovým ouvozem vzhůru k lesu, starý pán počal řeč:

„Ještě velmi mladý pán, ten náš nový pan farář!“

„Není mu asi mnoho přes třicet,“ přisvědčila paní Tezezka.

„A slavné to bylo!“ podotknul opět pan Kajetán.

„Až na kázaní,“ namítl správec. „Každý musil vyrozumět, že pan farář se mrzí na to slabé uvítání, které se mu zde připravilo.“

„To bych neřekl; jeho slova týkala se celého světa,“ omlouval stary pán dnešního kazatele. „Ostatně ani jsme se ještě nedověděli, jak to vlastně minulého pondělí zde dopadlo.“

„Na polovici cesty prý pan farář Hořínský v průvodu celých Borovan viděl proti sobě přijížděti pana faráře Kličku, jen s dvěma vozy nábytku. Tu prý sám přimlouval se, aby Borovanští všichni se vrátilí s novým duchovním otcem svým domů, ale ti prý odpověděli, že nebudou vítat, koho živá duše nevyprovází. Až když konečně pan farář Hořínský skorem prosil, aby jemu k vůli nenechali pana faráře Kličku vjeti do prázné vesnice, vystoupili starosta Vít, pan učitel a kostelník z průvodu a jeli s panem farářem Kličkou zpátky do Borovan. Všechen ostatní průvod ubíral prý se s panem farářem Hořínským dále a odevzdal milovaného pastýře slavnému procesí, které

mu vyšlo vstříc ze Slavětína. Tak jsem to právě slyšel vypravovat," skončil Přibil svou zprávu.

„A my jsme také zůstali doma!" pravil starý pán, jakoby si to vyčítal.

„Na milostpána nikdo nemůže při tom okazovat," odvětila paní Terezka. „Milostpán nikoho nevyprovázel a po tuto hodinu nedostal odnikud vědomost, že by měl někoho vítat; uvidíme, přijde-li nový pan farář sám milostpánovi se představit."

Vjeli do lesa. Cesta jako mlat. Čeledín Havel popohnal koně.

„Nech ta hříbata jen volnou," napomínal starý pán, „at se nezpotí."

Hříbata na Domašicích byla dávno přes dvacet let; ale starý pán je znal, jak ještě bez ohlávky běhávala po dvoře a po louce.

Krásným modřínovým stromořadím přijeli k píle. Tu odpočívali někteří Domašičtí. Výše nad hrází bylo viděti Frantinu s dědouškem pomalu vcházeti po březového mlází.

„Trochu můžeš ta hříbata pobídnout," poručil starý pán Havlovi, „jsme hned doma, zase si odpočinou."

Havel vzdvihl bič a několikrát jím zašvihl koňům nad hlavami. Za kočárem rostl mrak prachu; Domašičtí pozdravujíce ustupovali v levo, v pravo.

Za malou chvíli paní Terezka zavolala na Frantinu, aby na ně počkala. Kočár se zastavil, všichni z něho vystoupili a uchýlivše se v pravo na cestičku, poslali Havla kolem rybníka s prázným napřed domů.

„At si šafářka pospíší, že hned přijdeme," nařízovala paní Terezka čeledínovi a přidruživši se k Frantině pravila:

„Dnes jsi mnoho zanedbala, že jsi zůstala po

celou mši sv. na hřbitově. Pan farář měl ornát samé hedbáví a zlato, a kazatelna i oltář také byly okrášleny."

„Viděla jsem to všechno, jak to nosili z fary do kostela," namítla Frantina, „a mně bylo venku velmi dobře."

Tvář její byla jako slunečný den jarní po ranním dešti.

Srovnali se: napřed starý pán se správcem, několik kroků za nimi paní Terezka s Frantinou, a posléze v malé vzdálenosti Štěpán. Přibil vypravoval starému pánu, že za ten týden stodoly jejich velice se naplnily a zůstane-li ještě několik dní tak krásně, že budou míti letošní úrodu za sucha pod krovem. Stoh že letos ovšem nebude žádný, ale sklízeň že přece náleží k nejlepším; sypati bude všechno dost, a kdyby také z lesa jen poněkud větší užitek plynul, panská pokladna by nebyla v žádných nesnázích. Starý pán byl tomu velmi rád, že polnosti jeho jsou v dobrém stavu, ale na lesu prý se nesmí více žádat, ten prý se musí šetřit, aby se ještě sesílil. „Musíme býti spokojeni, milý Přibile, jen když neděláme dluhy!"

Paní Terezka povídala Frantině, jak to všechno bylo v kostele; však ona věděla už mnoho od dědouška, a Štěpán namáhaje se za nimi k rychlejšímu kroku, každou chvíli jim vpadal do řeči, přidávaje, čeho paní Terezka si nevšimla nebo nač zapomněla.

Než přišli k nádvorním vratům, Frantina dověděla se všechno, co se stalo uvnitř kostela, když ona svou pobožnost vykonávala na hrobě matčině, a starý pán mohl si pamatovat, kolik má letos mandel pšenice, žita, ječmene, ovsa atd. Ale on si nepamatoval; pro to měl správce.

Na dvoře objevilo se jim veliké překvapení. Poštovní vůz, všechen uprášen, stál před vchodem do zámku; chlapci ze vsi prováděli dva hubené, prachem a potem pokryté koně; šafářka, lomíc rukama, právě vyběhla ze zámecké síně.

„Co pak se tu děje?“ zvolal udiven starý pán. „Kdo pak by k nám byl přijel?“

Návštěva od jinud než z Borovanské fary byla na Domašicích od smrti pana Jakuba Seemanna nevídaná a neslýchaná věc.

Paní Terezka nemohla se leknutím ani vzpamatovat. Přijeli k nim hosté, je poledne a ona si dala uvařiti jen tak malý oběd od šafářky. Celý rok se nehne z domu na velkou, co tu jest, chodívá jen ob týden na ranní, a dnes poprvé za osmnáct let že si dopřála podívati se na něco nového, už je doma zle! Předběhla všechny a už zmizela v přízemí zámeckém.

„Bezpochyby něco úřadního,“ prohodil Přibil, zvolna obcházeje se starým pánem poštovní vůz, který stál právě na příč cesty, „snad nějaká komise, ač bych nevěděl proč, ale ti páni pořád si něco vymýšlejí.“

Ohlížel se, kde jest postilion, aby jim pověděl, koho přivezl; nebylo ho vidět.

Však tu ozval se zvnitř ze zámku hluk, hlas paní Terezky střídal se s nějakým neznámým hlasem mužským, dlouhou chodbou rozlehl se dupot a v samém vchodu do zámku starý pán se srazil se silným mladým mužem, zcela po myslivecku oděným. Pan Kajetán ustoupil o krok zpět.

„Pan strejček mě jistě nezná!“ zvolal host, otvíraje svou náruč, aby pana Kajetána objal. „Už je tomu také hezkých pár let, co jsem zde poprvé a naposled byl; sotva jsem ten koutek zase našel.“

Starý pán posud nevěděl, koho před sebou má.

„Nejspíš pan Artur Zeman!“ prohodil Přibil k panu Kajetánu, uhodnuv již dle hlasu i dle podoby, kdo je navštívil.

„Artur Seemann von Waldhof,“ představoval se mladý muž starému pánu, pohrdlivě šlehnuv okem po správcovi.

Frantina té chvíle vklouzla podlé pánův do zámku. Však Artur ještě dvorně se kloně svému strýci, všimnul si jí a líbezně se usmál. Správec nedal se jeho důraznou odpovědí másti ve svém klidu a vida, že starý pán ještě se nezbyl překvapení, pravil: „Milostpán v tom horku se ušel a rád si ve svém pokoji odpočine. Pan Artur jej tam doprovodí.“ A už sám vedl pana Kajetána pod pažím dovnitř. Artur musil sám za nimi. Pojal jej hněv proti Přibilovi, ale nezbývalo, než následovati. „Je to tu pořád všechno tak ouzké a malé, jak nebožtík otec nám vypravovával, a jak se na to pamatuju, když jsem tu před desíti lety byl přes noc. Sotva dva lidé mohou na té chodbě vedle sebe jíti.“

„Už tak při tom, milý hochu, zůstaneme,“ odpověděl starý pán, „jsou zlé časy na stavbu něčeho nového.“

„Mladý pán je zvyklý palácům ve velkých městech,“ podotknul Přibil, „zde ovšem nebude se mu nic líbit.“

„Oddal jsem se také hospodářství,“ odvětil Artur, „a seznal jsem, že se mu věnovati musí více rozumu, než namnoze posud je vidět.“

„Mladý pán má pravdu,“ přisvědčoval Přibil, „někde se hospodáři nad míru nerozumně; za několik let je statek pryč.“

Správec poroučel se u vchodu do svého bytu. Na chodbě leželo několik kufrův a krabic; paní Terezka stála ve dveřích u hostinského pokoje,

který byl na druhém konci chodby, a zvala „mladého pána“, nechce-li se zatím sem odebrat, než bude oběd.

Artur ukazuje na kufry pánovitě odpověděl: „Jen mi tam dejte tyto věci,“ a vstoupil se starým pánem do jeho komnaty.

„Pan strejčínek tu žije jako nějaký svatý,“ pravil žertovně, rozhlednuv se po dlouhé síni. „Ani netřeba chodit do kostela jinam.“ A pohodiv klobouk i rukavičky na stůl jal se pomáhati starému pánu při svlékání dlouhého kabátu.

„Pan strejčínek si ještě nechce dopřáti žádného lokaje?“

„Nevím, co bych s ním počal.“

„To patří k životu. Škoda, že jsem nevzal svého Poldi s sebou! Však budu mu hned psát, aby přijel.“

„Snad ho nebudeš potřebovat,“ namítl starý pán, zamykaje svou šatnici.

„Dva tři dni bych se bez něho obešel, mám čisté šatstvo s sebou, dále by to nešlo. Ale jest-li že pan strejčínek dovolí, já bych tu rád zůstal několik neděl.“

„Několik neděl?“ podivil se starý pán, „a máš všechno opatřeno, abysi na tak dlouhý čas se mohl vzdálit?“

„Pronajal jsem uhelné doly na třicet let. Všichni mi kradli. Teď mám ročně své jisté důchody a žádné starosti. Žiju v Praze.“

„Bude ti zde dlouhá chvíle.“

„Nebude, drahý střejčínku. Připravil jsem se na to. Studoval jsem polní hospodářství z několika knih a nebudete-li proti tomu ničeho namítati, chci vám trochu pomáhat při správě zdejšího panství. Mohl jsem sice zůstat v Holubově a ujmouti se vaší ekonomie tam, máte toho velice po-

třebí, správec je darebák, jako všichni; ale pomyslil jsem si, že raději se usadím na blízku vám, aby vám nebylo tak smutno.“

Artur od první chvíle hledal po celé strýcově komnatě místo, kam by se posadil. Taková místnost a nikde žádná pohovka. Nezbývalo mu, než postaviti se u stolu a přešvihnouti se kolenem přes jeden jeho roh.

Starý pán usedl na truhle blíže své dílny, a když Artur svou řeč skončil, pravil k němu:

„Když jsem Ti na Holubově daroval uhelné doly, udělal jsem to hlavně z té příčiny, abysi se tím sám zabýval. Mohl jsi to sám dobře zastati. Tak velké to není, aby to vyžadovalo a mohlo uživiti zvláštního správce. Nevím, až nájemníci odejdou, zůstane-li ti ještě něco po nich. A proto snad je dobře, že jsi se hleděl poněkud vzdělati také v hospodářství polním. Snad se ti to někdy hodí. U mne budeš míti svůj pokojík a můžeš si vycházetí do polí a do lesův, jak se ti bude líbit. Ale já zůstanu při posavadním pořádku; nejsem přítel novot. Tvůj otec také byl samá novota a zaplatil je velmi draze.“

„Neštěstím mého otce bylo,“ odvětil Artur, skříživ své lokty na prsou a houpaje nohu o stůl, „že se na něm žádalo, aby sám jediný zastupoval šlechtickou důstojnost celé rodiny. Z Domašic nedělalo se pro jméno „Waldhof“ nikdy nic,“ skončil s patrnou výčitkou.

„Má rada by byla,“ odpověděl starý pán, „abysi se toho břemena zbavil; mě nestojí mé jméno nic.“

„To není možno, milý strejčínku,“ vzkočil Artur rovně na obě nohy. „Musil bych se zahrabat na takovou poušť, jako Vy. Ale k tomu jsem

ještě příliš mlád. Se sedmadvacíti lety nevystěhuju se ze světa.“

„Myslím, že ten titul časem ti bude tíží ještě větší, než byl tvému otci,“ poučoval starý pán svého hosta. „Takové libůstky mají potřebí velikého jmění a ty ho nemáš!“ připojil pan Kajetán s významným úmyslem.

Tato slova strýcova velmi trapně dojala Artura. Stál tu před starým pánem jako přimrazen. Neměl odpovědi. Či spíše, nevěděl, může-li odpovědít, jak by chtěl, aby hned v první chvíli celý svůj záměr neprozradil a nezkazil.

Proto byl velmi rád, když vstoupil správce a zval pány k obědu. Prosil za odpuštění, když nechá minutku na sebe čekat; ale že musí jít se převléci ze svého cestovního oděvu.

„Nedělej si mezi námi žádné zbytečné práce,“ napomínal jej starý pán; ale on už odkvapil na chodbu a do svého pokojíka.

Zde zotvíral po zemi kufry a krabice; tu vyndal modrý frak se zlatými knoflíky, tu spodky z nejjemnějšího světlešedého sukna, zde vestu z černého tibetu, zde bílý nákrčník s krajkovou mašlí, zde pomádu na vlasy, zde pomádu na vousy, zde voňavku, zde vyšívaný náprsník, zde diamantové knoflíčky, zde veliké knoflíky ze slonoviny s korunou nad „W“; zde kartáčky, zrcádka, úzké botky atd. Jen Poldi scházel mu všude!

A ten strýc má dvě panství a žádného lokaje! Jaká to zdivočilost života! Jak by ten člověk mohl bydlit a žíti! Však ticho; nebylo by dobře rozhněvati si ho. Konečně je lépe, že žije jako každý chalupník; aspoň nic neutratí! Dělá kapitály a jak dlouho to s ním může ještě trvat? A kdo jiný bude jeho dědicem, než Artur Seemann von Waldhof? To jméno se ještě zaskvěje mezi

domácím panstvem. K tomu netřeba jiného nic, než zachovati si dobrou vůli strýcovu.

Proto sem Artur přijel a zůstane tady nějaký čas, aby ten starý podivín jej měl trochu na očích a rozpamatoval se, že má k němu povinnosti. „Co pak asi mínil těmi slovy: takové libůstky mají potřebí velikého jmění, *a ty ho nemáš!* Zajisté nic jiného, leda že všechno jmění mé přijde teprv *od něho!* Chce, aby ještě nějaký ten rok vypadal jako neobmezený pán všeho. Tu radost mohu mu dovolit, nebo aby mě ošidil, k tomu je ten starý příliš — dobrý! Já jsem jediný oprávněný jeho dědic. Třeba on šlechticem býti nechtěl, přece zůstal bratrem mého otce. Ale nesmím na něho zostra, nebudu mu v ničem odporovat, jen v dobrém a pomalu s tím velikým dítětem!“ ..

Na chodbě se ozvalo volání paní Terezky, že polévka vystydne, když Artur končil svou úpravu, načechrávaje si před zrcadlem husté světlé kadeře. Venku hledal nad dveřmi nápis: „Jídelna.“ Nikde nic. Otevřel strýcův pokoj; nikdo tam. Vrátil se na chodbu a po vůni smažených kuřat přišel do kuchyně.

Paní Terezka i Frantina se lekly, vidouce jej tudy vstupovati. Paní Terezka nakreslila mu oběma vztýčenýma rukama ve vzduchu cestu, jak po chodbě zpět, pánovým pokojem se dostane do sousedního bytu správcova, kde milostpán obědvá a mladého pána očekává. Artur ovšem se zhrozil, že Domašický pán nemá ani vlastní stůl, nýbrž že se stravuje u svého správce, a on že tam má jíti za ním; ale jako blesk projela jím myšlénka, že i to je dobré pro něho samého. Přes čepec paní Terezky s úsměvem zkušeného znalce pohlížeje na Frantinu, jejížto tváře se podobaly zralým broskvím,

žertovně se uklonil a prostředkem kuchyně zamířil ke dveřím v pravo: „Tady jistě nezabloudím!“

Vkročil k správcovi; od samých dveří jedna omluva, že pana strejčínka nechal tak dlouho čekat.

„Hned bych tě zas nepoznal, jak jsi se změnil v tom vyšňoření,“ pravil starý pán, sedě s Přibilem u stolu, kde ještě pro třetího bylo prostřeno. „Přisedni si zde, my jsme již s polévkou hotovi.“

Artur si liboval, že jest přítel studené polévky, a prosil, aby páni k vůli němu se nezdržovali.

„Milostpán žije velmi skrovně, nestrojíme žádnou hostinu, mladý pán musí vzíti zavděk, co přijde na stůl,“ pravil správec.

„Pan strejčínek ví, co mu dělá nejlépe,“ obrátil se Artur k starému pánu „a není nad domácí stravu. Jak bych já byl šťasten, kdybych nemusil stravovati se po hostincích?

„Milostpán celý rok nepije ani piva ani vína,“ pokračoval Přibil, nalévaje ze džbánu vodu do tří sklenic.

„To jest nejzdravější nápoj a proto pan strejčínek tak znamenitě vypadá. My v městě za žádné peníze bychom nedostali sklenici takového božského nápoje, jako jest tato křišťálová voda.“

„Vždyť je v Holubově také dobré pramenité vody dost,“ namítl starý pán.

„Pan strejčínek má pravdu,“ přisvědčil Artur, „vrátím se k venkovskému životu, vystěhuju se z Prahy a budu žíti jen ve volné krásné přírodě.“

Paní Terezka a Frantina přinesly další část oběda, mísu smažených kuřat a okurkový salát.

„To jsou kuřátka, co náš milostpán sám vychoval,“ oznamovala paní Terezka Arturovi s úmyslem, aby jich tím více pojedl.

Pan strejčínek pěstuje kuřátka?“ zvolal Artur v radostném nadšení. „Ach, to jest roztomilé, to jest božské! Člověk tak na venkově užiti může rozkoší, o nichž ubohý měšťák nemá ani nejmenšího tušení. Pan strejčínek mně pak musí ukázati celé zařízení toho líbezného hospodářstvíčka!“

„K tomu není mnoho potřebí,“ odpověděl starý pán, „u mne v pokoji pod kamny jsou posady a kukaně.“

„V pokoji?“ všecek udiven tázal se Artur, a ruka jeho zastavila se s vidličkou na polovici cesty k ústům. „Ale vskutku,“ dodal rychle, „pan strejčínek si to znamenitě zařídil; to jest teprv ta pravá rozkoš, když ti milí tvorečkové se batolí kolem člověka,“ a kousek kuřecích prsíček jako zlato jen rozplýval se mu na jazyku. „To bych sám rád byl při tom, když ten nejmladší svět počne u pana strejčínka pod kamny pištět.“

„K tomu si přišel pozdě,“ odvětil starý pán; „tu starost jsem už odevzdal zde Frantině,“ pokynul k děvčeti, které právě přinášelo na stůl moučné jídlo.

Artur byl teď jaksi vyzván, aby se podíval na osobu, o které starý pán se zmínil.

Frantina stála těsně vedlé něho a oběma rukama pokládala mísu do prostřed stolu.

Tílko nejkrásnějších tvarův! Mladost a zdraví z ní jen září.

Tedy Frantina patří do zámku! Od přízemního vchodu objevuje se mu dnes postupně až do pokoje správcova. A teď se dovídá, že jí volno přicházeti i do komnaty strýcovy. Nu, strýc nemá špatný vkus! Je vidět, že čtverák ještě úplně nezapomněl na vojanské dobrodružství. Teď rozumím, proč nemá lokaje. Frantina by mně také byla milejší než Poldi! Vida, vida, ten starý je přece

chytřejší než se zdá. Zůstanu zde na všechen způsob. Venkov má skutečně velmi mnoho příjemného. Člověk tak z nenadání sezná, že ti poustevníci umějí také žít.

„Pán strejčínek má všechno v nejlepším pořádku; za malou chvíli už naučil jsem se od něho, jak bych si také někdy zařídil svou domácnost.“

Nikdo si ani nevšímal, že tím časem obloha silně se zachmuřuje a že nad krajinou se shání bouře. Vedro, kteréž po některý čas co den se rozpalovalo, dnes už proměnilo se v dusno a příroda dychtila po osvěžení. Od jižní strany rychle vystupovaly těžké mraky, rozvinovaly se v nejrozmanitějších podobách šíř a šíř, až zasáhly polovic oblohy a vyslaly ze sebe prudkou vichřici. V zámku není na jižní stranu viděti leda z chodby, a tak byli všichni upozorněni na bouřku, až když už stála nad hlavami jejich, když náhle se zatmělo, celý dvůr se zahalil v jediný mrak prachu a hrom nad zámkem zarachotil. Veliké krůpěje dešťové šikmým pádem přeletovaly okna a srážely listí, vysoko ve vzduchu se prohánějící.

„Jen honem zavřít všechna okna,“ zvolal starý pán, vstávaje od stolu. Artur úslužně přiskočil k oknům a zamykal netoliko venkovská ale i vnitřní, až v rámech praskalo. Frantina pospíšila do pánova pokoje a otevřela svým květinám okno zvenčí dokořán; vnitřní zavřela a stanula při něm, dívajíc se, brzo-li se spustí mocnější liják, který by šlehal také skrze mříže a skropil její resedy a fialy.

Starý pán ze správcova bytu pozoroval, jak jeho slepičky s nataženým tenkým tělem z celého dvora rychle se sbíhaly pod husté křoví, kteréž vroubilo cestu ke kravínu, ale jak ještě rychleji a ještě tenčí utíkaly odtamtud zpět k zámecké

síni. „Jen mají-li dole otevřeno, aby se sem dostaly! Paní Terezko, podívejte se.“

Artur stál vedlé starého pána a porozuměl jeho starosti.

„To mohu sám vyřídit,“ pravil a už byl kuchyní na chodbě a po vyšlapaných dřevěných schodech dole. Tam vedle otevřeného vchodu stál Štěpán a svolával zmoklou drůbež do síně. Schlíplá kuřata tiskla se ke zdi, starší slepice setřásaly se sebe dešťové kapky a rozčechrávaly si zobákem peří.

„Jste vy také odtud?“ ptal se Artur Štěpána, když byl až k němu se přiblížil.

Štěpán na něho upřel oči a ustoupil o krok zpět. Jak mohl někdo na světě nevědět, je-li on odtud?

„Myslím, patříte-li také k služebnictvu panskému?“ opakoval Artur svou otázku.

Štěpán si vzpomněl, že to jest asi ten host, co v poledne k nim přijel.

„Jak pak bych nebyl odtud, vzácný panáčku! Byl jsem třicet let hajným už za nebožtíka pána a teď už pomalu dvacet let pilařím. Zůstávám zde v té komůrce; ale má vnučka je nahoře u správcův, paní Terezka se jí ujala a nechala ji u sebe.“

„Tedy Vaše vnučka?“ zvolna opakoval po něm Artur.

„Což ji tam mou Frantinu vzácný panáček ještě neviděl? Kam pak by se byla poděla? Vždyť se vrátila s námi z kostela a šla přede mnou do domu. A paní Terezka ji má proto ráda, že Frantina jí už pomáhá v posluze našeho milostpána. Zaplať mu to pánbůh, je na Frantinu tuze dobrý. Ona s ním už musí snídat a právě včera dostala od něho dvě krásné skříně, však může

vzácný panáček na ně se podívat, jsou tam v milostpánově pokoji u dolejších kamen, a milostpán slíbil, že Frantině do nich nakoupí plátna, co se do nich vejde. To dítě je šťastné.“ Z malých zapadlých očí Štěpánových vytryskly dvě veliké slzy a rozplynuly se hlubokými vráskami jeho zvadlé tváře.

Bouře se rozzuřila největší prudkostí. Blesky se křižovaly až po samé zemi, země duněla rachotem hromu, vysoké mocné kmeny topolové švihaly sebou jako proutky, dešťové mraky spoušťely se jako šedá stěna, se střech padaly proudy a celé nádvoří bylo jedno jezero.

Voda hrnula se už až do zámecké síně! Štěpán rychle přirazil vráteň a na chodbu vnikalo jen sporé světlo špinavými okenky ze spustlé zahrady.

„Teď dostanete na pílu vody dost. Ale pro sebe bezpochyby mnoho o ni nestojíte. Proto vezměte zde a zajděte si po dešti do hospody.“ Artur vtiskl Štěpánovi papírový peníz do ruky a odkvapil nahoru.

„Milostpán má známost s hodnými pány,“ pravil k sobě samému Štěpán, pootevřel vráteň a se zalíbením se díval na značný dar. „Frantina se podiví, že jsem také obdarován,“ opatrně složil papírek a zastrčil do vesty. Přirazil vráteň a zůstal s drůbeží v polotemnu.

Artur byl slepicím i lijáku velice povděčen. Dověděl se věc velmi důležitou. Před chvílí ještě myslil, že Frantina je dcerou paní Terezky.

Nebylo by mu to ovšem pranic vadilo, aby vedle pilného jednání svého dědictví u strýce nebyl také nalezal v ní své zalíbení, a nebyl by se pro to obával, ze se potká u Frantiny s nějakými nepřekonatelnými překážkami; neboť nemohla

by ani býti mladá, aby nepostřehla rozdíl mezi mužem sedmadvacítiletým a sedmdesátiletým. Ale s matkami dospělých dcer nechtěl nikdy míti co dělat; vyžadujít prý samy vždycky velmi mnoho pro sebe. S vnučkou starého pilaře a se služkou bude ovšem méně starostí. Může z ní býti jednou *jeho* hospodyně na Domašicích . . .

Nahoře nikdo nevěděl, co se s Arturem stalo, když on se tu vrátil, hledaje v kuchyni a v celém bytu správcově pana strejčínka, aby mu oznámil, že všechny jeho slepičky šťastně ač poněkud zmoklé se dostaly do síně. Paní Terezka mu sdělila, že milostpán už odešel do svého pokoje. Artur vkročil k němu.

Starý pán stál vedle kamen před dvojími hodinami a rovnal rafičky. U okna květinami zastaveného a úplně i do vnitř otevřeného seděla Frantina. Komnata byla plna vůně z osvěžených resed a šumu z hustého posud deště.

Artur se zarazil.

Tedy už tak zjevně provozuje strýc své milostné hříčky? Mohl by se aspoň před ním trochu mírnit! Či by ta venkovská nevinnost už byla na něho vychytrala a přerostla mu přes hlavu? Nejsou zde věci snad už tak daleko, že Artur místo dědictví má dostati — tetičku? Takové bláznovské kousky už se přihodily na světě. Nejvyšší čas, že Artur sem přijel. Třeba hlídati oba: i strýce i Frantinu!

Nedávaje na sobě zhola nic znáti, přistoupil k strýcovi, podal mu zprávu o svém poslání do přízemní síně a podivil se, že jej vidí také hodinařiti.

„To jen jednou za týden," odvětil strýc, „a už mě bolí ruce, když je chvíli vzdvihám; rád bych to měl aspoň v neděli trochu v pořádku."

„Jestliže pan střejčínek dovolí, já mu v tom pomohu co umím. Pokud jsem srozuměl, chce pan strejčínek, aby všechny čtyři hodiny ukazovaly stejně.“

„Každou neděli odpoledne se tím mořím a dnes jsem sotva v polovici.“

„Pan strejčínek může zde pohodlně sednout, já mu všechny čtyři hodiny hned postavím do jedné řady jako vojáky.“

Starý pán s radostí se díval, jak hravě Artur mu pomohl z nedělních nesnází...

Venku přestávalo bouřit; déšť řídnul, pomalu se opět jasnilo, nade dvorem rozklenula se duha.

„Teď bylo by nejlépe si vyjeti po silnici do lesův,“ prohodil Artur, „vzduch je pěkně ochlazen, nemůže býti příjemnější procházky.“

„Chceš-li, dám ti zapřáhnout do lesního vozíka,“ odvětil starý pán, „ale daleko nejezdi, koně pracují celý týden a dnes ráno už jsme byli v Borovanech.“

„Podívám se jen tak na blízku, neudělala-li bouře žádnou škodu.“

„Frantino, ať Havel hned zapřáhne do malého kočáru,“ nařizoval starý pán. Frantina vyšla. Artur posadil se na její místo, ulomil si na okně nejkrásnější kousek fialy a resedy, a zastrkávaje si kytičku do knoflíkové dírky podíval se úkosem na starého pána i pravil: „Chválím panu strejčínkovi, že má takovou čipernou posluhu stále po ruce.“

„Jest to jen zvyk, ne potřeba, že to dítě zde chvílemi bývá,“ odvětil starý pán, volnou přecházeje kolem stolu.

„Ze zvyku stávají se potřeby,“ podotknul Artur; „proto vždy velmi záleží na tom, aby zvyk byl příjemný. A to musí panu střejčínkovi každý

přiznat, že nepříjemné zvyky nepěstuje. To *dítě* pana strejčínka věru ještě nikdy nezarmoutilo.“ Kolem úst Arturových pohrával jizlivý úsměch.

Starý pán přijal jeho slova za důkaz upřímnosti. Neměl k Arturovi žádnou zvláštní náklonnost, ano nenáviděl jeho vrchnostenské způsoby ještě více než při nebožtíku bratru; z pouhého milosrdenství daroval mu nově objevené uhelné doly na svém druhém statku, v Holubově; neměl ani nejméně v úmyslu, jmenovati jej dědicem ještě kterékoliv jiné části svého jmění; nicméně nenadál se do něho nikdy chování potměšilého neb urážlivého. Považoval jej za světáka, který po otci nezdědil leda mysl hrdopyšnou na plané tituly; viděl, že pěkné jmění, které mu před desíti lety byl dal, už dochází, a že nyní všechny jeho plány se točí kolem Domašic; ale tím spíše očekával od něho ne-li lásku aspoň šetrnost. A proto ani sebe méně nepocítil v jeho slovích ono žihadlo, kteréž v nich vězelo, a odpověděl:

„Byl bych s tím spokojen, kdyby byla i mou dcerou.“

„Pak bych pana strejčínka velmi litoval.“

„Proč?“

„Poněvadž by o ni hned přišel. Vždyť to *dítě* je na vdaní!“

„Přál bych jí štěstí.“

„Ženichů by měla dost. Sám bych se o ni hlásil, aby Domašice nevyšly z přátelstva.“

„Ty z něho nevyjdou, třeba jsi nevedl Frantinu k oltáři,“ usmál se starý pán. Artur vida v těch slovích dobré znamení pro sebe, radostně se vzchopil ze svého pohodlného rozložení a v slavnostním nadšení zvolal: „Vím, že pan strejčínek ve všem jedná moudře a spravedlivě.“ ..

Pod okny zarachotil povoz.

„Máš zapřaženo," napomenul starý pán Artura. „Těším se na tu jízdu. Pojedeme kamkoliv. Dnes bude všude krásně," a ukloniv se co nejsladčeji odkvapil ještě do své komůrky, aby se převlekl za lesníka. Konečně se objevil na dvoře; ujal se opratí, poručil Havlovi, aby si sedl do kočáru a sám vyskočil na kozlík. Havel se chvěl na celém těle; Artur švihl do koní, že měl od jejich kopyt hned plnou tvář bláta, a starý, rozviklaný, na záplatovaných řemenech zavěšený truhlík letěl kolem kravína vzhůru do vsi. Starý pán marně volal za nimi z okna: „Havle, pozor na hříbata!" Hlas jeho už je nezastihl....

Za malou půl hodiny bylo viděti starého pána, Přibila a Štěpána ubírati se dolů k píle. Šli se podívati, neuděla-li tam voda nějakou škodu.

Paní Terezka s Frantinou zůstaly doma ve svém pokojíku, ukládaly své nedělní šatstvo.

„Ani jsem se dnes ještě nepodívala na své skříně."

„Pojďme na chvilku k milostpánovi."

Vzaly se za ruce a šly. Otevřely skříně, klekly si před nimi na zem a určovaly, co kam přijde. Udělaly několikrát jiný pořádek. Potom paní Terezka poslala Frantinu zavřít květinové okno. „Po dešti je chladno, aby starý pán tu neměl v noci zimu."

Frantina u svého sedadla na podlaze spatřila rozškubané květy resedové i fijalové. Pohledla na okno, dvě nejkrásnější květiny byly poškozeny.

„To mi zde jistě udělal ten pán, který by za hodinu celý zámek zpřevracel," pravila žalostně.

Paní Terezka přikvapila, aby se podívala, jaká žalost Frantinu potkala.

„Tu vidíte, dva nejpěknější proutky ulomil a roztrhal; ten nepříjemný člověk, který přijel milostpána zlobit."

„Vždyť je to syn po milostpánovu bratru!“

„To je jedno; já dobře vidím, že milostpán ho nemá rád. Byl ho hned plný dům.“

„Chce tu nějaký čas zůstat.“

„To nebude u nás pěkně.“

„Nezdrží se mnoho doma; vidíš, sotva v poledne přijel, už neměl stání a v největším blátě musel ven.“

„Škoda, že nejel o chvíli dřív, mé květiny mohly zůstati celé.“ ... Sebrala květné lístky se země a položila na okno.

IX.

Po včerejší bouřce okřála celá krajina. Tu a tam pohrávaly sobě s vrcholky lesův jemné tvary běloskvoucích par, vlašťovičky opět vysoko veslovaly v modrém svěžím vzduchu; skřivan v polích vítal oráče.

Slunce stálo už vysoko, když na nádvoří Domašickém malá slabá postava kněžská se tázala dělníka, který tam nahraboval splavený písek, kde tu bydlí pan baron.

„Milostpán náš bydlí zde u pana správce,“ pokynul dělník vzhůru k dlouhému stavení.

Pan farář Klička přicházel vzdáti svou poklonu spolupatronovi svého kostela.

Starý pán byl sám ve své komnatě. Frantina hned po snídani byla dnes odešla k dědouškovi na pilu, aby zase jednou navštívila všechna svá oblíbená místečka a zvířátka; Artur ještě spal.

Paní Terezka uvedla velebného pána po chodbě do veliké komnaty. Starý pán odložil na stole svazek papírův, po kancelářsku složených, a pokročil svému hostu vstříc. Pan farář se hluboce uklonil a pravil:

„Mám za svou milou povinnost, co nejuctivěji se představiti vysoce urozenému panu baronu jakožto spolupatronu Borovanského chrámu Páně.“

„Račíte-li, velebný pane, svou vzácnou návštěvou poctíti *mě*, prosím, nemluvte o žádném ani vysoce urozeném, ani baronovi; jmenuju se Kajetán Zeman. Buďte mi vítán a pohovte si zde po té dlouhé cestě.“

Pan farář usadil se v uctivé vzdálenosti od svého patrona.

„Pan baron znám jest pro neobyčejnou skromnost daleko široko; ale proto musí mu přece každý vzdávati čest, která mu přísluší.“

„Ještě jednou Vás, velebný pane, snažně prosím, abyste mi nechal mé jméno,“ odpověděl starý pán, poněkud už netrpěliv.

„Co duchovní správce Borovanský musím litovati, že Domašický pán sříká se své šlechtické důstojnosti,“ namítl farář.

„Nevím, jak by tím trpěl váš důležitý úřad, velebný pane,“ opravdu zvědav tázal se starý pán.

„Mám zkušenost ze Slavětína,“ vykládal farář, „že to na lid velmi blaze působí a duchovnímu těžké povolání usnadňuje, když také vznešené panstvo bývá v kostele.“

„Snad jste se, velebný pane, už také přesvědčil, že v Borovanech duchovní správa nemá potřebí takových pomůcek.“

„Bohužel,“ vzdychl farář, „není to na osadě Borovanské tak, jak se mluvilo a jak jsem sám očekával.“

„Jak to ráčíte mysliti?“ přisedl starý pán k svému hostu a naklonil se k němu. Sám posud věřil, že farář Hořínský byl výborný pastýř duchovní a že farní osada Borovanská pod jeho správou znamenitě se zvelebila.

„Je tak těžko o tom mluvit, zvláště před panem patronem," krčil farář rameny a tajemně pozdvihoval obočí. „Ale když mám své přesvědčení bez obalu vyjádřit, musím říci, že můj pán předchůdce svým ovečkám příliš povoloval. Lid jej za to ovšem měl velmi rád a zanášel jeho kuchyň, dvůr i sklep všemi domácími potřebami, ale pravý církevní život neměl z toho žádný prospěch, a budu mít některý čas co dělati, než v Borovanech vymizí poslední stopy předešlé slabé správy duchovní."

„To je mi velmi bolestno slyšet," odvětil starý pán, „poznal jsem v panu faráři Hořínském muže velice ctihodného a dokonalého, a jsem mu osobně přítelem."

Farář seznal, že odvážil se ve své horlivosti příliš daleko. Třeba rychle napraviti chybu.

„Tak jsou všichni ti starší páni na farách: velmi příjemní společníci, s kterými je radost se baviti; ale nová doba žádá na duchovním správci něco zcela jiného, a proto my mladší netěšíme se z takové přízně a obliby, když po takovém starším pánovi někam přijdeme."

„V té věci ráčíte se velebný pane jistě mýliti. Přízeň a obliba nepředchází nikoho, vždy teprv vzniká časem..."

Na chodbě ozval se veselý zpěv mužský, zaklepalo se na dveře a vstoupil Artur.

Starý pán představoval navzájem svého bratrovce Artura Seemanna von Waldhof a velebného pána faráře Kličku z Borovan.

„To je tam, kde pan strejčínek je spolupatronem kostela?" obrátil se Artur k duchovnímu.

„K službám, pane barone," odvětil farář, „a přišel jsem co nejsnažněji prositi," ukláněl se před starým pánem, „aby vysoce vážená patronátní

vrchnost prokázala mně milost a poctila mě svou vznešenou návštěvou o mé instalaci.“

Starému pánu ještě trapně znělo v mysli, jak nový farář se vyjádřil o jeho příteli Hořínském. Proto byl se svou odpovědí hned hotov.

„Upřímné díky, velebný pane, za laskavou pozornost; ale mějte mě dobrotivě omluvena, už dávno nenavštěvuju žádné společnosti a nerad bych byl překážkou cizí zábavě.“

Pan farář opětoval svou žádost, podotknul, že společnost nebude hlučná, jen několik dobrých známých z okolních far že přijde, předešlou instalaci v Borovanech že Domašický pán svou přítomností také poctil; ale všechno marno. Pan Kajetán Zeman zůstal při svém rozhodnutí, že už je příliš stár a že do mladého světa se nehodí. Farář byl patrně uražen.

„Snad bych já mohl zastoupit pana strejčínka při té slavnosti,“ nabídl se Artur oběma stranám. „Rád bych seznal zdejší krajinu skrz na skrz,“‘ pokračoval, zasedaje při stole naproti faráři, „všechno mě tady zajímá, zdá se mi, že tu vlastně jest můj domov, a proto skutečně se těším do Borovan.“

Starý pán usmál se, že se mu nabízí tak horlivý náhradník, a farář ujišťoval, že mu bude nemalým potěšením, uvítati mladého pana barona u sebe.

„Tak jest to lépe opatřeno,“ chválil starý pán duchovnímu, „budete míti aspoň hosta, který do nové doby se hodí.“

„A kdy bude ta slavnost?“ ptal se Artur.

„Tuto neděli,“ uklonil se farář. . .

Řeč přešla na jiné věci. Artur vypravoval, jakou příjemnou jízdu měl včera po bouřce lesem, farář oznamoval, jak celé Borovany byly náhle

pod vodou a ještě dnes že jest lesní potok náramně rozvodněn, že na Domašice nemůže se jinudy leda ouvozem; starý pán podotknul, že příval od píly mu odplavil něco latí a krajin, ale že se nemůže nic ztratit, někde v dolením lese prý to bude zpříčeno. Pak opět Artur obrátil farářovu pozornost na nábytek, který zde v komnatě rozestaven jest. Starý pán vypravoval, odkud to všechno pochází a jak sám pomáhal při novém upravování. Farář podotknul, že se mu zdá, ty veliké obrazy na chodbě že také někdy zdobily zdejší zrušenou svatyni. Starý pán přisvědčil a vyzval duchovního, líbo-li mu, aby se na ně podíval. Artur chtěl býti průvodčím velebného pána. „Jen malinké strpení," pravil starý pán, vstal a zavolal do správcova bytu: „Jest-li tu Frantina, ať rozsvítí dvě svíčky a jde posvítit pánům na chodbu k obrazům."

„Už jdu, milostpane," zazněla odpověď ze sousedních místností, farář s Arturem vyšli na chodbu a stanuli na jejím konci za hostinským pokojíkem vedle velikých černých ploch na stěně.

Frantina blížila se k nim po chodbě od kuchyně, v každé ruce rozžžatou svíci. Čím blíže k nim přicházela, tím silnější zář padala na její tváře, poněvadž chodba čím dále tím byla temnější; pod samými obrazy byl její živůtek a spodní část obličeje v nejkrásnějším rudém osvětlení. Pozdravila velebného pána a podávala každému jednu svíčku.

„Nemyslíte, velebný pane, že budeme lépe viděti, když ta panenka nám světlo sama podrží," pravil Artur.

„Pan baron dokazuje, že jest znalec umění malířského," vece farář; „dceruško, postav se sem až pod samý obraz a drž svíčky po každé

straně jednu, ale trochu výše. My, pane barone, musíme o krok zpět a uděláme si z dlaní kukátka, aby obraz před námi v tom umělém světle spíše vynikl.“

Frantina právě si zase vzpomněla, jakou žálost jí Artur spůsobil, že včera tak hrubě poškodil její květiny; mrzelo ji, že mu teď má ještě svítit a proto na té straně, kde viděla, že on za ní stojí, nechala svíčku hodně hluboko při vlastní tváři. Farář i Artur, každý po jedné straně za Frantinou, nasadili si každý trubičku z dlaně na jedno oko, druhé zamhouřili a zkoušeli malbu.

„Znamenitý obraz svaté Barbory,“ zvolal farář, „opravdu mistrovská práce, a ještě velmi dobře zachovaný. Dceruško, vzdvihni svíčku po mé straně ještě poněkud výše! Jaká to škoda, že tak vzácné dílo křesťanského umění zde bez nejmenšího účinku se tají.“

„A pro mne, Frantino, můžeš tu svíčku dáti o poznání ještě níže,“ pravil Artur, a oči jeho na novo s rozkoší utkvěly na malebných tvarech jejího líce a tílka. „Souhlasím s Vámi, velebný pane, že strýc má ve svém zámku poklady umělecké dokonalosti.“ Farář s sebou pohnul, hodil okem po Arturovi, kterou část na obrazu on probírá; ale málem že neprozradil své překvapení. Seznal, co se vedle něho děje; pan baron se nedívá na svatou Barboru, nýbrž na Frantinu. A s jakým labužným úsměvem! „Tedy tak to zde v zámku vypadá; to je velmi zajímavo,“ pomyslil si farář a jako by pranic se nebylo stalo, vybídl pana barona, aby se podívali ještě na ostatní obrazy.

Frantina svítila už jak sama chtěla. Farář dělal, jakoby studoval malbu, ale díval se jen na

Artura, jak vyšlehuje z něho vášeň, a nevěděl, visí-li před nimi svatá Voršila nebo Tekla.

Byli by se oba dívali ještě dále, kdyby starý pán nebyl k nim vyšel, aby se jich zeptal, co o těch obrazích soudí.

„Přimlouval bych se," pravil Artur, „aby pan strejčínek daroval všechny tyto malby panu faráři do kostela. Ty obrazy bývaly na oltářích a zase jen v kostele najdou své pravé místo."

„Nebyl bych se opovážil, vysloviti takovou prosbu," pokorně podotknul farář, „ale když mladý pan baron sám už dobrotivě ji za mne přednesl, opakuju ji ve vší důvěře, že Borovanskému kostelíku se dostane vzácné ozdoby.

„Ještě před instalací Artur k Vám všechny tyto malby přiveze," slíbil starý pán a farář velebil štědrého patrona.

Za chvíli farář Klička v průvodu Arturově opouštěl Domašický zámek s příjemným vědomím, že zdejší jeho návštěva skončila lépe, než s počátku se okazovalo. Starý pán zůstal k němu sice chladný, ale mladý tím snáze bude získán. A to má vlastně cenu mnohem větší. Seznámiti a spřáteliti se s dědicem Domašického panství, jest pro mladého faráře Borovanského věc velmi důležitá. Instalace bude přece slavná. Páni bratři se mohou pyšnit, že budou hodovat s panem baronem.

Artur se vrátil a rovnou cestou do kuchyně. Frantina byla tu sama, zaměstnána přípravou oběda.

„Holčičko, já bych už rád snídal!" zvolal na ni Artur s prahu, „přines mi do mého pokoje, co tu pro mne máte."

Napolo se obrátivši k němu, Frantina odpověděla: „Hned bude zvonit poledne, oběd je hotov. Co zbylo od snídaně, před chvílí dostal žebráček." A hleděla si své práce dále.

„Jsi ty zde paní, Frantino, že tak rozkazuješ?“ usmíval se Artur poněkud rozpačitě.

„Zde nerozkazuje nikdo leda milostpán,“ odpověděla Frantina, už ani nedbajíc, co se za ní děje.

Artur po špičkách octnul se až prostřed kuchyně a jako ostříž když krouže spouští se na koroptvičku, rozpínal své lokty k Frantině. Ďábelský úsměv pohrával mu kolem rtův. Tu otevřely se na levo dvéře a paní Terezka stanula na prahu. Zaslechlať z komůrky hovor v kuchyni a šla se podívat, co se tam děje. Arturovi klesly ruce jako bleskem sraženy. „Jdu si pro snídaní,“ zajíkal se, „a nevím, kde bych se měl hlásit.“

„U Frantiny ne, mladý pane,“ poučovala jej paní Terezka.

„Vidím, že ta panenka je mazlíček v domě, a že není tak snadno, získati její přízně,“ stěžoval si žertovně.

Frantina stále k němu obrácena zády ani s sebou nehnula.

„Aspoň tak to nejde, jako mladý pán to začal,“ odvětila paní Terezka rovněž s úsměvem, zavřela za sebou komůrku a přistoupila k ohni, aby dohledla na oběd.

Artur nerozuměl, nač se tu naráží. Což by Frantinu bylo mrzelo, že včera odpoledne vkročil k strýcovi do komnaty, když ona tam s ním byla samotna? Aby přinesla svíčky k obrazům na chodbu, poručil jí přece strýc sám. A že Artur na ní teď žádal, aby mu přinesla snídaní, není zajisté nic zlého; vždyť mu posud nikdo neřekl, že pilařova vnučka v domě Domašického pána není k posluze. Proto tázavě pohlížel na paní Terezku.

„Mladý pán už bez pochyby zapomněl, že

včera odpoledne zkazil Frantině nejkrásnější dvě květiny.“

„*Její* květiny?“ podivil se Artur. „Kde pak byly?“

„V milostpánově pokoji na okně má Frantina svou zahrádku,“ odvětila paní Terezka, „a včera když jste vyjel, ležely tam na zemi rozškubané květy.“

„To neudělal nikdo než —“ kvapně obrátila se Frantina k Arturovi, „a já je měla tak ráda!“ připojila smutně a odcházela do komůrky.

„Ale andílku,“ zastoupil jí Artur cestu, „to přece není žádná příčina, abych teď za trest umíral hlady. Ještě dnes přinesu ti za těch několik lístků, co jsem si utrhl, celou louku květin, že se nevejdou ani do všech oken celého zámku.“

„Nežádám žádné jiné náhrady, leda aby pán si mne nevšímal,“ vece Frantina rozechvělým hlasem a zmizela ve své komůrce.

„O snídaní jsem dnes už přišel,“ zasteskl si Artur k paní Terezce v líčeném zármutku; „teď abych přišel ještě o — Domašice!“

Hlasitý smích jeho rozlehal se po chodbě.

Paní Terezka pokyvovala za ním hlavou a pravila k sobě samé: „Možná dost, že se tu směje naposledy.“ . . .

Starý pán poručil strojiti na stůl ode dneška pro pět osob. Paní Terezka a Frantina měly také obědvati s ním.

Artur přišel opět ve svém slavnostním oděvu a byl samý šprým. Vykládal, jak příští neděli bude za pana strejčínka dělati patrona Borovanského kostela a jak ještě dříve tam poveze několik světic a svatých, kteří už půl století byli na odpočinku. Starý pán mínil, že bude nejlépe, dovézti ty obrazy do Borovan až v sobotu, aby te-

prv na neděli se zavěsily. Také že budou míti koně celý týden co dělat. Artur byl s tím spokojen a pravil, že už má bez toho až do soboty plán hotový; každý den že navštíví a prohlídne jinou část Domašického hospodářství.

Přibil oznámil mladému pánu, jaká práce kde v ten čas bude; ale Artur pravil, že má svou vlastní soustavu, přesvědčiti se o vhodném upravení každého velkostatku; za čtyři dni že doufá býti se vším hotov, i ačkoliv prý pan strejčínek už včera dal na srozuměnou, že ve své posavadní správě ani nejmenší změny neudělá, Artur že přece si dovolí podati mu o všem své mínění.

Starý pán opakoval, že nehodlá v ničem zvrátiti posavadní způsob svého hospodaření, ale že nemá nic proti tomu, když Artur se na jeho majetku rozhlídne.

Frantina dnes poprvé u oběda s milostpánem a mimo to u přítomnosti hosta, jehož z celé duše nenáviděla, chovala se velice tiše, jakoby jí tu ani nebylo. Uměla to tak zařídit, že vykonávajíc obsluhu skorem ani si nesedla. Paní Terezka nebránila jí v tom, vědouc, jakým je pro ni dobrodiním, že nemusí seděti naproti člověku, jemuž svou nechuť před chvílí byla tak zřejmě dala na jevo. Artur si Frantiny na pohled ani nevšímal; ale tím více byl v své mysli popuzen proti strýcovi, že už nedělá žádného rozdílu mezi svým nejbližším příbuzným a osobou, která pro jeho soukromou zábavu může býti ovšem velmi dobrá, ač při jeho věku i to jest už nevýslovně směšné —, ale s kterou nikdy by neměl spustiti se veřejně tak, aby vydával v šanc dobré jméno a ohrožoval přirozená práva jiných členův rodiny. Když pak po obědě Frantina jako obyčejně doprovázela starého pána do jeho pokoje, Artur měl tisíc chutí, učiniti pro

to nějakou výtržnost; jen stěží se zdržel, hryzl se do rtův a odešel kuchyní zpět na chodbu a do svého pokojíka.

Zde se převlékl do režných plátěných šatův, nasadil si nízký sláměný klobouk se širokou střechou, vzal svižnou hůlku se stříbrným knoflíkem a zastrčiv do náprsní kapsy malý zápisník se zlatou ořízkou, vydal se na výzkumy do strýcova hospodářství.

Ještě ráno si myslil, že co možná nejvíce bude strýcovi všechno chválit; až jednou sám zde bude pánem, že si to zařídí, jak se mu zlíbí. Ale teď sestupoval do přízemní síně s pevným úmyslem, všechno všudy zhaněti, aby strýc seznal, že si ničeho nehledí a svého jedině oprávněného dědice jen okrádá. Chtěl zasednouti na soudnou stolici nade vším, co patří k Domašickému panství.

„Jak to bude moje, tu chvíli vyženu Přibila i jeho sestru. Ti podporují toho starého hříšníka v nepleše. Frantina konečně bude moci zůstat, zmoudří-li v čas.“

Dole v síni hledaly strýcovy slepice chlad před slunečným úpalem. Artur šlehl do nich, až peří z nich se rozletělo a ony zděšeny hlavami a křídly tloukly do zdi, nevědouce kudy ven. Podle cestičky ke kravínu seděly na trávníku kachny, hlavičky zpět pod křídla, oči zapadlé v peří. Artur zamířil přímo na ně, jen aby je sehnal se slunce.

Vešel do kravína a vzbouřil hned celou ratejnu. Šafářka musila mu vypravovat, kolik žejdlíkův mlíka denně nadojí a kam se to děje. Artur hned se na ni osopil, že se tu špatně hospodaří, ještě jednou tolik mlíka z tolika krav a z takové pastvy že býti musí, ale on že na to přijde, kam ostatní přichází, a bez milosrdenství

že vyžene každého, kdo zde krade. Šafářka naslouchala chvíli jako zkamenělá, pak se dala do hlasitého pláče a prosila mladého milostpána, jen aby se ráčil přesvědčit, že ona milostivé vrchnosti poctivě slouží.

Šafář doprovodil mladého pána k potahům. Artur podíval se na hodinky a obořil se na šafáře, jak to může trpět, že čeledínové ještě nezapřahají a nejedou do práce. Je prý to tady samý lenoch a darmochleb; ale udělá se tomu brzy konec, pracovitých lidí jest ve světě dost. Šafář styděl se před čeládkou, počal vzácnému pánu vykládat, že dobytek ještě není pokrmen; ale to teprv pochodil. Artur na něho spustil, že vidí, kterak krmení je zde věcí důležitější než práce, aspoň takového vykrmeného šafáře že ještě nikde nenašel. Šafář byl jako opařen a netroufal si už odpovědeti.

Přišla řada na poklasného. Ten jsa svědkem, co šafář i šafářka dostali, třásl se na celém těle a nemohl hned najíti od stodoly klíče, které měl v zadní kapse svého dlouhého kabátu. Skočil do komory, kvapem všechno spřevracel, ale s klíči nevycházel. Artur už venku začal, to že jest koruna zdejšího hospodářství, když se ztratí klíče od stodoly, pak vešel za poklasným a vida ho rozhazovati postel zvolal:

„Štěstí, že jsem dnes na vás na všechny udeřil. Proč pak klíče od stodoly skrýváte do postele pod slamník? Chtěli jste je bezpochyby až v noci vytáhnout a dělit se se mnou o letošní úrodu! Jste tady všichni proti nám spolčeni; ale už jste zde dodělali!“

Ustrašený poklasný zavadil šosem o pelest a klíče v něm zazvonily. Teprv bylo zle. Artur byl přesvědčen, že poklasný klíče schválně do šosu schoval a teď že se dělá, jakoby o nich nevěděl.

„Z toho je nejlépe vidět, co se tu ve stodole děje!“ rozhorlil se Artur, přirazil za sebou dvéře, až komora se otřásla, a odešel, aby navštívil ještě panský ovčín a pivovar.

I zde spůsobil křik; všude viděl jen lenochy a zloděje i vyhrožoval, co trpí pan strýček, on že nikterak trpěti nebude.

Pak si zašel do lesa, aby se poněkud upokojil. Pro dnes už prý má Domašického hospodářství dost.

Lidé zůstali za ním všude jako u vyjevení. Všichni měli strach, že budou ze služby propuštěni, mladý pán vystupoval všude jako spoluvlastník a budoucí samojediný dědic celého Domašického panství a rozhněval se na ně na všecky.

Pana správce nebylo nikde ani vidět. Naposledy už také jest sesazen! Pomoz pánbůh, co se to na Domašicích z nenadání strhlo!

Za chvilku věděla celá ves, že zámecký host jest příští Domašický pán a velmi zlý člověk.

Přibil vracel se teprv k večeru ze dvora, který ležel na vysočině za lesem. Než došel do zámku, dověděl se celou bouři, kterou Artur zde byl spůsobil. Stěží podařilo se mu, uchlácholiti lid, že to nebude tak zle, jak se to vykládá. Nicméně uznal za svou povinnost, podati o tom ihned zprávu starému pánu, který mu nařídil napomenouti při večeři Artura, aby podobných výtržností na dále zanechal.

Starý pán nevečeříval. Po čtvrté hodině něco málo pojídal a brzo ukládal se na lůžko. Nechtěl k vůli Arturovi rušiti svůj pořádek a čekati na něho sám, aby mu vyjevil, jak velice jeho dnešní chování se mu nelíbí. Pan Kajetán Zeman žil s veškerým svým služebnictvem v nezkaleném klidu a přál pohovu lidem jako zvířatům svým.

Sám ještě zejtra Arturovi řekne, aby mu nedělali ve dvoře žádné nepříjemnosti.

Artur omlouval se i správcovi i strýcovi, že tak malá bouřka nad dvorskými lidmi nikdy neškodí, že se jim časem musí připomenout jejich služebnost a závislost; pak že dělají po nějakou dobu zase větší dobrotu.

Nicméně choval se při dalších vycházkách svých po Domašickém panství už mnohem mírněji a odbýval je co nejkratčeji.

Hlavní jeho starost byla Frantina. Dychtil sejíti se s ní někde o samotě. Ale od onoho setkání v kuchyni nevídal ji leda u oběda. Štěpán, který každé ráno časně přicházel k němu do pokojíka, aby mu přinesl čerstvou vodu a vyčistil šatstvo, musil mu vždy něco o ní vypravovati, což ovšem velmi rád dělal. Mladý pán vyptával se na jeho rodinné záležitosti s patrnou soustrastí a dobromyslný stařeček všecek se rozehřál, když vzpomínal těch dnův, kteréž Frantina při něm na píle a v lese bývala.

„A teď už tam u vás nebývá?“ tázal se Artur.

„I přichází tam ještě; ale už ne tak často. Nejspíše z rána, aneb k večeru. Ostatní čas jest u paní Terezky.“

Nazejtří Artur už za rosy byl na píle a vyhlídal na všechny strany. K večeru tam šel zase, poseděl pod stromy až do západu slunce; ale Frantina nepřišla. Nevycházelať ty dni vůbec ze zámku.

Tak přiblížila se sobota. Hned ráno bylo v zámku neobyčejně živo. Sundávalo se na chodbě se stěny osm velikých obrazův: sv. Voršila, sv. Barbora, sv. Maří Majdalena, sv. Kateřina, sv. Tekla, sv. Ignác, sv. František a sv. Jan Nepomucký. Šafář i poklasný pomáhali spouštět velmi

těžké rámy; starý pán sám všechno oprašoval a čistil; paní Terezka s Frantinou svítily a přisluhovaly mu. Artur díval se na všechno s prahu svého pokojíka; nechtěl se ani zaprášit ani zamazat, pravil, že si vezme na starost úpravu vozu. Ale nebylo ho k tomu potřebí; před zámkem už stál dlouhý řebřínový vůz, vyložen slamou, a pod kůlnou natíral Havel nedělní řemeny na koně.

Po obědě shromáždila se celá ves před zámkem; každý chtěl pomoci při vynášení a nakládání svatých. Po každé straně postavily se čtyři obrazy.

Havel vzal koně za uzdu, Artur v sněhobílém plátěném obleku, se žlutým slaměným kloboukem a hedbávným slunečníkem téže barvy šel po straně vozu, a celý průvod se hnul k Borovanům. Domašičtí se pomalu vraceli od píly. Dolejším lesem jel Artur sám s Havlem. Cesta trvala dosti dlouho, Havel ze samé úcty k nákladu tak vzácnému vedl koně neustále za uzdu.

Bylo už po třetí hodině odpoledne, když sjížděli k Borovanům. Několik chlapců hrálo si za krajní stodolou. Spatřivše ten podivný povoz, úprkem pustili se do vsi, provolávajíce, že jede z Domašic procesí. Kde kdo byl, všichni vybíhali ze stavení. Štěkot psův byl tím silnější, čím více Domašická výprava blížila se k návsi.

Farář dověděl se hned ráno od domácích lidí, kteří byli na Domašicích, že odpoledne obrazy přibudou. Proto také udělal přípravy na uvítání mladého pana barona. Jakmile na hořejším konci vesnice rozlehl se hluk, posadil si na hlavu malou kněžskou čepičku z černého aksamitu a vyšel vstříc svému vzácnému hosti, jenž se svým rozpjatým žlutým slunečníkem neméně než se svým sněhobílým oděvem vzbuzoval skorem touž pozor-

nost celých Borovan jako ty zasmušilé podoby svatých a světic ve velikých černých rámech. Farář dal znamení Havlovi, aby zajel k faře, objal se s Arturem, jako by byli dávní přátelé, a vedl si jej před očima udiveného lidu pod paží domů. Pávkovi, který už zde čekal, nařídil, aby si přibral několik sousedův a opatrně složil ty drahocenné obrazy zatím na faru do zadního pokojíka.

„Pan baron se ráčí přesvědčiti, že při zakládání farní osady Borovanské na duchovního správce velmi málo se pamatovalo.“ S těmi slovy uváděl farář Artura přes prah farní budovy. „Na takovém patronatě a fara pouhý přízemek!“ pokračoval jako na omluvu, že nemůže pozvati svého hosta do prvního poschodí.

„Snad by, velebný pane, postačila pouhá žádost Vaše, aby Vaše obydlí zřídilo se poněkud důstojněji,“ odvětil Artur, rozkládaje se pohodlně v rohu pružné pohovky.

„Od Slavětínského patrona nevymohl bych pranic,“ vece farář, nalévaje ohnivého vína do dvou vkusně broušených sklenic.

„Však jsou tu ještě Domašice!“ významně podotknul Artur, „a ty také mají povinnost ke zdejší farnosti.“

Farář zvolna stavěl lahev i plné sklenice na kulatý stolek před Artura a upřel zpytavý zrak svůj na jeho tvář. „Není asi mnoho takových far, které by měly dva patrony,“ pokračoval Artur, „a v tom jest vždy výhoda pro duchovního. Nedá-li jeden, dá druhý.“

„Když pan baron té věci už sám se dotknul,“ odpověděl farář, „musím s bolestí vysloviti, že nynějšího Domašického pána nikdy nebudu za nic žádati.“

„Proč ne, velebný pane?“ zkoumal opět Artur svého hostitele.

„Vím, že by to bylo marno,“ odpověděl tiše farář.

Artur vzdvihl k němu oči a potkal se s jeho pohledem.

„Nechtěl jsem pana barona tím uraziti,“ omlouval se farář, „starý pán jest Váš strýc a velmi ctihodný muž . . . ale . . .“

Artur vstal, podal farářovi ruku a pravil důvěrným hlasem: „Neváhejte dopověděti, velebný páne, jsem přítel pravdy a umím vážiti si toho, kdo ji mluví!“

Farář místo odpovědi vzdvihl jednu z obou nalitých sklenic a hledě na Artura tak ostře, že mu ani hnutí žilky v jeho tváři ujíti nemohlo, zvolal vážným hlasem: „Na Vaše zdraví, pane barone! Ať žijou Domašice! A kdo na nich žíti dovede!“ Artur objal faráře a tiskna jej k sobě tiše odvětil: „My dva si rozumíme.“ Pak ujal se druhé sklenice a přiťukl si s farářem: „Na Vaše zdraví, velebný pane! Ať žije Borovanská fara! A kdo na ní žíti umí!“ Oba vypili do poslední kapky.

Do pokoje vstoupila dosti mladá ženština v domácím oděvu dle městského kroje. Uklonila se, a vítala pana barona. Farář jí dal okem znamení, ona odešla do sousedního pokoje a vrátila se s dvěma mísami: na jedné pstruhy, na druhé jemné cukroviny.

Farář s Arturem patřili oknem, že Pávek maje k své ruce několik silných mužův, skládá s vozu už poslední obraz. Havel už zdvihal opratě se země, rozhlížeje se, jak tady obrátí. Farář otevřel okno a zvolal:

„Jeďte napřed domů, pan baron s vámi teď nepůjde!“

Artur odporoval a jal se hledati svůj klobouk a slunečník, že se vrátí s Havlem na Domašice, že nezná sám cestu, že by na večer mohl někam zbloudit atd. Ale farář ujišťoval, že za chládku mnohem příjemněji se jde, slíbil, že mu dá bezpečného průvodčího, jen aby Artur jemu udělal potěšení a zůstal ještě, že si spolu pohovoří.

„K vůli zejtřku máme už také něco připraveno a pan baron nám prokáže velikou čest, když nepohrdne zákuskou," zvala už také domácí hospodyně vzácného hosta zpět k pohovce, před níž na stolečku vedle vína už byly dva talířky z nejjemnějšího porcelánu, malé vidličky a nože se střemchami z barevného brouseného skla, běloskvoucí ubrousky a mísa se studenými pstruhy.

„Paní Lahodová je pyšná na své kuchařské umění," podotknul farář, „pan baron jí udělá velikou radost, když okusí, co nám tu přinesla."

Artur viděl, jak Havel podlé oken otáčel se k Domašicům. Zůstal zde.

Paní Lahodová slaďounce se usmívala a byla jako na drátku. Podavši pánům jídla vyšla.

„Kde jste na vesnici nalezl tak výbornou kuchařku, velebný pane?" tázal se Artur, pochutnávaje si na dobré rybě.

„To jest vdova po někdejším hodináři a zlatníku ve Slavětíně. Nemá žádných dětí, rozumí domácnosti a má přece tak trochu spůsobu; byl jsem tomu velice rád, že se mi nabídla, ujmouti se mého malého hospodářství."

To byla pravda, ale ne celá. Paní Lahodová, třicítiletá vdova po hodináři a zlatníku ze Slavětína, zdědila osm set zlatých jmění po svém muži a pan pater Klička, maje ze Slavětína jíti na faru do Borovan, neměl ani krejcaru. Smluvil se s vdovičkou, že ona svou domácnost přenese do Boro-

van, za své peníze nakoupí nejen něco nádhernějšího nábytku a stolního náčiní do fary, ale i ozdob chrámových, a za to že bude na faře paní.

„Mnohem lépe jste si to zařídil," chválil jej Artur, „než jak to vidím na Domašicích."

Farář potutelně se usmál, naplnil prázné sklenice a pravil táhlým hlasem:

„To bych neřekl, pane barone! Mně se zdá, že v těch starých zdech ještě vládnou velmi mladá srdce."

„Je to skutečná hanba, co strýc tropí!" zvolal Artur rozhorlen, „sotva někdo vstoupí do zámku, už tu jeho neplechu spozoruje. Nu, mnoho bystrosti k tomu není potřebí. On s tím věru nedělá před nikým žádné tajemství. Já to prohlídl všechno za půl hodiny." A zapil tu šlechetnou zlost dlouhým douškem.

Farář byl ve svých myšlenkách zmaten. Postihlť Artura na milostných stezkách, a tu slyší jeho žalovati v nějaké podobné příčině na strýce. Domašický zámek nabývá pro něho zajímavosti čím dále tím větší.

„Nu, tak zle to není, jak pan baron to líčí," pravil, jen aby svého hosta přiměl k určitějšímu vyjádření.

„Že to není zle?" odvětil Artur s rostoucím ohněm. „Nač pak chcete ještě čekat, velebný pane, aby to bylo zle? Snad až budete vyzván, abyste udělal všechny tři ohlášky najednou, nebo ještě spíše, abyste přišel křtít?!" A divoký trpký smích zazněl farářovi v uších.

Věc je čím dále tím záhadnější, pomyslil si duchovní nevěda, jak by se zeptal, aby se dostal k jádru jejímu. A přece se tvářil, jakoby už všechno vlastně věděl, aby Artur snad ještě se nerozpomenul a nepřestal dále vypravovati. Po-

stavil novou lahev vína na stůl a prosil, aby pan baron ráčil dopíti, že načnou něco lepšího.

„Pán strýc snad jen tak trochu žertuje a pan baron se k vůli tomu zbytečně rozčiluje," namítnul, vida jak Artur už opět práznou sklenici před sebe staví.

„Všimnul jste si jí dobře, jak nám svítila na obrazy? Žerty s takovou osobou jsou velmi nebezpečny! Odhodlal jsem se pevně, že je strýci déle trpěti nebudu. Mohl bych je snadno zaplatiti sám — Domašicemi."

Teď už se vyjasňovalo farářovi.

„A to děvčátko se zdá velmi čiperné," mínil farář.

„Ta umí o sebe se starati! Opanovala strýce už tak, že on bez ní nemůže být. Frantina s Domašickým pánem snídá, obědvá, po obědě v jeho pokoji své květiny pěstuje a na večer jej uspává. A to všechno i když já jsem v zámku. A já šlechtic musím ustupovat před pilařovou vnučkou, já oprávněný dědic statku musím zalézti do komůrky, když osoba, ku které ani vlastní otec nechtěl se přihlásiti, se posadí do rodinné komnaty."

„To jest ovšem poměr i pro celou farní osadu velmi pohoršlivý," ujišťoval farář, nabízeje Arturovi cukrovinky k vínu; „a musím přemýšleti, shoduje-li se to s mými povinnostmi k patronovi, abych pod svou duchovní správou dovoloval tak zjevné porušování mravnosti."

„Nesmíte to dovolit, velebný pane," ujal Artur faráře pevně za ruku. „My dva musíme se spojit, abychom na Domašicích vyčistili vzduch. Váš prospěch toho vyžaduje rovněž jako můj. Buď převedu Frantinu od strýce na svou stranu, aneb musí ze zámku. Pomůžete-li mi v tom, budu Vám na věky vděčen; přejete-li si, dám Vám tu

chvíli úpis, zde má ruka na všechno, co budete žádat.“

„Jen zádné ukvapení, pane barone,“ klidně odpovídal farář. „Udělám všechno, co mi svatý úřad můj přikazuje, a nežádám za to žádné odměny jiné, než kterou už mám, totiž Vaše přátelství. Důvěrný poměr mezi starým pánem a pilařovic Frantinou musí se překaziti. Při tom račte Vy si vzíti na starost Frantinu, já si vezmu pana strýce. Není ani nejmenší pochybnosti, že se nám ten záměr zdaří. A nyní, pane barone, zaplašte všechny chmury s mysli. Příliš jste se rozhorlil, upokojte se, a už nemluvme o tom. Bude-li čeho třeba, povíme si to zejtra, až sem zavítáte na mou instalaci.“

Artur v tváři jen hořel. Víno a zlost rozpálily mu krev a sálaly mu z očí.

„Skorem bych byl zapomněl na Vaši zejtřejší slavnost, velebný pane,“ pravil, chladě si čelo šátkem.

„Mám Vaše slovo, pane barone, že ji svou přítomností oslavíte. Libo-li Vám, podívejte se, co už jsme připravili k důstojnému uctění vážených hostí.“

Artur ubíral se za duchovním do sousedního pokoje. Na dlouhém stole bylo narovnáno nejrozmanitějšího pečiva, rosolovaných jídel, ovoce a vína. Co dnes už připraviti se mohlo pro zejtřejší hostinu, všechno bylo v pořádku.

„Také o hudbu je postaráno,“ chlubil se farář a ukázal k fisharmonice, na kterou sám velmi dobře uměl hráti.

„Máte aspoň pěknou zábavu na vesnické samotě,“ odvětil Artur.

„Člověk v mém postavení musí baviti se sám,“ ujišťoval farář, „a já mimo hudbu pěstuju ještě

ledacos pro ukrácení chvíle. Kdyby pana barona těšilo se podívati“ ... a otevřel skříň, všelikým barevným dřívím, slonovinou a perletí vykládanou. Vnitřek vypadal jako psací stolek, s množstvím malých přihrádek. „To mám památku po nebožtíku panu vikáři Slavětínském a upravil jsem si zde své museum.“ Počal vytahovati jednu přihrádku po druhé; samá ptačí vajíčka, pěkně v řadách na pouku k své podložce upevněná; jednobarevná, kropenatá i skvrnatá ve všech barvách; drobounká i veliká.

„To jsem ještě nikdy neviděl,“ pravil Artur.

„Jsou zde vajíčka téměř všech ptákův, co v Čechách žijí buď stále buď časem. Sbírám je už od studentských let.“

„A sám jste si to všechno tak upravil?“

„Pokazil jsem dost hnízd, než jsem se vycvičil, jak dostati skořápku úplně práznou, jen na jednom místě probodnutou.“

„Zde jsou některá vajíčka promáčknutá.“

„Na těch mnoho nezáleží. Příští jaro je nahradím dobrými. Ta jsou od zdejších lesních zpěvákův. A zde mám ještě něco jiného.“

Vyndal příhradu s druhé strany. Samé stříbrné plíšky. „Staré peníze, jak v zemi neb ve starých staveních se nalézají. Lidé mi toho nanesli a něco jsem koupil.“

„Zde v Borovanech Vám do té sbírky asi mnoho nepřibude,“ namítl Artur, bera jeden plíšek po druhém do ruky.

„Naopak, pane barone, zde doufám dostati něco nového. Sběratelé starožitností zdejší krajinu velmi vychvalují.“

„Přiznám se Vám, že bych ve sbírání těch plíšků mnoho radostí neviděl.“

„A mám ještě něco proti dlouhé chvíli,“ pra-

vil farář, blíže se ke kamnům. „Ještě jsem ani neměl času, abych si to zde srovnal.“

„Ah, Vy také daguerotypujete!?“ zvolal Artur, vida podle kamen na zemi rozloženy všechny přístroje ke zhotovování obrázkův světlopisných.

„Naučil jsem se tomu ve Slavětíně od nebožtíka hodináře a zlatníka Lahody.“

„To jest nejlepší věc ze všech, co jste mi tu okazoval. Napíšu hned zejtra mému Poldi do Prahy, aby mně poslal něco těch kovových tabulek a budeme zde portretovat selky, že bude celá ves radostí vzhůru,“ a opět se rozesmál, jakoby byl úplně zapomněl, o čem před půl hodinou s takovou mrzutostí se byl rozhovořil.

„A na Domašice převezeme své řemeslo a uděláme podobizny....“

„Ale hodně škaredé,“ vpadl Artur duchovnímu do řeči s náramným smíchem. Farářovi se ta myšlénka také zalíbila, a oba stojíce naproti sobě, smáli se hlasitě a tak upřímně, že jeden se chytal druhého.

„Ti budou vypadat!“ zvolal Artur, když se poněkud upokojil, a smích až křečovitý pojal jej opět.... A přecházejíce oběma pokoji vtipkovali dále a vždy nový smích rozlehl se prostorem. Farář mezi tím pilně dolíval a ani sám nepozoroval, že poslední sluneční paprsky se chvějí na stěně....

Tu vešla paní Lahodová: aby velebný pán ráčil na chvilku vyjít do síně, že tam nějaký muž. Farář kvapně urovnal svou tvář v příslušné vzezření a vážným krokem objevil se na prahu. Před ním v pološeru stál hajný Vacek a zpod dlouhého kabátu vyndal dva páry velmi krásných bažantův.

„Přinesl jsem velebnému pánu také maličkost na zejtřek.“

„Odevzdejte to v kuchyni,“ pokynul mu fa-

rář dále po síni; „těší mě, že jste si na mne vzpomněl!“ a vrátil se k Arturovi. Hajný odevzdal paní Lahodové svůj dar a dověděl se, že ze všech osadníkův je posud první, který panu faráři k zejtřejší slavnosti něco přinesl.

Artur v pokoji náhle spozoroval, že jest čas jíti domů.

„A to se právě výborně hodí,“ pravil farář a znova spěchal do síně: „Je tu ještě hajný Vacek?“

„Co velebný pán ráčí poroučet?“ vyběhl hajný z kuchyně.

„Hajný, doprovoďte pana barona Domašického vzhůru lesem.“ . . .

Za malou chvíli vstoupil Artur s Vackem nad Borovany do stínův lesních.

„Jste tady asi velmi dobře povědom,“ počal Artur konečně řeč, když byli chvíli popošli.

„Jsem sice hajným na Slavětínsku, ale znám zde každý strom a mohl jsem býti na Domašicku správcem,“ odvětil Vacek, kráčeje za Arturem. Tento kvapně obrátil se k svému průvodčímu: „A proč jste se jím nestal?“

„Ženská faleš zkazila mi svět!“ prohodil Vacek zlostně, a když Artur před ním opět postupoval, mluvil dále: „Můj otec byl správcem u nebožtíka pana barona na Domašicích, měl jsem po něm službu jistou a nemusil bych se nyní celé dni a noci plahočit po pařezích, kdyby matka té holky, kteréž pan baron na Domašicích snad si už všimnul, nebyla bývala špatná osoba.“

„Matka té Frantiny?“ tázal se Artur, a zvolnil krok, aby hajný šel s ním zároveň.

„Té Frantiny,“ s přízvukem trpkosti přisvědčil hajný, „co v zámku posluhuje a která se vydařila úplně po matce.“

„A kdo jest otec její?“

„S tím tajemstvím matka její odešla ze světa. Já tenkráte musil za otce daleko po hospodářství a nemohl jsem ji pořád hlídat. Mám ovšem tak všeliké myšlénky, ale nic jistého. V zámku bývalo pánův bůh ví odkud, chodili do lesa, pilař Štěpán tehdy ještě bydlil v hajnici, jeho dcera bývala sama doma; zkrátka, já konečně jsem dostal oči, až když bylo pozdě, utekl jsem do světa a byl jsem rád, když mě z vojny s sebou vzal Slavětínský pán a udělal mě hajným.“

„A hlásil jste se někdy k nynějšímu pánu na Domašicích? Vždyť se spolu přece znáte.“

„Potkáváme se časem v lese; ale nemluvili jsme spolu nikdy. On dělá, jakoby mě neznal. Nerad bych jej obtěžoval a jdu svou cestou.“

„A co když vídáte Frantinu?“

„Nemohu se na ni podívat; připomíná mi celé mé neštěstí. Kdykoliv se s ní potkám, nejsem po několik dní k ničemu, život mě mrzí a piju na zlost.“

„Jste ženat?“

„Jsem, pane barone; ale nestojí to za nic; trápím ženu i děti.“

Umlkli. Artura prochvíval večerní chlad, jenž po obou stranách ouvozu z houštin se proudil. Hluboké ticho vládlo lesem. S cesty odhopkoval králík a nad nízkou porostlinou třepotala se měkká křídla soví. Už nebylo daleko k píle. Nějaké hlasy zaznívaly odtamtud.

„Také pěkné hospodářství, ta píla,“ začal opět Vacek.

„Myslíte, že je při ní škoda?“ tázal se Artur, ve svém bílém plátěném oděvu zimou už se třesa.

„Kdo po starém pánu nastoupí na Domaši-

cích, věru, že ji zruší hned první měsíc. Pilař je tam pánem a dělá co chce.“

„A kdo asi zdědí to krásné panství?“

„Po pánovu bratru prý zůstal syn, a ten jest jediným dědicem; však mu starý pán už před lety odevzdal část dědictví na druhém statku, tam výše v horách!“

Na několik set kroků objevila se před nimi v šeru píla. Po hrázi procházela se postava v dlouhém oděvu a s vysokou holí.

„Aha, starý Štěpán ponocuje; začíná trochu brzy, ale za to tím dříve končí. Za chvíli odejde také do zámku a nechá hlídat pánaboha.“

Artur vyňal z kapsy něco peněz a podávaje je Vackovi pravil: „Zde za Vaši ochotu; vraťte se, odtud už nemohu minouti se pravou cestou. Až budu na Domašicích pánem, dostanete lepší službu, než máte.“

Vacek tiskna peníze v ruce, zajikavě prosil, aby milostivý pan baron zapomněl na jeho hloupou řeč, a nabízel se ještě k dalšímu průvodu. Artur jej ubezpečil, že ze své upřímnosti nebude míti při něm žádné škody, ale nepřipustil, aby s ním ještě dále šel. Vacek zmizel stranou v temném houští. Artur rychle postupoval ke hrázi a byl rád, že tam najde Štěpána. Poslední pruhy bílé záplavy na obloze zapadaly do černých vrcholků lesních a z hlubokého modra vyskočila první hvězda. Krajina tonula v kouzelném polosvětle. Měsíc přidával trochu zlata do své stříbrné záře.

„Jste zde sám, Štěpáne?“ zavolal Artur na pilaře, který se vztýčenou holí stanul prostřed hráze, nevěda, co to bílého k němu přichází.

„Byla tu Frantina, pane barone,“ odvětil Štěpán, poznav Artura po hlase; „právě odešla, nemůže býti ani dvě stě kroků odtud.“

„A kudy šla?“ kvapně tázal se Artur.

„Zde v pravo do toho březového mlází, je tam cestička trochu do kopce.“

Artur už zmizel mezi břízkami, bílý jeho šat nelišil se od jejích kmenův. V malé vzdálenosti před sebou spatřil spěchati Frantinu. Byla už na stezce. Dělal veliké kroky přímo za ní a jakmile se dostal na cestičku, dal se po špičkách do běhu. V polovici kopečka Frantina jdouc poněkud volněji zaslechla za sebou šustot ohýbaných větví, ohledla se, Artur už vztahoval po ní ruce a — krev v ní stuhla. Nohy jí sklesly v kolenou, nemohla ani na krok s místa a dech se jí zatajil. Artur ji právě pojal v náručí, když byla klesala k zemi.

„Dost dlouho jsi mě Frantino nechala čekati na tuto krásnou chvíli,“ mluvil k ní sladkým hlasem a pokládaje hlavu její na své rámě: „Vzpamatuj se, ját to jsem! Zde si spolu sedneme na mech a budeme užívati příjemného večera, ty roztomilá lesní tulačko!“ a ústa jeho dotkla se její hlavy. Frantina zimničně se zachvěla, on ucítil, jak celá její postava v jeho objetí se vzpíná.

„Viď, holubičko, to probíhá žilami jinak, než když můj starý strýc tě obejme. Je tě pro něho škoda.“

Smysly její se vrátily, zděšení dodalo jí nové síly, oběma rukama chytila se za kmen, který těsně před ní stál, jedno náhlé prudké trhnutí celým tělem a vymkla se z Arturova objetí. On už nepřipraven na takový projev odporu a síly její, stržen padl k zemi. Frantina ze stezky vybočila na pravo do houští a znajíc zde každý proutek, kvapně dostupovala kopečka. Artur za ní rozrážel houšť, až větve praskaly, ale nejsa tu povědom, zapadal do dolíkův a váznul v křoviskách. Nicméně byl jí neustále v patách, a ona nesměla se

opozdit. Několika odvážnými skoky stihla opět na stezku, sebrala poslední sílu, vyběhla na volné prostranné místo mezi smrčinami, ještě spatřila lesní besídku a dveře v ní dokořán otevřeny, udělaly se jí mžitky v očích, všechna krev shrnula se jí do hlavy, a zoufale vzkřiknuvši: „Bože, bože!“ padla, čelem na kámen! Tu Artur vyrazil z lesa a vida ji tu v měsíčném jasnu před sebou ležeti, zasmál se divoce a zvolal: „Tedy sem jsi mě vedla? Znáš si k milkování vybrati místo!“

Však ještě nedopověděl a vrávoral od Frantiny zpět..

„Stůj bídníče!“ zazněl k němu známý hlas z besídky; dva muži, každý hůl v ruce, stanuli na několik krokův před ním. Byl to starý pán a Přibil. Na prahu besídky stála paní Terezka.

Společně si sem vyšli na procházku a Frantina nesla odtud na pílu dědouškovi večeři. Čekali na ni, aby se vrátili domů. Tu vnikl k nim bolestný její výkřik před samou besídkou, starý pán a správec mžikem byli venku, spatřili Frantinu na zemi a ještě zaslechli slova, kteráž nad ní její stihač byl zvolal. Poznali Artura. On je také.

„Stůj!“ opakoval starý pán mocným třesoucím se hlasem. „Viz, co jsi spáchal!“

Artur stál jako kamenná socha.

Paní Terezka přiskočila a s Přibilem vzdvihla Frantinu. Krev řinula se jí s čela po tváři. Promluvili na ni jejím jmenem; neodpověděla. Paní Terezka posadila se na zemi, položila její hlavu na svůj klín a přitiskla šátek na ránu.

„Ničemný vrahu!“ zasténal pan Kajetán z hloubi svého hoře. „Pryč mi s očí! Hned té chvíle opusť tuto krajinu a nikdy na tom světě ať už tě nespatřím!“

Sklonil se k Frantině a naslouchal, jak těžce oddychuje.

„Odneste ji do besídky," pravil žalostně.

Přibil a paní Terezka ji tam přenášeli, pan Kajetán smutně kráčel za nimi.

„Kdybychom měli jen trochu vody," mínila paní Terezka.

„Dojdu pro ni k píle," vece správec, „Štěpán tam má nádobu."

„A přiveďte Štěpána s sebou!" nařizoval starý pán; „musí do zámku pro vůz, abychom Frantinu odtud dostali domů."

Přibil vyšel před hajnici, rozhlížel se kolem; Artur už zde nebyl.....

Nadcházela půlnoc, když Frantinu ukládali v zámku na její lůžko.

Šafář oznamoval milostpánovi, že mladý pan baron z večera přiběhl všecek udýchán a poručil, aby mu hned zapřáhli, že dostal psaní a musí na kvap odjeti. Hostinský pokoj byl prázný.

X.

Mezi týdnem zavítal na Domašice pan farář Hořínský. Podivil se, co se tu všechno přihodilo! Ve správcově pokoji ležela Frantina nemocna, čelo bílým šátkem zavázané a bledá. Spala. Starý pán seděl u jejího lůžka; dveře do jeho komnaty byly dokořan otevřeny; paní Terezka odnášela odtamtud zbytky dnešního oběda.

„Ani nevím, nač dříve se mám ptáti," pravil duchovní, podávaje starému pánu svou přátelskou ruku.

„Neptejte se na nic, můj drahý," odvětil pan Kajetán slabým hlasem, potřásaje podanou sobě

pravici. Vstal velmi zvolna, jakoby se bál, aby nevzbudil nemocnou, a opíraje se o rámě farářovo pokynul paní Terezce, aby sama u ní se posadila; vešel s přítelem do svého pokoje a přivřel za sebou.

„Náš hovor mohl by ji vzbudit, a nejlepší její lék jest spaní," omlouval se ještě za přivřenými dveřmi stále jen šeptaje.

Mlčky přešli celou komnatu až na hořejší konec.

„Slyšel jste už, kdo minulý týden zde u nás byl?" počal konečně poněkud hlasitěji, usedaje s farářem na lavici u kamen.

„Jen tak temné zprávy přespolních lidí stihly včera do Slavětína, že v Borovanech se zkazila instalace a že mladý baron z Domašic je tím jaksi vinen. Ale co se zde stalo, nemůže přece býti také jeho dílem!" odvětil farář také polohlasem.

„To bylo také *poslední* jeho dílo zde!" přisvědčil starý pán. „Artur Seemann von Waldhof byl u mne naposledy a nedostane ode mne už ani krejcaru. Vyhnal jsem toho špatného člověka od sebe."

Několikráte odpočívaje v řeči, aby nedal propuknouti vnitřnímu pohnutí, pan Kajetán vypravoval celý příběh s Arturem a Frantinou. Farář poslouchal s největším účastenstvím a když starý pán dokončil, po krátkém rozmýšlení pravil takto: „Frantina bohdá brzy se uzdraví. Stůněť více leknutím než poraněním; její mladost všechno rychle překoná. Také Vy, ctěný příteli, za krátko zotavíte se z duchovní bolesti, kterouž posud jste naplněn. Ale syn po Vašem bratru přestal býti překážkou ve zřízení Vašeho rodinného života. Jste ho zbaven rychleji, než bych se byl nadál."

„To ubohé dítě musilo mi samo ještě od něho pomoci!“ vzdychl pan Kajetán.

„Byla s ním v zápase také pro sebe,“ podotknul farář, aby stísněnému svědomí starého pána poněkud ulehčil, „a Vy zajisté jí podáte nejkrásnější odměnu za její vítězství.“

„V sobě samém už jsem na dobro urovnal, co jí se týče, a na zevnějšek už to bude také brzy,“ odpověděl starý pán a tvář jeho se vyjasnila.

Na chodbě ozvaly se těžké kroky. Farář sám pospíšil ke dveřům, aby nikdo cizí sem nevkročil.

„Poštovní posel,“ oznamoval vraceje se a podával starému pánu došlé psaní. „Prosím, podívejte se sám, kdo mi tu co píše; vždyť odnikud nic neočekávám.“ Farář prohlížel pečeť. „Už se domýšlím, odkud ten list pochází, jest tu malá šlechtická koruna nad „W“.

„Snad by ten ničemný člověk ještě se neopovážil, mně psáti,“ rozhorlil se starý pán.

„Tak tomu jest,“ pravil farář, dívaje se na podpis. „Odložme to zatím stranou, až na některý jiný den,“ připojil, obávaje se, aby pan Kajetán snad náhle se nerozčilil.

„Jen mi to hned přečtěte, ať jej už poznám úplně.“

Farář četl:

„Milý pane strýci! Navštívil jsem Vás s dobrým úmyslem, abychom spolu jako nejbližší pokrevní přátelé nějaký čas příjemně zažili. Však přesvědčil jsem se, že moje snaha jest marna. Oblíbil jste si takové mravy, které ani pro Váš věk ani pro Vaše šlechtické důstojenství se nehodí, a s nimiž já nikdy shodnouti se nemohu. Sám jste přetrhl svazek, jejž jste povinen byl utužiti. Seznal jsem, že máte záměry, které ohro-

žují i čest mého s Vámi vždy společného jména, i mé právo k rodinnému majetku. Abych Vám dokázal, že nejsem tak zlý, za jakého mě považujete, chci míti co možná největší šetrnost k Vašim slabostem a činím Vám tento přátelský návrh: Rozdělme se o rodinné jmění hned nyní tak, že si necháte Domašice a mně do úplného vlastnictví odevzdáte celý statek Holubov. Doufám, že vyrozumíte, jaké výhody Vám z přijetí tohoto mého návrhu plynou a že nezamítnete ruky, která se Vám tu nabízí k smíření. Očekávám od Vás odpověď prodlením osmi dnův. Bylo by mně velmi líto, kdybych ve Vaší moudrosti se mýlil a kdybych byl nucen, hájiti svých práv proti bratru svého otce cestou soudní.“ ..

Farář složil list a podal jej starému pánu: „To je odměna za Vaši dobrotu. Však netřeba se lekati té drzosti. Dovolíte-li, tu chvíli mu jmenem Vašim odpovím. Rozumí se, že jeho *přátelský návrh* rozhodně zamítnete s podotknutím, domnívá-li se míti proti Vám nějaké právo, aby si je vyhledával kdekoliv se mu líbí; podlé těch mravův, jež jste byl nucen ztrestati na něm ve svém domě, že ovšem musíte očekávati od něho podniky nejhorší, však aby Vás ušetril dalšími svými listy, poněvadž už k žádnému neodpovíte.“

Starý pán byl s tímto zněním odpovědi srozuměn a farář přisedl ke stolu, aby ji tak sepsal. „Jaké štěstí, že jste mě navštívil!“ pravil pan Kajetán, vynášeje ze skříně na stůl psací potřeby. „Co bych já si byl s tím opovážlivým, zlým člověkem počal! On takto ke mně mluví! Ani jsem si všechno nepamatoval, co píše. A soudem mně vyhrožuje. Za to, že by málem byl zabil mé drahé dítě!“ A hlas jeho chvěl se hořem.

„Upokojte se a pamatujte na své zdraví,

které nepatří jen vám," napomínal farář. „Všechno se vyřídí, ze pan Artur Seemann dá na věky pokoj. Dejte mi ten jeho list, já raději jej hned zničím."

Farář jal se psáti a starý pán v největší tichosti přiblížil se k nemocnici. Otevřel zvolna dvéře a nakloniv hlavu pozoroval, spíli Frantina posud. Nespala. Sluneční paprsky hrály si na její bledé tváři, paní Terezka hladila její ruku.

Když Frantina zaslechla hnutí ve dveřích, pozdvihla tam svých očí a vidouc vstupovati starého pána, sladkobolně se usmála.

„Po prvé za pět dní se usmívá," radostně zvolala paní Terezka.

„Spala jsi hezky dlouho," pravil starý pán, blaženě dojat jejím úsměvem.

„Velmi se mi ulehčilo," pravila Frantina, „jest mi, jakobych měla už vstát."

„Jen se chovej tiše," napomínal pan Kajetán, „ať se nic nezhorší. Máme tu vzácného hosta, přišel tě navštívit."

„To může býti jen pan farář Hořínský," a radost jí vstoupila do očí.

„Uhodla jsi," přisvědčil starý pán, a za několik okamžení pan farář ze Slavětína žehnal mladé trpitelce. Ona přitiskla vroucí políbení na jeho ruku.

Paní Terezka změnila obvazek na čele, pan farář seznal, že rána nebyla nebezpečná a že už rychle se hojí. Také hned z prvních slov, kteréž s Frantinou promluvil, nabyl potěšitelného přesvědčení, že mysl její jest už zase docela tak klidná, jako bývala.

„S radostí vidím, že jsem se svými léky přišel pozdě. Nemocná nám už nebude chtít zůstati

na lůžku, a můžeme jí dovolit, aby na chvíli se posadila k oknu a v pokoji se prošla.“

Starý pán měl starost, nebude-li to přece ještě příliš brzy, aby vstala; ale pan farář jej ujišťoval, že nemocná rychleji se uzdraví, počne-li opět více se pohybovati a vraceti se k svému pravidelnému obvyklému životu.

Starý pán vesele přikyvoval hlavou a sliboval, jak sám bude vodit a vozit Frantinu na procházku do polí a do lesa, jakmile jen tolik sesílí, aby mohla z pokoje. Farář ujišťoval, že lesní vzduch velmi rychle vyléčí poslední zbytky choroby a Frantina už se cítila zdravější, když uslyšela, že bude moci opět brzy ven k svým milým stromům, k svým havranům, lyskám, zajícům, a všem zpěvným obyvatelům úkrytův lesních.

„Ještě je spatříš, ty naše milé pěvce lesní,“ těšil ji farář, „ale musíš si pospíšiti. Už se připravují na cestu od nás. Vlašťovičky z celé zdejší krajiny dnes už shromažďují se na střeše zámku Slavětínského a špačkové i stehlíci už jsou na stromích v hejnech.“

„Půjdu se s nimi rozloučit co nejdříve,“ pravila Frantina a tváře její se jemně začervenaly, „ještě nikdy mně neodletěli, abych se s nimi nebyla rozžehnala.“

„Jen pomalu, pomalu,“ vzdvihl proti ní obě ruce starý pán. „Nezapomínej, že ještě stůněš. Ona by hned vyskočila z postele!“

„Neudělá to dříve, pokud nebude moci,“ upokojoval farář starostlivost páně Kajetánovu, „a když to udělá, bude s ní už úplně dobře.“ . . .

Řeč přešla na jiné věci. Všichni usadili se podlé lůžka a farář musil vypravovati, jak na nové osadě se mu vede. Jest se svým novým stádcem velmi spokojen; dobrý, přívětivý, pracovitý a ná-

božný lid přilnul k němu už s celým srdcem a vrchnost chová se k němu s neobyčejnou laskavostí.

„To velebný pán velmi brzo zapomene i na Borovany i na Domašice," zasteskla si paní Terezka.

„V mé mysli všichni dobří lidé mají místa dost," odvětil duchovní, „a s kým jsem se tak poznal, jako s obyvateli tohoto domu, s tím jsem se spojil na celý život!"

Vroucnost zářila mu z oka, když dopověděv ta slova, podal svou pravici starému pánu, a levici nejdříve Frantině a potom paní Terezce. Tyto skropily ji slzami úcty a vděčnosti; pán Kajetán uchvácen podobnými city přitiskl ruku přítelovu k svým prsoum a třesoucím se hlasem zvolal:

„Pokojně odejdu s tohoto světa; neboť tato ruka vezme do své ochrany, co mi zde milé a drahé jest!"

Oba muži sklesli si do náruči.

Paní Terezka tajíc svůj vzlykot vyšla z pokoje a Frantina s nevypravitelnou blahostí patřila na přátelský svazek obou bytostí, jichž na světě nejvíce si vážila . . .

Za večerního chládku starý pán vyprovázel svého milého hosta poprvé cestou k Slavětínu. Rozmluva jejich zabývala se téměř jedině Frantinou a Arturem. Pan Kajetán snažil se vytknouti veliký rozdíl, který mezi oběma těmi mladými lidmi jest, ale nemohl všechno tak vypovědít, jak si to myslil a cítil.

„Vždyť Vy uhodnete, jak to chci říci," skončil svůj dlouhý výklad, „nemám pro to slov."

„Tajemství velmi jednoduché," pravil farář, „Frantina jest Vaše dítě, Artur ne! Ji k sobě přivádíte, jej jste od sebe zapudil; ona Vám život oslazuje, on Vám jej strpčil."

Probrali spolu ještě jednou list, jejž farář pro Artura s sebou vzal, aby jej ze Slavětína po panském poslu dopravil na poštu. Starý pán mínil, že snad by bylo dobře, ještě důrazněji odpovědíti k té smělosti; ale konečně přisvědčil, že to tak nechají, jak už je napsáno.... Rozloučili se s ujištěním, že opět co nejdříve se shledají, buď pan farář přijde opět na Domašice, aneb starý pán vyveze Frantinu na procházku ke Slavětínu a sám zajde až na faru....

Frantina uzdravovala se rychle, jak farář byl napověděl. Hned na zejtří přála si, aby jí dovolili posadit se u okna a dívati se na dvůr, odkud vanula líbá vůně svážené otavy. Frantina žertovně prohodila, že také mohli těch několik dní počkat, až by byla mohla býti při tom; posud nikdy neodbývalo se kosení lesních luk bez ní.

Příští den už sama si vyšla do milostpánova pokoje k svým květinám. Celé okno bylo nově vyzdobeno. Přibil obstaral květiny od Slavětínského zahradníka a starý pán sám je ošetřoval, pokud Frantina nebude moci, aby si jich hleděla.

Pak navštívila Frantina svou komůrku a prosila paní Terezku, aby ji tam k sobě zase vzala, že tam ještě rychleji bude se uzdravovati. Paní Terezka promluvila o tom se starým pánem a ten svolil. Frantina příští noc už spala ve svém starém koutku se svou milou pěstounkou a správec se vrátil se svým psacím stolkem z hostinského pokoje na své místo. Následující den obědvalo se opět ve správcově pokoji a tak obnovil se v zámku starý pořádek.

Frantině už bylo tak dobře, že by byla mohla sama vyjíti do blízkého lesa, na pílu nebo k besídce; ale starý pán pravil, že naponejprv dá zapřáhnout do zakrytého kočáru a že si sám při-

sedne, aby ji vyvezl na nějaké pěkné místečko v lese, kde slunce svítí a odkud je vyhlídka do kraje.

Paní Terezka musila do kočáru snésti podušky a šátky a uložiti do nich Frantinu, kterou starý pán po chodbě a po schodech sám velmi opatrně vedl, poněvadž prý zapomněla venku chodit. Havel musil jeti jen krokem.

Dali se kolem dvora nejpohodlnější cestou do mladého lesa borového. Frantina poprosila milostpána, aby jí dovolil vystoupiti z kočáru a posaditi se do slunce, kteréž řídkými vrcholky jehličnými zahřívalo ten jemný písek na zemi. Starý pán chtěl to odložit až na některý příští den, pro ponejprv že je dost, když nemocná vůbec mohla už z domu, a spustil obě okna v kočárových dvířkách; ale Frantina nabravši do sebe nyní plnými plicemi vonný vzduch z mladých borovic, tím snažněji prosila, aby na chvíli směla opustiti to kožené vězení. Starý pán kázal zastaviti a Havel musil nemocnou podepříti pod pažím, aby sestoupila z kočáru. Pan Kajetán hledal nejkrásnější místečko, kam by se usadila. Konečně nalezl na samém pokraji lesa, kde děti ze vsi sobě hrávají, pohodlně upravený sedánek ze samé mateřídoušky. Sem uvedl Frantinu.

Bylo to na návrší, odkud se vidělo přes suchopar dolů k rybníku a tam na protější stráň, kde mezi smrčinami prokmitala nízká střecha besídky. Frantina znala zde každou travičku, sem také vždy si chodila pro mateřídoušku, která nikde na blízku nerostla tak bujně a nevoněla tak líbezně; ale dnes zdálo se jí tu všechno krásnější než jindy. Celým tělem ssála do sebe lahodu lesní krajiny, ozářené sluncem pozdního léta.

Starý pán mlčky seděl vedlé ní; chvílemi zahleděl se na její tvář, která za těch několik posled-

ních dní kvapně nabývala své někdejší ruměnné svěžesti, až přerušil mlčení těmito slovy:

„Zapomeň na toho zlého člověka, který ti udělal takovou bolest a nám všem takový zármutek.“

„Už dávno na něho nemyslím,“ odvětila Frantina opět svým veselým, zdravým hlasem, „a jen to mně jest líto, že milostpán k vůli mně se rozhněval na pana barona. Kdybych věděla, jak to udělat, já bych mu vzkázala, že jsem úplně zdráva, aby neměl strach, že mi ublížil, a že mu to odpouštím.“

„Ty mu odpouštíš?“ — mocně dojat tázal se starý pán. „Dobré, dobré dítě! Ale už ho nespatříš nikdy. Já jsem se s ním rozešel na vždy. On na Domašice už nepřijde.“

„A není milostpán strýcem mladého pana barona?“ namítala Frantina.

„Přestal jsem jím býti.“

„To jest přece škoda!“ litovala Frantina. „Teď milostpán už nemá žádného příbuzného na celém světě.“

Pan Kajetán se zachvěl úchvatným pocitem. Krev mocným proudem mu vstoupila do hlavy i do srdce, už napínal ruku, aby objal Frantinu co svou dceru; však neměl dosti odvahy, ruka zvolna sklesla na její hlavu a rozhodná osudná myšlénka proměnila se v otázku:

„Chtěla bysi ty býti mou dcerou, Frantino?“

Pohlížejíc do svého klína, kde její ruce dovíjely věneček z nejpěknější mateřídoušky, kteréž kolem sedátka dosáhnouti bylo lze, děvče odpovědělo s přízvukem nejvroucnější vděčnosti: „Milostpán mi prokazuje dobrodiní tisíckráte větší, než vlastní otec,“ a s očí jejích snesla se drobná rosa na ty tajemné kvítky.

„Frantino, neříkej mi *milostpán!*“ tichým, skoro prosebným hlasem počal opět po malé přestávce pan Kajetán.

„Vždyť tak říkají milostpánovi všichni lidé,“ povzdvihla k němu Frantina udivenou tvář.

„Ostatní ať při tom zůstanou, chtějí-li; ale od tebe se mi to nelíbí.“

„A jak bych milostpánovi jinak říkala?“

„Právě sám nevím; ale ty jsi dosti moudrá, něco si vymysli.“ . . .

Frantina celou zpáteční cestu přemýšlela, jakby milostpána mohla jmenovat, ne-li milostpán. A když večer s paní Terezkou byla sama, svěřila se jí s touto svou starostí.

Paní Terezka srozuměla, že v zámku všechno se schyluje k rozhodnému kroku; ale sama váhala zrychliti jej, a majíc Frantině raditi pravila:

„Víš, milé dítě, že milostpán na tituly nejde, sice by mohl jmenovati se jako jeho nebožtík otec a bratr, po šlechticku; a že si tebe nyní tak oblíbil, nejspíše si přeje, abysi jej nazývala snad kratčeji než my ostatní. Té chvíle sama nevím, jak by to bylo.“

„Zkoušela jsem už pošeptmu, říkati: můj ochranče, můj dobrodinče,“ odvětila Frantina; „nemohla bych to k milostpánovi nahlas vyslovit, ačkoliv to tak opravdu cítím. Proto zůstanu při starém „milostpán“, to se vyslovuje nejlépe.“ . . .

Na zejtří vyprosila si Frantina, že půjde už sama pěšky do besídky. Paní Terezka přimlouvala se také, aby starý pán jí to dovolil, že jí mohou pak jíti naproti.

Bylo pod mrakem a vlašťovičky poletovaly při samé zemi, když Frantina po obědě vycházela nádvorní brankou. Starý pán s paní Terezkou pohlíželi za ní oknem. Kráčela rychle a vesele,

jako jindy. V levé ruce nesla věneček z mateří-doušky, jejž včera v hořejším lese byla uvila. Opustivši dvůr spatřila nedaleko před sebou svého dědouška, jenž po obědě vracel se na pílu. Zrychlila krok a za malou chvilku jej dohonila.

„Půjdeme spolu, dědoušku,‘ přitočila se k jeho boku.

„Však už ani nevím, kdy jsme spolu šli,“ zasteskl si stareček. „Posledním časem velice jsem osaměl.“

„Už zase je všechno v pořádku, dědoušku,“ tulila se k němu Frantina, „jsem úplně zdráva a jak jen budu míti nahoře po práci, budeme spolu bývat. Bez toho jsem slyšela, že už jen do zimy budete pilařit, milostpán že vás nechá potom také pořád v zámku. Pak se budeme míti od rána do večera. Přijdete k nám hned ráno do kuchyně, poprosím milostpána, abych tam směla obědvati s vámi, odpoledne si sedneme jednou do naší komůrky nahoře, jindy do vaší v přízemí a budeme si povídati, jako když jsme spolu bývali na píle. V neděli povedeme se zase vždycky do Borovan, jako jsme dělávali.“

„Ta tvá nemoc nějak s námi všechno změnila,“ zastavil se s ní Štěpán. „A nejvíce mi dělá starost, že milostpán k vůli tobě se rozhněval s mladým panem baronem. Nedopouštěj pánbůh, aby starý pán zemřel. Já bych musil vzít na sebe žebráckou mošnu a ty někam sloužit. Mladý pan baron by nás jistě na hodinu ze zámku vyhnal. To bylo neštěstí pro nás oba, co se to tenkráte večer u hajnice stalo! Nemohu se na tu chalupu ani už podívat. Všechno zlo pro naši rodinu pochází odtamtud.“

Frantina ujala smutného starce za ruku a sestupujíc s ním s ouvozu na lesní cestičku pra-

vila: „Jednou starostí dědoušku se netrapte. Msty mladého pana barona nemáme se co obávati. Milostpán povídal, že pan Artur už nikdy nepřijde na Domašice.“

„To ani nemůže býti!“ zvolal Štěpán. „Milostpán přece svého jediného příbuzného nevydědí pro nic za nic.“

„Já tomu nerozumím, ale věřím milostpánovi,“ vece Frantina s největším klidem.

„Kéž bysi měla pravdu!“ vzdychl Štěpán, „abych aspoň já zde v pokoji složil své kosti. Ty časem bez toho budeš muset jinam mezi lidi, a bude ti pak všechno dobré, čemu se teď u paní Terezky naučíš.“

Přišli k místu, kde cestička se dělila ve dví: jednu k píle, druhou k besídce. Frantina zahnula v levo. „Zas tě nějaký zlý duch tam vede!“ zdržoval ji za ruku Štěpán.

„Duch mé matky není zlý,“ odvětila Frantina třesoucím se hlasem, „*on* mě zachránil a jdu mu dnes poprvé poděkovati za to.“

„Škoda, že ten duch nezachránil také tvou matku,“ vyrvalo se bolestně z prsou starcových. „Mohl nám ušetřiti mnoho zármutku.“

„Dědoušku,“ odvětila po malém pomlčení Frantina s dojemnou srdečností, „dědoušku, pojďte tam se mnou. A dědoušku, už nevzpomínejte mé ubohé matky, jako byste ji neměl rád. Byla jistě velmi dobrá. Cítím to a také jsem to slyšela. Viďte, že už se na maminku zhola nic nehněváte?“ A s usedavým pláčem padla mu kolem krku.

Starec nemohl odolati proudu vlastních slzí.

„Vždyť jsem se na ni nehněval nikdy; mně jí jen bylo vždycky tak líto. A kdo ti o ní vypravoval?“ tázal se, sprovázeje Frantinu na levé stezce.

„Milostpán mi nedávno řekl, že byla dobrá duše," s radostnou hrdostí odpověděla Frantina.

„Ovšem ovšem," přisvědčoval Štěpán, „milostpán ji také mohl znát, a samého mne těší, že ji chválí; však nebožtík jeho pan otec dost se mně jí nahanil, až jsem tomu sám počal věřit. A kde jsi s milostpánem o mé drahé, nebožce Frantině mluvila?"

„Tam v besídce, není tomu dávno; musila jsem s ním zpátky lesem. A tam mně vypravoval, co už vy jste mi před lety byl pověděl, že jste s maminkou zůstával v hajnici, a ona že tam zemřela. A milostpán také mi řekl, že to ve světnici vypadalo tenkráte skorem jako teď. Stůl, lavice i obraz že jsou na témž místě, kde za maminky bývaly. Proto tam tak velmi ráda chodím. Zdá se mi, že maminka tam posud jest a že se na mne dívá."

Oči jí zářily nevyslovitelným blahem.

„Ani se nepamatuju, že by milostpán někdy u nás byl býval," rozpomínal se Štěpán; „ale má pravdu, tak to u nás bývalo. Tvá matka vždycky se pyšnila, že u žádného hajného v sousedstvu nemají doma tak pěkně jako my. A odpoledne, když měla poklízíno, to ona nejraději si zasedla za stůl pod obraz a čítala ve velkých modlitbách, co zůstaly po tvé babičce."

„A kam se poděly ty modlitby?"

„Dal jsem jí je do rakve pod hlavu."

„Jak by mě teď těšily!"

Šli mlčky až k besídce.

Štěpán vstoupil s Frantinou do svého někdejšího příbytku. Před půl stoletím poprvé překročil tento práh. Zde zažil nejšťastnější a nejsmutnější chvíle svého života. Ani slova nemluvě obešel uvnitř světnici kolem, ještě jednou se po ní rozhlédl,

a v nejbližší chvíli pospíchal cestičkou dolů k pile.

Frantina zavěsila věneček z mateřídoušky na obraz panny Marie, vedle věnce šípkového, z něhož všechny květné lístky už suché ležely na lavici; pomodlila se, kde matka její se modlívala, a zadívala se s celou duší do té milé světničky. Hrobově ticho leželo na všem. Frantina byla ráda, že je tu sama. Cítila vanutí přelíbezného dechu kolem sebe a projímala ji blaženost, že nad hlavou její se vznáší požehnání.

Vstala a jala se vroucně líbati obraz, stůl, lavici, stěny, okna, jakožto drahé svědky života matčina. Procházela světničku kříž na kříž, radujíc se, že chodí, kudy také její matka chodila. Stanula na chvíli u prvního a pak u druhého okna, těšíc se, že se dívá, kudy také matka její se dívala. Počítala stromy, kteréž asi kolem hajnice tenkrát už rostly a kteréž také matka viděla.... Pak vyšla do síně, před domeček, obešla jej, udělala kolem něho ještě jeden větší kruh, aby jej přehledla od hřebene až k základům, a stanuvši na travnatém kopečku zvolala roztouženě: „Zde jsi žila, dobrá duše!“ ...

Po lesní stezce přicházel sem starý pán s paní Terezkou. Frantina zavřela besídku a spěchala jim vstříc, aby sem ani nedošli. Nechtěla dnes býti s nikým jiným na místech srdci jejímu nejdražších.

XI.

Ptactvo letní odletělo. Nadešly deště a trvaly. Z Domašického zámku nebyl mimo pilaře Štěpána v Borovanském kostelíčku nikdo už čtvrtou neděli.

Starý pán dnes už po třetí jel na služby boží

do Slavětína. Mělť s farářem Hořínským porady velmi důležité. Zmýlilit se oba, když se domýšleli, že Artur se stiší po odpovědi, kterou jmenem páně Kajetánovým mu napsal farář.

Netrvalo ani týden, na Domašice došel z Prahy nový list; ale už nikoliv od Artura samého, nýbrž od jeho právního zástupce. Advokát oznamoval panu Kajetánu Seemannu von Waldhof, že z uděl ené sobě plné moci od pana Artura Seemanna von Waldhof žádá na něm pro svého klienta odstoupení celého velkostatku Holubova se všemi polnostmi, lukami, lesy, rybníky, staveními i s veškerým příslušenstvím, totiž se zásobami obilí, slámy, sena a jiných plodin, se vším dobytkem pracovným i krmným jakož i s veškerým nářadím hospodářským, jak to na řečeném velkostatku Holubově této chvíle se nalezá; a to aby se stalo nejdéle do čtrnácti dnův od zaslání tohoto listu, jinak že by nastoupila nevyhnutelnost, uvésti pana Artura Seemanna von Waldhof ve vlastnictví dotčeného velkostatku nálezem soudním. Odůvodněna byla tato žádost tím, že pan Kajetán Seemann von Waldhof svému bratrovci už před desíti lety v neobmezené držení a k volnému užívání odevzdal na Holubově všechny uhelné doly, počet uhelných kutišť že přičinlivostí a obětavostí nového vlastníka už tak že rozmnožil, že celý velkostatek Holubov jimi prostoupen jest, že však volné těžení z nich, jakož v postupné listině zřejmě se zaručuje, není možné, pokud někdo jiný vládne svrchními vrstvami oné půdy. Pan Artur Seemann von Waldhof jest pánem celého spodku na velkostatku Holubově, a tím samým prý jemu náleží také celý svršek.

Starý pán rozčilil se zněním tohoho listu velice. Nejdříve se radil s Přibilem až pozdě do

noci, ale sotva se rozednilo, dal zapřáhnout a v největším dešti jel s tím psaním do Slavětína k faráři. Nejblíže příští neděli tam jel do kostela a zastavil se na faře zase několik hodin.

A dnes tam byl na službách božích už po třetí, a dověděl se, že pan farář Hořínský celou jeho při odevzdal včera nejlepšímu advokátovi v krajském městě a že Artur nemůže vyhrati. Nicméně bylo na starém pánu znamenati velikou zaraženost. Málo vycházel ze své komnaty, při jídle téměř ani nepromluvil a zanedbával svůj obvyklý pořádek.

V jednom jeho okně ležel krásný křížák na mřižové tyčce mrtvý, on o tom nevěděl; hodiny byly už tak daleko jedny od druhých, že paní Terezka jen tak po paměti uhodla poledne a večer, starý pán ani se nepodíval na rafičky a kdyby Frantina sama nebyla měla na starosti, natahovati spuštěná závaží, pan Kajetán nyní ani by nepohřešoval cvakot kyvadel. Advokát z krajského města už také dvakrát přijel na Domašice. Ponejprv odevzdal mu starý pán veliký svazek spisův, kteréž ve zvláštním oddělení jedné truhly choval, po druhé přinesl mu zprávu, že udělal právnímu zástupci Arturovu návrh na vyrovnání sporu, ale že dostal od něho odpověď zápornou, proto že nyní se vším důrazem práva postoupí proti mladému panu baronu a kdyby jej měl zbaviti i vlastnictví uhelných dolův na Holubově. Zákony prý poskytují dosti pomůcek k úplnému zničení smělého odpůrce.

Starý pán po odchodu advokátovu ještě více pohroužil se do sebe sama. Bolelo jej opravdu velice, že Artur mu splácí tak hrubým nevděkem. Za to, že se zde tak výtržně a nectně zachoval, chce ještě dostati krásný statek!

„Že jsem se nad ním smiloval, chce mě nyní ošidit o polovici jmění," polohlasitě mluvil k sobě pan Kajetán, procházeje se ve svém pokoji od jednoho konce k druhému. „A nejen mě, nýbrž vlastně ji, kterou bez mála by byl o život připravil. Nepovolím mu a nechám zákonům proti němu volný průchod."

Však mysl Domašického pána nemohla se upokojit; dnem i nocí byla plna obav, záměrův a nadějí, kteréž všechny se točily kolem nepříjemné pře s bratrovcem.

Správec, paní Terezka a Frantina počínali míti o zdraví starého pána velikou starost a vědouce, co jej tíží, snažili se obrátiti pozornost jeho k jiným věcem. Přibil nikdy nevypravoval o hospodářství tolik jako nyní; paní Terezka strojila jen samá taková jídla, která starému pánu vždy nejvíce chutnala a Frantina přinášela mu z lesa vždy hojnost novin. On si toho všeho nevšímal, leda když slyšel dlouho mluvit, pohodil hlavou jako by poslouchal; však málo kdy věděl, o čem je řeč. Ještě nejspíše dostal se do své někdejší míry, když přišel pan farář Hořínský. Přibil také nemeškal, velebnému pánu své obavy a o zdraví pana Kajetána projeviti a snažnou prosbu připojiti, aby co nejčastěji starého pána navštěvovati ráčil.

Farář Hořínský skutečně aspoň dvakrát za týden přicházel na Domašice, a kdyby to bylo jen jako na skok, aby se podíval, jak starému pánu se daří. Umělt na jeho mysl pouhým zjevem svým vždy působiti velmi blaze; v nynější trýzni jeho stal se mu pak opravdovým lékařem a kdykoliv jej opouštěl, slibuje ovšem, že co nejdříve zase přijde, viděl tvář jeho vždy značně vyjasněnou. Neměl sám ani nejmenší pochybnosti, že pan Ka-

jetán právní při se svým bratrovcem vyhraje, ale i kdyby prohrál, nepovažoval to za takové neštěstí, aby jím ohroženo bylo zdraví neb až i živobytí starého pána.

„Rozpomeňte se, že život Váš nepatří Vám," napomínal jej při nejnovější návštěvě své. „A neudělal byste Arturovi radost větší, než kdybyste pro jeho hanebné chování se rozstonal. Máte tu vlastní dítě, které ještě ani neznajíc svůj posvátný svazek s Vámi, vždy jen radost a potěšení Vám dělá; jemu žijte a zachovejte se."

„Právě, že na to dítě neustále myslím, nerad bych jí zůstavil méně, než jsem sám přijal a než co mně vším právem náleží," omlouval starý pán svou truchlivost a uzavřenost.

„Prokážete Frantině větší dobrodiní, budete-li šetřiti své zdraví, než kdybyste ochuravěl a zanechal jí třeba deset statků."

Starý pán znenáhla sám počal podobně uvažovati a když příští neděli přijel do Slavětína, měl farář Hořínský z jeho duchovního klidu ano i jakési veselosti nemalou radost.

Frantina s dědouškem a s paní Terezkou poprvé od své nemoci šla do Borovan na ranní. Les už stichl a počínal prokvetat. Šukajíce po štěrbinách v kmenech žloutnoucích břiz černohlavé sykorky pronikavým hvízdotem svým téměř jediné přerušovaly lesní ticho; jen chvílemi vysoko v jasném vzduchu zakrákal havran. Frantina vždy pozdvihla hlavu a pod modrou oblohou hledala veliká černá křídla. Bylo jí, jakoby jí ti staří známí upomínali, proč poslední dobou je tak příliš zanedbává. Ani už sami nedrželi se tak pohromadě, jako když ona s nimi bývala. Rozlítali se po lese různo. Shromáždí-li se kdy zase kolem ní?...

Na dolejší pěšince lesní přidružovali se lidé

z okolních vesniček, vítajíce se s Domašickými k slovu božímu. Vyptávali se, co se to na Domašicích děje, že starý pán už tak dávno nebyl v kostele Borovanském a že zajíždí do Slavětína.

„Co se tomu tak divíte?“ ozval se mezi nimi hlas; „šli bychom tam také raději všichni. Zde u nás už není žádná pobožnost.“

„Naši už také chodí za panem farářem Hořínským,“ oznamovala babička z chalup, které tu nad Borovany v levo ke Slavětínu v kameném lomu se skrývaly. „A kdyby to pro mne nebylo už tak daleko, šla bych s nimi.“

„Co pak se vám babičko tu v Borovanech teď nelíbí?“ tázala se paní Terezka.

„Ach, vzácná paní, už to tu není, jako bývalo,“ vzdychla si stařenka. „Ani nevím, jak bych to řekla, ale žádná upřímnost v tom všem není. A člověk aby teď se strachem přicházel do toho božího kostelíčka, že zase pro něco dostane vyhubováno.“

„Máte pravdu, tetka,“ přisvědčila žena ve velikém červeném cirkasovaném šátku, „člověk jindy býval nedělním kázaním potěšen na celý týden; teď na celý týden napřed zrovna se ho bojím. Starý pán z Domašic má dobře, že jezdí do Slavětína. Však ona tuhle vzácná paní a Frantina také už po několik neděl v Borovanech se neokázaly. Tak se to odtud všechno nějak rozchází a tratí.“

Paní Terezka odpověděla, že starý pán jezdí do Slavětína jen proto, že má s panem farářem Hořínským velmi důležité jednání, a Frantina že tu nějaký čas stonala.

„A ještě jsi holka trochu přepadlá,“ všímla si jí v tváři mladá z Domašic sousedka, která je byla došla. „Měly jsme o tebe starost, když jsme

se ráno dověděly, že tě přivezli v noci z lesa a že máš rozražené čelo. Ukaž, ukaž. No chvála bohu, už je to zahojeno, ani to není mnoho znát, ale jak pak se ti to tenkrát stalo?“

Frantina se zapýřila až po čelo.

„Běžela od pily vzhůru k besídce, kde jsme na ni čekali, klopýtla a padla čelem na ostrý kámen,“ odpověděla za ni paní Terezka, vidouc její rozpaky.

„A to byla tenkrát celá ves vzhůru,“ pokračovala sousedka, „když ze zámku na kvap ujížděl ten mladý baron, co dva dni před tím všechny lidi ze dvora chtěl vyhnat. Ani nedočkal starého pána a náš Pepík ráno na to přines domů z lesa jeho sláměný klobouk i ten žluty deštník; našel prý to v houští mezi pilou a besídkou. Bůh ví, co pana barona odtamtud vyplašilo, že to tam zapomněl?“

Frantina ohledla se za dědouškem, který několik krokův za nimi se opozdoval, a přidružila se k němu. . . .

Dnešní výklad evangelia byl velmi krátký. Pan farář s náramným zármutkem vytknul, kterak vlažnost v náboženství na zdejší osadě co den se vzmáhá a nevyhnutelný následek toho že jest klesání veřejné mravnosti. Zejména proti šestému přikázání že se tu objevují poklesky a hříchy vždy hrubší. Laskavé a otcovské napomínání že tu bohužel neprospívá, ano lidé nezvyklí takovým spasitelným řečem prý už vymykají se svému řádnému a ustanovenému správci duchovnímu a vyhledávají místa jiná, kde se jich slabostem a náruživostem více hoví. Však kdo prý zanedbává kostel, k němuž právně přísluší, tomu že pobožnost jinde není pranic platna, a dochází-li jinam ke

zpovědi, že nemůže dostati žádné platné rozhřešení.

Kostel byl s dobré třetiny prázný. Mešní píseň zněla velmi mdle. Pávka nebylo ani spatřit; skryl se v sakristii a nevyšel, až když měl zhasit svíčky.

Frantina zašla ještě na hrob matčin, jejž Pávek byl ozdobil jako sousední hrob nebožtíka Domašického pána kvetoucími hvězdníky. Paní Terezka pospíchala napřed domů, aby připravovala oběd.

V poledne byl starý pán velmi hovorný a veselý; ale Frantina a paní Terezka sotva že promluvily. Nemohly se rozehřát, ani když odpoledne zastavil před zámkem známý a dávno očekávaný vozík horského plátenníka. Vybíraly a skládaly do skříní, jen že starý pán to byl poručil, stále zamyšleny, málo kdy jedna podívala se na druhou.

XII.

V Borovanech vždy více přibývalo nechuti mezi osadníky a duchovním správcem. Ke chladnosti, s kterouž Borovanští svého nového faráře u sebe uvítali, brzy přistoupila zjevná jejich nevole, když znamenali, že i čas i spůsob služeb božích závisí hlavně na paní Lahodové. Toho nebyli v Borovanech pamětníci, aby netoliko na faře, ale i v kostele vládla ženská, a k tomu ještě cizí.

Poměr, v jakém farář Klička ke své hospodyni se nalezal, nezůstal v Borovanech dlouho tajemstvím; ze Slavětína nebylo sem daleko a paní Lahodová sama brzy postarala se, aby obecně se vědělo, že celé zařízení domácnosti a hospodářství na faře pochází od ní, ona že vlastně pana

patera Klička udělala farářem. Myslila si tím zjednati v obci vážnosti a opanovati jaksi první místo. Ale zmýlila se. Jestli že Borovanští svého nynějšího faráře až posud jen neměli rádi, odtud počali za něho se hanbiti.

Shromáždění v kostele řídlo každou neděli více, k zpovědnici nepřiklekal nikdo, ano i na hřbitově přestávaly odpolední schůze a porady. Celá ves byla za čtvrt roku jako vyměněna.

Paní Lahodová nemeškala dávati zvláště veškerému ženskému obyvatelstvu zdejšímu na jevo svou nelibost za to, že posud žádné dary na faru se nescházely. Co se naslýchala, jaký tu je hodný lid, jak po celý rok plní farní dvůr, sklep i kuchyň, a posud jediný Vacek vzpomněl sobě, kde fara stojí. To jí mrzelo ještě více, nežli že se jí zde nikdo neklaněl. Bylať sem šla s jistou nadějí, že si zde za několik let při pánu faráři sdělá pěkný kapitálek, aby pak někdy mohla se odstěhovati do krajského města i užívati tam pohodlného živobytí. Teď viděla, že musí velmi se přičinit, aby z malých důchodův opatřila, co dům potřebuje.

Fara Borovanská sama o sobě náležela mezi nejchudší v dalekém okolí a neprojevovala-li se k ní soukromá štědrost lidu, vyžadovala na svých obyvatelích největší skromnosti. Však té vlastnosti byli dalecí i paní Lahodová i farář Klička. Oba přišli do Borovan, aby se tu měli dobře. Zklamání bylo oběma velmi trpké.

Farář zvláště bolestně uvažoval, jaká to škoda, že mladý baron z Domašic zmizel. Už oželel té veliké nepříjemnosti, kteréž zakusil v den své instalace, když uslyšel, že mladý pán včera pozdě ze zámku kvapně odjel. Ale vida, čím dále, tím jasněji, že pan Kajetán Zeman přenáší svou přízeň

z Borovan do Slavětína, nemohl se zde nadáti lepších časův. Obecný lid bez toho se řídí jen příkladem ze zámku.

V těch trudných myšlenkách jej poněkud rozveselilo psaní, právě došlé od barona. Artur ovšem poněkud pozdě omlouval se, že mu nebylo možno, účastniti se tehdejší slavnosti. „Měl jsem se strýcem k vůli osobě, Vám milý příteli, známé, takovou mrzutost, že jsem té chvíle opustil Domašice. Však se pomstím za urážku, kterou on si proti mně dovolil. Nebudu čekati ani na jeho smrt a vezmu si své dědictví po kousku už za jeho života. Začal jsem s Holubovem, udělal jsem tomu starému hříšníku proces, který jistě vyhraju. Holubov bude do roka jistě úplně můj. Však chci mu zkazit všechno, co jej těší. Uvádím Vám, milý příteli, na paměť slib, který jste mi při našem rozchodu dal. Jednejte za mne, prokáži se Vám vděčen. Hleďte, aby ta osoba jistě přišla z Domašic; vím, že to strýce bude mrzeti více nežli až ztratí Holubov . . . atd.“

„Teď to půjde mnohem tíže,“ myslil u sebe farář, přečítaje na pokraji lesa slavětínského list Arturův už asi po čtvrté. „Do zámku nemohu, když pan Kajetán Zeman tak zjevně proti mně se postavil, že ani do kostela nepřijíždí. Musím příští neděli začít s Frantinou. Pozvu ji na faru, aby vzala s sebou můj přípis k patronatnímu úřadu stran některých správek na farní budově.“

Několik krokův od něho zasuštělo houští, vystoupil hajný Vacek.

„Velebný pán má raději stranu Slavětínskou než Domašickou; pan farář Hořínský to dělal právě naopak.“

„Také se tam někdy podívám, je tam pěknější les než tento.“

„Kdyby jen na lese všechno záleželo. Však já už jsem seznal, že mezi Borovanskou farou a Domašickým zámkem zarůstá cestička. Velebný pán neračiž se na mne horšit, že si dovoluju tak mluvit, ale já bych dal velebnému pánu dobrou radu.“

Farář podíval se na hajného zkoumavým okem a zvolna skládaje list Arturův pravil vlídným hlasem: „Mluvte, Vacku, vážím si upřímného člověka. Zde jich bez toho není mnoho.“

„Vidím, že velebný pán od první chvíle má potíž se zdejší osadou. To všechno se změní, když velebný pán potrestá jednoho nepřítele svého a když si získá jednoho přítele.“ Duchovní pokročil do lesa, Vacek jej následoval.

„S radostí pozoruju, že jsem se ve Vás nezmýlil, milý Vacku,“ pravil farář, obrátiv se k svému průvodčímu v hustém doubí, podzimními barvami skropeném. „Vaše upřímnost jest hodna mé důvěry. Projevte mi své mínění.“

„Velebný pán musí vyhnat kostelníka Pávka, ten kazí velebnému pánu celé Borovany. A pak musí velebný pán na svou stranu dostat vnučku pilaře Štěpána; ta vládne Domašickým zámkem.“

A Vacek zmizel v doubí, nečekaje odpovědi farářovy. . .

Chladný vítr poháněl před sebou z lesa žluté a hnědé listí, na západě už rozplývaly se červánky fialovou obrubou v šedý soumrak, na dolejších lukách k podhajskému mlýnu modrala se ohniště za pasáky ženoucími svá stáda k domovu: když farář teprv se vracel do vsi. Doma nalezl hosta. Paní Lahodová vešla za ním do pokoje a s velkým rozčilením oznamovala, že k nim přišel její bratr, Ludvík, ten tulák, o kterém myslila, že ně-

kde ve světě zahynul. Přišel jako spustlý žebrák a chce zde zůstat. Bude jim dělat velikou hanbu.

„Toho právě mohu potřebovat," upokojil ji farář, „bude kostelníkem a hrobníkem. Umí deset řemesel, to také dovede. Oblíknu ho a zejtra půjde se mnou do kostela."

Na to vypravoval, že Pávek je vinou všemi nepříjemnostmi jejich zde a že ho ráno propustí. Paní Lahodová byla s tím záměrem úplně srozuměna.

Ráno posadil se v sakristii neznámý člověk. Vypadal jako cestující komediant. Pávek jej posýlal do vnitř kostela.

„Jen ho tu nechte," napomínal farář právě vstupuje, „on zde zůstane a vy můžete potom jíti kam se vám líbí."

Pávek ani nevěřil vlastnímu sluchu. Zavrávoral zpět a opřel se o skříň.

„Ještě dnes uděláte svou službu a pak odevzdáte klíče od kostela tomuto člověku, který nebude proti mně popuzovat celou obec," přísným hlasem pravil k němu farář.

Pávek se cítil vinen a všecek se třesa ani neodpověděl.

Po mši letěla novina od chaloupky k chaloupce. Pávek se sklopenou hlavou ubíral se po navsi domů, nevěda, čím na stará kolena se bude živit. Farář odňal mu i zvonictví, s čímž byl spojen požitek z obecního pole: i to nastupoval po něm neznámý muž.

Ještě před polednem přišli na faru starosta i učitel orodovat za Pávka; ale nepořídili nic. Farář je odbyl s důtkou, aby se nepletli do věcí, do kterých jim nic není; odstranění toho starého pleticháře že bude celé obci jen na prospěch.

Před Pávkovou chaloupkou stály po celý den děti ze vsi a vypravovaly si o novém kostelníku.

Na večer přijel ze mlýna chasník s trakařem, naložil Pávkovu truhlu i postel a stěhoval jej do podhájí. Panímáma Javorská si poslala pro ubohého starce, aby měl u ní živobytí. Celá ves doprovázela svého milého kostelníka, hrobaře a zvoníka dolejším ouvozem ke mlýnu. Hlasité reptání proti faráři ozývalo se všeobecně.

Když pak za pozdního soumraku nový zvoník z fary se blížil k rozsochovému sloupu, aby poprvé zvonil klekání, už tam na něj čekal zástup dospělejších chlapců. Muž sáhal po sloupu, hledaje provaz. Ale tím už mával proti němu největší chlapec, jejž ostatní byli hopkujíce obstoupili kolem; srdečný smích rozléhal se po návsi, a „Zvoňte na flašinet“, rozkřikla se bujná mládež na muže, rozpačitě pohlížejícího vzhůru k zvonku.

Bylo se už rozneslo po vsi, že nový kostelník, hrobař a zvoník je týž člověk, jejž někteří domácí lidé o posledním trhu v krajském městě byli viděli hrát na flašinet před komediantskou boudou.

„Zvoňte na flašinet,“ ozývalo se za chvíli až před samou farou, kamž nástupce Pávkův před veřejným posměchem pospíchal, a ještě pozdním tichem nočním zaznívalo v Borovanech od jednoho konce k druhému nápodobení vreštivých flašinetův.

Nevole veškerého sousedstva Borovanského proti faře ještě vzrostla, když za několik dní se prozradilo, že nový kostelník jest bratr paní Lahodové a člověk po celém světě stoulaný.

„Takovému cikánu musil udělati poctivý Pávek místo,“ mohl farář na vlastní uši slyšet, a chtěje aspoň v kostele vyvarovati nějakému pohoršení, zavřel se s ním sám několikrát odpoledne do sakristie a učil jej službě kostelnické. Co se týká hřbitova, nabídl se Vacek, že mu poví,

jak se kopá hrob a jak má všechno udržovat v pořádku, aby lid proti němu nereptal; pověděl mu také, kde kdo leží, jehož hrobu si má zvláště hledět.

Ludvík měl k svému novému zaměstnání vtipu až dost; než přišla neděle, jmenoval každou věc chrámovou, strojil kněze i oltář jak se náleží, nábožně se díval a prohýbal se v kolenech, jako by se byl v sakristii narodil.

V sobotu ráno rozvěsil s Vackem v kostele po obou stranách tolik obrazův Domašických, co se jich na prázné stěny vešlo. Když pak s tím byli hotovi, zdálo se panu faráři, že podobizny českobratrských rytířův kolem kruchty velmi špatně se hodí k obrazům svatých.

„Ty kacířské figury mrzely mě tu od první chvíle," pravil rozhorleně; „ale pokud jsme tu neměli žádných jiných maleb, trpěl jsem je. Nyní pak jsou zde pravé křesťanské obrazy a můžeme se zbavit tváří, které vypadají, jako by náležely samým loupežníkům. Není divu, že lid zde nemá mnoho náboženství, když zvykl modliti se k takovým svatým."

A té chvíle poslal na faru pro vápno i pro štětku, a za půl hodiny nezbylo z podobizen nábožných rytířův, kteří tento kostel vystavěli, nic mimo černé rámy.

Vacek se těšil na ráno, jak se budou všichni zlobit, až své zamilované obrazy na kruchtě spatří zabílené. Bylo také leknutí, když lidé nazejtří přišli do kostela. Ti staří rytíři patřili jako do obce, každý zdejší osadník považoval je za milé, dobré přátele a chlubil se jimi před okolními farnostmi. Teď zdálo se všem, že osaměli a schudli. Nikdo nemohl se lítostí na kruchtu ani podívat a služby boží odbyly se ve všeobecné roztržitosti.

Farář měl výklad o svatých, jichžto skvostné obrazy zdejšímu kostelu prý sám zjednal; ale všichni přítomní myslili pouze na šlechetné Bratry, jichžto podoby on spůsobem tak pohoršlivým byl setřel.

Však opravní činnost farářova nebyla tím ukojena. Kostelík Borovanský vznikl z kapličky slohu romanského. Rytíři českobratrští, jichžto podobizny zde přečkaly všechny opravy v době pobělohorské, přistavili k prvotní okrouhlé modlitebně nynější loď, ovšem prostou všeho stavitelského slohu; ale po obou stranách oltáře zůstala v starožitné stavbě ouzounká okénka, přepažená sloupky velmi jemného tvaru. Všichni posavadní faráři Borovanští považovali tato okénka za nejkrásnější část celé chrámové stavby a se zvláštním nadšením vykonávali náboženské obřady v onom tajuplném kouzelném šeru, jímž oltář povždy se halil.

Farář Klička poslal Ludvíka i Vacka s motykami a železnými sochory, aby mu ta okénka vylámali hodně do široka, poněvadž prý na oltáři při mši nic nevidí. S ustrnutím dívali se osadníci přes hřbitovní zeď na tu práci. Dva z nich odebrali se ihned do Slavětína, aby tamějšímu správci jakožto zástupci nepřítomného patrona oznámili, jaká zkáza na kostele Borovanském se provozuje. Správce slíbil, že k nim přijede komise, která to všechno vyšetří; ale když se vrátili domů, byla už kolem oltáře okna jako v každé chalupě. . . .

„Teď aspoň seznají v Borovanech, že velebný pán ráčí zde míti všechnu moc a jistě přestanou vzdorovat," pravil Vaček, když na večer odcházel z fary domů. „Velebný pán už vidí, že jsem mu dobře radil, aby toho starého klevetníka Pávka

od sebe vyhnal. Od té chvíle, co se to stalo, jde všechno jinak.“

„Ale to jsme hotovi teprv s první částí vaší rady,“ odvětil farář, veda Vacka za sebou ze síně do pokoje. „Zbývá druhá polovice, jak se mi zdá, mnohem těžší,“ připojil pološeptem, zavíraje za hajným dvéře.

„Přemýšlel jsem o tom,“ odpověděl Vacek hlasem rovněž přitlumeným, opatrně se ohlížeje po pokoji, není-li tu mimo ně dva ještě někdo. „Kdybych mohl velebnému pánu radit, řekl bych, jak a co dělat.“

„Důvěřuju vám,“ podával mu farář ruku, „povězte mi všechno, co si myslíte.“ Vacek ještě jednou rozhlídl se pátravě kolem sebe, pak téměř šeptem pravil: „Velebný pán nesvede nic ani v Borovanech ani na Domašicích, pokud na své straně nebude míti ženské.“

Teď zase farář do všech koutův bázlivě se díval a odvedl Vacka od dveří až k protějšímu oknu.

„Bez ženských nemá štěstí žádný člověk, nejméně kněz,“ pokračoval hajný. Farář nepokojně přešlapoval.

„Vidím,“ obrátil Vacek, „že velebného pána má řeč mrzí, jen tak jsem myslil, ze zkušenosti něco povědět.“ A zamlčel se.

„Mluvte, mluvte dále,“ vyzval jej duchovní.

„Posud jsou zde všechny ženské proti velebnému pánu a ta nepravidelnost se může odstranit. Řeknu velebnému pánu všechno. Paní Lahodová dělá tuze velikou paní i proti velebnému pánu i proti zdejším lidem, zvláště proti ženským. Škodí velebnému pánu, že se nad něho vynáší a lidé jsou proti ní jednak k vůli tomu, a pak, že jest cizí. Kdyby velebný pán si vzal za hospodyni

nějakou zdejší, hned by je měl všechny na své straně; od té prudké vdovy ve mlýně až k poslední baráčnici.“

Farář octnul se na největších rozpacích, má-li s tím člověkem o takově věci dále mluvit. Bude mu pak úplně vydán a nezbude se ho do smrti. Ale vábilo jej přece dověděti se, co hajný asi obmýšlí. Konečně nemusí jeho návrhy přijmout a obrátí všechno v žert. Kde pak by zde našel osobu, která by jej od paní Lahodové vykoupila a zároveň sama trochu slušně vypadala, aby jí mohl odevzdati své hospodářství. Tak dalece už poznal celou osadu a věděl, že z toho nebude nic. Proto jen, aby s Vackem se dostal ke konci, tázal se ho: „A koho byste mi radil?“

„Štěpánovic Frantinu z Domašic,“ s důraznou určitostí pravil hajný.

Farář ucítil trhnutí ve všech žilách a upřel na Vacka svůj udivený zrak.

„Vím, oč tu hlavně jde,“ pokračoval hajný. „Ale právě proto mohu jen Frantinu velebnému pánu radit. Má několik tisíc zlatých, co dostala od neznámé ruky do vínku. Velebný pán by měl jen potřebí, promluvit o tom s jejím dědečkem, starým Štěpánem, a nabídnout mu třeba nějakou částku těch peněz jako užitek; ačkoliv myslím, že pilař si bude dělat velikou čest z toho, když jeho vnučka by se mohla dostati na Borovanskou faru za hospodyni. Frantina pak tu práci už pomalu zastane, paní Terezka ji má pořád po ruce. A konečně by všechny zdejší ženské byly k velebnému pánu jako máslo. Majíť Frantinu rády, bylo by jim, jako by samy na faře hospodařily; radily, pomáhaly a snášely by jí jedna víc než druhá, a velebný pán by nemohl míti svou domácnost lépe opatřenu.“

„Dnes dost o tom," přerušil farář jeho další řeč. „Děkuju vám za radu, vím, že to dobře míníte."

„Jen ať velebný pán ji dobře u sebe uváží, nebude litovat, když se to provede."

Ještě v síni ohlížel se hajný opatrně za sebou, není-li paní Lahodová na blízku, že by byla mohla něco zaslechnout.

Cestou přemýšlel, poslechne-li farář jeho rady, že tajemství s Frantinou poněkud se vyjasní. Pilař nebude proti tomu, aby šla do Borovan na faru za hospodyni, zvláště když při tom něčeho získá. A Frantina musí poslechnout. Přijde-li sem, bude jisto, že její otec zmizel ve světě; nepřijde-li, bude pevnější Vackovo domnění, že původce jeho neštěstí žije — v Domašickém zámku. . . .

Také farář přemýšlel. Vacek má pravdu; Lahodová mi škodí, neumí se k lidem chovat a také vedlé mne příliš se vypíná. Konečně bych si z toho nedělal nic, kdybych se jí mohl zbavit... Jinak to ovšem není možno, než vykoupiti se od ní... Má-li Frantina několik tisíc, šlo by to s ní nejlépe. Jest sice ještě příliš mladá; však co pak by měla u mne vlastně na práci?... Ani tolik, co v Domašickém zámku... A pak, hlavní věc, baron Seemann by zaplesal, až bych mu mohl oznámit, že jsem Frantinu od jeho strýce odstranil. Můj příští patron by mně byl věru vděčen. Pokusím se, abych mu splnil svůj slib....

XIII.

Podzim pokračoval velmi rychle. Ráno nechtěly se mlhy z lesův dlouho ani hnout; teprvé k poledním vyjasňovala se obloha, ale odpoledne opět brzy zatahovala se šedými chmurami.

Na Domašické píle už přestalo se ten rok pracovat. Štěpán přestěhoval se do zámku na dobro, z jara přijde nový pilař. Ale byl zvyklý lesu a práci. V zámku za několik dní naseděl se dost, počalo se mu stýskat.

Umyslil si, že bude chodit i ve všední den do Borovan na mši svatou. V kostele nebývalo mnoho lidí. Štěpán sedával v zadní lavici na pravo s Pávkem, který co den přicházel, nemoha změniti zvyk tak mnohaletý, ač se tu nyní nemohl samou lítostí na nic ani podívat. V levé polovici kostela mívalo svá pravidelná místa v lavicích několik babiček.

Po mši stával Štěpán s Pávkem nějakou chvíli před kostelem, přisvědčoval jeho stezkům, jak za krátký čas i v kostele i ve vsi všechno se tu změnilo, a pak obyčejně si zašel k hrobu své dcery.

Zde jako náhodou přistoupil k němu farář.

„Děláte mi velikou radost, milý Štěpáne, že tak pilně navštěvujete chrám Páně. Plníte svou křesťanskou povinnost lépe, než zdejší osadníci.“

„Každý jen sám za sebe, velebný pane; já už si tak pomalu hledám místečko.“

„Spasitelno jest, často vzpomínati na smrt; ale váš tu pánbůh ještě zachová.“

„Neprosím ho za to pro sebe, jen pro svou vnučku.“

„Znám vaše neštěstí, milý Štěpáne, a lituju vás srdečně. Však nalezli jste dobrodince, který od vás odvracuje nejtěžší starosti.“

„Bůh odplatiž Domašickému pánu věčnou radostí za všechno, co mně i Frantině dobrého prokázal; ale daleko-li pak jsme od sebe? Milostpán už také sestárl a kdyby dnes zemřel, změnilo by se na Domašicích velmi mnoho.“

„To jest pravda; dlouho tu pan Zeman už sotva bude, nevypadá dobře, a jeho smrt by byla pro vás i pro vaši vnučku velmi těžká rána.“

„Nový pán přivedl by s sebou nové lidi.“

„Tak to aspoň všude bývá.“

„Frantina má sice po matce nějaký kapitálek, náš pan správec počítá, že už to bude asi čtyři tisíce zlatých; ale to jí zachovám, kdyby se jí někdy hodilo nějaké štěstí. Na živobytí nevezmu z toho nikdy ani krejcaru.“

„A to patří všechno jí?“

„Všechno.“

„Tot ona jest bohatá, a jistě ani vás nikdy nenechá zakoušeti nouzi.“

„Těším se tou nadějí, velebný pane, ale máme příklady, že i nejlepší děti nad rodiči svými se zapomněly.“

Farář obešel roh sakristie, otevřel a volal Štěpána ze sebou:

„Pojďte si sem na chvilku sednout, venku je sychravo.“

Štěpán byl laskavostí velebného pána velmi potěšen. Vstoupil za ním do sakristie. Farář mu podal stolici, sám jal se přecházeti krátký prostor mezi okénkem a dveřmi. Konečně se zastavil před starcem a pravil: „Váš osud, milý Štěpáne, velmi mě dojímá. Přemýšlím, jak bych vás mohl zbavit obav stran budoucnosti. Teď ovšem vede se vám velmi dobře, a nemáte potřebí ničí rady ani pomoci. Ale to vše trvá, jen pokud nynější Domašický pán žije. Kdyby dnes skonal, co hodláte s Frantinou?“

„Buď aby se vdala, aneb šla do služby.“

„A co byste počal vy, kdyby nový pán vás propustil?“

„Byla-li by Frantina vdaná, snad by mně dopřála v domě také koutek a sousto chleba!“

„A kdyby se nevdala, aneb kdyby její muž nechtěl přijmouti vás pod střechu?“

„Pak bych šel mezi dobré lidi a čekal s toužeností, až mě vysvobodí poslední hodinka.“

„Takový smutný konec věru byste nezasloužil, a já, váš duchovní správce, pokládám za svou povinnost, k vůli vaší nábožnosti učiniti všechno, co jen mohu, abyste tiše a spokojeně strávil poslední chvíle svého mozolného života.“

Štěpánova vráskovitá tvář skorem vyhladila se náhlou radostí. Ubohý starec vzpínal z koutku obě ruce k farářovi a pravil: „Velebný pán jistě přimluví se za nás u mladého pana barona.“ ...

„To, milý Štěpáne, asi velmi málo by prospělo, neboť pan baron stěží bude chtít zapomenout, kdo mu s jeho strýcem udělal tak velikou mrzutost.“

Štěpán zapadl opět do svého zármutku.

„Měl jsem zlé tušení! Vidím, že tu není pomoci.“

„*Já* vás chci zachránit oba. Frantina má takové jmění, že se o ni ženichové jistě budou ucházet. Ale dobře víte, jaký ten svět nyní jest, kolik manželství se zdaří. Bylo by jí škoda, kdyby dostala zlého neb špatného muže. A vy byste vždycky byl živ jen z milosti. Má rada chce připraviti bezpečné stáří vám a udělati z Frantiny samostatnou hospodyni.“ A zastaviv se před pilařem, pokračoval farář volněji: „Milý Štěpáne, polovička peněz, co jste pravil, že patří Frantině, zůstane pro vás, bude vaším jměním, abyste od nikoho nic nepotřeboval a ničeho nemusil se obávati. Druhá polovička ještě postačí, abych Frantinu s tím přijal na faru za hospodyni a pojistil jí dobré živobytí. Kdybyste vy chtěl pak zůstati

při své vnučce, neměl bych nic proti tomu. Tak byla by ona dobře zaopatřena a vy také. Zařídil bych to tak, že mi vás je líto. Rozmyslete si to, a dejte mi brzy odpověď. Ale co vám tu pravím, zachovejte v tajnosti před všemi lidmi, abyste si ještě poslední pomoc sám nezkazil."

Štěpánovi šla hlava kolem.

„Velebný pán jest k nám tuze dobrotiv, ale snad to není tak na spěch."

„Chci několik dní počkat, abyste mohl všechno náležitě uvážit. Ale mohu-li vám upřímně radit, rozhodněte se brzy, abyste sám byl dříve v jistotě."

„A nesmím to říci ani milostpánovi?" tázal se Štěpán, všecek pomaten.

„Přijmete-li pomoc, kterou vám nabízím, musíte mu to ovšem oznámit; on vám v tom nemůže a nebude zbraňovat."

Cestou domů Štěpán odpočíval co chvíle. Nepospíchal do zámku. Nejraději by zůstal v lese celý den. Farář mu zakázal, že se nesmí s nikým radit, sic že by si mohl zkazit poslední pomoc, která se mu nabízí. A jak jeho stará hlava sama může míti z toho rozum?

„Frantina by byla zaopatřena, měla by živobytí skorem také tak dobré, jako má nyní, a já bych nemusel se báti žebrácké holi; ale jak to jen udělat, aby proti tomu nikdo nemohl nic namítat. Ona je sice ještě tuze mladá, ale takové dobré místo nečeká, a snad už po celý život se jí podruhé nenaskytne. Kdyby šla sloužit jinam, nebyla by proto ani o hodinu starší, a na faře by byla svou paní, kdežto jinde by musila dělat, co se jí poručí. Teď teprva vidíme, jaká to byla dobrota, že paní Terezka ji držela při sobě; Frantina bude mít své pěstounce zač děkovat. A mi-

lostpán? Zas snad bude jezdit do Borovan a zastavovat se na faře jako jindy. A Frantina konečně také bude ráda, až se dostane ještě blíže k své matce. Domašice pak ať připadnou někdy komukoliv, nám do toho nic nebude.“ ...

Potom zase rojily se v něm myšlenky, že snad by bylo přece lépe, aby s Frantinou zůstal v zámku, milostpán že se o ně jistě dobře postará; pan farář že už má hospodyni, s tou že budou mrzutosti, atd.

Tak u velikém rozčilení kráčel proti vlhkému studenému větru k Domašicům. Pod nohama chrastilo mu suché, žluté a hnědorudé listí; on se divil, proč ptáci dnes nezpívají. Vystupoval po hrázi; ani si nevšimnul píly. Jeho mysl střídavě naplňovaly jen dvě slova, „ano“, a „ne“, až posléze „ano“ nabylo převahy, když už v pravé poledne vcházel do nádvorní branky.

„Kde pak jste dnes tak dlouho se zdržel?“ vyběhla mu vstříc Frantina, která od rána už několikrát byla sešla do přízemí, aby se podívala, proč k nim nepřichází nahoru.

„Měl jsem co jednat s panem farářem,“ odvětil Štěpán ještě úplně pohroužen v sebe sama.

„S panem farářem?“ podivila se Frantina. „Vy, dědoušku? A o čem?“

„O tobě, o mně, o nás obou,“ kvapně odpovídal, maje hlavu k zemi skloněnou.

„A vy sám jste šel na faru se radit?“ ouzkostlivým hlasem tázala se Frantina dále.

„Já nezačal,“ omlouval se ubohý starec; „ani jsem ještě nic neslíbil,“ připojil spěšně.

„V tom není nic dobrého!“ lekla se Frantina. „Dědoušku! pro bůh, co se to stalo?“ A ujavši jej za ruku pospíchala s ním do síně: „Pojďte, zajdeme do vaší komůrky, povíte mi to.“

Vešli do zámku a zastavili se před komůrkou pilařovou.

„Ještě ti nemohu nic říci," vzpomněl si Štěpán na zákaz farářův, „dříve musím promluvit s milostpánem."

„To se může státi hned," ozval se tu starý pán, který vstupuje za nimi do domu, zaslechl poslední slova Štěpánova. „Zastavím se u vás, abychom to ještě před obědem vyřídili," a schýliv hlavu, vešel do nízké světničky. Štěpán váhavým krokem za ním.

Frantina po celém těle se chvějíc přiběhla nahoru a v největším chvatu oznamovala paní Terezce, co dědoušek jí právě pověděl a že milostpán tu chvíli se k tomu hodil . . .

„Tedy, jakou novinu přinesl jste mi také vy, Štěpáne?" počal starý pán žertovně, jsa rozveselen dnešní zprávou od advokáta, že pře u první stolice co nejdříve bude rozhodnuta a že Artur už prvním nálezem soudním bude poražen. „Chcete snad zase zpátky na pílu?" připojil usmívaje se.

„Ani nevím, jak bych to milostpánovi řekl," odpověděl Štěpán. „Kdybych o tom ani jakživ nemusil mluvit! Až odtud odejdu, nepřežiju to dlouho."

A jako skroušený hříšník stál tu opřen o zeď.

„Co to mluvíte?" zarazil se starý pán a veselost zmizela s jeho oka. „Kdo pak chce, abyste šel odtud?"

„Ani já nechci, milostpane; a Frantina ještě neví, že by měla jít také."

„Frantina? jít také odtud?" zvolal pan Kajetán. „Teď, Štěpáne, hned mi povězte všechno, kde jste byl a co se to s vámi děje," dodal přísným hlasem.

Štěpán sklesl před starým pánem k zemi a

prosil za milost; „pan farář v Borovanech dnes se mnou začal takovou řeč, že jsem všecek pomaten.“

K opětnému rozkazu starého pána vypravoval pak ovšem velmi nesouvisle, několikrát od počátku a stále se omlouvaje, že ničím není vinen, celý dnešní příběh s farářem Borovanským.

Pan Kajetán poslouchal s rostoucí rozhorleností a dech se v něm tajil, když pilař mu sděloval, že farář chce si Frantinu za polovici jejích památných po matce peněz od jejího dědečka koupit, aby druhou polovici ještě sám dostal.

Štěpán už chvíli dopověděl a netroufal si ani pozdvihnouti oči k svému pánu.

Pan Kajetán tu stál mlčky, nepohnutě hledě na mřižované okénko. Konečně oddechl si z hluboka, podal Štěpánovi ruku a pravil klidně:

„Upokojte se, zůstanete zde oba.“

Opíraje se o svou lesní hůl, pomalu vystupoval nahoru. Tam všichni v trapné netrpělivosti očekávali jeho příchodu. Patrně se namáhal, aby utišil svou vnitřní bouři; ale když zasedl za stůl a spatřil naproti sobě Frantinu s ouzkostlivou tváří, tu propukl v něm tajený hněv, a obrátiv se k Přibilovi zvolal s velikou trpkostí:

„Hned po jídle dáte zapřáhnout a odvezete mi mou stolici z Borovanského kostela! Budeme všichni chodit na služby boží do Slavětína.“...

Touž chvílí posýlal farář Klička na poštu psaní tohoto znění: „Vysoce urozený pane barone! Všechno nejlépe nastrojeno. Za několik dní budu Vás moci potěšiti zprávou, že na Domašicích nemáte se čeho obávat. Až opět mě ráčíte poctít svou návštěvou, najdete Frantinu v mé kuchyni. Její dědeček nejspíše přistěhuje se s ní. Budu s tím míti nemalé outraty a mrzutosti, ale pro

Vaši urozenost není mně nic obtížno. Přeji mnoho zdaru též na Holubově atd.“

Ale už za několik hodin byl duchovní správce Borovanský v jiném rozmaru. Před hřbitovními dvířkami zastavil se vůz, Domašický správec sestoupil s něho a ubíral se na faru s písemným oznámením, že pan Kajetán Zeman si dává odvážeti svou stolici z kostela. Farář nejprvé zbledl, ale hned se vzpamatoval, pronášel rozličné námitky a zdráhal se vydati správcovi klíče. Přibil klidně podotknul, nedá-li mu velebný pán otevříti kostel z dobré vůle, že má s sebou zámečníka z Domašic. Farář seznal, že všechen odpor by byl marný; zavolal Ludvíka, aby vzal klíče kostelní a šel s těmi lidmi.

Za chvíli byla celá ves na hřbitově. Hlasitý nářek rozlehal se vůkol, že už i poslední přítel a ochránce opouští ubohou osadu; starý pán že se stěhuje z Borovan. Všichni tlačili se k stolici, aby se jí dotkli a rozloučili se s milou památkou šťastnějších časův ve zdejší osadě.

Až daleko do lesa šel valný průvod hořekujících Borovanův za povozem Domašickým; kde kdo mohl dostati se k Přibilovi, všichni vyptávali se ho, proč starý pán už nechce přicházeti do kostela, jehožto jest spolupatronem a při němž odpočívá jeho vlastní otec. — Však Přibil sám ještě nic určitého nevěděl; nemohl tedy k dotazům ani starostovým ani učitelovým odpovědíti leda pokynutím, že vším vinen jest farář Klička.

Borovany byly zimničně rozechvěny. Ještě téhož večera sešli se sousedé u starosty a vyvolili ze sebe poselství, které zejtra půjde na Domašice s nejuctivější prosbou k starému pánu, aby se k nim zase vrátil, oni že nikdy nedopustí, aby mu někdo v Borovanech ubližoval.

Pan Kajetán uvítal poselství svých milých sousedův velmi laskavě, ale odpověděl, že už jakživ nevstoupí do chrámu, kde farář Klička vládne. Ujišťoval sousedy, že toto rozhodnutí mu působí bolest jistě ještě větší než jim.

Po tomto vyjádření starého pána počala na Borovanech strojiti se zjevná bouře proti farářovi. Nové poselství se vyvolilo, aby podalo stížnost proti němu u vrchnosti Slavětínské, u vikaře a kdyby bylo potřebí, také až u biskupa.

Farář ovšem dověděl se o tom velmi brzy a byl tím jen více popuzen. O duchovní správě nemohlo se na Borovanech za krátko ani mluvit. Kostel byl téměř prázný v neděli jako ve všední den, klekání se nezvonilo od prvního dne, co bratr farské hospodyně se stal kostelníkem; obec nechtěla dáti užívat svého pole zvoníkovi, který nezvoní; faráře si nevšímali ani dospělí ani mládež.

Z fary vedl se boj proti domácím osadníkům. Nadešel den dušiček. Toho dne strojili se Borovanští všichni uctíti na hrobech památku svých milých zemřelých, mnozí pravili, že i do kostela půjdou. Paní Lahodová dověděla se o tom svou služkou a přiměla faráře Kličku k tomu, že ráno si vzal klíče od hřbitovních dveří k sobě do pokoje. Lidé se divili, že dvéře hřbitovní jsou zavřeny, když po celý rok se nezamykají. Byli už téměř všichni pohromadě a poslali na faru pro klíče. Fara zavřena. Tloukli na dveře. Ze vnitř zasněl hlas paní Lahodové, když přestali chodit do kostela, že tam dnes také nemusejí být, pan farář že stůně a že nebude dnes nic. Bouře nevole zahučela před farou. Někteří chtěli vypáčiti dvéře a podívati se, pravda-li, že farář stůně. Však utišili se připomenutím rozvážnějších, aby šetřili dnešní církevní památky. Konečně vyzdvihli dvířka

hřbitovní a slavili na hrobech památku svých zemřelých poprvé bez obřadův chrámových.

Farář díval se na ně oknem a myslil, že je tak náležitě potrestal.

Proti Domašickému pánu ovšem by byl ještě raději něco podnikl. Ale neměl k němu nikterak přístupu. Už seznal, že Štěpán všechno prozradil a Frantina že na faru Borovanskou hospodařit nepřijde. Ale kdyby paní Lahodová se dověděla, že ji chtěl dostati z fary, měl by z toho velikou mrzutost. Tedy aspoň Štěpánovi dá na jevo, že ho má v moci. Ale jak?

Přišel Vacek a farář mu vytýkal, že stran Frantiny nedobře radil. „Už také vidím, že z toho nebude nic," odpověděl Vacek zcela pokojně, „ale třeba dáti tomu starému pilaři naučení za jeho žvástavost."

„Jak to myslíte?" tázal se farář.

„Vlastně na tom nic není," odpověděl Vacek, „ale jeho to bude přece mrzet, doví-li se o tom. Tam za sakristií jsou dva hroby pod šípkovým keřem. V tom levém leží jeho dcera, matka této Frantiny. Když přestali přicházet do Borovan na služby boží, opustili také ten hrob. Velebný pán by měl mnohem lepší vchod do sakristie tam v těch místech. Nynější dvéře by se zazdily, tam by se prorazila zeď, a k novým dveřům by se zřídila cestička právě tou čárou, kde je ten Štěpánovic hrob. Ta osoba, co tam leží, bez toho nestála za nic." . . .

Byl smutný, listopadový den. Země už zpoly stuhla, drobný sníh se na ni sypal.

Hned z rána přišel na Domašice schvální posel z krajského města od advokáta a přinesl veliké psaní. Starý pán je dychtivě otevřel, dlouho četl a pak zvolna před sebe položil na stůl. Advokát mu oznamoval, že nález první stolice soudní

dal Arturovi za pravdu, ale to že ještě není nic ztraceno, proces že půjde výše....

Starý pán vyndal ze skříně svazek spisův, jeden popsaný arch odtamtud vyndal a roztrhal; pak založil tam nový, na který byl napsal: „Všechno mé jmění patří mé milé dceři Frantině. Prosím pana faráře Hořínského, aby se jí ujal a byl poručníkem jejím. Dáno na Domašicích dne 10. listopadu 185*. Kajetán Zeman.“ Uložil zase všechno do skříně a pohlížel na dvůr, jak vždy více se chumelí. Tu vidí právě k zámeckému vchodu spěchati Pávka. „Paní Terezko! Nějaká novina z Borovan!“ zvolal do otevřených dveří sousedních.

Však tu chvíli paní Terezka už přiváděla k němu starého známého, jenž sotva dech popadal.

„Nechť milostpán co nejrychleji pospíší do Borovan. Děje se tam něco na hřbitově, co milostpán jistě nedovolí.“

Paní Terezka nechtěla dopustit, aby pan Kajetán tam jel. „Přibil tam pojede.“

„Nechte mě, já tam pojedu,“ pravil starý pán ve vší rozhodností.

„Tedy ať milostpán aspoň dovolí, že Přibil pojede také.“

„A já také,“ prosila Frantina.

„Můžete jeti se mnou,“ vece starý pán...

Za malou chvíli bylo zapřaženo. Pávek si přisedl na kozlík; do kočáru ke starému pánu zasedli Přibil a Frantina.

„Nešetři dnes ta hříbata,“ napomínal starý pán Havla.

Od Domašic k Borovanům rychle rostly sněhem v ouvozu černé koleje.

Netrvalo ani půl hodiny a kočár zastavil před hřbitovními dvířkami. Starý pán sestoupil, Přibil

a Frantina, každý po jedné straně, jej doprovázeli po schůdkách vzhůru.

Tam kolem sakristie stál veliký zástup lidí. Když starý pán se přiblížil, uctivě se rozstoupili na dvě strany.

Na hrobě jeho otce stál farář, Vacek s Ludvíkem právě zakopli motykami do sousedního hrobu na levo a setřeli sněhový pel.

Frantina vzkřikla bolestí, srdce rozrývající.

Starý pán pevným krokem přistoupil k Vackovi, vytrhl mu motyku z ruky a vzdvihnuv ji vysoko nad hlavu obrátil se k farářovi a zvolal, až všichni přítomní hrůzou se zachvěli: „Odstupte od toho hrobu!“

„To není Váš hrob, zde nemáte co poroučet,“ odpověděl farář.

Starý pán levou rukou objal Frantinu a mocnou pravicí drže motyku stále ve výšce zvolal k farářovi po druhé: „Zde leží matka této mé dcery; kdo sáhne na ten hrob, toho na tom místě...“

Nedopověděl; ruka mu sklesla, hlava sklonila se na Frantinu, Přibil přiskočil a nahlížel už do zhasínajícího oka svého milého pána.

Pana Kajetána Zemana ranila mrtvice.

„Tak jsem přece dobře tušil,“ pravil Vacek, bera si svou motyku z chladné ruky Domašického pána.

Udivením a zděšením stáli všichni jako zkamenělí. Farář tiše zmizel.

* * *

Frantina byla dědičkou statku Domašického. Farář Hořínský stal se jejím poručníkem. Ubohá dcera ztratila otce právě té chvíle, když jej poznala. A matku ještě dříve. Pochovala je oba pospolu.

Zlé časy přestála Matice lidu v posledních letech. Následkem známých politických rozbrojů vznikla v národě českém též prudká agitace proti Matici lidu, ačkoli tato, jak každý nepředpojatý člověk dosvědčiti musí, nikdy a v ničem nepletla se do strannických půtek. Věrna zásadě své, rozšiřovati dobré spisy v lidu, přijímala tyto od každého, kdo jí je podával, bez ohledu na politické přesvědčení jeho a kladla jen tu podmínku, aby směr spisů těchto neodporoval pokroku a pravé osvětě.

Agitace proti Matici lidu způsobila jí ovšem dosti citelných škod. Značný počet členů odpadl od ní, a horlivost mnohých sběratelů byla ochlazena aneb uhasla úplně. Avšak účel agitatorů, zničiti Matici lidu nebyl dosažen. Zdravý smysl lidu našeho poznal brzo, že to není vlastenecké, že to není počestné hubiti a kaziti ústav, který po 11 let tak blahodárně a tak nezištně působil ku vzdělávání lidu, který více jak půl milionu dobrých knih rozšířil mezi lidem naším, který vyvolal v život mnohý spisovatelský plod trvalé ceny, který literatuře naší tak značně prospívá, a který mnohému spisovateli českému vítanou byl podporou. Lid český nedal padnouti ústavu, který jen pro něj pracuje. Počet členů, kteří Matici lidu i v nejhorších dobách věrni zůstali, byl tak značný, že M. l. vždy účelu svému dostáti mohla,

aniž by byla musela ztenčiti počet knih ročně vydávaných aneb nepatrný příspěvek 1 zl. ročně zvýšovati.

Doba, kdy vášeň strannická poškozovala podniky vlastenecké a všeobecně prospěšné, na štěstí již zmizela, a jak pevně doufáme, nevrátí se více. Omrzelost a lhostejnost, která se jako zhoubná choroba již již zmocňovala ducha národního, ustupuje opět před vědomím vlastenecké povinnosti, chuť ku práci na poli národním, a obětavost vlastenecká počíná opět oživovati lid náš. Potěšitelný tento obrat znamenala též Matice lidu již lonského roku. Staří členové její vraceli se opět a noví přistupovali, tak že počet jejich co den vzrůstá v míře dosti značné. Matice lidu přestála šťastně zkoušku rozhodnou, a budoucnost její jest zabezpečena.

Zdar Matice lidu závisí hlavně na tom, aby spisy, které čtenářstvu svému podávati bude, byly dobré, aby odpovídaly účelu jejímu, aby nalézaly obliby u obecenstva. Máme za to, že knihy, které M. l. v roce právě minulém vydala, podmínkám těmto neodporovaly. Kniha první a druhá: „Dvacet tisíc mil pod mořem," patří mezi nejlepší díla slavného Julia Verne-a, jehož spisy rozšířeny jsou ve všech téměř jazycích evropských. Kniha třetí: „Procházky v oboru přírodních věd" odporučuje se již jmenem spisovatelovým, oblíbeného a co do spůsobu prostonárodního psaní posud nedostíženého dra F. St. Kodyma. Kniha čtvrtá: „Svépomoc" od Angličana Smilesa těší se již dávno pověsti světové, a může zvláště v národě našem, odkázaném na vlastní svou sílu, působiti velmi blahodárně! O knize páté a šesté: „Vypravování z dějin domácích" od Em. Tonnera, netřeba šířiti slov; již první díl spisu toho doznal

tak všeobecného uznání a takové obliby v národě našem, že ji počítati můžeme mezi nejpopulárnější spisy literatury naší.

Máme za to, že i knihami na r. 1878 ustanovenými zavděčíme se čtenářstvu našemu. Jsouť prozatím tyto spisy k vydání připraveny: „Dějiny českých sekt náboženských," od dra Rezka; „Život zvířat (pokračování) od K. Starého; „Vypravování z dějin domácích" (pokračování) od Em. Tonnera; Román od Ferd. Schulze; „Život Komenského" od řed. Zoubka atd. atd.

Ačkoli, jak patrno, značný počet dobrých rukopisů již pohotově leží, vznášíme přece na pány spisovatele snažnou prosbu, aby z oka nepouštěli Mat. lidu a aby pracemi svými, zejmena z oboru zábavného čtení, podporovali ústav, který spisům jejich největšího zjednati může rozšíření po národě českém.

Konečně nesmíme opomenouti povinnost naši, vysloviti pp. sběratelům nejvroucnější díky za obětavou a horlivou práci jejich. Vědomí, že konají čin vlastenecký pomáhajíce šířit osvětu a vzdělanost v lidu našem, budiž jim odměnou za obtížné a blahodárné působení jejich.

V Praze, dne 1. března 1878.

Dr. Ed. Grégr,
t. č. jednatel M. l.

Příjmy a vydání

spolku pro vydávání latinských knih českých

od 1. ledna do 31. prosince 1877.

Příjmy	zl.	kr.	*Vydání*	zl.	kr.
Zůstatkem z minulého rokn .	9	11	Za sazbu, tisk a papír z r. 1876 (doplatkem)	5693	80
Příspěvky členů zakládajících .	10	—	za sazbu, papír, tisk, vazby a expedici r. 1877 (à conto) .	2749	29
příspěvky členů za V. ročník	348	75	za provolání, plakáty, oznámení, legit. lístky atd. . .	254	—
příspěvky členů za VI. ročník	327	25	honoráře spisovatelům	1847	50
příspěvky členů za VII. ročník	336	65	První obč. záložně splátkou	50	—
příspěvky členů za VIII. ročník	307	20	téže úroky . . .	63	35
příspěvky členů za IX. ročník	566	95	téže za 2 závodní podíly à 30 zl. .	60	—
příspěvky členů za X. ročník	1480	—	služné expeditorovi	600	—
Příspěvky členů za XI. ročník	5531	26	„ colporteurovi za čas od 11/10—31/12.	80	—
za XII. ročník	1989	75	služné sluhovi . .	345	—
za jednotlivé knihy strženo na expedici .	42	45	za inseráty v časopisech a kalendářích	260	72
půjčka od „První obč. záložny“ v Praze .	374	79	nájemné	150	—
	1000	—	menší vydaje úhrnem	166	79
			zůstatkem v pokladně	3	71
	12324	16		12324	16

Rozvaha dne 1. ledna 1878.

Jmění vůbec	zl.	kr.	*Dluhy vůbec*	zl.	kr.
Hotovost koncem roku 1877 . .	3	71	Členům zakládajícím . . .	1247	32
Odkaz od paní **Marie Lauterbachové:**			Členům přispívajícím na rok 1878	1989	75
převod z r. 1876	1000	—	První obč. záložně v Praze	950	—
Dva závodní podíly I. obč. záložny à 30 zl. .	60	—	Knihtiskárně p. dr. Ed. Grégra	4949	99
Zaplacený úrok na r. 1878	16	89	Převádí se spolkové č. jmění	4851	24
Zásoba knih:					
V. ročníku ve	168	75			
VI. ročníku „	720	—			
VII. ročníku „	292	47			
VIII. ročníku „	808	66			
IX. ročníku „	2415	—			
X. ročníku „	3500	70			
XI. ročníku „	4455	50			
dřevoryty a cliché .	506	66			
inventář . . .	39	96			
	13988	30		13988	30

V PRAZE dne 1. ledna 1878.

Jindřich Šmidt,
t. č. účetní.

Gabriel Žižka,
t. č. pokladník.

Frant. Šimer, **Václav Černý,**
t. č. přehlížitelé účtů.

Seznam

p. t. sběratelů Matice lidu 1877.

	Počet členů
Aloj Frt., Chlumčany	8
Auvalský, Č. Kostelec	3
Bakala Ant., Frýšťák	5
Balcar J. V., Kuklena	16
Barták Jos., Klatovy	48
Beneš Antonín, Velké Zamachy	13
Benoni Václ., Polička	15
Bensinger S., Praha	7
Beran Ant., H. Hermanice	6
Bílek J., Mělník	7
Bláha, Praha	13
Braha Jakub, M. Petrovice	5
Brodský H., Roudnice	165
Břeněk J., Imramov	18
Buča A., Náměst u Brna	11
Bukovský, Nový Bydžov	11
Cahel Fr., Hradšovice	11
Čančík F., Pardubice	44
Čáslav, okr. výbor	33
Čermák Val., Kvasice	13
Černochová J., Olomúc	16
Čoček Ferd., Příkazy	21
Danda J., Rakovník	50
Deutschmann C., Přerov	7
Dienstbier Jan, Liblín	11
Doležal Jan, Přerov	3
Douzek Frt., Č. Brod	5
Duda Ant., Zákolany	11
Dvořáček Em., Bystřice	22
Eger F., Benátky	20
Enšpenger Jan, Skuteč	5
Fíla V., Napajedle	12
Filip Mat., Protivín	16
Fišer Jos. dr., Těšín	4
Formánek Fr., Rájec	23
Francán M., Počátky	27
Franta Frt., Chlum	3
Germář R., Ml. Boleslav	7
Grafek, J. F., Nová Paka	55
Grégr dr. a Ferd. Dattel, Praha	537
Gussek J., Kroměříž	4
Haba Petr, Sobotka	35
Hájek V., Dačice	11
Hallama E., Prostějov	3
Havlová Josefa, Turnov	9
Häring J., Vodňany	30
Hejcman V. J., Kr. Hradec	45
Hertl B., Kroměříž	6
Herrmann Jos., Velvary	22
Heyne H. A., Hořovice	20
Hlaváček Fr., Kyšperk	3
Hnilica Frt., Uher. Hradiště	7
Hobl J., Nymburk	10
Hoblík Frt., Kolín	107
Hoch Jos., Hrubšice	21

	Počet členů
Holakovský, Chrudim	50
Holý Jos., Němčice	5
Holtsche Josef, Jindř. Hradec	11
Horáček, Praha	5
Horažďovice, okr. výbor	22
Hölzel Eduard, Olomúc	11
Hrdina Ant., Mn. Hradiště	17
Hrdlička Al, Pacov	6
Hríss Fr., Nová Říše	6
Hrůza Jan, Rajhrad	5
Hübsch A., Kostelec n. L.	11
Hynek Al., Praha	37
Jakoubek H. V., Králův Městec	24
Janda Ant., Budyň n. O.	13
Janda H., Slané	11
Janko Vác., Dolsko	6
Janota Ant., Mříčná	5
Janský Karel, Tábor	18
Jarolímek P., Malenovice	22
Jelínek J., Třebíč	29
Jelínek Kar., Borohrádek	16
Jeništa J., Brandýs nad Orlicí	22
Jičín, okres. výbor	11
Jezdinský Arn., Milčice	11
Jurenka dr., Březnice	66
Kabeš Frt., Skalsko	11
Kalina A., Něm. Brod	30
Kamarýt Jos. L., Habry	6
Karas Fr. L., Zbirov	26
Karlín, okr. výbor	33
Kavka K., Nový Bydžov	67
Kinter Marcus, dr., Rajhrad	3
Knížek Jan B., Libáň	30
Knüpfer Alfred, Broumov	11
Kober J. L., Praha	44
Koloc Jos. L., Bakov	10
Kopal J., Lnáře	12
Kopřiva J. F., Pelhřimov	9
Kopta Ant., Kozlany	25
Kormout Lud., Ústí nad Orlicí	26
Kosina Frnt., Blánsko	12
Kotouček K., Brandýs n. Labem	3
Kotzura Karel, Klatovy	8
Kraus F., Jílemnice	80
Kriegler F., Jaroměř	11
Krušina J., Červený Kostelec	5
Křeček J., Česká Skalice	30
Kubín F., Boskovice	5
Kupka J., Třebechovice	21
Kursa K., Blovice	24
Kvasnička J. V., Třeboň	29
Lácha M. J., Netolice	23
Lašek J., Plasy	8
Leicht Ed., Budohostice	11
Liblinský J., Královice	22
Linder Frant., Jindřichův Hradec	31
Lodr Jan, Choceň	15
Louda V., Hor. Bučice	38
Lvovský B., Pětipsy	5
Maasch Kar., Plzeň	9
Macoun Jan, Znojmo	10
Maixner J., Hořice	47
Malina J., Jaroměř	55
Matěna J., Dvůr Král.	10
Materna Frt,, Lanštorf	4
Maxa J., Manetín	4
Maňhal Jak., Mdr. Jinec	14
Mařan J., Újezd Svijanský	11
Mašek Ant., Lobeč	33
Mayer D., Libochovice	11
Menšík F. J., Žirovnice	11
Metyš J., Č. Třebová	6
Mičke B., Doubravice	11
Mikuláš a Knapp, Karlín	38
Mikulášek, Praha	4
Milfait J. V., Rakovník	19
Mládek Jan, Orlová	13

	Počet členů
Moc Fr., Náchod	11
Mourek Th., Praha	14
Mrva J., Zlatá Olešnice	16
Musil Ant., Jihlava	15
Myslík Jan, Sušice	11
Myška Jos., Nová Kdyň	5
Navrátil Jos., Prostějov	4
Nešněra V. P., Ml. Boleslav	132
Neubert F., Louny	20
Neubert Frt., Slané	12
Nigrin F. A., Vysoká nad Jizerou	17
Novák Fr., Ústí n. O.	13
Novák J., Zdice	4
Novotný J., Kunštát	11
Nunvář Balt., Vtelno	11
Odstrčil J., Klobouky	4
Osom K., Jindř. Hradec	19
Otto J., Praha	35
Pacovský Jos., Mirošovy	4
Pacholík K., Klenovice	16
Palice A., Lužec	26
Patejdl V., Kázňov	4
Pašek Jan, Jičín	11
Pavel Jos., Malé Svatonovice	3
Pažout Fr., Kladno	22
Petrů V., Pelhřimov	33
Petřík Em., Praha	17
Pilař Gust., Dymokury	6
Podzimek F., Železnice	11
Pokorný Ferd., Příbor	8
Pokorný Frt., Litoměřice	11
Pospíšil J., Hradec Kr.	30
Pospíšil J., Praha	4
Porázek K., Kroměříž	4
Preclík, Fr., Plaňany	12
Preininger J., Praha	3
Prunar Jiří, Domažlice	14
Pruša Josef, Podbrotec	11
Radimský J., Nová Paka	31
Ráček M., Polná	11
Rambousek J., Bechyň	11
Raschel Jos., Trnová	5
Rathouský K., Rychnov	5
Rayman L. J., Josefov	8
Richter Jos., Klecany	11
Rippel J. J., Polička	3
Roháček P. M., Stará Túra	16
Růžička F. J., Malešov	5
Ryba M., Nechánice	22
Rybička H., Č. Třebová	3
Řehák J., Brandýs nad Labem	9
Řepka V., Trutnov	13
Řivnáč Fr., Praha	21
Sakař Frt., Kutná Hora	24
Sašek J. F., Vl. Meziříčí	41
Sašek Josef, Žďár	11
Sedláček Fr. J., Turnov	3
Sedláček P., Čejč	4
Sekera Frt., Hlínsko	23
Semily, okres. výbor	24
Schalek Jos., Praha	12
Schvorha Jan, Peruc	11
Skopalík Ant., Záhlenice	11
Skopalík Fr., Tlumočov	11
Skořepa P., Smiřice	12
Slunečko T., Strunkovice	3
Soběslav, okr. výbor	27
Sojka F., Charvátec	22
Soltécz L., Turocz Szt. Marton	5
Srb Norb., Praha	12
Steinhauser Vend., Plzeň	27
Stöhr Jan, Vamberk	25
Sterzer Frt., Mělník	39
Stocký Alb., Vídeň	10
Straberger J., Bavorov	12
Stropek L. A., Budějovice	17
Stýblo B., Praha	12

	Počet členů
Stýblo Jos., Klobúky	14
Surma Drah., Ždětín	13
Svoboda Jan, Vraňov	11
Šah Jan, Záhřeb	24
Šebek H., Vídeň	10
Šíma Josef, Vys. Mýto	29
Šimek Ad., Bělá u Bezd.	11
Šimek Jos., Lomnice u Bud.	14
Šimek V., Písek	18
Šindelář J., Světlá	12
Šíp Vácsl., Přestice	27
Šlechta Vinc., Lomnice u Jičína	35
Špaček Ant., Pol. Ostrava	22
Špoutil A., Nymburk	57
Schmiedova Fran., Rokycany	22
Schwarz Jindř. Přestice	22
Táborský A. L., Val. Mezeříč	5
Tauer Jak., Kout	6
Tocháček J. M., Krucemburk	13
Urbánek F. A., Praha	54
Urbánek Jan, Vrb. Lhota	5
Váně Jos., Sedlec	7
Vaněk Jos., Slušice	6
Vaníček Fr. Prav., Dvůr. Králové	22
Vaniš Frt., Sedlec	33
Váša V., Čáslav	40
Vávrů Iv., Lubláň	4
Věšín, dr., Vrané	11
Veselík J. G., Litomyšle	61
Vičar Jos., Humpolec	42
Vojtíšek F., Rožďalovice	16
Vondra J., Litomyšl	18
Vondráček K. Vl., Humna	23
Vymlátil O., Frenštát	14
Wallenfels V., Příbram	99
Weinberger Al., Ivančice	10
Winiker C., Brno	4
Winkler C., Brno	67
Zabranský Jos., Svinov	5
Záruba Martin, Praha	11
Zelenka Em., Kosmanosy	27
Zelinka Jan, Kouřím	7
Zellner, Sadská	3
Zoch Pavel, Jasenová	5
Zrůnek Karel, Rožnov	25
Zuman A., Žamberk	11
Zvolánek Kar., Nová Ves	6
Žabka Václ., Plzeň	13
Žákovský V., Olomúc	18
Žert Josef, Vykáň	5

Život zvířat.

Dle nejlepších pramenů

sestavil

Karel Starý.

Část IV.

Matice lidu ročníku XII. číslo 3.

(Běžné číslo 69.)

V PRAZE.

Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých.

1878.

Tiskem dra. Ed. Grégra v Praze 1878.

Úvod.

„A zase o dravcích? I jděte mi k šipku s tou neplechou sběří! Již jí mám až po krk a nechci slyšeti o ní ani slova více! K čemu mi takového jednotvárného povídání bez konce, když v něm nevidím ani medu ani soli? Toť věru již k omrzení!“

Tak a snad ještě mnohem hůře rozhorlí se mnohý čtenář, otevřev nový sešit „Života zvířat“, jenž opět nic není než pokračování o šelmách dravých. — Milý čtenáři! Já co spisovatel těchto dravčích pojednání uznávám úplně důvody rozmrzelosti Tvé, ale pomoci Ti nemohu; kdo se dá na vojnu, musí chtě nechtě bojovati a já nikterak za to nemohu, že těch lotrovských šelem na světě je takové množství. Budiž Ti však prozatím útěchou, že tato knížka je již poslední o dravcích a af mne husa kopne, jestli potom nenatáhnu struny jiné. Domníváš-li se ale, že čtení mých knížek je holé mlácení slámy, tedy si alespoň přečti ještě úvod ku knize této a neucítíš-li pečeni — pak nech raději tak.

Francouzský přírodozpytec *Cuvier* (čti Kyvié) zabýval se po mnohá léta skoumáním těl všelikých živočichů a vynikl ve znalosti živočišstva

v té míře, že z jediného nalezeného hnátu dovedl vyobraziti celou postavu neznámého zvířete. Zda-li z této své učenosti měl jakého užitku čili nic, uvidíme hned. Jedenkráte měl sen. Zdálo se mu, jako by seděl u stolu a psal. V tom mu někdo zaklepal na rameno. Cuvier se ohledl a — kýho výra — div leknutím nespadl se stolice. Před ním stál — velikánský čert; ano skutečný ďábel v celé parádě s kopytem, ocasem a s rohama na hlavě.

„Ty Cuvieře," zahuhlal, „rozluč se s životem, neboť jsem přišel pro tebe; nepůjdeš-li po dobrém, roztrhám a sežeru tě okamžitě."

Cuvier spamatovav se z prvního leknutí, přeměřil drzého chlapa od hlavy až k patě a zcela klidně s lehkým úsměvem mu odpověděl: „Bloude, ty že mne sežereš? Jdižiž, čtveráku, máš na nohou kopyta a na hlavě rohy, ty ubožáku nenáležíš k dravým šelmám, ale patříš do třídy volů a beranů a ti, holoubku můj, nežerou maso ale seno a slámu. Tam pod kolnou dole leží otep sena — do té se dej a nechť ti dobře chutná! Poroučím se pěkně." Na to se Cuvier klidně obrátil a psal pokojně dále.

Čert zůstal, jako by do něho hrom byl udeřil. Takovou důkladnou učeností spletly se mu koncepty na dobro. Nevěda co by odpověděl, zahučel jenom a podle spůsobů všech čertů notně zasmradiv zmizel.

Cuvier měl napotom od zlých duchů pokoj až do smrti a po smrti tuším zase.

Co tím chceme říci? Nic. „Moudrému napověz, říkávají, a člověk hloupý ani sochorem se nedovtípí!"

Řád čtvrtý.

D. Šelmy kunovité.

Tato čeleď zahrnuje v sobě dravce rázu a spůsobů velmi rozdílných; jezevec a kuna, vydra, tchoř a lasička jsou šelmy tak různých vlastností tělesných i duševních, že jen bystré oko přírodoznalců shledati v nich mohlo blízké příbuzenství. To je pravda; krve lační a vraždy chtiví jsou všichni, jeden jako druhý, leda bychom jezevce vyjmouti chtěli, a co se lotrovství týče, těžko je říci, vyniká-li kuna nad tchoře anebo tchoř nad vydru; v tom ohledu je jeden za osmnáct a druhý za dvacet bez dvou. Skoro všichni vraždí více než k nasycení svému potřebují a někteří opijí se krví svých obětí zrovna tak rádi, jako to činí tygr neb jaguár.

Ku krvavému řemeslu svému jsou v té míře spůsobilí jako šelmy kočkovité a nemají-li tělo ohebné a pružné v takové dokonalosti jako tyto, honosí se za to přednostmi jinými.

Dravci kunovití vyznačují se vesměs tělem štíhlým a dlouhým, kteréž spočívá na nožkách tak krátkých, že proklouznouti dovedou každou skulinou a každou děrou, skrz kterou jen hlavu prostrčiti mohou; proto dostávají se kuny a tchoři tak snadno do kurníků a holubníků, kam žádný jiný dravec vniknouti nemůže, proto uchraňuje es

tchoř a lasička všelikých úkladů o život i v samém stavení lidském, ješto jim každá rozpuklina ve zdi, každá díra ve střeše, stropě neb v narovnaném dříví poskytuje bezpečný útulek neb vítaný průchod; z tétéž příčiny je tělo jejich také velice pohyblivé, hbité a každého obratu schopné; kuny, jejichž pohyby se podobají někdy vlnovitým pohybům hadím, lezou, šplhají i skákají výborně a třebať nebyly pazoury jejich vtažitelné a příliš ostré, zadržují se jimi přece na hladké kořе stromů tak pevně, že dovedou po nich běhati jako veverky. V chrupu jejich vynikají hlavně kly čili trháky svou délkou a ostrostí, jsouce často i po straně přiostřené; jako kočky a psi kráčí i kuny po prstech; některé našlapují také na záprstí a jenom jezevec a rosomák na celé chodidlo jako medvěd, jemuž se ostatně i v mnohých jiných vlastnostech podobají.

V celé říši živočišstva nespatřujeme více tak jemných, měkkých a hustých kožichů jako v čeledi této; všelicí dravci kunovití, zejmena pak kuna lesní, tchoř, hranostaj a sobol jsou vždy každému vítanou kořistí a to pro pěkné kožešiny, které lovci jsou nad jiné dražší a vzácnější, ačkoliv jak známo, nevynikají spratky mnohých vůní příliš lahodnou; jsouť někteří mezi nimi smrdochové náramní a kožichy bývají mnohem líbeznější našemu oku než nosu; každé dítě ví, že tchoř v ohledu tom je mistr na slovo vzatý a kdo jen jednou měl co činiti se starou touto šelmou, nezapomene jistě do smrti líbezného zápachu, jímž chlapisko toto sobě často z nouze pomáhá. Ano, některé z druhů cizozemských pouštějí z těla smrady tak hnusné, že lidé z nich v pravém smyslu slova ošklivostí omdlévají. Zřídlo těchto voňavek jsou obyčejně dvě žlázy vedle řiti; v nich vylučuje se ona zlo-

pověstná tekutina, o které posud nelze říci s určitostí, k čemu by vlastně dravcům těmto sloužila; podobá se sice, že je jim v čas potřeby vydatnou zbraní, ale mnohým přírodoznalcům nezdá se býti domněnka tato dosti podstatná a mají za to, že vyměšování smradlavého moku nějak je ve spojení s pudem pohlavním, ješto je známo, že v době kaňkování všechny šelmy kunovité zapáchají nejvíce.

Čidla jejich jsou výborná, zejmena výtečný je čich, napotom sluch a konečně zrak; také schopnosti duševní nejsou nepatrné, neboť rozum jejich dá se značně vybrousiti a zdokonaliti; kuny jsou zvířata chytrá, lstivá, opatrná, nedůvěřlivá, velice odvážlivá a krvechtivá, ale k mláďatům svým nad míru něžná a laskavá; některé milují společnost a shromažďují se rády na vhodných místech k nočním radovánkám; jiné naproti tomu jsou přátelé samoty, kterou opouštějí pouze na krátkou dobu v době páření.

V mládí chyceni dají se mnozí dravci kunovití ochočiti a poskytují pak pánu svému leckterou službu; potrava jejich záleží nejvíce v menších zvířatech, jež loví s velikou obratností; veverky, myši, ptačata, plazi, brouci ano i ryby a raci, — vše hodí se jim do žaludku a někteří neopovrhují ani sladkým ovocem a zemskými plodinami. Svou krvechtivostí činí ovšem mnohé z těchto šelem značné škody člověku; béře-li se však na váhu také užitek, jejž vzácnými kožešinami jakož i hubením drobných hlodavců spůsobují, nutno za to míti, že nenáleží k živočichům nejškodnějším.

Šelmy kunovité jsou, vyjímaje Australii, rozšířeny po celém světě; domovem jejich jsou hlavně lesy neb skalnaté krajiny, ale také roviny, zahrady a sady ano i obydlí lidská; některé žijí při vo-

dách, jiné na souši; ty, co živí se živočichy vodními, plovou a potápějí se výborně, ty pak, co se zdržují v lesích, lezou, šplhají a skákají obratně po stromech; mnohé vyhrabávají sobě v zemi díry, v nichž mají své pelechy; jiné vyhledávají si obydlí v rozličnych děrách stavení lidských, v dutých stromech a neb se spokojují s opuštěnými hnízdy vran a veverek; zkrátka, není útulku ani přirozeného ani umělého, jehož by dravci kunovití k svému prospěchu užiti nedovedli.

Jezevec. (Obr. 50.)

Nejpočestnější občan z celé čeledi dravců kunovitých jest jezevec, z kteréž příčiny ponechali jsme mu také místo nejpřednější; že se ocítil ve společnosti loupežných šelem jako jsou tchoři a kuny, za to ani on pranic nemůže, aniž my to změniti jsme oprávněni; jest to pouhá libůstka učených pánů, kteří mu mezi touto zlou čeládkou místo vykázali; nechť zlomyslníci za tento hřích sami odpovídají, poctivá jeho kůže si toho věru nikdy nezasloužila!

Jezevec je chlapisko neškodné, dobrák od kosti a činí se mu bez odporu křivda veliká, staví-li se v jednu řadu s bezbožnými lupiči. Ale tak to již na tom světě bývá! Kdo má ostré zuby a dlouhé drápy, kdo škaredým okem na ten boží svět pohlíží, kdo ve dne spí a v noci po lesích se toulá, musí chtěj nechtěj býti zlosynem, třebať jak tě živ nikomu stéblo slámy v cestu křížem nepoložil. Jezevec je mrzutý, nevlídný a sobecký podivín; budiž, ale darebák z povolání není; tu poctivost mu nechati musíme, že ač u nás z dravců největší, přece nejmenší škody

činí; zásluhu tuto lidé ovšem uznávati nechtějí a sádlo jezevčí jest jim milejší než všeliká jeho počestnost; zejmena myslivci jej pronásledují jako vlka neb lišku a mohou-li mu vehnati trochu broků do kožichu, učiní to vždy s velikým potěšením. Jezevec je samotářský mrzout, štítí se boha i lidí, ale životem se protlouká dosti počestně; při tom je pecivál tak lenivý a pohodlný, že nemusí-li, ani nos bez potřeby z pelechu nevystrčí; také hrdinství jeho není veliké; překvapíme-li mladého jezevce na pláni, zalekne se v té míře, že ani na útěk nepomýšlí, nýbrž přitlačiv tělo k zemi jako pravý straspytel ani patami se nebrání; starý jezevec nepočíná sobě o mnoho vtipněji; pro velikou ostražitost, která se jeví v každém jeho kroku, leká se vlastního stínu; on chuďas nenajedl se nikdy čiperné kaše a nedovtípí se dříve, dokud nedostane klackem za uši. Takový je ten náš hrdina, na jehož živobytí se nyní blíže podíváme.

Je-li myslivec na podzim časně z rána v horských lesích na čekání, stáva se náhodou, že zaslechne na blízku šustění suchého listí; v domnění, že snad ježek z nočního lovu se vrací, upírá lesník zrak svůj na huštinu, z níž podezřelý šramot vychází, avšak tenkráte se klamal; na místě kulatého štětináče prolomí se z houští pádným krokem jakési šedivé, zavalité zvíře s dlouhým rypákovitým čenichem, jež pak loudavě nahodilé předměty očenichávajíc dále se batolí. Na nezkušeného lovce, jenž posud nikdy živého jezevce neshledl, činí náhlý tento zjev zvláštní dojem; on domnívá se zprvu viděti před sebou malého vepříka s krátkými nohama, v kterémžto mínění jej upevňuje i hrochtavý hlas, jež zvíře to vydává; avšak kulaté tělo s tlustým krkem, drobné

oči a malé uši, hrubá šedivá srst, jež přechází po stranách v barvu začervenalou a vespod v barvu téměř černou, bělavá hlava s tmavými od čenichu přes oči k hřbetu vybíhajícími prouhami, konečně pak krátký ale srstnatý ohon ukazují mu, že tento chrochtavý tulák není nikdo jiný než jezevec evropský, jenž právě s plným břichem se vrací z noční potulky k svému doupěti, aby si v něm odpočinul opět až do večera od všelikých štrapací tělesných a duševních. Je-li myslivec hltavý střelec, vypálí na loudavého štětináče jednu hlaveň své pušky a bude jásati nad neobyčejným štěstím, jest-li se mu podařilo dostati kožešinu na novou brašnu mysliveckou; je-li ale muž rozvážný a moudrý, badatel vědychtivý a zkušený, ušetří zavalitého tuláka, jejž mu náhoda na ránu přivedla, a bude se radovati ze vzácného obohacení svého revíru, dychtiv jsa dověděti se, kam asi míří flegmatický blátošlap a s jakými úmysly se dnes i jindy zanáší. Takovýmto způsobem vystopoval jistý lesník dobře ukrytou troubu jezevčí a s potěšením pozoroval po delší dobu činění a kutění starého jezevce, jenž ani tušení neměl o tom, že dvě bystré oči lidské sledují každý jeho pohyb. Co tento hodný myslivec viděl a pozoroval, čímž sobě zábavu a jiným poučení zjednával, zní asi takto: „Trouba mého jezevce, již jsem brzy vypátral, nalézala se ve stráni hluboké rokle a nebyla člověku snadno přístupna; vylezl jsem tedy na druhou stranu a vyhlídl si tam pěkný úkryt v křoví, abych si vyslíděného hrochtala záhy nezaplašil. Všechny okolnosti byly pozorování mému velmi příznivy a já mohl pomocí kapesního dalekohledu pohlížeti do brlohu jezevčího jako do pekárny a pozorovati při tom zároveň celé okolí.

Druhého dne byl vítr příznivý a já se vydal

záhy na cestu do mého observatoře podívati se, co můj milý soused tropí neb čím se zabývá. Čtverák, ležel před troubou a vyhříval se na slunci; bylo viděti, že je jak náleží spokojen se svým osudem a že jen jaksi z dlouhé chvíle neví, co by měl počíti; brzy se posadil na sádelník, rozhlížeje se vážně po okolí, brzy opět se natáhl a zíral upřeně na jednotlivé předměty, při čemž, jak se mi zdálo, drobet podřimoval, hlavou sem tam klímaje. Když tak po delší dobu lenivě se povaloval, počal náhle k podivení mému z jedné nohy přední na druhou přešlapovati a při tomto utěšeném přešlapování tělo z jedné strany na druhou kolíbati, vše to bezpochyby jen z té příčiny, aby mu nohy nečinností neztrnuly. Toto kolíbání opakovalo se častěji a jezevec je prováděl se zvláštní zálibou, neboť při něm spokojeně bručel čili lépe řečeno hrochtal, vždy opět k němu se vraceje, když nic důležitějšího smysly jeho nepoutalo; tento důležitější předmět, jenž jej ob čas z kolíbání vytrhoval, byly hladové blechy, které zahnízdivše se v jeho kožiše nemilosrdným rušitelem jeho blahobytu se stávaly; když jej však některá příliš do živého nabírala, rozdurdil se pecivál a pozbyv veškeré trpělivosti učinil na ni zubem a pazourem hrozně zuřivý útok; klapání obou čelistí neutišilo se obyčejně dříve, dokud krvechtivá dotěrka za svou ošemetnost náležitě potrestána nebyla. Spokojen s výsledkem honby lehl si pak štětináč na zem a povaloval se s velikou libostí na teplém slunci, brzy široký hřbet, brzy opět tlusté své pandero k vyhřívání nastrkuje. Samolibé toto smažení na slunci netrvalo však dlouho; milému břicháči náhle přeletělo něco přes nos; vztýčiv jej vysoko do vzduchu, rozšířil nozdry a se všech stran sbíral vítr, opatrně čenichaje,

odkud by nebezpečí se blížilo; ač nemohl ničehož vypátrati, neostal déle před doupětem, nýbrž sebral se ze země a s dobrým vědomím, že opatrnosti nikdy nezbývá, volným krokem zalezl do svého brlohu. Také já jsem se zdvihl ze svého sedadla a ubíral dále za svým zaměstnáním s tím však předsevzetím, že neopomenu druhého dne opět trochu přihlížeti k počínání mého zajímavého osadníka.

Po několika dnech pozorování svého mohl jsem si již na prstech vypočísti jeden pohyb jeho za druhým a viděl jsem bezpečně, že vyhřívání těla, lapání blech a povalování se na slunci bylo jediným zaměstnáním lenivého břichopáska; jen mimořádně někdy stalo se, že na chvilku odběhl do údolí, aby ulehčil vnitřnostem svým a neb si vyhlídl pastvu pro budoucí noc; trus svůj zahrabával velmi pečlivě a obyčejně vracel se opětně k místu tomu, aby je na novo přehrabal a takto bezpečně zakryl všelikou stopu své přítomnosti; věc tato byla mi důkazem nejen veliké jeho čistoty, ale také obzvláštní opatrnosti; směšná téměř bývala mi jeho úzkostlivost, s kterou lejno odklizoval a zahrabával, jen aby se nemohlo státi zrádcem svého obezřetného původce.

Na zpáteční cestě k svému doupěti nemíval jezevec nikdy na spěch; zastavoval se tu i tam, ukousl brzy tu něco, brzy tam, aniž se však pastvou obmeškával; teprvé když se stíny lesních stromů prodlužovati počínaly, táhl po malu domů, bezpochyby, aby síly své před noční výpravou ještě krátkým spánkem zotavil, neboť na spaní a všeliké pohodlí života vůbec držel můj samotář velice.“

Z ostatního velmi rozsáhlého pozorování našeho myslivce vyjímáme věci následující.

Brloh jezevčí má obyčejně čtyři vchody vedle několika děr k náležitému provětrávání, jsa velmi důkladně a pohodlně zřízen. Hlavní prostora jeho podzemní residence bývá kotlina, ku kteréž běží veškeré trouby, z nichž však jenom jediná slouží potřebám každodenním; do ostatních trub zapadá jezevec jen tehdáž, když je hlavní vchod nepřítelem obsazen a neb když má při útěku k domovu velmi na spěch. Tato prostranná komora je jeho obydlím, ložnicí i nemocnicí a bývá tak veliká, že v ní i mláďata jezevčí dosti místa mívají; veliká čistota panuje nejen v obydlí, nýbrž i ve všech vchodech; jezevec nenáleží k ptákům, kteří pouští neřád do vlastního hnízda svého; za tou příčinou liší se také obydlí jeho od podobných více méně nečistých doupat jiných zvířat v míře velmi značné; na zbudování jeho a vnitřní zařízení vynakládá jezevec veškerou péči a umělost, kteréž vůbec je schopen; vlastnonožně vyhrabává si s největší pílí a s všemožnou obezřetností pelech svůj, zakládá opatrně a chytře tajné východy, trouby provětrávací a hledí uspořádati si tvrz svou nejen bezpečně ale také pohodlně. Již volba místnosti, kam by obydlí svoje umístil, způsobuje mu zajisté veliké bolení hlavy, neboť možno pozorovati, že teprv po dlouhém a bedlivém uvažování všech okolností pouští se do práce; porostlé, skalnaté stráně, polí a luk nepříliš vzdálené, jsou mu místností nejvítanější, ačkoliv nalezena jsou doupata jezevčí také na osamělých holých návrších a na skalách uprostřed polností, od lesa dosti vzdálených.

Hlavní věc, ku které jezevec při zakládání nového obydlí přihlíží, je samota, klid a ticho, jelikož nic neprotiví se duši jeho více než zlopověstný hluk světský; on chce žíti život poustev-

nický, chce míti pokoj od všetečných a dotíravých lidí a proto činí opatření všemožná, aby ve svém tichém rozjímání a samolibém počínání od kohokoliv vyrušován nebyl. Jezevec jako pravý mudrc drží se zásady: „Nedbej ničeho a drž se svého.“

Našel-li vhodnou místnost pro své obydlí, dává se jezevec ihned do práce. S příkladnou pilností a vytrvalostí vyhrabává tvrdou zem, při kteréžto práci mu silné přední nohy, ozbrojené řádnými pazoury výborné služby konají; ostatně jezevec ač na pohled nemotora veliká, počíná sobě dosti obratně a počne-li hrabati v kypré půdě, ubývá mu práce v té míře, že za několik minut již jen chvostnaté pérko jeho z trouby vykukuje. Brzy počíná mu vyhrabaná země dělati obtíže; ale jezevec nemá rozum zabedněný a brzy ví sobě rady; když nestačí nohy přední, béře na pomoc i běhy zadní, jichž za lopaty velmi šikovně umí užiti; hlínu předními nohama vyhrabanou odhazuje čas od času zadními daleko za sebe a rozmetává ji daleko po vůkolí, aby snad nakupená hlína záhy útulek jeho neprozrazovala; a však veškeré obtíže ještě nejsou překonané; vězí-li milý zákopník hluboko v zemi, nespomáhá konečně ani odhazování a jezevec je v nových nesnázích; statečný rýpal neztrácí však hlavy ani v tomto případu a když se mu mnoho hlíny za zády nahromadilo, opře se širokým svým zadkem v nakupený material a vší sílou se namáhaje valí celé spousty kamení a písku z trouby ven. Tímto spůsobem sobě počínaje bývá asi za 14 dní s celou rozsáhlou stavbou hotov a může si v ní pak náležitě odpočinouti od všelikého tělesného i duševního namáhání a procházeti se spokojeně svou rozsáhlou residencí. Tato mívá uprostřed prostrannou, obyčejně 12—15 decm., v některých případech až 5 metrů hluboko v zemi

umístěnou kotlinu, ze které vede několik dle místních poměrů zřízených, 6—11 metrů dlouhých trub, jejichž výchozy bývají na povrchu země až třicet kroků jeden od druhého vzdáleny; trouby tyto slouží dílem za chodby, dílem za větrníky, neboť jezevec drží na důkladnou ventilací svého obydlí; on čtverák mívá někdy trochu více sádla pod kůží než je právě zapotřebí a následkem toho krátký dech, z kteréž příčiny pilnou o to má péči, aby mu v obydlí podzemním čerstvého vzduchu nikdy nescházelo. Je-li kotlina velmi hluboko v zemi, vede z ní hlavní trouba větrní přímo zhůru a výchoz její bývá velmi bedlivě travou neb křovím ukryt, aby za deštivého počasí voda do ní vniknouti nemohla. Jezevec jako pravý Angličan staví v každém ohledu důkladně a drží se starého práva: „Můj dům — můj hrad," nezanedbávaje ničeho, co k účelu tomu činiti je třeba.

V tomto hradu svém tráví jezevec větší část svého života, alespoň větší část bílého dne, neboť se opatrnosti jeho nezdá býti prospěšno blýskati se bez potřeby na slunci, ač mu jinak teplo jeho bývá velmi milé a vítané; „svět je zlý," myslí sobě obezřetný samotář, a „opatrnost je matka moudrosti." Není-li okolí zcela bezpečné, zůstává po celé dny ve svém tichém brlohu a teprv v noci vychází na lov, z něhož se opět vrací záhy přede dnem obyčejně k třetí hodině ranní; je-li však místo tiché a osamělé, nestrká-li mu nos do jeho hájemství žádný dvounohý dotěra, vylezá i za dne před boudu ač vždy s náramnou úzkostlivostí.

„Opatrnost, s kterou můj jezevec pokaždé z trouby vylézal," vypravuje dále výše uvedený lesník, „byla téměř až směšná; nikdy nevyrazil z díry náhle a odhodlaně, jako to činí liška, ale vystrčiv z trouby půl hlavy, čenichal a větřil na

všechny strany, načež po delším pátrání — opět do žumpy se ponořil; za chvilku vystrčil opatrný pán nos svůj na novo, opět vítr ze všech stran sbíraje a když jsem se domýšlel, že již již ven vyrazí — zmizel chytrák zase ve svém tmavém doupěti. Toto vylézání a opětné ustupování opakovalo se vždy několikráte, než konečně přece z díry se vykulil; jsa pod širým nebem, ubezpečil se můj straspytel ještě jednou čichem a sluchem úplné jistoty a jal se pak teprv rychlým klusem ubíhati do blízké porostliny. Z pastvy přicházel též krokem zrychleným, zvláště bylo-li větrno; vůbec počínal si můj jezevec jen tenkráte trochu klidněji, když bylo povětří a celé okolí úplně tiché; jindy bylo na něm vždy pozorovati jakousi plachost a úzkostlivost, které jsem ovšem připisoval jeho přílišné ostražitosti.“

V noci toulá se jezevec daleko široko, aby vyplnil náležitě svůj vyhladovělý žaludek; obyčejnou jeho potravou jsou na jaře březové kořínky, houby, žaludy a bukvice, později vyhrabává ze země hnízda čmeláků a vos, sežírá jejich med neb alespoň tučné larvy, ohlížeje se při tom velmi málo na jejich ostrá žahadla; on si nedělá ani ze zuřivých ran jedovaté zmije ničehož a je-li právě při chuti, slupne ji bez okolků jako pečený klobás; v letě, když se hemží vůkol hojnost všelikého hmyzu, stává se jezevec vybíravějším a louská kobylky, brouky, plže, žížaly a myši, ačkoliv k lapání jejich nemá valné obratnosti; ptačí vejce a mláďata, nalezne-li je, jsou mu vždy vítanou lahůdkou a dopídí-li se náhodou mladého zajíčka, jistě se s ním růženec nemodlí; této poslední pečinky dostává se mu ostatně asi zřídka kdy, neboť je příliš veliká nemotora, aby na nějakou pravidelnou honbu mohl pomýšleti; na pod-

zim navštěvuje rád úrodu polní a pochutnává si na sladké řípě, mrkvi, na nových bramborech jakož i na všelikém šťávnatém ovoci, jež se stromu na zem spadalo; má-li na blízku vinohrady, poctívá je pilně svou návštěvou, pochutnávaje sobě na sladkých jejich plodech tak upřímně, že stloustne v krátké době jako vepřík na krmníku. Případů, že by jezevec loupeže se dopustil a husu neb kachnu odvlekl, zaznamenáno je velmi málo; jeť on ferina příliš opatrný, než aby pro tučnou kůstku vzácný svůj život nasadil; jezevec vůbec není jedlík veliký, aniž snáší na zimu potravní zásoby, leda by měl k tomu příliš velikou příležitost, bramborové pole na příklad před samým nosem.

A však i při dosti hubené potravě stloustne jezevec na podzim, jako člověk, jenž se duševně i tělesně málo hýbe, zcela slušně a tlusté jeho bříško vážívá pak s celým jeho příslušenstvím 15—20 kilogr. V této době, když tělo sádlem jen jen kypí a o zimu tedy s dostatek je postaráno, pomýšlí dospělý jezevec konečně také na vykonání svých občanských a manželských povinností; pozdě na podzim často až v prosinci neb v lednu vyhledávají se obě pohlaví, načež po krátké době společného obcování se opět rozcházejí, každé do svého doupěte, a neb ostanou oba manželé v jednom obydlí, ku kterémuž si samec později vedlejší kotlinu přidělává.

V podzimní době naléhá také na jezevce starost pohodlného přezimování; vykrmený břichopas musí pečovati o to, aby mu za zimních mrazů sádlo v těle nestuhlo a voda do kožichu netekla; z té příčiny snáší mech, seno, slámu a suché listí, připravuje si z látek snešených měkké a teplé lůžko; toto obstarávání steliva spůsobuje našemu lenochu mnoho nesnází a dost se při

tom naklopotí; na rovině shrabává mech a suché listí předními nohama pod břicho, načež hrne vše, nazpět kráčeje a všemi čtyřmi si pomáhaje k nejbližší troubě; přišed takto až k otvoru obrátí se a strká nyní a tlačí stelivo hlavou i předním tělem až do kotliny; je-li půda nerovná neb stráň příkrá, napachtí se ještě více, neboť je práce mnohem zdlouhavější a obtížnější; v případě tomto sbírá chuděra a béře stelivo mezi přední běhy jako do náručí, načež je za silného funění a hrochtání, jež mu vyluzuje úsilné namáhání, zadkem ku předu se plouže a předek za sebou smýkaje, ku vchodu doupěte svého dopravuje.

Než nastane tuhá zima, tráví jezevec ze zásob nastrádaných a teprv když silné mrazy až do ložnice jeho pronikati počnou, svine se do kotouče, strčí hlavu mezi přední nohy a usne. Druhdy domnívali se lidé, že jezevec v zimním spánku strčí čenich do tukové žlázy pod ocasem se nalezající a že z ní ssaje ponenáhlu sádlo svého těla, až je úplně stráví; bedlivějším skoumáním však shledalo se, že zláza tato vylučuje pouze smradlavou tekutinu, která v době kaňkování slouží bezpochyby k přilákání druhého pohlaví; voňavku tuto vytlačuje jezevec ze svého sádelníku buď zároveň s trusem, buď ji otírá o kameny, kořeny stromu neb o jiné předměty, aby tímto spůsobem jezevčici svou přítomnost dával na jevo, jakož to činívají i mnozí jiní dravci v stejném asi úmyslu.

Zimní spánek jezevců nebývá vždy stejně klidný, stálý a nepřetržitý, jelikož se řídí dle povahy zimy; nastane-li odleva, probouzí se jezevci velmi zhusta a vylezají z doupat svých, aby se podívali, co se to děje na tom převráceném světě; vidouce však, že není ještě čas k vstávání, ulehčí

každý svým vnitřnostem, jde se napít, načež se opět vrací do svého brlohu prospati ještě několik neděl; je-li zima příliš mírná, nespí jezevec již v únoru, ano i v měsíci lednu, vycházeje v nocích do vůkolí sbírat kořínky; nechť však je zima jakákoliv, účinek její na tělo jezevců je vždy tentýž; chuďasové, když se strojili na podzim k spánku dlouhému, byl každý jako váleček, nyní však je — kost a kůže; sádlo vzal ďas do posledního ždibce a kosti v těle rachotí, když se spáč všechen pitomý opět ubírá na první jarní procházku.

Ku konci měsíce února neb na počátku března mívá jezevčice 3—5 mláďat, jimž věnuje veškerou lásku, kteréž srdce jezevčí schopno jest; ošetřujíc je s velikou pečlivostí, kojí málomocná nimrata a přináší jim měkké kořínky, žížaly a co vůbec uloviti může, aby si zvykala záhy na tužší potravu; mladí jezevci rostou jako hřiby v lese a jsouce vždy při dobrém apetitu nadělají matce mnoho starostí o zaopatřování dostatečné potravy; ještě větší nesnáze spůsobuje jí však péče o udržení čistoty; ona jsouc vzorem čistoty musí nyní na vlastní oči viděti, jak se kotlina až posud neposkvrněná neřádem naplňuje! Nikoliv to nelze déle trpěti! S velikým chvatem dává se do práce a v krátké době přidělán jest k obydlí tajný kabinet, do kteréhož musí nyní nadějní synáčkové bedlivě odnášeti to, co se do salonu nehodí.

Po čtyrech nedělích vycházejí již mladí jezevčíci s matkou na procházku do nejbližšího okolí aneb se alespoň vyhřívají na jarním slunečku před svým pelechem; tu pak vedle spůsobu jiných mláďat provádějí rozličné hry a kratochvíle, válejí se po zemi, rvou a porážejí se nemotorným spůsobem a vzájemné rozdávání klofců činí hlavní část zábavy nespůsobných vrtohlavců.

Až do podzimku drží se mladí jezevci při matce, načež opouštějí jeden po druhém rodné lůžko, zakládajíce si vlastní krby; některý vyhrabává si z brusu nové obydlí, které však bývá velmi jednoduché, jiný béře zavděk opuštěným doupětem liščím neb jezevčím a opět jiný konečně zbuduje si kotlinu vedle komnaty matčiny a stráví takto první zimu v nejbližším sousedství svých rodičů.

V druhém roce dospívají jezevčíci úplně a nezkrátí-li jim brokovnice myslivcova pásmo života, dosáhnou snadno 10—12 let věku svého.

Jezevec náleží v naší vlasti k největším dravcům a mívá proto od jiných lupičů obyčejně svatý pokoj; jen ferina lišák rušívá prý drzým spůsobem jeho klidnou a spokojenou domácnost. Tato šelma bývá příliš pohodlná, než aby se hrabáním pohodlného pelechu trudila a proto hledí lacinějším spůsobem dodělati se vhodného obydlí; když náš břichopásek s největším namáháním kotlinu si vyhrabal a svou podzemní residencí jak náleží důkladně upravil, vkrádá prý se mu šibalský lišák do salonu a v nepřítomnosti jeho zaneřádí mu smradlavým svým lejnem nejmilejší koutek jeho pelechu; čistotná mysl jezevčí béře prý z neřádu toho takové pohoršení, že raději brloh svůj opouští a do stavby nového obydlí se dává, než aby se s hnusným vyklízením jeho zabývala. Věc tato, ač mnohonásobně vypravována, nezdá se však býti mnohým znalcům pravdě podobnou, ještoprý se již často pozorovalo, že si jezevec z přítomnosti lišky v doupěti svém ničehož nedělá a že s ní mnohdy i jeden brloh sdílí, v němž ovšem každý ve zvláštní kotlině obývá, druhého si nevšímaje.

Úhlavního a téměř jediného nepřítele má jezevec v člověku, jenž jej dílem pro zisk, dílem

také pro zábavu loví všemožným spůsobem. Nejčastěji provádí se lov na jezevce pomocí psů jamníků čili jezevčíků, ač se k němu dobrý pes ovčácký také výborně hodí. Myslivec naleznuv podezřelou troubu jezevčí, přesvědčí se dříve o tom, zda-li je obydlena čili nic; k účelu tomu zapichne do otvoru stébla slámy na kříž a pozoruje pak druhého dne, jsou-li poražena neb ne; shledá-li, že jsou stébla rozhozena, pustí do lože cvičeného psa jamníka, jenž brzy jezevce na některém místě vyslídí a zaštěká; když se to stalo, dává lovec na tom místě, kde pes pod zemí vydává, kopati a vytáhne pak ubohého jezevce buď hákem neb jezevčími kleštěmi na světlo denní, kdež jej ranou na čenich usmrcuje; nemá-li dobrého psa, vkládá myslivec také do hlavních trub jezevčí měchy čili sítě aneb položí železa na smyk, v nichž pak jezevec z nočního lovu se vracející často uvázne; aby se toto stalo bezpečněji, vystopuje lovec jezevce na jeho noční pouti slídičem, jenž jej zdvihne a k pelechu prudce žene, kdež vykrmený samotář nic zlého netuše do nalíčené pasti vběhne. Čenichá-li jezevec nebezpečí dříve, zatarasí se ve svém brlohu co nejpevněji a vytrvá v něm bez pohnutí třeba po tři dny; také se v doupěti zakousne často do psa jej tlačícího a poraní jej strašlivě, nebo zuby jeho jsou pevné a čelisti jako ze železa. Byl-li jezevec na širém poli honícími psy překvapen, neutíká, ale vrhnuv se na záda brání se často zuby a pazoury svými velmi urputně. Jezevce možno také někdy náhodou na čekání zastřelit aneb v troubě kouřem udusit, což ovšem, nemá-li zůstati bez výsledku, státi se musí s náležitou opatrností; stalo se již, že nedočkaví lidé vlezše po ucpání všech

otvorů a po delším vykuřování do hlavní trouby sami se udusili.

V roce 1857 bylo v Čechách dle úřadních výkazů zabito 223 jezevců, ale prof. Frič se domnívá, že se jich u nás alespoň 800 ročně pobije a postřílí. Z jezevčiny dávají si myslivci rádi dělati brašny lovecké aneb vaky na zimu k zahřívání nohou; též se jí potahují kufry, proto že je velice pevná a nepromokavá. Sádlo jezevčí je velmi tekuté a hodí se nejen k svícení, ale také výborně za mazadlo na boty a k natírání koňského řemení; v prostonárodním lékařství je velice váženým prostředkem k zapuzování rozličných neduhů; maso jezevčí je jedlé a zejména z mladých kusů velmi chutné; aby se zbavilo zvláštní příchuti, zakopává se na 24 hodin do vlhké země a nakládá se pak do octa; co do chuti podobá se masu vepřovému, je ale o něco sladší. Z delších chlupů jezevčích velmi tuhých a pevných dělají se štětky a kartáče.

V mládí chycený dá se jezevec sice ochočiti, ale člověk nedožije se s ním mnoho radostí; při vší krotkosti své zůstává zvířetem lenivým, tupým a neohebným; všeliké cvičení setkává se s výsledkem nepatrným; staří jezevci jsou vždy morousové ve všem všudy nevlídní a nepříjemní; za dne bývají úplně nehybní kousajíce po každém, kdo se přiblížiti osmělí, spůsobem velmi potměšilým a urputným.

Smraďoch. (Obr. 51.)

Nemůžeme říci nikterak, že by který dravec kunovitý nějakým líbezným zápachem se vyznamenával, ano strýc tchoř je pro sladkou vůni svého

kožichu v Čechách velmi pověstný; přece však jsou všechny naše kuny dohromady praví voňavkáři u porovnání se zvířaty, s kterými tuto čtenáře své hodláme seznámiti. Živočichové tito, jež náš Svatopluk Presl krásným jmenem smraďochů pokřtil, chovají v sobě dle souhlasných zpráv všech znalců (a přírodozpytci, mezi námi řečeno, nemají nosy příliš citlivé) trest všech možných smradů, jaké kdy lidskému čichu odpornými se staly; žádná stoka pražská, žádná kuchyně lučebnická, ba ani žádné mrchoviště nemůže se honositi zápachy tak hnusnými, jakými se vyznamenává tekutina, v řítních žlazách smraďochů ukrytá; ošklivost zápachu jejího předčí prý velice nad veškeré známé smrady, ač jsou mezi nimi některé velmi znamenité, neboť může jediný smraďoch celý dům, ba i celé okolí naplniti puchem tak přenáramným, že před ním lidé utíkají jako před samou ranou morovou. Na zvířatech těchto je viděti, že člověk, byť by jinak velmi mnoho dokázal, přece ještě v mnohých kusech přírody dostihnouti nemůže a kdyby se stavil třeba na hlavu.

Smraďochové jsou na pohled zvířátka dosti úhledná a nikdo by v nich nehledal té ošklivosti, jejíž nejvyšší stupeň v sobě chovají. Od jezevců liší se táhlým tělem a chvostnatým dlouhým ohonem, přibližujíce se velikostí a stavbou těla více kunám neb tchořům, od nichž opět je odděluje prodloužený rypák a dlouhé, hrabavé pazoury na nohách. Co do potravy a spůsobu života podobají se jezevcům. Nejpamátnější věc však je při nich, jak jsme již pověděli, spůsob obrany proti nepřátelům; smraďochové mají totiž po obou stranách říti veliké žlázy, jejíchž otvory nalézají se uvnitř střeva konečníku; blíží-li se nebezpečí, mohou podivínové tito dle libosti žlázy, smradlavou

tekutinou naplněné pomocí zvláštního svalu náhle smáčknouti, kterýmžto tlakem hnusný mok z řiti na dva, ba až i na tři metry vzdálenosti vystřikuje; je-li některý smrad'och pronásledován aneb přicházejí-li naň smrtelné úzkosti, obrátí zadek proti nepříteli, vyzdvihne huňatý ohon a mžikem oka stříkne mu svou hnusnou pomadu do tváře, očí a uší aneb alespoň na tělo; spůsobem tímto zachraňuje se smrad'och i před nejdravějšími šelmami, neboť není na světě živočicha, jenž by i při největším sebe zapření zbrani této mohl odolati; jenom ostrý pes nedbá zápachu ošklivého, ale jsa postříknut se vztekem tím větším vrhá se na hanebného prznitele a zadáví jej bez milosti. Rozumí se samo sebou, že se lidé štítí smrad'ochů jako d'áblů a že je pokládají za nejošklivější vyvrhele všeho tvorstva, ač jsou to zvířata jinak spíše užitečná než škodlivá.

Vlastí těchto neobyčejných tvorů je severní a jižní Amerika, kdež se zdržují v dutých stromech, rozpuklinách skalních neb i také v děrách, jež sobě sami vyhrabávají. Nejznámější je z nich smrad'och jmenem osobním *činga* neb chinga, o němž tuto v krátkosti pojednáme.

Činga má velikost domácí kočky, malou širokou hlavu s ostrým čenichem, krátké okrouhlé uši a hustě srstnatý ohon; barva lesklého kožichu je černá, jen přes hlavu a podél hřbetu táhne se široký, bílý pruh, černou plamou na zádech rozdělený; ocas je nejčastěji bílý. Zvíře toto spatřuje se hojně při zálivu Hundsonském, odkud se daleko po severní Americe rozšiřuje, ač se i v jižní Americe podobné druhy vyskytují.

Kalm vypravuje o životě čingy věci a udalosti následující: Je-li zvíře toto od lidí nebo psů

pronásledováno, prchá zpočátku tak rychle, jak jen může a hledí se skrýti; je-li ale v nesnázích, zastaví se náhle v běhu a postřikne stihatele svého smradlavou svou tekutinou; lidé mi vypravovali, že jim činga obličej postřikla, ačkoliv byli na tři sáhy vzdáleni; mok tento vydává zápach tak odporný, že sobě člověk hnusnějšího smradu představiti nemůže; osoby, které ním byly pokropeny, nemohou dechu popadnouti a je jim tak, jakoby se měly udusiti; stříkla-li člověku tekutina do očí, má co činiti, aby nepřišel o zrak; z oděvu nelze hnusný zápach, jejž mu jicha tato sděluje, ani odstraniti; veškeré mytí a praní není skoro nic platné a celý šat zapáchá přes všechno namáhání lidské ještě po čtyrech nedělích. Nejlépe ještě zapuzuje se smrad zakopáním oděvu do vlhké země na 24 hodin; také otírání těla vlhkou hlínou prospívá lépe, než umývání mýdlem, louhem neb kolínskou voňavkou. Vzácný jeden občan byl na honbě čingou postříkán; nemoha pro smrad dýchati, utekl se do nejbližšího obydlí lidského, aby se tam umyl a očistil; avšak lidé domácí ucítivše hnusný zápach, horem pádem z domu utekli, nechavše tam cizince o samotě, který si pak pomáhal jak jen mohl, avšak bez výsledku.

Přijde-li kdo k místu, na němž činga své žlázy vyprázdnila, musí sobě nos i ústa zakrýti šatem, aby se nezalknul puchem. V domě, ve kterém jsem po nějakou dobu bydlil, pozorovala kuchařka, že jí do sklepa chodí mlsat kočka; i ucpala tedy bedlivě všechny otvory, aby se tam zlodějka více dostati nemohla; v následující noci však slyší přes všechna svá opatření opět ve sklepě podezřelý šramot; vstala tedy a rozzehši svíci šla se podívat, ký ďas tam opět provádí své rejdy. Rozhlednuvši se po sklepě spatřila v jednom koutě

zvíře kočce podobné s lesklými očima, které však nejevilo žádné bázně, klidně čekajíc, co se dít bude; kuchařka dodala si mysli a uchopivši kus dřeva udeřila jím domnělou kočku; v tu chvíli naplnil se celý sklep smradem tak přenáramným, že by se sám satanáš pro něj nemusil hanbiti; aby neomdlela a zápachem se neudusila, utekla polekaná kuchařka tak rychle jak jen mohla, přece to ale odstonala; zásoby pak potravní, chleb, maso, zeleniny, které ve sklepě byly, musily býti vesměs do země zakopány, neboť nebyly k žádné potřebě více.

Činga ví velmi dobře, jakým nebezpečným střelivem je ozbrojena a chová se dle toho; přijde-li kdo na ni z nenadání, nekouše ani neutíká, ale zastaví se klidně, zdvihne ohon a uzná-li toho potřebu, obrátí se zadem ku předu a vystřikne svou voňavku na předmět své nelibosti; jinak je to zvířátko zcela neškodné a na pohled nevinné; veškeré jeho pohyby jsou zdlouhavé; činga neumí ani skákati ani šplhati, nýbrž kráčí neb hopsá s nevalnou rychlostí; v chůzi našlapuje na celé tlapy, křiví hřbet a drží ohon vztýčený, každým okamžikem k ráně jsouc přichystána.

„Můj syn, vypravuje *Siedhof*, našel jedenkráte smradocha a neznaje vlastností jeho ani spůsobu obrany, zabil neb omráčil jej rázem holí a na polo mrtvého přivlekl domů; sotva ale že vstoupil do světnice, naplnila se tato puchem tak hnusným, že všichni, kdož mohli, utekli; služky však, které v domě zůstaly a čistěním oděvu synova se zabývaly, vrhly z ošklivosti jedna za druhou jako o závod; všechno vykuřování a provětrávání prospívalo málo; ještě po čtyrech nedělích bylo cítiti ve světnici ošklivý puch jako po česneku; boty synovy zapáchaly ještě po čtyrech mě-

sících, ačkoliv byly do komína zavěšeny a chlorovou vodou oplakovány; událost tato přihodila se v prosinci a zvíře ošklivé bylo v zahrádě zakopáno; ale ještě v měsíci srpnu roku následujícího mohl každý po zápachu nalézti místo, na němž byla mrtvola jeho zakopána.“

Smrďochové jihoameričtí nedávají se nikterak zastíniti od soujmenovců severních, co se týče jakosti tekutého střeliva. *Azara* nalezl smrďocha v zemi Paraguayské, kde mu vůbec smradlavý pes přezdívají a vypravuje o něm, že se živí hmyzem, červy, drobnými ptačaty a jejich vejci a že je ve dne i v noci stejně čilý; na útěk se nedává ani před člověkem, povahy jsa potměšilé. Jak mile pozoruje, že je pronásledován, zastaví se, zježí srst, zdvihne ohon a čeká, až se mu člověk přiblíží na určitou vzdálenost; pak se rychle obrátí a vypálí svou hnusnou zbraň přímo do tváře. Ani jaguar prý není s to, aby odolal této pekelné střelbě a utíká jako jiná zvířata před hanebným dělostřelcem; lidé i psi mají jej v největší ošklivostí a nemohouce s ním ničeho pořídíti, vyhýbají se mu na sto kroků. I po dvacaterém praní zapáchá ještě šat, jenž byl zvířetem tímto pokálen; pes, na nějž vypustil smrďoch svůj zlořečený louh, smrděl ještě po osmi dnech a po mnohonásobném koupání a otírání hlinou tak hanebně, že nebylo možno vydržeti v jizbě, do které byl přiběhl. *Azara* se domnívá, že je pronikavý smrad ten cítiti na půl anglické míle vzdálenosti.

Přes veškeré tyto krásné vlastnosti platí smrďoch tuzemcům přece za zvíře užitečné; z kožichu jeho dělají si Indiáni pokrývky, které jsou v celé Americe oblíbené, ačkoliv zapáchají nepříliš líbezně. Při lapání smrďochů užívají tu-

zemci následující lsti. Nalezše smrad'ocha dráždí jej dlouhým prutem k vystříknutí smradlavé tekutiny, při čemž se mají dobře na pozoru, aby je nezasáhla; když si zvíře několikrát po sobě žlázy vyprázdnilo, přiskočí Indián obratně k němu, popadne je za ocas a vyzdvihne do výšky; v této poloze nemůže prý smrad'och více střílet a jest tudíž neškodný; jedna řádná rána přes nos učiní pak smradění jeho na vždy konec. Indiáni nepovrhují masem smrad'ochů, ale vyříznuvše z něho opatrně čpavé žlázy, jedí pečené s velikým apetitem; Evropané pak zabivše smrad'ocha nabírají do lahviček jakožto zvláštní vzácnost hnusný obsah jeho žláz, kteréhož pak užívají na místě líhu salmiakového neb vodičky kolínské k oživení nervů; přicházejí-li na někoho mdloby, přičichne k lahvičce a všechna umdlenost zmizí okamžitě; mnozí Američani domnívají se pevně, že tato voňavka může polomrtvého člověka bezpečně k novému životu zkřísiti. Rádi věříme!

V zajetí vyprázdňuje smrad'och žlázy své jen zřídka kdy, neboť se majetník jeho pilně střeží, aby jej nepobouřil a vášně jeho nevzbudil. Svému ošetřovateli přivyká smrad'och brzy a dá si pak od něho lecjakou urážku bez trestu líbiti, ačkoliv zpočátku neustále zadek ku předu obrací a ocas pozdvihuje, aby byl v každém okamžení k výstřelu připraven. Jinak je činga čistoty milovna a dbá bedlivě pořádku ve své kleci; ze sena, které jí do budky bylo vloženo, připravuje si úhledné a pohodlné lůžko a hledí vždy k tomu, aby si je i s celým jeho okolím trusem neb žrádlem neznečistila; po každém žraní utírá si hubu předními nohama velmi pečlivě a stará se o to, aby kožich její byl vždy lesklý a pěkně uhlazený.

Za dne činga spí, majíce tělo do kotouče

svinuté; v noci ale jsou stále čilé a třeba neměly hladu, rejdí a slídí po kleci neunavně. Za pokrm se jim dává maso; malá ptačata jsou jim žrádlem nejmilejším; chutná-li jim dobře, žerou více než žaludek jejich snésti může; hltavost pak jejich bývá tak veliká, že co vyvrhly po chvilce opět pohlcují, což ostatně naši psi také dělávají. Přes mnohé tyto pěkné vlastnosti pochybujeme však přece, že by byl smrad̆och komukoliv společníkem milým, neboť se musí člověk vždy obávati, aby pomazán nebyl vonným balsamem jeho, a aby se mu za prokázaná dobrodiní v špatném rozmaru neodsloužil — ďábelským postříknutím.

Našemu jezevci velice podobný, avšak velikostí těla svého pouze postavy kočičí dosahující je tak zvané *telado* čili jezevec smradlavý, jenž opět ve východní Indii žije a po spůsobu našich jezevců hlavně červy, pondravami a kořínky se živí, jež pazourem i rypákem svým ze země vyhrabává. Také toto zvíře má vedle říti dvě žlázy, jež dle libosti může kruhovitým svalem stlačiti a smrdutý obsah jejich daleko vystříknouti; mok tento, jejž telado jen v největší tísni vypouští, je lepivý a zápach jeho taktéž nesnesitelný; liďé slabší povahy, nemohouce se smradu tomuto vyhnouti, dáví a omdlévají z ošklivosti a indické šelmy dají se ním tak dobře zapuditi jako americký jaguar voňavkou svého sourodáka.

Rosomak. (Obr. 52.)

V severních končinách Evropy, Asie i Ameriky žije zvíře, o kterém se druhdy v knihách vypisovaly prapodivné věci, jež ovšem, jak se později ukázalo, přičísti dlužno hlavně na vrub německé

učenosti. Zvíře to jmenují totiž Švédové a Norové *Fjälfräs*, to je skalní dravec, z čehož Němci učinili *Vielfras*, t. j. mnohožrout čili hltoň. Aby pak nemělo zvíře to jméno své nadarmo, bylo třeba ospravedlniti název všelikými báječnými výmysly. Vypravovalo se o něm, že nalezši zdechlinu, tak dlouho ji pohlcuje, až je jako buben a když nemůže již více žráti, vyhledá si dva těsně vedle sebe stojící stromy, strčí hlavu mezi ně a protahujíc za hlavou nabubřené tělo, vytlačí z něho rázem hojný obsah střev, tak že daleko za stromy vystřikuje; zbaviv se takto všelikých těžkostí, vrací prý se rosomak k mrše a žere s chutí dále; také lidé, kteří nosí na těle kožešinu mnohožrouta, mohou stále jísti a píti, aniž se přesycují; myslivci prý pijí také jeho krev, kteráž s vodou a medem smíšena činí nejvzácnější nápoj při svatebných a posvícenských hodech, proto že hosti po něm mohou píti a jísti jako do důchodů a žádných těžkostí a zlých následků obávati se nemusejí.

Lapiti se mohl mnohožrout velmi snadným způsobem; myslivci položili totiž, kde se zvíře to zdržovalo, veliký kus koňské mršiny a ukryli se na blízku za stromy; potvora ucítila ihned pečeni a nažravši se do sytosti, stěsnala se mezi dva stromy, aby vnitřnostem svým ulehčila; když se takto samovolně chytila, vyskočili myslivci ze svých úkrytů a zabili hltoně bez všelikých nesnází. Od hezkých těchto povídaček uchyluje se ovšem vypravování novějších badatelů v míře velmi značné; má sice rosomak jako ostatní dravci kunovití velmi dobrý apetit, že by se ale zbavoval pohlcených pokrmů způsobem tak nepřirozeným, s pravdou nikterak se nesrovnává; totéž se říci musí o ostatních povídačkách, třebať měly obsah sebe zajímavější.

Rosomak je dravec s huňatým ocasem až 1 metr dlouhý a hustou hnědou srstí pokrytý; postavou svou velice neohrabanou upomíná sice na medvěda, s nímž i na celé tlapy našlapuje, avšak tvarem zubů a pazourů jakož i spůsobem života náleží mezi kuny, podoben jsa nejvíce našemu jezevci, jejž ovšem převyšuje velikostí těla. Obývá v studených, hornatých krajinách, v nichž jsou mu holá, skalnatá návrší milejší než lesnaté pahrbky a stráně nižšího pohoří; v každém případě musí býti krajina pustá a tichá a zabezpečovati jej dostatečnou výživou.

Ačkoliv je rosomak více zvířetem nočním než denním, loudá se přece často za svitu slunečního sem tam po krajině a odpočívá pak buď v sněhu zahrabán, buď v jeskyních skalních aneb i na jiných místech, poskytujících mu vhodný úkryt a dobré přístřeší. Veškeré pohyby jeho jsou neohrabané a váhavé, chůzí svou pak liší se od všech jiných zvířat podobných; rosomak totiž činí samé malé skoky, házeje při nich celým tělem spůsobem přepodivným; stopa jeho ve sněhu záleží pouze v hlubokých jamách, do nichž všemi čtyřmi tlapami zároveň zapadává; spůsobem tímto dostává se i v hlubokém sněhu ku předu a dohoní snadno menší živočichy, kteří v něm obyčejně nemohou z místa; na větší zvířata číhá na větvích nízkých stromů, těsně jsa ku kmenu přitisknut; přiblíží-li se sob na doskok, vrhne se mu z výšky na krk a prokousav hlavní žíly čeká klidně, až se zvěř zakrvácí; co nesežere, zahrabává do sněhu a vrací se pak ku kořisti své tak dlouho, dokud ji úplně neztráví.

Ruský cestovatel a přírodozpytec *Pallas* vypravuje o rosomakovi, že ač je vzhled jeho ospalý a lenivý, umí přece ku podivu obratně a rychle

zvěř loviti; hlavní jeho potravou v letě jsou lumíci a jiné druhy severních myší, jichž prý pohubí do roka veliké množství; lumíci ovšem bývají v některých letech v horách norských tak hojní, že netřeba se mu starati o jinou potravu; také prý sleduje vlky a lišky na honbách v naději, že se mu z jejich kořistí něco na zub dostane; v nedostatku potravy jiné skáče na soby, ano i na losy a nezřídka stávají se ovce, krávy ano i koně jeho kořistí; také sněžné kury čili slípky zahrabané do sněhu umí prý vyslíditi a přepadává je v zimním úkrytu. Myslivci nenávidí rosomaka velice; on jim sežírá v pastech vnady, neb i zvěř v nich lapenou a když zastřelil někdo soba, musí jej bedlivě pod kameny ukrýti, aby mu jej rosomak nenatrhl. Laponcům prý činívá často velikých škod; pomocí svých pazourů dobývá se jim pod střechy a do chalup, odnášeje z nich maso, sýr, sušené ryby, ano i kožešiny, jež z velikého hladu roztrhává a pohlcuje; v zimě bývá ve dne i v noci na nohou a je-li unaven, zahrabává se na krátkou dobu do sněhu, nechává se zaváti a vyspí se pak kdekoliv.

Jak známo, jsou na severu stáda ochočených sobů často jediným majetkem nuzných obyvatelů a zadáví-li rosomak některý kus, stává se chuďasům ztráta tím bolestnější. *Brehm* sám pozoroval jedenkráte rosomaka plazícího se po zemi k stádu sobů, kteří se pásli na rozsáhlé slatině; jsa již na blízku, ukryl se dravec velmi chytře za velikým kamenem, odkud bedlivě stopoval pohyby kusů nejblíže se pasoucích; úkryt, jejž si vyhlédl, byl proti větru položen a v každém ohledu tak vyhlídnut, že si nemohl zvoliti místa lepšího; avšak sklaplo mu přece. Sobové znají totiž velmi dobře spády svého nepřítele a mají se stále na

pozoru, aby nebyli překvapeni; také v tomto případě ucítili dravce blízkého a uprchli okamžitě na druhou stranu; rosomak vida, že se dnes nedá nic více činiti, sebral se z úkrytu svého a s hlavou k zemi sklopenou upláchl dříve, než jsem zase já k výstřelu mohl přijíti; ve značné vzdálenosti jsem ještě pozoroval, kterak prchající dravec učinil skok stranou a uchvátil lumíka, jejž v náhradu za nepodařený útok na vysokou zvěř okamžitě pohltil.

Menší živočichy požírá rosomak celé se srstí i s kostmi, zbytky pak větších zvířat zahrabává v zásobu na druhý den. Samojedi tvrdí, že vyhrabává také lidské mrtvoly z hrobů a časem jimi se živí. Pro všechny tyto necnosti mají severní národové rosomaka ve veliké nenávisti, pronásledujíce ho spůsobem všemožným; kožešina jeho necení se valně, ačkoliv je Kamčadálům zbožím nad jiné vzácnějším; lidé tito věří totiž, že bůh nebeský jen kožešinou touto se odívá a přikládají takto kožím rosomakovým veliké ceny; ženy jejich zejmena velice se pyšní, mohou-li sobě nad uši zavěsiti kusy z kožešiny rosomakové a která kráska Kamčadálská nemůže hlavu svou ozdobiti rosomakem, obarví sobě alespoň kusy kůže potápky severní a zavěsí je nad ušima svými. K tomu podotýká *Steller:* Rosomaci jsou na Kamčatce dosti hojní, ale tuzemci je neumějí loviti a zřídka kdy jen některého ukořistí, jenž náhodou v liščí pasti byl uvázl. Chce-li Eskymák uloviti rosomaka, lehne si před jeho doupětem na břicho a čeká, až dravec vyleze; když se to stalo, vyskočí lovec a zatarasiv kamením otvor doupěte, vyštve na něho smečku svých psů; tito se dávají sice neradi s rosomakem do rvačky, přece jej alespoň zastaví a na některém místě obklíčí; v tomto

okamžení přispíší si lovec a hodiv dravci kličku na krk uškrtí jej konečně často s velikým ještě namáháním.

Rosomak není sice dravec veliký, ale nad míru divoký a silný; v nebezpečenství života brání se zoufale; jeden ohař nepořídí s ním ničehož a často má celá smečka dobrých psů co dělati, aby nad ním zvítězila; nemůže-li rosomak uniknouti, položí se na záda, popadne nejvíce naň dorážejícího psa svými pazoury, strhne ho k sobě a zakousne se mu do krku; tuzemci tvrdí, že se rosomaku i medvědi a vlci vyhybají; zejmena tito štítí prý se ho velice, bezpochyby pro odporný zápach, jejž dravec tento jako tchoř neb smraďoch v tísni vypouští. S člověkem se rosomak nerad pouští do boje a může-li, vyhne se mu nejraději útěkem na strom neb do skal, kamž jej člověk následovati nemůže.

Rosomaci kaňkují se na podzim neb v zimě, v Norvéžsku teprv v lednu; po čtyrech měsících, v dubnu tedy nebo v květnu mívá samice 2—3 mláďata, jež ukrývá v dutém stromě neb v skalním doupěti, připravivši jim dříve lůžko měkké a teplé; nalezti pelech mladých rosomaků není věcí snadnou a stává se pouze náhodou. *Genberg* obdržel svého času mládě rosomakové a ochočil je bez velkých nesnází; za pokrm dával mu maso a mléko a brzy uvykl mladý dravčík pánu svému v té míře, že za ním běhal do polí jako pes; zvíře to bylo neustále činné, zahrávalo si s rozličnými předměty, válelo se v písku, zahrabávalo se do země aneb lezlo na stromy; když mu byly tři měsíce, bránilo se již vydatně proti psům, kteří naň hnali útokem.

„Můj rosomak," vypravuje dále *Genberg*, „nežral více než právě měl zapotřebí a dovolil ve-

přům sdíleti s ním žrádlo, které vlastně jen jemu bylo ustanoveno; psy však netrpěl nikdy okolo sebe a dováděl zle, když mu některý kus večeře chtěl odnesti; byl vůbec povahy více mírné než zuřivé a při tom velice čistoty milovný; zápach nepříjemný vydával jen ve rvačkách se psy, jež bezpochyby smradem chtěl k útěku přinutiti; ve dne obyčejně spával, v noci pak obcházel neustále; pod širým nebem líhal raději než ve své boudě a vyhledával často stín a chlad. Po roce stal se velmi divokým, přece ale zůstal k lidem přítulný; když jedenkráte utekl do lesa, domníval jsem se, že se více nenavrátí; rosomak ale skočiv na sáně staré ženy, která v lese klestí sbírala, dal se od ní dovésti domů. Stářím přibývalo stále více divokosti než moudrosti jeho, přece ale nikdy neprohřešil se proti lidem domácím; chtěl-li ale někdo cizí s ním si žertovati, rozčertil se velice, skřípal zuby a zakousal se vztekle do holi, která nevoli jeho zbudila.“

Rosomak, jenž se choval a tuším až posud chová ve zvěřinci londýnskem, byl také velmi krotký a při tom velmi čilý jako mladý medvěd; přivázán ke kůlu běhal neustále v polokruhu, třepal hlavou a vydával zvuky hrochtavé; měla-li nastati špatná povětrnost, býval mrzutý a durdivý; ačkoliv nejevil velikou rychlost ve svých pohybech, nebylo na něm nikdy pozorovati lenivost neb ospalost; vzezření jeho bylo dosti mírné a krotké; jen když otevřel tlamu, aby ukázal divákům řady svých bílých zubů, bylo viděti, jaká přirozenost v něm se vlastně skrývá. Na strom, který stál v kleci jeho, vylézal dosti často a bylo patrno, že mu tělocvičné kousky, jež na větvích jeho dosti obratně prováděl, činí velikou radost; často skočil beze strachu se značné výšky

na zem, když mu některý divák hodil do klece kousek pečiva, brzy ale vylezl opět na strom aneb se šplhal po mřížích nahoru a dolů; někdy běhal také tryskem v kruhu, čas od času se zastavuje, aby se podíval, nebyl-li mu za odměnu do klece hozen nějaký pamlsek; jevil vůbec dosti velikou pohyblivost a jen když spal, ležel dlouho nepohnutě na jednom místě.

Rosomaci jsou posud ve zvěřincích hostmi velmi vzácnými a tím vysvětluje se nedostatek zpráv dosti obsáhlých a důkladných o šelmě této, jejíž všeliká činnost ve stavu divokém na osamělých skalách je člověku téměř nepřístupna.

Kuna lesní. (Obr. 53.)

„Pane S.," začal jednou hajný *Sochor* s významnou tváří, „něco Vám povím; byl jsem včera vykazovat dříví uhlířům a na zpáteční cestě zašel jsem si k „tvrdé rudě", kde jsem již dávno nebyl; je to, jak víte, místo velmi osamělé a pusté a každý kdo nemusí, vyhne se mu na sto honů; tenkráte ale nevím, co mne tam táhlo. Když tak tiše lesem kráčím, před sebe pohlížeje, spozoruji ve sněhu drobnou stopu. Zpočátku jsem si jí téměř ani náležitě nevšiml, jsa toho domnění, že je to stopa veverčí, ale na jednom místě byly tlapy tak ostře vytlačené, že jsem pozbyl všelikých pochybností; nebyla to stopa veverčí — ta je mnohem menší — ale hádejte čí? Podívejte se takhle vyhlížela: . . . . anebo zase: . . . . "

To hle, Frantíku, pravil jsem sám sobě, není nikdo jiný než ta zpropadená šelma „kuna lesní." Kde se tu vzal ten ďábelský lupič? Nejspíše se sem přistěhoval z revíru radostínského; tam se

jich, jak vím, každoročně několik spraží! Což abychom šli, pane S. dnes odpoledne na to místo ještě jednou se podívat? Je neděle, pěkná obnova a Vy zajisté ničehož nezmeškáte, když se trochu podíváte, jak to v zimě v lese vyhlíží!“

Přijal jsem milerád návrh starého známého a po obědě vydali jsme se na cestu, hajný s puškou na rameně, já s holí v ruce. Blížilo se již k jaru; počasí bylo překrásné, mrzlo sice, ale vzduch se ani nehnul; slunce svítilo jasně, paprsky jeho odrážely se od tisíce tisíců hvězdiček čerstvého sněhu tak ostře, že mi lesk jejich až zrak oslňoval. Byl jsem rád, když jsme konečně vstoupili na kraji lesa do stínu mohutných jedlí a smrků. Ku podivu, jaké se tu nyní rozhostilo hrobové ticho! Tam kde v létě hejna bzučícího hmyzu se štěbetavým ptactvem o závod dovádějí, je nyní úplně mrtvo; nikde hlasu, nikde zvuku, nikde známky života; jen sníh chrupal pod našimi nohama a tu i tam některá větev jedlová si vzdychla, ohybajíc se pod tíží nakupeného na ní sněhu; havran, vrána, strnad i sýkora odstěhovali se blíže k dědinám lidským a jen klikání hladové žluny doletovalo občas k našemu sluchu.

„Dnes je počasí na stopování takových šelem, jako jsou kuny, tak příznivé, že krásnějšího nemůže býti,“ ozval se po chvíli hajný, „a mám pevnou naději, že tu mrchu, vyhřívající se někde na suché haluzi, bezpečně zastihneme.“

„Zastřelil jste kdy již kunu ve svém hájemství?“ tážu se hajného.

„I ano,“ ujal se *Sochor* horlivě slova, „zastřelil, ale ku podivu, podnes mi ta věc nechce vyjíti z hlavy, nikoliv při zvláštní léči, nýbrž při naháňce na srnčí! Jednou na podzim měli jsme panstvu odvesti tři kusy vysoké zvěře. Sehnali

jsme tedy několik honců a několik střelců a zatáhli jsme huštinu pod „vysokým kopcem“, kde se zvěř nejraději zdržovala. Stál jsem tenkráte v pasece, nedaleko lesního přiručího pana N. Sotva že počali honci zdaleka natlačovati, zaslechnu slabé praskání větviček z huštiny vycházející a v domnění, že je to ježek neb veverka, valně jsem si ho nevšímal; v tom však vyrazilo z porostliny zvíře jako kočka veliké a hnalo se asi 30 kroků přede mnou úprkem na druhou stranu do vysokého lesa. Prach a broky, měl jste vidět, jak jsem se vzchopil, když jsem spatřil, že je to stará kuna; mžikem oka byla puška v líci a bác — zahučela rána po lese. Kuna vyletěla do výšky a třepajíc nohama padla za pařez.

„U všech čertů, *Sochore*, přiletěl na mne přírucí všechen vzteklý, co pak jste se zbláznil, že střílíte po veverkách, když čekáme na vysokou!“

Neříkal jsem ničeho, ale nabiv si na novo starou pušku svou, šel jsem na místo, kde střelený dravec poslední kozelec udělal. „Tu, hle je ta veverka, pane N., pravím a vyzdvihnu krvácející kunu za ohon do výše. Měl jsem ji snad nechat uteci?“

„I hrome, to je trefa, v udivení zvolal pan adjunkt, se zářícím okem na pěkného dravce pohlížeje. Ký ďas ji sem zanesl? Bravo, *Sochore*, to byla šťastná rána: Pěkné střelné, dobrá kožešina — škoda jen, že není ještě úplně vybarvená — sám bych vám dal za ni pětku!“

Další jeho výklady přetrhla blízká rána pana polesného a zahnala nás na vykázané stanoviště, kde jsem brzy na to druhou ranou statného srnce porazil.“

„A kde se, prosím Vás, vzala kuna v mladé porostlině?“ tážu se hajného.

„To čert ví," vykládal *Sochor* dále, „ale já ji mám podnes v podezření, že tam číhala na nějaké srnče a že jsme jí netušenou honbou překazili řemeslo. Toho náhledu byl tenkráte také pan polesný a vypravoval mi při té příležitosti o tom, co kuny v lese umí, zvláštní historii, na kterou se podnes pamatuju. „Byl jsem jednou jakožto revírník, tak mi tenkráte povídal, v hájemství řevnickém na čekání; počalo se valně setmívati a já pomalu se chystal na cestu k domovu; v tom uslyším v blízké porostlině srnčí kůzle bolestně zaječeti. Vzchopím se rychle a běžím, co mi nohy stačí, po hlase; sotva jsem vkročil asi na dvacet kroků do mlází, spatřím k nemalému úžasu následující výjev: Srnče již hodně odrostlé zmítalo sebou na všechny strany, skákalo zoufale sem a tam a na krku jeho visela silná kuna; potvora usilovala vší mocí přehrýzti mu hrdlo a srnče hledělo zase všemožným spůsobem s těla ji setřásti, nemohlo však toho docíliti. Běžel jsem mu rychle na pomoc a když jsem byl již tak blízko, že jsem chtěl dravce již již pažbou k zemi sraziti, spozoroval mne teprv a dal se na útěk; střelil jsem po něm, ale byla již tma a v hlavni jsem měl kouli; bezpochyby vyvázla kuna bez trestu, ačkoliv jsem ji později nikdy více v revíru nepozoroval; také kůzle vyvázlo dosti šťastně z pazourů dravčích, neboť jsem ho po této šarvátce několikrát ještě s matkou zahlédl. Tak mi vypravoval starý pan polesný a ten nemíval ve zvyku mluviti mysliveckou latinou."

„Že pak ale," namítám já, „nebránila matka mláděte svého, vždyť pak je známo, že srnka i mnohem větší lišku v podobném případu jak náleží potrestati dovede?"

„To mi tenkráte také napadlo," přisvědčoval

hajný, „ale věc ta dle mého náhledu má se asi takto: Stará srnka, když dravec náhle se stromu na kůzle padne, nemůže naň tak jako na lišku skočiti a předními běhy jej podupati; liška totiž při podobném útoku drží se vždy na zemi, kuna však půdy se ani nedotkne a matka srnčí, aby vlastní mládě k zemi neporazila, neví sobě ani rady ani pomoci a zůstává nečinna. —

Avšak teď již dosti povídání; brzy budeme na místě a mohli bychom dalším hovorem úmysl svůj sami překaziti. Dávejte jen pozor po stromech, zda-li se kde co hne a já budu přihlížeti k zemi, nevypátrám-li někde něco podezřelého.“

Šli jsme nyní tiše volným krokem dále. Hajný slídil po zemi jako zkušený ohař a brzy zakýval na mne prstem, k zemi významně ukazuje. „Vidíte pane, šeptal, tu hle je čerstvě vytlačená stopa a ať mne husa kopne, nevede-li přímo tam hle od starého buku; vždyť jsem si to myslil, že ta zlotřilá šelma nikde jinde nebude míti svou skrýš než tam. Nyní musíme opatrně zašlapovati stopu, aby nás snad později nemátla a při tom půjdeme pozorně ku předu, snad toho čertíka přece vypátráme. Hle — tu stopa přestává! Vizte — toť patrno, — zde hřadovala kuna na jedli. Nepozorujete zde ve sněhu spadané šupinky z kůry jedlové? Teď musíme další stopu hledati po stromech.“

Divil jsem se bystrozraku starého *Sochora* a měl jsem za to, že bude nyní se rozhlížeti po větvích stromů, ale chyba lávky; zkušený lovec nepozdvihl od země ani oka a počal obcházeti do kola jako ohař, jenž ztratil vítr po prchajícím srnci. Konečně se zastavil, zastínil oči dlaní a pohlížel do výšky z jedné větve na druhou, jakoby je počítal. „Hle, tam po té suché větvi soukala

se na vedlejší smrk! Tu shodila trochu sněhu a tam také; hřadovala tedy v tomto směru dále a my se pustíme za ní. Věru dnešní den je k stopování takových šelem jako schválně dělaný; jen aby se vítr nezdvihl — sice máme po radosti.“

Takovým spůsobem dostávali jsme se od stromu k stromu, pořád dále a dále. Starý *Sochor* stopoval zvolna sice, ale bezpečně. Když jsme takto s hlavami stále sehnutými asi hodinu po sněhu na všechny strany slídili, počínala mne celá ta tichá honba jaksi omrzovati, neboť jsem se v duchu již domníval, že všechno naše namáhání bude asi marné. Avšak sklamal jsem se. — *Sochor* měl dobrý nos a ještě lepší — vytrvalost.

Z nenadání objevilo se před zraky našimi divadlo, které celou duši mou mocně upoutalo. Asi 30 kroků vzdálena stála mohutná jedle poněkud o samotě; z hustých její větví proniklo náhle k našemu sluchu úzkostlivé zavrčení veverky; jako bychom tušili, že tam je cíl našeho patrání, obrátili jsme okamžitě zraky své k větvím, z nichž se na zem chumelil hustý sníh. Veveřice zlostně dupajíc vyrazila prudce od kmenu na větev a za ní v úchvatném skoku vyhnala se — kuna. Poznal jsem ji okamžitě a kdyby se mi v prsou nebyl zatajil dech, byl bych radostným překvapením vykřikl. Pohledl jsem na hajného; ten spokojeně zabručel, smekl pušku z ramena a natáhl kohoutek. Znovu zavrčela veverka úzkostlivým hlasem, vyběhla až na samý konec dlouhé větve jedlové a hop — sletěla s rozloženými nohama a rozčepýřeným ohonem s výšky asi 20 metrů na zem. Veverka je zachráněna, myslil jsem si v duchu; tímto odvážlivým skokem unikla na dobro pazourů svého pronásledovatele — ale nebylo tomu tak; s podivu hodnou rozvahou ská-

kala kuna s větve na větev dolů až na zem; veveřice vyšvihla se zatím na blízký smrkový kmen a s úžasným kvapem hnala se opět do výšky; kuna se sice v pronásledování opozdívala, ale bylo viděti, že nemíní ustati v další honbě; brzy byla i ona na pni smrkovém a s podivu hodnou obratností šplhala se po něm nahoru; veverka uklouzla po tenké větvi na druhý smrk — kuna v patách za ní. Opět sletěla drvolezka v zoufalém skoku k zemi; dravec sestupoval, s větve na větev skákaje, za ní. Veverka si pomáhala všemi možnými obraty svého umění, šplhala se šroubovitou čárou po kmenech brzy nahoru, brzy dolů, ubíhala brzy po zemi, brzy po nejtenčích větvičkách, prováděla sáhodlouhé skoky — vše nazmar. Kuna neustávala od dalšího pronásledování a hnala se s nemenším kvapem za svou obětí; ač bylo pozorovati, že nemá té obratnosti a lehkosti jako veverka, sledovala ji přece po všech kmenech a větvích s neustupnou vytrvalostí, ano zdálo se, že přichází čím dále tím více do ohně.

Několik minut trvala již sběsilá honba; já stál jako zkamenělý; srdce mi buchalo úzkostlivým napnutím. Co se dělo v starém *Sochoru*, nevím, ale tolik jsem viděl, že s otevřenými ústy pozoruje neobyčejné divadlo a že mu nemíní učiniti konec, ač již o několik sáhů popošel ku předu. Zatím ochabovala veverka vždy více a více; skoky její s větve na větev stávaly se ponenáhlu kratšími a mdlejšími a když skočila na zem neb ubíhala po kmenu nahoru, bylo viděti, že se často zastavuje, aby si odpočala a nových sil nabrala. Naproti tomu nebylo na kuně pozorovati až posud ani nejmenší unavenosti, ano zdálo se mi, že rychlost a zuřivost její se zdvojnásobují. Ještě jednou pustila se veveřice z vysoké větve k zemi,

ale byl to již více pád než skok, neboť ostala na zemi v sněhu leželi — slabostí nemohla dále.

Bylo po všem. Již se hrnul hladový dravec po kmenu dolů, již se chystal k poslednímu skoku — v tom vyrazilo ze stísněných prsou starého hajného mohutné haló. „Počkej, mrcho zločečená," zařval rozhněvaný lovec, „teď já začnu honbu," a řítil se ku předu. Kuna se zarazila a přitiskla ku větvi, z níž právě ke skoku se strojila; vidouc však člověka rychle se blížícího, po malé chvílce se obrátila a rychlostí blesku vyletěla po pni nahoru mezi větve, kdež se tak skrčila a ku kmenu přitlačila, že našim zrakům úplně zmizelá. Popošel jsem blíže; hajný s puškou obcházel pozorně strom, v jehož větvích se kuna ukryla a hleděl vypátrati skrýš její. Konečně zvolal: „Již ji mám — teď jí buď Pán Bůh milostiv!" Vzav pušku v líc, zamířil. S utajeným dechem čekal jsem na houknutí rány; hajný však na místě výstřelu vzal nataženou jednušku od líce a ohlednuv se po mně se zářícím okem a s bodrou upřímností zvolal: „Pane S., učiňte si potěšení a pojďte si na tu mrchu bouchnouti; sedí tam jako na pekáči a chybíte-li, nic se nestarejte, však ona nám neuteče, znám já její manýry."

S chutí chopím se pušky, přiložím k líci a — bác! Rána vyšla dříve, než jsem měl v úmyslu a broky zafičely ve vzduchu; sníh a uražené větvičky sypaly se se stromu, nikoliv ale kuna, které jsem bezpochyby nezkřivil ani chlupu. Seděla posud za větví ukrytá, majíc jen hlavu povystrčenou a jiskrným zrakem pohlížela na mé pošetilé počínání, aniž se z místa pohnula.

„Jste tuze nedočkavý," usmál se hajný a vzal mi pušku z ruky, již na novo zvolna nabíjel.

„Teď měřte lépe," pravil, nabitou pušku opět do ruky mi strkaje, „aby nám ďas ten neupláchl."

„Nikoliv, nebudu střílet," odvětil jsem určitě, „jsem tuze rozechvěn a nemohu klidně mířit; střílejte jen sám."

Hajný vzal tedy chladně hlavu kuní na mušku a spustil. Rána zahoukla — kuna učinila zběsilý skok a spadla s rozbitou lebkou na zem; v několika okamženích bylo po ní.

„Hurrá," zajásal jsem všechen rozjařen ze skvělého výsledku naší výpravy a přiskočím k ulovenému dravci, jenž z hlavy silně krváceje na sněhu dodělával.

„Nesáhejte po ní," volal na mne hajný výstražně, novou ránu do pušky strkaje, „ten rarach má tuhou náturu a mohl by vás šeredně pošimrat."

„Nemějte starostí," odpovídám, „ten již nikomu neublíží, má hlavu na kusy rozbitou." Hajný přistoupil blíže a vyzdvihl lupiče opatrně za ohon do výšky. Nyní teprv jsme viděli, jak krásná jest kořist naše. Tělo asi 50 centimetrů dlouhé lesklo se jemnou tmavě kaštanovou srstí, zakončeno jsouc prutem asi 28 centimetrů dlouhým, taktéž tmavou huňatou srstí pokrytým; hrdlo se spodní částí krku až mezi přední nohy bylo pěkně světle žluté, nohy byly černohnědé; na hořejším pysku plavého čenichu nalezaly se čtyry řady štětinovitých vousů; mimo to byly podobné chlupy roztroušeny po tvářích čenichu, na bradě, ano až na hrdle; podsada byla po celém těle šedá vyjmouc hrdlo a prouhu po břiše, které byly světle žluté.

„Kdo tuto kožešinu bude nositi na těle, může se jí pochlubit," podotkl jsem, prsty svými hebkou srst rozhrabávaje, „je to nejvzácnější kožich, jenž vyrůstá v našich lesích a za kterýž pražští kožešníci milerádi desítku vyklopí."

Hajný se spokojeně usmál, vytáhl z kapsy šátek, obalil do něho krvácející hlavu, aby se ostatní srst nepotřísnila, a uložil vzácnou kořist do brašny. Měl jsem za to, že se nyní rovnou cestou budeme ubírati k domovu, ale hajný mínil, abychom se šli podívat, kde a jakou měla kuna skrýši. Šli jsme tedy po stopě zpět a tato nás vedla přímo k starému dutému buku, v němž patrně měla kuna obydlí. Hajný obcházel dlouho strom s velikou pozorností, i ačkoliv ani nemukl, měl jsem jej přece v podezření, že pátrá ještě po jedné stopě — po stopě samičky. „Kde je kocour, myslil sobě asi, proč by nemohla býti také kočka?“ Ale sklaplo mu; žádná stopa nevedla více ani k buku ani od něho. S veselou myslí a za čilého hovoru o dnešní honbě vraceli jsme se nyní k domovu.

Druhého dne rozneslo se záhy po vsi, že jsem s hajným *Sochorem* zabil kunu tak velikou jako tele a lidé se chodili houfně dívat na neznámého jim dravce; ti zvědavější by byli také rádi o té mrše něco více se dověděli, než jim hajný mohl povědíti a za tou příčinou přicházeli jeden po druhém ke mně na výzvědy. Abych se vyhnul stálému opakování jedné a téže věci, ohlásil jsem, aby ti, kdo se chtějí o té šelmě obšírnějších věcí dovědíti, přišli v budoucí neděli odpoledne do školy, že tam budu míti s nejvyšším povolením gubernia o té potvoře veřejné kázání. Lidé se mému nápadu zasmáli a dostavili se v hojném počtu k neobyčejné dišputací. Já pak sebrav zatím všechny zkušenosti, které znalci o kunách v knihách zaznamenali, sestavil jsem krátké pojednání, které každý, kdo při té veřejné dišputací u nás nebyl, tuto sobě může přeříkati.

Kuna lesní obývá ve všech lesnatých kraji-

nách severní polokoule naší země a objevuje se až v Řecku, Italii, ve Francouzsku, ano i v Anglicku, kde přece myslivci pasou na každého dravce jako čert na hříšnou duši, a na mnohých jiných místech; čím jsou lesy hustější a osamělejší, tím hojněji zdržují se v nich kuny, které jsou nepřítelkyně všeho lidského hluku. Z Čech přichází do obchodu ročně 1200 kožešin kuních, z čehož je viděti, že jsou tyto šelmy u nás mnohem hojnější, než by se leckdo domnívati mohl.

Různá podnebí, v kterých lesní kuny žijí, mají velikého vlivu na jejich povahu tělesnou. Největší kuny nalézají se ve Švédsku, kde srst jejich je jednou tak dlouhá a hustá jako našich kun, ale nejvíce barvy šedivé; u nás jsou kuny lesní na mnoze žlutohnědé, anyť kuny tyrolské srstí tmavohnědou se vyznačují, podobny jsouce sobolům americkým; kuny italské jsou malé, šedohnědé, pyrenejské (španělské) veliké a silné, barev světlých, kuny řecké jsou velikosti prostřední a tmavě zbarvené.

Třebať ale kuny rozmanitým podnebím tělesně se měnily, povaha jejich duševní zůstává a je všude tatáž; kuna řecká je tentýž krvechtivý lupič jako kuna norská a kdo zná vlastnosti kuny české, zná také mravy a spůsoby kuny španělské. Na celém světě má kuna tutéž dravou povahu jako rys neb kočka divoká a liší se od obou jen tím, že je postavy menší a těla slabšího, ač ne méně pevného a obratného. V umění tělocvičném, totiž v lezení a v skákání po stromech nevyrovná se jí žádný jiný dravec a neumornou silou svou dovede i veverku, tuto mistrni svého umění tak unaviti, že se jí konečně musí podati. Skrýše své mívá nejraději v dutých stromech a jsouc příliš pohodlná, aby sobě vlastní pelech zbudovala, vy-

hledává z nedostatku obydlí jiného dobře ukrytá hnízda dravých ptáků, vran, divokých holubů ano i veverek, v nichž se bez rozpaků zahnízduje. Obyčejně prospí na svém loži celý den a vychází teprv v noci na lup; je-li však místo dosti bezpečné aneb má-li nedostatek potravy, vylézá i za dne ze svého úkrytu, a loví pak vše, co jí na ránu přichází. Žádné zvíře od malé myši až do jednoročního srnce, od ptáčka střízlíčka až k statnému tetřevu není jisto svým životem před tímto lupičem, který vraždí vše, čeho se zmoci může; zajíce přepadává v loži neb na pastvě, veverku honí po stromech ano i vodní myši loví u vody a je-li třeba i v rybníce samém, neboť se vody kuna neštítí; plaveť i pohybuje se v ní s velikou obratností.

Podobným spůsobem jako ssavce rdousí a škrtí kuna veškeré ptactvo; tetřevi, tetřívky, bažanti i holubi mají v kůně největšího nepřítele. Tiše jako stín přikrádá se k místu, na němž v noci hřadují a dříve než se slípka ze svého spánku probudí, sedí jí dravec na zádech a zadáví ji jediným kousnutím do krku. To pak je znakem veliké její dravosti, že se vždy dříve napájí vytekající krví, než se do žrádla dává a že, má-li k tomu příležitost, vždy více vraždí nežli vlastně spotřebovati může. Velmi ráda vyhledává také ptačí hnízda a je jí to stejně vhod, zda-li jsou v nich vejce aneb dospělá mláďata; vejce vypijí a ptačata poškrtí až do posledního, neušetřujíc ničeho, jen aby své krvechtivosti zadost učinila. Také neopovrhuje jahodami, které po zemi rostou a žere hrušky, třešně a slívy, jsou-li jen zralé a chutné. Počíná-li ji v lese sužovati nedostatek potravy, stává se odvážlivější, vnikajíc nezřídka i do příbytků lidských a běda

kurníku neb holubníku, do kteréhož se vloupala! Vše co zachvátiti může, zadáví a poškrtí a často již zničila celý kurník za jedinou noc, neodnesši více než jedinou slepici. Věru, naše drůbež nemá většího nepřítele než je kuna tato s celým zlopověstným plemenem svého příbuzenstva.

Kuny lesní kaňkují se obyčejně v druhé polovici ledna a na počátku února. V té době toulají se daleko široko a obyčejně se jich setkává několik při jedné samici. Prskajíce a vrčíce prohánějí se pak žárliví kocouři po stromích a zakousávají se v krvavých rvačkách tak vztekle jeden do druhého, že se až na zem se stromů kutálejí. Samička zdá se míti veliké zalíbení v zápasech na počest její provozovaných; alespoň odpuzuje zamilované zlostníky dlouho od sebe, než se konečně nejsilnějšímu z nich podává.

Po devíti nedělích, tedy ke konci měsíce března neb na začátku dubna vrhá kuna buď v dutém stromě neb v hnízdu veverčím, jež mechem a lišejníky vystlala, 3—4 mladé, jimž se otevírají oči teprv po 10—14 dnech. O svou havět pečuje s velikou láskou a nerada vzdaluje se příliš hnízda svého. Po několika nedělích vyvádí již malé čertíky z doupěte na světlo denní, cvičíc je v prvních počátcích vyššího tělocviku. Malá kuňata jsou velmi vtipná a brzy honí se po větvích stromů s podivuhodnou jistotou a obratností; netrvá to dlouho a mladí dravčíci znají každý strom a každou skrýši v celém okolí a jak mile zavzní výstražný hlas matčin, zmizí okamžitě, jako by se byla země pod nimi propadla. Přece ale byly již častěji mladé kuny z hnízda vybrány a od lidí ochočeny; shledalo se, že se dají zpočátku mlékem a chlebem, později pak potravou masitou velmi dobře vyživiti a odchovati, jsouce zvířátka

hravá a velmi spůsobná, ačkoliv neztrácejí nikdy úplně přirozené své divokosti. Učitel *Lenz*, jenž také mladou kunu v domě svém odchoval, vypravuje o ní následovně:

„Dne 29. ledna obdržel jsem od p. lesního *Bergra* mladou kunu lesní, která téhož dne byla z dutého stromu vybrána. Zvířátko toto nemělo posud ani velikosti německé myši a veškeré pohyby jeho byly zdlouhavé; neustále hledělo jen zalezti do díry, a hrabalo také, aby si nějaký pelech udělalo; z počátku kousalo jako křeček na všechny strany, brzy ale se mírnilo, krotlo a konečně ochočilo se úplně. Teplé mléko, jež jsem mu podal, pilo bez ostýchání a po několika hodinách žralo i housku, v mléce rozmočenou. Druhého dne dal jsem milému kuněti k snídani žábu; to však ač hladovo, nechtělo o studenou pečeni ani zubem zavaditi; hodil jsem mu tedy živého vrabce v domnění, že se ho také nedotkne, ale zmýlil jsem se. Malý divoch sotva vrabce shledl, již ho také popadl a sežral i s peřím; totéž učinil s druhým i třetím vrabčákem.

Čtvrtého dne nechal jsem zajatce svého o hladu a dal jsem mu napotom do klece žábu, ještěrku a slepýše; kuně je však všechny tří nepoctilo ani pohledem, ač se zajisté žaludek jeho svíral hladem; také mladého havrana nechalo na pokoji a slídilo jen po malých ptačatech. Z toho jsem nabyl přesvědčení, že stará kuna krmí mláďata svá jen drobnými ptáky, jichž zajisté spotřebuje valné množství.

Ač byla kuna moje ještě velice mladá, měla přece již velikou péči o čistotu své klece a zanášela trus svůj vždy bedlivě jen do jednoho kouta, což jsem jen u několika málo jiných zvířat pozoroval. V noci šestého dne vyklouzl můj

zajatec ze svého vězení a zaškrtil poštolku na hnízdu sedící, utrhl jí hlavu, sežrav krk a část prsou.

Ponenáhlu zkoušel jsem jeho apetit rozličným spůsobem; shledal jsem ale vždy, že dává malým ptákům přednost před všelikým jiným žrádlem. Masa rybího nežral, maso králíků, křečků, myší velmi rád, přece ale ne v té míře jako maso mladých ptačat; touto svou choutkou lišil se značně od tchoře a lišky, kterým bývá maso drobných ssavců pokrmem nejmilejším; později žrával také jahody, třešně a jiné ovoce; nejméně mu chutnaly angrešt a borůvky, za to ale tím více pupy (vajíčka) mravenčí, ač je náležitě neztrávil. Mladým kočkám rád lámal vazy a žral také maso jejich; vejci neopovrhoval, ač mu nebyla tak milá jako mladí ptáci.

Již jako nedospělé mládě projevoval zásadu, nedávati milost žádnému zvířeti, které mu mohlo za potravu sloužiti; byl-li můj divoch úplně sytý, zahrával si se svou kořistí třeba po celou hodinu; největší kratochvíli míval však s mladými křečky. Jak mile jsem mu některého do klece pustil, obskakoval ho jako posedlý a fal jej brzy pravou, brzy levou tlapou do tváře, všeliké jiné bujné kousky s founivým zlostníkem prováděje. Byl-li ale hladový, nedělal s ním pražádných okolků, ale sežral jej i s kožichem rozdrtiv dříve lebku jeho.

Když kuna má dospěla do tří čtvrtin své přirozené velikosti a stále velikou žravost na jevo dávala, učinil jsem s ní opět několik pokusů. Především dal jsem jí do klece slepýše, abych viděl, jak asi v divokém stavu kuny k plazu tomu se chovají. Ač byla kuna moje velice hladová a tudíž velmi žravá, blížila se přec jen zvolna a opatrně k podezřelému slepýši a odskočila vždy

polekaná, kdykoliv tento tělem pohnul; bylo patrno, že mu nedůvěřuje a proto netroufala si za hlavu jej popadnouti; teprv po dvou hodinách, když nabyla úplné jistoty o neškodnosti jeho, skočila mu odhodlaně na krk a rozdrtivši hlavu jeho sežírala jej pomalu, s patrným sice uspokojením, s nevelikým však apetitem.

Také před užovkou měla kuna tato značný rešpekt a bála se jí opravdově; teprv po dlouhém otálení a když se byla o neškodnosti její úplně přesvědčila, zlámala jí vaz, což se poprvé stalo teprv třetího dne; zabitou užovku nechala ležeti, masa jejího se ani nedotknuvši; ještěrky bála se také, ač ne v té míře jako užovky a když některou zadávila, sežrala ji bez rozpaků Ze všech těchto pokusů jsem poznal, že kuna dle přirozenosti své není hadům nebezpečná, neboť se vždy statečnost její před těmito plazy scvrkla až k neuvěření; za to ale prokazovala v boji se zvířátky, jichž se báti nemusila aneb jejichž maso jí dobře zavánělo, povždy velikou statečnost. Bývala to po každé pěkná podívaná, když jsem jí do klece strčil silného křečka neb velikou krysu. Bez rozmýšlení vrhla se milá kuna do boje; popadla prskajícího hlodavce všemi čtyřmi tlapami a obracela jej pod sebou takovou rychlostí, že nebylo možno lidskému zraku stopovati jejich pohyby; obyčejně povstal mezi oběma zápasníky takový chumel, že nebylo viděti, kdo vítězí a kdo podléhá; konečně vyskočila kuna do výšky držíc křečka za hrdlo, načež nepopustila dříve, dokud jevil tento nejmenší známky života.

Jedenkráte jsem měl zvlášť hlučné divadlo; pustil jsem totiž ke kuně statečného kohouta; hladové kuně zajiskřily se černé oči neobyčejným ohněm, kohout shlednuv dravce rozčepýřil se jako

krocan, ale dříve ještě než se k nastávajícímu boji náležitě mohl přichystati, seděla mu již kuna na hrdle; nastal veliký hlomoz a ryk; kohout třískal křídly ze všech sil, bránil se nohama jako vzteklý, činil co mohl, avšak kuny se zbaviti nemohl; tato mu visela stále jako pijavka na hrdle a setřásti ji s těla nebylo možno. V následujícím okamžení váleli se oba soupeři v divokém víru po zemi a zahalili se hustým mrakem prachu a smeti; vřava tato však netrvala dlouho; pohyby kohoutí počínaly ochabovati a po malé chvíli bylo po všem; statečný ochrance kurníku ležel s roztaženými křídly a krvácejícím krkem na zemi a nezakokrhal již nikdy více.

Dokud byla kuna moje mladá, zahrávala si ráda s člověkem, byvši k laškování vybídnuta; později ale, když dospívala, nebylo rádno dávati se s ní do žertů; mělať ošklivý zvyk zakousnouti se do všeho, třeba bez úmyslu zlého tak upřímně, že mi často ostré její špičáky projely i skrz tlusté kožené rukavice až do masa, za kterézto žerty, jak patrno, brzy jsem se slušně poděkoval. Nějakou zvláštní přízeň neb lásku nejevila kuna tato nikdy ke mně, neukazovala však také žádného nepřátelství, když jsem jí nečinil ničehož proti srsti; z černých očí její plál však vždy oheň boje a krvechtivosti a k nějakému boji nebylo třeba dvakráte ji vybízeti. Když ležela ve svém hnízdu nasycena a spokojena, bývalo slyšeti z útrob její déle trvající, bublavé hrčení; v zlosti pak vrčívala dosti hlasitě.“

K těmto zkušenostem *Lenzovým* přidává *Brehm* následující událost, kteráž ukazuje, jak laskavě se kuny chovají k nejbližším svým příbuzným.

„Měl jsem ve zvěřinci dvě pěkné lesní kuny. Klec jejich byla dosti prostranná a proto jsem se

domníval, že tam alespoň prozatím mohu umístiti nového hosta, blízkého příbuzného obou kun, totiž tchoře. Pustiv jej do klece, očekával jsem, že bude přátelsky uvítán a pohostěn, ale klamal jsem se; neočekávaná tato návštěva nebyla kunám nikterak vhod a na místě přátelského pozdravení vylezly obě na nejvyšší vrchol okleštěného stromu, odkud s jiskřícíma očima bázlivě pozorovaly počínání příchozího tchoře; všetečnost a krvechtivost jejich zvítězily však brzy nad prvním leknutím. Po chvílce slezly kuny opět dolů a přiblížily se k hostu svému; očenichavše jej daly mu na uvítanou každá přední tlapou ránu do těla; tchoř uskočil a obě kuny daly se taktéž na útěk; brzy ale přiblížily se k tchoři na novo, novými pohlavky jej poctívajíce; tento však neměl mnoho chuti a snad i také kuráže ke rvačce, což když kuny spozorovaly, ihned změnily svou taktiku. Jako na znamení vjely obě zároveň příbuznému svému do srsti a sice tam, kde byl nejlehtivější, totiž na krku; když se mu však obě do hrdla zakousnouti nemohly, upustila jedna od boje a hleděla s napnutostí na zápas, jenž se nyní mezi oběma soupeři ve veliké zuřivosti rozvinul. Tchoř vida, že mu jde o kožich a nejsa v podobných rvačkách nováčkem, bránil se statečně; brzy váleli se oba rváči, jeden do druhého zažráni, jako klubko po zemi a nebylo možno poznati, který bude s kterého. Po chvílce se mela utišila a zdálo se, že je vítězství na straně kuny; tchoř byl vespod a nemohl se hnouti; okamžení toho použila také druhá kuna a zakousla se tchoři do zadku; tím byl boj rozhodnut, neboť nebylo více pochybnosti, že je po tchoři veta. V tomto okamžení však, jako na komando, odskočily obě kuny zároveň a upustivše od boje jako omámené sem a tam se

potácely; tchoř utíkal a pronikavý smrad, jenž také můj nos zasáhl, byl mi znamením, že statečný smrad'och vzal útočiště k poslední své zbrani; kterak tato na kuny účinkovala, zda-li je jen omamovala neb jen dusila, zůstalo nerozhodnuto; tolik ale bylo jisto, že frkajíce a po čerstvém vzduchu lapajíce do rvačky více se nepouštěly a smradlého tchoře nikdy více neznepokojovaly.“

Ze všeho toho je viděti, že jsou kuny dravci velice urputní a že neušetří ve své krvechtivosti ani nejbližších svých příbuzných. Vyjmouce lišku nemáme u nás šelmy, která by chovu zvěře lesní i polní v té míře škodila, jako kuna lesní; proto také pronásledují myslivci dravce toho všemi možnými prostředky, nehledě k tomu, že se ulovením jeho dostává šťastnému lovci také pěkné kožešiny. Přes to všechno nepodařilo se však posud téměř nikde úplné vyhubení tohoto lupiče; chytrost, obratnost a neobyčejná ostražitost chrání jej jako lišku dostatečně před všelikými nepřátely a není naděje, že tak snadno z velikých lesů bude vypuzen, ačkoliv není nikde hojný. Pozorný myslivec zastihne náhodou někdy kunu číhající na větvi a může ji pak snadno sraziti dolů, neboť v případu tomto nerada se hne z místa, hledíc jen přitlačiti se ku kmenu v domnění, že spozorována nebyla; chybí-li se střelec cíle, může opět pokojně nabíti pušku, kuna se nehne a nemá-li myslivec zbraň při sobě, může prý na hůl zavěsiti klobouk s kusem oděvu a dojíti si domů pro ručnici; kuna prý po celý den ostane na témž místě, upřeně pohlížejíc na zavěšeného hastrošc. Zalehla-li kuna v dutém stromě, dává se tento poraziti a není-li to věcí možnou, musí se šelma buď tlučením vyplašiti neb kouřem vypuditi, načež se při výskoku zastřelí.

Kuny lapají se také do berlínských a talířových želez, jakož i do tlučeк, pastí neb sklopců. Železa i tlučky nutno natříti máslem a navnaditi opatrně, aby kuna lesť nespozorovala; za vnadidlo užívá se zabitých ptáků, kusů zvěřiny aneb v másle pečených slanečků; také se dává za vnadu kus chleba smaženého na másle a medu, posypaného silně vonícím kafrem.

Kuna skalní.

Kuna skalní je roztomilá sestřička kuny lesní; také se jedna druhé podobá jako vejce vejci; o něco menší je kuna skalní, ač ne o mnoho, a nohy má ještě kratší než kuna lesní; kožich její barvy kaštanové bývá sice v zimní době také pěkný a lesklý, ale tak dlouhý, hustý a jemný jako spratek lesní její sestřičky nikdy není; nejlépe rozeznávají se oba dravci dle skvrn na hrdle a na prsou; u kuny lesní, jak již víme, jsou tyto skvrny žluté u kuny skalní bílé.

Kuna skalní miluje společnost lidskou, ač jen do jisté míry; nejpříhodnějším obydlím jsou jí stará hospodářská stavení, roztrhané stodoly, kolny a stáje, plné děr a myší, vrabčích hnízd a netopýrů; stojí-li o samotě neb blíže lesů a skal a hemží-li se v nich hojnost drůbeže, tím lépe; kuna tato není vybíravá a není-li zbytí, spokojí se také vykrmeným kuřetem neb křehkým holoubětem.

Horské vesnice ležící uprostřed polí mezi rozsáhlými lesy, rozlehlé dvory s netečným hospodářem a nedbalou čeledí jsou jejím rájem, neboť ona nemá ráda, když si člověk k vůli ní činí nějaké nepříležitosti a spůsobuje zbytečná vydání,

ku př. na prach a broky, neb když pro ni klidného spánku si nedopřeje; proto také se vzdaluje velikých měst a čilých osad, v nichž obývají lidé příliš všetečni a kde lecjaký nezbeda umí zacházeti s bouchačkou, jejíž šeredný hlomoz je jemnému sluchu jejímu velice odporný; též všeliké hloupé pasti, železa neb tlučky má v náramné ošklivosti, neboť se takové tretky pranic nesrovnávají s heslem „svoboda a volnosť“ a ruší velice poklid její a spokojenost domácí.

Mravné chování kuny skalní je tak chvalitebné jako její nejbližší příbuzné; i ona je chytrá, lstivá a krvechtivá, v čas potřeby i odvážlivá a velmi statečná; povídá se sice o ní, že prý někdy překvapena jsouc neočekávaným nebezpečím ztrácí rozum v té míře, že domnívá se býti v bezpečnosti, jen když hlavu má v díře ukrytou, ale to jsou zajisté jen holé pomluvy, nezasluhující pražádné víry; my můžeme vydati pravdě svědectví, že se kuna skalní v nebezpečí drží jak náleží statečně a že v příčině vlastní obrany i člověku skáče do tváře neb do očí; ona neštítí se skoku s vrcholů stromů neb se hřebenů střech na zem a jen tlapkami otřásá, když prudce dopadla tvrdé půdy. Z gymnastiky by jí každý profesor skákavého umění mohl dáti známku výtečnou, neboť jest obratná a čilá, ohebná jako vrba a pružná jako spruha; ona se plazí po zemi jako had, šplhá po stromech jako veverka, protáhne se skrz každou skulinu a plave ve vodě s velikou lehkostí; člověk věru, kdyby nebyl taková lakomá držgrešle, měl by míti radost z této dokonalosti a vysoce si toho vážiti, že takové zvíře chová k němu náklonnost a že přitulivši se k němu oživuje alespoň trochu pustou samotu osiřelých kolen a špýcharů.

Jaká to na příklad rozkoš, očím, uším i srdci

milé divadlo, když v tiché jarní noci na střeše jeho obydlí asi půl tuctu kun se sejde k večernímu besedování; koncerty, jež při takovýchto příležitostech provozují, bývají skoro ještě krásnější, nežli dýchánky zamilovaných kocourů. Jakého tu dojemného a nadšeného mňoukání, bručení, vrčení a vřískání; diškanty, tenory, alty i basy střídají a doplňují se na vzájem v nejsladší melodie; brzy bručí nejstarší kuňák velebné solo, brzy mňoukají dva bratříčkové rozkošné duetto, brzy konečně vřískají čtyři junáci jako o závod veselé quartetto; a jsou-li solisté zpěvem unaveni, spěje jim celý sbor ctěných spolubratrů ku pomoci, z nichž ječí jeden milostněji než druhý, jsouce všickni rozechvěni stejnou touhou a rozohněni stejným plamenem horoucí lásky. Věru člověk, jenž zívaje se válí na měkkém lůžku, nemůže si přáti líbeznější ukolebavky!

Taková zastaveníčka strojí samci obyčejně ku konci měsíce února neb na počátku března svým milostenkám na počest a k oslavení; a poněvadž bývají mladší vrstevníci v projevování svých citů prudší a náruživější, náležitého taktu se nedržíce, musí je starší muzikanti držeti na uzdě, což se děje nejbezpečněji notnými štulci za uši neb řádným kousnutím do chřtánu, při kterýchžto vzájemných důtkách líbeznost hlasů tím dokonaleji se rozvinuje; pořád hustěji a urputněji lítají facky a klofce na všechny strany — harmonie přechází v dissonance — pořád zuřivěji šermují kapelní mistrové svými tlapami a celá serenada končí se tou nejkrásnější rvačkou, která kdy na střeše staré stodoly se může strhnouti. Když je bitva nejtužší a vřískání nejhlučnější, vyskočí mladá kuna z díry ve štítu a volným krokem ubíhá po hřebenu střechy na druhou stranu; všichni zápasníci, zanechavše

rvačky hrnou se za ní, avšak jen tomu nejobratnějšímu podaří se vklouznouti za milostnou nevěstou do úkrytu tajného; ostatní soupeřové sklamanou nadějí tím více rozvzteklení vjedou si znova do kožichů a tak důkladně si je hřebelcují, že z nich cucky na všechny strany lítají. Konec konců bývá, že nejsilnější rváč a muzikant, zahnav celý sbor ku všem všudy železům a pastem, sám všecek na těle jsa rozedrán, béře sladkou odměnu za vítězství perně dobyté.

Jen krátkou dobu žije samička ve společnosti svého ženicha, načež zapudivši vyvolence ztýraného, počne připravovati hnízdo pro své potomky. Na místě co možná ukrytém uchystává ze slámy, sena, peří a své vlny pelech, v němž se jí v dubnu neb květnu vylíhne 3—5 mláďat, jichž si hledí s velikou pečlivostí. Sotva že se jim oči otevrou, navádí je k opatrnosti, lsti a dravosti a cvičí je ve všech obratech těla, v nichž sama je dokonalou mistrní. V této době pronásleduje a loví veškeré živočišstvo, jež zachvátiti může, s bezohlednou zuřivostí; nucena jsouc zaopatřovati třeba patero hladových žaludků, podhrabává kurníky a vdírá se do holubníků, kdež spůsobuje spousty často šeredné. Vedle kuřat hubí také myši, krysy, králíky, po polích loví skřivany, křepelky, koroptve i mladé zajíčky a může-li do lesa, též veverky a plazy; vejce slepičí jsou jí vždy vítanou lahůdkou a buď je vypijí na místě aneb odnáší pod bradou do svého pelechu; dobře jsouc vědoma, že smíšená potrava každému svědčí nejlépe, pojídá také jahody, třešně, švestky, hrušky a v zimě třeba kyselé řeřabiny, není-li právě na zub nic kloudnějšího.

Mladé kuny jsou z počátku tvorové velice pitomí a málomocní; ještě v třetím měsíci kojí je

matka a stará se o jejich potřeby; cítí-li blíže hnízda svého neplechu, odnáší je v noci na místa jiná a počíná si vůbec velice opatrně a prozřetelně.

Jistý pozorovatel měl náhodou příležitost státi se očitým svědkem noční vycházky staré kuny s mladými. Asi 15 stop vysoká zeď přiléhala k nízké stodole, v níž se zahnízdila kuní rodina, záležející z pěti členů. Nejdříve vyklouzla z díry ve střeše stará kuna, opatrně se na všechny strany ohlížejíc a vítr sbírajíc; nespozorovavši nic podezřelého, učinila několik kroků ku předu a zůstala pak tiše seděti. Uplynula asi minuta, než se první mládě z díry vyšinulo a k ní se přitulilo, za ním přiběhlo rychle druhé, třetí a čtvrté kuně. Teď se stará ponenáhlu zdvihla a skočila dolů na zeď, mláďata sledovala ji v rychlém skoku za sebou. Náhle zmizela kuna a bylo slyšeti, že skočila ze zdi na zem; kuňata natahovala krky, jsouce patrně v rozpacích, co by si počíti měla; konečně se rozhodla následovati matku na pevnou půdu; neučinila však skok přímo dolů, nýbrž použila k sestoupení topole ke zdi přilehajícího; sotva se však octla na zemi, vyskočila stará opět na bezový keř a vyšvihla se po něm na zeď; mladé kuny za ní, každá bystrým okem vyhledávajíc větev, po které by se nejsnáze nahoru dostala; šlo to ku podivu rychle; sotva však byla celá havěť pohromadě, hop, byla matka již zase na topoli, kamž mladé bez obtíže se také dostaly; nyní to šlo nahoru a zase dolů, z topole na střechu, se střechy na zeď, se zdi na zem s rychlostí tak úžasnou, že jsem sotva očima mohl stačiti. Malí dravčíci stávali se každým okamžikem hbitějšími a odvážlivějšími; pořád méně se rozpakovali, majíce učiniti nějaký krkolomný skok a pokroky, jež před očima mými činili, byly věru úžasné. Již nelezli na topol,

chtíce se dostati se zdi na zem, ale jako hroudy padali dolů, kutalejíce se v prachu a než jsem se ohledl, byli již zase na střeše. Nabaživ se vzácného divadla, tleskl jsem rukou do dlaně; jako blesk zmizela celá havěť, aniž jsem vlastně věděl, kam se poděla a nikdy nespatřil jsem ji na tom místě více.

Kuna, kterou *Lenz* choval ve své menažerii, kojila své mládě zcela veřejně, zvědavých cizinců nic sobě nevšímajíc; synáček její zavříškal často hlasitě, když byl hladov aneb když se mu něco nelíbilo; zapáchal silně pížmem, čehož na matce jeho pozorovati nebylo; když dospěl k plnému vzrůstu, čpěl obyčejně tak nesnesitelně, že nebylo možno člověku ve světnici vydržeti.

Často byly již mladé kuny z hnízda vybrány a kočce po odejmutí vlastních kořat podloženy; tato je bez rozpaků přijala za své, veškerou péči mateřskou jim věnujíc a o ně se starajíc; mladé kuny, takto v domácnosti odchované bývají velmi krotké, běhají po domě jako kořata a nepomýšlejí nikdy na útěk; v dovádění a hraní jsou neunavné; obratnost jejich a svižnost v pohybech nelze vypsati, vedou-li si hodně rozpustile, není možno v divokém jejich víření rozeznati, kde hlava jest a kde ohon. Avšak svému ošetřovateli spůsobují přec jen mnoho mrzutostí; třeba byla na pohled divokost jejich úplně zmizela, chuť k vraždění a lapání kuřat neztrácí se nikdy a roste čím dále tím více, tak že dospělé kuny brávají smutným spůsobem za své. I stará kuna, byvši chycena, dá se v jisté míře ochočiti.

Jedenkráte vyhnalo několik psů kunu ze stodoly na planinu. Kuna hleděla všemožnou lstí uniknouti svým pronásledovatelům avšak bez úspěchu; tito jí byli stále v patách a zahnali ji

konečně na kraj ohromné propasti skalní. Kuna se všech stran jsouc obklíčena nerozmýšlela se dlouho a vrhla se krkolomným skokem do hlubiny; padla nešťastně, neboť sedlák, který oklikami dolů sestoupil, nalezl ji na skále mrtvou. Pln radosti, že se mu neočekávaným způsobem podařilo kunu uloviti, popadl ji bez rozpaků a počal ohmatávati, zdali kožich neutrpěl nárazem přílišného porušení; shledav pak, že spratek bude bez vady, jal se milé kuně s velikou pečlivostí rozcuchanou srst na těle uhlazovati; tato však procitnuvši náhle z mdlob odměnila laskavost jeho notným kousnutím do prstů; sedlák se sice ulekl, ale kunu nepustil, ač mu ještě několik ran do ruky byla zasadila. Přišed domů ubytoval ji ve veliké kleci a ochočil po krátké době uzdravenou šelmu v té míře, že mu chytala myši po domě jako kočka. V stáji, kamž ji později na noc zavírali, nejen zapomněla na svobodu bývalou, nýbrž uzavřela i nové přátelství a to — s koněm; obyčejně, když byl valach doma, seděla mu na hlavě neb na zádech, vrčíc na každého, jenž se blížil příteli jejímu; tento zdál se býti s přízní malého dravce velice spokojen, neboť mu dovolil dle libosti rejditi a skákati po těle svém. Přátelský tento poměr udržel se až do smrti kuny, která nemohouc ovšem zanechati všelikých kousků loupežných, zahynula konečně v železech od souseda kladených.

Kuna skalní, která jako kuna lesní, po celém téměř světě je rozšířena, střílí se buď za světlých nocí na čekání, neb se za dne vyhání hlomozem na střechy aneb konečně se lapá do všelikých pastí.

Tchoř. (Obr. 54.)

„Do třetice všeho dobrého," říkávají u nás; k spolku obou kun náleží co třetí kolega a věrný soudruh stejně milý a vzácný tchoř; všichni tito lupičové jsou urputníci divocí, potměšilí, zlostní a krvechtiví; všichni tři mají dlouhé tenké tělo, lehkou, skákavou chůzi, velmi dobrý zrak, čich a sluch, jasné a bystré oko jakož i pěknou, měkkou a hustou srst; kožešina jejich je mnohem ušlechtilejší než dravčí jejich povaha.

Tchoř je sice o něco menší než obě kuny, ale ve vlastnostech ostatních shoduje se s nimi v značné míře; tělo jeho půl metru dlouhé zdá se býti poněkud hranaté a méně pružné, ve skutečnosti však jsou pohyby jeho obratné, rychlé a jisté; on neleze, neskáče a nešplhá po stromích s takovou dokonalostí jako kuna lesní a skalní, ale za to hrabe, plove a potápí se výborně; tchoř je sice dravec lstivý, úskočný, nesmírně ostražitý a nedůvěřlivý, ale takovou nenasytnou krvechtivost jako jeho příbuzní nedává přece nikdy na jevo. Dostane-li se do kurníku, vypíjí často jen vejce a odnáší pouze jen jednu slepici, anať kuna, jak známo, nejraději celý kurník zadáví, nechávajíc usmrcenou drůbež ležeti; také se vypravuje o tchoři, že z opatrnosti nikdy neloupí v nejbližším svém okolí a že se drůbeže, s kterou pod jednou střechou bydlí, ani nedotkne ze strachu, aby sebe svým lupičstvím v stavení záhy neprozradil.

V létě toulá se tchoř nejraději po polích a lesích, zahnizďuje se brzy v obilí neb v hustém křoví, brzy zase v starých doupatech liščích a jezevčích, v rozličných děrách polních, od křečků neb syslů vyhrabaných; tchoř je chytrák pohodlný, jenž se sám velmi nerad namáhá; cizí brloh ho-

tový, třebať méně pohodlný, je mu stokráte milejší, než díra vlastní nohou pracně vyhrabaná; jen tenkráte, když není jiné pomoci, dává se sám do práce a upravuje si pohodlné hnízdo buď v dutém stromě neb pod starým pařezem; zříceniny hradů neb jiných budov lidských, zejmena jsou-li blízko polí, potoků a rybníků, dřevěné mosty trámové, skály s četnými slujemi poskytují mu vždy bezpečné a vítané útočiště. Tchoř je hlava výborná; on se umí vždy velmi snadně přispůsobiti rozličným poměrům místním, jen když mu slibují hojnost potravy; polní myši, syslové, krtci a křečkové bývají obyčejnou jeho kořistí, a však hnízda ptačí s vejci neb mladými jsou mu vždy pochoutkou milejší; nalezne-li spícího jeřábka, tetřívka neb skřivana, chutnou křepelku neb vykrmenou koroptev, neušetří jich zajisté nikdy; v nouzi béře však také za vděk žabami, ještěrkami, mloky, slepýši, úžovkami ano i zmijemi, jež sežírá i s jedovatými zuby; z uštknutí jejich dělá si tak málo jako obrněný ježek.

V zimě, když ptactvo odtáhlo a malí hlodavci k dlouhému spánku se uklidili, stěhuje se tchoř také, nikoliv ale na jih, nýbrž blíže k obydlím lidským, v nichž je vždy hostem velevítaným; tchoř také, dobře jsa si vědom této prožluklé přízně lidské, nečiní se svým stěhováním z letního bytu do zimní residence mnoho zbytečného hluku, ale ve své skrovnosti spokojuje se s každou děrou pod krovem ve stodole, chlévě neb kolně, kteráž jej uchraňuje dostatečně větru a mrazu. V této kruté době pytlačívá v kurnících a holubnících, ale jen mimořádně; hlavní jeho honba zanáší se, k jeho chvále budiž to zaznamenáno, hubením a pronásledováním oněch živočichů, kteří vlastně náleží do revíru kočičího; tchoř zajisté podáví za

zimu takové množství myší a krys, že hospodář, který má kurníky a holubníky náležitě opatřeny, s činností jeho úplně může býti spokojen. Z té příčiny také šetří v některých krajinách lidé tchoře, přejíce mu přístřeší, velíce prý zaslouženého pro užitek, jejž hospodářství přináší; i tenkráte, když se tchoř dopustil v kurníku skutečné loupeže, nechtějí naň připustiti žádné viny, pravíce, že to nebyl domácí tchoř, jenž vraždu tu spáchal, ale cizí tchoř, neb kuna, jež se do stavení vedrali, aby domácímu příteli ostudu způsobili. *Lenz* ostatně bez žertu a upřímně radí lesníkům nezabíjeti tchořů na polích a lesích, ale šetřiti jich co možná pro veliké jejich zásluhy, jichž sobě hubením myší, křečků, syslů a jedovatých hadů v pravdě dobývají. Je-li v zimní době počasí mírné, vybíhá tchoř v noci ze svého úkrytu na pole, kdež loví hraboše a krtky, vyhrabává křečky jakož i hnízda čmeláků, jejichž med je mu velikou lahůdkou, číhá u potoka neb u rybníka na rybičky, jež obratně umí lapati a hledí podhrabováním dostati se do úlu na včely, což se mu někdy podaří skutečně.

Lenz, jenž se pozorováním tchořů po delší dobu zabýval, vypravuje o tuhosti a houževnatosti jejich následující zkušenosti: „Jakýsi muž přinesl mi mrtvého tchoře, jenž byl v železích uvázl; zvíře to mělo přeražené oba přední běhy a na těle množství jiných ran, neboť člověk ten chtěje chyceného tchoře usmrtit, tloukl do něho tak dlouho klackem, až se dravec nehýbal, načež jej z pasti vytáhl a ke mně přinesl. Měli jsme jej oba za mrtvého; milý tchoř ale, sotva že se v mé světnici trochu ohřál, přišel opět k sobě a spamatovav se, počal zuřivě founěti a kolem sebe kousati. Co jsem měl činiti? Honiti se za ním po světnici, až bych ho byl opět utloukl? Nikoliv, to nebylo

rádno, jelikož by mi rozkácená šelma byla bezpečně mnohých škod nadělala. I chopil jsem se svého obyčejného prostředku, jejž k podobným účelům vždy mívám po ruce; vložil jsem totiž na lučiště ostrý železný šíp a vehnal jej šelmě do těla; šipka projela komoru hrudní a zaryla se mimo to do podlahy tak pevně, že byl tchoř k zemi jako hřebíkem přibit. Domníval jsem se nyní, že má dravec po všem dalším trápení, ale zmýlil jsem se šeredně; tchoř se sice svijel po zemi, ale funěl neustále; rychle vystřelil jsem naň druhou šipku, která mu šla skrz hlavu a také tuto přibila k podlaze; konečně bude po všem, myslil jsem si, lučiště odkládaje; tchoř se přestal hýbati. Po čtyrech minutách vytáhl jsem mu šip z prsou a právě když jsem se namáhal, abych mu i druhý z lebky vydobyl, obživla nestvůra na novo a počala opět funěti. Nyní jsem ale měl již toho hnusného vraždění až po krk a odvraceje se s ošklivostí od traplivého divadla zkřikl jsem na muže, aby mi ďábla toho s duší zapeklou okamžitě ze světnice odklidil a nikdy více na oči nepřinášel.“

Jindy obdržel *Lenz* pět na polo dospělých tchořů, s nimiž činil pokusy rozličné. Jednoho dal do bedny a vložil k němu velikou jedovatou zmiji; tchoř se zdvihl, aby hosta spůsobem svým pozdravil, byl ale od něho šeredně uvítán; než se totiž nadál, byl třikráte od zmije uštknut, dvakráte do žeber a jednou do tváře. Ze všech těchto ran, z nichž jediná k usmrcení mnohem většího zvířete dostačovala, nedělal si mladý tchoř praničeho, nechal ale zmiji na pokoji bezpochyby proto, že se mé osoby děsil. Hodil jsem tedy k zmiji kousek masa myšího, jež je každému tchoři velikou lahůdkou, abych ho z nečinnosti vyrušil; tchoř ucítiv pečeni hnul se ku předu, utržil ale od

zmije novou ránu přímo do obličeje; tento klofec nebyl však s to, aby jej od úmyslu, zmoci se lahůdky, odvrátil a tchoř uchvátiv chutné masíčko spokojeně si na něm pochutnával; hodil jsem mu ještě jeden kousek, jejž ale netroufal si více vzíti, obávaje se syčení a nových ran od zuřivé zmije. V noci zůstal tchoř ve společnosti hada, neučinil mu však žádného násilí, neboť kdykoliv se hnul, vyjela zmije proti němu s velikým vztekem. Teprv po 10. hodině večerní, když jsem ještě jednou nahledl, jak se mým zajatcům daří, shledal jsem, že zmije umlkla a sice z té příčiny, že více nežila; tchoř jí byl zatím hlavu ukousl a sežral.

Všelikými podobnými pokusy s tchoři přesvědčil se *Lenz*, že šelma tato žere myši polní i domácí, krtky, krysy a křečky, v nedostatku pokrmů jiných také kobylky a plže; žáby jsou jí obzvláštní lahůdkou a může-li, snáší jich do své zásobárny veliké množství; více než kuny hledí tchoř opatřiti se potravou také pro budoucnost a co nemůže sežrati, schovává bedlivě ve svém pelechu; do nádoby s vodou, v níž se ryby nalezají, skočí tchoř bez rozpaků, potopí se a loví je s velikou obratností. Podle spůsobů amerických smrad'ochů vystřikuje tchoř v nebezpečí, jak jsme již na jiném místě pověděli, velmi smrdutou tekutinu a zastrašuje neb poráží krutým zápachem méně srdnatého neb houževnatého nepřítele.

Tchoři se kaňkují v březnu, v kteréž době bývá na střechách budov viděti často starého tchoře, shánějícího se po tchořici aneb dva samce, bojující při měsíčku o přízeň samice; jako kuny povykují také tchoři při těchto námluvách a svádějí nezřídka kruté souboje; často zakousli se již oba rváči tak upřímně do sebe, že se jako hrouda se střechy svalili a padnuvše na zem jen

proto na okamžik se pustili, aby pak se zuřivostí tím větší do sebe dáti se mohli.

Po dvou měsících metá samice v nějaké dříe neb ještě raději v hromadě dříví neb roští 4—6 slepých mláďat, jež opatruje a hájí s velikou láskou mateřskou; stalo se již, že tchořice nic nedbajíc vlastního nebezpečí života, na lidi, hnízdo její ohrožující, zběsilý útok učinila, jen aby mláďat svých zachránila a nepřítele třeba jen domnělého k útěku přinutila.

Po šesti nedělích doprovázejí již mladí tchoři matku na honbách a po třech měsících bývají již tak dospělí, že se velikostí téměř rovnají starým tchořům. Mladí tchoři z hnízda vybraní a kočkou domácí vychovaní ochočují se úplně, přivykají domovu i svému pánu a lze jich užiti při honbách na menší zvěř. Tchoři cvičení vyhánějí divoké králíky ano i lišky z podzemních děr a odvaha, již při tom na jevo dávají, je věru podivu hodná; lišce, které se nechce z brlohu ven, zakousají se do hrdla a přes všeliký odpor přinutí ji konečně, není-li jiné pomoci, tedy posledním svým trumfem k opuštění bezpečného brlohu. Na širém poli zůstává liška ovšem v boji proti tchoři vítězem, ačkoliv znajíc dobře nečestnou zbraň tchořovu, nerada jej do největší tísně přivádí, jakož svědčí událost následující:

Lenz chtěje počínání obou těchto potměšilců pozorovati ve veřejném boji, pustil u přítomnosti několika diváků do prostranné ohrady napřed lišku a potom tchoře. Liška, spatřivši nezvaného hosta, věděla ihned, s kým jest jí činiti; připlazivši se blíže, přitiskla se k zemi a hop — skočila kolegovi na záda; tento poražen jsa k zemi zavrčel zlostně a otočiv se již již chtěl kousnouti ji do hrdla; v tom okamžení však liška odskočila a

byla ta tam. Tchoř se sebral ze země a jiskřicími očima pohlížel na ošemetného soupeře, který nemeškav učinil několik velikých skoků a hop — porazil tchoře po druhé na zem, kousl jej do hřbetu, utekl ale opět dříve, než tento zuby k obraně své mohl vyceniti. Tchoř vztekem se chvěl — liška ale dělala, jakoby tu tchoře ani nebylo a obíhala kolem něho ve velikých kruzích, nic ho sobě nevšímajíc; smraďoch však poučen jsa již o spůsobech jejích, nepouštěl s ní oka a sledoval jako žentour, do kola se otáčeje, každý její pohyb s největší pozorností; chytrá liška vidouc, že soupeř se má na pozoru, změnila taktiku svou a přiblíživši se dlouhými oklikami k smraďochovi strčila mu svůj huňatý ohon před samý nos; tchoř chňapl po něm s celou chutí, liška ale utrhla a chudák smraďoch lapl na prázdno do vzduchu. Zase dělal ferina lišák, jakoby sám byl v ohradě, tchoře si nevšímaje; tento se utišil a v domnění, že je asi uzavřeno příměří jal se ohryzovati králičí stehýnko, jež tu byl nalezl; liška vidouc jej zaměstnaného žrádlem, připlazila se na novo od zadu až na doskok k tchořovi; oči její se leskly jako oheň, uši byly přiostřené, tělo k zemi přitisknuté a ohon její sebou zmítal velmi nepokojně sem a tam. Konečně učinila veliký skok a popadla tchoře za límec, zatřásla jím jako hniličkou a — již byla opět ta tam. Podobné výjevy opakovaly se ještě mnohonásobně, neměly ale žádného valného úspěchu; ani jeden ani druhý soupeř nepřicházeli při těchto potyčkách k patrnému úrazu. Tchoř měl příliš tuhý kožich a liška, obávajíc se voňavky, netroufala si zase s náležitým důrazem do něho kousnouti.

Staří tchořové, třeba ochočeni, jsou vždy zvířaty nepříjemnými ano i nebezpečnými; povahy

jsouce urputné kousají, funí, vrčí a štěkají neustále, podrážděni pak zapáchají velmi hanebně Že tchoři v případě i životu lidskému mohou býti nebezpeční, dokazuje následující udalost, která se sběhla ve *Verně*, vesnici to kurhessenské. Hošík asi osmiletý posadil malého bratříčka svého, jenž mu byl dán k opatrování, do příkopu vedle silnice běžícího a na místě co měl dbáti o dítě, hleděl si zábavy vlastní ve společnosti jiných chlapců, kteří na blízku se nalezali. Nedaleko místa, kde dítě v příkopě sedělo, byl nízký dřevěný můstek, přes který se ze silnice jezdilo na pole. V té době vyběhli ze strouhy pod mostem tři tchořové a dali se do dítěte; jeden se mu zakousl do šíje, druhý do hlavy a třetí do čela. Dítě se dalo do zděšeného křiku a upozornilo tím staršího bratra na nebezpečí, v kterém se nacházelo; tento přiběhl a chtěl divné ty kočky zahnati, ale z díry vyběhli ještě jiní tchoři a učinili útok i na něj. Kdož ví, jak by se byla celá tato udalost skončila, kdyby nebyli šli právě kolem dva muži, kteří uslyševše křik dětí, rychle přispěli jim ku pomoci. A však i s nimi pustili se tchoři do boje, ve kterémž měly hole jejich tuhou práci; konečně když byli dva dravci utlučeni, dali se ostatní na útěk. — V *Říze*, hlavním městě Livonska, vnikl jedenkráte tchoř skrz díru ve stropě do světnice, zadávil dítě v kolebce ležící a uhryzl mu kus obličeje.

Jakožto zvláštnost na tchořích pozorovanou vypisuje pan *Thüngen*, že nemohou snésti zvuky, jaké způsobuje broušení srpů, kteréž prý je uvádí až v zoufalou vzteklost. Několik dělníků, kteří pracovali záhy z rána v zahradě, spozorovalo starou tchořici s mladými, jak z hromady větví dubových na zemi ležících prchnouti chtěla do blízké stodoly;

dělníci zastoupili jí cestu a tchořice uvázla v chrastí; dva muži běželi ihned domů pro ručnice, anit ostatní obstoupili hromadu, aby se tchoři rozutíkati nemohli; tito však čenichajíce neplechu neukázali se více. Dělníci šli konečně po marném čekání k práci. Brzy na to přišla dívka do zahrady žíti trávu pro dobytek; po chvíli, když jí srp nechtěl více konati dobré služby, vyňala brousek a počala jej brousiti; sotva ale že srp několikrát brusem přejela, vyrazili na ni z hromady roští dva staří tchořové; děvečka se dala do křiku a na útěk; všechna uděšena přiběhla k dělníkům, vypravujíc jim, co se jí bylo přihodilo a žádajíc o radu neb i o pomoc; jeden z dělníků, jenž měl více důvtipu než ostatní, chopil se ručnice a vybídl dívku, aby šla opět trávu žit anebo lépe na předešlé místo srp brousit. Stalo se tak; avšak hned v prvním okamžení vyskočilo z roští několik tchořů s takovou rychlostí a s takovým hněvem, že dělník nemoha zastřeliti než jednoho ostatní soudruhy přivolati musil, aby mu pomáhali utloukati tchoře, kteří dívce na hlavu a do tváře skákali a ji do nohou i rukou kousali, tak že div leknutím a bolestí neomdlela. Po krátké poradě vzal nyní jeden z dělníků srp a brus sám do rukou a jal se brousiti; ostatní pak stříleli a tloukli klacky po tchořích, kteří vždy opět a opět se zakřivenými hřbety a s vyceněnými zuby v největší vzteklosti z roští vyrazili a ničehož nedbajíce do lidí se pouštěli. Tak to šlo dále; dělníci brousili, stříleli a ubijeli tak dlouho, až sedm tchořů, dva staří a pět mladých s krvácejícími hlavami na trávě leželo.

Lidé pronásledují tchoře pro škodu, již způsobují, téměř všeobecně, také je lapají do železa, do kterých se klade za vnadidlo buď vejce neb

smažená rybička; ještě lepší služby v ohledu tom konají pastě truhlíkové, mající na straně sklopec, jenž ihned zapadává, když se dravec dotkne prkénka, na němž vnada je upevněna. Kde je ale mnoho myší, učiní hospodář lépe, když své kuřníky dobře opatří a tchořů si pak nevšímá.

Spratek tchoří dává pěknou kožešinu, která ale pro neumorný zápach mívá menší cenu než pro svou hustotu zasluhuje; kožich tchoří má obyčejně barvu tmavohnědou, se žlutou neb bělavou podsadou a s pesíky na koncích černými; z příčiny té zdá se býti tchoř v zimě, v kteréž době jsou pesíky nejdelší, na hřbetě leskle černý, anať v letním kožiše, v němž pesíky jsou řídké, žlutá barva na mnohých místech prosvitá; huba, brada, konce uší a částečně i líce jsou bílé, hrdlo, prsa a ohon pak bývají téměř černé; z dlouhých chlupů na ocase zhotovují se štětičky malířské. Maso je nezáživné, ani psi ho nechtějí žráti. V Čechách přichází ročně do obchodu okolo 6000 kožešin tchořích, jejichž cena velice bývá nestejná.

Tchoři velice podobný jen o něco slabší dravec je *vret* čili *vretka* (obr. 54.), jenž od dávných dob chová se v některých zemích ochočený k účelu tomu, aby myši a krysy lovil a králíky z podzemních brlohů vyháněl. Odkud by zvíře to pocházelo, nedá se povědíti s určitostí; v celé Evropě, kdekoliv se vyskytuje, žije vret co zvíře domácí, má barvu bělavou neb zažloutlou a oči jasně červené, odrodil se totiž, jakož se i s králíkem tak zvaným bělákem u nás stálo. Dříve chovali se vreti hlavně ve Španělsku, kterážto země druhdy divokými králíky velice byla sužována, nyní pěstují se nejhojněji v Anglicku, kdež jich užívají buď k opravdivým neb jen zábavným honbám na krysy.

Lasička. (Obr. 55.)

Lasice, již lidé také kolčavou nazývají, je mezi kunami dravcem nejmenším a mezi šelmami vůbec pravým trpaslíkem. Celá délka těla jeho obnáší 13—15 centimetrů, délka ocasu 4 centim. Toto malé tílko, kulaté jako váleček, spočívá na velmi krátkých a tenounkých nožkách, ozbrojených malými ale ostrými pazoury; oči má kolčava malé, ale plné ohně, zuby ostré, špičaté a poměrně dosti veliké. Srst bývá na celém těle mírně dlouhá a hladká, na hřbetě a tlapkách červenohnědá, na krku, prsou a břiše bělavá. U nás mívá lasička v zimě v letě kožišek vždy stejně barevný, v severních krajinách však mění se barva jeho do běla a bývá pak spratek buď úplně bílý neb i bíle a hnědě skvrnitý.

Lasička je po celé Evropě dosti hojná a nežije nikdy tak tajemně a skrytě, jako její příbuzné; na poli i v lese, v zahradě i kolně, na lukách i stráních všudy možno ji spatřiti; nebot všudy nalezá se nějaká skulina, která štihlému tílku jejímu v čas potřeby poskytuje skrýši dosti velikou a bezpečnou. A kolčava věru v ohledu tom není vybíravá; je-li díra ta v dutém stromě nebo v doškové střeše, ve skále nebo pod mezí polní, vyhrabaná od sysla, krtka neb myši: vše jedno, jen když se v ní bezpečně může skrýti a dobře vyspati.

Kde se cítí lasička bezpečnou, prohání se po polích i lukách i za bílého dne, kde ale nemá dostatečného pokoje, drží se za dne ve skrytosti a vychází teprv v noci na lov.

Lasička, ač dravčík na oko nepatrný, je plna drzé odvahy a smělé statečnosti, jakéž by se do ní nikdo nenadál. Na našem dvoře stál ráz po-

lenového dříví, ve kterémž obyčejně několik lasiček se zdržovalo; často bývalo je viděti ubíhající po rázu k stodole neb zase pod střechu blízkého sklepa, kde vlastně domov jejich a nejbezpečnější útulek se nalezal. Zaslechla-li některá na cestě k domovu na blízku hlomoz, zastavila se a pozdvihnuvši se na zadní nožky natahovala krk, aby lépe viděla, co se kde děje, načež hopsala klidně dále. Jedenkráte připadlo mi, chlapci asi osmiletému, na mysl, číhati na lasičku a skoliti ji notnou ranou, až zase na sklep bude ubíhati. Přichystal jsem si tedy pěknou palestru a postavil se na stráž za roh stavení; nemusil jsem čekati dlouho; lasička vyběhla, já proti ní; spatřivší mne zastavila se, neboť jsem jí byl zastoupil oblíbenou cestu. Honem přiskočím blíže a zdvihám palestru k obmýšlené ráně; lasička však hbitější než já zafuněla hněvivě a — již mi seděla na nohavici levé nohy, do lýtka se zakousnouti usilujíc. I vykřikl jsem zděšeně a zahodiv hůl, utíkal jsem jako by mi hlava hořela; také lasička dala se na útěk a já vyváznul šťastně, na čemž valného podílu měly asi mé tlusté nohavice; dostalo se mi dobrého naučení, neboť jsem od té doby se slušným rešpektem nechával vždy lasičky pěkně na pokoji. Později dověděl jsem se, že se i jiným stalo podobně. Kolář *Klíma* vybíral jedenkráte, nic zlého netuše pod kolnou z hromady dříví poleno na klanici a hvízdal si při tom veselou písničku; náhle vyjede tu z dříví zvířátko jako mladá veverka a syčíc a funíc skočí mu přímo do obličeje; kolář se rychle vzpřímil a lasička, neboť ta to byla, skočila mu z předu na prsa a zachytivši se na košili s velikým chvatem hledala místo, kde by se do masa zakousnouti mohla; kolář ji popadl rukou za zadek, aby ji se

sebe strhl, avšak pochodil špatně; lasička otočivši se jako had, zakousla se mu s celou zuřivostí do malíku; silný muž ji ovšem snadno odmrštil, tak že daleko do kouta zaletěla, ale ránu na prstě ukazoval po několik neděl, než se mu úplně zahojila.

Ač se při udalosti této objevila drzost malého lupiče v míře neslýchané, nicméně dosahuje často ošemetnost jeho ještě vyšších stupňů. Jedenkráte klusal jezdec na poli mezi hromadami sněšeného kamení, an tu náhle kůň bez vší zjevné příčiny prudce vyskočí a v největším trysku pryč uhání, přední nohou podivným spůsobem ve vzduchu máchaje. Polekaný jezdec, jenž by byl při udalosti této málem se octl na zemi, spamatovav se, brzy viděl, že musí kůň míti něco na noze, což jej v té míře znepokojuje; sehnul se tedy a tu spatřil k nemalému úžasu svému, že koni jeho visí na noze kolčava, která zakousnuvši se do kůže jako kliště pevně se držela. Jen s největším namáháním podařilo se jezdci zplašeného koně trochu ukonejšiti a kolčavu bičíkem s nohy jeho sraziti.

S touto nevšední drzostí spojuje lasička neobyčejnou přítomnost ducha; ona sobě vždy umí pomoci a nikdy není v rozpacích o prostředky, jimiž by sobě z tísně pomohla; ano i v samých drápech pilichových vysoko ve vzduchu neztrácí mysl a nevzdává se naděje možného osvobození, jakož ukazuje příběh následující:

Jednoho dne pozorovali lidé na polích pracující, že jakýsi dravý pták, zdvihnuv se ze země s nějakou kořistí, brzy na to vysoko ve vzduchu počal vrávorati a klesati, až konečně padl i s kořistí svou opět na zem. Lidé, kteří výjevu tomu zblízka přihlíželi, běželi ovšem ze zvědavosti

ihned k místu, kam dravec dopadl a tu viděli, kterak pták křídly máchaje leží v posledních tazích a jak od něho ubíhala malá lašička, která, jak se jim zdálo, úplně byla zdráva, neb alespoň bez veliké pohromy. Po bližším ohledání mrtvého dravce shledalo se, že to byl pilich a že měl ránu na krku, která silně krvácela a již mu nemohl učiniti nikdo jiný než lasička. Bylo zjevné, že se malému lupiči podařilo vysoko ve vzduchu z drápů pilichových se vymknouti a nepříteli svému takovýmto spůsobem za bezděčný únos se odměniti.

Jak z případu toho a jiných podobných lze viděti, je kolčava dravec schopností nevšedních, jenž dovede přemoci lupiče mnohem silnějšího než je sám a to ještě v postavení velice povážlivém; velikým ptákům dravým, jako je na př. jestřáb lasice odolati nemůže a není také pochybnosti, že v nich má větší nepřátele než ve zvířatech čtyrnohých; těchto se kolčava nikdy neleká; proti větším ji chrání bedlivá ostražitost a menším láme vazy sama. Myši polní, lesní i domácí, krysy i potkani, krtci, křečkové, syslové, mladí zajíci a králíci stávají se častou kořistí odvážlivého lupiče, jenž také loví menší ptactvo, kuřata, holuby, skřivany, křepelky i koroptve ne méně jako ještěrky, slepýše, úžovky ano i zmije, ačkoliv ji uštknutí jedovatých hadů usmrcuje. Rybami, žabami a raky, může-li jich dosáhnouti, nikdy neopovrhuje, hmyz pak všeho druhu je jí vždy pochoutkou vítanou. Nepatrná velikost těla a úžasná obratnost činí ji ku každé honbě spůsobilou; ona vyhledává krtka v jeho podzemním obydlí, leze za sysly, myšmi a krysami do děr, za ptáky na stromy a loví ryby a raky ve vlastním jejich živlu, nikterak vody se neštítíc.

Lasice běhá velmi rychle, leze obratně, plave dobře a je-li třeba, dělá také skoky dosti veliké; ale největší mohutnost její záleží v rychlých obratech pružného těla, jakož i ve vzácné schopnosti protáhnouti se každou skulinou, kterýmžto způsobem buď překvapuje kořist svou ve vlastním její útulku aneb uklouzne nepříteli svému před samou hubou. Přidáme-li k tělesným těmto schopnostem ještě její zuřivou vraždy a krve chtivost, spojenou s drzou odvážlivostí a přítomností ducha, která ji nikdy neopouští, nabýváme dostatečného přesvědčení, že je lasička i při nepatrné velikosti své dravec nevšední a lupič nebezpečný; menší živočichy uchvacuje za hlavu neb za krk, větším pak ze zálohy své skáče na hrdlo, hledíc zadáviti je prokousnutím žil krčních. Když se jí honba podařila, ssaje přede vším pěnící se krev oběti své a je-li kořist veliká nechává, ji často ležeti nedotknutou, malá zvířata pak sežírá celá; s vejci malými i velikými umí zacházeti výborně; způsobem šikovným učiní totiž do každého jednu neb více direk a vypije obsah jeho tak opatrně, že ani kapka nepřichází na zmar; menší vejce vysrkává na místě, větší pak odnáší pod bradou opatrně do svého úkrytu.

Činnost svou nehledí kolčava nikdy zakrýti, jako to činí kuna a tchoř, ale bez ostýchání provádí loupežné kousky své zcela veřejně, často před tváří všeho lidu. V jednom kostele oxfortském vyběhla lasička uprostřed služeb božích z díry ve zdi, ohlédla se zvědavě kolem sebe, načež opět zmizela; po chvílce objevila se opět, ale nikoliv sama, nýbrž se žábou v hubě, kterouž pak blíže oltáře zcela bez vší bázně požírati se jala a to vůči celé obci nábožné, kteráž s nemalým pohoršením přihlížeti musila tomuto bez-

božnému počínání ve svatyni Páně, neboť nikdo z nábožných občanů netroufal sobě při mši svaté prásknouti holí svou po nezbedném dravci, jenž nažrav se do sytosti zase do své skrýše utekl.

Kaňkování lasiček děje se v měsíci březnu, načež již po pěti nedělích mívá samička 3—8 mláďat, jež přivádí na svět buď v dutém stromě, buď v některé ze svých četných děr, když je byla dříve v hnízdo rozšířila a senem neb slámou náležitě vystlala. Mladé své miluje lasička láskou velikou, kojí je velmi dlouho a pozoruje-li v době té nějaké nebezpečí, odnáší je v noci na místo bezpečnější. Mladé lasičky, jen poněkud dospělé jsou zvířátka velmi hravá a na pohled roztomilá; matka jim pro cvik a zábavu přináší myši, obyčejně živé, s nimiž pak dle spůsobu domácích koťat provádějí kratochvíle rozmanité; často může člověk za teplého svitu slunečního viděti celou rodinu lasičí prohánětí se po polních skalkách neb po palouku, zejmena takovém, v němž se nalezá hojnost děr krtkových. Jakého tu bývá rejdění, skotačení a čtveračivého dovádění! Nejdříve vyklouzne z díry hlavička staré; zvědavě obrací se jasná její očka na všechny strany, zda-li je vše jisto a bezpečno; po krátkém pátrání zmizí opět; brzy na to vyleze z díry celá a za ní vykukují jedna, dvě, tři, čtyři hlavičky ze země — stará vyvádí celou rodinu svou z tmavé díry na světlo sluneční, aby na teplém vzduchu obživla a se tužila. Mladé lasičky jsou plné života a ukazují zřejmě, kterak se hodlají míti k světu; prohánějíce se po palouku, provádějí k vlastní zábavě rozličné hry a kratochvíle; škádlí, rvou a kousají se navzájem a všechna budoucí ohebnost, pružnost a hbitost těl jejich jeví se již dosti patrně. Jest-li uschovaný pozorovatel nějak zašramotí, zakašle

neb rukama tleskne, pádí ihned veškerá havět plna strachu k svým děrám a mizí v nich mžikem oka jako rtuť. A však uschování toto netrvá dlouho; po malé chvilce vykukuje ze země tu jedna, tu druhá hlavička a než se naděješ, je opět celá rodina pohromadě; z počátku počínají si jednotlivci poněkud rozpačitě a bázlivě, brzy ale dovádějí zase s úplnou bezpečností. Chceme-li je na novo zastrašiti, podaří se nám to ještě jednou neb dvakráte, brzy ale nedbají planého hluku více a prohánějí se konečně před našimi očima beze vší ostýchavosti a bázně.

V tomto věku chycené lasičky dají se snadno ochočiti, jakož dosvědčují mnohé případy. Jedna paní, která měla krotkou lasičku, píše o ní dle *Wooda* asi takto: „Mám ochočenou lasičku a chovám ji ve svém pokoji, kde se může probíhati zcela volně; nepříjemný zápach, jejž kolem sebe rozšiřuje, zapuzuji silně čpavými voňavkami. Ve dne spává moje kolčava v polštáři, do jehož vnitra si udělala pohodlný otvor, v noci pak zavírám ji do veliké klece, v níž spává v malé plechové krabici; toto své vězení má velmi nerada a opouští je vždy z rána s velikou radostí. Když ji pustí služka dříve než procitnu, přichází ke mně do postele a po krátkém dovádění vleze pod peřinu, kdež si ulehne buď na ňádra neb do ruky; jestli ale již nespím, zahrává si se mnou třeba půl hodiny a celuje mne spůsobem rozličným; tahá mne za prsty, skáče mi po hlavě a po těle a šplhá a leze po mé ruce do výšky napjaté s takovou pružností, že jsem podobného něco při žádném zvířeti nikdy neviděla; držím-li jí naproti polo otevřenou dlaň, skáče do ní ze vzdálenosti tří stop s bezpečností neomylnou. Chce-li dosáhnouti úmyslu svého, používá všemožné lsti a zdá se,

jako by mi zapovězené věci konala přímo na vzdor, toliko z pouhé choutky po svévolné neposlušnosti.

Při všelikém činění svém dává pozor na vše, co se kolem ní děje, prohledávajíc každou skulinu a každý nový předmět s náramnou bedlivostí; pozoruje-li, že na její rejdění a dovádění hledí lidé cizí, přestane okamžitě a jde spát; když se vyspala, počínají její veselé hry na novo; nikdy nebývá ve zlém rozmaru, leda je-li dlouho zavřena neb od lidí týrána; v případu tomto dává krátkým vrčením nevrlost svou na jevo, které však zcela jinak zní než když ním vyjadřuje svou spokojenost.

Malé toto zvířátko poznává hlas můj mezi dvaceti jinými, vyhledává mne dle něho a skáče ke mně přes všechny lidi, kteří mne obklíčují; když se prodralo až ke mně, lichotí mi s velikou něžností; svými malými tlapkami hladí mne po bradě a pohlíží mi při tom do očí s takovou laskavostí, že nemohu míti pochybnost o upřímné jeho radosti z nového shledání. Pozoruje-li, že se převlékám k vycházce, nechce mne nikterak opustiti a mívám velikou práci, abych se jí zbavila; často uschová se blíže dveří a vklouzne mi do šatů v tom okamžení, když z pokoje vycházím, pak ji musím chtíc nechtíc při sobě nechati.

Ze všelikého počínání mé lasičky nabyla jsem přesvědčení, že láska její a náklonnost ke mně jsou upřímné, opravdivé a nikoliv jen domnělé, neboť se nechová ku každému jako ke mně, dávajíc mi vždy přednost před osobami jinými. Svou čilostí, obratností v lezení jakož i svým hlasem podobá se veverce; v létě rejdívá po celé noci ve světnici sem a tam, v zimě ale je tichá a klidná; zdá se mi, že se jí velice stýská po teple letním, neboť často když slunce skrz okno svítí do pokoje, usazuje se ve svitu jeho na teplé mí-

stečko a ohřívá se vrčíc při tom s velikou spokojeností.

K význačnějším vlastnostem mého miláčka náleží jeho neobyčejná zvědavost, a mohla bych říci, všetečnost; nechť otevru skříň, pouzdro, tobolku ano i knihu neb psaní, vždy vyskytne se tu lasička, pohlížejíc zvědavě na to, co dělám a nehne se z místa, dokud vše bedlivě neproskoumala; chci-li ji někam přilákati, vezmu jen knihu do ruky a jakmile shledne, že se upřeně do ní dívám, ihned přiběhne, skočí mi na ruku s velikou všetečností pohlížejíc na listy, na nichž zrak můj utkvěl. Konečně musím podotknouti, že krmím kolčavičku svoji drobnými kousky masa, jež mi nejraději z ruky béře, a sladkým mlékem. Mléko pije velmi ráda, ale jen po kapkách a ty srká pouze z dlaně mé ruky; vodu pije zřídka kdy a obyčejně toliko tenkrát, když se jí mléka nedostává; při pití blíží se vodě s velikou opatrností a zavadí o ni hubou svou, jen jako by si jazyk zavlažiti chtěla. Bezpochyby pije vodu na svobodě také jen po kapkách a sice v podobě krůpějí rosy. Když jednou pršelo, nabrala jsem vlažné deštové vody na mísku a nutila jsem kolčavici ke koupání, ale nemohla jsem ji k tomu dostati; když jsem ale trochu vody nalila na kus plátna, válela se na něm s velikou rozkoší. Jiných živočichů si můj mazlíček nevšímá, leda psa a kočky, s nimiž si zahrává velmi ochotně; laškujíc s nimi leze a skáče jim po hlavě, hřbetě i ocase, aniž se kdy dopouští i sebe menšího násilí."

Podobných zápisek o krotkých kolčavách máme více a není tudíž pochybnosti, že jsou úplného ochočení schopné. Je-li dobře ošetřována, vydrží lasička v zajetí 4—6 let; na svobodě pak dosahuje zajisté 8—10 let věku svého, když jí ho

zlá nehoda nezkrátí. Lasička zabloudí totiž často do pastí na krysy, myši neb tchoře nalíčených a podléhá také jiným dravcům čtyrnohým neb opéřeným. Největší nepřítel lasičky však bývá nerozum lidský, který zakládaje se na hloupých báchorkách a povídačkách, pronásleduje a hubí toto člověku zajisté více užitečné než škodlivé zvířátko. V některých krajinách panuje pověra, že může lasička člověka „podfouknouti," a tím zlé bolesti jemu spůsobiti; také prý všechna domácí zvířata, jež lasička buď kousne neb jen se jich dotkne, dostávají opuchliny a vředy na těch místech, na kterých byla poraněna, neboť lid pokládá kousnutí ano i dotknutí kolčavy za jedovaté. Vše to jsou babské výmysly a povídačky, na nichž je tolik pravdy co na žábě chlupů. Hlas zkušených hospodářů o lasičce zní takto: Lasička je v hospodářství polním zvíře užitečné a zasluhuje šetrnosti naší; spůsobí-li náhodou někdy škodu v kurníku neb holubníku, není škoda tak veliká a lasička ji nahražuje stonásobně hubením škodlivých hlodavců. Žádné zvíře není k chytání myší polních i domácích tak spůsobilé jako lasička a škoda každé kolčavy, která nerozumem neb vraždy a zisku chtivostí lidskou přichází na zmar. Jak dalecí jsme ještě tohoto cíle, dokazují zprávy statistické, udávající, že z Čech přichází ročně do obchodu více než 30.000 koží „chramostejlů", z nichž dobré dvě třetiny připadají na užitečné lasičky.

Hranostaj. (Obr. 55.)

Ač je hranostaj 31—36 centim. dlouhý, bývá přece podoba jeho s kolčavou tak veliká, že lidé

na mnohých místech mezi oběma zvířaty rozdílu nečiní anebo se hloupě domnívají, že kolčava na zimu vždy se proměňuje v chramostejla; nesmyslné toto domnění zakládá se na skutečném pozorování, dle kteréhož se hranostaj na zimu odívá bílou srstí, kteráž v létě jako srst lasičí je hnědá; ostatně je dravčík tento na břiše žlutavě bílý s hrdlem a hubou bílou a s černou špičkou na ocase, která i v zimě, když je celý kožich bílý, zůstává černou; ostatně bývají hranostajové u nás i v zimě hnědí, aneb vybarvují se jen do pola, načež je srst jejich strakatá; hranostaj krajin severních je větší než u nás, má srst hustší a jemnější, v zimě pak až na špičku ocasu vždy čistě bílou. Toto přebarvení z hněda do běla, kteréž se často stává v několika dnech, spůsobilo učencům již mnohé lámání hlavy, neboť posud nepodařilo se jim náležitě vypátrati, zda-li bílá barva srsti hranostajovy vzniká náhlým zšedivěním letního kožichu zimním mrazem aneb jest to zcela nová srst oděvu zimního, obyčejným línáním spůsobená.

K. Müller tvrdí, že změna barvy pochází z úplné výměny srsti, jiní opět jsou náhledu toho, že srst nabývá bílé barvy teprv účinkem mrazů zimních. Nechť je však tomu tak neb jinak, jisto jest, že měly bílé spratky hranostajů druhdy velikou cenu a že se z nich dělaly královské pláště jakož i bílé oděvy knížecí, do nichž se všívaly černé konce ocasů pro zvláštní ozdobu. Od té doby však, co se pozorovalo, že i nejbělejší „hermelin“ svým časem přece sežloutne a schátrá, pozbyla kožešina tato velice na své původní slávě a taktéž i na své ceně.

Jako kolčava nalézá se i hranostaj, vyjma příliš teplé krajiny jižní, po celé střední a severní

Evropě a Asii, a všudy dosti hojně, ačkoliv lidé života jeho nikde nešetří. Hranostaj je sice dle těla delší, štíhlejší a možno-li ještě ohebnější než kolčava, ale spůsobem života, cnostmi i necnostmi svými podobá se menšímu soudruhu svému jako větší vejce menšímu. Jako lasička zařizuje sobě i hranostaj domácnost tam, kde se mu právě líbí a málo dbá všelikého pronásledování; díry syslů, krtků a křečků, rozpukliny skalní, duté stromy, hromady kamení, zříceniny hradů s četnými skrýšemi poskytují mu dosti místa pro pohodlné obydlí, v němž obyčejně celé dny prospává; skrýše poněkud vzdálené příbytků lidských jsou mu milejší než uprostřed vesnic, ačkoliv i on, není-li zbytí, zahnizďuje se v starých kolnách, stodolách neb v skladech sáhového dříví.

Ví-li člověk, kde se hranostaj zdržuje, může jej velmi snadno vyčíhati a za letního večera z nějakého úkrytu počínání jeho přihlížeti. Hladový a čilý dravec nemůže vyčkati úplného šera a vylézá často již za dne ze své díry, aby se včasně poohledl v nejbližším okolí po nějaké chutné pečeni. Opatrně vystrčí hlavu z díry a obzírá krajinu na vše strany; neshledav nic nebezpečného ani podezřelého na blízku, vyskočí hbitě a jako úhoř vine se mezi kameny a rostlinami každou chvílku se zastavuje s hřbetem do oblouku zkřiveným, aby očenichal tu díru myší, tam chodbu krtičí, tu opět nějakou skulinu, ve které by se malý brouček ukrývati mohl; celé tělo jeho pohyblivé jako ještěrka kmitá sebou neustále a veškeří smyslové jsou jako na drátech; oči, uši ano i nos a pysky nejsou ani na okamžik v klidu a malá hlavička obrací se zvědavě brzy sem, brzy tam, aby nic neušlo ani bystrému zraku ani výbornému čichu. Veškerá hbitost, obrat-

nost a hadovitost pohybů těla jeho objevuje se při této expedicí v plné míře; hranostaj běhá, skáče a vine se s největší lehkostí, leze obratně, šplhá bezpečně, a plove rychle a jistě přes řeky a rybníky; při všech těchto přednostech tělesných je to chlapisko smělé, odvážlivé, rytíř bez strachu a bázně, zkrátka dravec tělesně i duševně výborně vyzbrojený, od hlavy až k patě dokonalý a z příčin těchto nebezpečný všem drobným živočichům, nechť jsou druhu kteréhokoliv.

Hranostaj nebojí se ani člověka a byv podrážděn pouští se s ním do boje na život a na smrt. Jistý muž, vypravuje *Wood*, procházeje se blíže *Crickladu*, spozoroval na stezce, po které jíti měl, dva hranostaje klidně sedící. Nemaje nic chytřejšího na mysli, uchopil kámen a hodil jím po hranostajích a sice náhodou tak šikovně, že jeden z nich uhozen a na zem poražen ležeti zůstal. Vida to druhý hranostaj, zavřískl zvláštním pronikavým hlasem a bez okolků obrátil se proti onomu člověku; vyskočil mu na tělo a vylezl s velikou obratností po oděvu až ke krku, kde se zakousnouti usiloval. Mezi tím vylezlo ještě několik hranostajů, jež válečný ryk soudruhův z klidu vyburcoval, ze svých skrýší a všichni pak spěchali kamarádu svému na pomoc. Přepadený muž bránil se jak mohl, sbíral a házel kameny po dravcích naň dorážejících, s malým ale výsledkem; brzy musil rukou svých užiti k obraně svého krku, na němž mezi tím hranostaj zuřivě si počínal kousaje do masa, kde jen mohl a bylo štěstí, že měl muž ten na těle silný oděv a na krku vlněný šat, jinak by snad své přenáhlenosti zle byl pykati musil; ale takto utržil jen několik méně nebezpečných ran do rukou, do tváře a šíje a byl rád, že boj ten hůře pro něho se neskončil.

Zachrániv se hlavně útěkem, zařekl se, že ve svém životě nikdy více hranostajů dráždíti nebude a že je do nejdelší smrti nechá vždy pěkně na pokoji.

Odvažuje-li se hranostaj na člověka, nebude tuším žádné pochybnosti, jak asi se chová k živočichům mnohem menším a vydatné obrany neschopným; boj s myšmi všeho druhu, s křečky, krtky, sysly a králíky je mu pravou hračkou; se zajíci jde to již trochu hůře, ač i v tomto případu bývá hranostaj vítězem. *Lenz* sděluje případ, dle kteréhož pět hranostajů na zajíci sedělo a jej uškrtiti hledělo. Přírodozpytec tento připomíná výslovně, že zajíc ten byl asi churavý neb poraněný a že dle mínění jeho podobná nehoda starému a zdravému zajíci státi se nemůže, a však anglický přírodozpytec *Hope* tvrdí, že drzý tento dravec i na zdravé zajíce bezpečně se odvažuje; on sám procházeje se polem zaslechl jedenkráte bolestné zaječení na blízku, a když se ohlédl, co by to bylo, spatřil na zoraném poli zajíce, velmi nápadně si počínajícího; ušák ten poskakoval prudce sem a tam, zmítal sebou se strany na stranu jako v zoufalství a bylo zřejmě viděti, že jej nějaký předmět velice sužuje a že by se ho rád zbavil, ale že nemůže; tento osudný předmět visel mu jako pijavice po straně na prsou a náš pozorovatel přiblíživ se shledal, že je to hranostaj, jenž se mu do hrdla byl zakousal. Zajíc odvlékl se dále do křoví k nemalé ovšem mrzutosti pozorovatele, jehož zrakům ušel takto konečný výsledek boje; *Hope* domníval se však, že se půtka ta skončila vítězstvím hranostajovým. K tomuto mínění přistupuje též *Bell* a praví mimo jiné: Je to věc velmi podivná, že zajíc jsa hranostajem pronásledován, nic ho sobě nevšímá, jako

by nehodna ho uznával své pozornosti a jako by nedbal nepřítele velikostí svou tak nepatrného; teprv když mu tento sedí na hrdle, poznává ač pozdě jeho úžasnou odvahu a sílu a nemoha nikterak se sprostiti odvážlivého lupiče pyká krutě své nevšímavosti.

Vedle jmenované zvěře loví hranostaj také vrabce, skřivany, holuby, kury, lašťovky, jež z hnízda vybírá, konečně ještěrky a hady, ačkoliv dává vždy přednost pečeni, ze zvířat teplokrevných pocházející.

„Velmi zábavné divadlo," vypravuje *Brehm*, „podává honba hranostaje na vodní hraboše čili myši. Hranostaj má na tento druh tučných myší zvláštní zálusk a loví i škrtí je ve vodě i pod vodou, ač není tato právě jeho živlem. Přede vším prohledává jednu díru v břehu za druhou; bystrý jeho čich poví mu okamžitě, která je obydlená a která prázdná; našel-li konečně díru, ze kteréž vycházející vůně mu prozrazuje, že vodní myš v libém spánku tam sobě hoví, vrazí bez rozpaků do ní; hraboš nemile vyburcován z klidu návštěvou neočekávanou hosta nezvaného, hledí, spamatovav se z ospalosti své, co možná rychle opustiti těsnou a tmavou díru a hledati útulek někde v hustém rákosí neb u vody pod vymletým břehem.

Útěk tento však prospívá mu velmi málo. S hlavou a hrudí nad vodu zdviženou, jakož vídáváme na plovoucím psu, žene se hranostaj za prchající kořistí, rozrývá hbitě houpající se vlny a než se hraboš naděje, je mu dravec v patách; myš se potopí a učiní pod vodou kličku; hranostaj však zná podobné manévry, pluje do kruhu a když hraboš na povrch se opět vynoří, žene se dravec za ním s úsilím tím větším; veškeré po-

tápění, schovávání a kličkování je marné; nepomůže-li hraboši nějaká šťastná náhoda, je ztracen, neumorný hranostaj je stále za ním a nepopustí, dokud mu nesedí na hřbetě. Vodní myš má sice také ostré zuby a umí brániti se statečně; ale zuby hranostajovy jsou ostřejší a síla vytrvalejší; v krátké době je viděti obě zvířata v klubko zakousaná, kteréž za zuřivého founění a kvikání brzy se potápí, brzy zase z vody vynořuje. Konečně po dlouhém honění, potápění a kutálení je boj ukončen; hranostaj pluje s kořistí v hubě ku břehu, kdež sobě nejprvé na mozku a na krvi a potom teprv na mase náležitě pochutnává.

Wood vypravuje, že několik hranostajů vyčistilo v několika nedělích rybník, v jehož březích i hrázích veliké množství hrabošů se bylo zahnízdilo.

Hranostaji kaňkují se u nás v měsíci březnu; v květnu pak neb červnu přivádí samice na svět 5—8 mláďat, a sice v pohodlném pelechu krtkově neb v nějakém jiném, pečlivě vyhledaném a měkce upraveném úkrytu. Mláďat svých ošetřuje s největší něžností a vychovává je až do podzimu, vštěpujíc jim na loupežných výpadech všechna pravidla opatrnosti a učíc je všem obratům a tajnostem svého krvavého řemesla. Čije-li nebezpečí, odnáší celou rodinu v úzkostlivém spěchu na jiné místo a plove s nimi, potřeba-li káže, třeba přes vodu; v zlých případech hájí mláďat svých s odvážlivostí, všechen pomysl lidský přesahující a zahyne raději, než by jediné v šanc vydala. Za to ale může věru míti radost ze svých vychovanců, kteří než dostanou za vyučenou, překonávají samu matku chytráctvím, obratností a vraždy chtivostí.

Hranostajové chytají se do rozličných želez a pastí; často dostane se dravec tento náhodou do truhel na německé myši nalíčených. Přiblíží-li se pak člověk, vydává chycený a polekaný hranostaj štěkot cvrčivý ale pronikavý; podrážděn skočí proti člověku s kvikavým vřeskem; jinak dává leknutí své na jevo slabým funěním a nepříjemným zápachem.

Byl-li hranostaj v mládí chycen a rozumně veden, dává se úplně ochočiti, čině pánu svému v odměnu za namáhavé ošetřování mnohých radostí.

Velmi obšírně a důkladně vypisuje švédský přírodoznalec *Grill* své zkušenosti při vychovávání hranostaje, jež také alespoň u výtahu svým čtenářům sdělujeme.

„Několik dní před vánocemi roku 1843 dostal jsem vyspělého hranostaje, jenž byl náhodou chycen v hromadě dříví; bylo to zvířátko roztomilé a bílé jako padlý sníh. Nemaje prozatím místnosti vhodnější, dal jsem nového zajatce do světnice, v níž v zimě nikdo nebydlil; po několika hodinách již naplnila se tato velikým zápachem, jejž ovšem všechny kuny v menší neb větší míře vydávají. Divoch můj počínal si na počátku velmi zplašeně a když jsem vstoupil do světnice, dával mi jen příležitost pozorovati své umění tělocvičné. Obratnost jeho v lezení, skákání a schovávání se byla věru podivuhodná; s lehkostí hravou vyšplhal se po záclonách až ke stropu na římsu, odkud, když jsem rukama zatleskal, rázem skočil na zem. Abych snad se zuby malého zuřivce bližší známost si neučinil, opustil jsem světnici, zanechav mu dostatečného pokrmu.

Druhého dne byl můj milý hranostaj k nemalému leknutí všech domácích lidí ten tam; kudy se ven dostal, nemohl nikdo vyskoumati a

teprv po dlouhém pátrání shledal jsem, že se vězeň můj dostal pootevřenými dvířky do kamen a skrz tyto bezpochyby dále do komína. Domníval jsem se, že nám hranostaj takto vypálil rybník, nepoděkovav se ani za nocleh; a však nebylo tomu tak; k veliké radosti mé vrátil se chlapík po několika hodinách z kamen zpět a jak si každý může pomysliti, všechen umazaný, sazemi počerněný jako kominík. Nebyl ani k poznání a zbělel teprv po několika dnech. Třetího dne dostal jsem lstí milého hranostaje do veliké železné klece a byl jsem nyní jist, že mi více neuklouzne; ve svém novém obydlí cítil se můj uprchlík brzy bezpečným, nedal však nikomu se přiblížiti; jakmile někdo ku kleci přistoupil, skákal zuřivě na drátěnou mříž, sekal a klapal zuby svými, vřískaje při tom v dlouhém trilku, kterýžto hlas se ještě nejvíce skřehotání stračímu podobal; v kleci také nebál se více psa a skákal proti němu s celou kuráží; kdykoliv jsem prostrčil prst skrz mříž, kousal do něho a hleděl prokousnouti rukavici, která mne zubů jeho chránila; největší nevoli dával na jevo, když byl vypuzen násilím z teplého lůžka; tu funěl, štěkal a vřískal a každý chlup na jeho dlouhém ocasu byl zježen; když jsem jej však propustil z klece do světnice, byl velmi rád a vrčel blaženě a spokojeně. Schovávati se pak přede mnou, bylo největším jeho potěšením a často jsem se nahledal jako blázen, než jsem úkryt jeho nalezl. Ve světnici visely zcela o samotě a téměř až při stropě staré hodiny, které ale obyčejně stály; jaké bylo podivení mé, když jednoho dne přijda do světnice vidím, že hodiny jdou, ač mimo mne a hranostaje nikdo do ní přístupu neměl; když tak všechen překvapen o novém tomto divu přemýšlím, na učarované hodiny pohlížeje, pozoruji, ze se za

ciferníkem něco bílého skrývá; přistoupím blíže a hle, co to bylo? Můj umouněný hranostaj, který, bůh milý ví jak, na hodiny se dostal a škrábaje se po nich kyvadlem pohnul, tak že hodiny opět tikati počaly.

Ve světnici, v níž jsem hranostaje choval, se netopilo, ale můj vězeň věděl brzy rady, když se mu zima stávala nepohodlnou; zalezl totiž do vystlané postele, která nahodilým hostem k užití ve světnici byla připravena a skryl se pod peřinou; teplé toto místečko stalo se pak jeho nejmilejším úkrytem a jak mile někdo zhurta do světnice vstoupil, hop — byl hranostaj pod peřinou a nedával více audiencí; když ale člověk zvolna do pokoje vkročil a laskavě k němu zahovořil, neutíkal, ale napjal dlouhý svůj krk, pozdvihl jednu přední nožku a zůstal pokojně státi; zdá-li se mu býti něco podezřelé neb chce-li nějaký předmět dobře pozorovati, vztýčí hlavu a napne tělo do výšky; běží-li, vleče břicho tak těsně při zemi, že není často ani malých jeho nožek viděti. Přistoupí-li člověk blíže, zaštěká prudce hlasem pronikavým, jenž se ještě nejvíce podobá křiku datla strakapouna většího, někdy také syčívá, jako to hadi v hněvu dělávají.

Přihlížeje k veškerému počínání mého zajatce musím říci, že byl velmi zlý a kousavý; žertům sebe nevinnějším nerozuměl a dotknouti se ho nebylo bez rukavice rádno; také hudbu nemohl snésti a zahral-li jsem na pianě, skákal na mříž své klece, štěkal a syčel tak dlouho, dokud jsem nepřestal; nikdy neužíval pazourů k rozsápání kořisti, ale popadal vše jen zuby svými; v prvních dnech svého zajetí zapáchal často a odporně, později zmizela nelibá tato vůně úplně, tak že jsem klec jeho míti mohl v pokoji bez všech obtíží.

Chce-li hranostaj ulehnouti na lůžko, zatočí se několikrát do kola a leže spí svinutý do kotouče o dvou téměř závitech, maje nos těsně při ocase položený a tělo ocasem ovinuté. Zimomřivý býval můj divoch velice a byla-li ve světnici zima, ležel neustále v hnízdu, jež si v kleci sám z mechu a peří zbudoval a dvěma otvory opatřil; cítil-li příjemné teplo, vylézal na jedlovou větev, již jsem mu v kleci upevnil, lízal a umýval se po celém těle, ačkoliv jinak si z toho nic nedělal, když mu po obědě kusy peří na hubě uvázly. Přílišné světlo neměl rád a když jsem se mu přiblížil s lampou, zamhouřil oči co nejvíce; v polotemnu leskly se oči jeho, jako světla kočičí, zelenou a jasnou září. Život v těsné kleci mrzel ho velice a když jsem jednou na půl dne se vzdálil, použil příležitosti té, aby mi na novo upláchl; skousal totiž dva silné dráty v mříži své klece do hromady a proklouzl otvorem takto učiněným. Nemoha uniknouti ze světnice, hleděl alespoň tak se uschovati, aby nebyl snadno k nalezení, což se mu také v plné míře podařilo; vystříhaje se totiž míst, jež bývaly obyčejným jeho úkrytem, schoval se tak výborně, že jsem skoro celou hodinu potřeboval, než jsem ho nalezl. A kde vězel? Tenkráte nebyl ani v posteli, ani v šatech, ani na rámcích obrazů ani v hodinách, nikde. A kde tedy? Seděl, ležel neb lépe visel v skulině mezi almarou a zdí a snad by se sám nebyl více ze své skrýše dostal na světlo, kdybych odstrčením skříně mu nebyl přišel na pomoc! Brzy musil jsem lehkou klec vyměniti za silnější, kterouž, ač byla hlavně ze dřeva, více prokousati nehleděl. Co se mi také na mém hranostaji líbilo, byla jeho veliká čistoty milovnost; trus svůj nepouštěl nikdy na kterémkoliv místě, ale opatrně jej zanášel do určitého koutku a malé

zařízení, jež jsem mu ku kleci přidělati dal, usnadnilo velice její čištění.

V prvních dnech dostal můj vězeň k žrádlu hlavy a nohy několika tetřívků a pak mléko, které pil hned od počátku s velikou chtivostí; vedle drobných ptáků bylo mu mléko i později nejhlavnějším a také nejmilejším pokrmem; dva strnadi stačili mu sotva na den; nejdříve pustil se vždy do hlavy a nenechal z celého než trochu peří; z většího ptactva, jako jsou na př. straky a sojky, nechával obyčejně ležeti hlavy a nohy. Se syrovými vejci slepičími nevěděl sobě z počátku rady a teprv když jsem mu do nich nadělal děr, vypíjel je rychle a s patrnou chutí; čerstvé maso hovězí nebylo mu vhod a žral je pouze z nedostatku potravy; při žrádle a pití mlaskal jako cucající podsvinčata činívají; pohyblivost dolních jeho sáněk byla podivuhodná; když žral neb zíval, postavily se vždy kolmo na čelist hořejší, kteryžto zjev mi vždy přiváděl na mysl podobnou pohyblivost čelistí hadích. Při žrádle zamhouřil oči a sploštil nos a pysky v té míře, že celý jeho obličej tvoříval jedinou rovnou plochu. Hodil-li jsem mu do klece ptáka živého, nepopadl jej v přímém skoku, ale čekal, až jsem se vzdálil a polekaný pták se utišil; napotom přiblížil se opatrně a ohledával, zda-li žije čili nic; když se pták pohnul, popadl jej a prokousl mu hlavu; nikdy však neusmrtil oběť svou náhle a jediným chmatem, nýbrž po delším vždy otálení a četnými ranami, tak že kořist jeho obyčejně dlouho k smrti pracovala; nikdy jsem nepozoroval, že by byl dříve krev vyssával, ale usmrtiv ponenáhlu oběť svou, sežíral ji přímo.

Jedenkráte pustil jsem do klece hranostajovy velikého potkana (německou myš), žádostiv jsa

věděti, jak si bude počínati v boji se zvířetem silnějším. Zpočátku obskakoval jeden soupeř druhého, jako by na sobě vzájemné úmysly vyzvídali, ale do rvačky se ani jednomu ani druhému nechtělo. Krysa byla velmi silná a nevšímajíc si nepatrného dravce brzy počínala si v kleci po domácku. Přišedši k nádobě mlékem naplněné pustila se s chutí do žrádla a vyprázdnila ji v krátce době; ani tato nestoudná drzost nehnula hranostajem, jenž vůbec si počínal nerozhodně a spíše bázlivě než udatně naproti vetřelci, jenž posilniv se dobrým snídaním nyní sám počal činiti útoky na malou šelmu, která obmezujíc se na pouhou obranu, skákala z kouta do kouta. Brzy však se věc obrátila a z obrance stal se zuřivý útočník, jenž přicházel čím dále tím více do ohně. Nastala honba vražedlná; oba rváči vyjíždějíce proti sobě zasazovali si rány strašlivé; útoky hranostajovy byly lehké a málo vydatné; útoky krysy těžké a zdrcující; kdyby byly rozhodovaly jedině velikost těla a zloba duševní, byla by zajisté krysa vyhrála. Několikrát zdálo se, že hranostaj podléhá, ale brzy zase bylo viděti na rychlejších a jistějších ranách, jež protivníku svému zasazoval, že není vítězství krysy ještě bezpečné. Jako had uklouzl hranostaj zpět po každém výpadu a pohyby čelistí jeho byly tak rychlé, že jsem nikdy nemohl shlednouti, kdy hubu k ráně otevřel a kdy zavřel. Krysa kvičela neustále, hranostaj zaštěkal vždy jen při obraně; oba rváči skákali jako o závod kolem sebe až ke stropu klece, více než na loket vysoké. Když takto boj asi pět minut zuřil, bylo viděti, že krysa umdlévá, neboť se pohyby a útoky její stávaly řidšími a slabšími, hranostaj naproti tomu počal teprv nyní rozvinovati svou obratnost a sílu; útoky jeho

dříve nahodilé, směřovaly nyní k jedinému cíli a ten byla hlava ochabující krysy; po několika ranách z předu a na lebku vedených skočil konečně malý dravec myši na záda, uchopil ji předními nohama za lopatky a zakousl se jí do chřtánu tak mocně, že se více brániti nemohla; oba zuřivci leželi takto po delší dobu na jedné straně; krysa zmítala tělem, škubala nohami, ale byly to již poslední pohyby přemoženého bojovníka; hranostaj se nehýbal, seděl jako ukovaný a jen tu i tam pootevřel čelisti, aby se tím hloub mohl zakousnouti. Konečně bylo po všem; vítěz překousav vaz a téměř celou páteř krysy, dal se do žraní; po půl hodině nezbývalo z celé myši nic než hlava, kůže, nohy a ocas; bylo patrno, že se dravec jak náleží posilnil po té obtížné a nebezpečné štrapací. Mně pak se u srdce ulehčilo, neboť jsem se zpočátku domníval, že mou přílišnou zvědavost hranostaj, jejž bych nerad byl ztratil, zaplatí vzácným svým životem.

Velmi přesná jsou udání *Grillova* týkající se změny barvy hranostajovy. Dle jeho pozorování záleží změna barvy v línání, t. j. v úplné náhradě nové srsti za starou, a jde velmi rychle před se; u jeho hranostaje počalo dne 4. března a bylo dne 3. dubna téměř dokonáno; bylo patrně viděti, že rostla veškerá tmavá srst současně, a dříve než hnědé pesíky dosáhly délku bílých, vypadaly tyto skoro úplně; hnědá barva spozorována nejdříve v malé skvrně mezi očima a naposledy zhnědly nohy a uši.

„Můj hermelín," vypravuje důkladný tento pozorovatel ku konci, „krotl čím dále tím více; a však teprv 7. května, když jsem rukou v rukavici ukrytou jemu lichotil, cítil jsem, že sice do rukavice kouše, ale že zuby žádných stop v koži

nezanechávají, v čemž se ovšem již dobrá vůle a přízeň k mé osobě jevila. Zpočátku hledíval se vyhnouti lichocení mému, ale později se mu patrně líbilo, neboť lehával na hřbet a zavíral oči, když jsem jej po hřbetě hladiti počínal. Brzy na to odvážil jsem se sáhnouti na něj holou rukou a hranostaj mi velikomyslně smělost tuto prominul; od té doby neměl jsem se čeho báti a mohl jsem mu bez trestu i prst do huby strčiti; jen když jsem objal rukou tělo jeho, vyklouzl mi vždy jako úhoř a bylo viděti, že sobě chce zachovati jistou míru volnosti; chtěl-li jiný člověk na něho sáhnouti rukou, bylo potřebí, blížiti se mu jen ponenáhlu a klidně, aby se nepolekal a neutekl. Hlavní pak pravidlo při krocení toho divocha bylo, neukazovati žádné bázně před ním, ale počínati si vždy jistě a směle s náležitou ovšem laskavostí jakož i zjevnou snahou neškádliti ho zbytečně a neubližovati mu ani v žertu. Netěšil jsem se však dlouho mému ochočenému hranostaji, neboť 15. července nalezl jsem jej v kleci mrtvého. Co bylo příčinou jeho smrti? Ohledávaje mrtvé tělo shledal jsem zuby v hořejší čelisti zcela ubroušené a žvýkání neschopné; nyní teprv se mi vysvětlilo, proč hranostaj v poslední době tak obtížně žral a polykal. Čím a jak sobě zuby v té míře upiloval, nemohu až podnes dobře pochopiti. Bylo-li přílišné stáří hlavní příčinou aneb snad ta okolnost, že častěji také železnou mříž své klece hryzl, nemohu udati; bez pochyby přispívalo k sešlosti chrupu jeho jedno i druhé. Slýchával jsem dříve, že podrážděný hranostaj smrdutou tekutinu ze svých řitných žlaz vypouští; věc tuto mohu opraviti v ten spůsob, že můj hranostaj nikdy ve zlosti nezasmradil, což se ale stávalo pokaždé, když byl událostí ně-

jakou náhle polekán. Kdykoliv štěkaje a syče s ježenou srstí vyrazil na svého protivníka, nikdy nevypustil voňavou tekutinu, ba ani tenkráte nezapáchal, když s největšími krysami bojoval; jakmile se ale něčeho ulekl, bylo neštěstí hotové; z počátku se to stávalo častěji, proto že se lekal každé hlouposti, po třech měsících ale, když mezi námi zdomácněl, stalo se jen jednou, že mi v pokoji notně zakadil; jednoho dne jsem totiž dvéře jeho klece silně přirazil, kteréhožto bouchnutí ulekl se hranostaj v té míře, že až ke stropu vyskočil; v následujícím okamžení již ucítil jsem ošklivý zápach, jaký vydával v prvních dnech. Z té příčiny se domnívám, že vypouštění smrduté tekutiny nezávisí na vůli hranostaje, ale že má příčinu v ochabnutí svalů, zavírajících žlázy řitní, následkem kteréhož tekutina mimovolně vytéká; totéž stává se bezpochyby i jiným zvířatům, opatřeným podobnými žlázami.“

Sobol. (Obr. 56.)

Paní *Krtičková* měla za muže obstárlého, ale velmi bohatého lakomce, jejž sobě vzala jen z toho jednoduchého úmyslu, aby mohla lépe užívati světa, čehož jí až posud dopřáno nebylo. I činívala sobě zvláštní potěšení z toho, kdykoliv p. *Krtička* za příčinou její zábavy neb potřeby trochu hloub musil sáhnouti do měšce, neboť čím kyselejší pak býval obličej mužův, tím sladší byl úsměv paničky. Podařilo se jí však zřídka kdy ohnouti plesnivého držgrešli, neboť ač přihlouplý a velikého světa málo znalý, byl on přece velmi opatrný a vypočítavý.

Blížila se zima a panička potřebovala nový

moderní kožišek. „Mužíčku," pravila, „zima je za dveřmi a já nemám v čem choditi."

„I nebude snad tak zle," ušklíbl se pan Krtička, škrábaje se za uchem, „vždyt je v městě tré kožešníků a mají tuším ve zboží pěkný výběr."

„Ale já přec nemohu choditi v tom, co na sebe věsí moje služky," durdila se panička a přisedla blíže k panu Krtičkovi, svému manželi; „pomysli si, mužíčku, pravila, moje Stázinka má garnituru za 36 zl. a řekla mi, že by si byla pořídila něco slušnějšího, ale že kožešník nic lepšího neměl."

„Nu co z toho, holoubku můj, Stázička tvoje je hloupá, prolhaná fiflena a nemůže býti měřítkem pro tvé záležitosti; kožich když je teplý a trvanlivý — to je věc hlavní, na kráse tak mnoho nezáleží."

„Co z toho?" odsekla panička. „Že nechci, aby lidé o paní Krtičkové říkali, že má kuchařka její pěknější kožich než ona sama. Pro celý svět ne a ne."

„To také nemusí býti," přisvědčoval mužíček; „vybereš si nějakou vzácnou barvu, vždyt jako v kartounech je také v kožešinách mnoho barev a mustrů, ač jest cena jejich tatáž; sprostý člověk vždy má jen sprostý vkus a člověk vzácnější neb vzdělanější liší se jen tím od sprosťáka, že má lepší gusto, třeba nevyházel tolik peněz."

„Ten lakomec," myslila si panička, „on mi nechce ani těch 36 zl. na kožich ustanovit, ale počkej, ty houžvičko!" Nahlas ale řekla: „Dobře, spokojím se tedy s kožichem, jaký mi dáš, ale těšilo by mne, kdyby byl *sobolí*, neboť paní purkmistrová bude mít taky takový a ty přec nechceš, bych i v oděvu za ní byla v pozadí."

Panu Krtičkovi, který měl dávno již vnitřní bolesti po purkmistrovství, a který tudíž, jak se samo sebou rozumí, byl napřed již krutým od-

půrcem a nepřítelem nejen každého purkmistra nýbrž i paní purkmistrové, byl tímto obratem své vtipné panički vražen trn do místa nejcitlivějšího; proto také rozhorleně pravil:

„Sokolí, sokolí, haha, nu to bude zase nějaké pěkné bláznovství, jako ta červená košile našeho vzácného měštanosty; ale když ho bude mít paní Klinkáčková, máš ho mít také, ten tvůj kožich sokolí!“

„Sobolí — sobolí,“ rozesmála se vítězně panička, „a je prý to kožešina pevná a trvanlivá a může mi snadno vystačit i na tři léta.“

„Sobolí nebo sokolí,“ hájil se pan Krtička, „jedna hloupost; když jsem před třemi lety kupoval límce na krk, říkali jim „Palmerston“ a letos když jsem chtěl totéž zboží, jmenoval ho kupecký hejsek „Bismark“; ten chytrácký šejdíř! A přece to bylo totéž smetí jako před tím. Tak holečku to dělají, aby lidem oči zamydlili! Já to znám — čert jako ďábel — oba jsou černí.“ —

„Jsi tedy s tou sobolinou srozuměn?“ přerušila panička netrpělivě výklady manželovy.

„I s pánem bohem, jen nesmíš žádati, abych i já si navlekl tu karibaldskou košili, jako ten ztřeštěný floutek, ta slavná hlava naší obce. Ale to je tak: který pes nejvíce štěká, toho se berani, voli a krávy nejvíce lekají, ale pastuchy, jenž s nimi vlídně nakládá, toho si nevšímají. Kdyby byli všichni lidé jako já —“

Panička nečekajíc dalších exposicí páně Krtičkových odešla, neopomenula však druhého dne s manželem navštíviti kožešníka pana *Lišku*, aby se kožich sobolí za tepla objednal.

„Nemáte nějaký pěkný kožich pro mou paní?“ tázal se nadutě pan Krtička; „ale sobolí musí

býti, sobolí, pravím a sametový, jiný moje žena nechce.“

„Mám tu jeden,“ odvětil usmívavě pan Liška, „ale je zamluven, takřka u mne již jen uschován, — paní purkmistrová si ho objednala.“

„Dobře,“ odsekl hrdě pan Krtička, „opatřte pro mou paní taky takový a to co nejdříve. Nekupujte to zdaleka, nebo to cizozemské zboží za nic nestojí a hleďte, aby to nebylo tuze drahé; nejsou nyní časy na veliké výlohy.“

„Pro Vašnost to nebude drahé,“ mínil pan *Liška* potměšile, „a mohu ubezpečiti, že bude milostivá panička úplně spokojená.“

S tím byl také pan Krtička spokojen.

Po třech nedělích přišla sobolina a s ní účet; vlastně to byly účty dva; jeden od petrohradského kožešníka Čšuškýna za zaslané kožešiny a druhý od kožešníka Lišky za samet, práci atd.

Pane Bože — to byla rána! Pana Krtičku by byla málem ranila mrtvice a udělalo se mu rázem tak zle, že kdyby to nebylo stálo 1 zl., snad by si byl poslal pro doktora, ale takto přece toho neučinil.

A co bylo příčinou strašlivého toho leknutí? Nic jiného než pohled na sumovní účet, jenž zněl na 819 zl. 25 kr. r. č. Účet petrohradského kožešníka obnášel za 8 kusů sobolin à 60 rublů = 480 rublů ve stříbře; účet pak pana *Lišky* byl následující: Za dovoz a clo 8 zl. 75 kr.; za 5 loket hedbavného sametu à 4 zl. = 20 zl.; za podšívku, hedbáví a od práce dělá 22 zl. 50 kr.; celkem tedy rubl za 1·60 kr. počítaje zl. 819·25.

„Ti lidé jsou blázni, zlodějové, lupičové,“ volal neustále pan Krtička po pokoji s papírem běhaje a rukama stropu se chytaje; „já je budu žalovat pro podvod a nic nebudu platit — tak to udělám!

A nebo si ti taškáři se mnou udělali žert? Možná! Oni darebáci vědí, že nerad vydávám zbytečně peněz a takto mne chtěli polekat. Ale já jim povím, že není rádno se mnou žertovat; člověk by snadno mohl z toho smrt míti a kdo dá potom náhradu? Nikdo!“

Tímto nápadem poněkud uspokojen vzal pan Krtička hůl a klobouk a horem pádem utíkal s účty ke kožešníkovi, mezi tím, co panička v krásném kožišku před zrcadlem se otáčela a hedbávné jeho jemnosti se obdivovala, spokojeně se usmívajíc, že se poštěstilo plesnivého skrblíka zase jednou tak řádně ohnouti. Po půl hodině přihnal se tento zpět a zuřil, možno-li ještě více. A však co platno? Kožešina byla správně objednána, zdělána, odevzdána a přijata; nezbývalo, nechtěl-li si dělati ostudu před světem, nic než zaplatit. K tomu se také konečně pan Krtička po dlouhé lamentací odhodlal, vymínil si však, že sumu tu bude zpláceti čtvrtletně a bez úroků a sice v kuponech státních losů z r. 1860; při tom si předsevzal svatosvatě, že si peníze ty trojnásobně vynahradí, až bude seděti na místě toho, jenž byl vlastně první a pravou příčinou nynějšího jeho neštěstí.

Nad kožichem paní Krtičkové bylo celé město u vytržení; ještě více však než štědrosti páně Krtičky divili se lidé jeho ceně; osm set zlatých za kožich, to bylo něco neslýchaného a byli mnozí, ku kterým snad leckterého čtenáře našeho čítati můžeme, již na pravdivosti ceny té pochybovati ráčili. Chceme-li vydati svědectví pravdě, musíme veškeré paničky i s paní Krtičkovou ubezpečiti, že kožich její nebyl přeplacen a že kožich sobolí může státi až 1000 rublů a více, jak bohaté Rusky snadno mohou dosvědčiti.

A jaké je to zvíře, jež tak drahou kožešinou se může honositi? Zvíře to je jako malá kočka, čili lépe řečeno, podobá se postavou i velikostí kuně lesní, od níž se liší pouze delší hlavou, většími ušima a kratším ocasem; největší rozdíl záleží ovšem v srsti; sobolina je měkká jako hedbáví a lesklá jako zlato; čím stejnější je její barvitost, tím vzácnější je a dražší; obyčejně bývá na hřbetě tmavá, na krku a po stranách těla kaštanová, na lících šedá a na hrdle začervenalá neb pěkně žlutočerveně zbarvená; někdy je sobol celý žlutočervený neb docela bílý; kožešiny barvy zamodralé jsou nad jiné hledanější a co největší vzácnost vyskytují se také spratky lesku stříbrného neb zlatého; jediný takový 4 decim. dlouhý kožíšek sobola mívá cenu 100—150 zlatých.

A kde pak žije tento nejvzácnější dravec z čeledi kunovitých? Tato drahocenná šelma žila druhdy v mnohých východních krajinách severní Asie, zejmena pak v lesích sibiřských; nyní však je obyt její velice obmezen. Málo který dravec byl od lidí s takovou lakotnou zuřivostí pronásledován jako sobol a není divu, že zvíře to v mnohých krajinách již úplně je vyhubeno, v jiných pak, kde se posud udrželo, jen v nepřístupných skalnatých lesích se nalezá. Báječná cena jeho kožešiny byla od počátku až do nynější doby vždy mocným vnadidlem pro ziskuchtivé lovce, kteří nešetřili ani práce ani života, aby se lovem sobolů co nejrychleji obohatili.

V Kamčatce, vypravuje *Steller*, když jí Rusové dobyli, nalezalo se tolik sobolů, že bylo obyvatelům věcí velmi snadnou platiti říšskou daň spratky sobolími a tuzemci smáli se hloupým kozákům, kteří za jeden sprátek sobolí pěkný nůž podávali; silný a zkušený lovec mohl bez velikého namá-

hání za jednu zimu 60—80 sobolů sehnati a obchodník, jenž spratky tyto kupoval, vlastně za všeliké zboží vyměňoval, mohl snadno 50krát tolik vydělati, mnoho-li sám dal; každý úřadník cářský, který v Sibiři žil a s lidem domácím v obchodu jen poněkud se vyznal, vrátil se po několika letech s 30—40 tisíci rublů jmění do Jakutska zpět; a přece se platilo již tenkrát za pěknou kůži po rublu, za obyčejnou po půl a za špatnou po $^1/_5$ rublu. Nyní je ovšem tomu jinak; veliký zisk, jenž z lovu a obchodu toho kynul, dal podnět k založení četných společností loveckých a obchodnických, které počaly soboly honiti a hubiti systematicky, až se množství jejich scvrklo na počet tak nepatrný, že se nyní za jednoho sobola 60krát více platí než druhdy. Také je lov sobolů, kteří následkem stálého pronásledování ustoupili do pustých lesů a skal, nyní velice obtížný a často s velikým života nebezpečím spojený, ještě se s nějakým prospěchem prováděti může toliko v době zimní, od měsíce října až do prosince.

Na počátku října shromažďují se lovci v malých společnostech na určitých lovištích, kde má každý spolek své zvláštní obydlí, zásobárnu a útočiště v nejkrutějším počasí zimním. Sem přijíždějí jednotliví lovci obyčejně na saních od psů tažených, přivážejíce pro sebe a pro potah potravu na několik měsíců. Když se sešla celá společnost, započíná lov.

Na kuslích k nohoum připevněných toulají se lovci po lesích, hledajíce stopy sobolů; když konečně vypátrali nějaké bydliště sobolí, kladou kolem do kola pasti a tlučky, aby se v nich v noční době dravec chytil, při kteréž věci hledí se vždy hlavně k tomu, aby se kožešina neporušila; naleznou-li sobola ukrytého v zemním dou-

pěti neb v dutém stromě, napnou a rozestrou sítě kolem úkrytu jeho a vyháněji pak jej buď ohněm a kouřem anebo tlučením na dutý kmen; prchne-li sobol, střílejí naň tupými šipkami, aby se srsti neublížilo, zřídka jen prachem a olovem. Lovci potřebují mnoho dní času, než veškeré své sítě a pasti upraví a naličí; když pak vše je hotovo, přicházejí každého dne dohlížeti, zda-li se co chytilo čili nic; často shledávají k neštěstí svému, že se sice sobol do sítí zapletl, ale že přišla v noci polární liška a celý lov v ceně 40—60 rublů odnesla aneb na místě sežrala.

Často bývá též lovec daleko od loviště vzdálený překvapen vichřicí a sibiřskou chumelicí sněhu; tu pak nezbývá ničeho než zanechati vše a vrátiti se ke svým společníkům; to však nebývá věcí tak snadnou; lovec, jenž nevidí před se ani na tři kroky, zabloudí často a veškeré namáhání jeho dostati se k obydlí svému bývá marné; ubožák zapadne někam do rokle, zhyne ve spoustách sněhových a nikdy více nenalezne se po něm památky. Ačkoliv bývají lovci lidé otužení, svízelům zimním zvyklí a ve všech nebezpečích lovu zkušení, stává se jich přece každoročně značné množství obětí své ziskuchtivosti neb lovecké náruživosti. Všechen lov sobolí není vlastně nic než dlouhá řada nesmírných obtíží a nebezpečí života všeho druhu. Mnohý kožich tisícrublový zaplacen jest životem lidským a nikdo by neuvěřil, mnoho-li krve a potu lpí na tomto, jako zlato lesklém, jako hedbáví měkkém a jako prachové peří kyprém a pružném zboží.

A když konečně je lov ukončen a celá společnost skládá účty z výtěžku svého, shledává se nezřídka, že se s tíží budou moci zaplatit výlohy lovu aneb že po zapravení těchto sotva zbyde

každému za veškeré namáhání několik rublů. Je-li výtěžek některého roku větší a lovec vrátí se do svého domova, přichází tu pop, tu úředník, a lovec musí chtěj nechtěj zisk svůj s nimi děliti, tak že konečně sotva třetina zbývá pro jeho potřeby.

Dle udání cestovatelů nalézá se nyní ještě nejvíce sobolů v tmavých lesích mezi řekou Lenou a východním mořem Beringovým, také prý nejpěknější kožešiny přicházejí od řeky Jeniseje.

Sobol ač nejvzácnější z dravců, žije po sprostu jako naše kuny lesní, neboť vraždí všechnu zvěř, k jejíž umoření síly jeho stačí; veverky, zajíci a drobné ptactvo bývají obyčejnou jeho kořistí, ačkoliv žere také jahody a jiné ovoce. Sobol je statečný, lstivý a krvechtivý jako ostatní kuny a rozvinuje činnost svou hlavně v noci. Samice kaňkují se v lednu a metají po dvou měsících 3—5 mláďat. V době této zdržují se nejraději při řekách, ješto se k vodě vždy všeliká zvěř táhne a spůsobem tímto dravcům lov usnadňuje.

Sobol byl již několikrát ochočen; ukázalo se, že ve dne spí a v noci rejdí, že velmi mnoho žere a napiv se tak tvrdě usne, že jej ani hlukem ani lehkým týráním nelze probuditi; jsa čilý skáče velmi vesele po kleci, dovádí se svými kamarády, sedá na zadní nohy, aby lépe mohl viděti a bojovati, šlehá ocasem, chtěje spokojenost svou dáti na jevo a vrčí i štěká v rozdurděnosti své jako psí štěně.

Vydra. (Obr. 57.)

Jak že? Vydra mezi kunami? Jak se dostal rybář mezi polní a lesní lovce? Ne jinak než pří-

buzností těla i duše. Vydra je dle stavby těla veliká kuna; její dlouhé, nízké tělo, krátké nohy, její zuby, silný ocas i žlázy řítní, vše ukazuje na kuny; a však široká a stlačená lebka s tupým čenichem, krátká, tuhá a lesklá srst jakož i plovací blána mezi prsty jsou znaky, které výhradně plemenu vydřímu přisluší, částečně na život její ve vodách poukazujíce.

Dostavše se od sobola k vydře, učinili jsme vlastně jen my příliš veliký skok v přirozené řadě tvorstva, nikoliv ale příroda, která položila mezi oba tyto živočichy tvora, jenž spojuje v sobě vlastnosti obou dravců i kuny i vydry; zvíře to jmenuje se *norek* (něm. der Nörz) a není-li známo našim čtenářům, je tím lépe povědomo mnohým čtenářkám, jimž poskytuje laciné a oblíbené kožešiny na límce, kožichy a rukávníky.

Norek má velikost a podobu tchoře, ale prsty jeho jsouce spojeny blanou plovací ukazují na vodní jeho život a tudíž na jiný spůsob života. Srst jeho hustá, krátká a těsně přiléhající celkem je barvy hnědé, tmavější podél hřbetu a světlejší na hřbetě s malou světle žlutou neb bělavou skvrnou na hrdle; podsada hnědých pesíků je šedivá a velmi hustá. Norek je vlastně domovem ve východních končinách Evropy, v Haliči tedy, v Rusku, Finsku, napotom hojně v celé severní Americe; po řídku roztroušen nalezá se také v Německu, zejmena v Meklenburksku a v okolí Lübeku. V Čechách byl dle našeho vědomí norek r. 1843 na panství Švarcenbergském u Hluboké do padáku na kuny chycen a možná že byl i jinde a třeba častěji lapen ale za tchoře považován, s nímž má i v postavě i v způsobech života velikou podobnost.

Norek, kdekoliv se zdržuje, žije nejraději při

vodách, v nich loví ryby, raky, žáby a mloky a v kterých hledá vždy spásu, kdykoliv přichází v nebezpečí dostati se kožešníkům do práce; pelech jeho nalézá se pod neb ve vyvýšeném břehu řek neb rybníků, mezi kořeny starých vrb neb olší; z něho vybíhá několik otvorů přímo k vodě, v níž plove norek a potápí se výborně; někdy zabloudí také k obydlím lidským a chytí se časem do želez, jež na tchoře byly nastraženy; kůže jeho pro množství spratků, které z Ameriky k nám přicházejí, má menší cenu než zasluhuje a teprv dva norci platí za jednoho tchoře.

Po této malé a však nutné zacházce vrátíme se zpět k naší vydře, která ač také mnohem vzácnější než druhdy, přece je posud u nás poměrně dosti hojná; kožešníci dostávají ročně z Čech 6—800 koží vydřích, ačkoliv úřadní zprávy jen číslo 150 vykazují, a to bezpochyby na důkaz, jak málo jsou udání úřadní spolehlivá, když se jedná o odevzdávání kožešin, jichž cena se páčí na 8 až 9 zlatých.

Kde jsou ty doby, kdy každý sedlák měl na nohou střevíce s velikými stříbrnými přeskami a na hlavě vysokou vydrovici s červenými stužkami! Ti časové dávno již minuli a nevrátí se více. Juchtové střevíce ustoupily lesklým botám, chlupaté čepice hedbávným kloboukům a vysoké vydrovice proměnily se v měkké rukávníky (štucle) a octly se na místě hlav mužských na rukou ženských, které nalézají v kožešinách takové zalíbení, že mnohá selka neb měštka, když se v neděli odpoledne veze v saních na procházku, je od hlavy až k patě samá kožešina, na které dobrý znalec může nalezti znaky neb stopy všech šelem kunovitých, o kterých jsme až posud byli pojednali. —

Všech vyder na světě je známo 12 druhů, z nichž jenom jediný vyskytuje se v Evropě, za to ale na severu i na jihu, na východě jako na západě, vyjímaje pouze nejstudenější krajiny polární; mimo to žije naše vydra téměř po celé Asii. Všudy nachází se nejhojněji při sladkých vodách, nechť jsou to řeky nebo potoky, jezera nebo rybníky, jen když je v nich hojnost ryb a zejmena pstruhů a když jsou lesem neb alespoň křovím obroubené a zarostlé. Na tichém, osamělém ale bezpečném místě nalézá se její obydlí, záležející z prostranného doupěte senem a suchým listím vystlaného; vchod k němu je velmi dobře vymyšlen, neboť zůstává lidskému zraku na prosto nepřístupný; nalézá se totiž pod břehy od vody podemletými a sice až na dva střevíce pod hladinou vodní, tak že člověk, třeba by stál na blízku, ani příchod ani odchod vydry pozorovati nemůže; díra tato pod vodou se počínající, vede 4—5 střevíců šikmo do výše k pohodlnému pelechu, vyhrabanému v břehu vyvýšeném a na místě suchém; druhá úzká chodba vybíhá z doupěte nahoru na povrch a konec její ukrývá se někde v trávě neb v křoví, aby původce a stavitele svého tak snadno neprozradil. Díra tato je vlastně komín k tomu účelu zřízený, aby zkažený vzduch z doupěte odváděl a čerstvý opět se shora dolů pouštěl, jinak by se musil obyvatel jeho ve vlastních výparech udusiti.

Obydlí toto staví, čili lépe vyhrabává si vydra sama, ačkoliv neopovrhuje opuštěným doupětem jezevčím neb liščím, je-li jen dosti bezpečné a vody blízké; nezřídka mívá vydra několik doupat na rozličných místech u vody, neboť ráda se toulává po vodě nahoru a dolů a je tedy třeba,

aby měla útulek na několika místech, kde ji světlo denní snadno může překvapiti.

Vystoupí-li voda při povodni až do její komnaty, vylézá vydra na kmeny aneb se skrývá v dutých stromech tak dlouho, dokud obydlí její opět není vysušeno.

O její spůsobech vypravuje *Brehm* mezi jiným takto: „Vydru nenávidí rybáři a majetníci rybníků v míře největší; ale za to je lupič tento přírodozpytcům zvířetem nad jiné zajímavějším a vzácnějším. Celý spůsob života jeho je rázu tak neobyčejného, že vyžaduje i v nejmenších podrobnostech zvláštního pozorování a každý, koho spousty, jež vydra v rybnících spůsobuje, nebolí, musí míti na vydře krom obyčejné potěšení, jelikož dravec tento s jinými šelmami téměř nic nemá společného.

Na vydře je vše pozoruhodné; její život ve vodách, její stavba těla, její hadovité pohyby, spůsob opatřování potravy i její schopnosti duševní. Vydra náleží k nejpodivnějším zvířatům na celé naší zemi; že je živočichem vodním, padá každému okamžitě na mysl, kdo ji shledl pohybující se na pevné půdě; vydra má velmi krátké nohy a z příčiny té plazí se po zemi jako had, ačkoliv ubíhá dosti rychle; po sněhu a ledu klouže se výborně, při kterýchžto pohybech jí hladká srst a silný dlouhý ocas velice podporují. Kdo by se však domníval, že je vydra na pevné půdě málomocná, zmýlil by se velice; ona se může obratně a rychle na všechny strany otáčeti, je-li třeba i celé tělo úplně vzpřímiti a v postavení tom po delší dobu setrvati, nepadajíc nikterak z rovnováhy; o značné její obratnosti těla svědčí i to, že vylézá v nouzi na stromy, nejraději ovšem na šikmo stojící; při šplhání tomto zatíná ostré pazoury opatrně do

kůry a postupuje takto dosti bezpečně ku předu, neb je-li třeba, i zpět.

A však pohyby vydry ve vodě jsou přes všechnu její obratnost na zemi přece jen jiné; voda je vlastní a přirozený živel její, v kterémž vždy hledá spásu, čije-li jakékoliv nebezpečí; vydra je pro vodu stvořena; její hadovité široké tělo, pokryté hladkou i ve vodě suchou srstí plove a udržuje se takřka samo sebou na hladině vodní; její krátké, plovacími blanami opatřené tlapy jsou znamenitá vesla a dlouhý, silný, se strany smáčknutý ohon výborné kormidlo. Jaký tedy div, že je vydra plavcem první třídy, jenž nejen rozrývá vlny vodní s nevídanou lehkostí, ale potápí se také s umělostí v pravdě mistrovskou.

Při všech těchto schopnostech tělesných nemůže býti jinak, než že je vydra také znamenitým rybářem, s nímž nesnadno jest zápoliti v práci této; k chytání ryb je ozbrojena velikou rychlostí jakož i ostrými zuby, které nikdy více nepustí to, co byly uchvátily.

V čistých a průhledných vodách jezer alpských mívají lidé často vzácné potěšení a příležitost pozorovati vydru při lovení ryb. S čenichem jen málo z vody vyčnívajícím shání hladový dravec po vodě sem i tam a jen vlnící se prouha na hladině vodní prozrazuje místo, kudy a kam se lupič pohybuje; náhle zmizí i tato a o plavci by nebylo ani vidu ani slechu, kdyby tu i tam z vody nevystupovaly bubliny, poukazující na místo, kde se vydra právě pod vodou zdržuje. Kdyby nemusila vydra čas od času v příčině dýchání vyplouti na povrch vody, bylo by nemnoho ryb tak rychlých, aby jich pod vodou dohoniti a uchvátiti nemohla. Čím je na zemi rys a liška společně, tím je ve vodě vydra sama o sobě.

V mělkých rybnících shání ryby do výmolů neb do koutů, kdež je snáze může lapati aneb je plaší, ocasem na vodu plácajíc, aby uprchlé do děr a pod kameny tím bezpečněji staly se její kořistí. V hlubinách loví vydra ryby spůsobem jiným; vyhlednuvši si velikého lenivého kapra, hledí přiblížiti se mu od spodu; jelikož tento pod sebe nemůže hleděti, podaří se jí obyčejně lstivý útok; v příhodném okamžení popadne rybu za břicho a rozdrtí jí vnitřnosti. Menší kořist pohlcuje ve vodě s hlavou nad hladinu vyvýšenou, veliké ryby pak vynáší na břeh a sežírá z nich, co se jí líbí, spůsobem pohodlným. Usadivši se na místě příhodném, položí si rybu mezi přední nohy a přidržujíc ji ostrými pazoury, jme se přede vším ohryzovati její hřbet, dobře vědouc, která část nejméně kostí v sobě chová; napotom sloupá nejpěknější kusy masa z obou stran a nechá konečně hlavu i ocas na místě ležeti; dle těchto zbytků poznávají rybáři okamžitě, jaký vzácný host sádku jejich v rybníce návštěvou svou oblažovati ráčí. Kde je hojnost ryb, loví vydra nejen pro denní potřebu, nýbrž také ke své zábavě, a sežírá pak z nejpěknějších kaprů jen malé kousky prostřední, vše ostatní jiným zvířatům na pospas zůstavujíc. Taková pak jest její lovu chtivost, že vidouc při žrádle rybu na blízku plovati ihned žraní zanechává, úprkem za ní se vrhá a obyčejně v tom okamžení ji popadá, když tato polekaná v nějaký úkryt vrazí a tam se zastaví. Také bylo již pozorováno, že vydra dostavší se náhodou do hejna ryb drobnějších, jednu za druhou popadala a usmrcené na břeh vynášela, v největším chvatu vždy zpět k lovu se vracejíc.“ —

Nikdo v celé vsi nezažil za letošního jara

tolik masa rybího, jako baráčník *Vondra*; on sice neměl ani polí, ani rybníků, nikdo jej neviděl choditi ani se sítěmi ani s udicí a přece voněl často z kuchyně jeho lidem přímo pod nos smažený neb pečený kapr. „Otravuje pánům ryby, dareba ten," myslili si mnozí a s opovržením odvraceli se od jeho dveří. „Však jen až tě hajný zastihne, ty ničemo," zahučela ta neb ona závistivá baba, „nechtěla bych pak ve tvé kůži vězeti."

Ale nestalo se, co lidé očekávali; hajný *Vondrovi* ani sám nevypráskal, ani jej u představeného nezažaloval, ano dosti často s ním, jak mnozí viděli, velmi důvěrně obcoval. To dopalovalo leckohos ve vsi, nejvíce však starou *Terezu*, jíž lidé čarodějnicí přezdívali; ne snad, že by byla pečenou rybu Vondrovi záviděla; nikoliv, ji hnětlo jen to, že ona, která přece věděla, mnoho-li vajec kde která slepice selkám snáší a co kdo každodenně do huby strká, pochlubiti se nemohla, jakým spůsobem Vondra k rybám přichází. I usmyslila sobě, stůj co stůj, vypátrati toto tajemství a ulehčiti takto svému i jiných svědomí. Číhala tedy a obcházela několik dní kolem chalupy Vondrovy, ale nic se nešustlo, co by ji bylo mohlo na stopu přivesti. Odhodlala se tedy špehovati za tmy. A hle, již v první noci spozorovala, že Vondra vstal přede dnem a že se ubíral rychlým krokem k lesu, přímo k panskému, tak zvanému *podlesskému* rybníku; netrvalo to ani hodinu, a Vondra vracel se již domů, nesa otep suchého roští na zádech. Tereza by si byla dala prst uříznouti na to, že v tom chrastí byly ukryté ryby, s nimiž se Vondra z dobrých asi příčin skrývati musil. „Však se toho také zítra dopátrám," myslila si Tereza a šla domů s pevným úmyslem,

neupustiti v slídění, dokud vše na puntík nebude věděti.

Druhého dne seděla již před východem slunce na kraji lesa, touživě Vondru očekávajíc, aby konečně všem těm kejklům učinila konec. Vondra nedal na sebe dlouho čekati a s hlavou k zemi sklopenou loudal se k lesu a lesem k rybníku; baba v patách za ním. Co viděla to viděla, ale ještě toho dne roznášela po všech kmotřičkách ve vsi, že Vondra chodí při východu slunce kolem podlesského rybníka, při kterézto obcházce sbírá kusy ryb po břehu roztroušené, tu hlavu, tu ocas, tu zase nějaký větší kus; to co našel zaobaluje do šatu, jejž pak svinutý vkládá do otepi roští, klade na záda a odnáší záhy z rána domů, aby nikdo ničeho se o tom nedověděl.

„Tu to máte," divili se lidé a zkušenější se tomu smáli, že Vondru živí vydra masem, jako krkavec druhdy proroka Eliáše podobným tuším pokrmem.

Vondráček zatím chodil jako dříve pilně k panskému rybníku dohlížeti, ale nikoliv pouze z rána, nýbrž také za večera, ano někdy i v noci a kdyby byla Tereza lépe koukala, mohla viděti, že prohlíží Vondra také železa sem tam ve vodě neb v rákosí ukrytá a že je tudíž s hajným ve spolku; oběma podařilo se již lapiti několik vyder a že se občané Lhotští o tom ničehož nedověděli, mělo také svou příčinu; oba totiž byli staří kamarádi, kteří si druhdy rádi zapytlačili; konečně pan polesný, aby zlořád ten zamezil, udělal jednoho z nich hajným a tím oběma zároveň řemeslo pokazil; od té doby přestali pytlačit a nový hajný, aby Vondru měl na provázku, tu i tam ho přibíral ke své ruce, když se jednalo o nějakou tu kůstku z panského stolu; oba přátelé byli velmi

málomluvní a nevidělo se jim dávati záležitosti své veřejně na buben.

Již po mnohá léta bylo na rybníce podlesském ticho; ale v loni na zimu vylovili rybník zápotocký a nechali ho na tři leta vysušit; tu stalo se, že celá rodina vydří, jež až posud výživu při něm nalézala, do podlesského rybníka se utekla a v něm se zahnízdila. Z počátku nikdo nových osadníků netušil; když ale spousty v rybníce se stávaly pořád zjevnější, musil hajný chodit na čekání; dařilo se mu však špatně; vydry ucítivše člověčinu zmizely a nebylo možno dostati se některé na kožich; zaopatřil si tedy dobrého jezevčíka a pomocí jeho jal se stopovati brlohy kolem rybníka; a skutečně již po několika dnech poštěstilo se mu se psem zaskočiti starou vydru, která poněkud od vody se byla vzdálila. Hajný, domnívaje se, že jezevčík vydru popadne a zaškrtí, opomenul střeliti, ale chybil velice; pes sice vydru pronásledoval, ale zastaviti ji nemohl; hajný přispěl psovi ku pomoci teprv v okamžení, když s hráze do rybníka vrhnouti se chtěla a popadl ji za ocas; ale vydra otočivši se mžikem oka chňapla po ruce jeho s takovou zuřivostí, že hajný za dobré uznal pustiti a byl velice rád, že odvahy své ztrátou několika prstů nepykal. Vydra byla ta tam a nezbývalo ničeho než pustiti se za ní po loďce, která na štěstí byla při ruce; bubliny vzdušní, které z hlubiny vystupovaly, byly mu znamením, kudy poplašená šelma pod vodou se ubírala; konečně objevil se na hladině známý pruh vln; vydra vystrčila čenich z vody ven, aby dýchala; ihned chopil se hajný pušky a vypálil. Broky zafičely vzduchem, voda zasyčela a — vše utichlo.

Co nyní? Byla vydra raněna, či nebyla, těžko

bylo určiti; dlouhé hledání bidlem ostalo bez výsledku a nastávající noc překážela dalšímu pátrání. Třetího dne na to nalezl hajný, když z rána rybník obcházel, u hráze nabubřené jakési tělo zvířecí, jež za utopeného psíka považoval; když ale přihledl blíže, spatřil k nemalé mrzutosti své, že je to nahnilé tělo vydří a srdce mu krvácelo, když při pouhém dotknutí krásná srst z kůže v chomáčích padala. Byla to samička vydří, kterou hajný neprozřetelně na rybníce zastřelil a kterou nyní nabubřenou vlny k břehu zanesly.

První lov na vydry vydařil se tedy špatně a hajný znamenal, že se musí jinak přitočiti k dílu, nemá-li zplakati nad výdělkem. Vzal si tedy skušeného přítele Vondru na pomoc a oba dali se nyní společně do práce. Přede vším zaopatřili sobě troje silná železa, z nichž položili jedny do potoka, jenž do rybníka vbíhal, druhé a třetí na místa, kde, jak se jim zdálo, vydry z vody na břeh vylézaly; vše pokryli opatrně žabincem, aby ničehož viděti nebylo. Oba lovci byli nyní plni očekávání, brzo-li která šelma v pasti uvázne; Vondra chodil každého dne časně z rána k rybníku prohlížet železa, ale nadarmo; nalezal sice tu i tam kusy ryb neb vodního ptactva, ale žádnou vydru; těm lupičům se do železa nechtělo. Již byli oba dlouhým čekáním omrzelí, když tu jednoho dne sběhla se událost, která oběma přátelům nové chuti k vytrvalosti dodala.

Na rybníce hnízdilo mnoho divokých kachen, slípek i lysek a Vondra na svých pilných procházkách kolem vody pozoroval záhy, že veliké množství hnízd je prázdných, vejce že jsou kolem hnízd vypitá a mláďat, jichž se jindy po rybníce hemžilo, že vůčihledě ubývá; často nalezal také jednu neb i více starých kachen, jimž hlavy a krky byly

užrány. Ve dne panovalo na rybníce ticho, za to ale v noci, zejmena od 9—12 hodin bývalo ptactvo neustále znepokojováno a sem tam po vodě prohánĕno, ač nebylo škůdců viděti; každou chvíli ozýval se křik mladých kachen a všechna ta havĕt vodní neutišila se dříve, dokud se z rákosí na břeh nevystĕhovala. Jelikož byl právĕ měsíc v úplňku, vybídl Vondra hajného, aby některou noc sám u rybníka na stráži zůstal a puškou se ozbrojil. Hajný učinil tak a brzy také pozoroval veliký nepokoj mezi ptactvem vodním; snažil se sice, aby rušitele klidu, za kterého z počátku velikou štiku považoval, na mušku dostal, ale marně; usedl tedy na břehu za keř a pohlížel na vodu, zda-li se kde co hne; měsíc svítil dosti jasně a ani nejmenší větřík nečeřil hladinu vodní. Asi o jedné hodině s půl noci přiletěla čirka a zapadla nedaleko úkrytu hajného do vody; tento procitnuv z dřímoty, která naň bezděčně přicházela, upjal zrak svůj na hladinu vodní a brzy spozoroval úzký pruhovitý proud, zrovna jako když veliká ryba po vodě táhne; tmavý bod, od kterého vlny vycházely, pohyboval se rychle ku předu, mnohem rychleji než obyčejně ryby plovají; jak mile jej kachna shledla, i hned s křikem se zdvihla a co nejprudčeji odtáhla; hajný drže pušku v rukou ani nedýchal a když černý předmĕt, za kterým vlny se čeřily, témĕř až ku břehu se přiblížil, nemohl více se zdržeti a vypálil naň ránu se zaječími broky; daleko široko rozléhal se výstřel, ptactvo s velikým povykem rozletělo se na všechny strany, ale voda zůstala tichá. Hajný jsa tenkráte své rány jist, svlekl šaty, vlezl do rybníka a nabijákem ohledával místo, kam rána zapadla; brzy nahmatal nějakou hmotu měkkou a navrtav ji, vytáhl z hlubiny silnou starou vydru; byl to samec,

jehož délka, jak později Vondra shledal, obnášela 12 decim. a váha 12 kilogr.

Hajný prohlížel nyní s tichým uspokojením malou, tlustou a širokou hlavu s tuhými stříbrolesklými vousy, která mu hlavu hadí připomínala a velice se tomu divil vida, že malé sotva ze srsti vyčnívající uši opatřeny jsou klapkami, kterými se otvory ušní zavírají, když vydra pod vodou se zdržuje; s nemenším podivením ohmatával krátké široké tlapy, mezi jejichž prsty prostírala se téměř až k drapům silná blána, kteráž, jak se hajný dovtípil, výborná vesla z nich činila. Největší radost však měl z krásného hustého a leskléhо kožichu, který, ač byl úplně suchý, přece se leskl ve svitu měsíce jako stříbro.

„Jaký to bude skvostný kožíšek, myslil si hajný, a jak teploučký! Pěkný by to byl límec na kožich i obruba na čepici! Kdo je však bude nositi? Na všechen spůsob ale odměněna bude naše práce i namáhání dobrým střelným a mimo to, jak pak by nebyla, i vzácnou pečení, na které, toť se ví, se strýcem Vondrou jak náleží si pochutnáme. — Jen kdyby již přišel, musím na něho počkati, aby ten ničema také se potěšil!“ —

Takovým spůsobem dostal hajný druhou vydru; nyní ovšem věděl, jaká štika mu ptactvo na rybníce a ryby ve vodě plaší a umínil si tímto šťastným výsledkem povzbuzen nepopustiti v nočním slídění, dokud poslední dravec z revíru vypuzen nebude. S tímto předsevzetím byl také Vondra srozuměn a oba přátelé vystřídajíce se dále na noční stráži měli potěšení, že v krátké době ještě tři vydry obdrželi, dvě zastřelili a jednu konečně také do železa lapili, čímž zhoubnému jejich řádění v rybníce učiněn jest konec.

Veškerá čidla vydry jsou velmi bystrá; ona

vidí, slyší a čije znamenitě; ve vzdálenosti několika set kroků cítí již člověka neb psa a nepozorovaná spěchá do bezpečného útulku svého, to jest vody. Stálé znepokojování a pronásledování učinily ji u nás velmi plachou a lstivou a lovec může často nuditi se po několik dní na čekání, než ji na okamžik zahledne. Z příčin těchto málo bychom věděli o životě zajímavých dravců, kdyby spůsoby jejich nebyly již často ve zvěřincích pozorovány, kdež se šelmy nemohou v té míře ukrývati před zraky zvědavých pozorovatelů, aby všeliká činnost jejich zůstala tajnou.

V Čechách je vydra zvířetem nočním a provádí loupežné své kusy nejraději za světlých nocí; v krajinách však, kde se cítí úplně bezpečnou, loví také za dne a neznajíc žádného nepřítele obklopuje zvědavě cizí loď, která do pustých končin světa byla zabloudila. Staří samci libují sobě v živobytí samotářském; staré samice ale toulají se s potomstvem svým dlouhou dobu a spojují se často s jinými matkami, v době kaňkování i se samci, v malé společnosti, které pak tam, kde se usadily, činí škody veliké; často byly již rybníky úplně od vyder vyloveny, aniž měl majitel o tom nejmenšího tušení. Vydry, mají-li nedostatek potravy, táhnou po potocích proti proudu pořád dále a dále, často na několik mil vzdálenosti, skrývají se za dne v rákosí neb v křoví a v noci putují dále; často vnikají i zcela malými potoky do rybníků, v nichž za lidské paměti spozorovány nebyly a mají-li dobrou příležitost k zařízení obydlí, běda rybám v nich nasazeným; ani jediná neujde hladovým šelmám a hnízdí-li na rybníku kachny, slípky neb jiné ptactvo vodní, vymizí i ono v krátké době.

Doba kaňkování vyder není určitá, neboť byla

mláďata vydří pozorována již téměř v každé době roční; nejčastěji ale, zdá se, kaňkují se vydry ku konci měsíce února neb na počátku března. Samci i samičky lákají a volají se pak hlasitým hvizdotem a naleznuvše se provádějí ve vodách rozmanité kratochvíle, honíce a škádlíce se navzájem způsobem velmi rozmarným. Samec stává se čím dále tím více náruživým a doráží konečně úsilně na svou vyvolenou; tato prchá, zdráhá i brání se proti útokům jeho, až konečně se podává nejvýše rozdrážděna milanu na milost a nemilost. Po desíti nedělích metá v tichém a bezpečném doupěti někde pod kořeny stromů neb pod pařezem pečlivě upraveným 2—4 mláďata, kterých si hledí s velikou něžností a péčí mateřskou.

Ač jsou vydry v každé době velice ostražité, nedosahuje přece nikdy opatrnost jejich takového stupně, jako v této době. S jakou úzkostlivostí zakrývá vydřice každou stopu, která by mohla sloužiti k nalezení hnízda jejího! Kterak pečlivě odstraňuje zbytky žrádla svého, aby jen se její přítomnost neprozradila; trus svůj zanáší na kameny a pařezy, které buď z vody vyčnívají aneb alespoň zraku lidskému jsou nepřístupny, velice o to pečujíc, aby jej vlny k břehu neodplavily a zlého člověka na ni neupozornily, neboť tento, nalezne-li šišku z kostiček rybích neb ze skořápek račích, ví ihned, jaký nebezpečný host na blízku prodlévá a jak pěkná kožešina by se mu za kořist mohla dostati.

Po devíti dnech otevírají se mladým vydrám oči a po osmi nedělích vodí je matka na lov, počínajíc je cvičiti v umění plaveckém a rybářském zároveň, k čemuž jeví mladí dravci hned z počátku schopnosti veliké a talenty neobyčejné. Po půl létě jsou již mladé vydry ve všech obratech svého

řemesla dostatečně honěné a dostávají za vyučenou; v druhém roce jsou již dospělé a zakládají si domácnost na vlastní zub a vrub.

Vydry v útlém mládí z hnízda vybrané, mlékem a chlebem krmené pozbývají brzy přirozené dravosti své, stávajíce se zvířaty velmi milými. Pána svého poznávají velmi brzy a jsou mu stále v patách, jako psi, poslušny jsouce na slovo rozkazům jeho. *Brehm* vypravuje o jedné paní, která sobě mladou vydru ochočila, že zvíře to za ní jako psík běhalo a když se dáma někde usadila, po šatech do výšky se drápalo a nejraději v klínu jejím se uhostilo; vydra tato byla hravá jako kotě a ráda dováděla se svou velitelkou a když se této do hry nechtělo, sama s sebou; válela se po kobercích, honila se za vlastním ocasem, kousala ze žertu do všelikých předmětů aneb do svých tlapek, honila se za kulatými předměty obyčejně tak dlouho, až z unavení usnula. S vydrou touto dělala paní co chtěla, otočila si ji okolo krku, kladla ji na hřbet, válela na pohovce jako kus těsta a houpala, jako to s malými dětmi děláváme a vše si dalo hezké toto zvířátko líbiti; jen tím stávalo se nemilým, že s tlapkami blátem často umazanými po šatech do klínu neb na ruku se drápalo a nemohouc se udržeti zuby si pomáhalo, při čemž šaty buď prokouslo neb roztrhlo. Vydra tato vydávala, když byla jak náleží spokojena se svým osudem, temné zvuky, tichému chechtotu podobné; měla-li však hlad neb dráždila-li se žravost její, zněl křik její protivně, a pronikavě jako by zvuky „girrk, girrk“ z hrdla vyrážela; ve zlosti vřeštěla a když jí naruživá touha po něčem ovládala, hvízdala jasně a příjemně.

V „zábavách mysliveckých“ r. 1857 píše pan V. Špatný, bažantník na Ohradách, jak následuje:

„V ponděšickém hájenství byly loňského roku vykopány dvě malé vydry; jednu zakousl pes a druhou dva měsíce starou psičku dostal jsem od vrchního lesního úřadu k vychování já. Krmil jsem ji po dva měsíce třikrát za den mlékem a rozmočenými houskami pomocí kávové lžičky. Později dával jsem jí k žrádlu malé rybičky; spozorovav ale, že po nich více divočila, dával jsem jí opět zbytky pokrmu od domácího stolu. Vydra tato není vyběrčivá, žere všechno, co my k obědu míváme i červenou řípu a pije radši pivo než vodu. Podivu hodná je krotkost a přítulnost toho zvířete; rádo si hraje s dětmi, lidmi a psy; skáče na pohovku, na židle atd. a válí se po zemi jako pes. Když tu vydru k žrádlu volám, ozývá se hvízdotem a když chce se světnice, vyjevuje své přání také hvízdáním. Když jíme, dává pod stolem svou touhu po žrádle na jevo buď syčením a hvízdotem aneb se postaví na zadní nohy blíže stolu. Od stavení se daleko nevzdaluje, ráda chodí se mnou na procházku a líhá na půdě na seně; nyní je jí již rok.“

Jiná vydra ochočená byla nejraději v lidské společnosti a dala se hvízdnutím neb zavoláním od lidí přivábiti třeba z rybníka, oblíbeného svého rejdiště; po krátkém návodu naučila se aportovati, pánkovati, 5—6 kozelců za sebou metati a činila vše s velikou ochotou k potěšení svého ošetřovatele; když se dopustila nějaké nezbednosti, což se také někdy přihodilo, byla za trest vodou postříknuta neb polita, kteréžto pokárání jí bylo velmi protivné a více prospívalo, než kterékoliv jiné. Nejmilejší přítel této vydry byl pes jezevčík a tesklila velice, když některý den společnosti jeho postrádati musila. Sotva se pes doma ukázal, byla již vydra u něho, lichotila mu a vlezši na

záda jeho jezdila na dobráku jako na koni; jindy zase spolu dováděli, rvouce a kousajíce se na oko, aniž však sobě ubližovali; když byla vydra v nejlepším rozmaru, chechtala se neustále a běžel-li jezevčík kolem, nic jí sobě nevšímaje, hvízdala na něho a tento přišel vždy poslušně, když mu v tom nebráněno, k svému neobyčejnému příteli.

Vycvičiti vydru k lovení ryb není věcí nesnadnou; jest ona od přírody tímto talentem štědře nadaná a není třeba k umění tomu příliš ji nutiti. Je-li vydra již dosti vyspělá, udělá si pán lecjakou figuru rybí z kůže a hodí ji před vydru, aby ji zdvihla a jemu přinesla. Když to činí již ochotně, hodí se dělaná ryba do vody a dá se aportovati; koná-li vydra úlohu tuto obratně, vymění se kožená ryba za mrtvou a konečně se jí dá několik živých ryb do vany vodou naplněné a vydra jsouc na ně štvaná vynáší jednu za druhou z vody ven. Napotom není více třeba než pustiti ji do rybníka, v němž se hojnost ryb nalézá a vydra lapá a přináší jednu za druhou, dokud pán si toho přeje. Ano, vydry byly již tak ochočeny a vycvičeny, že jako pes zastřelené ve vodě ptactvo aportovaly, dům v noci střežily, ryby k domácí potřebě lovily a v zahradě housenky, brouky, červy, pondravy a slimáky sbíraly a tím pánu svému všeliké dobré služby prokazovaly.

Zajímavé vylíčení ochočené vydry podal nám polský maršálek Ch. *Pašek;* král, jenž o umělosti tohoto zvířete mnoho byl slyšel, vypravil k Paškovi zvláštního posla s žádostí, aby mu je přenechal. Pašek vypravuje: Po uvítání posla králova vyšli jsme na louku, neboť vydra nebyla doma. I zavolal jsem: „Wurme, kde jsi, pojď ke mně;“ brzy vylezla vydra z rákosí a lichotíc se mně šla s námi domů. *Straszevski* divil se tomu a pravil:

„Jakou radost bude míti král ze zvířete toho, které jest tak milé a krotké!“ Odpověděl jsem: Pán vidí a chválí jen jeho krotkou povahu, ale více chválit bude, až sezná ostatní jeho vlastnosti. Přišli jsme k rybníku; „Wurme, pravím k vydře, potřebuji ryby pro hosta, jdi, skoč do vody a ulov mi některé.“ Vydra skočila do rybníka a po chvilce přinesla bělici; skočivši po druhé do vody přinesla štiku a po třetí taktéž štiku. Tu Straszevski udeřiv se v čelo zvolal: „Přisámbůh, co vidím!“ I tážu se: „Chceš pane, aby ještě více přinesla?“ Nikoliv, odpověděl posel, ale vypravuj mi o její spůsobech, jimiž doufám krále překvapiti neočekávaně. I pravím jemu: „Vydra spává se mnou na jednom loži a bydlí v jedné světnici; nikdy nepošpiní a nepokalí mi ani jedno ani druhé; je mi strážcem velmi bedlivým a nikdo nesmí v noci přiblížiti se loži mému. Kdykoliv zvolám: „Hle Wurme, jak ten člověk mi ubližuje, braň mne,“ vyskočí Wurm s pronikavým štěkotem, popadá člověka za kabáta za kalhoty, právě jak to psi dělávají.“

Když Straszevski vrátiv se do Waršavy pověděl králi, co viděl a slyšel, zahořel tento ještě větší touhou po mém odchovanci. I poslal mi dva turecké koně z Javorova na výměnu za vydru. Chytili jsme ji a strčili do klece; vydra křičela a zuřila, když jsme ji odváželi ze vsi a na celé cestě nežrala ničeho. Když král Wurma spatřil, pravil: Zvíře je velmi utrápené a hubené, ale doufám, že bude brzy lépe. Wurm ale byl dosud ve zlém rozmaru a kousal každého, kdo se mu chtěl přiblížiti. Brzy ale přivykl novému pánu a zahrával s ním, dávaje se od něho hladiti a krmiti. Král poručil přinésti nádobu s rybičkami a měl velikou radost, když vydra jednu po druhé lapala a jemu přinášela. „Od dneška, pravil ku své manželce,

nebudu jísti jiných ryb, leč těch, které mi Wurm naloví; zítra pojedeme do Vilanova, abys viděla, jak se Wurm zná v umění rybářském.“ V noci ale vykradl se milý Wurm z komnaty a utekl do polí, kdež jej voják jeden utloukl, nevěda, že by byl krotký; kůži prodal židovi. Když se v zámku probudili a vydru nenašli, nastal shon veliký; posláno na všechny strany k hledání Wurma; poslové na místě vydry chytili žida a vojáka a přivedli je před krále; tento zuřil velice a oba provinilci pokládali se za šťastné, že vyvázli jen s řádnou baštonadou.“

Vydra mořská.

Pozor! Nyní máme čest představiti obecenstvu dravce, jehož kožešina i nad sobola je vzácnější a tudíž, jak se samo sebou rozumí, také dražší. Vydra mořská je zvíře těla dlouhého, válcovitého s kulatou hlavou, krátkým krkem a velikými očima; pod prsty předních nohou nalézají se masité mozoly a z prstů nohou zadních, jež jsou blanou plovací spojeny, je zevnější prst nejdelší a vnitřní nejkratší. Srst vydry mořské je velice jemná a záleží z husté vlnovité podsady a dlouhých tuhých pesíků; barva tohoto vzácného kožichu je černohnědá, řídkými bělavými tečkami kropenatá; někdy mívají pesíky bílé špičky a pak je kožešina jako stříbrná; cena její druhdy neveliká, dosáhla v poslední době téměř báječného stupně a udává se na 500 až 700 zl. za kus; příčina této drahoty jest, že za několik desítiletí asi mořských vyder žádných více nebude; pohltí je lakotná ziskuchtivost lidská, jakož pohltila již i jiná zvířata více.

Vydra mořská obývá na ostrovech a břehách východní Asie a západní Ameriky; vlast její je tedy od nás přes půl druhého tisíce mil vzdálena; není divu, že o tomto zvířeti méně víme, než by vlastně zasluhovalo, neboť ti, kteří baží po jeho kožešině, starají se pramálo o spůsoby jeho života. Nejlepší zprávy o něm podal před sto lety ruský cestovatel *Steller*, z nichž tuto vybíráme, co se nám zdálo býti nejzajímavější.

Vydra mořská, kterou mnozí ač neprávě pro podobu srsti považovali za bobra mořského neb i tuleně kamčatského, je pravá vydra, která od vydry evropské liší se jen tím, že je jednou tak veliká, že žije v moři, majíc srst měkkou a hustou jako bobr. Celá délka těla obnáší až 12·5 decim., ocas 3 decim. a váha těla 35—42 kilogr. Vydra mořská je patrně zvíře původu amerického a přeplavila se buď sama úžinou Beringovou, sotva 50 mil širokou a ještě mnohými ostrovy přerušenou do země Čukošův a dále na Kamčatku, nebo přeplula na ledových krách, jakož *Steller* sám pozoroval. „Když jsme přišli na ostrov *Beringův*, vypravuje ruský cestovatel, spatřili jsme na něm veliké množství vyder, které v zimě v létě na pevnou zem vystupují, aby odpočívaly a se vyspaly neb všeliké hry prováděly; na Kamčatce a na ostrovech Kurylských nenalezli jsme žádných vyder, proto že byly již na obou místech krutě pronásledovány, na ostrově Beringově pak je až posud nikdo neznepokojoval. Nemajíce ničehož k jídlu lovili a zabíjeli jsme tato zvířata, jejichž maso je dosti chutné; zejmena maso mladých vyder, jimž Rusové „medvídky“ přezdívají, rovná se chuti i křehkostí masu beránčímu. Obyčejně vycházeli jsme k večeru neb i v noci po dvou neb i po třech na lov; ozbrojeni jsouce pouze

dlouhými březovými holemi, šli jsme proti větru a co možná v tichosti podél břehu, na všechny strany se pilně ohlížejíce; když někdo spatřil spící vydru, dal ostatním znamení a šel přímo k ní, často, třeba-li bylo, po všech čtyrech na zemi se plaze; ostatní hleděli obejíti spícího dravce a zastoupiti mu cestu k moři, kdyby záhy ze sna probuzen v něm spásu hledati chtěl; když první lovec přiblížil se k vydře až na několik kroků, udeřil ji holí do hlavy a hleděl druhou ranou dobře na nos měřenou buď ji omráčiti neb usmrtiti. Jest-li ale se útok nepodařil a vydra prchla, zaskočili jí ostatní lovci cestu a honíce tloukli a ubíjeli ji tak dlouho, až ranám podlehla. Často jsme vrazili ne na jednu, ale na celé hejno vyder a nastala pak honba velmi hlučná a divoká; každý si vzal na starost jednu tučnou vydru, někdy třeba i dvě a mlátil do nich seč síly stačily. V krátké době utloukli jsme jich tolik, že jsme byli opět zásobeni potravou na mnoho dní. Z počátku bývaly honby naše velmi veselé, snadné a vydatné, proto že byl za jedno břeh mořský vyder plný a za druhé, že vydry nic zlého netušíce zcela bezstarostně mezi skalami se povalovaly a nás sobě nevšímaly. Brzy ale zakusivše našich útoků a seznavše zlé úmysly i zbraně naše, stávaly se opatrnějšími a netrvalo to dlouho, bály se nás jako strašidel. Kdykoliv pak vylezla vydra z moře, ohlížela se a větřila nepokojně na vše strany, načež hleděla ukrýti se na místě co možná nejbezpečnějším; a když my někde z úkrytu číhajíce již domnívali se, že spí a nám tudíž již neuteče: tu vydra náhle se vzchopila a jako zlým snem poděšená úprkem do moře se vrhla. Na místech, kde se celé stádo uložilo, byly vystaveny stráže, které ihned hvízdati a povykovati se

jaly, jakmile nás z daleka pozorovaly. Z těchto příčin musili jsme brzy, nechtíce po každé odejíti s dlouhým nosem, vyhledávati místa vzdálenější, kde vydry dosud poplašeny nebyly a na místě za dne a počasí klidného choditi na lov v bouřlivé noci a v hustých chumelicích sněhu, neboť všechna výživa naše záležela na těchto zvířatech. Přes všeliké tyto obtíže ulovili a snědli jsme od 6. září 1741 až do 17. srpna 1742 přes 700 kusů vyder mořských, jejichž spratky jsme napotom přivezli na Kamčatku. Ještě také mnozí z našinců nikoliv z potřeby, ale pro hmotný zisk na svou pěst lovili a je často, nebyl-li kožich dosti pěkný, ležeti nechávali, střežili se živočichové tito z jara, když nám zásoby docházely, našeho ležení až na 50 verst vzdálenosti a byli bychom se pak rádi spokojili třeba s mořskými psy (tuleni), kdyby se jen byli lapati dali; ale i tato nemotorná zvířata zmoudřela již v té míře, že se pevné zemi vyhýbala a mohli jsme blahořečniti šťastné náhodě, když nám některé do rukou padlo.“

Vydry mořské jsou ve svém chování nejen slušná a příjemná, ale také povahou svou veselá, žertovná a při tom lichotivá a zamilovaná zvířata; obyčejně drží se celá rodina pohromadě: samec se samicí, na polo dospělá mláďata „košlovci“, a zcela nedospělá mláďata, „medvedci“; sameček často lichotí samičce, hladí ji předními tlapami jako rukama a když leží, klade se vedle ní; vydřice však jej zapuzuje buď ze žertu neb z líčené upejpavosti a zahrává si s mláďaty, jako něžná a laskavá matka. Náklonnost rodičů k dětem bývá tak veliká, že podstupují bez rozpaků každé nebezpečí, mohou-li tím zachrániti miláčky své; bylo-li matce mládě odjato, pláče tato jako dítě

a trápí se v té míře, že zhubne až na kost a kůži, nechtíc se 10—14 dní hnouti z místa, kde o svého miláčka byla oloupena. Doba omlazení matek není určitá; viděti jest je po celý rok s nedospělými mláďaty, která přicházejí na svět vidomá a s vyvinutými zuby; na pevné půdě nosí je matky v hubě, v moři pak plovouce na znak mezi předními nohama; při plavbě této hrají si s nimi, házejíce do výšky a opět chytajíce je jako míč aneb je vrhají do vody, aby se plovati a potápěti učila; plováním unavená berou opět do náručí, zcela po lidsku je objímajíce a líbajíce.

Jedenkráte spatřil *Steller* matku spící s mládětem svým na kamenu při samém moři; matka se brzy probudila a pozorujíc nebezpečí, chtěla i synáčka svého ze spaní vyburcovati a k útěku přiměti; tomuto však nechtělo se nikterak vstávati; tu matka vidouc nezbytí, popadla jej předními nohama a jako hroudu sněhu před sebou do moře ho valila.

Podařilo-li se celému stádu vyder bez pohromy uniknouti na šíré moře, kde se cítí bezpečnými, počnou pak svým pronásledovatelům se vysmívati a „mrkvičku strouhati“, tak že člověk s podivením a nikoliv bez vnitřního potěšení pohlíží na neobyčejné jejich počínání; brzy vzpřímují se ve vodě jako člověk a houpají se na vlnách čas od času přední tlapou oči zasloňujíce, aby na nepřítele svého lépe hleděti mohly; brzy opět vrhají se na záda a ve veliké radosti své drbají se na břiše, jako opice činívají, když jimi zimničná nedočkavost lomcuje. Chycená vydra funí a prská jako kočka a jsouc do hlavy omráčena lehne na stranu, přitáhne zadní nohy k tělu a předními pokrývá si tvář, jako by plakala; zabitá leží na znaku jako

člověk, majíc oči zavřené a přední nohy na prsou křížem položené.

Veškeré pohyby vydry mořské jsou hbité a oku lahodné; člověk nemůže leč s obdivem pohlížeti na tato leskle černá jako hedbávným aksamitem oděná těla, která v houpajících se vlnách hadovitě se kmitají; to pak jest věcí podivu hodnou, že jsou vydry mořské tím ohebnější a chytřejší, čím krásnější mají kožich na sobě; jsouť některé mezi nimi zcela bílé, bez pochyby velikým stářím sešedivělé, které bývají tak lstivé, že člověk i při největší pozornosti nemůže se jim dostati na kožich; naproti tomu jsou ty, které mají srst hnědou a špatnou, velmi líné, hloupé a ospalé a možno chytiti je snadným způsobem; jednou ránou na čenich lze je na dobro usmrtit, ačkoliv se nám dosti často přihodilo, že byly jen omráčené, když jsme je za mrtvé považovali a zpamatovavše se opět nám utekly.

V červenci a srpnu vydry línají a však nepatrně; kožich jejich pak bývá hnědší než obyčejně; nejpěknější srst mají v měsících březnu, dubnu a květnu; před patnácti lety (okolo roku 1726) bylo možno dostati nejjemnější spratky za nůž neb za křesadlo a kupci ruští je prodávali nejvýše po 5—6 rublech; nyní však jsou kožichy vydří mnohonásobně dražší, jelikož je na ně v Číně veliký odbyt; před léty nosil tam každý slušný člověk kožich vydří, nyní však to již přestalo, proto že cena jejich velice vystoupila.

Obyvatelé ostrovů Kurylských loví vydry mořské spůsobem následujícím: Na jaře plaví se na loďkách 6—8 muži obsazených na deset i více verst od břehu na moře a pátrají po plovoucích vydrách; když některou shlednou, snaží se co možná rychle k ní připlouti, načež v předu sedící

lukostřelci šipkami hledí ji smrtelně zraniti; nepodaří-li se jim to na první rány, přinutí alespoň vydru k potopení se, načež ji neustále znepokojují, vždy nové šípy na ni střílejíce, jak mile k vydechnutí na povrch vody vypluje; bubliny z vody vystupující ukazují veslařům cestu, kudy vydra pod vodou prchá; jeden muž na loďce loví dlouhými hráběmi vystřílené šípy a hází je na loď k dalším potřebám. Má-li vydra mládě sebou, ztrácí toto nejdříve dech a zadusí se; utopené mládě matka odhazuje, aby tím snáze sama sebe mohla zachrániti; lovci mládě z vody vyloví a v loďce umístí; tu stává se často, že zdánlivě mrtvé zvíře opět po chvíli obživne a není-li střeženo, do moře zase uteče. Dlouhým pronásledováním umdlí konečně i stará vydra v té míře, že ani minutu více pod vodou vydržeti nemůže, načež ji lovci úplně schvácenou šípem neb hrotem usmrcují. Někdy chytají se vydry také do sítí, kteryžto spůsob lovení však nelze schvalovati, proto že lapené vydry ve své zuřivosti jedna druhou rve neb hryže a rány tyto nikterak kožichům ceny nepřidávají; často vydry v sítích zamotané samy nohy si ukusují, aby z nich snáze mohly vyváznouti, což je ovšem věcí nemožnou.

Není hroznějšího a skoro také hnusnějšího divadla, jaké poskytuje lov vyder v té době, když led jde a proud mořský některou kru ledovou k zemi přižene, na které hejna vyder se nalezají. Tu lovci jako zběsilí skákají na led a jsouce smyslů téměř zbavení tlukou klacky svými do vyder, nedbajíce ani strašlivé vichřice, ani husté chumelice sněhové, ba ani ne toho, že je vítr i s ledem opět na šíré moře unáší a že rozbouřené vlny mořské ledovou deskou nahoru dolů zmítají, tak že brzy na vysokém vrchu, brzy zase

v hluboké propasti býti se zdají. Každý lovec má v ruce nůž a silnou hůl, na nohou pak dlouhé kusle s kostěnými háky, aby se s ledu nemohl smeknouti, když jím vichřice zmítá, a nevšímaje sobě ničehož kolem sebe hledí jen co možná nejvíce vyder ubiti, třebať by při tom sám měl zahynouti, což se také často stává; neboť pozorují nezřídka příliš pozdě, kterak vítr kru ledovou od břehu opět na moře žene; v osudném tomto okamžení nezbývá ničehož, leč vše zanechati vlnám mořským, skočiti do vody a hledět zachrániti se plováním; aby účelu toho snáze dosáhli, vážou Kamčadalové kolem těl svých provazy, na jejichž druhém konci zapřažen je pes, který pána svého, nestihne-li ho jiná nehoda, bezpečně ku břehu přitáhne. Vydaří-li se však lov, mají lovci o vezdejší potřeby na dlouhou dobu postaráno; kůže z pobitých vyder stahuje se hned na ledě, při kteréžto práci jsou Čukočové a Kamčadalé tak obratní, že jeden muž za hodinu 15—20 vyder svlíkne a vyvrhne.

Za příznivého počasí odvažují se lovci, s jedné kry na druhou přeskakujíce, tak daleko na moře, že až pevnou zem s očí ztrácejí, aniž se bojí nějakého nebezpečí; při tom dávají jen pilně pozor na odliv a příliv jakož i na to, aby se vítr neobrátil a jim zpátečný pochod nezmařil.

Promyka. (Obr. 58.)

K dravcům kunovitým připojíme konečně také *promyku egyptskou*, která se svými příbuznými *kočkou cibetkou* a *genetkou* náleží vlastně k čeledi pucholovitých, jež svými vlastnostmi stojí asi u prostřed mezi kočkami a kunami našimi.

Promyka egyptská požívala druhdy veliké vážnosti u starých Egypťanů, kteří ji za zvíře posvátné prohlašovali, božskou téměř úctu mu prokazujíce. Vypravovalo se, že zvíře toto je největším dobrodincem lidstva, proto že hubí krokodíly, tyto nenáviděné a nebezpečné nepřátely všeho tvorstva. Krokodil natáhne prý se, když si náležitě žaludek naplnil, na teplém písku, otevře zubatou tlamu dokořán, hroze takto rozsápati každého, kdo by se osmělil vyrušiti jej ze spánku klidného; jenom malému ptáku, trochilus zvanému, je dovoleno létati do otevřené tlamy a vyzobávati tam zbytky potravy, které mezi zuby uvázly; všeliké jiné živočišstvo bojí se krokodila, jenom *ichneumon* (promyka) se ho neleká. Přiblíživ se po tichounku skočí krokodilu odhodlaně do jícnu, prokouše se mu do břicha a roztrhav srdce jeho učiní si konečně ostrým svým zubem otvor v měkkém břiše, jímž opět ven vyklouzne. Mimo to slídí tento vzácný tvor také po vejcích krokodilových, jež z písku vyhrabává a nedbaje přítomnosti krokodilice rychle sežírá, čímž se stává neocenitelným dobrodincem lidstva, jemuž krokodil je odvěkým nepřítelem."

Povidačkám těmto věřili staří Egypťané, jinak dosti dobří pozorovatelé přírody, na slovo a způsobem tímto dostalo se naší promyce zvláštní uctivosti, které ovšem nikdy nezasloužila. Co se však týká ptáka svrchu jmenovaného, koná prý tento podivín skutečně podobné služby dravému krokodilovi, jakož jsme pověděli a proto jej také novější přírodozpytci nazvali *strážcem* (lépe snad parátkem) krokodilovým. Promyku však musíme s důstojnosti, na kterou ji staří povznesli, bez milosti svrhnouti a postaviti dravčíka na místo, které mu podle pravdy a práva přisluší.

Prómyka je mnohem větší než kočka domácí, zdá se však býti menší a sice proto, že má velmi krátké nohy a po zemi téměř se plazí; barva srsti její je šedozelená a hodí se výborně k půdě, na kteréž se promyka zdržuje; vlastí její je celá severní Afrika a nížiny při vodách, trávou neb rákosím hustě porostlé jejím nejmilejším útulkem; na těchto místech dělá sobě v hustém porostu úzké ale velmi pečlivě vymítěné chodby, které se obyčejně sbíhají v podzemním doupěti. Spůsobem života a mnohými vlastnostmi podobá se promyka našim kunám, a neschází jí ani líbezný zápach, jímž se tito dravci vyznačují; na svých potulkách a loupeživých výpadech, jež hlavně za dne vykonává, jeví vždy neobyčejnou opatrnost; nikdy nevstupuje na půdu holou, kde by tělo její vydáno bylo v šanc zrakům nepřátelským, ale plazí se jako had neviditelna trávou a mezi rákosím, tak že jen dle pohybu stebel a třtiny lze pozorovati, kudy tichošlápek tento se ubírá. Jmeno ichneumon, t. j. slídil, zasluhuje dravec tento v plné míře; žádný kouteček, žádná skulina, žádná díra v zemi neujde bystrému zraku jeho; vše ohledává, vše očenichává neb rozvrtává a jako ohař slídí po stopě, která se mu tu i tam v trávě objevila; spůsobem tímto připlazí se obyčejně nepozorován až k samé kořisti, již pak mocným skokem zachvacuje. Promyka dáví a sežírá vše, co uloviti může i menší ssavce všeho druhu od zajíce až k myši, ptactvo od husy až k pěnici; mimo to žere také hady, ještěrky, brouky, červy a bezpochyby též některé plody rostlinné. Egyptští rolníci mají promyku ve veliké nenávisti, jelikož jim činí v hospodářství škody citelné, drancujíc a pleníc kurníky, holubníky a zejmena hnízda kvočen, které tam vedle spůsobů divokých ptáků

hnízdí pod širým nebem. O užitečnosti její nemůže býti mnoho řeči, leda by se bralo na váhu hubení jedovatých plazů, které jsou v dolním Egyptě dosti velikou svízelí; krokodilové se v krajinách těchto více nenalezají a proto také promyka vejce jejich vypíjeti nemůže, jako to snad druhdy činívala, ačkoliv i tuto věc berou znalci v pochybnost, přihlížejíce k ostražitosti, s kterou matka krokodilice vejce v písku zahrabaná hlídá a ochraňuje.

V letní době lze viděti promyku zřídka kdy samotnu; obyčejně nalezá se ve společnosti své rodiny; otec kráčí napřed, matka za ním a mláďata jedno za druhým táhnou za nimi; na těchto vycházkách drží se vždy jedno zvíře těsně za druhým, žádné nevystupuje z tak zvané husí řady, a protož se z daleka podobá celý průvod velikánskému hadu vinoucímu se mezi travinami sem a tam; ob čas zastaví se tatík vůdce, zdvihne hlavu a sbírá vítr; při tom pohybuje chřípěmi a founí jako při těžkém dýchání. Ujistiv se o úplné bezpečnosti stoupá opatrně ku předu a celý dlouhý ohon vleče se tiše za ním. Vypátral-li vůdce vhodný lup, přitlačí se ještě těsněji k zemi a plazí se bez nejmenšího hluku mezi stebly, bedlivě se ukrývaje, k vyhlídnutému předmětu; přiblíživ se ku kořisti až na malou vzdálenost, učiní jeden neb více prudkých skoků a již se chvěje překvapené zvíře pod jeho tlapami. Celá rodina dělá veškeré pohyby a posuňky po tatíkovi; obrací hlavy, větří na pravo neb na levo, a skočí-li vůdce, poskočí všichni za ním; myší díru, kterou hlava rodiny očenichala, očenichávají všichni její členové jeden za druhým a napadlo-li starému zahrabati pod některým kamenem, hrabou také mladí jeden za druhým na témž místě;

zkrátka, všichni hledí naučiti se co nejvíce od svého mistra a živitele; tento opět bedlivě přihlíží k tomu, aby potomci jeho řádně se přiučili rodinnému řemeslu a jako kočka domácí dává i on jim všechnu ulovenou zvěř na pospasy ještě živou, aby se na ní v lapání a škrcení cvičili a takto v lovení větší rozkoš nalezali.

Když se béře rodina promyčí k napájení, pohybuje se, možná-li, ještě s větší opatrností ku předu. Z příkopu neb strouhy, kterou se neviděna dostala až k vodě, vylézá vůdce její po břiše s největší úzkostlivostí, leká a zastavuje se při každém kroku, očenichává každý předmět a učiní konečně k vodě mohutný skok, právě tak jako by se vrhal na nějakou živou kořist.

Zdá se, že hlavním vůdcem promyky na honbách všeho druhu je čich; alespoň je jisto, že před myší dírou čekává celé hodiny, jsouc bezpečna její přítomností v podzemním úkrytu; má-li hojnost potravy, vypíjí uloveným zvířatům jen krev neb jim vyžírá mozek, vše ostatní ležeti nechávajíc; vždy vraždí promyka více než k nasycení svému potřebuje a proto je chovu drůbeže v Egyptě záhubnější, než kterýkoliv dravec jiný.

Honba na promyky je proto v očích všech nynějších Egypťanů skutkem velice zbožným, v němž každý mladý i starý s ochotností podíl béře a dle sil svých k zdárnému výsledku přispívá; honba tato je obyčejná nadháňka; honci dlouhými holemi ozbrojení vniknou v řadách do rákosí, střelci pak postaví se buď do průseků dříve učiněných, neb na otevřená místa, přes která promyky, prchající před hlukem honci způsobeným, utíkati musí; honci zvolna natlačují, vrážejíce hole své do děr, ve kterých by se dravec mohl ukrývati, a přiženou jej konečně střelcům do rány; tito musí střílet

hrubým olovem, protože má promyka tuhý život a není-li raněna smrtelně, velmi snadno opět uklouzne. Při těchto honbách očekává evropského lovce často velmi příjemné překvapení; na místě promyky vyrazí totiž někdy z houští hyéna, smečka šakalů neb i divoký kanec a přivádí osamělého střelce v rozkošné postavení, jakož vypravuje *Brehm* z vlastní zkušenosti.

Promyka se chová také v domácnostech tu i tam ochočena a vyznamenává se pak náruživým hubením myší a krys; ve zvěřincích neukazuje mnoho chvalitebných vlastností a zejmena chová se k příbuzným svého rodu velmi urputně, ačkoliv vyhlíží na pohled jako zvíře nevinné a krotké.

Příbuzná promyky, *kočka cibetka* africká, žije divoce i po domácku v Nubii, Abisinii i v Egyptě a dosahuje velikosti prostředního psa; v domácnosti chová se pro cibet, voňavou to mastnotu, již v řitním vaku vylučuje; látka ta je po Africe i Asii oblíbenou a vzácnou voňavkou a proto se schraňuje s velikou pečlivostí; od zajatých zvířat dobývá se tím spůsobem, že se řitní vak prsty na rub obrátí a mírným třením vytlačuje; množství mastnoty vonné, která se týdně dvakrát vytlačuje, obnáší po každé asi 4 gramy; zpočátku podobá se bílé pěně, později ale houstne a hnědne; v Evropě na místě cibetu užívá se nyní pižma čili mošusu.

Kočka *genetka*, poslední člen čeledi kunovitých, má velmi štíhlé tělo, malou špičatou hlavu a délka těla obnáší něco přes pět decimetrů. Žije hlavně v severní Africe, mimo to i v jižním Španělsku, kde se zdržuje ve skalách a porostlých rovinách blíže vod. Vyznamenává se velikou pružností a obratností těla jakož i pěknou srstí, pro kterou se kožešiny její na rukávníky vydělávají, které

však zapáchají silně cibetem. I tento dravec kunovitý dá se snadno ochočiti a k lovení myší v domácnosti vycvičiti; bývá pak velmi krotký a dobromyslný, ale milým společníkem není; zapáchat příliš cibetem a spí po celé dny, teprv v noci na honby vycházeje, jež ovšem provádí s velikou horlivostí a s velikým úspěchem.

E. Šelmy medvědovité.

V páté a poslední čeledi šelem čtyrnohých seznámíme se s několika zvířaty, na kterých nalezneme zajisté většího zalíbení než na veškeré čeládce skupení předcházejícího. Dravci, které tuto již napřed ctěnému obecenstvu odporučujeme, zovou se *medvědi* a jsme bezpečni, že mnohý čtenář po prvním leknutí více přízně dopřeje těmto nehorázným velikánům, než kterémukoliv vzácnému a uhlazenému dravčíku čeledi předešlé.

Pohled na medvěda ve zvěřinci za mříží sem a tam se kolébajícího není nikterak děsný, ač by velikanská jeho postava, zahalena v mohutný kožich spíše nám mohla nahnati strachu než drobné a úhledné tělo levhartovo; celý zjev medvědův činí na člověka zcela jiný dojem, nežli postava jaguára neb vlka; veliké, hranaté tělo pokryté dlouhou, hustou srstí, prodloužená hlava s tupým čenichem a s malými hnědými očima, široké tlapy s velikými pazoury — vše to není tak hrozné, aby z pohledu hrůza obcházela člověka; spíše zdá se, že bychom s dravcem tak klidného chování a mírného vzezření snáze se spřátelili než s mnohou jinou šelmou lahodnějšího zevnějšku. A v skutku jsou medvědi tělesnou i duševní povahou svou již jen poloviční dravci a ve skuteč-

nosti mnohem větší dobráci, než báchorky a povídačky o nich vypravují. Zuby, tyto důležité známky dravosti a krvechtivosti, jsou u medvědů ač silné přece jen tupé a trhák, jenž u všech jiných šelem je poměrně veliký a ostrý, bývá u medvědů nepatrný, ano schází některým druhům úplně; zuby pak třenovní jsou tak široké a hrbolaté, že lépe se hodí k žvýkání chleba než k rozkusování masa. Hlavní však známka, která odděluje medvědy od všech jiných šelem, je ta, že našlapují na celou tlapu, t. j. na celé pětiprsté chodidlo asi tak jako člověk, anať kočka i pes jen po prstech běhají; pro tuto zvláštnost mohou medvědi na dvou nohách dosti dobře kráčeti, ježto šlapadla jejich dostatečně jsou široká, aby se na nich celé tělo udržeti mohlo v rovnováze; pazoury na prstech jsou tupé a nevtažitelné.

Tělo dravců medvědovitých, jichž známe asi 12 druhů, je z větší části složité, mohutné ač neohrabané; veliká síla ve všech údech nahražuje obyčejně scházející obratnost a pružnost; medvěd obecný odvleče zabitou krávu bez obtíží, a bez velikého namáhání přeláme silnému muži jediným objetím všechna žebra v těle.

Chůze medvědů bývá obyčejně váhavá; jsou-li ale podrážděni, ubíhají mnohem rychleji než by se člověk nadál; postupujíce proti nepříteli zdvihají se na zadní nohy a hledí předními tlapami obejmouti svého odpůrce, neužívajíce nikdy zubů svých k vlastní obraně; po kmenech stromů šplhají hbitě, ač jim v tomto umění váha těla velice je závadná.

Ze smyslů jejich je nejdokonalejší čich, napotom sluch; zrak není valně bystrý, podobně i chuť a hmat; mnozí mají velmi pěkné schopnosti duševní a dají se snadno ochočiti, jakož i vycvi-

čiti ve všelikém umění, ač se žádný z nich nenajedl vtipné kaše; kousky, kterým se naučili, provozují vždy jen lhostejně a nuceně, nedávajíce při nich na jevo žádného hlubšího účastenství; medvědi jsou zvířata rozumná, povahy poctivé a statečné, chytrost a lest nenáleží do seznamu jejich předností.

Vlast medvědů je velice rozsáhlá; celá Evropa, Asie i Amerika, pásmo teplé tak dobře jako studené jest jejich domovem; všudy obývají v krajinách hornatých a lesnatých, kdež si libují nejvíce v živobytí samotářském; jediný medvěd ledový upoután je svou výživou na břehy mořské a neodvažuje se nikdy do hor a lesů od vody vzdálených; za to ale činívá na plovoucích krách ledových dosti daleké cesty, nezřídka z jednoho dílu světa do druhého.

Medvědi jsou na mnoze dravci noční, kteří teprv za soumraku večerního na pastvu neb na lup vycházejí, trvajíce za dne ve spaní buď v dutých stromech neb v teplých a suchých slujích skalních, kdež nejméně jsou znepokojováni; vyjímaje medvěda ledového prospávají obyčejně nejstudenější dobu zimní, ač spaní jejich nebývá stále, nýbrž častým bděním přetrhované; v potravě nejsou vybíraví spokojujíce se vším, co jim krajina a doba roční jedlého poskytuje; oni žerou ovoce a jahody všeho druhu, zralé i nezralé zrno obilní, ovesné tak dobře jako pšeničné, dužné kořeny rozličných bylin, šťavnaté traviny, pupeny stromů a podobné; v zajetí byli již medvědi krmeni pouhým ovsem neb i režným chlebem a nebylo viděti, že by blahobyt jejich byl trpěl nějaké ujmy. Na svobodě, jak se podobá, živí se mladí medvídkové téměř výhradně potravou rostlinnou, ano i ve věku dospělejším bývá jim sladké ovoce a mladé

obilí milejší než skopová pečeně; není-li zbytí, žerou však také raky a škejble, červy, brouky a jejich pondravy, ryby, ptáky a jejich vejce, konečně pak i maso menších neb větších zvířat, třebať by již trochu zavánělo. Nade všechno však milují medvědi, jak každé dítě ví, výrobky včel, chvoštiny a med; pro med šplhají na stromy, pro med konají dlouhé cesty, pro med podnikají rozličné často i hloupé kousky a dobrodružství.

Stýkají-lí se medvědi s člověkem, činí mu často na plodinách zemských i na dobytku značných škod, neboť starý medvěd, jenž se několikrát namlsal dobré drůbeže neb chutné hověziny, stává se krutým a drzým masožravcem, jenž vnikaje do stájů a obydlí lidských všeho se odvažuje, aby se zmocnil chutného žrádla; životu lidskému však stávají se medvědi jen tenkráte nebezpečnými, když byli podrážděni neb poraněni aneb když je lidé k boji a tudíž k vlastní obraně přinutili.

Srovnávajíce takto jedno s druhým, nabýváme přesvědčení, že náleží medvědi k dravcům nejméně škodlivým, neboť i ztráty, jichž lidé v horách na svém majetku doznávají, nahražují sobě obyčejně jejich pěknými kožichy, dobrým masem a v prostonárodním lečitelství vzácným sádlem.

Medvěd obecný. (Obr. 59.)

Medvěd obecný, jejž nám obr. 59. znazorňuje, bývá chlapík 15—18 decim. dlouhý a nezřídka při této velikosti 280—330 kilogr. těžký; takovíto a ještě větší kubíci vyskytují se nyní ovšem jen velmi po řídku, bývali však před časy dosti hojní. V horách, kde se dravec tento až posud zdržuje, rozeznávají myslivci *medvěda hnědého* a *medvěda*

černého; tento poslední je větší, má delší hlavu a povahu mnohem mírnější než medvěd hnědý, ač ve spůsobech života obou nezdá se býti velikých rozdílů.

Barva medvědů bývá ostatně v stáří světlejší a po celém těle jednostejná, anit mladí mackové dle bílého obojku na krku se poznávají; prouha tato rozšiřuje se po prvním línání srsti, ztrácí se však napotom ponenáhlu, přecházejíc v barvu špinavě žlutou, napotom žlutohnědou, až konečně úplně se ztrácí.

Zlatá doba medvědů v Čechách je již ta tam; před dávnými časy bývalo však tomu jinak; tu hunáči jako vepři vykrmení povalovali se po českých hvozdech, vybírali včelám med a když to za dobré uznávali, také sedlákům ovčince. Na Šumavě povídají si staří lidé ještě o medvědech a v Chodově byl sedlák starý, kterýžto, když byl mladým hospodářem, s medvědem se pral, jak se vypravuje: Sekal dříví na Čerchově a hle tu z nenadání padl na něj silný medvěd; on po něm sekerou, poranil ho, ale medvěd se rozlítil, skočil mu na prsa a do ramena se mu zakousl; sedlák nedbaje bolesti, popadl ho silnou rukou za chřtán, začal ho dusit a tak tahali se spolu, až se člověku podařilo opět chytit sekeru a zasaditi medvědu smrtelnou ránu. Sám ale měl na těle také mnoho ran. To byl prý poslední medvěd, jejž v těch lesích viděli.

Třebať povídka tato nebyla na vlas pravdivá, ukazuje přece, že alespoň medvědi u nás z paměti lidské posud nevymizeli. Nevíme ovšem, mnoho-li rysů, vlků a medvědů v které době v Čechách loupežné řemeslo provozovalo, a však dle zápisků, jež se ze starých dob na panství Vimberském zachovaly a jež neunavný pracovník v českém písemnictví pan Frant. *Špatný* v „Zábavách myslivec-

kých“ svého času uveřejnil, musíme domnívati se, že počet ten nebýval nepatrný. Od roku 1657—1662 bylo zastřeleno na jmenovaném panství *osm* medvědů a 22 vlků. Roku 1678 nařízeno bylo přísně dělání jam vlčích po celých Čechách, proto že dravci tito náramnou škodu sedlákům a vrchnosti činili. Od roku 1722—1752 zastřeleno na tom panství *deset* medvědů. Dle seznamu toho byl na Vimbersku zabit poslední medvěd r. 1752, nebyl to však poslední Mohikán, neboť od té doby jich bylo v Čechách ovšem na jiných místech zastřeleno ještě několik; poslední v Šumavě dne 14. listopadu r. 1856 v zelnavském hájenství na panství Krumlovském od Jana *Jungwirtha*, o kterézto památné honbě stojí v „Mysliveckých zábavách r. 1857“ psáno jak následuje:

„Již po dvě léta toulal se v knížecích Švarcenberských pralesích medvěd samotář; stopa jeho častěji při obnově byla spozorována, také zimní lože jeho bylo nalezeno, ale všechno namáhání myslivců jej vyslíditi zmařeno jest jeho neobyčejnou ostražitostí. Hlavní bydliště měl tento huňatý neposeda v hájenství Zelnavském, odkud však přecházel také v jiná hájenství, tak že uzavřená prostora lesní, v které se potuloval, 20 000 jiter obsahovala. V neděli dne 7. listopadu 1856 napadlo sněhu, pročež se hned veliké hájenství Zelnavské, 900 jiter lesa obsahující pomocí hajných a dřevařů na všech stranách obešlo, aby se medvěd vyslídil; však teprv dne 10. k večeru nalezena jest stopa jeho, která ukazovala, že medvěd přicházející od potoka Hučského přešel na blízkou stráň. Hiršberkský lesný pan *Janovský* zpravil o nálezu tom ještě v noci téhož dne lesního v hájenství Zelnavském pana *Ziehfreunda*, který v téže noci ještě své sousedy z Neuthalu, přední Stifty a z Černého

lesa se všemi střelci na hon pozval; když se pak druhého dne všichni k 9. hodině ranní v Hiršberku shromáždili, bylo pohromadě asi 27 střelců.

V noci však medvěd přešel zase dále a místo honby nastalo nové stopování a slídění, kteréž se protáhlo až do poledne. Vyšetřilo se, že se medvěd složil ve veliké huštině mezi Habrdorfským pastvištěm a loukou Heslovkou na severovýchodním úbočí Vltavy.

Při myslivecké poradě ustanovil se spůsob nadháňky; honce vedl Zelnavský příručí pan *Winzig*, hlavní střelci se postavili u povědomé dráhy mezi skalinami a ostatní na levo a na pravo ve vzdálenosti 70—80 kroků od sebe.

V polovici nadháňky oznámil pan Winzig umluveným výkřikem, že se právě medvěd vylomil a že jde po dráze k středu střelců; medvěd však čenichaje neplechu obrátil se brzy na levo k louce Heslovce, kdež v širé pasece naproti jistému střelci ve vzdálenosti 30 kroků se zastavil; tento sice spustil, ale ručnice jeho selhala, načež skočil medvěd zpět k pobočnímu střelci; tento vystřelil na 15 kroků a však maje pušku nabitou jen malými kuličkami, pošimral dravce jen nepatrně; po druhé vystřelil tentýž střelec na 5 kroků vzdálenosti, ale chybil se macka úplně. Medvěd, jenž po první ráně zabručel, po druhé ani se neozval, ale rychlým krokem upaloval k stráni Vltavské Po bedlivém ohledání nalezlo se trochu ústřele a málo světlé barvy. Ježto byly již tři hodiny s poledne, rozešli se střelci a jen pan Ziehfreund a Winzig šli v největší tichosti po stopě až do soumraku. Medvěd přesazoval přes hory a doly, přes skály u Věže k lesu nazvanému Jokuswald, ubíhal po ležatých stromech a kmenech sotva 5—8 palců v průměru majících, skákal

z jednoho na druhý jako veverka, tak že mnohá nahnilá dřeva pod ním se zlomila.

Jak se předvídalo, napadlo dne 12. listopadu sněhu asi na 4 palce, avšak vypátrati medvěda nebylo možno; teprv dne 14. oznámil hajný, že medvěda vyslídil, načež lesný pan Ziehfreund a pan Janovský skutečně stopu v lese Jokusově nalezli a ke dni 14. listopadu všechny honce a střelce z vůkolí neprodleně sezvali; sešlo se opět v Hiršberku 46 střelců a 75 honců.

Toho dne bylo počasí velice bouřlivé a nikdo z přítomných se nepamatoval na honbu při takové slotě. Při strašlivé chumelici sněhu fičel vichr a vyvracoval po lese kmeny, tak že děsný třeskot neustále po lese se rozléhal. Toto kruté počasí však nemohlo odstrašiti lovce od prvního předsevzetí vyhledati stůj co stůj vzácnou kořist a s veselou myslí postupovali všichni ku předu. Honba trvala již po dvě hodiny; nadhánělo se velmi zvolna, proto že bylo honců málo a stopa sněhem zaváta; někteří ze zkušených střelců počali jeviti obavu, že snad medvěd při takovémto burácení větru ani z lože nevstane. I stalo se v skutku tak, jak se mnozí domnívali; medvěd se nehnul a zastížen jest od honců v loži. Z klidu vyburcovaný huňáč zaměřil nejdříve proti honcům a přišel takto na ránu hajnému, který se ho však chybil na 40 kroků; napotom obrátil se dravec a přesazoval k šiku střelců. Nejbližší dva střelce, proti nimž se rozdurděný macek hnal, napadl náramný strach a následek toho byl, že práskli do zaječích, prchnuvše ke střelci čtvrtému. Jeden z nich natáhl se na útěku jak široký tak dlouhý a nohě sebou musil bouchnouti, neboť se mu ohnul kohoutek u zámku ručnice. Při hojně napadlém sněhu nemohl medvěd znamenati běhu těchto strašpytlů,

jelikož zároveň s nimi upaloval ve směru rovnoběžném. Čtvrtý střelec vypáliv na něj srdnatě, chybil se ho a však druhou ranou trefil jej do komory; medvěd popošed ještě asi 40 kroků svalil se a brzy na to dokonal. Shledalo se, že to byla stará medvědice, která vyvržená vážila ještě 230 liber. Šťastný střelec, jemuž náhoda přivedla dravce na ránu, byl přísežný syn hajného *Jan Jungwirth* z Riedlovské chýše v Černoleském hájenství.

S velikým plesáním všech účastníků nastoupila se zpáteční cesta; medvědice naložena jest na ruční sáňky a s veškerou slávou přivežena do Zelnavské myslivny.

Dne 16. listopadu odvezl Zelnavský lesný posledního medvěda za velikého shonu všeho lidstva do Hlubockého zámku, kdež jej uprostřed náhradí složil na chvojové lůžko.

Dle knížecího nařízení shromáždili se toho dne na večer všichni lesníci z okolí na jmenovaném náhradí v loveckém oděvu a s tesáky. Jedna třetina myslivců měla rozžaté pochodně, druhá vytažené tesáky, ostatní pak drželi v pravici oštěpy; všichni seřadili se kolem zabitého velikána. Opodál stála myslivecká kapela. Po sedmé hodině vstoupil do náhradí panující kníže Jan Adolf se svou chotí a s mnohými vzácnými hostmi, aby se podívali na posledního Mokykána českých lesů. Myslivci vzdali čest a pan J. Veselý vrchní nad lesy jal se vypravovati, v kterém hájenství, kdy a na jaký spůsob byl medvěd tento zastřelen, a po skončené řeči rozdával panstvu zlomky, (ulomené větvičky jedlové). Mezi tím, co panstvo medvěda prohlíželo, hrála knížecí lovecká kapela zvučné fanfary, které se vesele po náhradí rozléhaly. Šťastný střelec medvěda byl k panstvu uveden,

na zámku vyčastován a dvaceti zlatými ve stříbře obdarován.

Medvěd ostal na hradě vystaven ještě tři dni, aby lid, jenž se všech stran na zámek se hrnul, vzácného dravce náležitě si mohl prohlednouti. Čtvrtého dne odevdán jest panu *Václavu Špatnému*, bažantníku na Ohradách, aby jej vycpal a do vzácných sbírek živočišných jmenovaného zámku vřadil, kdež jej může podnes každý, komu na tom záleží, spatřiti a s náležitou úctou pozdraviti.“

„Poslední medvěd“ opěván jest zvláštními básněmi a na počest jeho složen divadelní kus, jenž v Třeboni několikrát provozován byl.

Zdá se však, že tomuto huňáči neostane čestný název „posledního Mohikána“, a že budou míti lovci i básníci brzy novou práci s novým „posledním medvědem;“ neboť od té doby pozorována byla opět nová stopa dne 28. února r. 1864 v šatavském hájenství na panství Vimberském; a však dříve než mohla býti spořádána honba, uznal milý macek za dobré, učiniti zpátečný pochod do lesů bavorských, kamž bezpochyby až z Alp se byl zatoulal; také v nejnovější době vypátrali lesníci na Rožnovsku stopu medvědí a dne 26. srpna r. 1875 byla honba, která se však minula příznivých výsledků; myslivci ale mají naději, že se i s tímto tulákem opět brzy shledají, k čemuž jim přejeme šťastného pořízení.

Všeobecně možno říci, že v lesích střední Evropy je medvěd brtník již vzácným hostem, obmezen jsa pouze na nejvyšší hory, jako jsou Alpy, Karpaty a Pyreneje, odkud se tu i tam jen náhodou někdy zatoulává do nížin noze i zbrani lidské přístupnějších.

Na Slovensku ve stolici Zvoleňské a Gemer-

ské, kde je posud hojnost vysokých, hustých a rozsáhlých lesů, není medvěd ovšem posud žádnou vzácností a Hronci vědí o mackovi mnoho co rozprávěti. V Dolní Lehotě je dle „Zábav myslivecких z roku 1858“ mlynář, který sám již čtrnácte medvědů zabil, a to je slovo, neboť honba na medvěda, dokonce na starého, je vždy spojena s nebezpečím života. „Ku konci srpna roku 1856,“ píše G. Z., lékař z Března a veliký milovník lovu, „byl Jan Kán a Pavel Libič večer na postřížce (čekání) v ovse a postřelili medvěda těžko. Na druhý den šli si pro něj, jako pro zabitého. Tu z nenadání v huštině napadne Kán poraněného medvěda; medvěd se postaví; Kán vypálí pušku na 5 kroků mackovi pod bradu, až ho s ohněm naměšal. Kule mu, jak se potem při pytvání ukázalo, šla plícemi, střevy až do hrubého masa a přece se šelma vrhla na Kána; chytne ho za stehno a uhryzne; on se brání holí, medvěd chmatne po ruce. Jeden tesák měl vyražený a přece ho druhým a ostatními zuby tak pošpintal, že má na pěsti čtyry a na dlani jednu díru; kdyby nebyl medvěd krvácením oslabnul, byl by Kána jistě roztrhal. Kán volal o pomoc; tovaryši přiběhli a nemajíce pušek holemi do medvěda bušili; ten se ale do nich pustil a zle by je byl spořádal, kdyby na pokřik jejich nebyl přiběhl polesný a dva dřevaři s puškami. Polesnému puška selhala, ale v tom okamžení, když se medvěd na něho chtěl obořiti, spustili dva dřevaři a dorazili huňáče. Kána odnesli domů i s medvědem; chodím jej opatrovat; ruka mu velice opuchla a jest-li se lečení nepodaří, stuhne mu v kloubu (v ohbí) na dobro. Prosil mne, abych ho brzy vyhojil, neboť prý musí jíti na polovačku, která se má nyní odbývati. Hle to je chlap „bystu svetě!“ Bukvic

máme mnoho, medvědů je ne méně a ještě jich bude víc. Budou to na podzim polovačky až radost pomyslit!"

Ve švýcarských Alpách není věcí neobyčejnou, učiní-li medvěd návštěvu stádům dobytka pasoucího se na horách aneb obydlím salašníků, jakož vypravuje přírodozpytec *Tschudi:* „Jednoho dne pozorovali salašníci, kteří na vysokých neschůdných horách kozy pásly, že se vedle stáje, v které se kozy na noc zavíraly, nalezá neobyčejně veliký trus zvířecí, že je tráva kolem boudy rozšlapána, tu i tam hrubě spasena a že jsou dvéře poškrábané a nějak rozvyklané; také kozy byvše ráno vypuštěny jevily velikou plachost a neobyčejnou bázlivost, nescházela ale žádná. Pastýři nepoznali trusu nalezeného, domnívali se však, že pochází buď od vlka nebo rysa; za tou příčinou prohledali opatrně celé okolí, ano i níže na stráni položenou kosodřevinu (křoví jehličnaté), nenalezli ale ničeho. Ohledání toto je však neupokojilo a obávajíce se nějaké ztraty, usnesli se na tom, že budou střídavě ponocovati a stáj bedlivě opatrovati. Aby pak, kdyby třeba bylo, mohli nezvaného hosta náležitě uvítati, sešel jeden z nich do údolí a přinesl starou mušketu; teprv když byla tato náležitě nabita a v salaši uložena, upokojila se poněkud mysl poplašených salašníků. Následujícího dne nepozorovali ničehož zvláštního, leda že se kozy jako vosy pohromadě držely a že se proti obyčeji svému nevzdalovaly od stáda krav, které se o něco níže pásло; u večer pak bylo možno jen s velikým namáháním je sehnati a do stáje zavříti. I bylo tedy uzavřeno v radě společné, aby dva druzi na noc ostali za blízkou skálou na stráži a kdyby se něco přihodilo, aby ostatní soudruhy zbudili a na pomoc zavolali. A však noc minula

bez všeho nepokoje a taktéž i následující; v třetí pak noci usnuli oba strážníci, unaveni marným bděním v bázni boží a probudili se teprv, když je hlučný šramot u stáje ze sna vyburcoval; milí ospalci vystrčivše hlavy ze svého úkrytu viděli patrně, kterak veliký medvěd kolem stáje obchází, brzy na dvéře škrabe a tlačí, brzy zase po stěnách čmuchá, nějaký otvor hledaje; kozy cítily již nepřítele a skákaly po stáji za velikého hřmotu sem a tam, neboť zvonky jejich ozývaly se neustále. Ubozí hoši nejsouce nikterak připraveni na návštěvu tak vzácnou, polekali se nemálo a nemajíce ve střelbě a honbě na takové velikány žádné zkušenosti, byli v náramných nesnázích; konečně jeden z nich dodav sobě zmužilosti vstal a horempádem spěchal zbuditi ostatní soudruhy; druhý pak s tlukoucím srdcem chystal a řídil mušketu, aby v čas potřeby mohl na potvoru vypáliti; tato se nikterak nestarala o to, co se na blízku děje, ale objevivši se na novo u dveří stáje, jala se je vyzdvihovati a prolamovati, což se jí konečně také podařilo; kozy vyrazily se strašlivým mekotem ze stáje a rozprchly se po nejbližších skalách; brzy objevil se také medvěd před stájí a sice s kozou, kterou byl ve zmatku uchvátil a zardousil; položiv kořist svou na zem, počal hltavě sežírati její vemeno. Mezi tím, co se toto dělo u stáje, ozbrovali se salašníci každý čím mohl: jeden klackem, druhý putnou, třetí stoličkou a chystali se k opravdivému útoku na společného nepřítele; jeden z nich, který byl již několikráte na honbě kamzičí a věděl alespoň, jak se střílí, chopil se pušky a odhodlaně šel na medvěda; tento spatřiv člověka se blížícího ustal ve žraní a zdvihnuv se na zadní nohy zabručel hněvivě; mušketýr ale nedbaje mumlání nasadil mušketu a spustil; hrubá

rána vjela huňáči do boku a než se spamatoval, vyhrnuli se ostatní hoši a utloukli medvěda na dobro; byl to tak zvaný medvěd brtník a vážil 120 kilogramů.“

Podobné příhody nejsou ve Švýcarsku řídké a jsou lovci od řemesla, kteří za svého živobytí až deset medvědů porazili; v roce 1849 vydělal si jistý lovec kamzíků za čtvrt hodiny 390 zl. střelného, zabiv na honbě nejdříve starou medvědici a napotom dvě její mláďata. A však ne vždy končí se boj s medvědem tak vesele a krátce, jak svrchu bylo uvedeno.

V rozkotaných skalách, které obkličují malou vesničku Dissentis, měl r. 1838 lovec jmenem *Riedi* s medvědem mnohem horší šrůtku. Naleznuv v horách širokou stopu medvědí chodil po ní celý den a teprv k večeru ztratila se mu při jedné příkré skalní stěně. Riedi spozoroval brzy, že se po této srázi táhne do výšky úzká římsa, končící se skalním výstupkem a co zkušený lovec domníval se nikoliv bez podstaty, že se za tímto úskalím dravec ukrývá. A však lezti po úzké krkolomné stezce nahoru a vyzvati medvěda k souboji mezi nebem a zemí na místě, kde sotva jedna noha nalezála bezpečnou podporu, nezdálo se mu příliš vábivé. Měl tedy odejíti po celodenním trmácení s nepořízenou? To se mu také nechtělo; po krátkém otálení odhodlal se tedy k boji; vystoupiv po římse až k výstupku skalnímu viděl Riedi, že všeliký útěk na tomto místě je nemožný. „Jeden z obou musí padnouti,“ myslil sobě náruživý lovec, „dejž Bůh, abych to nebyl já!“ Zpočátku hleděl medvěda křikem vylákati z úkrytu; když se mu to však povesti nechtělo, obešel s nebezpečím života úskalí, doufaje nalezti tam ukrytého huňáče; ale nebylo tomu tak, za to ale

shledl v koutě skalní sluj, ve které se dravec bezpochyby složil. Riedi blížil se díře této co nejprozřetelněji, maje stále pušku v líci, ale nic se nehnulo; konečně shledl v tmavém brlohu dvě jiskřící se oči; Riedi nevěda, co by měl počíti, odhodlal se posléze přece k výstřelu; rána vyšla a padla přímo mezi lesknoucí se světla; strašlivý ryk, jenž z jeskyně vyrazil, děsně po okolních skalách se rozléhaje, byl znamením, že nestřelil do větru. Po ráně ustupoval lovec co možná nejrychleji zpět, aby při možném výpadu snáze se mohl brániti; za výstupkem skalním nabil svou kulovnici na novo a čekal, co se dále bude díti. Za chvilku utichlo děsné řvání a Riedi dodav sobě zmužilosti přistoupil na novo až k samé jeskyni; děsné oči nesvítily více, za to ale vycházelo z hlubiny bolestné skuhrání spojené se slabým škrábáním. Riedi naslouchal s tlukoucím srdcem smrtelnému chrapotu po nějakou dobu; pak ale padla na něho úzkost a přemožen jakýmsi vnitřním nepokojem obrátil se a kráčel co mu nohy stačily a šero večerní připouštělo, k svému domovu. Bylo to stenání posledním vzdechem doděláváj-cího medvěda? Tak alespoň podobalo se a když druhého dne ráno Riedi s třemi soudruhy svými do skal se ubíral, byl své věci tak jist, že dvěma svým pomocníkům radil, aby pušky doma nechali, jelikož by jim v nešení dravce darmo překážely. Tenkráte blížili se lovci s jiné strany jeskyni a sice se shora; a jelikož stála těsně při skalní stěně jedle, umínili si použiti této příležitosti a sestoupiti po ní až na skalní stezku; napřed slezal lovec Biskolm, maje pušku na zádech, za ním sestupoval Riedi. Po delším velmi nebezpečném šplhání skočil Biskolm na římsu k jeskyni vedoucí. Sotva že se však na zem postavil, vyřítila se naň

z jeskyně dvěma skoky ohromná potvora všechna vztekem soptící a popadši jej předními tlapami mžikem oka porazila Biskolma k zemi; tento bránil se co mu síly stačily a volal o pomoc; ale než se mu jí dostalo, řítil se již i s medvědem dolů do propasti. Riedi vida přítele padajícího vzkřikl zděšením; na štěstí však nalézal se pod oběma soupeři v hloubce několika sáhů skalní výstupek, na kterém se oba zastavili. Biskolmovi podařilo se s vynaložením všech svých sil potvoru od sebe odstrčiti a na nohy se postaviti; a však dříve než mohl pušky se chopiti, sebral se také medvěd a sápal se na něho s novým úsilím; ubožák nastavil mu pažbu své ručnice, kterou zuřivé zvíře ihned tlamou popadlo. Mezi tím slezl Riedi z jedle a chopiv se pušky střelil medvěda do boku; tento ohledl se po novém odpůrci pátraje, kudy by naň mohl se vrhnouti; tohoto okamžení použil Biskolm a ránou do komory zamezil mu všechny další útoky. Celý tento děsný výjev trval sotva dvě minuty, učinil však na všechny lovce dojem tak mohutný, že ostali jako omámeni a trvalo to dlouhou chvíli, než se úplně spamatovali; vytáhli napřed medvěda a potom Biskolma provazem nahoru k jeskyni. Nyní teprv objevilo se, že první koule do jeskyně vystřelená medvědu přední zuby vyrazila a svrchní čelist roztříštila; poranění tomuto, spojenému zajisté s velikou ztrátou krve, bylo děkovati, že lovci tak šťastně vyvázli, ačkoliv scházelo jen pramálo k ztrátě kořisti i života lidského.

Také v horách korutanských a krajinských nejsou medvědi žádnou vzácností a bratří Slovinci mívají s nimi časté šrůtky; jak a kterak se při nich chovají, ukazuje následující případ: „Na podzim r. 1853 vystopovali Ivan Branič a Mika

Barešič skrýš ohromného medvěda. Přikročí blíže, postaví se s nataženými puškami k otvoru sluje a čekají, až se zlíbí mackovi vyjíti z teplého pelechu. Tento však bezpochyby při dobrém trávení sobě hově, nevychází, aby čekající hosti uvítal. Utne tedy Mika nožem silnou tyčku a co zatím Ivan s puškou v líci bedlivé číhá, jme se Mika bidlem štárati v jeskyni, aby líného medvěda vypudil; a však i tímto dotíravým vybízením nedal se macek vyplašiti. Bruče hlubokým basem uhybá se toliko dorážející tyčce a ven, že prý nepůjde. Dlouhou chvíli vybízeli jej takto lovci k zápasu ale nadarmo; konečně je přešla trpělivost; odloží tedy pušky, svlekou své kazajky a ovinuvše je kolem levé ruky lezou jeden za druhým s vytaženými noži a s chladnou krví do temné jeskyně. Medvěd jak mile shledne oba smělce ve svém klidném obydlí, posadí se na zadní nohy a vztyčiv přední část těla, strašlivě zabručí; lovci však málo dbají jeho hněvu, ale rychle a odhodlaně vrhají se na dravce se dvou stran a dříve než se velikán spamatovati může, ubodají jej ranami dobře naměřenými. Klesl přemožený huňáč ještě jednou strašlivě zabručev; nedlouho válel se ve své barvě, než za děsného stenání život svůj dokonal."

Ještě hojněji než ve Švýcarsku, v Tyrolsku, v pohoří Jurském, v Krajině i v Karpatech nalezá se medvěd na severu, v ohromných lesích norských a ruských, kde posud všetečný člověk jen zřídka kdy odvažuje se vyhledávati jej v nepřístupných horách a skalách, v nichž macek jakožto neobmezený vládce panuje všemu tvorstvu. Tiché pusté skalnaté krajiny s roklemi a jeskyněmi jsou vždy a všudy nejmilejším jeho obydlím, v němž nalezá žádoucího klidu a z něhož činí ve dne i v noci malé vycházky do nejbližšího okolí

postrachem jsa všeliké zvěři a všech ostatních dravců nepřemožitelným soupeřem. Nezdá se však, že by medvěd byl divokým zvířatům sousedem nebezpečným a že by s nimi vyhledával šrůtky nebo rozbroje; jest on celkem chlapisko dobromyslné a jen mimořádně bezohledným masožravcem.

Zimu přespávají medvědi hnědí i černí buď v jeskyních a krytých rozpuklinách skalních neb i v dutých stromech, často též pouze ve velikých z větví a mechu hrubě sestavených hnízdech; lože jejich však bývá vždy mechem a suchým listím vystláno a celkem dosti pohodlně upraveno. Medvěd neprospává zimu jako sysel neb křeček s údy ztrnulými, ale probouzí se často ze spánku zimního; je-li zima tuhá, nežere ničeho a jen z dlouhé chvíle prý ocucává někdy své masité tlapy; vypudí-li jej konečně přece hlad ze zimního brlohu, žere trávu na místech nezamrzlých kolem pramenů vodních, spásá zimní osení, vyhledává měkké kořínky rostlin neb ukusuje poupata všelikých křovin; v létě potom sbírá jahody, hledá houby a spokojuje se s rozmanitými saláty, jež mu příroda v údolích i po stráních v hojnosti připravuje; mravenci a jejich pupy (vajíčka) jsou mu vždy obzvláštní pochoutkou a nalezne-li mraveniště, rozhrabe je vždy s velikou zálibou; zdá se, že kyselina mravenčí lahodí jeho chuti podporujíc trávení, neboť každý medvěd, jenž se dle chuti namlsal mravenců, dostává prý brzy na to veliký apetit na maso. Také med miluje mistr bručál nad míru a může-li vybrati zásoby včel divokých neb domácích, zajisté neopomene toho učiniti; s neobyčejnou odvahou vloupá se do včelníků, leze na stromy a nedbá ani dost málo při loupežných výpravách těchto vlastního kožichu; zuření rozdrážděných včel nic jej neodstrašuje, ne-

boť žíhadlo jejich neproniká hustý jeho kožich; jenom když v hromadách na nos se mu usazují, tu bručí a founí, hněvivě hlavou potřásaje. Když v létě hrušky aneb na podzim hrozny dozrávají, činívá medvěd zacházky na několik hodin cesty v okolí svého hájenství, aby si pochutnal na šťavnatém ovoci; z výletů těchto vrací se však zase před svítáním domů, neboť se nerad blýská za světla slunečního v krajinách obydlených.

Nejsa podrážděn neb velice hladov nepouští se medvěd černý nikdy do člověka; spíše to učiní medvěd hnědý, jenž také někdy rád výpady činívá na dobytek, zejmena na pasoucí se kozy, koně a plaší je naschvál po skalách, aby polekané do propasti spadly a tak jeho kořistí se staly. Kus zvěře náhodou ulovený poučil jej, že maso není tak špatnou potravou, aby jím musil opovrhovati a pak se mu zdá býti věcí mnohem pohodlnější loviti ovce a kozy než sbírati jahody a bukvice po lesích, jimiž nelze se nikdy tak snadně a pohodlně nasytiti jako masem zvířecím. Od té doby stává se medvěd urputným masožravcem, slídě jen neustále po zvěři lesní neb zvířatech domácích, ani koně, ani voly a krávy nevyjímaje. Na větší kusy činí výpady ze zadu, hledě je dlouhým honěním dříve unaviti; pase-li se stádo skotů vysoko v horách, děsí a plaší je po spůsobu lvů strašlivým řváním a zahání je ku propastem, aby některý splašený bulík dolů spadl a vaz si zlomil; vyplnila-li se vůle jeho, sleze opatrně do rokle a nažere se do sytosti. Často také vyhlídne si chytře nějaký úkryt, odkud by celé stádo mohl přehlednouti a číhá nyní po celý den, až některý kus dobytka buď se k němu na doskok přiblíží aneb se zatoulá v místa, kde oko salašníků nebdí více; v případu tomto ihned stopuje zatoulaný kus

a zastoupiv mu cestu zpáteční jme se jej honiti i pronásledovati tak dlouho, až buď unavením klesne aneb v zoufalství do propasti se vrhne a takto kořistí dravce se stane; několika dobrými výsledky zvyšuje se krvelačnost jeho a nedostává-li se mu v horách masa, přichází v noci k salaším, ano i do vesnic a hledí vloupati se do chlévů neb do ovčinců nedostatečně opatřených.

V Švédsku a Norsku dobývají prý se medvědi do chlévů nejraději skrz střechy, které tam bývají z kusů prken neb polen udělané a jedlovou klestí přikryté; jelikož tam jako u nás v Čechách bývá obyčejem, že čeleď ženská spává na půdě, stává prý se nezřídka, že na místě očekávaného Kuby dostaví se k noční návštěvě hladový medvěd a nechť každá duše křesťanská představí sobě leknutí Barky neb Ančy, když tato zaslechnuvši na blízku šramot natáhne ruku a místo hladké tváře svého milého nahmatá chundelatou hlavu mistra huňala. Vřesk, kterýž ženské v tomto případě bez prodlení z plného hrdla vyrážejí, zalekne obyčejně hosta nezvaného v té míře, že horempádem hledí dostati se tam, odkud přišel; tak alespoň stalo se po dvakráte v okresu Radavském. Poštěstí-li se mu však vniknouti do chléva, zardousí bez obtíží krávu a utrhne ji od žlabu; napotom objav jednou přední nohou svou kořist chopí se druhou tlapou trámu ve stropě a nesřítí-li se krov, vytáhne ji na půdu, načež otvorem ve střeše učiněným dostane se již snadno do pole širého; síla jeho je tak ohromná, že bez obtíží odvleče těžký kus uloveného dobytka do nějaké skryté úžlabiny neb rokle skalní, kdež pak, co mu líbo, pohodlně sežírá. S úžasem pozorovali již lidé, že při tomto útěku s krávou v tlapách dostal se medvěd i přes ony úzké a

nebezpečné lávky horské, záležející ve dvou vedle sebe položených kmenech smrků, kterými se jeden kraj propasti s druhým spojuje.

Největší nebezpečí nastává stádům dobytka v Alpách za dnů pošmourných a mlhavých, proto že v době této může snadno medvěd kus dobytka přepadnouti nejsa nikým spozorován; obyčejně mu skočí ze zadu na hřbet a popadnuv jej tlapami za rohy kouše jej do šíje tak dlouho, až mu vaz přehrýže a zvíře klesne. Prozradí-li se však přítomnost jeho dříve, než se kořisti dodělal, shlukne se okamžitě celé stádo za strašlivého řvání a funění kolem něho a s hlavami k zemi sníženými ženou se býci hněvem rozsápáni na něho, aby jej na rohy nabrali a drštku mu rozpárali. Medvěd takto sevřený uznává obyčejně za dobré poraditi se s Vaňkem a skočiv některému býku přes hlavu, je brzy ten tam; stalo se však také již, že medvěd v podobném případu s rohatým dobytkem do boje se dal a na místě jednoho kusu osm krav k zemi porazil a rozsápal, a však jsou udalosti podobné velmi řídké.

Je-li zcela bezpečen, nažírá medvěd kořist svou dříve než úplně skonala; kravám a kozám užírá prý nejprvé vemeno, napotom pochutnává sobě na ledvinách a jiných vnitřnostech; vysoká zvěř lesní, jeleni a srnci nemusí se pro rychlost a ostražitost svou příliš báti medvědů, ačkoliv i ji často pronásleduje s nevalným ovšem prospěchem; také v postním jídle libuje si medvěd ob čas a loudává se nezřídka podél řek, číhaje tu i tam, kdyby nějakého kapra mohl uloviti. Má-li ostatně medvěd dostatek zvěře drobné, nechává větších zvířat na pokoji a k jeho chvále můžeme říci, že je pravidelně spokojen s plodinami zem-

ními a že mnohý medvěd v celém živobytí svém snad ani masa neokusil.

V mnohých krajinách vyznamenávají se medvědi zvláště mírnou a dobráckou povahou. „Po celé Kamčatce," vypravuje *Steller*, „je veliké množství medvědů, kteří se v celých stádech toulají z krajiny do krajiny; kdyby nebyli tak krotcí a skromní, byli by již dávno celou Kamčatku sežrali, ale v těchto končinách jsou mackové dobromyslnější než kdekoliv jinde na světě. Na jaře přicházejí v celých tlupách z hor od pramenů řek, kamž se byli za potravou svou na podzim odstěhovali a kde tužší část zimy přespávali; v létě pak zdržují se nejraději při ústí řek do moře, loví ryby, jež tlapami vyhazují na břeh a jako psi užírají jim jen hlavy, když jich mají dostatek; naleznou-li v řece zataženon síť, vytáhnou ji opatrně z vody a vybírají ryby v ní chycené; na podzim, když ryby zpět do řek se táhnou, postupují i medvědi za nimi a octnou se takto na zimu zase v horách mezi skálami. Shledne-li Kamčadál medvěda, promluví k němu zdaleka, žádaje ho zdvořile za přátelství; to obyčejně dostačuje, neboť medvěd jde svou cestou a člověk také; ženy a děti na skalinách brusnice a klikvy sbírající, nevšimají sobě medvědů příliš mnoho; přiblíží-li se k nim některý, stává se to jen za tou příčinou, aby jim nasbírané jahody odebral a tím sobě práce uspořil. Jinak neubližují nikomu, leda by byli ze spaní vytrhováni a tím podrážděni; často stává se v těchto krajinách, že medvěd jako zloděj vloupá se do příbytků lidských prohledávaje všechny kouty a odnášeje potraviny, které byl nalezl, jež pak ukrývá ve svém brlohu. *Atkinson* vypravuje: Dvě děti ve stáří 4 a 6 let zatoulaly se, jsouce bez dohlídky, do skal, aby

sbíraly jahody; po nějaké době spozorovali rodiče nepřítomnost jejich a hledali je nejdříve ve vsi, napotom s velikou ovšem úzkostí v skalách; po dlouhém hledání je konečně nalezli a však v jaké společnosti! Rodiče div leknutím nezdřevěněli; obě děti hrály si na stráni s velikým medvědem; starší dítě krmilo huňáče jahodami ze svého košíčku, menší pak sedělo mu na hřbetě, chtíc se na něm projížděti jako doma na psovi; dobrák medvěd dal si líbíti, cokoliv s ním děti počínaly a odměňoval nevinnou přítulnost dětskou spůsobem nejlaskavějším. Rodiče spatřivše neobyčejného společníka svých dětí dali se do úzkostlivého křiku, načež medvěd shodiv kluka se hřbetu poplašen utekl do hor, aniž dal se více viděti.

Jakutové považují medvěda za zvíře spravedlivé, které všelikou lež má ve veliké ošklivosti a přísaha, při kteréž osoba se zaklínající alespoň slovem „kouše do kůže medvědí," platí jim za nejsvětější; také domívají se lidé tito, že medvěd řeči jejich rozumí a neopovažují se nikdy špatně o něm mluviti, nýbrž chválí hodnou povahu jeho a lichotí mu slovy nejlaskavějšími.

Ve všelikých pohybech svých zdá se býti medvěd mnohem více neohrabaný, nežli v skutku jest; ač je celkem povahy lenivé a velmi loudavě chodí, umí přece, je-li třeba, utíkati tak rychle, že dohoní člověka bez obtíže; do vrchu běhá rychleji než s vrchu dolů, proto že zadní nohy jeho jsou delší předních a je-li stráň příkrá, nalezá se medvěd stále v nebezpečí, aby neučinil mimovolně kotrmelec; zejmena v měsíci únoru, když se mu tlapy loupají, je medvěd po několik dní všechen chromý a málomocný, z kteréž příčiny brlohu svého ani neopouští. V šplhání po kmenech stromů a v plování přes řeky bývají med-

vědi dosti zručnî, ješto stará medvědice záhy učí medvídky na stromy vylezati a tam v hustých větvích před nepřítelem se ukrývati; v době nebezpečí utíkají se vždy nedospělí medvědi na stromy, aby unikli zraků nepřátelských; se stromů dolů lezou po zpátku, t. j. zadkem napřed a bývá prý to velmi směšný pohled, kterak opatrně ano úzkostlivě se zadržují na větvích, nesmírně se obávajíce, aby nespadli a kožich si neodřeli; veliká síla tělesní a mohutné pazoury, jež do kory stromu zatínají, usnadňují jim lezení v míře veliké; také po příkrých stěnách skalních pohybují se medvědi volně a bez velikých obtíží, jsou-li jen na nich výstupky, na kterých možno jest se zadržeti; též vody neštítí se žádný medvěd a je-li mu příliš teplo, rád vyhledává chladivé vlny jezer neb rybníků, ve kterých pak si hoví po delší dobu; jsa pronásledován vrhá se bez okolků do proudu a plave přes veliké řeky přímo k druhému břehu.

Z čidel medvědích zdá se býti nejlepší čich; medvěd čije člověka již ve vzdálenosti dvou set kroků a kozy stopuje po skalách jako pes veden jsa pouhým čichem, což ostatně při těchto zvířatech není věcí tak podivnou; také sluch medvědí je dosti dobrý, ač slechy jeho nejsou veliké; naproti tomu má medvěd zrak špatný a dovede na padesát kroků sotva rozeznati skálu od skopce; chuť jeho, jak jsme již pověděli, jeví se spůsobem prazvláštním, často neobyčejným.

O povaze medvědů praví Švýcar *Tschudi*: „Kdyby nebyli medvědi tak žraví a nenadělali na stádech skotu škod někdy dosti citelných, skoro bych želel stálého jejich ubývání v horách našich. Žádný jiný dravec není tak šprýmovný, rozmarný a dobrácký jako kmotr huhňal; povaha jeho je

přímá i upřímná bez všelikých úskoků; on spoléhá vždy jen ve svou sílu, nikdy pak na lest neb na šejdířství. Co dokáže liška chytrostí, orel rychlostí, toho hledí medvěd dosíci vždy jen v zjevném boji; neohrabaností těla poněkud vlku podoben, jest on přece rázu zcela jiného, mnohem šlechetnějšího; medvěd není ani tak hltavý ani hnusný jako tento ničema; on nikdy dlouho v záloze nečíhá, nenamáhá se, aby lovce obešel a od zadu přepadl, aniž užívá přímo ostrých zubů svých, kterými ovšem rozdrtí všechno, cokoliv popadne; náš medvěd je bojovník přímý a poctivý. Jde-li proti člověku, největšímu svému nepříteli, zdvihne se na zadní nohy, blíží se mu volným krokem, obejme jej předními tlapami a hledí mu přede vším kosti v těle rozdrtiti; nepodaří-li se mu udusiti protivníka svého, užívá teprv zubů svých, ačkoliv v prolévání krve nemá velkého zalíbení; sladkě kaštany, bukvice i žaludy, mléko, hrozny, kukuřice, med i dozrávající obilí jsou mu pokrmy konečně tak milé jako maso, ne-li milejší. Celá postava i všechno konání jeho budí v člověku důvěru, majíc na sobě ráz ušlechtilejší než zuřivé počínání vlka; medvěd netkne se žádné mrtvoly lidské, aniž se potlouká v noci kolem osad s úmyslem, aby odnesl nějaké dítě; on ostává pravidelně v lese a živí se jak může. Vlk se toulá v zimě na 40—50 mil daleko široko, medvěd vzdaluje se zřídka kdy na 10—15 mil svého rodného brlohu. Při tom všem není však medvěd ani hloupý tulpas ani strašpitel; byl-li poraněn, neb ze spánku vyburcován, mstí a brání se s největší statečností; rozumný lovec nestřelí nikdy na mladého medvěda, je-li matka jeho na blízku, neboť ví, že by tato bez rozpaků na něj se vyřítila a jej rozsápala; ne méně nebezpečný je medvěd

raněný; zřídka kdy pomýšlí na útěk, ale ucítiv ránu v těle svém, obrátí se proti střelci a tváří v tvář vybízí jej k souboji; neobdrží-li nožem neb koulí smrtelnou ránu, obejme mocnými tlapami svého soupeře a bojuje s ním tak dlouho, dokud jeden neb druhý bez dechu ležeti nezůstane."

O medvědech karpatských se vypravuje, že byvše poraněni pronásledují nejapného střelce přes hory a doly a jest-li se tento někde ukryl, číhají naň po několik hodin, prohledávají veškeré skrýše, neustávajíce dříve v pronásledování, dokud jim smrtící olovo další pátrání nezamezilo.

Brehm taktéž dobrý znatel povahy zvířat nesouhlasí s Tschudim v líčení mistra bručála, vytýkaje mu, že není medvěd tak dobromyslný a nevinný, jak se býti zdá, spíše že je hloupý, lhostejný a lenivý; všechna jeho na pohled dobrácká povaha zakládá se dle uznání tohoto přírodozpytce v malé jeho dravosti a žertovná stránka záleží prý v jeho tupé neohrabanosti. „Kočka," praví Brehm, „je zvíře statečné, pes hlava chytrá, ale medvěd je hrubý, neotesaný špalek, paměť jeho slabá a vynalezavost nepatrná; tupé zuby třenovní odkazují ho na potravu smíšenou a proto vraždí medvěd méně než ostatní dravci, v čemž není věru žádné zásluhy osobní; pro skrovný rozum svůj naučí se medvěd zřídka kdy čemu a pravého přátelství k člověku není ani schopen; žrádlo je mu vždy milejší než opatrovník jeho, jenž se před surovostí svého svěřence vždy musí míti na pozoru."

Také zimní spánek medvědů béře Brehm v pochybnost, uváděje svá pozorování na medvědech chovaných ve zvěřinci Hamburgském. „Medvědi tito počínají sobě v zimě sotva jinak než v létě; dává-li se jim potrava pravidelně, žerou v zimě tak hojně jako v létě, a spaní jejich netrvá za po-

časí mrazivého nic déle než v letní době; podobá se tedy, že spánek zimní medvědů náleží v říši báchorek a že podnět k domnění tomu dala asi veliká lenivost medvědů, která ovšem v zimě se jeví v míře nejsvrchovanější.“ Tvrzení tomuto neodporují také pozorování z jiných zvěřinců. V švýcarském městě Bernu chovají se medvědi, jako druhdy v Praze v jelením příkopu, již od drahných dob a *Schinz* praví o nich, „že zimní spánek jejich, je-li vůbec jaký, netrvá ani neděle ani měsíce; v zimě spí prý sice déle než v létě, ale sežírají pravidelně bochník chleba denně; za dne objevují se jen zřídka kdy pod širým nebem, zdržujíce se nejvíce v teplém chlévě svém; také pít chodí každodenně.“

Medvědi na svobodě žijící nemají ovšem tak teplých a pohodlných stájů, jaké se jim ve zvěřincích upravují, nicméně je věcí jistou, že často uprostřed zimy, je-li obleva, vylézají ze svých skrýší, sem a tam se potulují, spásajíce trávu na opařiskách čili bařinách, nikdy nezamrzajících, z jejichž pramenů i žízeň svou hasí; změní-li se však počasí, táhnou se zpět do svých teplejších útulků, v nich trvají raději o hladu, než by venku vzdorovali vichřici a mrazu. Také není pochybnosti, že právě uprostřed zimy se medvědice omedvědí a že tudíž alespoň při ní o tuhém spánku zimním nemůže býti řeči. Na jaře bývá ovšem medvěd jako všeliká jiná zvěř hubený a půstem ztýraný, ale proto není nutno domnívati se, že by zimu prospával, jakož to činí plch neb sysel. V starších dobách měli lidé za to, že medvěd v zimě cucáním sádla z tlap život svůj udržuje; lichá tato domněnka vznikla asi z pozorování, že medvěd nemaje ničeho na práci, leže tlapy si oli-

zuje, což ostatně nečiní toliko v zimě, nýbrž i v létě, když jej trápí dlouhá chvíle.

O době sbydlení čili těkání medvědů rozcházejí se také zprávy dosti značně; jistý korutánský lovec, jenž sepsal velmi bedlivě všeliká svá pozorování o medvědech na svobodě žijících, praví: Medvěd červený, jenž se v jižní Evropě všeobecně rozeznává od medvěda hnědého, páří se v říjnu a medvědice omedvědí se obyčejně v březnu; v měsíci září a v říjnu bývá medvěd velice rozčilený a běhá stále za medvědicí, jíž spůsobem velmi směšným a nemotorným dává city své na jevo; při tom rve se s každým vetřelcem velmi zuřivě, stávaje se i člověku, jenž mu v námluvách překáží, mnohem nebezpečnější než jindy. Jest-li se mu vyvolená jeho ztratila, hledá čenichem k zemi sníženým její stopu a poráží bez ohledu vše, co se mu v cestu staví; nalezené družce vyjádřuje svou radost a svou lásku notnými ranami do těla, kteréž jí předními tlapami zasazuje.

Proti tomuto udání vystupuje opět *Brehm* se svým pozorováním medvědů hamburgských; medvědi tito pojili se poprvé dne 14. května zcela po spůsobu psím, počínajíce si velmi líně a tupě a tváříce se až k neuvěření hloupě; líbánky jejich trvaly po celý měsíc a nebylo pozorovati, že by se byla medvědice chovala k požadavkům manželovým ostýchavě neb stydlivě; nikdy nemusil ji tento k povolnosti pobádati ranami tlapou, aniž honiti se za ní, jak vypravuje svrchu zmíněný pozorovatel; také nezdá se býti pravdivé, že by medvěd žil v přísném manželství s jedinou družkou. „Dokud byl můj medvěd, vypravuje Brehm, s medvědicí v kleci samoten, věnoval jí ovšem celou svou přízeň; jak mile jsem k nim však

pustil jiný párek medvědů, bylo tomu brzy jinak; oba medvědi dali se nejdříve do sebe a rvali se neustupně, nikoliv ale pro přízeň jedné medvědice, nýbrž pro to, že oba chtěli míti plnou moc nad oběma medvědicemi a když konečně silnější zvítězil, pojímal se i s druhou medvědicí před očima svého soupeře a své první družky, která na stromě sedíc jen mrzutě funěla a bručela.

Velmi zábavným divadlem byla rvačka obou mužských soupeřů, kteří si v zápasu obapolném počínali vždy spíše opatrně než udatně; přibližívše se k sobě váhavě, očenichávali se vzájemně s hlavami na stranu obrácenými, mžourali ustavičně jeden po druhém a když některý tlapu zdvihl, odskočil druhý velmi hbitě, aby se vyhnul ráně namířené; konečně se strhla přece rvačka opravdivá; starší a silnější macek zasadil mladšímu několik ran tlapou do živého; po každé ráně prohnul se tento směšným spůsobem, rychle se ale zase vzpřímil a štulec soupeři oplatil; konečně postavili se oba rváči proti sobě na zadní tlapy a popadše se předními do křížku, s tlamami dokořán otevřenými řvali jako o závod, usilujíce poraziti jeden druhého k zemi; když se to nikomu podařiti nechtělo, pustili se po delším coumání a sem a tam strkání, načež po krátkém odpočinku začal souboj na novo.“

Medvědice na svobodě žijící, pokračuje jihoslovanský pozorovatel, mající mláďata na starosti, je člověku velmi nebezpečná; od svého pelechu vzdaluje se jen zřídka kdy, majíc neustále oko bedlivé na miláčky své, jež ošetřuje a krmí velmi pečlivě, prvních osm neděl výhradně svým mlékem, později drobnou zvěří, kterou jim na kusy roztrhanou k žrádlu předkládá. Po třech měsících doprovázejí mladí medvídci již matku na lov;

utíkají se však velmi bázlivě na stromy, nastává-li matce nějaká půtka; jsouce v bezpečnosti provádějí rozličné skotačivé hry a bujné skoky, neboť jsou jako mláďata jiných dravců zvířata velmi hravá a dovádivá.

Přírodozpytec *Petruvský* konaje pozorování na medvědech ochočených, čili lépe řečeno, v zajetí chovaných, vypravuje o medvědici, že v prvních 14 dnech po omedvědění se od svých mláďat ani nehnula, přijavši teprv po této době trochu mléka, jež se jí však přistrčiti musilo až k samé hubě; kolem mláďat položila vždy své čtyry tlapy a přikryvši je hlavou udělala jim velmi teplé a pohodlné lůžko; teprv v třetím týdnu po omladění počala se častěji zdvihati a vzdalovati svých mláďat na několik kroků; tato byla čtyry neděle úplně slepá a tak nehybná, že teprv po uplynutí osmi neděl sem a tam lezti a se vůbec pohybovati počínala; v měsíci dubnu běhali již medvídkové po dvoře a v květnu dospěli k velikosti malých pudlíků.

Zcela jinak počínala si medvědice Brehmova; omladivši se v druhé polovici ledna dvěma mláďaty, přijala vděčně teplé hnízdo, jež jí bylo ze slámy uděláno; jedno mládě zhynulo však brzy po narození zakrvácením, druhé zůstalo při životí; bylo devět palců dlouhé, velmi silné a stříbrošedou, krátkou srstí pokryté; hlas jeho byl plačtivé a dosti zvučné mrnění a skuhrání; matka chovala se k němu ku podivu netečně; manžel, od kterého byla nyní oddělena, vězel jí neustále v mysli a touha po něm byla v srdci jejím mnohem větší než láska k mláděti; kdykoliv tento k mříži se přiblížil, šla mu ochotně vstříc a očenichávala jej s velikou zálibou, synáčka svého nic si nevšímajíc; tomuto vedlo se špatně; neboť

s ním matka zacházela jako s kusem dřeva; nosila jej v tlamě velmi nešetrně, nechávala jej padati na zem bez všeliké útrpnosti a nakládala s ním vůbec tak surově, že již třetího dne po narození zhynul hladem a nemilosrdným týráním; všeho toho byl vinen nevěrný manžel a přílišná k němu náklonnost; neboť jak mile byl medvěd k ní opět puštěn, zmizel všechen její nepokoj, který jí ani nedal starati se mateřsky o hynoucí mládě.

Dva mladí medvídci, jimž bylo asi šest měsíců, když je *Brehm* obdržel, byli dravčíci velmi čilí a žertovní; pohyblivost jejich byla veliká, ještě větší však jejich pitvornost; neustále prováděli ve své kleci jeden směšný a hloupý kousek za druhým; z pouhé svévolnosti lezli brzy na stromy, brzy do vody, rvali se jako rozpustilí kluci a dovádění a rejdění jejich po kleci nemívalo konce. K svým ošetřovatelům nejevili pražádné náklonnosti a cizí lidé byli jim tak milí jako domácí, jen když přinášeli nějaké pamlsky. Kdo je rozhněval, toho považovali za nepřítele, chovajíce se k němu s nedůvěrou a zjevným odporem; rozmar jejich měnil se však každým okamžikem jako u dětí a nic nebylo snadnějšího než získati jejich přízeň a tuto opět ztratiti; hrubost a nemotornost, zbrklost spojená s obmezeností rozumu, nepozorná a zapomenlivá mysl byly jejich vynikající vlastnosti; byvše ponechání o samotě ocumlávali po celé hodiny své tlapy, mlaskajíce a bručíce při tom velmi spokojeně; každé neobyčejné věci lekali se nad míru a ve strachu třásli se tak silně, že až zuby svými drkotali.

O mladých medvědech vypravuje se dále, že matku svou až k novému omedvědění doprovázejí, ano že i potom kolem ní se potloukají ochranu

a útulek při ní hledajíce a s novými mladšími bratříčky v přátelství vcházejíce; ano ruský přírodozpytec *Eversman* tvrdí, že stará matka medvědice odrostlejších synů k opatrování mladších používá, z kteréž příčiny také jednoroční medvědi po rusku „pestuni“ se nazývají; na doklad toho vypravuje Eversman, že vlastníma očima viděl, kterak stará medvědice se svými mláďaty a s jedním „pěstounem“ přes řeku se přepravovali, při čemž udála se věc následující: Medvědice, plovoucí k druhému břehu spozorovala, že pěstoun sice za ní táhne, ale mláďata že dlí posud nečinně na břehu, do vody sobě vstoupiti nedůvěřujíce; i obrátila se a zasadila za ní plovoucímu pěstounu notný klofec, jakožto upomínku na zanedbanou povinnost; medvídek obdržev takovéto citelné napomenutí ihned se dovtípil a vrátiv se zpět ku břehu uchopil jedno mládě a vlekl je v hubě na druhou stranu; když pak druhého macíka přenášel, upustil jej u prostřed řeky do vody; tu matka skočivši rychle do proudu novými pohlavky trestuhodnou nepozornost odměňovala, přiměvši takto nejápného pěstouna k bedlivějšímu plnění svých povinností.

Podobá se, že mladý medvěd dospívá teprv v šestém roce věku svého k úplnému zrůstu; jakého pak stáří by mohl dosáhnouti, o tom rozcházejí se opět mínění rozličných pozorovatelů; jisto však je, že byli již medvědi 50 let v zajetí chováni a jedna medvědice omedvědila se ještě náležitě v 31. roce věku svého.

Honby na medvědy náleží k nejnebezpečnějším výpravám, jaké člověk podniká buď k vlastní obraně, buď také pro zisk a pro zábavu; na Slovensku, v Sedmihradsku, v Norsku a v mnohých jiných krajinách, kde je posud hojnost medvědů,

může každý cestovatel nasbírati celé kupy zpráv o rvačkách s medvědy se šťastným neb smutným zakončením. Jsou lidé, kteří se zabitím 5 až 10 kusů medvědů mohou pochlubiti a jednotliví náruživí lovci mají jich na vrubu 30—40; jistý Angličan, který po světě jen za honbou na medvědy cestoval, zabil prý jich 43 v celém svém živobytí.

Při honbě na medvědy jsou dobří psi nejbezpečnějšími pomocníky lidskými; oni nejen medvěda vyhledávají a stopují, ale také zuřivými útoky svými v té míře zabavují, že dravci málo času zbývá pozorovati pohyby lovcovy a vystříhati se jeho vražedných úmyslů; obyčejně střílí se medvědi na čekání aneb v polovačce čili nadháňce pomocí honců a psů; někdy vyhledávají lovci také medvěda v zimním brlohu složeného. Nejbezpečněji zabije se medvěd na čekání. Před svítáním neb za soumraku večerního odebéře se střelec na místo, kde se nalezá dráha medvědí již dříve vystopovaná a ukryje se buď ve vysokém ovse neb blíže stáda hovězího dobytka; na rameně jeho visí dobrá dvojka kulovnice prostřední ráže a po boku houpá se mu tesák na konci na obě strany broušený; tento nůž bývá z nejlepšího železa štyrského neb anglického, aby se nezlomil a ostří jeho neotupilo, byt by se i kost jím přeseknouti měla. Lovec musí dbáti o to, aby se postavil za vítr, neboť má medvěd dobrý nos a prchá okamžitě, jakmile ucítil na blízku člověčinu. Zavadil-li nějaký podezřelý vítr o jeho nos, zastaví se a vztýčiv se na zadní tlapy napne hlavu ku předu a větří velmi pozorně; vyčmuchal-li člověka, dává se bez odkladu na útěk a teprv po několika dnech vyhledává opatrně starou svou dráhu.

Je-li střelec v ovse na čekání, nesmí ihned stříleti, třeba mu medvěd přišel do rány, ale musí

opatrně čekati, až se macek vztýčí, aby předními tlapami laty ovesné k tlamě shrnoval; v tomto okamžení vezme jej střelec se strany na mušku a vpálí mu olovo přímo do komory. A však tím není ještě věc skončena; třeba měl lovec ještě druhou ránu v hlavni, musí se vždy ještě připraviti k tomu nejhoršímu; neboť často se stává, že ani první ani druhá rána není smrtelná a pak musí střelec volky nevolky pustiti se s medvědem do křížku a osvědčiti svou odvahu a sílu tělesnou. Zafičela-li první koule medvědu jen kolem hlavy, dá se tento okamžitě na útěk; padla-li však dobře, svalí se na zem a již není s to, aby své mstivosti učinil za dost; byl-li však jen poraněn, zdvihne se okamžitě a nejistým krokem stoupá na zadních tlapách ku předu, a sice směrem, odkud rána vyšla; střelci chladnokrevnému nenastává posud žádného nebezpečí, neboť má ještě druhou ránu v zásobě; s puškou v líci nechává huňáče přijíti na 10—12 kroků a vypálí mu pak ránu buď do hrudí nebo do hlavy; rána ta musí však býti jistá, sice je zle. Když druhá rána vyšla, hne medvěd jen hlavou na stranu, aniž uchýlí se od svého cíle; nepadl-li dravec ani po druhém výstřelu, musí se lovec připraviti k souboji na život a na smrt, neboť na útěk nemůže pomýšleti více; medvěd neustoupí nikdy dobrovolně z bojiště, ale ostane na něm buď živ aneb mrtev. I po druhé nešťastné ráně zbývá střelci ještě dosti času k tasení nože, medvěd nemívá nikdy příliš na kvap. S rozevřenou tlamou a s hrozivým pohledem blíží se nyní k lovci a hledí popadnouti jej předními tlapami; tento ohání se tesákem a přetne brzy protivníku svému jednu a potom druhou tlapu, hledě vraziti mu zabiják do hrudi; huňáč brání se statečně a jako cvičený šermíř zachytuje i

s přesekanými tlapami každou ránu, čině při tom stálé útoky na zhoubce svého; tento musí nyní vynaložiti všechnu sílu a obratnost svou k tomu, aby se zuřícímu dravci dostal na bok, neboť bodnutí do prsou zarazí sice medvěda na okamžik, ale neporazí jej nikdy na zem; teprv když se podaří lovci přitočiti se dravci k boku, je tento ztracen; s vynaložením všech svých zbývajících sil vrazí mu myslivec ostrý tesák za lopatkou do komory a uskočí zpět; medvěd se zachvěje, zastená a vrávoraje se strany na stranu klesne konečně na zbarvenou půdu; lovec si oddechne a zajásá. Souboj tento trvá často přes čtvrt hodiny a když je ukončen, bývá i nejsilnější muž tak unaven, že sotva dechu popadá.

Souboj s medvědem nejde však vždy tak pravidelně před se, jak jsme tuto vylíčili; často přerazí již medvěd při první ráně čepel tesáku a odzbrojí tím soupeře svého; tomuto nezbývá pak ničeho než ustoupiti na několik kroků a tasiti buď menší nůž lovecký aneb uchopiti pušku za hlaveň a udeřiti dravce vší silou mezi oči; takováto rána pažbou dobře v čelo zasazená usmrtí medvěda okamžitě; padne-li ale o něco níže, omráčí jej pouze na několik okamžiků, a lovec musí pak sobě přispíšiti, aby jej buď dalšími ranami pažbou aneb loveckým nožem dorazil. Obratnost těla, statečnost ducha a silná páže, přede vším ale chladná rozvaha jsou vlastnosti k šťastnému výsledku nevyhnutelně potřebné; kdo těchto schopností nemá, nechť zůstane raději za pecí doma, jsou-li mu život a zdravé údy milé.

Staří zkušení lovci, kteří se již několikráte s medvědem křížkovali, ubezpečují, že je velice na omylu ten, kdo se domnívá jedním bodnutím zpředu do prsou medvěda raniti smrtelně; nej-

bezpečnější bývá hluboká rána za lopatku; a však i tenkráte musí lovec tesák co nejrychleji zpět vytáhnouti, jelikož má medvěd zejmena v době těkání neobyčejně tuhý život a často několik ran do žeber dostati musí, nežli se na dobro svalí.

Byl-li medvěd hned první ranou střelní nebezpečně poraněn, dává se na útěk a složí se buď v nejbližším houští aneb se vleče až do svého brlohu; v případu tomto sleduje lovec ihned stopu a však dává si na čas, aby rána náležitě mohla účinkovati; kašle-li medvěd na útěku, je to znamení, že byla rána dobrá; lovci poznávají obyčejně dle barvy, v kterém místě koule vězí; je-li barva pěnivá a jasně červená, prorazila koule plíce; je-li ale tmavě hnědá, sedí olovo v jatrách; jiné barvitosti nemusí sobě střelec všímati, neboť je-li medvěd raněn na jiném místě, poví to lovci sám, jemuž hledí dáti odplatu za obdrženou ránu upřímným objetím. K hledání poraněného macka hodí se dobří jezevčíci lépe, než kterýkoliv jiný pes; naleznou-li tito medvěda již zdechlého, oznamují to veselým štěkotem; vydávají-li však nejistě a úzkostlivě, je medvěd posud živ; v případu tomto hledí střelci k výpomoci svolaní medvěda obklíčiti a dobíjí jej buď střelbou v loži aneb v tom okamžení, když na zadních nohou vztýčen řadu střelců hledí proraziti. Na povídačkách starých myslivců, že sobě medvěd střelnou ránu mechem neb travou ucpává, aby prý se nezakrvácel, nic není pravdivého; naopak tvrdí lovci zkušení, že každá zvěř spíše zhyne, když se rána její zavře, než když ostane otevřená; proto užívají v honbách na velikou, dravou zvěř raději malého olova, aby se rána spíše stáhla a dravce tím bezpečněji usmrtila.

Druhý oblíbený spůsob honby na medvědy

je „polovačka“ čili nadháňka, která ovšem je možná jen při větším množství střelců, honců a psů. Honby takové bývají velmi hlučné a zábavné, více ale pro všeliké slavnostní radovánky a švandy, bez nichž se žádný řádný lov ukončiti nemůže, než pro skutečný, velikému shonu lidí i psů přiměřený výsledek. Lov takový na Slovensku popisuje velmi pěkně dr. G. *Zechentner* v Živě r. 1857 a proto my na tomto místě jen v krátkosti o něm pojednáme. Rozlétne-li se po okresu zpráva, že je tam a tam medvěd vyslíděný neb ochozem vystopovaný, pozvou se od polesného téhož revíru všichni střelci a honci v okolí, aby v ten a ten den na určitém místě vynajíti se dali. Tito pak táhnou ze shromaždiště na místo, kde byl krátce před tím macek vystopován, a obstupují v léči jedno místo za druhém, o němž se domnívají, že by tam medvěd mohl býti uschován. Když je leč zatažena, vytrhnou dva střelci se svými jezevčíky z řady a vrazí do houští; je-li v něm medvěd neb celá jeho rodina, dává se vše na útěk, psi počnou vydávatí, ženouce se po stopě; střelci v řadě postavení přicházejí takto k ráně a jelikož po prvním vystřelu celá rodina medvědí se rozprchne, stává se, že z několika střelců každý zastřelí neb poraní jednoho medvěda. Jest-li některý střelec chybil a medvěd proti němu se obrátil, přivolává výkřikem: „Ho, ho neb hup, hup“ nejbližší soudruhy k pomoci, sám pak musí s vytaženým tesákem medvěda očekávati, nikdy ale nesmí utíkatí k druhému střelci, proto že medvěd shlednuv jej ihned se spustí na všechny čtyry a s velikou rychlostí za utíkajícím se žene; kdyby tento náhodou klopýtnul a upadl neb v zmatenosti druhého střelce se minul, mohl by jej medvěd snadno šeredně pocuchati; nebylo-li voláno o po-

moc, ostane každý střelec tak dlouho na svém místě, dokud jej zvuk lesní trouby nepřivolá. Když je honba skončena, vyvrhne se zastřelený medvěd, a honci jej vloží na sochory a s velikou slávou jej nesou do nejbližší myslivny. Jest-li ale macek byv raněn skrz střelce prorazil, dá se stopa dobrými slídiči znamenati, kteří se však dají na smečku. Lovci se uloží na mechu a při sklenici vína a nějakém zákusku očekávají pokračování honby. Po delší době počne se tato znova a sice z místa kde počal medvěd barviti. Z počátku mají psi na smečce vedení nejdůležitější úlohu a kdo chce, může viděti, s jakou dychtivostí a s jakou jistotou po stopě se ženou, každou kapku barvy bezpečně znamenajíce. Složil-li se raněný medvěd v houští neb v lomu skalním, nesnadno přístupném, obstoupí jej střelci tak těsně, aby jeden druhému v čas potřeby mohl býti nápomocen. Vydávají-li psi obyčejným spůsobem, zdvihl se již medvěd a toulá se po huštině; v případě tomto musí každý střelec míti zbraň v líci, neboť se huňáč objevuje brzy tu a brzy tam, hledaje kudy by snáze mohl uniknouti. Je-li vzduch klidný, bývá funění jeho slyšeti na 40—50 kroků; zhledne-li střelce, vztýčí se okamžitě, byť by byl sebe více poraněn a jde mu vstříc opatrným sice krokem, ale s vyceněnými zuby a s hrozivým pohledem; nyní musí střelec ukázati, seč jest: Předně vydržet, napotom dobře mířiti a konečně učiniti ránu mistrovskou! Nezdaří-li se mu jedno neb druhé, octne se v nejbližším okamžení v strašlivém objetí roznícenéhо huňáče.

Nedává-li se raněný medvěd z úkrytu svého vypuditi, psy jen od sebe odháněje, je to znamení, že je tuze nemocen a že brzy dodělá; tu pak střelci se všech stran postupují ku předu a v uza-

vřeném kruhu dobijí churavce. Po skončeném honu následuje poslední léč u některého polesného neb bohatého statkáře, při které však jen bouchají zátky a prolévá se červené víno na místě barvy medvědí.

Zvláštním spůsobem lapají medvěda v jižním Rusku, v Sibíři a na Uralu, jakož vypravuje cestovatel *Steller*. Na dráze, po které se medvěd obyčejně ubírá, vykopají tuzemci hlubokou jámu a na dnu jejím upevní ostrý kůl; vše pak přikrývají nalámanými větvěmi a mechem. Na téže dráze ohnou mladý strom a připevní korunu jeho k zemi provazem; když pak medvěd nic zlého netuše na provaz šlápne, vysmekne se ohnutý strom a vyšvihne se do výšky; mistr huhňal neobyčejným tímto zjevem polekán dá se na útěk, padne brzy na to do jámy, kdež se na kůl nabodne a takto bídně zahyne. Také kladou mu v cestu mechem přikrytá prkna, do kterých natlučeno je množství hřebíků, ukovaných na spůsob našich udic; blíže prkna upraví se podobným spůsobem strašák, jakož jsme právě pověděli; polekaný medvěd houpne v útěku na prkno a vrazí sobě několik hřebíků do předních tlap; když pak si zadními tlapami chce pomoci, uváznou i tyto na ježatém prkně a medvěd je pak všemi čtyřmi na prkno přibitý; v tomto zlém postavení vrhne se chuďas na záda a válí se tak dlouho po zemi, až číhající na blízku lidé přikvapí a trápení jeho dlouhými noži neb kopím ukončí.

Spůsobem ještě podivnějším chytají prý sedláci medvěda na řece Léně v Sibiři. Uvážou totiž konec provazu na těžký kloc a na druhém konci učiní kličku, kterou s vnadidlem medvědu v cestu položí; vše to musí však býti blíže nějaké příkré stráně neb propasti; medvěd sežrav vnadu uvázne

hlavou v oku a chce-li pak jíti dále, musí za sebou vléci těžký špalek, jenž mu na pochodu překáží; seznav příčinu svého obmeškávání, obrátí se hněvivě, popadne kloc předními tlapami, odnese jej až na kraj propasti a s velikým uspokojením hodí tížící jej břemeno s vrchu dolů; ale letící kloc strhne jej svou tíží do propasti, kde ubožák do smrti se utluče; jest-li se to však nestane a medvěd zůstane živ a zdráv, vyleze čiperný huňáč i se špalkem opět nahoru a svrhne jej po druhé s větším ještě úsilím se stráně dolů, což se opakuje tak dlouho, až se buď provaz přetrhne aneb medvěd sám se usmrtí.

Korjáci nemající taktéž dosti síly a vydatných zbraní k přemožení medvěda v přímém boji, zmocňují se kožichu jeho následujícím spůsobem, za jehož pravdivost ručí též svrchu jmenovaný spisovatel. V lesích, kde se zdržuje mnoho divokých včel, vylézá medvěd rád na stromy a vybírá z dutin jejich nastrádaný med, na němž sobě velice pochutnává; této mlsnosti mistra medojeda používají Korjáci chytře k vlastní jeho záhubě. Na kmen stromu dutého, v kterém se zásoby medu nalezají, upevní dlouhý provaz, na jehož druhý konec přivážou těžký špalek a sice tak, aby tento zavěšený na dlouhém provaze přikrýval alespoň částečně otvor, kterým včely vyletují. Medvěd chtěje dostati se k medu, musí kloc odstrčit; špalek odletí, ale padne opět na své místo, při čemž medvěd obdrží notnou ránu do lopatek; dopálen odhodí kloc dále, který však jako rozhoupaný zvon ještě s větší sílou do těla mu zabuší; medvěd se rozčertí a udeří do špalku ještě mocněji; ale čím zuřivěji do něho pere, tím úsilněji tluče jej tento do hlavy a do beder, až konečně medvěd unaven a na polo omráčen se

stromu spadne a ostrými kolíky do země zasazenými se probodává.

Na Uralu mění se tento směšný a poněkud pravdě nepodobný spůsob lapání medvědů v následující: Na silnou vodorovnou větev přiváže se prkno provazem tak, aby na ní viselo jako miska na vážkách, aneb se spíše podobalo houpačce, která se u nás pro malé i veliké děti na stromích upevňuje. Prkno takto uvázané nenechá se však dolů viseti, nýbrž popošine se ku kmenu, ve kterém divoké včely se nalezají a připevní se k němu tak, aby česno nevysoko nad ním se nacházelo; medvěd vylez na strom, aby včelník drancoval, nalezá na něm pohodlné stoupátko, které se mu výborně hodí k snadnějšímu vybírání medu z dutiny stromu; i nemeškā a vylezá ochotně na přistavené prkénko. Ale běda! Sotva že se na houpačce jakž takž uvelebil, utrhne se tato od kmenu a ošizený mlsálek houpá se nyní mezi nebem a zemí vysoko v povětří. Co nyní počíti? Aby sedadlo rozhoupal a tak opět ku kmenu se přiblížil, k tomu nemá macek dosti důvtipu; skočiti dolů s takové výšky také není rádno; konečně po dlouhé špekulací odhodlá se přece k tomuto poslednímu; lépe je otřásti si trochu mozek a osrdí než tu hladem umírati se zásobou nejsladšího medu před samým nosem. Skočí tedy dolů, ale nastojte — nové neštěstí! V zemi nalezá se množství zatlučených ostrých kolíků a medvěd ubožák padnuv na ně celou váhou svého těla probodá se na mnoha místech a musí takto smutně zahynouti.

Kamčadalé vyhledávají v době zimní brlohy medvědí a upichují dlouhými hroty spícího huňáče, načež teprv jej dobývají a je-li třeba i vykopávají z lože ven. Lovci na Jemtlandě (v se-

verním Švédsku) podstupují medvěda osobně a jednotlivě bojem, majíce levé rámě chráněné koženým, zvláště upraveným pouzdrem; podrážděný medvěd se přihrne, chtěje člověka obejmouti, ale lovec mu vstrčí levé rameno s pouzdrem do tlamy; medvěd je s výsledkem tímto prozatím spokojen a hledí pouzdro rozdrtit; ale mezi tím, co se dravec s prací touto zabývá, vytáhne lovec z pouzdra rychle rameno a vrazí pak oběma rukama huňáči smrtelný hrot do prsou dříve, než se tento z překvapení svého vzpamatuje.

Honba na medvědy je velmi výnosná, jmenovitě na podzim, když jsou mackové nejtučnější a kožichy jejich nejhustší; střelné, které platí zemské vlády za medvěda, není ovšem značné; v Rakousku se platí tuším pouze 4·30 zl.; v Norsku obnáší $7^1/_2$ tolarů; ve Švýcarsku platí se mnohem více, ač i tato odměna je nedostatečná, neboť pro několik zlatých nerad dává člověk život svůj v šanc. Také to není nikdy odměna vládní, nýbrž ctižádost, touha po dobrodružství a náruživá chtivost lovu, spojeného s nebezpečím a obtížemi všeho druhu, které člověka k honbě této lákají, ačkoliv i výdělek ze šťastného honu není právě takový, aby se jím musilo opovrhovati. Již v Korutanech váží vykrmený brtník 160 až 200 kilogramů, na severu pak mnohem více a maso medvědí, sádlo i pokrývka vše se může dobře zpeněžiti. Kožich medvědí má cenu 20—30 zl. a o sádlo vždy se lidé derou, skládajíce v léčivou jeho sílu velikou důvěru; sádlo to je pěkně bílé, netvrdne nikdy a jsouc uzavřeno v nádobách nestuchne; čerstvé má zápach odporný, byvši ale s cibulí převařeno, ztrácí nepříjemnou chuť a vydrží po mnohá léta. Zvěřina z mladého medvídka je chuti výborné a kýty starých tučných medvědů

pečené neb uzené jsou znalcům velikou lahůdkou, zejmena jsou-li dle pravidel mysliveckých připraveny; za největší pochoutku však pokládají se tlapy medvědí, které se obyčejně ihned po honbě v horkém popeli upekou a na místě s obligatními chvalořečmi požívají; také hlava medvědí s lanýži platí za jídlo výtečné a přichází na stůl bohatých břichopásků, kteří si ji mohou zaplatit.

Mladí medvědi chovají se v zajetí dosti slušně; jsou čilí, v jisté míře čistotní a nežádají ani mnoho potravy ani péče obzvláštní, přivykajíce brzy člověku i domácím zvířatům. Již v prvních třech měsících svého věku staví se na zadní nohy a provádějí hry, které i největšího mrzouta musí rozesmáti; potěšení však, které člověk s nimi mívá, netrvá dlouho; již po půl létě počíná se objevovati medvědí jejich přirozenost a zvířata dříve mírná a žertovná stávají se nyní surová, urputná a velice dráždivá; lidské laskavosti nevšímají si více, škrábou jen a kousají vlastního svého pána, který jen řetězem a tlustou holí je může udržeti na uzdě; nedbajíce slov a přimlouvání strážníků běhají za každým, kdo utíká, a přestávají činiti rozdíl mezi lidmi známými a neznámými. Čím starší pak jsou, tím více je povaha jejich dravá a člověku nebezpečná, ačkoliv při tuhé kázni naučí se prováděti rozličné kejkly. Druhdy bývalo viděti dosti často medvědáře s medvědem, opicí a učeným psem putujícího od města k městu ode vsi ke vsi a provádějícího s těmito zvířaty všeliké tance, kotrmelce a jiné hry k velikému obveselení mysli malých i velikých občanů, jež cimbál s bubnem na rynk neb na náves vylákal. Nyní však úřady podobná představení zapovídají a to prý z té příčiny, že se jednou jeden medvěd četníkům pletl do řemesla, nemaje k tomu nikterak právo-

mocnosti. Stalo se totiž, že medvědář přišed pozdě večer na hospodu vstrčil svého medvěda na nocleh do svinského chlívku, v němž krátce před tím hostinský měl pěkného bagouna na krmníku. V noci přišel zloděj, vlezl do chlívku a netuše nic zlého ztichounka jal se po tmě tapati po vepři, aby mu strčil kus houně do huby a napotom nůž mezi přední nohy; místo prasete nahmatal však medvěda, jenž probuzen jsa ze spánku napřed hněvivě zabručel, napotom však bez ostýchání chlapíka popadl za ramena a tak vroucně jej k sobě přitiskl, že mu žebra v těle praskala. Polekaný zloděj dal se do strašlivého jekotu, nemyslě nic jinak, než že sám rohatý z pekla se ho chopil, aby mu duši z těla vymačkal; lidé se probudili, přiběhli se světlem ku chlívku a vidouce, že medvěd škrtí člověka, probudili medvědáře, jenž s velikým namáháním zloděje sice vysvobodil, ale polámaná žebra mu napraviti nemohl. Toto samovolné vkládání se v činnost úřadní těžce prý nesla místní policie a následkem toho zapovězeno jest všem medvědům chytati zloděje a aby se toto tím bezpečněji díti nemohlo, i medvědářům voditi takové provinilce po světě.

Tito „zapovězení“ medvědáři cvičívali sobě medvědy sami a sice spůsobem, jenž na jevo dává netoliko důmyslnou vynalezavost lidskou, ale zároveň i hanebnost, s kterou člověk pro zisk s podmaněnými zvířaty nakládá. Mladý učeň strčen byl do silné klece, jejíž podlaha záležela ze železných ploten; pod těmito plotnami rozdělal se občas oheň a chuďas medvěd chtě nechtě musil do výšky skákati, když půda pod ním hořela. Toto zahřívání ploten bylo vždy spojeno s tlučením na buben a na cimbál, tak že medvěd vtipem svým brzy spozoroval, že pálení ploten s ra-

chotem bubnu nevyhnutelně je spojeno; z té příčiny později ani nečekal, až ho plotny počnou do tlap páliti, ale jal se již skákati, jakmile cimbál s bubnem na blízku uslyšel; mimo to naučil se medvěd také dělat kozelce, nositi zbraň na rameně a opici na zádech, vybírati si zpropitné a zabručeti, když někdo málo dal a podobných kousků více; principál jej vodil na kruhu skrz nos prostrčeném a vyčastoval jej před každou produkcí náležitou baštonádou. Někdy pustil se principál se svým medvědem v líčený souboj a rval se s dravcem, až divákům hrůzou vlasy vstávaly, ačkoliv se panu principálu ani jeden nezkřivil. Při tom však sběhly se někdy také mimořádné události, jakož ukazuje případ následující. V jistém městě českém dával kdysi medvědář za výročního trhu jedno představení za druhým a korunou každého byla rvačka s medvědem, ve které medvědář vždy podlehl; muž ten měl na těle kožený těsně přiléhající šat, medvěd pak na hubě koš. Jeden Němec od Chomoutova díval se několikrát za sebou tomuto souboji člověka s medvědem a nechtělo mu nikterak jíti do hlavy, že by takový chlap, jako byl medvědář, té hubené vychrtlé potvoře po každé musil podlehnouti. Přistoupil tedy blíže a žádal medvědáře před tváří velikého obecenstva, aby mu dovolil vzíti jednou tu příšeru do „křížku“, to že by se chtěl vsaditi, aby tu starou mrchu na zem nepovalil. Medvědář se zdráhal, ale vida, že se lid k tomu „špásu“ ze všech stran sbíhá a že z toho bude míti dobrý výdělek, svolil konečně, ačkoliv nerad. Němec si svekl kabát, plivl do rukou a postavil se naproti medvědu; tento se vzpřímil, zabručel hněvivě a hrozivě sápal se na nového soupeře, jenž bázlivě ustupovati počal; medvěd ale doho-

niv coufajícího popadl jej tlapami a bums — již válel se německý hrdina jako homolka na tvrdé dlažbě. Tím ale celý žert nebyl ještě skončen; medvěd, který dříve na oko dělal, jako by pána svého chtěl roztrhati, vrhl se nyní opravdivě na Němce a počal mu šaty a s nimi celé kusy masa z těla trhati. Medvědář přiskočil rychle a odtrhl medvěda od člověka o pomoc volajícího; tento ale rozvzteklený vrhl se nyní i na něho a zahnal jej mezi diváky, kteří s hrozným křikem na vše strany utíkati se jali a nevím, jak by celá ta „švanda“ se byla skončila, kdyby druhý medvědář a vlastně pán celé menažerie nebyl rychle přiběhl, medvěda za řetěz popadl a úsilným trháním jakož i hromovými slovy zase k rozumu nepřivedl. Němec dostal za vyučenou a od té doby prý mu zašla na dobro chuť, učiniti si s medvědem ještě jeden „hosenlupf.“ — V starém Římě bývalo užíváno medvědů k soubojům s jinými dravci na divadlech a to často v množství úžasném; jestiť zaznamenáno, že zuřivý císař Kaligula zřídil štvanici 400 medvědů a tolikéž různých šelem afrických, která se skončila smrtí všech těchto dravců, ze všech končin světa sehnaných.

Medvěd bílý. (Obr. 60.)

Daleko v severních končinách země na břehách a ostrovích ledového moře, tam kde prozimu a nedostatek jen málo který živočich může obstáti, kde trvá nejdelší den v létě a nejdelší noc v zimě ke třem měsícům, kde rtuť v teploměrech mrzne, účinkujíc pak na kůži jako žhavé železo: v těchto ledových pustinách evropských, asijských i amerických žije medvěd bílý, jemuž

také medvěd *lední* nebo *polární* říkají. A kterak může býti živ dravec tento v krajinách, kde věčná zima i noc všechen život rostlinný i zvířecí umrtvuje? Velmi dobře, a však jest třeba míti k tomu těch vlastností, jimiž příroda obdařila medvěda ledního i krajana jeho lišku polární. Aby krutost severních mrazů beze škody mohl snášeti, oděn jest medvěd bílý kožichem s neobyčejně hustou, měkkou a dlouhou srstí, kterou i tlapy i prsty až po samé pazoury jsou porostlé; teplý tento kožich je u mladých medvědů jako sníh bílý, u starých pak poněkud nažloutlý a to prý pro množství rybího tuku, jejž požírají. Druhou příčinu, pro kterou dravec tento v ledových oněch krajích může dlíti, shledáváme ve zvláštním způsobu života; jej neživí pustá pevnina, nýbrž moře, jež i v těchto koutech všelikým živočišstvem, rybami i zvířaty teplokrevnými hojně oplývá a pokud ledem se nepokrývá, stůl medvědí všelikým masem dostatečně zásobuje; že medvěd lední hlavně na vodu jest odkázán, tomu nasvědčují i plovací blány, které prsty jeho nohou až k polovici délky spojují.

Jak daleko člověk v severním moři ledovém mohl proniknouti, na ledových krách i na pevné půdě, všude nalezl tohoto mohutného dravce, jemuž ledové kry poskytují přístřeší a blízké moře potřebnou výživu. Nejsa žádným jiným zvířetem znepokojován, nic nedbaje nejkrutějších mrazů a nad všechno pomyšlení naše bouřlivějšího počasí, toulá se medvěd bílý od břehu k břehu, od ostrova k ostrovu přes ledy i vody, přes vrchy skalní i ledové nepřetržitě po celou dlouhou zimu i kratičké léto za svou kořistí; kde jej unavení neb noc překvapí, tam si odpočine; spousty sněhu jsou mu úkrytem i lůžkem, v nichž zahrabán neb

zasypán prospává dlouhé noci jako v nejteplejších peřinách. A když se probudí, zajde si při nádherné záři severní na břeh mořský, loví ryby, tuleně ano i velryby a pochutnává si na tučných jejich tělech; ohromná síla tělesná, kterou nad jiné medvědy mnohonásobně vyniká, veliká obratnost a vytrvalost v plování usnadňuje mu jich lovení; bez velikého namáhání prolamuje silnými svými pazoury led, dělaje díry do něho, jimiž by se mohl dostati pod vodu a bez obtíží vleče veliké a těžké zvíře za sebou, třeba na několik mil vzdálenosti; ve vodách, do kterých lovci velryb přicházejí, jsou mu mrtvá těla tuku zbavených velikánů velevítanou kořistí; přiženou-li vlny takovéto trosky velrybích těl ku břehu, přivábí vždy několik hladových medvědů k sobě, jejichž špižírna je pak na několik neděl náležitě zásobena. Hlavní výživu poskytují však dravcům těmto ryby mořské, jež loví mezi ledovými krami aneb je zahánějí do zátok, výmolů a ústí potoků vedle spůsobu naší vydry, kdež je snáze mohou lapati; mimo to jsou medvědi polární také dosti chytří k obelstění a udávení tuleňů čili mořských psů, kteří se v ledovém moři nejhojněji zdržují. Shledne-li medvěd zdaleka tuleně plovoucího, sklouzne tiše do vody a blíží se mu proti větru velmi opatrně až k neveliké vzdálenosti; napotom potopí se zlehounka ve vlnách mořských a zmizí zraku lidskému jej stopujícímu; tuleň nic zlého netuše pluje pokojně dále; v tom však již tělem mrští, tak že voda vysoko vystříkne a bolestný vřesk rozlehne se vzduchem; avšak zmítání toto netrvá dlouho; medvěd popadnuv tuleně ostrými zuby svými od spodu a rozdrtiv vnitřnosti činí brzy konec smrtelnému jeho zápasu. Tuleni odpočívají také rádi na ledě kolem díry, kterou si učinili

k tomu účelu, aby v čas potřeby rychle mohli do vody uteci; děr těchto používá též lstivě medvěd polární k lovu těchto zvířat a sice s výsledkem nejlepším; potopí se totiž u větší vzdálenosti do vody a plove pod ledem tak dlouho, až se dostane k onomu otvoru; a když tuleni v největší bezpečnosti se domnívají, objeví se náhle mezi nimi hlava strašlivého nepřítele, zamezujíc jim cestu k útěku zpět do vody. Samojedi vypravovali cestovatelům, že medvěd polární také mladé mrože na ledě bojem podstupuje, ač je ve vodě nechává v pokoji; mimo to loví také soby, lišky polární, lumíky a mnohé ptáky vodní, kteří v létě až k ledovému moři zaletují. Člověka se štítí a nejsa hladov neb jinak podrážděn, vyhybá se mu z daleka; trápí-li ho však hlad neb byl-li drážděním k souboji vyzván a v něm poraněn, vrhá se na soka svého s největší zuřivostí. A věru, nemá člověk v těchto pustých světa končinách mimo led a zimu nebezpečnějšího nepřítele nad medvěda ledního, jenž převyšuje velikostí svou všechny ostatní dravce medvědovité; délka těla jeho obnáší 2·5 metru a váha 500 až 700 kilogramů; považíme-li, že silný vůl sotva více váží než medvěd polarní, můžeme pak sobě snadno představiti velikost a sílu tohoto mohutného dravce. Jen šťastná střelná rána může zachrániti toho, kdo se s medvědem ledním pustil do boje; nezasáhne-li koule buď hlavy neb srdce, budí jen vzteklost jeho a je pak nebezpečná nikoliv dravci, jenž ji obdržel, nýbrž člověku, jenž ji vystřelil; dorážeti na něj kopím neb tesákem, je věcí téměř směšnou, jelikož obyčejně takovou zbraň zuby svými uchopí a pak ji buď rozdrtí aneb protivníku svému vyrve. Kolik plavců zaplatilo již životem tuto nerozvážlivost! Nalezne-li lovec dobře ozbrojený medvěda ve vodě,

praví *Scoresby*, může s prospěchem boj začíti, je-li ale dravec na břehu neb na ledě, po kterém ubíhá dvakráte rychleji člověka, bývá útok na něj nebezpečný. Jedenkráte zamrzla loď v průplavu Daviho, obklopena byvši se všech stran ledovými krami. Medvěd lední, který již několikrát na blízku byl pozorován, odvážil se konečně přiváben jsa vůní pokrmů téměř až k samé lodi, na kteréž bylo právě veškeré mužstvo u oběda; mladý nezkušený lodník, jenž nejdříve na palubu vyšel a dravce shledl, uchopil veslo, jež po ruce bylo, a nezmíniv se nikomu o svém úmyslu, hnal se na medvěda, o němž bezpochyby se domýšlel, že se po první ráně klackem svalí jako zajíc nebo králík. Ale přesvědčil se ubožák o něčem zcela jiném; medvěd nedbaje zbraně jeho porazil jej k zemi téměř mžikem oka a uchopiv poraženého tlamou za hřbet, odnesl ho jako kočka myš s takovou rychlostí, že ostatní lodníci, zaslechnuvše zděšený výkřik neštastného soudruha a vyběhše na palubu již jen zdaleka medvěda s kořistí utíkajícího zahledli; všeliké pronásledování dravce bylo marné, o lodníkovi nerozvážném nebylo slyšeti nikdy více.

Celé tělo medvěda ledního jakož i veškeré pohyby jeho jsou na pohled nemotorné; vždy podobá se jako by se stavěl ke všemu velmi nešikovně, ale není tomu tak; chůze jeho na pevné půdě je sice zdlouhavá, ale v čas potřeby proměňuje se v houpavé skoky, kterými dohoní člověka velmi snadno; co však činí dravce toho v pravdě strašlivým, je ohromná síla a vytrvalost v plavbě i v běhu. Scoresby tvrdí, že medvěd lední plove s rychlostí tří anglických mil za hodinu a že tímto spůsobem může uraziti veliký kus cesty bez nejmenšího ochabení sil svých.

Často byli již tito medvědi zastíženi v širém moři na 40 mil vzdálenosti od pevné půdy a není pochybnosti, že dovedou přeplouti úžiny neb choboty mořské třeba na sto mil široké; někdy vykonávají dravci bezpochyby bezděčně veliké cesty na moři a sice na ledových krách, jež proudy mořské od břehů severních odtrhují a daleko na jih zanášejí; tak připlouli již často medvědi lední z pevniny americké na ostrov Islandský, kdež spůsobili ve stádech dobytka brzy takových škod, že obyvatelstvo se vidělo nuceno hotovost zemskou sebrati a proti nim do pole vytáhnouti. S podobnou lehkostí jako na vodě pohybuje se i pod vodou; jedenkráte viděli jej lidé vynášejícího z moře veliké lososy jednoho za druhým, které pod vodou chytal a na břeh vynášel; z případu toho lze viděti, že medvěd lední loví ryby, svou nejhlavnější potravu, s touže obratností jako vydra mořská, ač by se na pohled nikdo té spůsobilosti do něho nenadál. Veškeří smyslové jeho jsou velmi bystří, zejmena pak zrak a čich; loudaje se po ledu vystupuje občas na ledové kry, aby se po okolí rozhledl; mrtvoly velrybí neb vařící se maso čije z veliké vzdálenosti.

Spánek zimní, jak se podobá, na medvěda ledního nepřichází; jemu na menší neb větší zimě nezáleží, ale spíše na tom, zamrzne-li moře na tom místě, kde se právě zdržuje, čili nic. Eskymáci loví medvědy lední po celou zimu a neví o zimním jejich spánku ničehož; je jim však velmi dobře známo, že se v zimě dravci tito zdržují jen při moři, nejvíce pak na ledových krách, z nichž mohou dle libosti do moře skočiti a loviti tuleně neb ryby dle vůle a potřeby; to platí hlavně o medvědech, anyť medvědice po několik měsíců v zimě se postí, ještě omedvědění jejich stává se

právě v době, když jsou mrazy nejtužší. Blíží-li se měsíc prosinec, vyhledá si těžká medvědice lední někde u skalní stěny neb pod vyčnívajícím balvanem skryté místo a vyhrabe si tam v sněhu prohlubeninu, ve které se složí. Při hojných chumelicích sněhových, které na severu téměř každého dne v zimě bývají, zapadá brzy ležící medvědice sněhem na několik metrů vysokým; teplem těla jejího rozšiřuje se však ponenáhlu sněhové doupě a vystupující do výšky dýcháním zahřátý vzduch učiní ve stropě díru až na povrch sněhu, kterouž napotom potřebný vzduch k dýchání do jeskyně přichází; takto sněhem zavátá přivádí medvědice mláďata svá na svět a ostává s nimi v neobyčejném tomto hnízdu až do měsíce března, ani na krok od nich se nehýbajíc. Po celou tu dobu nežere matka medvědice ničeho a jen žížeň svou hasí sněhem a ledem, jehož má dostatek u samé huby; považíme-li při tom, že po všechen ten čas kojí 2 až 3 mláďata, tu zajisté podiviti se musíme neobyčejnému prostředku, jehož užívá příroda k zachování plemene zvířecího v těchto bohopustých světa končinách; když na povrchu země strašlivý mráz všechen život ničí a hrozné vichřice sněhové zuří a bouří, leží medvědice v tichém a poměrně teplém doupěti sněhovém, krmí a zahřívá tělem svým mláďata, která by jinak na povrchu zemském v době této nevyhnutelně musila zmrznouti. Aby k výživě mláďat byla náležitě silná a dostatečná, žere každá medvědice před svým odchodem do zimního ležení velmi mnoho a nahromadí takto ve svém těle ohromné zásoby tuku, jenž napotom nejen jí, ale také mláďatům jejím život zachovati musí; aby jí příroda povinnost tuto snadnější učinila, dala jí mláďata v poměru k jejímu tělu velmi malá, sotva

velikost králíků dosahující, tak že nepotřebují alespoň v první době života tolik potravy jako mláďata zvířat jiných; přece však bývá medvědice, když v březnu doupě opouští a mláďata svá ve společnost jiných medvědů uvádí, kost a kůže a je třeba delší doby, než se opět náležitě zotaví. Když mladí medvídci po prvé na svět vylezají, mají prý velikost pudlíků a doprovázejí matku ihned na lov; tato stará se o ně a o jejich další výživu velmi pečlivě, bráníc je proti všelikým nahodilým nepřátelům s největší obětavostí; mladí jako sníh bílí medvídkové cvičí se záhy v plování a v lapání ryb, chápajíce se krvavého řemesla rodičů svých velmi statečně; jsou-li na loupežné výpravě plováním neb chůzí unaveni, věší se matce na záda, která je také někdy odnáší v hubě aneb pod bradou.

Je to zjev velice pohnutlivý, kterak plane láskou horoucí i v těchto ledových pustinách srdce mateřské. Medvědice byla s dvěma mláďaty od plavců přepadena a pronásledována; zpočátku hledéla úzkostlivým hlasem a stálým se ohlížením mláďata k rychlejšímu běhu přiměti a když to více nedostačovalo, popohánéla a postrkovala jedno za druhým a když konečně i to nespomáhalo, odnášela je střídavě pod bradou tak dlouho, až konečně přece lodníkům utekla. Když loď Carcasse zvaná v ledu uvázla, objevili se jedenkráte tři medvědi na blízku, přivábeni byvše vůní masa mrožového, jež lodníci na ledě pekli a vařili; byla to stará medvědice s dvěma mladými, které však byly již tak odrostlé, že dospělým medvědům v ničem nezadali. Jsouce hladoví přihnali se všichni tří medvědi bez bázně až k ohni, vytahovali z hrnců kusy masa, jež hltavě sežírali; lodníci, chtíce je ještě více navnaditi, házeli jim

taktéž kus masa za kusem, jež matka zcela mláďatům ponechávala na sebe ani soustem nepamatujíc; když tato poslední kus pohlcovala, vypálili na ně lodníci přinešené zatím pušky a zabili oba medvídky; také matka byla raněna, nikoliv ale smrtelně; ačkoliv jen s tíží mohla sebou hnouti, doplazila se přece k mrtvým synům, na kteréž udiveně pohlížela; nevědouc, co se to s nimi stalo, předkládala jim zbytky masa, hlavou k žrádlu je povzbuzujíc; když pak tito nikterak k žraní se neměli, pozdvihovala je svými tlapami a když opět a opět na zem klesali, dala se do žalostného vytí; napotom odešla na kus cesty, obrátila se a zařvala ještě bolestněji; když ale miláčkové její nikterak ji sledovati nechtěli, vrátila se k nim, očenichávala je a úzkostlivě na ně hledíc dala se poznovu do vytí; takto vzdálila a vrátila se ještě několikrát žalostným hlasem mláďata volajíc. Konečně jak se zdálo, pochopila přece, že jsou miláčkové její mrtví, neboť obrátila náhle hlavu svou k lodi, zařvavši plna vzteku a zoufalosti; lodníci nabivše zatím opět pušky odpověděli novou střelbou; četnými koulemi zastížena klesla ubohá konečně vedle svých synů na zem, jimž umírajíc ještě rány olizovala. —

Honba na medvědy lední bývá vždy podnik velmi povážlivý a nejistý, přece ji ale veškeří severané milují s velikou náruživostí. Eskymáci, Jakuté i Samojedi staví sobě zvláštní boudy, v nichž na medvědy číhají, dlouhým kopím je probodávajíce aneb užívají k usmrcení jich následujícího lstivého prostředku. Svinou pruh kostice 10 centim. široký a 6 decimetrů dlouhý do kotouče, obvážou jej koží a sádlem tuleňů a nechávají vše náležitě zmrznouti; napotom vyhledají medvěda a podraždivše jej šípy vystřelenými hodí mu

špekový knedlík v cestu a utekou; medvěd naleznuv mastný kotouč očenichává jej a vida, že by se věc dala žráti, pohltí ji bez velikých rozpaků a však ku své zkáze; v teplém žaludku roztaje sádlo, kůže tulení povolí a kostice svinutá jako ocelové péro s velikou prudkostí se napne, porouchávajíc vnitřnosti dravce v té míře, že brzy na to zhyne a kořistí severanů se stane.

Že tento zvláštní ač na pohled pravdě nepodobný spůsob lovu je možný, stvrzuje i *Kane*, jemuž medvědi lední v zásobárně vše možné sežrali; mimo maso, chleb a kávu roztrhali a pohltili mu také všechny kožešiny, lodní plachty, ano i americký prapor (vlajku) mu snědli; co nebylo ze dřeva a ze železa, zmizelo vše v jejich hladovém žaludku.

Evropané užívají při honbách na medvědy polární zcela jiných zbraní než severané, ale nevycházejí přece často z bojů těchto jakožto vítězové; nejbezpečnější bývá výsledek, když se několik dobrých střelců k honbě spojí a vzájemně podporuje; také bývá lépe učiniti útok na moři, než na pevné půdě; a však i tenkrát, když se několik lovců k společné honbě sestoupilo, bývá nebezpečí dosti veliké; často stalo se již, že medvěd nedbaje koulí se všech stran se sypajících nejbližšího střelce ze středu ostatních uchvátil a před očima jejich roztrhal, neboť dravec tento užívá k obraně své vždy velikých a silných zubů svých. Psů bojí se medvěd více než lidí; také ohněm a kouřem lze ho poplašiti; nejspíše však jej na hlavu porazí a k útěku přinutí zvuk trub, bubnů a především kontrabasů a bombardonů.

Chytání medvědů živých je práce ještě obtížnější netoliko pro jejich velikost a sílu, ale ještě více pro opatrnost, s kterou se všem nástrahám vy-

hnouti a nalíčených pastí vystříhati dovedou. Záhy lapená mláďata dají se po jistou míru ochočiti a také vycvičiti; pána svého poznávají brzy, perou a porážejí se s ním hravě aneb provádějí jiné kratochvíle; medvědi lední, kteří se ve zvěřincích evropských chovají, byli nejvíce od Eskymáků v zimě ze sněhových hnízd vykopáni, po zabití matky odnešeni a ve společnosti lidské odchováni. Život v našich krajinách se jim však nikterak nelíbí a také jim nejde k duhu; neustálá touha po ledových horách jejich vlasti moří je a trápí v zimě v létě; nejmilejší jim je, mohou-li v zimě za nejtužších mrazů ve sněhu se váleti neb na ledu se ochlazovati; v té době cítí se blaženými a šťastnými; a však tento jejich blahobyt netrvá dlouho; jak mile mrazy povolí a jaro nastane, přicházejí na ně trampoty všeho druhu, z nichž nejhorší je vedro sluneční; strážník jejich musí jim denně kožich několikrát studničnou vodou polévati, aby se horkem nezalkli; v zahradách zvířecích musí klec jejich býti v chládku, musí míti studený sklep a rybníček s vodou studničnou, aby se mohli dle potřeby ochlazovati. A při vší této péči je medvědu lednímu u nás přece nevolno a smutno a člověku věru musí býti líto uvězněného krále severu, když vidí, kterak smutně na železné mříže své klece se věší a třeba po celou čtvrt hodiny na nich neustále nahoru dolů se klouzá, jen aby si nahradil nedostatek volnosti a pohybu ve svém trudném vězení. Za pokrm dává se jim maso aneb jen pouhý chléb; šestiliberní bochník dostačuje úplně na den k jejich výživě.

Se stářím přibývá jim dráždivosti a nedůtklivosti; i naproti svým soudruhům bývají urputní a nevlídní zejmena tenkráte, mají-li se s nimi

děliti o žrádlo, ačkoliv projevování hněvu záleží jen v zuřivém řvaní jedné i druhé strany; ke skutečné rvačce nepřichází mezi nimi skoro nikdy, schází jim k tomu statečná mysl, které v zajetí úplně pozbývají. Hledí-li se jim ve všem všudy vyhověti, vydrží ve zvěřinci přece po mnohá léta a je zaznamenáno, že jeden medvěd lední v střední Evropě 22 let byl na živu, ačkoliv v posledních letech oslepl úplně.

Zabitý medvěd ledový se svými 500—700 kilogramy masa a tuku je každému lovci, zejmena pak chudým severanům velice vítanou kořistí; z kožichu jeho dělají se výborné pokrývky na lože, střevíce, rukavice a jiné části teplých oděvů; na ostrově Islandě je skoro v každém kostelíčku před oltářem na zemi prostřeno několik medvědích koží, které plavci z cest svých přivezli a na poděkování za šťastný návrat kostelu věnovali. Masa i tuku požívají lidé všeobecně, ačkoliv prý každý, kdo pojedl po prvé masa medvědího, více méně onemocní, zejmena pak jsou játra téměř otravující.

Scoresby vypravuje: „Když lodníci požili jater medvědích, roznemohli se často v té míře, že až životem zaplatili neprozřetelnost svou; těm pak, kteří se při životě zachovali, oloupala se kůže na těle jako po neštovicích.“ Kane stvrzuje udání toto; dal si totiž připraviti játra medvědí a jedl část jich, ačkoliv dobře věděl, co se o nich vypravovalo; a v skutku, brzy po jídle onemocněl značně, ačkoliv se choroba brzy k lepšímu obrátila. Také Eskymáci považují játra medvěda ledního za jedovatá; sádla používají k svícení proto, že nezapáchá v té míře jako trán velrybí, obyčejné jejich svítivo; ze sádla z tlap vybraného dělají léčitelové jejich zázračné masti; ze šlachů pak zhotovují si severané niti a provázky.

Myval. (Obr 61.)

Poslední medvěd a vůbec také poslední dravec, jemuž chceme učiniti návštěvu, je americký *myval* čili *šup*. Lupič tento, jak vyobrazení jeho ukazuje, není vlastně již žádný medvěd, ale také ne liška neb kuna, ač postavou a ještě více způsobem života na jednoho i druhého dravce velice upomíná; od medvěda má myval pouze tlapy a zuby, od lišky velikost těla, hlavu a hustý ohon, od kuny pak zdědil obratnost v lezení po střechách a po stromích; větší však příbuznost než se všemi těmito šelmami má šup s opicemi, jimž velice se podobá svým chováním jakož i vlastnostmi duševními. Myval jako opice je veliký neposeda, větroplach a nezbeda, on neustále něčím se zabývá a každý nový předmět budí jeho neobyčejnou zvědavost; s velikou všetečností prohlíží a ohledává každou věc, k níž má přístupu a žádný sebe nepatrnější předmět neujde jeho pozornosti; nemá-li ničehož na práci, pokouší zvířata jiná aneb se oddává svému oblíbenému zaměstnání, od kteréhož obdržel také své křestní jmeno; myval totiž odnáší, může-li jen poněkud, všelikou svou potravu k vodě, namáčí ji a umývá předními tlapami s takovou zručností jako zkušená pradlena, když vypírá punčochu; tuto hru s potravou provádí však jen tenkráte, když není tuze hladový, jinak pere a umývá vše, co se mu do pazourů dostane.

Myval je amerikán, to jest, podivín a dle toho musíme jej také posuzovati; v Čechách není tak neznámý, jak by se mnohý domníval, neboť mnohá panička vychloubá se kožíškem, rukávníkem, neb jen bojou (hadovinou) šupovou, kteréžto kožešiny vesměs jsou oblíbené. Každým rokem přichází na tisíce spratků šupových z jižní i se-

verní Ameriky do obchodu a byly doby, v nichž na sta tisíců koží šupových ročně do Evropy bylo přiveženo. Kdo by chtěl zvěděti, zda-li kožich jeho také není šupový, nechť dává pozor na známky následující: Srst myvala je tuhá, hezky dlouhá a ne huňatá; barvu má celkem žlutošedou jsouc černými chlupy promíchána; podsada je šedohnědá, pesíky však jsou u kořenu hnědé, u prostřed hnědožluté a na koncích černé, z kterýchžto barev pochází prazvláštní barvitost kožešiny šupové; šedožlutý ohon, z něhož se pěkné boje dělají, má na sobě šest černohnědých kroužků; od čela až k čenichu táhne se také černohnědá prouha, která se kolem očí u veliké skrvny rozšiřuje; celkem je šup chlapík dosti úhledně vystrojený a široká hlava v špičatý čenich prodloužena s očima těsně vedle sebe umístěnými dodává mu zvláštního rázu.

Ve vlasti své zdržuje se v rozsáhlých pralesích nejhojněji; v krajinách vzdělaných a obydlených je šup jako u nás kuna lesní mnohem vzácnější, jelikož je všude předmětem honby velmi vítané, kterouž praví Amerikáni i v noci za světla pochodní s velikou náruživostí provozují. Krajiny tiché s hojnými vodami jsou myvalu obydlím nejmilejším, v němž pak za dne spává na stromích mezi hustými haluzemi, vycházeje na lov teprv za soumraku, ačkoliv není i doby denní, ve které by nebyl býval pozorován.

Myval je dravec velice čiperný a čilý, ačkoliv by na pohled nikdo obzvláštní obratnost v něm nehledal; loudaje se po lesích za kořistí, věsí ochable uši i ocas, vleče lenivě běháky a dělá věru, jako by se modlil růženec; jak mile však shledne předmět, jenž by se mu za kořist mohl hoditi, změní se rázem celá jeho bytost; rozcuchaná srst

se srovná, schlípené sluchy se vzpřímí, ospalé oči se zajiskří a celé tělo oživne, jako by se ho dotknul prutem kouzelným; myval postaví se na zadní běhy, napne krk a pohlíží s velikou krvelačností na kořist, netušící jeho přítomnosti. Je-li nyní třeba, činí myval skoky obdivu hodné, souká se po kmenech stromů do výšky, běhá po větvích s tělem třeba dolů obráceným, skáče s velikou bezpečností s jedné na druhou a vrhá se konečně své kořisti na šíji se stromu s neomylnou jistotou; zkrátka myval je mistr v tělocviku i v umění měřickém.

V potravě není šup vybíravý a jakožto člen rodiny medvědí žere vše, co se požívati může: ovoce všeho druhu, ptáci a jejich vejce, ryby, raci, brouci a jejich larvy, kobylky, pavouci a všeliká jiná havět je mu vždy vítaným pokrmem. Hle nyní se zastavil ve vysoké trávě; vydržuje chvilku jako ohař před zajícem a hop — ulovil žábu, která na zemi mouchy lapala; úsilným válením po trávě pomocí předních tlap hledí přede vším ulovenou křehotinku omámiti; když se mu to poštěstilo, sedne si na zadní kýty, vezme žábu mezi prsty obou předních tlap jako dítě skyvu chleba s pomazánkou, ukousne jí chutě hlavu a slupne ji až do posledního chlupu; mezi tím co dojídá, letí kolem něho bzučivý čmelák; šup zdvihne hlavu, vyskočí a klap — již piští lapený medák mezi sraženými předními tlapami; napotom zastaviv se u velikého kamene, rozmáčkne na něm sedící mouchu tlapou jako nějakou plácačkou a seškrabuje pak z něho pečlivě lup svůj ostrými drápy. Velmi rád navštěvuje myval také pole kukuřicové, kdež sobě na sladkých zrnech měkkých ještě klasů pochutnává, aneb zabloudí do kurníků, v nichž jako pravý ničema povraždí vše, co se mu

do pazourů dostane; proto mají američtí osadníci šupa zrovna tak v žaludku jako naši hospodáři tchoře neb kunu skalní. V měsíci květnu mívá samice dvě neb tři mláďata, která metá v pelechu v některém dutém stromě velmi pečlivě upraveném; mláďata byla již častěji v Evropě odchována a na ochočených myvalech pozorováno hlavně vše, co o těchto zvířatech víme.

V domácnosti skrotne myval velmi brzy a to v míře takové, že jej můžeme nechati volně běhati po domě; jen slepice a kuřata musíme před ním chrániti, proto že lupič tento nikdy není s to, aby svou vraždy chtivost úplně držel na uzdě a zapomínaje se v nepozorovaných okamžicích velmi snadno učiní hloupost, která jej pak jistě na delší dobu zbaví svobody. Jeho přítulnost, veselá mysl, neunavná pohyblivost a hlavně jeho směšné opičí způsoby činí jej lidem zvířetem milým a hledaným; jsa k provedení nějakého šibalství vždy ochoten, nedá se nikdy dlouho k dovádění pobízeti a podaří-li se mu na př. skočiti zlému jezevčíku na krk a obejmouti ho bez trestu, neví pak věru co radostí počíti; nejméně alespoň učiní zpáteční kotrmelec, chňapne při tom skrz roztažené nohy po svém huňatém ocase a pác — již leží na zemi s roztaženými nohama a s tělem k zemi přitlačeným, k odražení útoku se strany rozhněvaného jezevčíka úplně jsa připraven; rád dává sobě lichotit, kňuče při tom spokojeně, ačkoliv nejeví člověku nikdy úplnou oddanost, zachovávaje sobě jako kočka ve všech případech volnost a neodvislost. Je-li mu dovoleno běhati po dvoře, natropí brzy všelikých neplech a kousků uličnických a v krátké době není díry, kterou by nebyl prolezl, jakož i koutku, který by nebyl vymetl; nalezne-li kde co na zub, krade jako straka

a neušetří ničeho ani v zahradě ani ve sklepě; v kuchyni ohledá všechny hrnce jeden po druhém a jsou-li přikryty, nadzdvihuje pokličky, aby viděl, co v nich je uschováno; skácí-li při této inšpekcí hrnec se smetanou, uteče jako zloděj a blíží-li se mu pak člověk, aby mu udělil prutem zaslouženou odměnu, ustupuje před ním bázlivě, ale ne jinak než zadkem napřed, maje hlavu vždy k obraně přichystanou. Podobným spůsobem staví se také naproti psům; nikdy nedává se na útěk i před největším hafanem, ale hledí mu vstříc s velikou statečností; blíží-li se mu pes ve zlém úmyslu, zježí srst, bručí hněvivě a hledí jej krátkým štěkotem alespoň na okamžik zastrašiti, při tom couvá tak dlouho, až má záda krytá, načež, je-li třeba, brání se velmi zuřivě. S domácí kočkou hledí se šup spřáteliti, vybízeje ji často ke hře neb k dovádění; byl-li při tom nějakou taškou do tváře obdařen, nehněvá se, aniž pomýšlí na pomstu, ale utře si tlapou vážně obličej, a blíží se pak k rozhněvanému mourkovi vždy jen s tváří opatrně odvrácenou. Šup ukazuje v podobných případech velikou chladnokrevnost a příkladné sebezapření, z čehož vznikají výstupy často velmi směšné a žertovné.

Šup jeden byl by se velmi rád zmocnil papouška, ve veliké kleci uvězněného a namáhal se za tou příčinou všemožným spůsobem; pán slyše neustálý šramot vstoupil do pokoje; šup jako by nic ustoupil ke své budce, vzal stéblo slámy do předních tlap a jal se je uvazovati s tváří nejklidnější přes nos, jakož z dlouhé chvíle častěji dělával; rozbouřená vášeň ustoupila mžikem oka největší lhostejnosti. Jiný myval dostal náležitě za vyučenou od staré lišky, z které si chtěl dělat blázny; od té doby chodil často a na schvál okolo její boudy,

ale vždy v takové vzdálenosti, aby jej popadnouti nemohla, čímž ji chtěl patrně jen pozlobit; jedenkrát nevyměřil si však náležitě vzdálenost, tak že liška skočivši po něm za ohon jej uchvátila, kterýž ovšem na dvé překousla; šup byv takto za svou ošemetnost náležitě potrestán, ani se neobrátil, ba ani nohou neškubl, ale jako by se mu toho nejmenšího nebylo přihodilo, ani nekvikl a klidně dále se ubíral. Byl-li dán na řetěz a ke své budce upoután, hněval se a zuřil velice; náhle ale vyskočil, udělal kotrmelec a jako by říci chtěl: Zrovna vám to k vůli neudělám, abych se zlobil, svalil se na hřbet a bavil se po svém spůsobu; lehl si totiž na záda, a sbíraje kolem sebe seno kladl je na břicho tak dlouho, až měl na sobě celou kupu; načež jal se je vázati a stahovati a sice pomocí ohonu svého, jejž jako povřísloo předními tlapami uchopil a k tělu přitahoval; když se takto chvíli pachtil, vylezl z boudy a usadiv se ke zdi počal z ní odškrabovati maltu, hledě vytáhnouti celou cihlu; konečně usedl jako Jeremiáš na zbořeninách Jeruzalema na hromadě seškrabané obmítky, pohlížel hrdě a škaredě kolem sebe a unaven takovouto prací nádenickou uvolňoval si železný kroužek na krku, aby si lépe mohl oddechnouti.

„Mého myvala," vypravuje *Beckmann*," přiváděla každá louže po dešti, která se na dvoře udělala, v pravé vytržení a byl-li uvázán, snažil se s vynaložením všech svých sil, aby se k ní dostal; když se mu to povedlo, ohledal především opatrně hloubku močálu, neboť ač rád si tlapy omáčel, přece nerad se celý skoupal, nejsa vůbec přítel lázní studených. Ubezpečiv se mělkostí kalužiny, ohlížel se pilně kolem sebe po předmětu, jemuž by bylo zapotřebí koupele; ucho

od hrnce, kus střepu neb dřeva, kámen nějaký byly mu předměty stejně vítanými, jež pak jal se omývati a drbati tak horlivě, že by každá líná pradlena za příklad si jej vzíti mohla. Zabývaje se takto omýváním různých věcí, shledne náš myval na blízku starou puklou láhev, která, jak se mu zdá, velice by mu byla vděčna za řádné odrbání; ihned odhodí všechny až dosud omývané předměty a žene se pro lahev; ale běda, řetěz jeho je příliš krátký a milý šup nemůže láhve dosáhnouti; ale myval je bystrá hlava a nedá se takovou maličkostí v rozpaky uvésti; mžikem oka otočí se zadkem ku předu, prodlouží takto řetěz o celou délku svého těla, natáhne se a hle, láhev je šťastně uchopena a zadní tlapou přitažena. Pln radosti obejme ji šup předními tlapami a již se batolí s pokladem svým v náručí ku kalužině, aby na něm oblíbenou svou operací započal; béře-li mu někdo láhev, vrhne se na záda, chopí se jí všemi čtyřmi a vřeští jako nezvedené dítě. Omrzelo-li jej konečně omývání, vytáhne láhev z vody, sedne si na ni vítězoslavně na bobek a drže prsty předních tlap v hrdle láhve, houpá se na ní s jedné strany na druhou. Věru žádná mořská kočka není hravější nad toho šibalského podivína.

Jedná-li se o osvobození z řetězu neb o nějaký kousek dobrého žrádla, tenkráte zná pána svého, volá jej k sobě žalostným skučením, objímá jeho kolena a prosí tak vroucně, že těžko jest nečiniti po vůli žádosti jeho; jak mile ale klaplo péro v zámku na jeho poutách, obrátí se k němu zády a nezná více nikoho; svoboda mu jde nade všecko a tuhá kázeň moří jej velice; proto také sedává v budkách zvěřinců jako bídný hříšník a hněvá se na svůj osud, jenž jej uvedl v smutné a bídné zajetí; je-li mu však ponechána

volnost, tu neví často věru co tropiti z rozpustilosti a bujnosti.

Tímto jsme dokončili dlouhé pojednání o dravcích, o vraždách i loupežích; v budoucnosti bude nám možno natáhnouti opět struny jiné a sice ke kouskům veselejším a jak se sami domýšlíme, zábavnějším. Komu tedy trpělivost až posud nedošla, nechť nás doprovází přízní svou na dalších přírodopisných vycházkách, na kteréž bohdá brzy opět se vydáme.

Čtrnáctý věk.

Z dějin kulturních styků Čech a Italie.

Píše

Karel Adámek.

Matice lidu ročníku XII. číslo 5.

(Běžné číslo 71.)

V PRAZE.
Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých.
1878.

Tiskem dra. Ed. Grégra v Praze 1878.

Památce nesmrtelného

KARLA ČTVRTÉHO,

(narozen l. 1316, 14 d. m. května; zemřel l. 1378, 23 d. m. listopadu).

Národův velikost spíše spočívá v dobývání velkých pravd, nežli v zabírání rozsáhlých držav. —

Každé století podobno jest veliké bytnosti, již splodily věky minulé.

Emilio Castelar.

Také Češi zajisté, jako jiní národové všickni, vzdělanosti nenabývali jen ze sebe a u sebe sami, ale i z příkladu a z poučení pokročilých sousedů blízkých i dalekých; nedá se však popírati, že všecky zárodky vzdělanosti z ciziny jich došlé v jemném duchu jejich samostatně pučely a rozkvétaly.

František Palacký.

I.

Vznik kultury. Orient. Egypt. Asyrie a Babylon. Hebreové a Feničané. Řekové. Alexandrie. Etruskové. Římané. Arabové. Křesťanství. Císařové a papežové římští.

Dle písem svatých byl na východě ráj člověčenstva, dle dějepisných pamětí počala v orientu osvěta.

Památky starověké osvěty Hindův, Číňanův, Persův a j. jest lze stopovati na drahná tisíciletí před naším letopočtem.

Historický letopočet Číňanův sahá k r. 841 př. Kr.; r. 109 př. K. měli již papírové peníze, o drahná století dříve než Evropčané vyráběli papír, střelný prach, tuše, nalezli písmo, kompas, dalekohledy, tiskli knihy. Náboženské a filosofické nauky Číňanův, Hindův a orientálů vůbec, nauky Confutsia, Zoroastera, jakož i soustava buddhismu a brahmaismu, jsou podivuhodné památky prahistorické kultury těchto národů.

Historické zvěsti o kultuře *egyptské* uvádějí nás až do *tisíciletí před* Kristem.

Jako Číňané a buddhističtí Hindové, tak i Egypťané uměli již v pravěku vůbec čísti, psáti a počítati, vynikali v hudbě i v architektuře. Pyramidy Memphické a Gizehské, pomníky dvaceti-

leté práce 360000 otroků, jsou největší památky starověkého stavitelství; pěstovali astronomii (měli již dokonalý kalendář), geometrii, arithmetiku, lučbu a j. vědy; egyptská literatura byla velmi rozvětvena a obsažna.

Posvátnou vlastí starověké kultury jest zajisté *Asyrie i Babylon*, tři i čtyřtisícileté př. K. památky hlásají i za našich dnů někdejší slávu této říše, anaž 2000 l. př. Kr. větší část celé Asie zaujímala. *)

V Asyrii kvetl průmysl i tržba, výtvarná umění, po výtce stavitelství a sochařství, podivuhodně se vyvinula, astronomie nad jiné vědy vynikla.

Hebreové a Feničané, odchovanci Egyptanů a Asyrův, v Malé Asii spůsobili důležitý kulturní obrat.

Feničané vedli obchod na celé zemi, vládli v četných koloniích a byli zajisté i v střední Evropě pionéry duševního pokroku; rozšířili písmo v zemích, s nimiž obchod vedli, zvelebili průmysl (nalezli purpur, vyráběli sklo, upravili míry a váhy i čísla a j.). Znali elektřinu jantaru již v šestém věku před Kr., zahradnictví, hornictví i lovení ryb a j.; architektura Feničanův i Hebreův vyvinuje se po výtce ústrojně z architektury egyptské.

Egyptčané, Feničané a Persové jsou prvými a nejčelnějšími učiteli *Řekův*, jimi jest probuzen a odchován duch Helenův, jímž nová doba u vývoji kultury světové nastala.

---

*) Město Ninive v II. tisíciletí před Kr. zaujímalo 9·32, Babylon 5·27 (nyní Londýn 5·75, Paříž 1·29) čtver. zem. mil.

Prvý známý velký myslitel Řekův, Thales (as 600 l. p. Kr.), jest rodu fenického, prvé filosofické školy Řekův vznikly v maloasijské Jonii za vlivu Egyptčanů, Persův a j.

Orient jest vůbec kolébkou věd mathematických, jež Zoroaster (599—522 př. Kr.), v Persii, Konfutse (550—477 př. Kr.), v Číně, Buddha (540—468 př. Kr.) horlivě pěstovali; Pythagoras (569—470 př. Kr.) jest jejich žák.

Škola řecké architektury, jejíž korunou jest Parthenon a Erechteion, jest taktéž v území Eufratu a Tigridu. Architektura, sochařství i poesie Řekův rozkvétla po velikých válkách Perských, any nejvíce přispěly ku osvěžujícím stykům Helenův s orientály, v kultuře tak velice pokročilými.

Zlatá doba řecké kultury spadá k věku Periklovu (469—429 př. Kr.). Patriarcha básníkův Homer; učitel dějepiscův Herodot; Perikles, praotec státníků, Solon, původce a zakladatel demokracie, Pythagoras, Platon, mudřec mudrcův; Aristoteles, nejvšestrannější a uejsoustavnější starověký učenec; Sokrates, největší, protože nejdokonalejší člověk; Phidias, největší sochař všech věků; nedostižní básníci tragedií, Aeschylos a Sofokles a j. povznesli řeckou poesii, řeckou filosofii, státnictví i sochařství na ideální říši.

Moc i sláva Řecka jest výsledek práce těchto bohatýrův, jichž díla přetrvala lesk státu Řeckého; geniové řečtí ozářují po tisíciletí trnovou dráhu pokroku.

Pokořením Athen Makedonskými (v IV. stol. př. Kr.) nepodlehl *duch* řecký, Řecko bylo školou Makedonských, Filip povolal Aristotela ku vychování Alexandra Velikého; kterýž v podmaněných zemích, tak v nitru Asie, v severní Africe, v Italii,

v Galii, v Germanii i v Britanii kulturu řeckou rozšiřoval.

Těžisko kultury bylo teprv velikým vývojem vítězné Makedonie z Asie přesunuto do Evropy; avšak řecké umění, řecká věda i řecká filosofie měla i v Makedonii i v Egyptě, pod žezlem Alexandrovým a za vlády Ptolomeův opět rozkvétajícím, vrch a najmě v Alexandrii (založil Alexandr Vel. r. 331 př. Kr.) splývaly prameny kultury řecké s orientálními a se staroegyptskými živly kulturními; v Sarpeu, v museu Alexandrinském (zal. l. 323) byly vědy nejprvé soustavně pěstovány.

V Alexandrii teprv prosluli Euklid (as r. 300 př. Kr.), tvůrce mathematiky, Diophantus (v II st. př. Kr.), Eratosthenes, Archimedes, Apollonius, Hipparch, Aristarch a j., Origines, Alexandrinus, Athanasius a j., otcové církevní jsou žáci alexandrinští, kdež bývalo současně i 14000 učencův a žákův.

Při alexandrijském museu byly rozsáhlé zahrady botanické, zvěřince, lučebny, pitevna; hvězdárna, bibliotéka a j. V Alexandrii byl 100 l. př. Kr. sestrojen prvý Heronův parostroj, jenž teprv v našem století jest tak zdokonalen, že koná nejtěžší práce za miliony lidí.

Alexandrijská škola byla po celé tisíciletí duchem kulturního vývoje; v Alexandrii bylo ohnisko veškerého positivného vědění současného; ano helenský duch teprv v Alexandrii dospěl k úplnému rozvoji.

Egypt, vlast otroků, byl kolébkou středověké kultury; klesl teprv podmaněním Římany, kteří v l. 146 př. Kr. ovládli Byzancii a téměř po celé tisíciletí celé jižní a střední Evropě po Dunaj i v Porýnsku, v Galii i v Germanii a v Britanii vládli.

V Italii byli Římané dědici *Etruskův*, kteří se na tomto poloostrovu usadili as r. 1044 př. Kr. (Řím založen r. 753 př. Kr.). Památky historie a kultury etruské zachovány jsou v hrobech u Corneta, Alsia a j. Vedle Řekův položili Etruskové základ kultury Římanův.

Prvou punickou válkou římský průmysl a tržba velice rozkvetly, bohatství Říma úžasně zrůstalo, podrobené Carthago vítěznému Římu splatilo 10000, Makedonie 10000, Syrie 15000, Aetolie 1000 talentů.*) Římané podrobili svému žezlu Corinth, Hellas i Španělsko a vždy mocněji pronikali k srdci Evropy; bohatstvím a osvětou zrůstala nezdolná moc Římanův; Řím po rozvalení říše Hellenské byl novou vlastí učencův a umělcův řeckých.

Mravní síla Římanův zrůstala šířením řecké kultury v rozsáhlé říši Římské. „Kde Řekové prodlévali, bylo Řecko.“ Nejvyšší rozkvět ducha římského, doba Césarův (počíná r. 140 př. Kr.) jest věkem největší moci a nejvyšší kultury Římanův. Římská literatura jest pokračování literatury řecké. Livius Andronikus (as 270 l. př. Kr.) přeložil Homerovu Odyseu na jazyk latinský, r. 241 př. Kr. provozoval v Římě své prvé drama; Q. Ennius z Calabrie básnil prvý letopisy římské (r. 239 př. Kr.), Virgil (70—19 l. př. Kr.) básnil Aeneidu, Georgica dle řeckých vzorů, Valerius Catullus (86—49 př. Kr.), Ovid (44 př. Kr.—16 po Kr.), Horatius Flaccus (65—8 př. Kr.), Tibullus (30 př. Kr.), Cornelius Nepos (zem. r. 30 př. Kr.), Titus Livius (59 př. Kr.—19 po Kr. nejvzdělanější Říman, Marc. Tullius Cicero (106—43 př. Kr.)

*) Talent attický dle ustanovení Solonova = 6000 drachem = asi 1500 tolarů.

Pompejus, vůbec současníci Julia Cäsara (100—44 př. Kr.) a nástupce jeho Oktaviana Augusta, jsou odchováni duchem helenským.

Básníci římští řecký epos a řeckou tragedii nedostihli. Asinius Pollio, Julius César, Augustus zakládali prvé literární jednoty a veřejné bibliotéky, řeč latinská, ačkoliv se v Římsku obecně řecky mluvilo, tříbena, doba Augustův jest klasickým věkem poesie i vědy římské; té doby lékařství,*) matematika, divadla, jakož i umění výtvarná v državách Římských horlivě pěstovány utěšeně zkvétaly.

Řecká basilika, řecká sloupořadí, etruské klenby jsou základní prvky římské architektury; řecká socha zůstala nedostíženým ideálem sochařů římských, kteří po výtce řemeslně řecké vzory napodobili a rozmnožovali a jen v době Augustův v podobiznovém poprsí velké dokonalosti dosáhli.

V době Julia Césara a Augusta pracovali a vyučovali v Římě řečtí mistři Klamenes, syn Apollodora athénského, mistra Medicejské Venuše, Diogen Athénský (Karyatydy vatikánské), Glykon (farnesský Herkul), Apollonios (torso belvederské), Agasius z Efesu (šermíř borghesský) a j. Z té doby jsou také světoznámé památky sochařské, dioskurové na Monte Cavallo v Římě, Nil ve Vatikánu, jakož i nejlepší reliefy, sochy a poprsí mistrů římských.

Také v sporých památkách římské malby (svatba Aldobrandiniova, malby pompejanské, zlomky mosaikové bitvy Alexandrovy a j.) jest vliv umění řeckého i etruského zřejmý.

---

*) Do Říma přišel prvý ranlékař řecký, Archagatus r. 219 př. Kr.

Podmanění Řekové učili vítězné Římany filosofii, řečnictví, dějepisectví, právnictví, umění výtvarnému, ano i „bohové římští se zrodili na řeckém Olympu.“

Nejdůležitější osady římské v střední Evropě byly v pořící Rýnu a Dunaje. Okolí Mohuče bylo zcela po spůsobu římském přestavěno, Trýr byl r. 413 hlavní sídlo římské, Kolín nad Rýnem byl květoucí osadou římskou, při strategicky důležitém Dunaji bylo veliké množství opevněných osad římských; Julius César dobyl a opevnil Lutetii, nynější Paříž a j.

Prabydlitelé země české, Bojové a Markomané stýkali se po více věků s Římany, onino dobyli r. 382 př. Kr. s Galy Řím a usadili se v Italii.*)

Veliká moc a bohatství vedlo Římany, kteří se o pokrok a blahobyt porobeného lidu, v čiré nevzdělanosti hynoucího, nikdy nestarali, k velikým výstřednostem, k báječnému přepychu, konečně k záhubě.

Po čtyrstaletém zápasu podlehl Řím v střední Evropě Germanům, kteří panství Římanův i za Alpami ohrozili. Tímto vítězstvím počala smutná doba kulturního úpadku v Evropě.

O zachování kultury orientálné zajisté *islamští***) *Arabové*, kteří ve svých državách asijských,

---

*) V Italii založili Bojové Bononii (Bojonie). Staroslovanské Vlach = Gal — Celt. Poněvadž se v severní Italii galští neb celtičtí kmenové usadili, byla nazývána Italie od pradávna Vlachy. V Čechách byly sice nalezeny mince a j. římské památky, ano na mnoze se tvrdí, že hradní věže v Chebu a na Zvikově jsou stavby římské, avšak platně není dosud dokázáno, že by byli mívali Římané v Čechách stálá sídla.

**) Mojžíš as 1500 l. př. Kr., Zoroaster as 600 l. př. Kr., Muhamed okolo r. 600 po Kr.

afrických i evropských (ve Španělsku) v době kalifův (r. 632—1258 po Kr.) umění i veškeré vědy s velikým úspěchem pěstovali a podporovali, vedle Římanův mají největší zásluhy.

Téměř po tisíc let střehli a rozhojňovali Arabové poklady kultury orientální.

Půlměsíc na praporech arabských nebyl tehdáž znamením boje proti vědě, alebrž zástavou kulturního vývoje.

Arabský vůdce Amru-Ebu-al-Asem dobyl r. 640 po Kr. Alexandrii. Kalif Al-Mamun (813—832 po Kr.) založil v Bagdadu slavnou knihovnu, pěstoval horlivě vědy, tvrdíval, že: „nejlepší služebníci páně, boží vyvolení jsou učitelé rozum lidu vzdělávající, mudrcové že jsou skuteční zákonodárcové světa.“ — Arabové vydali drahně vědeckých kněh, každý kalif měl svého dějepisce; kalif Mohamed Abu Abdalah vydal encyklopedii věd. V l. 750—841 po Kr. květla ve školách arabských řecká studia. Ebn Sina z Bocchary (zem. r. 1036) lékař a alchymista slovútný; Ebn Roshd (Averroes, zem. r. 1217); věhlasný španělský žid Mojžíš Maimonides (zem. r. 1205) a j. šířili nauky Aristotelovy. Filosof Alfurati se chlubil, že Aristotelovu fysiku čtyřicetkráte a rhetoriku dvoustokrát prostudoval. Maimonides povznesl filosofická studia na roveň studiím bohosloveckým.

Arabové používali nejdříve lučbu při léčení, znali základní zákony optiky a strojnictví, učili již o vývoji rodů a plemen ústrojným zdokonalováním, pěstovali vůbec přírodní vědy s velikým úspěchem, vynikajíce stejnou měrou také v hospodářství národním. Arabští kalifové naučili Vlachy složitému vedení obchodních kněh, směnkářství, bankovnictví a asekurování.

Proslulé školy islamské, při nichž nejčelnější

současní učenci, bez rozdílu víry, tak židé lékařství, matematice, hvězdářství a j. vyučovali, byly zřídlem vzdělanosti netoliko v Asii a v Egyptě, ale také ve Španělsku, kdež i křesťané školy Maurův hojně navštěvovali.

V Seville založili Arabové prvou hvězdárnu v Evropě; v arabských akademiích v Granadě, v Almerii, v Malace, v Seville, ve Valencii a j. byl té doby soustředěn vědecký ruch celé Evropy.

Arabově byli skutečně učiteli západní Evropy, neocenitelné jsou zásluhy jejich netoliko o zachování památek a vymožeností kulturních snah orientálův a Řekův, ale i o veliký pokrok věd v Evropě v prvém tisíciletí po Kristu. —

Křesťanství způsobilo v kulturních snahách vůbec veliký obrat, naukou o bratrství a o rovnosti všech lidí před bohem zrušilo otroctví, zahájilo věk občanské svobody, anaž jest nejmocnější páka všeho pokroku. Nový věk povalil pohanský Řím, avšak duch římské kultury nebyl pohroben v rozvalinách světové říše římské.

Dědicem politické moci hrdé Rómy byla *Italie*, Karel Veliký, kterýž Italii r. 774 podmanil, a římský papež.

Karel Veliký nazýval se hrdě „občanem římským", jest zachován obraz tohoto císaře v kroji římského patricia, jímž skutečně byl po vůli papeže Hadriana a lidu římského.

U Karlova dvora studoval Egynhard písemné památky řecké, Karel mluvil řecky i latinsky; s přivolením pap. Lva III odvezl z Raveny zlatý obraz krále Theodoricha do svého paláce v Cáchách, jejž byzanští a vlaští mistři, jako císařské paláce a chrámy ve Vormsu, v Trýru a v Ingelheimu, nákladem milionů s neobyčejným přepychem a leskem budovali. Při paláci v Cáchách byla nád-

herná kaple p. Marie (z l. 778—785) okrášlena starožitnými římskými mosaikami; při stavbě paláce v Ingelheimu (obnovoval Karel IV) bylo použito 100 antických sloupů z Raveny, dvorana tohoto paláce byla ozdobena stříbrnými a zlatými sochami, mramorovými skulpturami, malbami z dějin Cýra, Romula, Hanibala, Konstantina Velikého, Alexandra, Theodosia a j. Trýr a Cáchy byly nazývány nový Řím.

Karel Lysý zřídil celý dvůr po řecku, řecké učence shromažďoval ve své residenci, sám se po řecku strojil. Císař *Otto III* (zem. r. 1002), žák umění milovného sv. Bernarda, povolal k obnovení kostela v Cáchách mistra Jana z Italie, jejž za odměnu zřídil biskupem v Italii. *Bedřich II* (zem. r. 1250), výtečný znalec umění, založil v Neapoli universitu, sbíral horlivě umělecké památky, také od sultána obdržel drahně vzácností. Po smrti Bedřicha II byly blahodárné styky severu a západu s Italií, s orientem, násilně přerušeny a teprv císaři z rodu Lucemburského, po výtce pak Karlem IV obnoveny a rozmnoženy.

Karel Veliký založil vedle obnoveného římského císařství, vedle světovládné monarchie také *světovládnou církev římského papežství*, jež tak mocně zasáhlo v dějiny středověké.

Koncil nicejský (r. 325) prohlásil svrchovanost církve křesťanské, tento nález teprv zřízením světské moci papežův nabyl života.

V prvních třech stoletích byla církev římskokatolická *demokratickou federací*, Karel Veliký ji proměnil v císařství po způsobu římanském; od těch dob v Římě rozhodovaly jen *politické* prospěchy.

Bojovní Frankové nadšeně sloužili církvi římské v době nejplnějšího rozkvětu katolicismu, když byla církev tato učitelkou národův a náboženským

ideálem. Biskupové římští byli náčelníci veliké federace biskupů katolických, k nimž stál katolickými ideami nadšený lid, a jež podporovaly vítězné meče oddaných Franků.

Velice důležitým zřídlem světové moci papežův a hierarchie byla v oněch dobách *poměrně větší vzdělanost kněžstva;* jakož i politické krise a katastrofy.

Stěhování se národův (r. 375), pád západní říše římské (r. 476), zničení politické moci Carhradu, Raveny a Pavie papežstvím, založení římskoněmeckého císařství a primatu římského papeže v církvi křesťanské; veliká tragedie obrů: papeže Řehoře VII, cís. Karla Velikého, Karolingů, Hohenštaufů, Lucemburkův, pap. Inocencia III — jest jádrem dějin středověkých.

„Císařem potvrzený papež v srdci Italie, papežem korunovaný císař v srdci Německa, biskupové a páni lenní v průvodu těchto dvou hvězd, papežství a císařství — toť středověk.“ (Castelar).

Císařství a papežství společně odporovalo vývoji vědy i svobody občanské; neobmezená moc vladařů světských i duchovních vždy jest nejpevněji založena duševním i hmotným zotročením lidu poddaného.

Boj proti vědě stále se vyvinující a jako dravá bystřina prestol veškeré autority podrývající, nastal přirozeně prohlášením nedotknutelnosti a neměnitelnosti nauk římské církve, jímž bylo důsledně veškeré vědecké badání vyhlášeno za zbytečné a za kacířské. Až do XIV století byly studny starověké vzdělanosti a kultury zasypávány rumem klamu a pověry. Papežství v středověku vývoji kultury prospívalo jenom *nepřímě.* Křižáci nadšeni slepou vírou chopili se meče na vymanění svatých míst z područí sveřepých moslémův, a

vraceli se po nezdaru svých výprav z asijských pouští s „pochybnostmi Jobovými“ v srdci, přinášejíce do Evropy světlo arabské, orientálné kultury. Marný, dlouholetý zápas kříže s půlměsícem (v l. 1095—1291) zvrátil slepou víru fanatikův v autoritu papežův, vítězství kříži věštících.

Současným vladařením několika papežův, kteří se na vzájem s nevídanou náruživostí potírali, a o nichž se nevědělo, který jest pravý;*) vývojem věd a tržby, množícími se vynálezy autorita papežská klesala, tmy vždy více ubývalo a najmě v uvolněné Italii rozvinul se v XII a v XIII stol. netušený ruch duševný.

Kompas (nalezen v Evropě r. 1302) ukázal smělým plavcům cestu k břehům nového světa (objeven r. 1492), o němž před Kolumbem ani vševědoucí papežové nevěděli; střelný prach (nalezen r. 1350) zničil obrněné rytířstvo, *kněhtisk*

*) Protipapežové: Benedikt III (855—58) a Anastasius (855); Řehoř V (996—99) a Jan (997—98), Benedikt VIII (1012—24) a Řehoř (1012); Benedikt IX (1033 až 44) a Silvestr (1044—46), Alexander II (1061—73) a Honorius II (1061—64); Řehoř VII (1073—85) a Kliment III (1080—1100) Paškál II (1099—1118), Theodorik (1100), Albert (1102) a Silvestr IV (1105—1111), Kalixt II (1119—1124), Řehoř VIII (1118—1121) a Theobald Buccapecus (1124); Inocenc II (1130—1143) Anaklet II (1130—1138) a Viktor IV (1138); Alexander III (1159—1181), Viktor IV (1159—1164), Paškál III (1164—68), Kalixt III (1168—78) a Inocenc (1178—80); Jan XXII (1316—34) a Mikuláš V (1328—30); Kliment VII (1378—94) a Urban VI (1378—99); Benedikt XIII (1394—1409), Bonifác IX (1389—1404), Inocenc VII (1404—6) a Řehoř XII (1406—9) Martin V (1417—31) a Kliment VIII (1424—29), Eugen IV (1431—47) a Felix V (1439—49). Protipapežové sídleli současně v Aviňonu (1309—1409) v Římě (1378—1409) a v Píse (1409—1417.)

(nalezen r. 1440) prolomil hradby duševního feudalismu; *tržba a práce* odklizela spory náboženské, sbližovala a sbratřovala národy, byla mocnou pákou kultury.*)

Jako svého času nová *víra* křesťanův, proměňovala v středověku zkvétající *věda* veškeré společenské poměry. Všichni národové počali účinně přispívati svou hřivnou ku společnému pokladu světové kultury. *Čtrnácté století* omlazuje obyvatelstvo Evropy, probouzí a křísí ducha národů, ráz světodějstva se mění.

II.

Příčiny a vznik reformací náboženské.

Papežství nepoznávalo znamení blížící se nové doby.

Papežský dvůr slynul v XI stol. báječným leskem; mnozí kardinálové drželi současně i 500 obročí vyhledávajíce stále nových důchodů, té doby bylo vydání římských kardinálů větší než vydání celé francouzské říše.

Chartresský biskup, Jan ze Salisbury, učenec a státník na slovo vzatý, meškaje s poselstvím Jindřicha II u papeže Hadriana II (1154—59) na papežův dotaz, kterak svět o církvi a o papeži soudí, odtušil: „Církev římská, tak se mluví, není matkou ale jest macechou církví. Římští farisejové a učenci svalují ohromná břemena na bedra cizá,

*) V starověku bylo známo sotva 500000, před objevením Ameriky v XV věku 980000 čtv. mil země. — Koncil salamanský zatratil „bohaprázdnou výpravu Kolumbovu ku objevení nového světa.“

ničím je neusnadňujíce; despoticky v církvi vládnouce dobrý příklad nedávají; jsou svárliví, lakotní, pyšní; náboženství jest jim jenom prostředkem ku obohacování. Purpurem se odívající papežové staví nádherné paláce, nelekají se hrozného úpadku církve druhdy tak vznešené. Na to žehrá lid. Svět vás nazývá *otcem;* jsteli jím, proč dopouštíte odírání svých dítek? Jsteli *pánem* světa, proč vás neposlouchají alespoň Římané? Potlačováním a ujařmováním jiných upadáte sám v nevolnictví.“ —

Poctivý biskup Jan nezastavil smutný mravní úpadek hierarchie, jímž jako jedovatou rakovinou od X stol. byla kažena zdravá míza ústrojí římskokatolické církve.*) Kupčení v církvi dostoupilo vrchole za pap. Bonifacia XI (1389—1404), znemravnělost hierarchie vrcholí v době pap. Alexandra VI (1492—1503) z rodu Borgiův.

Nářek na nemravnost kněží byl v středověku tím větší, čím více sami kněží učili, že jsou jiných lidí lepší i mravnější.

Nepřirozený celibat byl pak již v těch do-

---

*) Prodej církevních milostí a beneficií byl velmi výnosný, také v Čechách kvetl. Jan z Jenštýna (zem. r. 1400) již co student promrhával důchody sedmi kněžských beneficií. Levoboček Jana Lucemburského, Mikuláš byl kanovníkem vyšehradským a současně proboštem celským, arcijáhnem horšovtýnským a od r. 1351 patriarchou vogleským. Kardinál sv. Rufiny, Quido Oportský, od r. 1374 kardinál bononský, byl po smrti patriarchy Mikuláše ustanoven proboštem vyšehradským, do Prahy ani nepřijel a proboštství pronajal. R. 1382 bylo na pražských farách osm nájemníků, zlořád ten nebyl ani přísným zákazem arcib. Arnošta z Pardubic odklizen. R. 1367 drželi v Anglii mnozí kněží s povolením papeže současně i *dvacet* koupených obročí.

bách zdrojem veliké spuštěnosti. Jenom nevzdělaný lid si nevšímá protiv slov a skutků, lid osvícený soudí jenom podle skutků, proto šířením osvěty také nevole nad výstřednostmi kněžstva vzrůstala.

Mniši Duns Scotus, Marsilius, Roger Baco, Bonaventura a j., i mnozí papežové předvídajíce smutné následky takového řádění v církvi, radili marně k opravám hlásajíce potřebu očisty.

Násilím bylo sice lze vzmahající se odpor *na čas* udusiti, avšak *vnitřní příčiny* tohoto vření mocí nebyly odklizeny. Čím bezohledněji byly snahy po rozumné opravě církve utlumovány, tím rychleji rostl ruch reformační. Jako kárali israelští proroci mrzkosti Babylonu, tak Dante, Petrarka, Boccaccio se svými přátely, stýkajíce se přímo s hierarchií zle hospodařící, pozvedli v Italii prápor rozumu a pravdy proti licoměrným apoštolům vznešené víry Kristovy.*)

Dante (zem. r. 1312) jest neuprosným žalobníkem i soudcem papežův Klimenta V, Bonifacia VIII a j. *Petrarka* (zem. r. 1374), osvícený, neodvislý kněz, „nemoha snésti mrzkosti dvoru papežského v Aviňonu uchýlil se v zátiší půvabného údolí Vaucluse nad Sorgueou, kdež psal břitké listy o dvoru papežském, any měly býti teprv po jeho smrti uveřejněny; byl neuprosný nepřítel spustlé hierarchie.“

Boccaccio (zem. r. 1375) bičoval v „Decameronu“ (1349—53) výstřednosti mnišstva a kněžstva tak řeřavou satyrou, že tento spis koncil trientinský zatratil.

Danteem probuzená Italie byla již v XIII stol.

---

*) Ve spisu „Čechy a Italie v XIV století“ (Matice lidu, čís. běž. 53 r. 1875) str. 83 sld. jsme o těchto věcech jednali.

rozhodně protipapežskou, odpor tento papežové svými skutky stále šířili, až i za Apeninami, najmě pak v Čechách, any s Italií v XIV stol. byly v stálém styku, nalezl živého ohlasu.

Nemravnost kněží českých káral již biskup pražský *Sebíř* (1030—67) velmi přísně; slavný biskup *Jan z Dražic* (1301—43) za velkého odporu kněží prováděl v Čechách důrazně snešení koncilu vienského (1311—44) o obnovení kněžské kázně; *Arnošt z Pardubic* (1344—64) vydal se svolením synody r. 1349 řád kázně kněžské (statuta Ernesti), kterýž byl po více věků zemským zákonem církevním. Při každém chrámu katedrálním a kollegiátním musela býti tato statuta „na řetězu vyvěšena“ k potřebě věřícím, každý farář měl opis tohoto řádu; korektoři, dle těchto „statut“ zřízení měli dohlížeti ku kázni kněžské, měli dbáti, aby kněží roucho kněžské nosili, tonsuru měli, do hospod nechodili, nehýřili, v kostky nehráli a j.

K žádosti Karla IV ustanovil pap. Urban V (bulou r. 1365, 28 d. m. května vydanou) arcib. pražského *Jana Očka z Vlašimi* (1364—79), jakož i potomní arcib. pražské, stálými papežskými legaty v diecesi české, bamberské, míšeňské a řezenské, uloživ jim přísné střežení kázně kněžské v tomto obvodu.

O snahách Karla IV, jakož i mravokárců Waldhausera, Miliče a Matěje z Janova o polepšení kněžské kázně v Čechách jsme pojednali obšírněji na místě jiném.*) V kruhu těchto před-

*) Čechy a Italie v XIV stol. str. 88 sld. Strašný obraz spustlosti kněžstva pražského v XIV stol. nakreslil slovutný dějepisec, prof. Tomek v „Dějinách Prahy“ III. str. 216 sld.

chůdců reformací české vyniká zajisté mistr *Milič* (zem. r. 1374), jejž kardinal Albano nazval „mužem svatým a věčného blahoslavenství papeže Urbana hodnějším.“

V římském vězení sepsal Milič latinský spis o antikristovi, při velkém hádaní s mistry písem svatých u sv. Petra v Římě nadšenou výmluvností Milič přízeň mnohých vynikajících prelátův si získal; avšak hierarchie neustála v pronásledování stoupenců a žáků jeho.

Kanovník pražský, veleučený *Matěj z Janova* (zem. r. 1394) ve svém spisu „o řádech starého a nového zákona“ ukázal k velkým rozdílům prvotné a současné církve římské, odporoval „zbytečně lidmi vymyšlenému“ klášternictví, hlásal důrazně očistu církve, za to byl z kacířství obviněn a stíhán.

Úhlavním nepřítelem klášterních neřestí byl také slavný mudřec, *Tóma ze Štítného* (as r. 1325—1405), horlivý stoupenec Miličův.*) Spisy Jana Wiklifa (1324—84) rozšířily také v Čechách odpor proti výstřednostem hierachie; Hus pokládá se za šťastného, že poznal nauky Wiklifovy, jež hierarchie potlačovala.**)

---

*) „Kdyby nebyl Milič, snad by i těch všech kněh nebylo, které jsem sepsal“, píše Štítný, kterýž na jiném místě svědčí, že Waldhauser a Milič proti těm „jenž ve svatých stavech nesvatě bydlí, jako hromem bili.“ Štítný byl jako Matěj z Janova, přítelem Vojtěcha Rankova (de Ericino), jejž nazývá „mistrem hrozného rozumu“, a kterýž míval s arcib. z Jenštýna náruživé pře a spory.

**) Wiklif mimo jiné učil: „Každý kněz má spasitele ve všem, tedy i v chudobě a v prostotě, následovati; prostopášní kněží jsou antikristé, lícoměrní zrádcové boha, nedůstojní a nehodní nástupcové apoštolův;“ — líné mnichy žebravé nazývá „hanbou církve a skvrnou

Reformací Husova byla zajisté již v době Karlově mravokárnými kazateli a českými mysliteli, ani lid český osvětou k novému životu probouzeli, připravena; svatokupectvím, prodáváním odpustků, nemravností kněžstva a řáděním hierarchie pak urychlena. *)

Papež Jan XXIII (1410—15), kterýž lstí a násilím tiaru uchvátil, vyslal do Čech legáta Václ. Tierna, kterýž při hlaholu polnic a kotlů k velikému pohoršení myslících věřících na tržištích odpustky vyvolával a prodával.

Proti tomuto kupčení počal Hus v Betlemské kapli, anaž byla pro české kazatele r. 1391 založena, r. 1402 14 d. m. března rozhodně kázati, a dokazoval při velké disputací t. r. 7 d. m. června, že prodávání odpustků jest klam a podvod, písmům sv. na prosto odporující; po této slavné disputací byl s mistrem Jeronýmem u vítězoslávě ku svému obydlí doprovozen. Na potupu papeže vystrojili pak Vok z Valdštýna s ohnivým mistrem Jeroný-

---

lidské společnosti;“ — bezohledně tepal „hrdost a lakotnost pyšného kněze římského;“ odpustkové buly nazval „lstivým prostředkem ku vymáhání peněz, prodáváním zásluh svatých k naplnění pokladu papežského;“ tvrdil „že otčenáš bodrého rolníka jest bohu milejší nežli sto koupených mší spustlého kněze, že právo prokletí jest právem antikristovým, že si papež světskou svrchovanost bez práva vlastní, zpověď ušní toliko že mocí církve prospívá a j.

*) Velikého vlivu na vývoj reformací české měl zajisté důmyslný *Petr Chelčický* (nar. ok. r. 1390, zem. ok. r. 1460), kterýž rozhodností a bystrostí v boji proti nevázanému kněžstvu své předchůdce předčí; spisy jeho jsou chloubou literatury České. Prof. Ferd. Schulz vylíčil povahu a snahy Chelčického v Osvětě r. 1875 s obvyklou důkladností a zevrubností. Životopis Chelčického v klasických dějinách literat. české J. Jirečka I str. 285 sld.

mem po Praze satyrický průvod a spálili za posměchu přečetného obecenstva odpustkové buly papežské v městském příkopě.

Angličané, bratří z Kandelberku dali vymalovati u „Černých kos“ na Novém Městě pražském obraz Krista na oslíku do Jeruzalema jedoucího a obraz nádherného průvodu papežského, jímž Pražany velice proti kněžstvu popudili. *)

Za takových poměrů arcit autorita papeže v Čechách úžasně musela klesnouti, a nebyla obnovena ani *církevními sněmy*, jimiž měl být úpadek a rozklad církve zastaven.

Spor o pravost papeže Řehoře XII a Benedikta XIII měl býti vyrovnán na koncilu *pisánském*. Král Václav IV navrhoval svržení obou těchto papežů a volbu nového papeže, avšak poslové královští Jan z Reinšteina, Stanislav ze Znojma a Štěpán Paleč byli na cestě ku koncilu v Bononii zajati, z kacířství žalováni a teprv k opětným žádostem kr. Václava a pražské university na svobodu propuštěni (r. 1409, 12 d. m. února). Nové poselství vypravil Václav do Pisy t. r. 15. d. m. března. Pisanský koncil svrhl skutečně oba papeže a zvolil papežem Alexandra V (v červnu r. 1409), kterýž r. 1410 pohnal Husa do Říma před soud církevní.

Mistr Jan z Jesenic, kterýž se svého času královských poslů v Bononii uvězněných horlivě ujímal, s mnohými přáteli Husovými se odebral do Říma na obhájení mistra před papežem; úhlavní nepřítel Husův, kardinál Odo Colonna (r. 1417 zvolen v Kostnici papežem Martinem V), zmařil tuto snahu a uvalil na Husa za nestání klatbu (v únoru r. 1411).

---

*) Památky českých reformatorův str. 123—124.

Jan z Jesenic, navrátiv se ze Říma do Prahy dokazoval o veřejné disputací neplatnost klatby této (r. 1412, 18 prosince);*) papež pohrozil Praze kletbou, nevypoví-li smělého Jana z Jesenic, lid na tuto hrozbu odpověděl vytloukáním far a kostelů a násilným dosazováním kněží husitských na beneficia duchovní.

Hýřivý podivín arcib. Jan z Jenštýna, kterýž byl v Padově, v Bononii, v Montpelieru a v Paříži študoval, a nevzdělaností svou smutně pověstný arcibiskup Zbyněk Zajíc z Hasenburka (1403—1611), kterýž se teprv po svém nastolení abecedě učil, pomáhali nepřímě podkopávati autoritu papeže v rozjitřených Čechách.

Václav IV, jako otec Karel IV, horlil za očistu mravů a kázně kněžské, avšak ani tento král nedosáhl cíle Karlem IV tak upřímně kýženého.**) Arcibiskup Jan z Jenštýna, úhlavní Václavův nepřítel, marně popouzel pap. Bonifacia IX proti Václavovi, protože byl tento papež Václavovi za přísné střežení hospodářství papežského prodávače odpustků, Ubaldia, milostivě nakloněn, Bonifac neodvážil se zřejmého boje proti Václavovi, proti němuž arcit tajně pykle kul.***)

---

*) Čechy a Italie v XIV stol. str. 106. — Když pap. Martin IV r. 1282 Perugii dal do klatby, smáli se tomu Peruggijští, vycpali papeže a kardinály a za obecného veselí je pálili.

**) Pověstné spory krále Václava IV s arcib. z Jenštýna a s Janem z Pomuku jasně vylíčil Tomek v dějinách Prahy III. str. 344 sld.

***) Bonifác IX ustanovil r. 1390 o milostivém letě v Čechách biskupa Ubaldia nunciem u pražského dvoru a prodávačem odpustků. Václav povýšil Abaldia na kr. radu, když pak za odpustky stržené peníze rozhazoval, zabavil Václav jeho pokladnu a odevzdal ji zvláštním poselstvím papeži. Týž Ubaldius vymohl r.

Ani koncil kostnický (1414—18) ortelováním Husa a Jeronýma, ani koncil basilejský (1431—49) sjednáním kompaktat s národem českým, neočistily církev římskou „v hlavě i v údech“, nezastavily vývoj reformačního hnutí. Nastolením Jiřího z Poděbrad na královský trůn český, jakož i stvrzením kompaktat basilejských stolicí papežskou, slavilo husitství největší mravné vítězství.

III.

Světská moc papežův. Zápasy o korunu císařskou.

Důležitou příčinou úpadku autority papežské v stol. XIV. byl *boj papežův za světskou moc.*

Papež Řehoř VII (1073—85) učil, „že po právu jen papež může propůjčovati moc vladařskou, že tedy také může papež nehodného panovníka vlády složiti a papeži neposlušný panovník že propadá korunou.“ Tato nauka jest základem nárokův papežů na světské panství a na svrchovanost i u věcech politických. Největší triumf své svrchovanosti slavilo zajisté papežství pokořením cís. Jindřicha IV, kterýž u papeže Řehoře VII v lednu r. 1077 tuhou zimou zmrzaje na nádvoří canosském za milost žebral.

Z odporu proti papeži spojil se cís. Fridrich II (1212—20) se svobodomyslnými Ghibelliny v Italii, kdež mnohem dříve nežli za Alpami také lid byl

---

1390 Václavovi svolení papeže ku vybírání desátku od kněží na královu výpravu ku korunování do Říma, o níž již r. 1383 posel papežský Rajmund z Kapuy s Václavem po celý rok marné námluvy činil.

politicky činný. *) Francouzský král Filip IV Krásný odmítl urážlivým listem svrchované nároky papeže Bonifacia.

R. 1139 papežem prokletý mnich, *Arnold z Brescie*, nadšen někdejší slávou římské republiky, podnítil v Římě (r. 1144) revoluci proti papeži a stál po deset let v čele římské republiky; opíral se důrazně světské moci papeže, byl r. 1155 v Římě upálen; žáci jeho byli krutě stiháni.

Jan ze Salisbury ve spisu „Policraticus“ (z r. 1159) uznává papeže pánem křesťanského státu, veškerou moc vladařů odvozuje „od boha a první povinností krále stanoví péči o víru a o církev, anaž mu meč propůjčila.“ Kněžstvo jest duchem Salisburyova státu, jehož hlavou jest král, kněžstvu cele poddaný.

Tomáš Aquino (1225—74), jejž i náš Tóma ze Štítného nad jiné autority církevní ctil, vykládá účel a povinnosti státu a vlády v důležitém spisu: „de regimine principum“, vychvaluje mírnou monarchii za nejdokonalejší státní formu, kloní se sice politickým naukám Aristotelovým a Ciceronovým, podrobuje však stát svrchované církvi.**)

Vincenc z Beauvais nestojí (Speculum doctrinale) výše Aquina. Úhlavní nepřítel Přemysla Otakara II, Engelbert z Admontu (studoval r. 1271 v Praze logiku a gramatiku) vydal „dle řeckých a římských pramenů spisy o vládě a o

*) O poměrech vladařů italských k papeži viz „Č. a I. v XIV stol.“

**) Aquino sepsal prvou bohosloveckou soustavu, pap. Jan XXII prohlásil jej r. 1323 za svatého, stoupenci jeho „Thomisté“ byli nepřáteli stoupenců Duns Scotových, „Scotistů“, z čehož vznikly staleté, náruživé spory dominikánů s Františkány.

státu „De regimine“, a „De ortu, Progressu et fine Romani imperii“ (1307—10) byl politik mysticismem opojený.

Ve spisu „de Monarchia“ navrhuje *Dante*, v politice žák Aristotelův, založení všeobecné monarchie světové za náčelnictví Říma: „Císařství římské musí být obnoveno a s papežstvím vyrovnáváno. Papež *není* pánem císařův, protože moc císařův přichází *přímo* od boha. Moc římských císařův jest založena v moci někdejších césarův, kteří byli *dříve* nežli papežové. Papež má toliko ryze duchovní moc; stát světský jest od papeže neodvislý. Dle písem svatých nemají se kněží starati o věci světské, ano jsou zřejmě písmem sv. starostí těchto i statkův vezdejších složeni a t. d.“

Dante staví proti všemohoucímu papeži všemohoucího vladaře veškerého lidstva „*soudce míru a pokoje*“, „de Monarchis“ počíná boje za osvobození a sjednocení Italie.

Danteův ideal jednotného státu italského byl cílem všech vlasteneckých státníkův italských, protože však světská moc papeže sjednocení a osvobození Italie přirozeně překážela, neutuchl také nikdy Danteem zahájený boj vlastencův italských proti této moci.

Ghibelini vlasští také v zápasech *Ludvíka Bavorského s Karlem IV* o korunu císařskou stáli při Ludvíkovi, u jehož dvora v Mnichově se shromáždělí, proti světské moci papeže i pérem úsilně zápasíce.

V čele této oposice stáli učení kněží *Marsilio z Padwy* (nar. as r. 1270, zem. mezi r. 1336—43), kazatel věhlasný a agitator neunavný, a *Indun* (zem. r. 1328). Na radu těchto mužů spolčil se Ludvík s Římany a byl římským se-

nátem r. 1328 na kapitólu v Římě na císaře korunován. Nejspíše Marsilio sepsal dekret, nímž Ludvík papeže r. 1328, 18 d. m. dubna důstojnosti papežské složil a „za kacíře bludné učení šířícího“ prohlásil.

Císař Ludvík ustanovil cís. generálním vikářem v Římě Marsilia, kterýž přísně stihal kněze, klatbu papežem na Ludvíka a na Řím uvalenou uznávající. Nejdůležitější spis Marsiliův: „Defensor Pacis“ (obrance míru) jest program protipapežské politiky Ludvíkovy.*)

---

*) Marsilio, jest žák Aristotelův a Ciceronův, v historii byl mu autoritou Martin Opavský, příjmím *Polák*, jehož nespolehlivá kronika dějin světových té doby byla velmi rozšířena. „Defensora“, sepsal Marsilio za pomocí přítele svého Induna. Hlavní zásady Marsiliovy: „Stát jest rodinou založený, přirozený organism; má pečovati o povšechný blahobyt lidu; — autorita knížete jest založena volbou; — lid obecný jest zákonodárcem; — kníže vykonává zákony lidem dané: — kníže podroben jest zákonům; — ryzá monarchie volební opět nejlepší jest formou státní; — papež není vladařem věřících ve věcech světských; — mícháním se papežů do věcí světských počínají největší nepokoje a zlořády; — svrchovanosti národa jest každý bez rozdílu podroben; — národ dává zákony a stanoví i spůsob vlády; — vladař jest sesaditelný a národu odpovědný; — kněžstvo nemá vládnouti, ale toliko o duše péčovati; kněžstvo jest podrobeno zákonům světským; — stát ustanovuje počet kněží, lid je volí; — korunování císaře papežem jest pouhá forma; — národ neb zástupce jeho císař může papeže i ostatní hodnosty církevní sesazovati; — primát papežů nezakládá se ani v písmě ani v právu církevním a může toliko církevním sněmem obecným papeži býti udělen; — biskupové nemají jiných kněží moc větší; — jen písmo svaté jest základ církve křesťanské; — pochybnosti u víře jen koncil, nikoliv papež, rozřešovati může; — na koncilu mají se netoliko kněží ale i věřící shromažďovati; — koncil svolává buď lid neb císař; — jen

Marsilio nejdříve v středověku hájil určitě a soustavně zásady demokratické, *svrchovanost národa.*

Zavrhováním primatu a odporem proti světské moci papeže a proti výsadám hierarchů, prohlášením, že toliko písma sv. jsou jediným pramenem věrouky křesťanské, stýká se Marsilio s reformatory věku XIV a XVI.

R. 1327 pohnán jest smělý kněz tento s Indunem před soud inkvišiční. Pap. Kliment VI nalezl v „Defensoru“ 240 kacířských sad a nazval jej *„nejhorší knihou na světě“*; „syny zkázy a odchovance pekla“, Marsilia a Induna prohlásil za kacíře uvaliv na ně „velikou“ klatbu; (1327 dne 23. října) prohlásil za kacířské i následující zásady: „Petr byl roveň ostatním apoštolům; — moc všech kněží jest stejná; — císař může ustanovit i sesadit papeže; — bez přivolení císaře nesmí papež neb církev trestati a j.“

Marsilia a Induna nazval papež (list r. 1328, 26. února viterbskému biskupovi): *„bestiemi z jícnu pekelného, z lůna ďáblova počatými“*, a když se onino „satanové“ papežovi posmívali, byli r. 1339 a 1340 prokleti.

Za to Ludvík ustanovil Marsilia arcibiskupem milánským a Induna biskupem ferrarským. Marsiliovými spojenci byli také generál minoritů *Michal*

---

koncil má právo uvalovati klatbu; — jen za porušení světského zákona lze kacíře na zemi trestati; — k víře nemá nikdo nucen býti; — církev navrat se k prvotné čistotě starokřesťanské; — *mír světa bude obnoven odklizením světské moci papeže římského*;“ atd. Přesnou jasností zásad soustava Marsiliova i nyní, po letech zajisté obdiv vzbuzuje, Pighio právem tvrdí, že „světskou moc papeže bystřeji a ostřeji Marsilia nikdo nevyvracel.“

de Casena (zem. r. 1342), kterýž důrazně žaloval papeže Jana, jenž se církvi a koncilu podrobiti nechtěl, z kacířství a z antikritství; věhlasný právník, minorita *Bonagratia* (zem. r. 1347), „nevystižná zbrojnice důmyslu právnického“ zvaný, kterýž říznou polemikou, najmě pak úvahou o platnosti přísah Ludvíkovi složených, v boji proti nárokům papeže vynikal; *Ubertino da Casale* (nar. r. 1259), mistr *Berengar z Pisy*, *Mikuláš de Autricuria;* filosof *Vilém z Ockamu* (zem. r. 1349), jenž řídil po osm let protipapežskou politiku dvoru mnichovského.

Ockamův nejdůležitější spis „*Dialogus*“ a „*Tractatus de dogmatibus Johannis XXII Papae*“ jsou díla epochalná.

V „Dialogu“ Ockam učí, že si papežové Jan XXII, Innocenc III a j. v zásadách vzájemně odporují, a že proto některý z nich *musí* býti kacíř; — Petr teprv volbou apoštolů se stal hlavou církve; — kněží jsou si rovni vespolek; — teprv Konstantýn církev římskou nad jiné vyvýšil; — papežství a hierarchie jest lidské zřízení, od jehož trvání církev nezávisí; — i koncil obecný jest omylný (uvádí četné doklady); — po ustanovení Kristově jest křesťanský zákon proti zákonu starému pokrok v duchu svobody; — kdyby měl papež od Krista právo vše konati, co přirozeným a božským zákonům neodporuje, byl by křesťanský zákon zákonem nesnesitelné poroby; — křesťan není otrokem papeže; — papež nemá moc světskou; — nemusí být toliko *jeden* papež, kdy toho potřebí, může i více papežů v různých státech býti; — císař má moc světskou, papež duchovní, právo církevní stojí *vedle* práva světského a j.

Ockam viní papeže Jana XXII a Benedikta XII

z kacířství; kandidatuře Karla IV proti Ludvíkovi Bavorskému se opřel polemickým spisem „*De electione Caroli IV*“. Minorité vůbec odporovali volbě Karla IV císařem římským.

Ockam hájí právo ku sesazování papežů a z toho odvozuje, že papež Kliment VI, císařem Ludvíkem sesazený, nemá právo volbu Karla IV na císaře římského stvrzovati a Karlovi že není nikdo povinen poslušenstvím. Karla nazývá Ockam „stvůrou aviňonských kněžourů“, „omalovanou sochou a ideálem kacířských kněží“, kurfürstům trýrskému a saskému vytýká věrolomnost i nezdržení slibů Ludvíkovi daných. *)

Papež Kliment VI zatratil i nauky Ockamovy. Naproti této nepohodlné a významné oposici ghibelinských minoritů hájil papeže najmě mistr *Konrád z Megenberka* (nar. as 1309, zem. r. 1374), kterýž v Paříži bohosloví a filosofii vyučoval a od r. 1337 spravoval školu u sv. Štěpána ve Vídni.

Megenberg vyvrací ve spisu „*Ekonomica*“ (z l. 1353—1363) nauky Marsiliovy a Ockamovy, a v předmluvě o traktátu „de Translatione imperii“, kterýž byl Karlovi v Norimberku r. 1354 odevzdán, hájí svrchovanost papeže při ustanovování císaře římského i dovozuje platnost volby Karla IV. Ockamův spis proti Karlu IV vydaný vyvracel Megenberg zvláštním, po r. 1354 vyda-

*) Věrolomnost kurfürstů sv. říše německé nebývala laciná; hlasy kurfürstů i při volbě Václava IV císařem římsko-německým byly opět kupovány po 100000 zl., quitance arcibiskupa tryrského na 40000 zl. jest dosud zachována. Když pak titéž kurfürstové s papežem Bonifacem IX při volbě Ruprechta císařem (20 a 21 srpna r. 1400) Václava IV důstojnosti císařské složili, jako na posměch naproti císařskému prestolu, jejž Karel IV u Rhense nad Rýnem postavil, kapli sv. Václava založili.

ným traktátem, v němž odůvodňuje, že pap. Klikment VI „má právo *netoliko zkoušeti, ale i potvrzovati volbu císaře římského.*“

Volbou Karla IV (r. 1346) byla věc Ludvíka Bavorského a spojenců jeho ztracena, styky vlašských Ghibelinů s Ludvíkem Bavorským a vzájemný poměr koalice této ku současným snahám Karla IV jest v ohledu politickém i kulturním velice důležitým.

Marsilio a Ockam nejdříve počali proti papežství boj se zbraní humanismu. Řehoř XII (1406—1409) tvrdí, že Viklif více vět vyjal z Marsiliova „Defensora“, slavný kancléř university pařížské Gerson dovolává se často autority Ockamovy a j.

Zásady mužův těchto také v XV stol. byly programem oposice proti světské moci papežů.

IV.

Středověký boj za osvětu. Pověra a kacířství. Pokrok.

Římské kněžstvo se školskými mudrlanty (scholastiky) šířilo po drahné doby bláhové klamy v lidu, kterýž neměl prohlédnouti osvětou pletivo pavučin, jimiž úmyslně byl duch jeho zastírán a otročen.

Scholastikové se na př. prudce přeli: „můželi bůh co se stalo odčiniti? — proč jedl Adam v ráji jablko a proč nejedl hrušku? — jakou řečí oslovil had Evu? — měl-li prvý člověk pupek? — kolik andělů se vejde na špičku jehly? — jak starý byl archanděl Gabriel, když panně Marii zvěstoval poselství? a j.“

Řešení takových „záhad“ bylo nejvyšším cílem

moudrosti scholastikův, anaž byla vyhlašována téměř po čtyry věky za květ vědy.

Compiegnesský kanovník *Jan Roscellin* scholastiky rozdvojil naukou, že obecné pojmy jsou pouhá slova, názvy, v *nominalisty*, jimž se opírali *realisté* tvrdící, že pojmy nejsou toliko lidské výmysly rozumové, ale skutečné předměty. Tyto po celý středověk trvající spory nalezly ohlasu také na vysokém učení pražském, kde byl *Stanislav ze Znojma* hlavou realistů. Papežové podporovali scholastiky.

Spojencem hierarchie v boji proti vědě byl nevzdělaný, pověrčivý lid.

Víra v *kouzla* i v *čáry* kotví již v pravěku, není nálezem církve římskokatolické, v středověku byla přímo duševní epidemií. Církev sice víru v kouzla a v čáry stále zatracovala, ale předce se jí zřejmě neodřekla, inkvisice netrestala čaroděje co podvodné blázny, ale *co lidi s ďáblem skutečně spolčené.*

Ano víra tato tak hluboko byla zakořeněna, že i Gerson, Bodin, Luther, Kalvín a j. ji zastávali a upalování čarodějů schvalovali; že také učený Poggio Bracciolini, Marsilius Ficinus a j., ano i florencská akademie platonská věřila v strašidla a v ďábly a nevyvracela víru v kouzla.

Statisíce nevinných obětí za tuto pověru bylo usmrceno.

Dokud lidé věřili, že jsou *skutečně* čarodějové, t. lidé, kteří mohou přírodní zákony libovolně měniti, na svého bližního nemoce a j. pohromy sesílati a p., nebylo vyhlazování takových potvor v té době ukrutností. Kdyby takových bytostí *skutečně* bylo, vyhlazovali bychom je i my tak ukrutně, jako předkové naši, kteří byli utvrzováni v pevné víře, že *skutečně čarodějův jest.*

Divíme se oněm ukrutnostem nelidským, protože jsme hluboce přesvědčeni, že čarodějův *není*.

Víru v čaroděje neutvrzovali však jen lstní sobci, ale také osoby z kouzelnictví nařknuté svými, byť i vynucenými výroky; Menzl má za to, že středověké čarodějnice byly na mnoze náměsíčné, mysticismem rozechvěné osoby, které ve svou nadpřirozenou moc samy věřily a jí se také vychloubaly. *)

Po šest věků trvaly *boží soudy* (ordalie), na nichž byla pravda dokazována porušením zákona přirozeného, zázrakem, místo důvodem rozumovým.**)

Počátky těchto soudů nalezáme v Japonsku, v Řecku a j., v středověku byly rozšířeny v celé Evropě. Ludvík Nábožný zakázal soudy boží vodou, na nichž byla dokazována pravda zázračným zachráněním obžalovaného, do studny pohrouženého; Hinkmar Remešský a Bernard z Clairvaux se náruživě tohoto „nalezání pravd“ zastávali.

Soud boží vodou zakládal se v nauce, že voda, „již byl Kristus pokřtěn, se neposkvrní stajením zločinu.“

Ačkoliv již Karel IV boží soudy zrušil, předc ještě v XVI stol. v Německu květly, a ještě r. 1754 podobným spůsobem bylo souzeno.

Svatý Ambrož utvrzoval víru v trojjediného boha výroky posedlých.

Mor v stol. XIV v celé Evropě zuřící, pově-

---

* R. 1574, 7. m. dubna byli ve vesnici San Juan de Jacobo upálení kouzelníci, kteří sami doznali, že některým obyvatelům učarovali; t. r. 24. d. m. května byl upálen čaroděj v Peru; v sev. Elsasku a ve Würtemberku byli ještě r. 1785 čarodějové souzeni.

**) Čechy a Italie v XIV stol. str. 94. Dle privilegií Otakarových z r. 1222 směla se dát šlechta na božím soudu zastupovati i člověkem nevinným.

rečnost lidu obecného úžasně rozmnožil. Strašnou nemocí touto zahynulo v šesti letech 26 mil., *čtvrtina* veškerého obyvatelstva v Evropě. Lid obecný i vynikající současníci věřili, že jest nemoc tato původu nadpřirozených, zlých mocí.

I Karel IV při vší střízlivosti a učenosti své mysticismu a astrologii byl nakloněn, věřil ve výklad snů a j. *)

Čím více pověrčivost bujela, tím více přibývalo zázraků. **)

Přílišnosti tyto podněcovaly odpor. Nejčelnější odpůrcové tmářství i zpátečnictví i v těchto, jako v politických oborech, byli opět *kněží*.

Již geniální mystik *Jan Scotus Erigena* (zem. r. 886) staví filosofii na roveň bohosloví; *Berengar z Toursu* (zem. 1088) počal se opírati nauce o proměně chleba a vina v tělo a v krev Kristovu; *Anselm Kanterburský* (zem. r. 1109); slavný žák Viléma z Champeaux, věhlasný bohoslovec francouzský *Abelard* (zem. r. 1142), jakož i žáci jeho *Gilbert de la Porée* (zem. r. 1155), stoupenec náboženského mystika Bernarda z Clairveaux (zem. r. 1153) a biskup *Jan ze Salisbury* náboženství s rozumem, s vědou, v soulad uvésti se snažili.

Dominikán *Albertus Magnus* (zem. r. 1280),

---

*) Ze XIV v. zachován jest mimo jiné český překlad vidění Jana patriarchy antiochenského, pak „listu z nebe do města Galatan seslaného. Štítný vzdělal as r. 1386 vidění sv. Brigity po česku; Vavřinec z Březové přeložil králi Václavovi IV snář a j. Také Amos Komenský v mystické klamy hluboko zabředl, jestit známo, že věřil v proroctví a ve vidění Kristiny Poniatovské a j. O pranostikách v Čechách sepsal Palacký důkladné pojednání. (Radhošt I. 82—114).

**) Bolland počal r. 1643 v Antwerpu vydávat sbírku životopisů svatých, kteráž v 55 foliantech obsahuje *25000* zázračných životů.

učitel Tomáše Aquinského, v l. 1260—62 biskup řezenský, kterýž také v Čechách u víře vyučoval a jehož spisy i Štítný znal a důstojně oceňoval;*) Františkán *Roger Bacon* (zem. 1290), matematik a fysik věhlasný a znalec písem arabských vynikající, kterýž v statečném lordu kancléři Baconu Verulámském (zem. r. 1626) důstojného nalezl mstítele; jakož i výteční znalci kultury orientální a věd přírodních, jenž z původních pramenů arabských studovali: *Alexandr Hales* (zemř. r. 1245). biskup *Vilém z Auvergne* (zem. r. 1248), *Vincenc z Beauvais* (zem. r. 1264), biskup lincolnský, *Robert Grossete* (zem. r. 1253) a j. prolamují hradby scholastického vetešnictví.

Tajemné šero pověry rozptyluje věda, o pravdě a podstatě věci přesvědčující. Svobodné myšlénce, pravdě klam a pověra jen na čas, nikoliv na věky, vzdorovati může; „pravda bude kvésti na věky věkův!“ učili Babylonští již před tři a dvaceti věky. Po boku Francie kráčí v čele národů Italie, anaž jařmo despocií nejbolestněji cítila. V Danteově „božské komedii“ hřímá duch, svědomí národa Italského neuprosné žaloby proti otročitelům lidu.

Dante a stoupenci jeho nelekají se ani moci papežův ani násilnosti fanatisované lůzy. Nižádný

*) Albertovy spisy vydány byly r. 1651 v Lyoně v 21 dílech, do češtiny přeloženo jest důležité dílo: „Paradisus animae seu de virtutibus libellus“ (Ráj, jinak knížka o cnostech, dva rkp. ze XIV v. v universitní knihovně pražské); Adam z Vinoře pak vydal r. 1512 překlad Albertovy „knížky o nebeském na zemi obcování.“ Spis o tajnostech ženských v l. 1500, 1558 a 1623 po česku vydaný sepsal žák Albertův, Henric de Saxonia a nikoliv, jak mylně domníváno a tvrzeno, Albert sám. České vydání Albertova „Lucidáře“ bylo ještě r. 1811 obnoveno.

básník nedosáhl věcí tak velikých jako Dante „božskou komedií“, anaž jest pravzorem eposu křesťanského. „Skvělejší vavřín skví se na skráních pěvce „božské komedie“ než na temenu světoborných vítězů. Dante jest Karla Velikého větší.“ (Viktor Hugo).

Dante velí XIII věku; „prvý moderní člověk“ *Petrarka* jest pánem XIV století; v těchto stoletích rodila se v Italii nová doba celé Evropy; novověká kultura dospívá v Evropě k prvému květu, měšťanstvo počíná v oborech vědy závoditi s kněstvem, jehož moci šířící se vzdělaností obecnou vždy více ubývá.

Ultramontáni hájili své panství všemi prostředky. University a akademie vlašské organisovaly boj proti tmářství a pověře.

Mimo universitu bononskou také universita padovská, akademie benátská a modenská často z kacířství byly viněny a ultramontány stíhány.*)

Vědou nastávající rozklad hierarchické moci měla zastaviti *inkvisice*. V XII v. dali papežové snésti množství listin (Decretum Gratiani), z nichž odvozovali své právo i povinnost kacířů ku násilnému obracení na víru Kristovu, jakož i svrchovanost svou u veškeré církvi a j. Inocenc III (1198—1216), Honorius III (1216—1227), Řehoř IX

*) Do florencské akademie *del Cimento* byl přijat jen kdo se zavázal, „že povždy jen pravdu hledati bude.“ Toricelli, Castelli a j. byli členy akademie této, jenž jako ostatní akademie vlašské, měla ve znaku ostrovida k obloze zírajícího a třihlavého cerbera sápajícího. *Batista Porta* založil r. 1560 v Neapoli slavnou akademii „Secretorum Naturae“, kníže *Bedřich Cesi* založil v Římě akadem. filosofie přírodní; akademie del Cimento ve Florencii byla zřízena r. 1637; londýnská „Royal Society“ založ. r. 1645; pařížská akad. royale de Sciences založ. r. 1666.

(1227—1241) jakož i *Inocenc* IV (1243—1254) organisovali inquisici, kteráž zavedením ušní zpovědi (r. 1215) byla vševědoucí a proto tak mocnou, že se jí i vladařové světští děsili.

I Tomáš Aquinský, jehož mistr Albert Veliký z kacířství stíhán byl, hájil právo církve k upalování kacířů.

Prvý kacíř byl upálen r. 385. Odsuzování čarodějů kvetlo v XIV v. úžasně, v l. 1320—1350 v Carcassone 400, v Toulousu 600 a j. obětí propadlo inkvisici, jíž bylo za živa upáleno 31912, v podobiznách 17659, uvězněno 291450 „kacířů.“ *)

Inkvisice byla velmi výnosná, dítě kacířů nesmělo děditi jmění rodičů, o statky kacířů dělili se inkvisitoři s papežem.

Filip Krásný lačně po statcích templářů inkvisicí, jíž často i nepohodlní státníci byli odklizeni, řád tento vyhladil.

Soudy kacířů nejvíce rozmnožovaly kacířství. Nejstarší známé stopy kacířství, t. odchylování se od nauk římských papežů v *Čechách* nalezáme r. 1244, když pap. Inocenc IV uznal toho potřebu kacířům mezi lidem obecným i mezi velmoži če-

*) V Milánské bibliotéce „Ambroziáně“ jsou zajímavé dva rukopisy o inkvisičním procesu domnělé dcery krále Přemysla Otakara I a králové Konstancie, princezny Vilemíny Boemy, kteráž v Miláně po drahnou dobu žila a tam též r. 1281, 24 srp. zemřela. Vilemina byla za živa již za svatou ctěna, ano i třetí božskou osobou jmína, po smrti její Ondřej Saramita organisoval v Miláně a v okolí sektu ctitelů sv. Guillelmy Boemy, již inkvisice stihala. Protokoly inkvisiční o tomto procesu z r. 1300 složeny jsou v Ambroziáně. Ctitelové Vileminy byli vyhlášeni za kacíře, mnoho jich upáleno, ostatky Vileminy z hrobu opatství Chiaravalle, nad nímž byl skvostný oltář, byly vykopány a spáleny. (Viz Palacký Reise nach Italien i. J. 1837, pak Výšek Milán a okolí).

skými se rozmnožujícím bulou t. r. 19. srpna vydanou přísnými tresty pohroziti. Král Václav I prudkými spory o světskou moc kněžstva v l. 1242—1250 odpor proti Římu v Čechách velice roznítil. Když Přemysl Otakar II r. 1257 žádal papeže Alexandra IV za pomoc proti českým kacířům, vyslal tento do Čech prvé inkvisitory, brněnské minority Bartoloměje a Lamberta. Té doby byli v Čechách nejspíše stoupenci sekt valdenské a katarské, pak stoupenci belgického kněze Lamberta de la Begues-a, od něho Begharti (Pikarti, Bekyně) zvaní.

Valdenští, již r. 1184 pap. Luciánem III prokletí, řídili se *toliko* písmem svatým nového zákona, neuznávali přísahu, zavrhovali trest smrti, jakož i prolévání krve lidské vůbec a neuznávali společně s Katary (katar = čistý, od katar = kacíř) s Albigenskými, s Potareny i s bulharskými Bogumily (v XII a XIII v.) svrchovanost papeže. Begharti, také mrskáči (flagellanté) povstali o děsném moru, kterýž v druhé polovici XIII v. v Italii vznikl, na smíření s rozhněvaným bohem počali se mrskati a bičovati. Sektu tuto pap. Kliment VI r. 1349 zakázal a za kacířskou vyhlásil. Když Karel IV ku korunování do Cách přijel, bylo v tomto městě tolik mrskáčů, že se musel v předměstí ubytovati.

Inkvisitoři v Praze*) zle řádili, r. 1318 odsoudili a upálili proti vůli osvíceného biskupa Jana z Dražic 14 kacířů a za spis nyní neznámý věznili věhlasného lékaře Richarda, kterýž prý

*) Sídlo inkvisitora (curia inquisitoris haereticae pravitatis) bývalo při řece vedle farního kostela sv. Jana Kř. na zábradlí; nyní dům č. 203.

byl hlavou kacířů v Čechách, jenž měli i své biskupy a arcibiskupy.

Biskup Jan propustil Richarda z vězení a složil náruživé inkvisitory úřadu, za to obviněn jest u papeže, že kacířství v Čechách podporuje a pohnán r. 1318, 1. dub. před soud aviňonský, kdež po *11letém* vyšetřování byl nevinným uznán a na svobodu propuštěn.

Z papežské buly, jíž byl biskup Jan z Dražic r. 1318 před soud aviňonský pohnán, vysvítá, že té doby bylo v Čechách sedm biskupů kacířských, jimž bylo poddáno po 300 kacířích, a kteří byli podrobeni arcibiskupovi svému.*)

Nejstarší zpráva o kacířství v Čechách spadá k r. 1244.

Karel IV teprv o třetí své výpravě do Italie (r. 1369), nejspíše mocným vlivem hierarchův italských, uznal potřebu stíhání kacířů v říši své a řádění r. 1367 papežem Urbanem V do Německa uvedených inkvisitorů schvalovati počal.

V Lucce vydal Karel (r. 1369, 10. června) list, jímž inkvisitorům ve své říši důležitá práva a výsady uděluje a nímž šest šlechticův opatrovníky a strážci inkvisice ustanovuje; třetinu statků kacířů odsouzených ustanovuje odměnou soudců inkvisičních. Druhým, dne 11. června t. r. vyda-

---

*) Prvý r. 1315 v Praze zřízený soud inkviziční sídlel v klášteře sv. Klimenta, kde byly také žaláře inkviziční. Inkvisitor Jan Schwenkfeld byl v klášteře sv. Klimenta od najatých vrahů zavražděn. Potom přenešen byl soud inkviziční k sv. Janu na zábradlí v nynější poštovské ulici na St. městě. Prvým inkvisitorem v tomto novém sídle byl mnich Konrád, kterýž kacíře trestal jen na statcích nikoliv také na hrdle. V tomto domě sídlela inkvisice až do válek husitských, téměř sto let.

ným listem rozkázal Karel stíhání Beghardů a Bekyň a hrozil propadnutím statků každému, kdož by tohoto rozkazu neposlechl; 19. června t. r. nařídil konfiskaci všech statků oněch bludařů, „aby inkvisice také měla svého jmění“. Domy „kacířů“ odevzdány byly inkvisitorům. R. 1376, 18. d. m. září vydal Karel IV mandát proti kacířům, jichž vyhlazení také arcib. pražští náruživě hlásali; na kacířství hrozil trestem smrti (Majestas Carolina). *)

Inkviziční stíhání kacířův při lidu obecném nenalezalo v středověku odporu, protože byla inkvisice založena v současných kulturních poměrech; inkvisitorové nebyli pokládáni za násilníky a byli ve svém úřadu netoliko vládami, ale také obecným lidem valně podporováni; vždyť i hrozného Filipa II zbožňoval španělský lid.

V středověku byl nejenom katolický, ale obecný lid vůbec, v podstatu a v pravdu své víry fanaticky věřící, u věcech náboženských kněžstva na mnoze tím nesnášenlivější, čím více mu byly skrý-

*) Ku vyhlazování kacířů vyslal pap. Alexander VI r 1499 do Čech probošta klosterneuburského a Jindřicha Institoria. — Učení valdenských znali důkladně Petr Chelčický, mistr Jan Hus i slovútný bratr český, Lukáš (zem. r. 1519), kterýž Valdenské v jižní Francii a v sev. Italii navštívil a kterýž byl r. 1498 s bratrem Tumou svědkem upálení nadšeného mravokárce a tribuna, Girolama Savonaroly ve Florencii. Br. Lukáš přinesl do Čech čtyři listy Valdenských, králi Vladislavovi jeden, druhý mistru Jiříkovi Kouřímskému v Praze, dva listy českým bratřím (jeden od Římana Sambia). — Bratr Blahoslav vyvracel svým spisem „Summula quaedam atd.“ tvrzení liché, že by byli čeští bratří s Valdenskými za jedno. V Italských Alpách dosud žije asi 30000 Valdenských. Různé sekty kacířské v Čechách utonuly v XV stol. v husitství.

vány objektivné pravdy, jediný lék této chorobnosti ducha lidské společnosti. Řádění inkvisice tím arcit není ospravedlněno. Nejdůležitějším článkem víry v zázraky bylo učení o zázračné moci *ostatků svatých.*

Jako víra v čáry, inkvisice, tak i víra v zázraky, ctění relikvií, prodávání odpustků a p. květly již v pravěku v Asii, v Číně a v Indii a j.; nejsou původním vynálezem církve římskokatolické. Církev Římská kultem svatých vyvrátila kult bohů pohanských, v lidu obecném hluboce zakořeněný. S vzýváním svatých souvisí úzce *pocta relikvií*, nejnižší způsob náboženského kultu.

Buddhisté ctí ostatky Buddhovy, ukládají relikvie v klášteřích a v pagodách, obětují svým svatým; Israelité vzývali ostatky obrů Oga a Sichona, při dobývání Jericha nosili v arše kosti Josefovy; Řekové ctili domnělé ostatky heroů a gigantů a j.

Asijští národové dosud obětují bohoslužebně zvířata i lidi. Církev římskokatolická tyto zděděné, v lidu zakořeněné řády *zničiti nemohla*; aby obecný lid nové víře naklonila, osvojila si i tyto zlé návyky.

V církvi římské počalo ctění relikvií r. 326, když cís. Helena nalezla na Golgotě Kristův kříž; obchod v relikviích pak rozkvétl nejvíce ustanovením, že musí býti v každém oltáři ostatky svatých. Při veliké spotřebě byly relikvie záhy falšovány.

Karel Veliký přivezl z Palestýny plénky, košilku a opasek Ježíškův a rameno Šimonovo, na němž Ježíška v chrámě držel; Richard Lvísrdce koupil relikvií za 20000 hřiven stříbra; Cařihrad zastavil Benátským korunu Kristovu za 13134 dukátů. Když opatovi amienskému Maroltovi uka-

zovali lebku sv. Jana kř., udiveně zvolal: „Bohu díky, již šesté lebce sv. Jana kř. se klaním!“ — Před reformací chlubili se v Šafhúze *dechem* sv. Josefa v rukavici sv. Nikodema zašitým; v Halle měli trosku archy Noemovy a kus košile p. Marie; ve Fleury ukazovali lahvičku mléka p. Marie, jež najmě křižáci z orientu Evropě na památku vozívali; v klášteře vendomeském ctili slzu, již Kristus nad hrobem Lazara uronil; v Reichenavě měli lahev Kristovy krve; v 11 opatstvích bylo kopí, jímž Kristus na kříži byl proklán; v Jeruzalemě ukazovali prst sv. Ducha; v Janově klaněli se ocasu osla, na němž Kristus do Jeruzalema jel, a j. Před reformací měl saský kurfirst Bedřich 338 kostí sv. panen, 1663 kostí sv. vdov, 1200 kostí mučedlníků, 331 ostatků Kristových, kus hory Sinaje a j.

Za vystavování a za dotýkání ostatků se platívalo.

I v Čechách ostatky sv. záhy byly ctěny. Vypravuje se, že vévoda Břetislav s biskupem Šebířem z Hnězdna s velikou slávou do Prahy ostatky sv. Vojtěcha přivezli (r. 1039). *) Karel IV přímo pověrčivou vírou v zázračnost relikvií vynikl, do Prahy i na Karlův Týn tolik ostatků sv. snesl, že Bečkovský právem mohl tvrditi, že v Praze bylo po Římu nejvíce relikvií, jakož i že těmto sbírkám pražským benátské, cášské ani rýnokolínské se nevyrovnají. **) Tímto bohatstvím

*) Důkladný znatel dějin a starožitností polských Ign. Polkowski vmonografii katedrály hnězdnenské dokazuje, že ostatky sv. Vojtěcha dosud jsou v Hnězdně a že do Prahy převezeny nebyly.

**) Karel IV obdržel r. 1349 od krále Ludvíka uherského mimo jiné vzácnosti prostěradlo, nímž pokryt byl stůl o poslední večeři páně a kázal arcib. Ar. z Pardubic,

relikvií chtěl Karel zvýšiti lesk království českého i četných chrámů českých, jimž štědře svatých ostatků dával.

---

by toto prostěradlo s velikou slávou děkanovi domu pražského odevzdal.

Po smlouvě s Ludvíkem Bavorským uzavřené r. 1350 přivezl biskup Jan Očko do Prahy klenoty a reliquie říšské: skvostný kříž s částí kopí, jímž Kristus proklán byl, s třískou kříže a s hřebem, jímž byl Kristus přibit; zub sv. Jana kř.; rameno sv. Anny; meč sv. Morice; ostatky ty i klenoty lidu na Vyšehradě ukazovány a pak v kapli sv. Václava na hradě pražském uloženy byly. Po narození Václava IV r. 1361 Karel veškeré tyto vzácnosti schválně do Norimberka dovézti a lidu ukazovati dal; kdo se divadla toho zúčastnil, obdržel plnomocné odpustky. R. 1353 darovala kapitula augšpurská Karlovi páseň p. Marie, několik kostí sv. Narcissa, kousek korouhve a rameno sv. Oldřicha, čelo lebu sv. Hilaria, temeno sv. Dionisia. Téhož roku obdržel Karel v Kemptenu část roucha Kristova, část plén a jeslí Ježíškových; pak v Reichanavě u Kostnice kousek kříže Kristova; v Kostnici relikvie sv. Jiří a Gebharda, u sv. Havla kus hlavy sv. Havla a část lebu sv. Otomára; v Haslachu, kamž se z Kostnice odebral, obdržel celou kostru sv. Florencia, což hned Strasburským zvláštním poselstvím ohlásil, by nemysleli, že oni mají „pravého" Florencia. R. 1354 obdržel Karel v Andelavě ostatky sv. Lazara, v klášteře Ehrenštýnském lebku sv. Urbana, v klášteře sv. Albana u Mohuče část roucha, nímž mrtvola Kristova po sejmutí s kříže přikryta byla a část stolu, při němž Kristus naposled večeřel a j.; v *Mohuči* dal na své cestě snešené ostatky zlatem a stříbrem olemovati, o pravosti ostatků těchto sepsal četnými svědky pověřečný list a zvláštním poselstvím je do Čech Arnoštovi z Pardubic poslal. Po smrti strýce svého Balduina Trýrského († 1354) proseb kapituly ani nabízeného velkého výkupného nedbaje Karel drahně ostatků z Trýru odvezl, tam sám uřízl kousek kříže Kristova, jejž Helena rodišti svému Trýru byla darovala; tam vzal také kousek hole Petrovy, jejž v berlu arcibiskupa pražského dal vsaditi.

Karel sbíral ostatky s podivuhodnou důvěřivostí; dosud v Karlotýnské kapli sv. Kříže uka-

---

Z Paříže obdržel Karel část kříže Kristova; v Trýru obdržel kousek závoje p. Marie, jejž s papežským povolením každý sedmý rok ukazovati směl. V každém sedmiletí byl tento závoj v Praze od na nebevzetí p. Marie po celý rok ukazován, nával lidu v ten čas byl do Prahy ohromný, bylyt každému poutníku zaručeny odpustky na 3 leta a 40 dnů. V trýrském chrámu sv. Matěje dal Karel rakev sv. Matěje otevříti a vzal si prst kostry; v kláštěře jeptišek dostal loket sv. Hermingardy, raménko betlemského dítěte a třetinu závoje p. Marie. Ostatky sv. Palmacia, kteréž také v Trýru dostal, daroval Karel budňanskému kostelu na úpatí Karlova Týna. Aby se lid v Trýru při odvážení ostatků nebouřil, vypravil Karel s nimi opatovického Neplacha, Velislava ze Sadské a komořího Haška ze Zvířetic po taji v noci do Prahy. V listu, jejž Karel posly těmito Arnoštovi z Pardubic poslal, mimo jiné dí: „Blahu poddaných mnohé noci obětujíce uznali jsme toho potřebu také o rozšíření pocty boha postarati se.“ — Na cestě z Trýru do Norimberka sebral Karel ještě tolik reliquií, že již 19. září z Norimberku probošta vratislavského novou sbírkou ostatků do Prahy vypravil.

Téhož ještě roku obdržel Karel ve *Vogleji* lebku sv. Viktorina. V *Mantově* „aby nebyl vyrušován“ prohlížel r. 1354 Karel klenoty a reliquie chrámu v noci a obdržel tam rámě sv. Longina. Když se Karel r. 1355 v *Miláně* dozvěděl, že ostatky sv. Víta, jehož rameno bylo v Praze, longobardským králem Aistulfem v Pavii, v benediktinském kláštěře uloženy byly, vypravil bez meškání poselství tří biskupů z Pisy, kteří veškeré ostatky sv. Víta přivezli. Listem 22. ledna 1355 vydaným zvěstoval Karel tuto radostnou udalost Ar. z Pardubic, a nařídil na poděkování bohu v celých Čechách slavnosti obecné.

V Čechách mělo se obecně za to, že ostatky sv. Víta jsou v Sieně, proto Karel sienského biskupa Acolinoa za důkladné vyšetření pověsti této žádal; zjistilo se, že v Sieně jsou ostatky sv. Quida, že tedy ona pověst nejspíše podobnosti jmen vznikla. V Pise daroval Karel Bohušovi Litoměřickému rameno sv. Lukáše.

zují silurskou zkamenělinu za „lebku draka, jejž sv. Jiří skolil“, pak postel a kus sukně sv. Ludmily; klanice vozu, na němž tělo sv. Václava do Prahy veženo bylo; nespravedlivě odsouzeného okovy, kteréž se rozpadly, když sv. Václav kolem vězení byl vezen; slámu z jeslí betlemských a j.

S velikým potěšením přijal Karel od císaře Jana Paleologa z Cařihradu kosti Abrahama, Izáka a Jakuba, a chlubíval se lahvičkou mléka p. Marie. Dle Balbína bývala na Karlově Týně také polnice židovská, anaž pomáhala Jericho bořit!

Za Karla IV bylo u sv. Víta 13 rakví se svatými těly, 25 svatých hlav, 29 svatých rukou a j. v drahocenných pouzdrech.

Na velkém náměstí Novoměstském dal Karel postaviti dřevěnou věž sv. Ostatků, kteráž po postavení kaple Božího těla (1382—93) byla důkladně přestavěna. V této věži každoročně v „den svátosti“, kterýž až do válek husitských byl největším svátkem v Čechách, byly ukazovány klenoty říšské a ostatky svatých, jinak na Karlově Týně střežené, lidu obecnému.

Bonifác IX poutníkům ku této slavnosti udělil plnomocné odpustky.

Nedaleko Pisy stával kostelík, v němž prý sv. Petr mši sloužil; část desky oltářní, již v tomto kostele Karel obdržel, daroval vyšehradskému kostelu sv. Petra a Pavla, kdež byla vložena do hlavního oltáře, při němž jen s přivolením papeže směla býti čtena mše. Při návratu od korunování v Arleatu nalezl Karel r. 1365 v savojském klášteře sv. Moříce ostatky sv. Zigmunda, „o nichž ani tamní klášterníci nevěděli“, a uložil je v kapli téhož svatého při chrámu sv. Víta v Praze.

Na Karlově Týně ukazují amulet, v němž Karel stále při sobě nosil reliquie, jimž připisoval moc zázračnou.

Arnošt z Pardubic zavedl v celých Čechách v den 24. srpna slavnost všech sv. Ostatků; 2. ledna slavívala se památka převežení ostatků ve Francii a v Německu Karlem IV snešených a do Prahy r. 1354 přivežených; Václav IV nařídil r. 1393 arcibiskupovi, aby sám osobně v den svátosti lidu ostatky ukazoval.

Když Karel IV nad jiné současníky vzdělaností vynikající, ostatky svatých tak horlivě a zajisté prost vší lsti, upřímně vzýval, jakým fanatismem musel být teprv uchvácen lid obecný, lid nevzdělaný a zatemnělý, pověrou a vírou v kouzla a čáry otrávený?

Mužové osvícení již před reformací těmto výstřednostem počali odporovati. Matěj z Janova kárá Karlovu náruživost v sbírání relikvií; Štítný vytýká, „že mnozí věří čemu věřiti víra překáží, že čertu oklamati se dadouce k víře křesťanské čáry, léky a věštby přidávají“, a j. Avšak mužové tito nedosáhli cíle, pokrok musel být vykoupen krví obětí nesnášenlivosti náboženské a hlasatelův reformy církevní.

Neustupností a tvrdošijností hierarchie, kteráž výstrah nejosvícenějších a nejšlechetnějších kněží nedbala, stala se reformací nutností; probuzený duch lidský nemoha se zbaviti okovů po dobrém, rozlomil je *mocí!*

„Reformací náboženská není zjev zázračný, ani dílo okamžiku, ani idea jednotlivce, ani smělý čin, odvážné dílo jednoho kněze, podnícení jediného rebela, názor jediného ducha, alebrž přirozený následek pochybností básníky rozšířených, ideí filosofy rozesetých, politiky knížat, nárokův církevních sněmů, slovem jest výsledkem součinnosti životních sil společnosti a nezdolného po-

kroku i stálého vývoje, jenž jest podstatou světodějstva.

Velikou zásluhou nadšených reformatorův a učencův, mysticismem nezaslepených, ano událostí světodějnou bylo zajisté rozšíření poznání, že svatá písma, jsouce jen zdrojem mravouky nejsou jediným základem veškerého vědění, že věda i svatým písmům odporující není kacířskou.

Uvážíme-li, že ještě Luther byl velice předpojatý, že na př. Aristotela „ďáblem dvakrát prokletým, spustlým sykofantem, knížetem tmy, ošklivým podvodníkem, nelidskou a nemoudrou bestií, zřejmým lhářem, oplzlým kozlem“ nazýval, že v čerty a v ďábly pevně věřil a že se v těchto názorech vrstevníci jeho Kalvín a j. s ním nerůznili; uvážíme-li, že ještě v době naší úžasná pověrčivost (nejnovější zázraky ve Francii v Lourdsu a j.) bují, poznáme, jak obtížný byl boj prvotních apoštolů svobody duševní proti tak hluboce v útrobách lidu zahnízděné pověrčivosti, jak trnitá byla cesta duševního pokroku, jemuž Italie razila v středověku nejúčinněji dráhu. Veliký zápas za vymanění zotročeného ducha také v Italii jest potřísněn krví nevinně prolitou; rudý plamen hranic mučedlníků svítí na cestu duševního pokroku po celý středověk“. *)

*) Hanebný zločin byl spáchán v Italii upálením Giordana Bruna, „kterýž měl býti svatým lidské společnosti“; byl upálen r. 1600, 16 d. m. února. Bruno byl po roce 1588 v Praze, kde té doby meškali Tycho, Keppler, Jesenius a j. Koperníka nad jiné ctil. Za pobytu svého v Praze sepsal a vydal Bruno spis: De specierum scontinio et lampade combinatoria Raimundi Lulli (Pragae 1588), jejž španělskému vyslanci u dvoru Rudolfa II připsal. Pavel Pistorius z Lucka (zem. r. 1630), děkan Karlotýnský, kterýž byl v Italii

„Kdyby se byl v středověku duch lidu papežům poddal, byla by Evropa nyní asijskou, mrtvou říší, s velikým dalailamou ve věčném městě; jenom *duch odporu* zachránil pohlcení ducha veškerého člověčenstva jediným činitelem společnosti. Kdyby byla stále trvala shoda císařův s papeži, byla by bývala Evropa buď jediným bojištěm aneb jediným klášterem.

Papežství, jež v středověku založilo moderní společnost, počínaje stol. XIII, klesá a hyne nejenom vinou papežův, ale také mocí *nových idei*, jimiž byly veškeré názory lidu důkladně změněny. *I nejmocnější instituce zhynou, jak mile naplnily své poslání v lidské společnosti, v níž bez ustání nové organismy nad rovem organismů zahynulých povstávají.*“ (Castelar.)

V.

Knihy. Sběratelé a písaři. Knihovny. Kněhtisk.

Písařství bylo před rozšířením kněhtisku velmi důležité umění. K opisování a ku překládání vzácných spisů cizích založil lékař Honain r. 850 po Kr. v Bagdadu ústav, v němž byla přeložena díla Aristotelova, Platonova, Hyppokratova a j. Kalif Hakem (v X stol. po Kr.) zřídil ve svém

---

doktorské hodnosti dosáhl a jehož knihovna pražské knihovně universitní za 3000 zl. byla prodána, přeložil do češtiny Brunův spis „o umučení a o z mrtvých vstání Krista.“

Okolo r. 1615 meškal v Praze také italský filosof Lucilio Vani, kterýž r. 1619 byl upálen.

paláci dílnu na opisování a malování rukopisů, kupoval v čelných afrických a asijských městech rukopisy, zůstavil sbírku 400000 svazků manuskriptů. Kalifové dali téměř veškeré čelné spisy řecké, syrské a j. přeložiti do řeči arabské.

Ptolomaeus Philadelfus poručil svému bibliotékáři, by všude rukopisy dával opisovati a kupovati. Ptolomaeus Euergetes koupil v Athénách díla Euripidova a Sofoklova za 15000 dol., zvláštním poselstvím prosil Athénské za půjčení „posvátného rukopisu děl Aischylových“, anaž nebyla v bibliotece Alexandrinské (bibl. musea 400000 rukop., bibl. Sarpea 300000 rukop.); a dal Athénským za tento jediný úplný exemplář Aeschyla v zástavu 15 talentův stříbra (tři čtvrtiny tributu, jejž Judea Egyptu odváděla), však tuto na onu dobu ohromnou zástavu raději opustil a Aischyla nevrátil. O vydání tohoto rukopisu (as 90, mezi nimi 52 korunovaných truchloher) byla by málem vznikla válka, byl pak zmařen při zničení bibliotéky alexandrinské.

Císaři Julianovi opisovali v IV stol. čtyři písaři řecké, tři římské rukopisy. Ilustrování rukopisův již u Římanův oblíbené rozkvetlo v XI—XV stol. *)

V italském klášteře v Montecassino jest dosud 800 kodexův s drobnomalbami z VI—XVI stol.; důležitý to obraz *tisíciletého* vývinu drobnomalby italské, v níž v XIV stol. ovládl sloh Giottův, a v níž v XV a XVI stol. zrcadlí se lesk současných uměleckých škol vlašských. V Montecassinu byla nalezena také nejstarší písemná pa-

*) Nejstarší dosud známý rukop. s drobnomalbami jest zlomek řeckého spisu hvězdářského z l. 165—164 př. Kr., ambrozianské zlomky Iliady s 58 obrazy z V věku.

mátka italská, satyrická báseň „Rino Cassinese“ z l. 986—996. *)

Umělé psaní a malování rukopisův se zalíbilo Karlu Velikému v Italii, ním bylo po výtce i v Německu rozšířeno. Když Otto III r. 1000 Karlův hrob otevřel, nalezl v rakvi evangeliář s výtečnými drobnomalbami ze VII stol., na nějž potom němečtí císařové o korunováuí přísahali. Karel prý sám pomahal mnichům knihy sv. otců opisovati. **)

Karlův přítel, Alkuin napsal poučení pro přepisování kněh; u dvoru Karlova počal Eginhard prvý v Německu studovati spisy řecké.

Také v Německu byly kláštery školou krasopiscův. Hrabě Oldřich z Bocenu daroval r. 1074 benediktinům brunským za opis missalu vinici, klášter baumburský koupil r. 1120 za missal statek; Jan z Enkhuisenu dostal za opis biblí v XIV stol. 500 zl. a j.

V Čechách a na Moravě učili písmu Cyril a Methoděj v IX stol.

Libušin soud, zlomky evang. sv. Jana, rukopis kralovédvorský a j. jsou neocenitelné památky literární, jakož i vzácné doklady, že krasopisectví v Čechách již v IX a v X stol. bylo umělecky vytříbeno.

Již v XIII stol. bylo v Praze bratrstvo pí-

---

*) Pertz nalezl v tomto klášteře (zal. r. 529 sv. Benediktem) legendu o sv. Václavovi. Viz Čechy a Italie v XIV stol. str. 159.

**) Z doby Karla Vel. jest zachován skvostný žaltář Hildegardy, manželky Karlovy; žaltář, jejž pap. Hadrián Karlovi daroval. V státní bibliot. pařížské jsou modlitby s drobnomalbami z věku Karla Lysého, jemuž r. 870 bratří Berengar a Luithard opisovali skvostný evangeliář a j.

sařův, po jehož vzoru byla podobná bratrstva také v Německu zřizována. Ze XIV stol. známe dosud jen 32 českých listin. Nejstarší listiny české jsou Zápis Tómy ze Štítného z r. 1373, práva soukenníků rychnovských z r. 1378, zápis Jana z Vartemberka z r. 1380.*)

Nejstarší písemná památka polská jest Psalterz królowej Małgorzaly (Markéty), prvé manželky kr. Ludvíka I, dcery Karla IV; byl původně latinsky, potom německy a polsky v l. 1338—1349 sepsán (vydán tiskem r. 1834).

Gerhard Groote založil r. 1383 v Deventeru spolek opisovačů, v Praze dal si opsati evangelium sv. Matouše a vedl rozsáhlý obchod v rukopisech. Opisy byly také v Čechách drahé, Šimon z Hoštky dal Jakubovi, kazateli u sv. Mikuláše na M. Městě pražském, r. 1398 za opis bible, za quintern 16 gr.; Jan z Rabšteina zaplatil za opis bible Janovi z Hradce Králové 150 kop gr., Slanští za gradual 100 kop gr. a j.

V Italii bylo písařství velice výnosné. Antonio Panarmita prodal svůj statek, aby si mohl koupit opis Liviovy historie; pap. Mikuláš V se zadlužil již co mnich kupováním rukopisův, kupoval a dával opisovati rukopisy ve všech zemích; o moru se odstěhoval se svými písaři a překladateli do Fabrianoa.

Písaři a iluminatoři italští byli členy university bononské, při níž se umění toto zvláště

---

*) V starších listinách jsou zachovány jen některé věty české, tak v nadační listině kl. Litoměřického z r. 1057 („Pavel dal iest plosskovicích zemu. Wlah (= Vlach) dal iest doleass zemu bogu i ssv. Scepanu sse dvema dussnicoma Bogucea a ssedlav).

pěstovalo a jsou i v cizině ctěni a váženi. *) V Italii také ženy a jeptišky rukopisy opisovaly; zvláště hledáni byli písaři rukopisův řeckých a písaři správní. Petrarka si stěžuje, že písaři mnohdy rukopis „k nepoznání zhyzdí“; Boccaccio opisoval spis „de vita solitaria“ a j. sám, nenalezl spolehlivého písaře; obávaje se lehkovážných opisovačů, ukončil zbožný Jindřich Suso svůj spis o věčné moudrosti prokletím těch, kdož by toto dílo slovo od slova správně neopsali.

Psaní a čtení bylo v středověku vůbec uměním vzácným, kněžským (ars clericalis), té doby neuměli i slovutní básníci namnoze číst a psát; Wolfram Eschenbach, básník Percivala a j. sám se přiznává, že neumí číst ani psát. Koncil toledský ustanovil, že kněz musí umět alespoň žalmy číst a některé obřady vykonávat; sv. Romalund (zem. r. 1207), potomek slavné rodiny, počal se teprv učit psát v pozdním věku; středověkému rytířstvu psávali a předčítali listy obyčejně kaplani. Pražský arcibiskup Zbyněk z Hasenburka učil se číst teprv, když byl na arcibiskupa povýšen, odtud jest potupně jmín abecedou.

---

*) Václav z Medulánu opsal r. 1475 bibli Dlouhovesskou. — Umění milovnému králi Mat. Corvinovi opisovalo stále 30 vlašských písařů pod dozorem Blažeje Dubrovnického a bibliotékáře Tadyáše Ugoletia z Parmy, vychovatele syna Corvinova, knihy; ve Florencských bibliotékách zaměstknával Corvin stále čtyři písaře; písařům vydal tento král 30000 dukátů, nejvíce rukop. mu opsali Bartoloměj Fanti z Florencie, Francesco Bardini Filippo, Valori, Nikolo Teologo, Ant. Bonfini, učitel pěkného umění, Aurelio, Brandolini, Pietro Ranzano z Palerma, Galeotto da Nardi, přítel biskupa Jana Vítéze; miniator Gherardo, Andrea Varocchio, Filippo Lippi, Andrea da Fiesole, Attavante a j. Po Corvinově smrti se těšil Pietro Medici, „že budou písaři lacinější.“

Nejstarší památky české drobnomalby jsou malované ozdoby evangelia remešského*) a svatováclavské legendy wolfenbüttelské z XI stol., miniatury kodexu Vyšehradského (1012—17), biblí Velislavovy a Jaroměřské, Mater verborum (z XIII stol.), světoznámé drobnomalby Benešovy v pašionálu abatyše Kunhuty (z r. 1315), jež i nejpřednější kritikové za nejčelnější drobnomalby XIV stol. jednomyslně uznávají. Beneš jest samostatný mistr původní školy české, v ničem nenásleduje své současníky Cimabuca, Giottoa, Duccia di Buonisegno a j.; díla jeho nezvratně dokazují, že již *před* Karlem IV kvetla v Čechách škola malířův, že tedy není Karel zakladatelem *prvé* školy malířské v Čechách; že české umění v XIV stol. se vyvíjelo samostatně nepodlehajíc vlivům cizím. Drobnomalby Benešovy, jako zpěvy Libušina soudu a Kralovédvorské, jsou skvělé pomníky kultury české v dobách, kdy se v sousedních zemích, v Německu a j. ještě ani nerozednívalo. **)

Beneše nedostihl *žádný* současný mistr. Mimo Beneše vynikali v XIV stol. v Čechách miniatoři Zbyšek z Trotiny (Liber viaticus Jana biskupa

---

*) Samostatný vývoj umění českého byl v XV a v XVI v. přerušen vlivem umění vlašského a nizozemského. Z X—XII stol. jest v Čechách dosud 80 pergam. kodexů (23 českých, 3 německé, ostatní latinské) s 5000 drobnomalbami. O drahocenných kancionálech českých jsme promluvili v „Památkách reformatorův českých" str. 55—61.

**) Albrecht Dürer studoval i nápodobil Benešovy drobnomalby. Nejstarší památky české malby jsou: fresky znojemské kaple románské z XI stol., fresky u sv. Jiří v Praze z XII stol.; tabulové obrazy z XIII stol., madony vyšebrodská, krumlovská, zbraslavská a j.; 9 obrazů ze života Kristova v obrazárně vyšehradské, jindřichohradecké fresky z r. 1328 a j.

olomúckého z r. 1360 a modlitby Arnošta z Pardubic), mistr misalu Jana Očka z Vlašími; Hodík (pontifikale biskupa Alb. ze Šternberka z r. 1376) a j.

Sbíráním rukopisův a *zakládáním knihoven*, any byly mimo školu nejdůležitější studnou obecné i odborné vzdělanosti, bylo nejvíce vzácných rukopisův zachráněno.

Prvou veřejnou knihovnu založil r. 600 př. Kr. Pisistratos v Athénách, Aristotelovu knihovnu přivezl Sulla do Říma, r. 700 založil Lucull v Římě velkou knihovnu, za Augusta měl každý čelný Říman domácí knihovnu; také při chrámech a při divadlech bývaly v Římě knihovny.

Arabští kalifové zakládali s ohromnými oběťmi světoznámé sbírky rukopisů. Kalif al Mamum přivezl do Bagdadu na stu velbloudech vzácné rukopisy; uzavíraje smlouvu s cís. Michalem III vymínil si obecnou knihovnu carhradskou, v níž byl mimo jiné také rukopis Ptolomaeův „o matematické soustavě nebes“, v překladu arabském potom pod názvem „Almagest“ vydaný.

V bibliotéce Fatimidův v Kahýře bylo 100000 svazků skvostných rukopisů (6500 rukop. o lékařství a o astronomii), jenž byly půjčovány také studujícím kahýrským. Rukopisy velké knihovny kalifův španělských byly zapsány v 44 svazkovém katalogu. V Andalusii bylo 77 veřejných knihoven. Jistý učený Moslém odmítl pozvání bokharského sultána k návštěvě, „protože by byl potřeboval k dopravě knihovny své čtyři sta velbloudův.“

Julius César spálil při obléhání Alexandrie bibliotéku musea, za náhradu daroval Kleopatře bibliotéku krále Eumenea z Pergama.

Prvá zpráva o *knihovnách* v Čechách jest v legendě o sv. Václavovi (rukop. bibliot. metropol.), v níž se vypravuje, že cizí kněži z Bavor a ze

Šváb k sv. Václavovi s relikviemi a s *knihami* přicházeli. Kosmas vypravuje, že sv. Vojtěch v Děvíně pomocí svého učeného učitele Dětřicha drahně důležitých kněh sebral a do Čech přivezl.

V klášteře nad Sázavou založili knihovnu opat Prokop a Děthard. Soběslav II daroval kostelu vyšehradskému r. 1130 drahně vzácných kněh.

Kanovník Vincenc kupoval biskupu Danielovi v Italii knihy a j., jimiž byla nejspíše založena *nová* bibliot. kapituly pražské; stará knihovna shořela r. 1142.

Při premonstrátském klášteře v Teplé založil Hroznata v XII stol. knihovnu, jejíž katalog z XIII stol. jest zachován. Abatyše Kunhuta obdařila klášter u sv. Jiří na hradě pražském knihami, z nichž jest pět v bibliot. universitní dosud zachováno.

V druhé polovici XIII stol. poděděl učený opat opatovický Zdislav ze Zvířetic po svém otci drahně kněh a založil při svém klášteře velkou knihovnu, anaž r. 1415 byla zničena.

Na založení bibliotéky při klášteře Zbraslavském daroval Václav II r. 1297 200 hřív. stříbra.

R. 1142 založená bibliot. premonstrátův na Strahově shořela r. 1258.

Biskup Jan IV založil r. 1332 při klášteře v Roudnici knihovnu.

Karel IV pečoval o zakládání knihoven velmi horlivě; při universitě založil a obdařil knihovnu, anaž bývala v staré koleji blíže kostela sv. Mikuláše, Václav IV ji kázal přenésti do Karolina r. 1383; v nepokojích pražských r. 1419 a 1422 velice byla popleněna.

Této bibliotece darovala mimo jiné také rada Starého města pražského veliký pergamenový

kodex přírodopisu Pliniova a listův Trajanových. *)

Mimo v Karolinu byla také bibliot. v koleji Landově, již Matěj Landa z Chlumčan založil, a již matematik Jan Šindel, Prokop z Plzně, Jan Most, Mikul. z Humpolce, lékař Vít Salius a j. v XV stol. bohatě obdarovali.

Karel IV, Arnošt z Pardubic, protonotář královský Mikuláš Kroměřížský a v. j. pilně rukopisy sbírali a opisovati dávali.

Po smrti probošta vyšehradského Viléma prohlédl Karel sám pozůstalou bibliotéku, zakoupiv z ní 114 rukopisův za 100 hřiven bibliotéce university pražské, jíž mimo jiné darovali starší Starého Města pražského rukopis listů Pliniových.

Děkan dómu pražského, Plichta, opsal Karlovi třikrát kroniku Kosmovu, „aby se neztratila“. Karel mu dovolil r. 1358 stavbu residencí přímo při paláci královském.

Ve Vidernu zvěděl Karel r. 1354, že jest ve Vogleji rukopis evangelia sv. Markem sepsaný, i vypravil se bez meškání k patriarchovi Mikulášovi do Vogleje v průvodu 300 pánův, „z nichž měl každý valnou družinu“ a vyprosil si dva quaterniony (19 listův) tohoto rukopisu, jež s listinou

*) Tento kodex vypůjčil Melanchton tiskařům bazilejským k novému vydání. Při uvedení Jezovitův na universitu pražskou r. 1620 musel býti tento kodex obci pražské vrácen, teprv r. 1783 byl opět knihovně universitní vydán.

Bibliot. universitní vzrůstala tak rychle, že již r. 1431 nebylo v staré bibliot. dosti místa, k žádosti mistrův národa českého postoupila pražská obec při domě českého národa bezpečnou budovu s věží pro knihovnu, protože by „ztrátou této knihovny nejenom národ český při universitě pražské, ale také obec pražská, ano celé království české škodu vzalo.“

pověřující hrab. Lúdvíkem Hohenlohem do Čech poslal. Arnošt z Pardubic měl dle Karlova rozkazu (r. 1354, 31. říj.) tuto památku se „zvláštní poctou a s blahoslavením duchovním“ přijmouti a v pokladu sv. Víta uložiti, o velikých slavnostech mělo toto evangelium v slavném průvodu nošeno býti, o hodu velkonočním měl z toho rukopisu prelát neb kanovník kapituly evangelium čísti a j. Vazbu tohoto evangelia, již Karel v Italii nákladem 4000 dukátů opatřil, zašantročil nejspíše Zigmund.*)

Nejspíše z Francie přivezl Karel r. 1378 rukopis Bercheurova francouzského překladu Livia (508 perg. listů z r. 1361).

Klášteru slovanskému v Praze daroval Karel zlomek evangelia, jež opat sázavský Prokop byl psal; *jediná* to dosud zachovaná památka v Čechách tak oblíbené a prvotné liturgie slovanské.**)

---

*) Tento rukopis (z V neb VI stol.) prý sepsal sv. Marek meškaje na misii ve Vogleji biskupovi Xermagorasovi. Pražská část tohoto evangelia (od 12 kap. 21 verše až do konce) jest dobře zachována, prvých pět quaternionů (od r. 1420 v Benátkách) vlhkem tak pokaženo, že jsou nečitelny. V pokladu a v knihovně kapitulní jsou mimo jiné evangeliáře z X stol. (241 perg. listů) ve skvostné vazbě, z XI stol. s byzancskými drobnomalbami; evangeliář z XII stol. s malbami; Versus super offertoria z r. 1230; kancionál Arn. z Pardubic r. 1363 pokladu darovaný a j.

Bibliotéku tuto (nyní 18000 kněh, drahně prvotisků) Karel IV valně rozmnožil, jí odkázal Aleš z Třeboně r. 1488 svou bibliotéku, dr. Adam z Nečetic jí daroval svou knihovnu, již Balbin „elegantem bibliotecam“ nazývá a j.

**) Prvých 16 listů tohoto evangelia psal sv. Prokop cyrilikou, ostatních 31 listů jest připsáno nejspíše r. 1395 písmem staroslovanským. Po dobu drahnou byl tento rukopis pokládán za armenský, kardinál Lotrinský jej koupil r. 1574 od Řeka Palaeokappy v Cařihradě, kdež býval v chrámu sv. Žofie.

Karlovi i současníkům jeho byla zajisté Italie také v této záslužné činnosti školou.

Filip z Albano založil roku 1186 rodinnou knihovnu v Albano; prvou veřejnou knihovnu, z níž se knihy půjčovaly, založil r. 1234 Jakub Canarius ve Vercelli. Petrarka i Boccaccio, jak na jiném místě doložíme, s neobyčejnou horlivostí rukopisy sbírali a kupovali; velmožové italští pak s velkou okázalostí knihovny zakládali a zřizovali.*)

Sám papež Mikuláš V sebral 9000 rukopisův; Niccolo Niccoli kupováním rukopisův celé své jmění pozbyl; Colluccio Salutati, kancléř republiky florencské, sebral 600 rukopisů řeckých a římských; knihovně benátské S. Marco daroval Petrarka svou knihovnu, jí odevzdal kardinál Bessarion 600 rukopisných kodexů. Frederigo z Montefeltro vydal na založení bibliotéky urbinské 30000 dukátů, měl stále 30—40 písařů. Boccaccio poručil svou

---

Na toto slovanské evangelium přísahávali králové francouzští o korunování, odtud slulo „písmem svatým“ (Texte du Sacre). Car Petr Veliký prohlížeje remešské evangelium vyslovil prvý domněnku, že jest to slovanský rukopis, což prof. Strojev teprv r. 1839 zevrubně dokázal. Památky liturgie kláštera Sázavského jsou velmi vzácné, protože němečtí mniši po uvedení do tohoto kláštera rukopisy slovanské úmyslně zničili. Koncil basilejský zapověděl r. 1435 zpívání českých písní v kostelích. Pražská luza vytloukla r. 1611 klášter emauzský a zničila mimo jiné památky také veškeré liturgické knihy slovanské.

*) Cosimo Medici založil tři velké bibliotéky, 45 písařů mu opsalo v 22 měsících as 200 sv. rukopisů. Lorenzo Medici koupil knihovnu Andronika z Tesaloniky, založil bibl. Laurencianu (nyní více 9000 rukopisů, mimo jiné kodex pandektů, jejž Pisanští v Amalfi ukořistili) v paláci Michel Angelem zbudovaném. Ve florencské bibl. S. Marco jest 82 kodexů s drobnomalbami.

pověřující hrab. Lúdvíkem Hohenlohem do Čech poslal. Arnošt z Pardubic měl dle Karlova rozkazu (r. 1354, 31. říj.) tuto památku se „zvláštní poctou a s blahoslavením duchovním“ přijmouti a v pokladu sv. Víta uložiti, o velikých slavnostech mělo toto evangelium v slavném průvodu nošeno býti, o hodu velkonočním měl z toho rukopisu prelát neb kanovník kapituly evangelium čísti a j. Vazbu tohoto evangelia, již Karel v Italii nákladem 4000 dukátů opatřil, zašantročil nejspíše Zigmund.*)

Nejspíše z Francie přivezl Karel r. 1378 rukopis Bercheurova francouzského překladu Livia (508 perg. listů z r. 1361).

Klášteru slovanskému v Praze daroval Karel zlomek evangelia, jež opat sázavský Prokop byl psal; *jediná* to dosud zachovaná památka v Čechách tak oblíbené a prvotné liturgie slovanské.**)

---

*) Tento rukopis (z V neb VI stol.) prý sepsal sv. Marek meškaje na misii ve Vogleji biskupovi Xermagorasovi. Pražská část tohoto evangelia (od 12 kap. 21 verše až do konce) jest dobře zachována, prvých pět quaternionů (od r. 1420 v Benátkách) vlhkem tak pokaženo, že jsou nečitelny. V pokladu a v knihovně kapitulní jsou mimo jiné evangeliáře z X stol. (241 perg. listů) ve skvostné vazbě, z XI stol. s byzancskými drobnomalbami; evangeliář z XII stol. s malbami; Versus super offertoria z r. 1230; kancionál Arn. z Pardubic r. 1363 pokladu darovaný a j.

Bibliotéku tuto (nyní 18000 kněh, drahně prvotisků) Karel IV valně rozmnožil, jí odkázal Aleš z Třeboně r. 1488 svou bibliotéku, dr. Adam z Nečetic jí daroval svou knihovnu, již Balbin „elegantem bibliotecam“ nazývá a j.

**) Prvých 16 listů tohoto evangelia psal sv. Prokop cyrilikou, ostatních 31 listů jest připsáno nejspíše r. 1395 písmem staroslovanským. Po dobu drahnou byl tento rukopis pokládán za armenský, kardinál Lotrinský jej koupil r. 1574 od Řeka Palaeokappy v Cařihradě, kdež býval v chrámu sv. Žofie.

Karlovi i současníkům jeho byla zajisté Italie také v této záslužné činnosti školou.

Filip z Albano založil roku 1186 rodinnou knihovnu v Albano; prvou veřejnou knihovnu, z níž se knihy půjčovaly, založil r. 1234 Jakub Canarius ve Vercelli. Petrarka i Boccaccio, jak na jiném místě doložíme, s neobyčejnou horlivostí rukopisy sbírali a kupovali; velmožové italští pak s velkou okázalostí knihovny zakládali a zřizovali.*)

Sám papež Mikuláš V sebral 9000 rukopisův; Niccolo Niccoli kupováním rukopisův celé své jmění pozbyl; Colluccio Salutati, kancléř republiky florencské, sebral 600 rukopisů řeckých a římských; knihovně benátské S. Marco daroval Petrarka svou knihovnu, jí odevzdal kardinál Bessarion 600 rukopisných kodexů. Frederigo z Montefeltro vydal na založení bibliotéky urbinské 30000 dukátů, měl stále 30—40 písařů. Boccaccio poručil svou

---

Na toto slovanské evangelium přísahávali králové francouzští o korunování, odtud slulo „písmem svatým“ (Texte du Sacre). Car Petr Veliký prohlížeje remešské evangelium vyslovil prvý domněnku, že jest to slovanský rukopis, což prof. Strojev teprv r. 1839 zevrubně dokázal. Památky liturgie kláštera Sázavského jsou velmi vzácné, protože němečtí mniši po uvedení do tohoto kláštera rukopisy slovanské úmyslně zničili. Koncil basilejský zapověděl r. 1435 zpívání českých písní v kostelích. Pražská luza vytloukla r. 1611 klášter emauzský a zničila mimo jiné památky také veškeré liturgické knihy slovanské.

*) Cosimo Medici založil tři velké bibliotéky, 45 písařů mu opsalo v 22 měsících as 200 sv. rukopisů. Lorenzo Medici koupil knihovnu Andronika z Tesaloniky, založil bibl. Laurencianu (nyní více 9000 rukopisů, mimo jiné kodex pandektů, jejž Pisanští v Amalfi ukořistili) v paláci Michel Angelem zbudovaném. Ve florencské bibl. S. Marco jest 82 kodexů s drobnomalbami.

knihovnu chrámu sv. Ducha ve Florencii (shořela r. 1471). *)

Rukopisy starověké jsou za dnův našich velikou vzácností, protože netoliko nevědomostí, nešťastnými náhodami a živelními pohromami, ale také úmyslně byly ničeny a hubeny.

Když řecký gramatik Jan Philopon generála kalifa Omara Amrua prosil o zbytky knihovny Alexandrinské, r. 389 arcibiskupem Teofilem popleněné, vece kalif Omar: „Souhlasí-li knihy ty s koranem, jsou zbytečny, odporují-li koranu, jsou nebezpečny, spal je!“ — Po šest měsíců vytápěli potom alexandrinské lázně rukopisy této bibliotéky, v níž bylo tehdáž ještě 500000 vzácných spisů. Ortodoxní saracen, kalif Almansor spálil veškeré vědecké spisy bibliotéky svého učeného předka, kalifa Hakema, kterýž byl sebral 400000 rukopisův.

O válkách křižáckých spálená bibliot. tripolisská prý čítala 3 miliony svazků. Od fanatických Moslémův se naučili fanatičtí jezovité hubení kněh;

---

*) Bibliotéka S. Marco (od r. 1812 v paláci dogů, nyní 100000 kněh a 3000 rukop.) chová žaltář z X stol., breviář kardin. Grimaldia s nizozemskými drobnomalbami z XV v., Dante s miniat. ze XIV stol., Ricariův herbář z r. 1415 a j.

Knihovna *urbinská* jest nyní přivtělena *vatikanské*, již pap. Sixt IV a Mikuláš V velice rozmnožili, čítá nyní 24277 rukop. a 100000 kněh tisknutých; mimo jiné Virgil s drobnomalbami z V stol., Terenc z IX, Dante se 122 miniat. ze XVI stol., Petrarka, Tasso a j.; pontifikály s drobnomalbami Pietra Peruginoa a j. V knihovně vatikánské nalezl Palacký asi r. 1330 carovi Janu Alexandrovi sepsanou kroniku bulharskou, spisy arcib. Jana z Jenšteina, kroniku zbraslavskou, akta koncilu basilejského a j. Vatikánský evangelistář (159 listů z X stol.), jejž koupil bibliot. vatikánský Jos. Assemani r. 1436 v Jeruzalemě, patří k nejstarším písemným dřevnostem Slovanův, vydán jest dr. Rackim

nejúhlavněji hubili knihy české.*) V Mexiku spálili Španělové spousty obrázkových rukopisův mexických; velkoinkvisitor Torquemada spálil 6000 rukopisů, protože v nich bylo psáno o židovství,

---

r. 1865 tiskem pomocí bisk. Štrossmajera. Archiv vatikánský (zal. v IV stol.) jest v 11 sálech. 2016 svaz. papež. regest zaujímá nejdůležitější prameny dějův církevních; v tomto archivu konal rozsáhlá studia Palacký, 50000 listin prohlédl, 500 listin opsal; archivář Marini seznamenal 263 nám histor. důležitých listin; 4 z doby Cyrila a Metoděje, 152 z XI, 6 z XII, 379 z XIII, 282 z počátku XIV stol. a j. V tomto archivu jest také smlouva Přemysla Otakara II 3. a 14. července r. 1271 s poraženými Uhry v Prešpurku o mír ujednaná, na jejíž porušení byl trest exkomunikací stanoven; pak úmluva svatební neteře Otakarovy, Kunhuty se synem uherského krále Bely (z r. 1260), na jejíž porušení byla stanovena pokuta 10000 hřiven, anaž měla býti v tom případu splacena papeži.

*) Bibliot. university pražské byla strašně popleněna v třicetileté válce, potom r. 1773 po zrušení řádu Jezovitův, kteří jsouce z Prahy vypovězeni netoliko archiv ale i tuto knihovnu, již od r. 1622 spravovali, vyloupili, tak že celá oddělení knihovny naprosto zmizela, rukopisy prodávány jsou vetešníkům, kteří je za drahý peníz posílali do Anglie; na nádvoří Klementina pálili Jezovité knihy a rukopisy jim nepohodlné a nebezpečné; rektor Gestřábek vytápěl po dvě leta svůj byt vzácnými spisy knihovny klementinské. Amsterodamský antikvář Rosava koupil „Thesaurus linguae bohem.“ Nosticovu biblí zachránil Pelcl, svatební list cís. Otty II roztrhal knihař Izák na vazby, několik listův toho díla zachránil Bartsch; Cicero z r. 1475 byl v Praze prodán za 1 zl. a j. — Dle Březanova katalogu bylo v Rožmberské bibliotéce 11000 spisů, 175 hudebnin a 140 obrazů, knihovnu tuto ukořistili Švédové, kteří také bohatou Mikulovskou knihovnu vyloupili. — Knihy sv. Vojtěchem dle Kosmasova svědectví z Děvína do Prahy přivežené r. 1142 shořely, také bibliot. tepelská (zal. r. 1197), strahovská a j. byly požárem zničeny.

pálil také bible hebrejské; kardin. Ximenes spálil v Granadě 80000 rukop. arabských; Turci rozptýlili poklady knihovny Corvinovy, anaž čítala 50000 spisův, z nichž shledal Lambecius r. 1665 jen 400 svazků.

Veliké množství literárních památek bylo zničeno také neznalostí lidu, tak že se diviti musíme, že při tolikerých pohromách ještě tolik literárních dřevností jest zachováno a zachráněno. *)

*) V bibliot. strahovské (50000 kněh) jest drahně prvotisků a rukopisů: kronika Vincenciova a Gerlachova, kron. trojanská, Dalimilova, Tkadleček, Tristram, Mandevilla a j. Klášterní knihovny v Teplé, v Oseku, ve Vyš. Brodě, v Rajhradě a j. dosud chovají vzácné památky. — V bibl. a v archivu českého musea jest 120000 kněh a 4000 svazků rukopisů, nejdůležitější památky českého písemnictví rukopisy kralovédvorský a zelenohorský, Štítný a j. O vandalismu v Čechách jsme pojednali v „Památkách reformatorův českých“, v „Chrudimsku“ a v „Době poroby a vzkříšení.“ — Přičiněním dr. Dudíka vrátili Švédové r. 1878 z české kořisti 21 vzácných rukopisův českých (bible Lobkovická z r. 1480, bible Bočkovská s miniaturami, za niž nabízeli Angličané 1000 lib. šter., výkladové na nedělní čtení od M. Rokycany, psané r. 1503, hodinář Zdenka ml. z Valdštejna; Václ. Budovce spisové l. 1608 opsaní, kronika Pulkavova, život Karla IV, diplomatář kláštera žďárského, Tristram z r. 1483, lékařské knihy, snář, kronika Beneše z Hořovic a j.), jenž jsou nyní uloženy v zemském archivu moravském. V král. knihovně štokholmské zůstal *kodex podlažický* (codex grandis, 311 pergam. listů 20—37 palcův), jejž sepsal Zbislav, mnich podlažický v XII stol.; obsahuje mimo theologické spisy kroniku Kosmasovu, římský kalendář a j. Tento kodex zastavil podlažický klášter v XIII stol. sedleckému klášteru za velikou půjčku; sedlecký klášter jej prodal opatovi břevnovskému, Bavorovi; r. 1623 jej do Švédska odvezl gener. Königsmark.

V českých knihovnách jest poměrně velké množství vzácností písemných, mimo jiné v roudnické knihovně

Znamenité bibliotéky českých klášterův byly po výtce zničeny ve válkách husitských, tak znamenitá bibliot. roudnická, hradišťská, ostrovská, zbraslavská, strahovská, postoloprtská a j.

Bibliotece *kapituly* poručili slavný sběratel kněh a rukopisův, Adam z Nečetic (r. 1414, 3. d. m. ledna) a učený děkan dómu Alexius z Třeboně své velké knihovny. Knihovna tato ušla v husitských válkách záhubě.

Když hledal Boccaccio v Montecassinu rukopisy, nalezl v temné komoře hromadu pohozeného pergamenu ze vzácných rukopisův; mniši stírali

---

Lobkovicův evangeliář z XII stol.; biblia minima (vlašské dílo ze XIV stol.), 716 listův), orationale z doby Karlovy, Cursus S. Mariae (111 listů s drobnomalbami ze XIV.), liber de natura rerum (vlašské dílo ze XIV stol.), opis Marsilia Ficina" Armi della famiglie illustri di Venetia (456 listů, rodokmeny benátské) a m. j. rukopisů z XV a XVI stol. —

V klášterních bibliot. v *Římě* jest 800000 kněh a rukop., bibl. univ. římské čítá 60000, bononská 160000, ferrarského dómu (založena r. 1566) 70000, sienská 55000, Ambroziána v Miláně 215000, Bréra též v Miláně 202000, veřej. knihovna modenská 103000, neapolská 203000 (drahocenný rukop. Danteovy bož. komedie) knihovna dómu padovského (zal. v XIII stol.) 617 rukop., St. Giustina v Padově 60000, bibl. Athénea v Turině 82500, bibl. dómu veronského 308000 rkp. a kněh. — V *londýnské* knihov. brit. musea jest 400000 sv. kněh a 3000 rukop.; v *Paříži* jest bibliot. národní 170000 kněh, 80000 rukop., 1 milion map a rytin, 120000 mincí, bibl. lékařské školy 35000, Sorbony 80000, arsenálu 200000 (8000 rukop.), Mazarinova 200000 (4000 rukop.) kněh, bibl. St. Geneviéve 30000 rukp. V králov. bibl. *Mnichovské* jest 600000 kněh; v cís. bibl ve *Vídni* (zal. r. 1493) 410000 kněh, 6461 prvotisků, 19068 rukop., 8042 map, 2562 svaz. rytin, v cís. bibl. v *Petrohradě* 450000, v Berlíně 510000 kněh a j.

„staré“ malby a psali na „*čistý*“ pergamen žalmy, okolnímu lidu je draze prodávajíce.

A vandalství toto bylo světskými i církevními knížaty na mnoze i rozkazováno a poroučeno.

Odpůrcové vývoje kulturního záhy poznávali, že *kněhtiskem* budou zachráněny a rozšířeny nauky velduchů, že kněhtiskem teprv bude *myšlénka nesmrtelnou* a laciná kniha že bude nejmocnější pakou pokroku.

Kniha jest živý hlas nesmrtelných duchů všech věků a národů“ (V. Hugo); „kniha jest mnohdy důležitější velké bitvy“ (Smiles), „a člověku mnohdy oděvu jest potřebnější“ (E. Rottrdamský).

Číňané tiskli knihy o *tisíc* let dříve než Evropčané, i Římané znali kněhtisk, avšak teprv Maurové vyráběním laciného papíru z lněných vláken (v XIII stol.) odklidili hlavní překážku rozšíření kněhtisku v Evropě. Kdy a kdo počal v Evropě pohyblivými typy knihy tisknouti, není dosud nad vši pochybnost zjištěno; Gutenbergova biblí jest vytisknuta teprv r. 1445; v Benátkách byl vydán dekret o tisku již r. 1441.*)

---

*) Karty, obrázky svatých a j. byly v Evropě tisknuty již na sklonku XIV stol. Harlemští hájí přednost nálezu kněhtisku Vavř. Janssolnovi (Coster nar. as r. 1370), Štrasburští Janu Mentelinovi, u něhož prý se Jan Gutenberg, jejž Němci za nálezce kněhtisku oslavují, kněhtisku naučil. Janssoln tiskl v Harlemu r. 1440 „Speculum humanae salvationis.“ — Prvé kněhtiskárny byly založeny v Německu r. 1466 v Kolíně nad Rýnem, r. 1468 v Augšpurku, r. 1470 v Norimberku, r. 1475 v Lubeku, r. 1483 v Děvíně, r. 1491 v Hamburku; r. 1470 v Paříži, nedlouho po r. 1470 v Londýně, r. 1473 v Krakově, r. 1475 v Španělsku, r. 1483 ve Švédsku, r. 1493 v Dansku. V Plzni byla tisknuta r. 1476 Statuta Ernesti, r. 1488 Ficinovy (z Mirandule) listy o povinnostech lidu, knížat a pre-

Do konce XV stol. bylo v Evropě 1000 kněhtiskáren na 200 místech, nad polovici v Italii, jen v Benátkách bylo 200 tiskáren.*)

Benátčané poznali tisk kněh nejspíše v Číně. V Italii bylo nejprvé tisknuto provolání k boji proti Turkům r. 1454 a list odpustků pap. Mikuláše. I po rozšíření kněhtisku byly v Italii krásně a ozdobně psané knihy velmi oblíbené, Federigo Urbino „se styděl za tisknutou knihu ve své knihovně".

Prvý tisk český, kronika trojanská, byl vytisknut v kněhtiskárně plzeňské r. 1468. Na ten čas známe 27 prvotisků plzeňských, 77 pražských, 24 boleslavských, 7 bělských, 8 norimberských, 21 litomyšlských, 9 benátských, vídeňských, vitemberských a j. Prvotisky české se vyrovnají zcela

---

látův; v Praze byl vytisknut r. 1478 „Sniem" česky i latině, Esopovy bájky, biblí pražská r. 1480, sněm nymburský r. 1483; Soliloquia sv. Augustina, žaltář r. 1487; Martinianova neb římská kronika r. 1488 a j.; v Kutné Hoře biblí kutnohorská r. 1489. Tiskárna plzeňská byla v držení katolíkův; kutnohorská, pražská, boleslavská, bělská a litomyšlská v držení utrakvistův a bratří českých. Nejslavnější kněhtiskárny byly Aventinova a Veleslavínova v XVI věku.

*) Prvý kněhtiskař v Janově, Matěj z Olomúce (obyčejně Mathias Moravus) s Matějem z Mnichova vytiskli v Janově prvou knihu „Summa Pisanella" r. 1474. V l. 1475—1490 proslul Matěj z Moravy četnými tisky v Neapoli.

Valentin z Moravy a Mikuláš ze Saska vydali r. 1495 v Lisaboně „Život Kristův", jenž se pokládá za nejstarší dílo jazykem portugalským sepsané.

Nejstarší r. 1486 na Moravě vytisknutá kniha: „Agenda biskupství olomúckého."

Z brněnské kněhtiskárny jest známo 10, z olomúcké 6 prvotisků. Prvá *česká* kniha byla vytisknuta na Moravě r. 1527: Jana „Dubčanského neb Habrovanského listové bratřím boleslavským poslaní a t. d."

cizím [illegible]tiskům, čeští kněhtiskaři byli záhy i v cizině oblíbeni. Panař tiskl r. 1467 skvostné vydání Ciceronových listův v Římě; moravští kněhtiskaři Ma[illegible] z Moravy a Michal ž Mnišku založili r. 1467 prvou kněhtiskárnu v Janově; čeští kněhtiskaři tiskli knihy v Benátkách, v Norimberku, v Berlíně, v Lipště a j.*)

Prvé dřevorytiny nalezáme v českém vydání nového zákona z r. 1457 a v Esopových bajkách z r. 1488; biblí z r. 1489 jsou dřevorytiny Mart. z Tišňova.**)

Prvé psané *noviny* byly v Čechách r. 1495.***)

Kněhtiskem se valně rozmnožila literarní produkce, v l. 1470—1500 bylo vytisknuto v Evropě více 10000 kněh, v Benátkách 2835, v Miláně 625,

---

*) V Norimberku vydali Günther, Klaudián a j. drahně kněh českých. V Benátkách tiskli r. 1506 Jan Jindřich ze Žatče a Tomáš Molek z Hradce Králové biblí českou; tamtéž byly tisknuty knihy hlaholské r. 1505, v Římě v l. 1483—1621.

Knihy hebrejské byly nejdříve v Italii a v Čechách tisknuty; r. 1475 byl vydán rab. Salom. Izákala výklad biblí v Reggiu. Hebrejskou kněhtiskárnu v Praze založil Gerson Kohen, z vlašské rodiny kněhtiskařů Soncinů; rod ten byl po dvě století v držení téhož závodu; nejstarší pražský tisk hebrejský jsou modlitby z r. 1513; v l. 1513—1648 bylo vytisknuto v Praze 250 kněh hebrejských, z nichž jest jen 16 tisků zachováno. Učňové hebrejské kněhtiskárny pražské se usazovali v Turecku, v Italii a j.

**) Prvou mapu Čech tiskl r. 1518 Pavel Severýn; největší knihu českou „Münsterovu kosmografii“, anaž byla po 2 kop. míš. prodávána, vytiskl r. 1554 Jan z Kosoře.

***) České noviny byly r. 1515 tisknuty, po svolení Rudolfa II Petr Sedlčanský noviny r. 1597 pravidelně vydávati počal. V Benátkách byly založeny noviny teprv v druhé polov. XVI stol., v Německu r. 1612, v Anglii r. 1622, ve Francii r. 1632.

v Bononii 298, v Římě 925, v jiných italských městech 50; v Paříži 751, v Kolíně nad Rýnem 530, v Norimberku 382, ve Štrasburku 526, v Mohuči 134, v Bazileji 320, v Lipště 351, v Oxfordu 7 atd. *)

Před rozšířením kněhtisku měli jenom velmožové knihovny, falcký kurfiršt Ludvík II se chlubil sbírkou 152 svazků, Jan vévoda z Barry měl v knihovně jen 85 spisův a j.

Světoznámá bibliot. Heidelberská čítala v XIV stol. toliko 152 spisův, bibliot. král. v Paříži byla ještě menší, zůstavilť král Jan svému nástupci Karlovi V jenom *pět* svazků rukopisů.

Lacinou knihu tisknutou si mohl koupiti každý, ona se stala záhy nezbytnou obecnou potřebou.

V několika letech klesla cena kněh tiskem na pětinu, *laciná kniha* byla záhy postrachem tmářů a zpátečníků, kteří všemožně volnému vývoji kněhtisku překáželi.

Knihy kázal pálit nejprvé pap. Lev r. 443. Koncil lateranský hrozil kletbou všem, kdož by přísnou, církevní censuru kněh neuznali; papež Řehoř VIII zaklínal noviny, pap. Pius IV poručil páliti pražské listy hebrejské; Pavel IV zakázal 48 různých vydání biblí a dal do klatby 61 kněhtiskařů; Alexandr VI hrozil klatbou kněhtiskařům, kteří by knihy bez svolení kněží tiskli a j.

Pražský arcibiskup Zbyněk Zajíc vyslal roku 1410 po spálení kněh Viklifových do Bononie biskupa sarpetského Jaroslava a Jakuba, kanovníka pražského, vymáhaje schválení oné popravy my-

*) V l. 1526—1620 bylo v Čechách 625 spisovatelův, vydali 2391 spisův původních a 202 překladů z latiny, 105 z němčiny, 10 z jazyka polského a 3 z vlašského.

šlének theologickou fakultou university bononské. Fakulta čin Zbyňkův neschválila a vydala o tom mist. Janovi z Jesenic písemné svědectví.

Po tom žalovali vlastníci spálených kněh Viklifových arcibiskupa za náhradu, k níž byl skutečně arcibiskup odsouzen. Král Václav provedl přísně tento důležitý soudní nález.*)

Obmezováním svobody tisku nebyla zastavena revoluce duchů, pérem zničili Boccaccio mnišstvo, Cervantes rytířstvo, Voltaire hierarchii, Rousseau despocii. Péro bylo po všecky doby nejostřejší zbraní pravdy.

„Kdo dobrou knihu zničí, jest vraha lotrovského hanebnější, ubijí myšlénku!“ — hřímal Mirabeau.

VI.

Obnovení studií klasických v Italii a v Čechách. Literatury národní.

Obnovením studií klasických památek kultury orientálné, řecké a římské nastal v XIII a XV v. v Italii nový věk.

Buoncampagno, Bonaccio, Dante, Petrarka, Boccaccio a j. vrátili světu zapomenuté, neocenitelné klenoty ducha Helenského; zahájili veliký den *humanismu.*

Geniem Virgilovým provázen vstupuje Dante do pekel, ním nadšen povznáší se k nedostížné výši poesie.

Virgil jest Danteovi ve všech věcech svrcho-

*) Inkvisitor Institorius na sklonku XV stol. hubil v Čechách kacířské knihy. R. 1508 zakázal kr. Vladislav tisk a prodej kacířských kněh v Čechách.

vaným rozumem. Dante prohloubal i Aristotela a j., povýšil kulturu starověkou opět na prestol královský.

Nedostatek schopných učitelů, neobyčejná drahota rukopisů klasických v XIII a XIV věku úspěšnému šíření studií klasických velice překážela.

Teprv když po usazení Turků na poloostrově Balkánském (v XIV stol.) učení Řekové do Italie stěhovati se počali, vítězila kultura řecká v Evropě. Baziliánský mnich *Barlaam* učil Petrarku řečtině, jíž podle svědectví jeho té doby ani *deset* Vlachů nerozumělo. Boccaccia naučil čísti Iliadu *Leontinus Pilatus* z Calabrie, vysoce učený, ale těkavý Řek, kterýž Italii záhy opustil. Pilatus vyučoval řečtině ve Florencii, anaž byla středem studií klasických v Italii a přeložil k žádosti Boccacciově Iliadu a Odyseu do latiny.

Po odchodu Barlaama z Italie zanedbával Petrarka po dvanáct let studování řečtiny a teprv když r. 1354 od *Mikuláše Sigerosa* rukopis Homera, Hesioda a Euripida obdržel, s Boccacciem opět řečtině se učil. „Toužil jsem vždy po důkladné znalosti řečtiny a za příznivějších poměrů nebyl bych zajisté zůstal toliko při základech této řeči.“ (Petrarka.) Petrarka náruživě obdivoval Homéra a „božského“ Platona za prvého starověkého mudrce prohlašuje, Aristotela vysoce cenil a po příkladu sv. Augustýna dokazoval, že také theolog filosofy a klasiky vůbec studovati má.

Největší zásluhu o rozšíření řeckých studií v Italii má zajisté nejupřímnější přítel Řeků v Italii, *Boccaccio*, jehož přičiněním byla zřízena při universitě florencské stolice řečtiny.

Florenčané Robert Rosi a Jakub d'Angiolo provázeli veleučeného Emanuela Chrysolara, posla

císaře řeckého, kterýž s republikou benátskou o pomoc proti Turkům vyjednával, do Cařihradu; kdež si učení řecké tak oblíbili, že k jich nalehání Chrysolar do Florencie r. 1395 byl povolán.

Chrysolar učeností i jemnými mravy vynikaje vzbudil v Italii k studování klasikův horující nadšení; řečtině vyučoval ve Florencii, v Miláně, v Pavii a j.;*) jeho žáci byli Guarino z Verony, Leonardo Bruni, Poggio Bracciolini, statečný obhájce mistra Jeronýma; Petr Vergerio starší, Gianozzo Maneti; Palla degli Strozzi, úhlavní nepřítel Mediceův; Ambrož Traversari, generál Camaldulensův a j. vynikající Vlaši; jeho přičiněním se stala řečtina důležitou potřebou každého vzdělaného Vlacha. Nedlouho po smrti Chrysolarově přivezl Aurispa do Italie 238 rukopisů řeckých. *Argyropolus* zjednal po dlouhém sporu (Platona, Pindara a j.) i počalo překládání děl řeckých naukám Platonovým vedle Aristotelových stejné platnosti; jeho žáky byli Lorenzo Medici, Angelo Politiano a j. Florencie oplývajíc bohatstvím postupovala v čele probouzející se Italie. *Gemistus Pletho* a věhlasný kardinál *Bessarion* (nar. r. 1395 v Trapezuntu) slovútný státník a učitel škol bononských na slovo vzatý, spůsobili proměnění florencské akademie, anaž od svého založení jen nauky Aristotelovy pěstovala, v akademii platonskou; jejím duchem byl po drahné doby *Marsilius Ficino* (nar. r. 1433, zem. r. 1499).**)

*) R. 1404 byl Chrysolar v Římě a na žádost pap. Jana XXIII šel také na sněm kostnický, na němž se mistra Husa horlivě ujímal a kdež r. 1415, dne 15 dub. zemřel. Eneáš Sylvius zvěčnil památku tohoto šlechetného muže horujícím nápisem náhrobním v chrámu dominikánském v Kostnici.

**) Marsilio Ficino důkladně znal Platona, u jehož podo-

V klášteře Montecassino nalezl Boccaccio rukopisy Homera a Platona; nenaleznuv schopného písaře sám *opisoval* Homera, jakož i Boetia, Livia, Tacita, Cicerona a j.

Petrarka zabýval stále několik tajemníků a písařů opisováním rukopisů, stěžuje si, že písaři mnohdy rukopis opisovaný „k nepoznání zhyzdí". Výsledky klasických studií svých složil Boccaccio ve spise „de genealogia deorum", nejčelnější dílo jeho „il Decamerone" vzniklo zajisté z bujných bájí řeckého bohosloví.

Petrarka a Boccaccio vzájemně se doplňují, tento studování Řekův, onen studia Římanův velice podporoval. Cicero vznítil v duchu Petrarkovu neskonalou, vášnivou touhu po slávě, byl mu ve všem vzorem. Když se Petrarka r. 1319 na studia právnická do Montpellieru ubíral, ukryl v domě otcovském pečlivě své opisy klasiků, avšak otec rukopisy tyto nalezl a do ohně uvrhl. „Když jsem to uzřel," — vypravuje Petrarka, — „bylo mi, jako bych sám byl pálen. Naříkáním mým

---

bizny měl, jako u obrazu svatého, věčné světlo a jehož díla pilně překládal. Oldř. Velenský přel. r. 1520 Ficinův spis „kterak pravda ke kardinálovi Ricciovi přišla" a j. do češtiny, dříve byly přeloženy téhož listy o povinnostech. Cosimo Medici slavíval v paláci Mediceův okázale památku Platonovu. Lorenzo il Magnifico tvrdil, že bez filosofie Platonovy nelze býti ani dobrým křesťanem, ani řádným občanem. Republika Platonova byla ideálem učenců vlašských. Také střízlivý Macchiavelli studoval řecké klasiky, ano prof. Triantafillis snaží se dokázati, že Macchiavelliovo arcidílo „*Il Principe*" jest překlad z Isokrata a j.; pojednání „o zlosti" že pak přeložil Macchiavelli z Plutarcha a spis jeho o Liviovi že jest přeložen z Polybia a j.

pohnut otec opálené již spisy Ciceronovy a Virgilovy zachránil.“

Cicerona nazývá Petrarka králem řečníků; díla jeho kde mohl sbíral a kupoval; tak zvanou ciceronskou latinou veškeré současníky své předčil. V Lutychu opsal Petrarka spis „de officiis“, Ciceronovo dílo „de gloria“, nalezl ve svazku rukopisů, jež mu byl Rajmund Sopranza daroval. K nemalému žalu Petrarkovu vzácný rukopis tento starý učitel latiny Convennevole, jemuž jej byl k opsání půjčil, zašantročil. R 1345 nalezl Petrarka ve Veroně Ciceronovy listy, pak téhož spis o „státu“, o „slávě“ a j.

Z velké sbírky Petrarkovy 600 rukopisů děl Ciceronových a j. pohříchu toliko skoré zbytky jsou zachráněny.

Mimo Cicerona byl Virgil Petrarkovým miláčkem; téměř veškeré spisy tohoto mistra básníků římských měl v sbírce své; byl Petrarka vůbec sběratel rukopisů na slovo vzatý, i papež Kliment VI jej vyzýval, by papežským sbírkám v Italii rukopisy kupoval. Petrarkův rukopis Virgila s drobnomalbami Simeona Martinia ze Sieny (ze XIV v.) jest nyní v milánské Ambroziáně. Papež Inocenc VI (1352—72) nařkl Petrarku z kacířství, „protože Virgila tak nadšeně obdivoval.“ Již v Montpellieru (1318—1322) a v Bononii (1332—1325) Petrarka místo práv jen klasiky studoval a po smrti otcově r. 1326 práva vůbec studovati přestal, „protože zloba lidská spravedlivému kouání práva překáží.“

„Do chrámu vstupuje kněz, by konal svatý obřad, avšak v chrámu dopouští se také zhýralec mrzkosti; místo posvátné stává se pak jevištěm hanebnosti. Člověk nemůže souditi spravedlivě,

protože nikdy lásky, zášti a závisti nebude prázden.“ (Petrarka.)

Petrarka byl láskou ku klasikům přímo uchvácen; když se dozvěděl, že Řek Leontius Pilatus na moři zahynul, nejdříve se tázal, je-li uchráněn Pilatův rukopis Euripida a Sofokla? V listech Petrarkových, jenž jest prvým humanistou, jest drahně bystrých úvah a střízlivých úsudků o památkách klasických; nebyl slepý fanatik.

Petrarka míval mimo jiné vždy při sobě sv. Augustina „Vyznání“, litoval, že Cicero, Virgil a j. nebyli křesťané! — Střízlivou filosofií života, prostotou, přesností a jednoduchostí mravů Řekové v Italii planou nadutost scholastického mudrování odklidili. *)

Italie v době Petrarkově vynikla vzdělaností nad všecky státy v Evropě; Drapper dokazuje, že Italie po tré století byla vždy o celý věk před Anglií!

Studia klasická pěstovala se ve všech čelnějších městech italských, najmě v Bononii, v Římě, kdež prosluli Řekové Demetr z Kréty a Andronikus Kallinikos; v Miláně, kdež vyučoval Demetr Chalkondylus, učitel Jana Reuchlina, Erazima Rottrdámského a j.

Král Robert Neapolský podporoval velkomyslně Řeky (v XV v.), u jeho dvoru působil Chrysolar mladší, Panormita, Valla a j. jimž dával ročně 20000 zlatých, za spis „historia Alfonsi“ dal Facciovi 1500 dukátů a roční výslužné 500 duk. a j.

---

*) V terstké bibliotece jest 996 různých vydání Petrarkových spisův, 761 spisů o Petrarkovi a o En. Sylviovi (tohoto 161 různých vydání), 43 rukop. Petrarkových a 23 rukop Sylviových.

Po pádu Tesaloniky r. 1430 počal vyučovati Theodorus Gaza ve Florencii, v Římě a j. s velkým úspěchem řečtině a latině. Ve Florencii, již pap. Bonifác VIII pátým živlem světa nazval, se shromažďovali učenci domácí i cizí nalezajíce u velmožův Florencských, najmě pak u Mediceův, královské pohostinství. Poggio Bracciolini právem mohl tvrditi, „že nejsou Atheny zničeny, ale že se jen do Florencie přestěhovaly.“ Spisy klasikův řeckých i římských byly v Italii v četných opisech rozšířeny.

Papež Mikuláš V dal za latinský překlad Polybia 500, za překlad Straba 1500 dukátů, za překlad Homera nabízel 10000 zecchinův. Niccolo Niccoli doplnil Ammiana Marcellina, Cicerona a j., v Lubeku koupil nejlepší rukopis Plinia a j., po jeho smrti byla odevzdána jeho sbírka 800 rukop. florencskému klášteru S. Marco. Niccoliovi sbíral rukopisy v Německu učený Poggio Bracciolini, kterýž mimo jiné nalezl šest řečí Ciceronových, té doby neznámých, prvý úplný rukopis Quintiliana, jejž v klášteře sv. Havla v 32 dnech sám opsal; Silvia Italica, Manilia Lucretia, Valeriana Flacca, Statia, Celsusa, Columella a j., podstatně doplnil s Lionardem Aretinem Plauta a j.

Mediceovi Lorenzovi il Magnifico sbíral rukopisy Jan Lascaris.

Bohuslav Hasišteinský z Lobkovic, jehož knihovna byla dle svědectví Jiřího Fabricia v celé německé říši nejčelnější, koupil v Miláně rukopis Platona za 2000 dukátů; Jan z Hofu, páni Fuggerové v Augšpurku, Cherubini v Benátkách, Řek Aristoteles na Kretě a j. mu nestačili rukopisy kupovati; mnohdy koupil i více opisův téhož díla; kšaftem odkázal lobkovické knihovně, anaž jest

dosud nejbohatší soukromou bibliotékou v Čechách, velké podpory.

Po všech pohromách nalezáme ještě v českých knihovnách poměrně velké množství neocenitelných rukopisův děl klasických, any jsou po výtce opatřeny hojnými poznámkami, jenž svědčí, že tato díla v Čechách bedlivě byla studována.*)

Tiskem byla arciť také studia klasikův valně usnadněna.

Prvé vydání spisův osm a dvaceti klasikův podnikl s velkým nákladem a s nemalými obtížemi Aldo Pio Manucio (v l. 1495—1515) v Benátkách.**)

Kaceřovaní pohané učili zotročený lid samostatnému přemýšlení a hloubání, pravé lidskosti

---

*) V kapitolní knihovně u sv. Víta jest: Virgil z IX, a Juvenal z XIII, Macrobius z XII stol.; v univers. bibl. pražské: Statius z XII, Virgil, Ovid, Cicero, Terenc, Avian, Macrobius a Lucanus z XIII stol.; ve fürstenberské Persius z X a Horacius z XIII stol., v roudnické knihovně Lobkovicův Platon a Ovid z XII stol. a j. Jiří Plachý (1583—1659), bibliotekář jezovitův v Praze, sám přečetl a kritickými poznámkami opatřil 600 rukopisův.

**) Ve fürstenberské bibliot. v Praze jest 400 různých vydání Horace; v mikulovské bibliot. (11000 kněh, 440 rukop.) mimo vzácné prvotisky Ptolomaeovy Cosmografie (tisk. v Bononii r. 1462), r. 1474 v Miláně tisknuté satyry Juvenalovy a Persiovy, r. 1480 vydaný Ovid a j.

Zigmund z Jelení, jejž Erazím Rottrdamský nazývá nejučenějším Čechem, usadil se r. 1524 v Basileji, kdež u slavného kněhtiskaře Frobenia po třicet let podnikal prvé *kritické* vydání Aristofana, Plinia, Livia a j. Otec Zigmundův, Řehoř Hrubý z Jelení, přeložil do češtiny Ciceronova „Laelia“ a „Paradoxa“, Senekův spis o hněvu, Jana Jovián a Pontána knihy o statečnosti válečné, knihu o králi, o poslušnosti a j., překládal i spisy Petrarkovy, (viz Čechy a Italie v XIV stol. str. 104.)

vzbuzujíce v stuhlých srdcích lásku ku kráse, k pravdě, ku svobodě, k humanismu.

Mimo památky písemné také *památky starověkých umění výtvarných* přispívaly k zázračnému obratu v Italii.

Virgil a rozvaliny starého Říma roznítily v duchu Danteovu touhu po obnovení světovlády Rómy; na římských zbořeninách blouznil Petrarka o budoucnosti Italie; Cola di Rienzi v starých chrámech a v rozvalinách paláců římských čerpal nadšení k boji za obnovení republiky římské; dojmem antických památek římských uchvácen počal Giovanni Villani sepisovati důležité dějiny Florencie; v „Dittamondo“ líčí Fazio degli Uberti mohútný dojem památek někdejší slávy římské, ačkoliv té doby zachovány jen sporé zbytky již v XIII v. úsilně rušených památek římské slávy.

R. 1258 rozboural senátor Brancaleone 140 paláců římských, z mramorových desk a skulptur s povolením papežů bylo vápno páleno a p.

Láska k antice rychle se v Italii šířila. Města vlašská počala se honositi hroby velkých Římanů; Neapol hrobem Virgilovým, Padova domnělými ostatky svého zakladatele Antenora a Tita Livia, Parma hrobem Cassiovým a j. V Mantově ražen jest na oslavu Virgilovu v XIV v. peníz památný, Carlo Malatesta pobouřil lid v Mantově odklizením pomníku Virgilova tak, že jej opět postaviti musel. V Comu v XV v. zřízeny byly pomníky Plinium a j.

Mravy a zvyky starověké obnovovány. Niccolo Niccoli ve Florencii celou domácnost svou zřídil po řecku, dům jeho byl museem památek řeckých, sám strojil se po řecku. Neapolský král Alfons i ve válečném ležení Panormitovy výklady o Liviovi bedlivě poslouchal, rameno Liviovo, jež od Padovských obdržel, s velikou poctou, jako

svatý ostatek přijal, zvyky a řády antické náruživě následoval.

Listiny, přípisy i řeči sepisovány byly dle antických vzorů, v chrámech kázalo se latinsky, kazatelové i „pohanské“ klasiky citovávali, jména byla *) řečtěna a polatiňována, velmi rozšířena byla křestná jména Achill, Minerva, Apollo a j.

Vzývání a oslavování paměti věhlasných spisovatelů a básníků starověkých bylo podnětem zbožňování vynikajících současníků.

Dante byl pochován v Raveně mezi starožitnými hrobkami císařů a svatých; jistý ctitel Danteův postavil svíčky s oltáře na Danteův hrob řka: „Hodnější jsi těchto světel než — ukřižovaný!“ A za toto rouhání stíhán nebyl (Sacchetti).

Arezzští koupili ještě za živobytí Petrarkova jeho rodný dům a ustanovili, že po všecky časy má být zachován nezměněn. Na severu klaněli se ještě jen ostatkům svatých. Italie již zakládala ve Florencii pantheon velikým geniům; již v XIV věku po spůsobu řeckém korunovala básníky vavřínem. Dante odmítl vavřín v cizině, chtěje býti toliko v baptisteriu florencském, kdež byl křtěn, na básníka korunován; zemřel ve vyhnanství, teprv v rakvi byly ledové skráně vznešeného pěvce ověnčeny vavřínem.

Albertina Mussatoa korunoval r. 1310 v Padově rektor university a biskup university pařížské a republika florencská, na radu kardinála Colonna

*) I v Čechách v stol. XV—XVII bylo proměňování jmen velmi oblíbeno, na př. děkan Bavorovský se psal Bavorovinus, mistr Brikci z Licka Briccius de Licsko, Marek Bydžovský Bydžovius a Firentius, bratr Cibulka Cepola, Tobiáš Čekanka Cichoreus, Mikuláš Černobýl Artemisius, bratr Červenka Erythraeus, Martin Húska Loquis, mistr Tomáš z Javořic Reconus a m. j.

přijal Petrarka vavřín od Římanův. R. 1341 podrobil se Petrarka v Neapoli u věhlasného filosofa, krále Roberta, kterýž „více uměním než mocí slynul“, zkoušce básnické. K rál Robert, náčelník guelfů, byl rozhodným odpůrcem Jindřicha VII.

Petrarka staví Roberta v „triumfu slávy“ po bok reků starověkých.

Rozumem a moudrostí, cností a spravedlností, bohatstvím a vznešeností, láskou k vědám a k umění král Robert veškeré vrstevníky své předčil; smrt jeho Petrarka tklivě opěvoval.

S kr. Robertem se Petrarka seznámil nejspíše v Aviňonu, kterýž koruně neapolské patříval. Král Robert přemlouval marně Petrarku, by se v Neapoli u hrobu Virgilova korunovati dal, jen Řím byl pravou domovinou těkavého pěvce „Afriky“.

Robert vyprosil si připsání „Afriky“, Petrarku pak dvorním kaplanem ustanovil a skvostným rouchem ku korunování obdařil.

Roku 1341 v den 8. dubna byl prvý básník věku XIV, Francesko Petrarka se slávou a s okázalostí neobyčejnou na římském kapitolu senátorem Orsoem, hrabětem Anguillarem, na krále básníků korunován.*)

---

*) Hlahol polnic zvěstoval na úsvitě Římanům nevídanou slavnost korunování básníka. U sv. Petra četl biskup terracinský mši, dvanáct paniců v rouchu šarlachovém provodilo Petrarku po mši na kapitol. Petrarka vežen jest na skvostném voze vítězném, kterýž odznaky básnictví byl okrášlen, trůn básníkův byl uměle sdělán ze skupení lva, slona, noha a pardala. Kolem Petrarky malebně seskupeni byli bohové pohanští a gracie. Před vozem, jejž táhlo čtvero bujných komoňů, předčítali panicové básně Petrarkovy, sličná děva pěla písně, kolem vozu kráčeli malebně odění Římané, za vozem ploužila se zsinalá zášť, provázena jsouc křep-

R. 1351 marně nabízel Boccaccio Petrarkovi rektorství university florencské, nejčelnější vladařové evropští ucházeli se o náklonnost Petrarkovu, kterýž byl orakulem, novou mocí v Evropě, avšak Petrarka zůstal vždy vlasteneckým Italem a nepřestal sloužit svému národu. Benátky vítaly Petrarku jako mocného vladaře, velebíce v něm vznešeného zástupce moci vyšší, „dožete vědy a umění“. I lid obecný Petrarku zbožňoval. Když byl Petrarka r. 1358 v Bergamu, poznal tam zlatníka, kterýž svého řemesla se vzdal a stále jen spisy Petrarkovy studoval a četl.

O právo ku korunování básníků vedeny byly tuhé spory.

Karel IV tvrdil, že toliko císařové římsko-němečtí, co nástupcové caesarů, básníky korunovati mají a také r. 1355, dne 15. května Petrarkova přítele, Zanobia della Strada v Pise na žádost

---

čícími satyry, fauny a nymfami. Latinskou řečí prosil Petrarka na kapitolu za vavřín, končil provoláním: „Zdráv buď národ římský! Zdráv buď senátor! Bůh zachraň svobodu obecnou!“ Klečícího pěvce senátor d'Anguillara korunoval vavřínem řka: „Koruna tato jest odměnou zásluh!“ prohlásil pak Petrarku za velikého dějepisce a básníka, jemuž králem Robertem a senátem římským udělena jest svoboda k neobmezenému vyučování ve všech zemích, jakož i k neobmezenému vykládání starých spisů a ku skládání básní a j. O svobodách těchto vydán jest spolu Petrarkovi dekret zvláštní. Na to proslovil Petrarka báseň na oslavu reků římských, již shromážděný lid s pochvalou bouřlivou přijal. Štěpán Colonna Petrarkovi veřejně blahořečil. Při návratu do chrámu sv. Petra rozdal Petrarka jásajícímu lidu 400 dukátů, jež byl od Colonnů obdržel. Náklad slavnosti uhradila obec římská, anaž darovala oslavenci 500 dukátů, d'Anguillara daroval Petrarkovi veliký rubín v ceně 500 dukatů, hody slavnostní byly v paláci Colonnů; za souhlasu veškeré obce jmenován Petrarka občanem římským.

neapolského vyslance Acciajolia vavřínem korunoval.*)

V hlavním chrámu pisanském proslovil Karel u přítomnosti celého dvora slavnostní latinskou řeč a po korunování oslaveného básníka s veškerým komonstvem městem provodil. Petrarka čin tento Karlovi rozhodně vytýká: „Král barbarů nemá žádného práva panice musy korunovati vavřínem.**)

Velice důležitý byl vliv studií klasikův na rozkvět *písemnictví* v Italii a v celé Evropě. Osvěžená literatura nejmocněji vymaňovala duchy z poroby. Dante, Petrarka a Boccaccio a sdružení jim duchové toužíce po obnovení staroslavného Říma v římském duchu vzdělávali a odchovávali Římany; počali psát i básnit latinsky napodobíce úzkostlivě památky písemnictví řeckého i římského. Petrarka byl za *latinský* epos korunován a *vlašské* své sonety, kanzony a sestiny, drahocenné perly básnictví světového, pokládal za nepatrné hříčky. Latina, obecná řeč učenců a církve, byla přímo mateřčinou Petrarky, kterýž i téměř veškeré listy své latině psal. Z tohoto latinského básnění vznikla novolatinská poesie, anaž téměř do XVIII věku

*) Ve Ferraře povýšil Karel IV dvorního šaška Dolcibenea na krále šašků vlašských, tento děkuje Karlovi pravil: „Opanuješ svět, protože jsi můj a papežů přítel; bojuješ mečem, papež bulou, já hubou!“ —

**) Po příkladu Karlovu korunovali i později císařové básníky a spisovatele vynikající: Fridrich III korunoval ve Frankfurtě Eneáše Sylvia, Rudolf II korunoval v Čechách latinského básníře Karla z Karlsperka r. 1579 a nejspíše také Lomnického z Budče a j. Neapolský král Alfons korunoval tajemníka svého Antonína Panormitu (zem. r. 1471) a j. Florencie korunovala Carloa a Lionarda Aretina a j.; obřad tento záhy oblíbený i papežové vykonávali.

se v Evropě udržela. Jan ze Salisbury, Abelard, Sannazaro, Politianus a j. vynikají latinskými básněmi; „Afrika“ Petrarkova jest chloubou novolatiníků. Republika benátská darovala Sannazarovi za pochvalný epigram latinský tré dystich 600 dukátů.

Dokud humanisté jen k latině lnuli, vývoji národního samostatného písemnictví překáželi a nadvládu latiny, i církví římskou posvěcenou a přijatou v životě veřejném i ve vědě chránili, nalezali horlivé podpory i u papežův římských. Pap. Pavel III, Pavel IV a j. učili se řecky, papež Mikuláš V. (Tommaso Parentucelli), Pius II (En. Sylvius), Julius II, Lev X byli horliví humanisté.

Když však studia řecká nový svět kultury odhalila a řečtina nad latinou počala vítěziti, hierarchie římská vzkříšených duchů Aristotela, Platona a j. počala se děsiti; pap. Inocenc III (1209 až 1215) a Řehoř r. 1231 zakázali studování Aristotela, kardinál Ximenes hlásal, že studování řečtiny a hebrejštiny víře škodí a jednotu církve, latinou utuženou, že ohrožuje.

Řím vůbec odporoval vývoji mluv a literatur *národních*, protože jednotící pouto latiny rozrušovaly.

Karel IV. prohlásil ve svém listu roku 1369 dne 17. června v Lucce vydaném, že „nauky kacířské jsou méně nebezpečné, než samostatné badání lidu po pravdě“ a uložil inkvisitorům, knížatům a prelátům, by knihy německé, *lidu* srozumitelné, v nichž mohou býti nauky kacířské, hubili a netrpěli, protože dle canonu laikové vůbec nemají čítati knihy v řeči mateřské o písmech svatých sepsané.“

Tím arcit uznal i Karel tehdejší zákaz čtění bible lidem obecným.

Přísný tento nález změnil papež Řehoř IX ustanoviv (r. 1375, 24. dub.), že nemají býti mateřskými řečmi psané knihy *vůbec* hubeny, „ale že se mají ničiti jen ty spisy, jež inkvisitoři po přečtení za bludné a zhoubné uznají.“

Čím více lid obecný ku čtení kněh řečí mateřskou psaných v XIV stol. lnul, tím více se lekal Řím následkův šířící se osvěty národní, reformatoři pak zasadili Římu pěstováním národních literatur nejhlubší rány.

Danteova „Božská komedie“, Wikliffův a Lutherův překlad písem svatých, českobratrská biblí králická (r. 1579—1593), jakož i snahy Husovy o zvelebení češtiny jsou zajisté udalosti důležitosti nezměrné.

„Spravedliví písmu pravě rozumí,“ učil Wikliff.*)

Dante nejdříve poznal, že lid lze jen mateřštinou úspěšně křísiti a vzdělávati, proto básnil „Božskou komedii“ řečí, již byl sám vystříbením nářečí toskánského stvořil, a kteráž Petrarkou a Boccacciem vysoce byla vytříbena.

Mužové tito založili *národní literaturu* vlašskou, jíž vědy a osvěta v Italii zobecněly.

Básně Danteovy i Petrarkovy, jitřní hymny křísícího se národa, prodchnuty jsou úchvatnou vroucností vlasteneckého nadšení. Tito geniové stojíce na výši své doby měli i mimo Italii vliv důležitý.

Již na počátku XIV. věku uměl ve Florencii každý číst a psát, i mezkaři čtli Danteovy kanzony; nejskvostnější rukopisy jsou díla tehdejších řemeslníků florencských; Brunetto Latini, který již

*) O zápasech za slovanskou liturgii v Čechách pojednali jsme v Slovanském kalendáři na r. 1876 str. 71—76.

před Danteem básnil vlašské znělky, počal tehdáž spisovati prostonárodní encyklopedii vlašskou.

Reformátor výtvarného umění vlašského Giotto, Danteův přítel důvěrný, látky děl svých čerpal z Danteových básní a radou tohoto mistra, tak při malbě apokalypsí v chrámu sv. Františka v Assisi a j. se řídil. „Božská komedie“ jest evangeliem nové doby umění výtvarných, v ní jest vtělen duch nejvyšší básnické krásy, duch poesie *národní*, s níž i vývoj *umění výtvarných tak úzce souvisí.*

Dante, Petrarka a Boccaccio; Giotto, Rafael, Michel Angelo, Bruneleschi, Tician, da Vinci, jsou sourodí bohatýři nejslavnější doby Italie.

Dante slovy, Giotto barvou největší básně tvořili; Michel Angelo ještě v pozdním věku uměl „Božskou komedii“ nazpamět, a poslední soud v kapli sixtinské jest zajisté malba geniem Danteovým vnuknutá.

Boccaccio vykládal Dantea (od r. 1373) na vysokých školách florencských. Petrarka básně Danteovy, jehož slávu a věhlas nadšeně uznával, opisoval i vykládal.*)

Petrarka jest Dantea sice všestrannější, avšak v básnictví pěvce „Božské komedie“ nedostihl, dospělť jen ve znělce k mistrnosti nevšední.

Boccaccio vystříbil vlašskou prostomluvu, „Decamerone“ jest mistrný vzor novely.

Petrarka dal Dekamerona přeložiti do latiny, „aby jej mohl čísti i kdo vlašsky neumí,“ sám

---

*) V Parmské veřejné bibliotéce jest Dante s poznámkami Petrarkovými. Komentář Dantea od Krystofa Landina s drahocennými rytinami byl vydán r. 1481 ve Florencii, výtisk stál 200 tolarů. Znamenitý výklad Dantea sepsal Dalmatinec Mikoláš Tomašič (Niccolo Tomasseo.)

uměl celé novely tohoto cyklu nazpaměť, slynul vůbec obrovskou pamětí, uměl 20000 slok básní.

Ještě v XIV v. byla italština tak nevážena, že Petrarka spisem „de lingua volgare“ řeč tuto proti četným útokům hájiti musel.

Humanisté i v pozdějších dobách nevražili na písemnictví národní, učený Poggio lituje, „že Dante „Božskou komedii“ vlašsky básnil“ a velice se diví, že Dante báseň tuto, již latinsky básniti počal, také v řeči té nedokončil. Kousavý Lionardo Aretino odsuzuje „nedouka“ Dantea, kterýž jen „vlašsky básnil“, mezi pekaře a sedláře. Také Ariosta pobádali humanisté k latinskému básnění.

Výstřednostmi svými vzbudili humanisté odpor písemnictvím národním a osvětou probuzeného národa, po třistaletém zápasu, po zaniknutí řecké kolonie ve Florencii (v XVI stol.), zvítězila v Italii oživující řeč lidu nad mrtvou latinou. Genius Danteův nedal zahynouti duchu národnímu v záplavě humanismu.

Úspěchy součinnosti těchto veleduchů byly v Italii tak trvalé, že Byron ještě r. 1821 mohl právem tvrditi: „Nyní Vlaši mluví Dantea, čtou Dantea, myslí a smějí Dantea. Bylo by to přímo směšné, kdyby to nebylo podivuhodné!“

Humanismem, studiemi klasickými byla osvěta v Evropě v XIV i v XV stol. vymaněna z úmorného temna. Humanismem nebe i země byla proměněna; renesance humanity zabrala veškerou vědu, veškerá umění, veškeren život politický a sociální, pošinula pak lidstvo ze sevřeného kruhu středověku na výsluní nové doby.

Humanisté osvětou, střízlivým osob i věcí pozorováním a posuzováním, jakož i uznáváním osobní samobytnosti, důstojnosti a rovnosti občanů, sná-

šenlivostí náboženskou vychovali, jak Michelet praví, „*nového člověka*“.

Italští humanisté nejdříve prolomili hradby schytralého tmářství, veliká doba hnutí duchů v Italii v XIV a XV v. nalezá obdoby toliko ve veliké revoluci francouzské věku minulého. Pico della Mirandola a j. záhy rozvíjeli činnost vždy všestrannější, humanism přestal býti toliko školou mrtvých řečí.

Akademie a věhlasné školy vlašské byly nejen toliko Italům, ale i cizincům, kteří ústavy vlašské vždy hojně navštěvovali, zdrojem vyššího vzdělání.

V klášteře Montecassino a Bolibio již v prvotném středověku byly vědy a umění účinně pěstovány. Universita bononská, nejstarší a nejslavnější v Italii, proslula již v stol. XIII v celé Evropě; tehdáž vyučovali v Bononii slovútní učenci Guido Guinicelli, Ghiolieri, Cavalcanti (zem. r. 1300) a j.; ročně věnovala Bononie, kteráž již tehdáž slula „učenou“ (la dotta), tomuto vysokému učení 20000 dukátů.

University florencská (zal. r. 1321), již Karel IV na prosby papežského legáta u dvoru pražského Petra, biskupa florencského, právy a výsadami universit říšských nadal,*) měla roční důchod 25000 dukátů.

R. 1356 povýšil Karel školy v Arezzu na vysoké učení.

R. 1357 povýšil Karel IV školy sienské na universitu, ujistiv jí ochrany říšské. Učitelé i studenti sienští byli na cestách všech poplatků a dávek

---

*) Tuto listinu základní podepsali té doby v Praze meškající velmožové Valdemar, král dánský, Rudolf, kurfirst saský, Jan markrabí moravský, Bruno, vévoda štětinský a j. co svědci.

sproštěni, biskup sienský ustanoven jest strážcem těchto škol.

Ve Furlandsku založil Karel IV po přání voglejského patriarchy Mikuláše universitu, „aby okolní Slavonci, Uhři, Vlaši a Němci na dalekých školách vzdělání hledati nemuseli.“ Nižádný vladař tolik výsad universitám neudělil, jako Karel IV, kterýž má zajisté ze všech císařů římskoněmeckých o pěstování věd v středověku největší zásluhy.

V Pise zřídil universitu Lorenzo il Magnifico. Na bononské universitě bývalo i 10000 studentů. Vysoké školy neapolské a padovské slynuly právnickými fakultami. Čelné učitele škol vysokých města i vladařové italští bohatě odměňovali.

Lateránský koncil ustanovil r. 1251 zřizování *obecných škol* při chrámech metropolitních, při nichž vyučoval doktor bohosloví a škol katedrálních, při nichž mistři svobodných umění žákovstvo kostelu sloužící a chudé zdarma vzdělávali. V těchto školách, jakož i ve školách městských, od kněžstva neodvislých, vyučovalo se v Italii latinou.

V Čechách šířila účinně kulturní snahy Italův mládež akademie i university vlašské po všecky časy v nemalém počtu navštěvující.

Po drahnou dobu hraničila Italie přímo se státem koruny České a s jinými slovanskými zeměmi, tak že příboj duchového hnutí z Italie do těchto zemí sousedních přímo zaléhal.

Probošt Vyšehradský, Jan z Rabšteina v Italii duchem humanismu a staroklasické lepoty nadšen zůstavil překrásné svědectví svého vysokého vzdělání ve svých spisech.

Češi studovali nejvíce v Bononii tvoříce na této universitě již v XIII v. samostatný národ. Opatovský mnich Neplach studoval v Bononii, be-

nediktini vůbec o vyšší vzdělání řeholníků svých na věhlasných školách vždy pečovali.

V Bononii studovali Václav z Křižanova, Hilarius litoměřický, Václav Korambus, Jan Šlechta ze Všehrd a j.

Slavný mistr Beroald si tak oblíbil české jinochy na universitě bononské, že Kristofovi z Weitmile („Oratio proverbalis"), Oldřichovi z Rožmberka, Martinovi z Krumlova a j. díla svá připsal. V přípisech věnovacích o těchto mužích českých Beroald velmi pochvalně píše.

Po čtrnáct let studoval Arnošt z Pardubic na universitách v Bononii a v Padově;*) kancléř Karlův Jan z Jenštýna na týchž universitách klasického vzdělání nabyv, proslul láskou ku klasikům římským, jako důvěrník Karlův Jan ze Středy

*) Na nádvoří university pádovské jsou znaky někdejších studentů, mezi nimi též znaky rodů českých. Na „Prato della Vale" v Padově jest mezi sochami Dantea, Petrarky, Galilea, Ariosta, Tassoa, Giottoa, Savonaroli a j. také památná socha Jana Sobieského, někdejšího žáka university padovské.

Náčelník českých humanistů Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic (1480—1510) studoval římské a církevní právo ve Ferraře a v Bononii, kdež na doktora povýšen byl, podnikal velké cesty Italií, Egyptem a Palestýnou, r. 1491 biskupem olomúckým zvolen v důstojenství tomto papežem potvrzen nebyl. V Padově, v Bononii a ve Ferraře studoval také slovútný šlechtic Ladislav z Boskovic (zem. r. 1520). Na studia do Vlach provázel Václav Písecký (zem r. 1511) třináctiletého syna Řehoře Hrubého z Jelení Zigmunda (r. 1509); v Italii míval o věci náboženské najmě o přijímání podobojí tuhé spory; vraceje se do Čech v Benátkách dle mnohých zpráv jedem v 30. roku věku svého zahynul. Zigmund z Jelení zůstal v Benátkách; učil se u stařičkého Marka Masura řečtině, v Bononii byl žákem Beroalda a Camilla.

Také po založení university pražské Češi cizé university drahně navštěvovali.

V Italii studovali věhlasní státníci *Karel starší ze Žerotína* (zem. 1636) v Padově a v Bononii; *Václav z Budova* (1547—1621) po dvanáct let ve Vlaších pobyl a se všemi současnými vynikajícími Vlachy se spřátelil; pak věrolomný *Vilém Slavata z Chlumu* (1572—1652), kterýž r. 1592 na universitě pádovské českým consiglierem, hlavou a soudcem národa českého na této universitě byl zvolen, a kterýž později v Sieně, nemaje dosti peněz, rektorství, jež mu profesoři i studenti sienští nabízeli, nepřijal. Slavata studoval s mladým Althanem také ve Florencii r. 1593, cestoval pak v Neapolsku a v Římsku; v Italii tak ku katolictví přilnul, že po svém návratu do Čech nedbaje ani proseb ani hrozeb přátel svých bratrské víry, v níž byl vychován, se odřekl a na radu jezovity Jana Rotaria záhy v čele protinárodní strany římskocísařské v Čechách se octnul.

Kancléř olomúckého biskupství *Jan Doubravský ze Skály* (zem. r. 1553), přítel Erazima rotterdámského, Šlechty ze Všehrd, Konráda Celtesa a j., jakož i důvěrník arcibiskupa Zbyňka Berky *Bartoloměj Flaxius z Čenkova*, pak královský tajemník pověstného kardinála Khlesla, *Soběhrd Mnišovský ze Sebuzína* (nar. r. 1580), kterýž za Ferdinanda II diplomatická jednání s Benátky řídil a kterýž Ferdinanda III češtině vyučovati měl, a m. j. byli na vysokých školách italských na doktory povýšeni. *Racek Doubravský z Doubravy* (zem. 1548), důvěrník Bohuslava Hasištejnského, od něhož reformování novolatinského básnění očekáváno bylo, v Bononii sedm let studoval; *Pavel Pistorius z Lucska* (nar. 1572), kterýž bohoslovecké spisy vlašské do češtiny překládal;

Eliáš Honorius z Vyškova (zem. r. 1606), kanovník olomúcký navštěvoval s *Maximiliánem z Pernštýna* (zem. 1593. Čechy a Italie v XIV stol. str. 155) vysoké učení v Římě; na universitě bononské studoval *Hilarius Litoměřický*, pověstný odpůrce kalicha; *Jakub Koleus* (nar. r. 1566), kázal u sv. Jakuba v Praze, byl žák kardinála Roberta Bellarmina v Římě, kdež také studovali generální vikář Kašpar Arsenius z Radbuzy (zem. 1629), a doktor *Josef Makarius z Marfelice*, od r. 1629 děkan kapituly všech sv. na hradě pražském.

Humanism v Čechách šířili bezprostředně také cizí humanisté: Konrád Celtes, Eneáš Sylvius, kterýž se s předními státníky a učenci českými osobně stýkal a j.; také výpravy králův českých do Italie a cesty Čechův touto požehnanou zemí.

Na uhájení liturgie slovanské putovali Cyril a Methoděj v l. 867 a 869 do Říma; v Římě pobyl sv. Vojtěch se svým bratrem a s proboštem Vellichem po drahné doby, i uvedl vlašské benediktiny do kláštera břevnovského.

Mlada, prvá abatyše kláštera sv. Jiří na hradě pražském (zal. r. 973), sestra Boleslava II, se učila v Římě řádům řehole panen sv. Benedikta; opat sázavský Božetěch, patriarcha českých umělcův výtvarných, musel na smír s biskupem Kosmasem vyřezati a do Říma na bedrách svých donésti „kříž u velikosti těla“;*) opat sázavský Blažej déle roku

*) Pout do Říma byla v Čechách pokutou zločinů. R. 1312 Mikuláš z Potenštýna zavraždiv Peregrina Puše; Jakub, písař staroměstský zavraždiv r. 1415 měštěnína Pošíka Šilhavého byli odsouzeni k pouti do Říma. — O výpravách do Vlach viz „Čechy a Italie v XIV stol.“ str. 7—77.

se přimlouval v Římě za blahoslavení opata Prokopa (r. 1205).

Albertus Bohemus (dle Aventina Čech) byl v l. 1198—1227 předním advokátem kurie římské a měl vykonati r. 1239 s Filipem z Assisi klatbu pap. Řehořem IX na Fridricha II uvalenou; v zápiskách jeho nalezáme české, vlastnoruční poznámky jeho.

V Bononii zemřeli pražští kanovníci r. 1202 biskupa Daniela k soudu papežskému provázející; v Římě zemřeli pražští biskupové Ondřej r. 1224 a Budilov r. 1226, olomúcký biskup Hynek Berka z Dubé r. 1333, arcib. Jan z Jenštýna a j. O pobytu Miličově a Mat. z Janova v Římě již jsme se zmínili.

Petr z Rožmberka (zem. r. 1347), nejspíše spisovatel knihy starého pána z Rožmberka, provázel krále Jana Lucemburského na výpravách do Francie i do Vlach. Konrád Vesel odevzdal roku 1377 pap. Řehořovi IX dar Karla IV 40000 dukátův, aby jej naklonil uznání volby Václava IV císařem. Minorita Mikuláš vyjednával roku 1390 v Římě o povolení milostivého léta v Čechách a korunování Václava IV.

O výpravu Václava IV do Říma se vyjednávalo bez úspěchu v l. 1381, 1382, 1383, 1390, 1398, 1401 a 1402; když se pak Václav konečně na cestu do Italie vypravil, byl svým bratrem Zigmundem, jenž se smíru Václavova s papežem strachoval, zrádně zajat a vězněn.

O narovnání sporův Václavových s kurií římskou vyjednávali královští poslové Tyno z Koldic, biskup mišenský, Beneš z Choustníka a právníci Jeroným a Naso, jakož i patriarcha antiochenský v Pise.

Václav se smířil s milánskými Visconti, zrušil

klatbu, již byl na tento rod Karel IV uvalil, povýšil za 100000 zl. Jana Galeazzoa Viscontia na lombardského vévodu a ustanovil jej svým říšským vikářem v Italii; ku velikým slavnostem Viskontiův vypravil do Milána dvorního radu Beneše z Choustníka.*) Viskontiové potom věrně stáli k Václavovi opírajíce se i zbraní vzdorokráli Ruprechtovi r. 1401.

V rozkolu církevním stranil Václav pap. Urbanovi VI, kterýž povýšil z vděčnosti Jana Očka z Vlašími r. 1378 na kardinála. Chytrého a lakotného kardinála Pilea de Prato, kterýž Očkovi klobouk kardinálský do Prahy přinesl, povýšil Václav na dvorního radu svoliv mu plat roční 1040 hřiven; Pileus pobyl v Čechách do r. 1382. Jiřímu Cavallimu udělil Václav IV r. 1391 důstojenství říšského barona s titulem hraběte de S. Orso; hraběti Mikulášovi Ticianovi i potomkům jeho svolil přijmutí svého hrabství v léno od Viskontiův a j.

Smíru s papežem se Václav nedočkal, a také papeži nikdy neholdoval, zemřel r. 1419.

Krále Zigmunda provázelo ku korunování do Říma r. 1433 drahně pánův českých.**) V letech 1445—47 vyjednával kancléř Jiřího z Poděbrad, Prokop z Rabšteinka v Římě o uznání basilejských kompaktát, byl pak strážcem konklave, na němž po smrti pap. Eugena IV (zem. roku 1447) zvolen byl Mikuláš V papežem. Konklave střežívaly druhdy jen hlavy korunované.***) Dvanáctiletý

*) Na památku toho založili Viskontiové nejslavnější renesanční chrám v sev. Italii Certosu u Pavie.

**) Ant. Filaret (1439—47) zobrazil v bronzových reliefech vrat u sv. Petra v Římě Čechy v Zigmundovu komonstvu v historickém kroji českém stol. XV.

***) R. 1431 střežil konklave, jenž zvolilo pap. Eugena IV,

král Ludvík provázel r. 1452 císaře Fridricha do Říma.

V XV i XVI věku stýkali se najmě čeští kněži utrakvističtí, nemohouce dojíti v Čechách posvěcení na kněžství s Vlachy; čeští bohoslovci po výtce v Benátkách dokonávali studia bohoslovecká, protože Benátčané měli biskupa, kterýž směl světiti kněze pod jednou i pod obojí. Utrakvisté podporovali na těchto výpravách své theology i hmotně, protože by byl dvacátý z chudoby kněžství zanechal.*)

český pán Jan Švihovský. Jan z Rabšteinka, bratr kancléře Prokopa z R., byl žák Eneáše Sylvia, za jehož papežování konal do Říma důležité cesty diplomatické. Antonio Marini de Gratianopoli, právník a národní hospodář, důvěrník Jiřího z Poděbrad, uměl česky, účastnil se Jiřího poselství do Říma i jednání o spolek Benátek s jednotou knížat proti papeži; od r. 1464 není o něm zpráv. U dvora papežova nejednou hájili zájmy utrakvistův mistr Václ. Koranda, mistr Petr z Mladějovic a j. V l. 1458—59 prodléval biskup Jošt z Rožmberka v Římě.

*) Biskup sanktuarienský, Bessarion z Mirandoly spravoval utrakvistickou konsistoř a světil kněze pod obojí v Čechách. V l. 1482—93, přibyl z Vlach do již. Čech 1482, zdržel se na Vimperku, v Písku, v Táboře, v Lipnici a j., kněze počal světiti na Lipnici o hodu svatodušním r. 1482.; r. 1484 byl v Praze s velikou poctou uvítán, pochován jest v Týně (zem. r. 1493), Řejsek ozdobil hrob jeho důstojným pomníkem.

V Benátkách ordinovali české kněze utrakvistické biskup Dionis, rodilý Řek; biskup Titus, kterýž poslal pražské konsistoři pod obojí r. 1549 sv. oleje. V l. 1525—1555 bylo dle zápisů praž. konsistoře pod obojí v Italii vysvěceno 255 bohoslovcův, mezi nimi drahně bakalářův vys. učení praž. na kněze pod obojí. Na studia bohoslovecká bylo vysláno do Vlach r. 1539 12, r. 1540 17, r. 1541 21, r. 1548 17, r. 1549 22, r. 1550 12, r. 1551 17, r. 1552 16, r. 1553 21, r. 1554 14, r. 1555 10 jinochů českých. Arcikníže Ferdinand

Poutníci čeští zanechali drahně velmi zajímavých, poučných a literarně velice důležitých cestopisův.*)

Spisy předních spisovatelův italských byly netoliko v originálech, ale také v překladech v Čechách valně rozšířeny, největší obliby nalezaly spisy Danteovy, Petrarkovy a Boccacciovy, jsouce v Čechách již před nalezením kněhtisku v hojných opisech známy.**)

---

přimlouval se r. 1556 u Ferdinanda II za zřízení biskupa pod obojí v Čechách, „an již Benátčané při sv. otci to jsou obdrželi a sobě zjednali, že takového biskupa, kterýž pod jednou i pod obojí světí, mají.“ Ferdinand II arcit v to nesvolil.

Po vítězství katolíkův v Čechách studovalo drahně katolických mladíků z Čech v jezovitské koleji v Římě. Ferdinand I poslal vlastním nákladem r. 1555 do této koleje 12 mladíků z Čech, 12 z Moravy a 12 ze Slezska.

*) Italské cesty popsali Prefát z Vlkánova (1523—65), Krištof Harant z Polžic (1564—1621), Černin z Chudenic; průvodčí Lva z Rožmitála, učený Šašek z Mezihoře, bakalář Martin a j. Italií cestoval také náruživý poutník český Bedřich z Donina, jehož bratr zemřel ve Florencii r. 1594. U hr. Mat. Thurna v Benátkách meškal r. 1626 slavný exulant český, Samuel z Dražova (nar. 1593). — O vědeckých a politických stycích Karla IV a současníkův jeho s Vlachy pojednali jsme ve spisu „Čechy a Italie v XIV stol.“

**) O českých překladech děl Petrarkových viz Čechy a Italie v XIV stol. str. 104 sld. Syn Jiřího z Poděbrad, Hynek (1452—92) přeložil dvanáct novel Boccacciových; při Konáčově „Hořekování spravedlnosti“ (vyd. tiskem r. 1547) jest přivtělena také Roccacciova hra štěstí, chudoby a neštěstí. V rajhradské bibliotéce, v kodexu bratra Konráda jsou také „meditace“ a „žaltář“ Petrarkův. Komenského „Labyrint světa“ jest odlesk Danteovy „božské komedie“. Danteova idea sjednocení Italie rozžehla v duchu Kollárovu touhu po sjednocení Slovanstva, „Slávy dcera“, jest zajisté i formou dcerou „božské komedie“. Dante pěje v v „božské komedii“ (očistec VII 100 101):

Častá vydání českých překladů spisův řeckých, latinských i vlašských svědčí nejzřejměji, jak velice tato díla v Čechách byla oblíbena.

Jan Frant. Olomucký založil při vysokém učení pražském stolici ku vykládání Homera; studia řecká při témž učení na počátku XVI stol. organisoval věhlasný národovec a humanista Václav Písecký, kterýž v Italii s velikou horlivostí řeč a literaturu řeckou studoval.

V XVI věku také venkovský lid v Čechách čítal klasiky v původních řečích.

VII.

Školství. Vysoké učení pražské. Vývoj věd.

Snešeném koncilu lateránského (r. 1215), na němž byl pražský biskup Ondřej posvěcen, se kněžské školy také v Čechách valně rozmnožily. Za Přemysla Otakara II byla již téměř při každém farním chrámu v Čechách obecná škola, při chrámech kollegiátních byla učení bohoslovecká; roku 1248 bylo při kostele sv. Víta vyšší učení, na němž okolo r. 1271 mistr *Očko* gramatice, mistr

---

Otachero — nelle fasce
In meglio assai che Vincislao suo figlio
Barbuto, cui lussuria edozio pasce."

(Otakar [II] co děcko lepší již byl, než syn jeho Václav [II] v plném vousu, kterýž (Václav II) jen lenosti, přepychu dbal). —

Oldřich Velenský vydal překlad spisův Picra z Mirandoli, v l. 1631 1672 byly vydány překlady spisův Ambrožových a Fulviových. „Janua linguarum" (vyd. r. 1694) sepsal Komenský česky, latinsky, německy a *vlašsky*.

Bohumil logice, ředitel téhož učení, mistr *Řehoř z Valdeka* (v l. 1296—1300 biskup) o přírodě dle Aristotela vyučovali. Rektorem školy u sv. Jiří, již hlavně šlechtičny navštěvovaly, byl roku 1278 mistr *Matěj*, kanovník svatojírský. Školství české doby té tak prospívalo, že i čelní cizinci pražské školy navštěvovali. Arcibiskup solnohradský, Vojtěch byl žákem klášterní školy strahovské, učení svatovítské navštěvoval pověstný potom opat *Engelbrecht*, kronikář mnich fürstenfeldský a j.

Klášterní školy benediktinův v Břevnově, ve Vilémově, v Broumově, v Kladrubech a j. kvetly již před založením university pražské. Neplach píše při r. 1302 o škole *opatovické*, o níž také Balbín horuje; r. 1389 byl rektorem školy této Martin.

S benediktiny závodili premonstráté, v polov. XII stol. do Čech uvedení, u zakládání a pěstování škol.

Kronikář Vincenc vypravuje, že Vojtěch, syn vévody Vladislava, potom arcibiskup solnohradský, navštěvoval klášterní školu na vrchu Sioně (Strahov), sestra jeho Anežka byla vychována v klášterní škole doksanské.

Pražský biskup Jindřich byl žákem školy strahovské.

Proslulé školy byly na Vyšehradě, v Litoměřicích, v Boleslavi, v Mělníku, v Žatci, v Libici a j.

Na vzájem navštěvovali Češi školy cizé, sv. Vojtěch studoval v Děvíně, Strachkvas v Řezně, Kosmas v Lutychu a j.*)

---

*) Za Karla Velikého reformovali školy německé a francouzské cizinci: Pavel Diakon, Petr z Pisy, Alkvin, jehož žákem byl Hraban Maurus (776—856), zakladatel

Henricus Italicus (zem. 22. září r. 1293) *) z Alta Mury v Apulii byl v službách krále Václava I, od r. 1270 pronotářem Otokara II, setrval pak v službách králů Českých do r. 1290 a povolal krajana svého *Henrica de Isernia* (též de Italia, de Sicilia, Ghibelinus, zem. r. 1278) do Prahy. De Isernia, rozhodný ghibelin, po porážce Konradýna u Tagliazzo r. 1268 odebral se z Italie do Němec a nalezaje tam podpory ku svému krajanovi Henricovi Italicovi do Prahy se uchýlil roku 1270. Za podpory zemského kancléře, probošta Petra, založil de Isernia na Vyšehradě *latinskou školu*, na níž se vyučovalo gramatice, logice a rhetorice. Studia klasikův de Isernia horlivě pěstoval a jich potřebu a důležitost nadšeně zastával, měl pak žákův drahně; zahynul nejspíše v bitvě na Moravském poli (r. 1278), od té doby o něm zpráv nenalezáme.**)

---

mnišské učenosti v Německu, a j. Teprv za Hohenštaufův (XII— střed. XIV v.) byly školy německé kněžstvu odebrány.

*) Po pádu Otakara II byl Henricus Italicus zatknut a teprv na biskupovy hrozby z vazby propuštěn; Václav II povýšil jej na nejvyššího písaře zemského, proto na něho Závišova strana velice zanevřela. Po smrti Závišově král Václav Henrica, kterýž za vlády Závišovy neznal klaněti se bohu jinému, ani snášeti panství pána jiného, „na uznání zásluh“, jichž si byl v té době, „kdy drzí králův nájezdník“, Záviš vládl, vydobyl, na zemského podkancléře povýšil a dědinu Holubice mu připsal. Tento Henrik jest nejspíše původce sbírky formulí velice důležitých listin historických zachované v archivu kapituly pražské.

**) Henric de Isernia byl i u vyhnanství horlivý ghibelin. Když r. 1271 šestiletá dcerka Otakara II Friedrichovi, synovi landkraběte durinského byla zasnoubena, Henricus tento rodinný případ nadšeně opěvuje, „slaví dceru královskou, již splodily blažené Čechy a již porodily Uhry,“ oslavuje ženicha, „kterýž obnoví slávu

Po smrti Otakarově české školství hluboko kleslo, i vyšehradská škola zanikla. Václav II zveleboval školy obecné a „chtěje míti v Praze školu pařížskou“ (Pulkava), i o vysoké učení pečoval.

Založení university v Praze zmařili r. 1294 stavové čeští, obávajíce se, že by universitou moc kněží v Čechách příliš vzrostla.

Obnovené školy Vyšehradské řídil roku 1333 český letopisec, kanovník *František*; menší učení pražské, slavná škola Týnská utěšeně rozkvétala. Té doby bylo mimo školy klášterní v Praze *pět a dvacet* veřejných škol. Karel IV vymohl u pap. Klimenta VI r. 1347 svolení ku založení vysokého učení pražského (bula 26. d. m. ledna vydaná), „aby věrní obyvatelé království Českého, jež s obzvláštní náklonností duše objímá, po ovoci dobrých umění bez ustání lačnící o cizí almužny žebrati nemuseli, alebrž by v svém království stůl k nalévání připravený měli, aby při jich přirozeném ostrovtipu duševním i při důmyslu u všem podnikání také známostí věd se vzdělávali a netoliko aby v cizích krajinách světa a u cizích národů vědeckého vzdělání hledati a dožebrávati se nemuseli, ale aby i za slávu si mohli klásti, když by cizince k té libosti vůně, k účastenství takové rozkoše

---

císařského důstojenství a kterýž jako jarý lvík, vychvátí vlaškou kořist Karlovi z Anjou.“ R. 1271 provázel Henrik Otakara do Uher, byl tohoto krále almužníkem, r. 1273 vyslal jej Otakar ku papežovu dvoru, by úmysly papeže o připravované volbě Otakara na císaře římskoněmeckého vypátral, a za tyto služby byl Henrik na královského notáře povýšen. Po volbě Rudolfa Habsburského císařem (r. 1273, 1. října) sepsal de Isernia proti této volbě Otakarovu stížnost papeži. Henricus sepsal vůbec drahně důležitých listin státních.

samotni do Čech zváti mohli," (základní listina Karlova z r. 1348, 7. dub.).

Kliment VI svoluje v založení vysokého učení pražského „k užitku příjemné Prahy a království Českého, kteréž dobrota božská takovou četností lidu, hojností všech věcí štědře obdařila, aby také plody věd úrodným bylo. Jakož pak jsou Čechy stříbra a zlata důl, tak aby také byly dolem platných umění, vysoké učení pražské by po vždy zůstalo nezanikajícím zdrojem obecné vzdělanosti literní" a uznává, že vysokého učení v Praze „při výtečnosti škol nižších v Čechách" jest potřebí.

Touž bulou ustanoven byl arcibiskup pražský na všecky časy kancléřem university; tím se octlo vysoké učení pražské i veškeré školství české, s universitou úzce spojené, v područí římské hierarchie.

Universita pražská mívala také u papeže syndika, jímž byl r. 1389, 30. září zvolen římský mistr *Jan Gačickov*. R. 1348 svolil sněm český v založení university, dne 7. dubna t. r. vydal Karel základní listinu, anaž jest potvrzena císařským majestátem r. 1349 dne 14. ledna v Isenachu vydaným. Vysoké učení pražské organisovali Karel IV a Arnošt z Pardubic, kteří netoliko francouzské, ale i vlašské university z vlastních zkušeností důkladně znali.

Karel také o radu žádal Petrarku, jenž byl o universitách pařížské a bononské tvrdil, „že vědě více prospívají nežli Athény a Řím v době nejvyššího rozkvětu."

Statky a svobodami Karel universitu pražskou bohatě obdařil, tak že se vyrovnala všem vysokým školám; výtečné učitele královsky odměňoval; cizé žáky i mistry mocí majestátu chránil, tak že na vysokém učení pražském „všech práv, svobod a

spravedlností vysokého učení pařížského a *bononského* požívali. R. 1359 daroval Karel universitě dům blíže kláštera sv. Františka na St. Městě; po sedmi letech založil kolej Karlovu v domě žida Lazara, v níž mimo jiné i dvanáct mistrů fakulty artistické stále bydlelo, a s touto kolejí spojil kapitolu všech Svatých; nejstarší mistr koleje Karlovy byl spolu kanovníkem oné kapituly.

Lékařská kolej byla od r. 1363 v domě Karlova lékaře, mistra Bedřicha; kolej právníků od r. 1373 v domě, jejž Karel od svého komorníka Pešla koupil. Velkolepě zřízený dům Rotlevů teprv král Václav IV universitě daroval.

Spojením všech fakult v jednu universitu s jediným rektorem byly r. 1360 dlouhé spory o zřízení vysokých škol těchto odklizeny; organisace university byla teprv r. 1385 dokončena dle řádů universit bononské a pařížské.*)

Karel všímal si také bedlivě vnitřní správy a řízení university, často celé hodiny s mistry na universitě o záhady vědecké se přel a hádal; když pak jednou byl upomenut, že čas k večeři, odtušil služebníkům svým: „Jděte jen a jezte, toto rozmlouvání jest mou večeří!“

Karel přilnul k vědám i k umění v Paříži, kdež za pobytu Karlova (1323—1330) Duns Scotus a j. působili, a v Italii; vynikaje na tu dobu podivuhodnou známostí řečí, bohosloví, dějin i práv, proslul také neobyčejnou známostí věcí uměleckých

*) Dle university pražské byly založeny universita v Krakově r. 1363, ve Vídni r. 1365, v Heidelberku r. 1386, v Kolíně nad Rýnem roku 1388, v Erfurtu roku 1392. V Heidelberku vyučovali r. 1386 prof. univers. pražské Dětmar dle Swerthe a Jan de Noet, r. 1387 Konrád Soltov a j.

a starožitnických; ano i přírodními vědami se horlivě zabýval.

Muž tak všestranně vzdělaný a tak mocný přítel snah kulturních zajisté netoliko o vývoj university pražské, ale o pokrok kulturní vůbec nesmrtelné má zásluhy.*)

Výklady na universitě pražské počaly r. 1348, prvá promocí byla r. 1349; v l. 1367—1408 bylo na artistické fakultě 844 mistrů a 3823 bakalářů (od r. 1380—1389; 322 mistrů a 1579 bakalářů) promovováno; v l. 1380—1389 přednášelo 73, od r. 1366—1409 234 mistrů o svobodných uměních; r. 1389 bylo v Praze 11250, a poslední rok živobytí Karlova 7000 studentů z Čech, z Lombardie, z Uher, z Německa, z Polska, z Francie i z Anglie. V l. 1372—1408 studovali na pražské universitě mimo jiné: 1 biskup, 1 opat, 9 arciděkanů, 23 proboštů, 4 děkani, 209 kanovníků, 187 farářů a 103 nižší kněží, ano i německé a skandinavské kapituly posílaly kněze na vysoké učení do Prahy.

Přání Karlovo po vymanění národa Českého z podruží universit cizích velmi rychle se vyplnilo. Pražská universita předčila záhy mateřské ústavy, university pařížskou a bononskou, výtečností učitelův a množstvím žákův; rozkvetající universitou zaujaly Čechy i v snahách kulturních stanovisko

*) Karel podporoval v Německu jednoty německých meistersängrů, kteréž k rozkvětu německého básnictví velice přispěly. Tyto jednoty trvaly do XIX v.; poslední zápas pěvecký podnikli mistři pěvci r. 1770 v Norimberku; jednota ulmských mistropěvců teprv r. 1836 své spisy odevzdala nové jednotě pěvecké. Zřízení Karlova vůbec dlouho trvala; r. 1348 Karlem v Praze založené umělecké bratrstvo „malerzuov a stítarzů“ teprv roku 1789 císařem Josefem II zrušeno bylo a j.

neodvislé, samostatné, důstojné, zastiňujíce netoliko blahobytem hmotným, ale i neobyčejným pokrokem kulturním sousední země. Výsledky těchto snah Karlových byly trvalé, protože i syn jeho král Václav IV horlivě se staral, „aby Češi ve vědách i v umění stále pokračovali.“ Václav založil při universitě pro bohoslovce i pro artisty novou kolej, rozmnožil výsady a práva vysokých škol, zrušil právomocnost staroměstské obce k universitě ustanoviv rektora nejvyšším sudím veškerého studentstva (r. 1392) a j.

Václav se nevyrovnal sice svému otci chladnou rozvahou státnickou a bystrou opatrností vladařskou; avšak odhodlaným hájením práva a spravedlnosti, láskou k lidu, k pokroku a k osvětě byl Karla IV nástupce důstojný, *za jeho vlády byli zajisté Češi nejpokročilejší a nejvzdělanější národ v Evropě.*

Nejpřednějším učením pražské university byla *theologie.* Biblí a dogmatika vykládána byla dle spisů *Petra Lombarda* (nar. v novarském kraji, zem. r. 1164 co arcibiskup pařížský), jehož spisy o dogmech a o sv. otcích, jež mistr učení pražského Konrad Soltov r. 1385, pak mistr Jan Hus vykládali, téměř po tři věky na universitě pražské byly užívány.*)

*) Písmo sv. přeložili Cyril a Method z řečtiny. Mimo legendy (o sv. Kateřině 1360 veršů, o sv. Prokopovi 1100 veršů a j.) zachovaly se ze XIII a XIV v. zlomky překladu evangelií, dramatických her náboženských (Mastičkář a j.) žaltáře, biblí Mikulovská (z konce XIV v.), biblí leskovecká (z l. 1380—1409 a j.). Náboženské hry byly v Italii v XIII v. také velmi oblíbené. Nejznamenitější památky bohoslovné literatury české věku XIV jsou zajisté spisové slavného Tómy ze Štítného, kterýž také několik spisů sv. Augustýna přeložil a přepracoval; pak díla Miličova, Matěje z Ja-

Po založení university vrátil se do Čech mistr *Vojtěch z Rankova* (de Erccino), kterýž byl r. 1349 hlavou národa německoanglického na universitě pařížské a r. 1355 rektorem téže university, na níž byl prvý Čech doktorátu bohosloví dosáhl. Tomuto věhlasnému muži, kterýž ještě r. 1370 žil, věnoval Štítný spis svůj „knížky šestery o věcech křesťanských“.

Aristoteles a Plato byli netoliko Vlachův, ale i Čechův učitelé filosofie a věd přírodních, na pražské universitě byly vykládány Aristotelovy: „libri de majori physica“, „parva naturalia“, „metaphysika“, „libri sex principiorum“ a j., ano snešením fakulty z r. 1384 bylo úplné přednášení a vykládání Aristotelových spisů přikázáno. Aristotelovu analytiku vykládal *Petr Přibyslavský*; Aristotelova rhetorika byla všeobecnou knihou školní; bystrý obhajce realismu *Stanislav ze Znojma* sepsal výklad Aristotelových „libri physicorum“ a nazývá Aristotela „knížetem pravdy“. Mimo spisy Aristotelovy byly na universitě pražské také vykládány logické a metafysické quescie mistra *Jana Buridana de Bethume* (zem. r. 1358) a quescie *Jana Tartisa*, pak „tractatus“ kardinála *Petra Hispania* a *Boethiův* (žil v VI v. v Římě) spis „De consolatione philosophiae“ a j.

Boethius překládal Aristotela do latiny snaže se, arciť marně, o sjednocení soustav a nauk Aristotelovy a Platonovy.

Vědy *matematické*, astronomie na vlašských universitách i u dvoru vlašských velmožů u Vis-

---

nova a j. Česká církevní píseň ze XIV v. „Stabat Mater“ připisuje se vlašskému knězi minoritovi Jacopovi de Toti (zem. r. 1306). O velikém rozvoji bohoslovné literatury české v době husitské, jakož i v době bratří českých nelze nám na tomto místě šířiti se.

contiů a Torreů v Miláně; v Modeně, v Reggiu, v Rovigu u d'Esteů; u Scaligerů ve Veroně a j., již v XIII v. byly pěstovány.

Spory matematickými a hvězdářskými zahájena jest v středověku nová doba věd a bádání vůbec, protože jasným a přesným důkazem matematickým, nímž pevně založeny byly přírodovědy, omyly a bludy ve všem učení nejzřejměji byly usvědčovány; zdánlivé zázraky rozumně vysvětlovány.

V XII stol. ustupuje již dokazování pravdy zázrakem chladnému důkazu rozumovému; přírodní vědy rozptylují pološero otravující pověry.

S hrdostí ukazují Vlaši, že i *Dante*, kterýž jako Petrarka vědami přírodními a astronomií se zabýval, zkumnému a zkušebnému bádání vědeckému dráhu klestil.

Bonaccio, městský písař pisanský, se synem svým *Leonardem* studovali matematické spisy Arabův; Fibonacci, druhý syn Bonacciův, zavedl v Evropě indickou soustavu číslovou, *Luca Paccioli*, *Scipio Ferro*, *Mikuláš Tartaglia*, *Cardanus*, *Ferrari*, *Vieta* a j. v tomto oboru vědění přednost Italie uhájili.

Matematice vyučovalo se na vysokých školách vlašských i pražských v XIV v. po výtce dle Euklida a Jana de Sacraboscoa (Tractatus de sphaera); astronomii dle Ptolomaea a j. Euklida přeložil do vlaštiny Zamberti.

Z l. 1258—1278 jsou zachovány převzácné zlomky nejstaršího českého kalendáře (Cisiojanus).

Křištan z Prachatic (zem. r. 1439) byl r. 1403 rektorem university pražské, proslulý matematik, obecně jest „českým hvězdářem" jmín.*)

*) Na universitě pražské vyučovali matematice mistr Hanuš, jenž se svým žákem Jakubem as roku 1490

Vedle astronomie bujela v Čechách po drahné doby také *astrologie* a družná sestra její *alchymie*, již u nás po výtce Vlaši rozšířili.

Každý zámožný Vlach míval domácího astrologa; Ezzelino do Romano míval velkou družinu astrologův (Guido Bonatto, Pavel z Bagdadu a j.); cís. Fridricha II provázel na všech cestách astrolog Theodorus; astrologii bylo vyučováno na universitách; pap. Pavel III bez svolení astrologů nesvolal ani konsistoř a j.

Astrolog Dionis z Bourgesu (zem. r. 1342) byl důvěrným přítelem Petrarky, kterýž však i klam a šalbu astrologů bystře prohlédl a tepal. U dvora Karla IV proslul věštbami astrolog Havel, také Vavřinec z Březové vykládal Karlovi sny.*)

---

staroměstský orloj sestrojil; mistr Zigmund Antoš z Helfenburka (nar. r. 1508), Benedikt Nudožer (nar. r. 1555), hvězdář Cyprián Lvovický (zem r. 1573) a j. Mezi učiteli a spisovateli matemat., v Čechách působícími, připomíná Stan. Vydra (Historia matheseos atd.) také Jana Boccaccia de Certaldo. — Tadyáš Hájek z Hájku navraceje se po dokonaných studiích z Bononie do Čech, pobyl drahně u věhlasného matematika Cardana v Miláně, potom vyučoval matematice na univers. pražské, vyměřoval okolí pražské, k jeho naléhaní povolal Rudolf II Tycho de Brahe do Prahy roku 1599.

Lionardo da Vinci, veliký žák Aristotelův, jest učitelem Mikuláše Koperníka, „kterýž brány nekonečného světa otevřel", Regiomontana a j. Rukopis nejslavnějšího díla Koperníkova „De revolutionibus" koupil Komenský r. 1614 v Heidelberce. Koperník jest potomek rodiny české.

*) Tycho de Brahe a Seni rozšířili v Čechách astrologii nejvíce. Tycho vládl Rudolfem, kterýž mu královské důchody byl pojistil, Seni byl pánem Valdštýna, jejž vyučoval astrologii také Ondřej Angoli z Padovy, kterýž ze 7 M předpověděl smrt Matyáše Corvina (Magnus Monarcha Mundi Mathias Morietur Mense Martio =

Arnošt z Pardubic studoval *alchymii* v Bononii, také Karel IV se touto „vědou“ zabýval; ano mnozí tvrdili, že Karel kámen mudrců nalezl; Königshoven v kronice štrasburské vypravuje, že znal Karel „černé knihy“, ano na mnoze jest připisován Karlovi i *alchymistický* spis „Lucubratio ad Carolum IV atd.,“ nyní v knihovně augustiniánův ve Vídni se nalezající. V XIV v. hledali Vlaši v Krkonoších „materiam secretam“.

Lživědy alchymii i astrologii vyvrátily vědy přírodní, lučba a astronomie v středověku nejčinněji a nejúspěšněji v Italii pěstované.

Hlavním pramenem přírodovědeckých, najmě lékařských studií v středověku byly zajisté spisy orientalův, jež do Italie přinášeli lékaři republiky benátské, jenž bývali při konsulátech této republiky v orientu.

---

veliký mocnář státu Matyáš zemře měsíce března) U Rudolfova dvoru bývalo tři sta alchymistův. Bavor Radovský z Hustiřan (1526—92) pozbyl alchymií celé, velké své jmění, sloužil potom Vilémovi z Rožmberka, jemuž „tajnosti Aristotelovy z řeči chorvátské na nový český jazyk uvedl“, zůstavil více spisův alchymistických. Vilémovi z Rožmberka sloužil také vlašský alchymista Vincenc Pistalozzi z Chiavenny.

V praž. museu jest opis alchym. spisu Anthony z Florencie z r. 1475, v jehož úvodu Albik z Uničova připomíná, že má drahně alchym. spisův *vlašských* o alchymii. Při sbírce formulí listin královské Kunhuty z r. 1270 (cís. bibl. ve Vídni) jest rukop. mist. Janem Lemovicenským před r. 1270 králi Teobaldovi Navarskému sepsaného „snáře Faraonova“. V bibl. Mikulovské jest skvostný opis snáře (Somniarium Slaidae) Vavřince z Březové a j. V bibliotéce roudnické jest z knihovny Bohuslava Hasišteinského z Lobkovic rukopis z r. 1507 „Tractatus Chimiae“. Mistr Černý vydal r. 1519 předpis alchymistický. Dobrovský zpomíná r. 1535 dokonaného, obsáhlého českého spisu o alchymii (616 listův), jenž byl snešen z rozličných autorův.

Benátský lékař Hieronimo Resmusio a Andrea Mongajo z Belluna překládali arabské spisy lékařské; Mongajo vyučoval v Padově arabštině.

Lékařská škola v „Hypokratově městě“, v Salernu květla v XI a XII stol., spisy lékařův řeckých byly ve Vlaších obecně známy.

V Italii i v Čechách byli kněži prvými lékaři. Boleslava II léčil mnich Theodat, v XIV stol. prosluli léčením kanovník Jan z Hradce (1374—75), kněži Křišťan z Prachatic, Šindel, Židek, Albik z Uničova, vyšehradský kanovník Konrád a j. Také syn stavitele pražského dómu, Petra Parléře, kanovník Mikuláš byl lékařem.

Na vyšším učení pražském, jež kvetlo již před založením university pražské, lékařství vyučoval r. 1320 mistr Štěpán Pražský, žák university bononské; při škole týnské, anaž i po založení university po drahné doby valně prospívala, témuž umění učil Walther, této školy ředitel a krále Jana tělesný lékař. Při universitě pak vědám lékařským učili Baltazar z Tuscie, děkan fakulty filosofické Mikuláš z Jevíčka (r. 1369), Jan Bebbe z Wyddenbrugge (r. 1380), Křišťan z Prachatic, Sulko z Hostky, Antonín z Luny, Václav z Prachatic a j. Z učitelův těchto vynikal mistr Baltazar z Tuscie, jejž byl Karel IV do Prahy povolal.

Mistr Havel, životní lékař Karlův, připsal svůj spis „regiment zdraví“ Karlovi.*) Mistr Albik z Uničova (zem. r. 1427) byl od r. 1394 životním lékařem Václava IV, jejž r. 1398 z nebezpečné

*) Mistr Havel byl spisovatel velmi plodný, r. 1370 sepsal „Excerpta de libris medicorum“ atd. V bibliotéce Rožmberské bývalo dle Březanova katalogu 1000 spisův lékařských: spisy Křišťana z Prachatic, rukopis různých spisův lékařských z r. 1550, Březanova kniha lékařská a j.

nemoci vyléčil; vyučoval až do svého nastolení na arcibiskupa pražského (r. 1411) při vysokých školách v Praze; na doktora práv byl povýšen v Pádově r. 1404.

Albik sepsal drahně spisův lékařských: „De regimento pestilenciae", „Medicinale čili praktika léčení", „regiment zdraví" a j.

Pavel Židek (nar. r. 1413) studoval lékařství a bohosloví v Padově a v Bononii; kdež vůbec studia lékařská v XV a v XVI věku květla.

Lékařové čeští slynuli netoliko ve vlasti, ale i v cizině. V prvé polovici XV stol. působil lékař Mikuláš Černý v Montpelieru po třicet let a j.*)

*) Slovútného bratra českého Lukáše bratr, věhlasný lékař český Jan Černý (Niger, zem. r. 1530) vydal r. 1480 latinský výklad o devátém traktátu Rhazesova (Rhazes Mohamed Ibr. Sachariach Abuker z Raya v Persii, lékař bagdadský v l. 860—940) ranného lékařství doplniv jej (r. 1496) z kněh Bertuccia Bononského. Latinský výklad Černého přeložil Mikul. Vrána r. 1566 do češtiny. Mistr Černý vydal více přírodních spisů o lékařství, jeho žákem byl Jan z Chocně (roku 1526 děkan filosof. fakulty při univ. praž.), Mikuláš Claudian (zem. as r. 1526), výtečný lékař a podnikavý kněhtiskař, vydával spisy Černého, tiskl konfesí bratrskou, prvou mapu Čech a j.

Mistr Jan Jesenius (nar. r. 1566, zem. na popravišti r. 1621, 21 d. m. června), sepsal „Zoroaster seu philosophia de universo", „Anatomiae historia" a j., byl po svolení Tycho de Brache zřízen tělesným lékařem Rudolfa II, jehož lékařem byl také Krištof Quarinus, jenž měl ve svém domě lékařskou akademii.

Václ. Želotín z Krásné Hory (zem. r. 1586, sepsal hvězdářský kalendář) vyučoval od r. 1564 v Praze lékařství.

Jan Codicill z Tulechova (zem. r. 1585) byl povýšen v Padově na doktora lékařství; moravský lékař zemský, Tomáš Jordán z Klausenburka (nar. r. 1539) studoval lékařství v Padově a v Bononii; Dobřenský z Černého Mostu (zem. r. 1697) studoval filosofii a

Odpůrcové věd přírodních pronásledovali a stíhali nejúhlavněji lékaře. Pěstování věd přírodních pod trestem smrti zakázáno; papež Inocenc III (r. 1198—1216) zatratil fysiku a matematiku Aristotelovu, „tato evangelia probouzejících se duchů“; poznával již tehdáž nebezpečí svrchovanosti papežův vývojem přírodních věd i astronomie hrozící.

Výtečný přírodozpytec *Roger Bacon* nařknut z kacířství byl deset let vězněn inkvisicí, anaž z týchž příčin také stíhala lékaře Petra z Apone (zem. r. 1315), jeho žáka Arnolda z Villanuova (zem. r. 1310). De Dominis byl upálen inkvisicí, protože vysvětloval lidu duhu. Lékaře Richarda vysvobodil z vězení pražské inkvisice biskup Jan z Dražic.

Na radu jezovity Bellarmina proklel papež Pavel V nauku Koperníkovu o světové soustavě; velikého stoupence Koperníkova, Galilea Galileje (zem. r. 1642) přinutila muka inkvisice k zapření pravdy, ano inkvisice nesvolila ani v důstojný pohřeb toho velikána a zničila jeho kšaft, „protože prý kacíř nemůže činiti právoplatné odkazy“.

A kdo se odváží za našich dnů odporovati nyní obecně uznávaným naukám těchto apoštolů vědy?

Papežové zatracovali pitvu co bohaprázdnost, teprv r. 1315 se odvážil Mondino do Luzzi v Bononii po prvé pitvati mrtvolu. Nesmrtelného tvůrce anatomie, *Andrea Vesalia*, kterýž po šestnácte let v Padově lékařství učil, a jehož dílo o ústrojí člověka (vydáno r. 1543) jest epochalné, odsoudila

---

přírodní vědy v Modeně a ve Ferraře, léčil velmi úspěšně v Parmě, vydal důležitý spis o léčivých zřídlech (r. 1657 ve Ferraře), po smrti Marka Marcia (zem. r. 1667) vyučoval lékařství při universitě pražské.

inkvisice za pitvání mrtvol k smrti, trest ten proměněn v pokutu putování ku Kristovu hrobu do Jeruzalema. Na této pouti Vesalius bídně zahynul (r. 1564).*)

Mnich Constantinus, vynikající přírodozpytec v době Roberta Guiscarda, byl by býval za své vědění málem upálen, lékař Giovanni Sanguinacci byl z čarodějství nařknut a z Padovy vypovězen, lékaře Pietra z Albana inkvisice upálila a j. Klatby a církevní tresty, jakož i pověrčivé davy lidu sice ohrožovaly, avšak nikdy úplně nezastavily vývoj věd přírodních, protože jest v duchu vědy neúmorný zárodek věčného trvání, věčného ústrojného vývinu.

Tak i při krutém pronásledování po výtce vlašští lékařové se svými žáky odklidili středověké šarlatanství v lékaření, založivše *vědu lékařskou*.**)

---

*) Dle nauk Vesaliových pěstovali horlivě anatomii Jakub a Berengar z Carpi, Gabriel Fallopin (sepsal v 26 r. věku svého, r. 1561 vydané slavné dílo „observationes anatomicae“); Ingrassias, Conani, Eustachius a j.; v XVI stol. byla již pevně zakořeněna ve vědě lékařské. Mistr *Jan Jesenius* (Jessenius de Magna Jessen) dosáhl na universitě padovanské doktorské důstojnosti, r. 1600 počal při universitě pražské vyučovati lékařství, pytval *prvý* v Čechách lidskou mrtvolu.

**) *Kato* zažehnával mystickými formulemi zimnici, bolení srdce, vymknutí a j., dle *Plinia* byla léčena zimnice nasoleným pravým okem vlka neb drápem výra; vykuřováním žlučí černého psa byl uchráněn celý dům nemoci. Před strašidly chránil odvar jazyka, oka a žluče dračí. Bolení hlavy vyléčil provaz oběšencův, dřevem rozštípeným bleskem bylo léčeno bolení zubů, proti opilství byl užíván jaspis a j. Klatbou a žehnáním léčeny byly téměř všecky neduhy, klatbou zažehnáváni zlí duchové, v XII stol. i myši, housenky a netopýři. Modlitbou bylo děláno počasí; ano modlitbou zažehnával pap. Kalixt III r. 1456 kometu

Karel IV se stýkal v Italii se současnými lékaři a rostlinopisci s Mat. Sylvaticem (sepsal „Pandectarum Medicinae"), v Miláně s botanikem Jakubem Dondisem a s j. za časté obcoval.*)

Rostlinopis v Italii byl účinně pěstován. V Italii (ve Florencii a j.) byly nejdříve zakládány zahrady botanické, lombardští kupci již v XII v. měli v Praze velký sklad léčivých bylin a j. léků, nimiž dali podnět k zakládání lékáren. Apatékářem krále Václava II, u jehož dvoru byli vždy vlašští ranlékové, byl *Baudin z Arezza*. V prvé polovici XIV v. byl v Praze apatékářem *Augustýn z Florencie*, kterýž byl po více let konšelem staroměstským a jemuž v l. 1382—1386 patřily tři mlýny na Vltavě, tvrz na Petříně, ostrov střelecký s tvrzí a se zahradou a dům s vinicí na Novém Městě. *Matěj z Florencie*, syn sestry Augustýnovy, byl r. 1381 pražským měšťěnínem. Rodu vlašských apatékářů *Angelů z Florencie*, kteří již císařovi Jindřichu VII a králi Janu Lucemburskému byli sloužili, Karel IV velice byl nakloněn.

Angelus z Florencie byl r. 1360 lékárníkem královským, měl v Praze dům a velikou apatékářskou zahradu na Novém Městě, po drahné doby Angelovou zvanou, anaž byla prvou botanickou zahradou v střední Evropě.**) Karel sprostil An-

---

Halleyovu, anaž se však po 57 letech uděšenému lidu opět objevila.

*) V pražské bibliot. universitní jest opis rukopisu o ranném lékařství, jejž dle přednášek Viléma Rogera z Conguis (z Parmy, XII stol.) v Montepesoláně nejspíše některý český žák Rogerův byl na počátku XIII stol. sepsal.

**) V tomto domě (nyní pošta) přebýval u Angela Petrarka a Cola di Rienzi. V polovici XVI v. koupil dům i za-

gela všech břemen a poplatků, udělil mu právo ku prodeji cizích vin a j. Po smrti Angelově (r. 1408) dědil apotékář krále Václava IV. *Ludvík Angelus*, prvý konšel staroměstský, Angelův dům u „Kaprů“, v jehož držení až do válek husitských zůstal.*) V zahradě Angelově musel Ludvík na rozkaz králův „pěstovati k zábavě královně libovonné koření.“ V zahradě u dvoru biskupského pěstoval již biskup *Tobiáš z Bechyně* (zem. r. 1296) vzácné stromy a byliny.**)

---

hradu tuto rytíř Jan Hodějovský z Hodějova, slavný mecenáš český.

V kruhu Hodějovského stýkali se Sixt z Ottersdorfu, Tad. Hájek z Hájku, Gabriel Svéchin z Paumberka, kněhkupec Tomáš Mitis z Limúz, Pavel Kristian z Kolodina, Šimon Proxenus ze Sudetu, Jan Aquila z Plavče, Ondřej Lucinius z Litoměřic, Petr a Jakub Kodicillové z Tulechova, Prokop Lupáč z Hlaváčova, Marek Bydžovský, Václav Žírotín z Krásné Hory a j.

*) Rodině Angelův patřil dům „u Kaprů“ na menším náměstí staroměstském a vinice v Pštrosce; Ludvík Angelus držel také vinici nad Botičem tvrz v Přemyslanech s poplužním dvorcem a s celou vesnicí; roku 1416 koupil hrad Okoř se vším zbožím za 4000 kop; jako Angelus od r. 1381—1394 tak i Ludvík od roku 1407 až do smrti Václava IV byl téměř stále staroměstským konšelem, takové vážnosti rodina tato v Praze požívala. Ještě r. 1424 byl Ludvík v držení domu v Praze a nejspíše při stíhání vyznávačů víry pod jednou Prahu opustil. Později byli v držení domu onoho Kateřina, vdova Ludvíkova a Jan, též Janek „dobré paměti Ludvíka syn“. V XV v. Angelův dům „u Anděla“, v XVI v. jako dosud v „v Ráji“ byl jmín. Angelové mívali ve štítu lékárny „zlatého Lva“, jejž němečtí studenti při odchodu z Prahy r. 1409 s sebou do Lipska vzali, kde r. 1360 podle Angelovy lékárny prvá lékárna zřízena byla. Tento štít Angelův byl po drahnou dobu při lékařské fakultě lipské u veliké vážnosti chován.

**) Když Jan z Dražic v Aviňonu u vyšetřování meškal,

Veliký milovník zahradnictví *Matěj Kollín z Chotěřiny* zvelebil Angelovu zahradu v XVI v. a založil při ní dvoutřídní školu. *)

Petra Crescentia „kniha o půžitcích polních k rozkoši krále sicilského a j. k užitku sepsaná“ (rukopis překladu v museu českém) byla v Čechách v četných opisech hojně rozsířena a pokroku v polním hospodářství i ve vinařství a zahradnictví valně prospěla. **)

Rostlinopis byl v Čechách záhy také vědecky pěstován; památkou toho jest vědecky zlomek botanického slovaře z r. 1260, jakož i herbáře české.

Nejdůležitější herbáře české sepsali Křišťan z Prachatic a Jan Černý (herbář čili zelinář);

Vlach Verius de Mazziis při biskupské zahradě pražské nedaleko mostu kamenného domek bez svolení biskupa si postavil, kterýž král Jan r. 1336 biskupovi připsati dal.

*) V císařských zahradách na hradě pražském za Rudolfa II bujely palmy, cédry, olivy, květiny vlašské i čínské; v nich kvetly prvé tulipány v střední Evropě, jež Rudolfovi císařský vyslanec z Cařihradu přinesl. V zahradách na Letné zbudoval Ferdinand I vlašskými mistry letohrad nákladem 100000 zl. Čeští velmožové závodili s panovníky. Rožmberská zahrada na hradě pražském slynula v Evropě, Vilém z Rožmberka chtěl zahradou netolickou zahrady královské zastíniti, v tomto parku stavěli mistři vlašští nádherné budovy i chrám, jejž papežský nuncius Puteus r. 1586 vysvětil, avšak předčasná smrt Vilémova přerušila dílo počaté před dokonáním. Zahrady Waldštýnů v Praze i v Jičíně byly pověstné.

**) Kardinál Aldobrandini, potom papež Kliment VIII (1592—1605), byl nunciem v Praze a velmi rád jídal jablka míšenská. Jiří z Lobkovic, nejvyšší hofmistr královský, poslal tomuto papeži vůz českých míšenských jablek do Říma, kdež tato jablka velikou byla vzácností. Na důkaz zvláštní milosti papež ob čas kardinálům dvě neb tři jablka tato daroval.

mistr Tadeáš Hájek z Hájku (1525—1600, až r. 1560 v Bononii na doktora povýšen) a věhlasný lékař Adam Huber z Riesembachu (zem. r. 1613) vydali herbáře české dle původního spisu Matthiolova.

Vlach *Ondřej Matthiolus* (1500—1577) překládal a vykládal Dioskorida (vlašský překlad vydán r. 1544), herbářem svým v celé Italii pěstování rostlinopisu rozšířil.

Matthioli byl životním lékařem Ferdinanda I a také v Praze (as po r. 1557) přebýval. Stavové čeští povolili r. 1558 na vydání českého překladu Matthioliova herbáře 250 kop gr. čes. Matthioli obstaral sám řádné rytiny vyobrazení bylin; v předmluvě českého překladu pak píše: „po sedm let v Čechách živ jsa za povinnost svou mám Čechům zůstaviti spis, z něhož by sami o léčení neduhů poučiti se mohli.“*) Cesalpinus (nar. 1519) v Pise

*) Úplný r. 1562 vydaný překlad herbaře Matthioliova, jehož prvý náklad záhy byl rozprodán, podnikl *Tadeáš Hájek*, druhé české vydání dle německého spracování téhož díla Joachýmem Kamerariem obstaral *Adam Huber z Rizmbachu* a *Daniel Adam z Veleslavína* r. 1596, při tomto vydání však jsou nová, menší vyobrazení, protože rytiny prvého vydání Matthioli s sebou do Tyrol odvezl. Adam Huber z Rizmbachu vydal také menší herbáře pro lid méně zámožný r. 1595. Adam Huber z Rizmbachu přeložil též Jindřicha Rancovia „regiment zdraví“ z latiny (vyd. r. 1587); sepsal: Apatéka domácí proti všelijakým neduhům lidského těla, nedostatkům hovadským a jiným věcem k hospodářství náležejícím (vyd. 1595—1620). Herbáře Matthioliova rozprodalo se v jazyku vlašském a latinském 32000 výt., překlad německý byl vydán v Praze r. 1563.

Matthioliův herbář v Čechách k rozšíření rostlinopisu velmi přispěl. *Adam Zalužanský ze Zalužan* (zem. r. 1613) vydal r. 1592 herbář původní (Methodi herbariae libri tres), jímž si získal o *vědecký* rostlinopis zásluhy mnohem větší nežli Matthioli.

určoval nejprvé vědecky druhy rostlin; Prosper Alpinus (1559—1616) a Guillardino řídili slavnou botanickou zahradu v Padově.

Do Italie byla již v XII v. přivážena cizá zvířata, vlašská města chovala v městských zvěřincích zvířata erbová, Pisa orly, Řím, Florencie a Peruggia lvy. O velikých slavnostech bývaly zápasy divokých šelem, jako v dobách římských. Ve Florencii založil Lorenzo Medici velký zvěřinec; Viskontiové krotili levhardy k honbám; také ve Ferraře a v Neapoli byly velké zvěřince. Do Čech přiváženi byli lvi již za Otakara II z Italie, zachovalť se list dožete benátského *Jakuba Contaria*, nímž českou královou Kunhutu „pokorně“ prosí, „by veškeré peníze za *dva lvy*“, kteréž Benátčanovi Michalovi Buldovi se zavázala vyplatiti, „věrnému a ctihodnému muži, bratru Walterovi Bohemovi, lektorovi řádu minoritského, vyzdvihnouti dovoliti ráčila, protože to její milosti bude ku cti, a protože shora dotčený bratr tomu bude rád.“ — V l. 1395—97 byl Matěj, soused hradčanský, levmistrem, t. hlídačem lvů při dvoře královském. Také Václav IV. byl velký milovník lvů. —

R. 1600 přimlouval se Adam Zálužanský u stavů českých důrazně, avšak marně, za obnovení veškerého učení Karlova, najmě pak lékařství a pitvy na ryze vědeckých základech.

V bibliot. univers. pražské zachovány jsou rukopisy: mistra Viléma Plancetinského de Salicetti (působil ve Veroně, v Bononii, zem. r. 1277) „ranné lékařství“; Rogera z Parmy „Chirurgia“; pak rukopis z počátku XV v. „Lékařství proti mnohým nemocem atd. dle Hyppokrata, Gulena Petra Hispánského, Gilberta a j.;“ Jana Mediolánského (nar. r. 1500 v Miláně, žil také v Praze). „Schola Salernitana“ (o zachování dobrého zdraví) ; Antonína z Napule rukop. z druhé polov. XV v. (337 listů) o lékařství ranném a j.

Leonardo da Vinci, muž přímo nadpřirozeného vědění, a Fracaster studovali nejdříve zkameněliny, ve Veroně bylo prvé geologické museum; Stancazi nalezl základní zákony akustiky, Castelli položil základ hydrauliky; Grimaldi stanovil zákony lomu světla, nesčíslná tajemství přírody odhalil Galilej, Toricelli sestrojil tlakoměr, Sonitorio teploměr; Galvani a Volta jsou tvůrcové nauky o elektřině; v Italii byla prvá hvězdárna křesťanů, tam byly nejdříve známy zákony pádu a tíže těles, pohybu země a j. Právem jest Italie nazvána kolébkou přírodních věd.

Vysoké školy italské měly důležitý vliv na vývin věd *právnických* v Čechách. Právnická studia v Italii povznesli slovútní právníci Irenerius, Gosias, Bulgarus, Bosianus, Azzo, Arcursius a Odefredus. Papež Honorius III (1216—27) vyhlásiv vůbec spisy pohanské za kacířské, zakázal také studování římského práva.

Na universitě bononské, anaž učením právu církevnímu a římskému proslula, vykládal právo církevní *Damasus Bohemus*, jediný dosud známý cizí učitel této vědy *z Čech*, kterýž ještě r. 1237 v Bononii žil. Damasus sepsal „Ordo judicarius“ (před r. 1234), „Brocarda“ (po r. 1234), „Summa ad collectionem primam“ a j.

Bartoloměj z Brescie (zem. r. 1528) mnohá díla Damasova přepracoval.*)

Římskému právu vyučoval Damasus dle bononského mistra *Pillia* (1170—1207), dle Azzoa (žil ještě r. 1230) a dle Tancreda (učil r. 1218).

Neznámý mistr bononský počal vyučovati církevnímu právu také na universitě pražské, po-

*) V bibliot. university pražské jest rukop. Bartolomějem z Brescie přepracovaného spisu Damasova „Brocarda“.

zději toto odvětví práva vykládal arcibiskupský kancléř Štěpán. Zavedení římského práva v Čechách nejvíce odporovali stavové čeští hájíce neporušenost domácího práva českého, kteréž bylo sneseno v zemských dskách, do nichž veškerá snesení sněmu, jakož i nálezy královského soudu zemského, zákonnou platnost mající, již v XIII v. zapisovány byly. Známost tohoto práva šířili v Čechách právníci na slovo vzatí a vykladatelé důvtipní.

Kniha starého pána z Rožmberka, Ondřeje z Dubé výklad zemského práva Českého (seps. asi r. 1400), Všehrdovy knihy o právu (z l. 1493—97), kniha Tovačovská a j. skvěle zajisté dokazují, jak účinných pěstitelů a strážců domácí právo v Čechách nalezalo.

Kardinál *Matěj de Rubeis* poslal na žádost krále Václava II o právu církevním i soukromém proslulého italského mistra *Gozzia de Urbevetere* do Čech, kdež měl práva zemská soustavně sepsati. Čeští stavové však zákonník Urbevetereův nepřijali, jen horní právo Urbeveterovo nabylo na královských horách platnosti. Byl to prvý důležitější pokus o zavedení zásad práva římského v domácí právo české.

Jan Lucemburský se marně pokoušel o sjednocení městského práva v Čechách a na Moravě, kdež mimo právo Staroměstské také právo magdeburské, jihlavské, znojemské, brněnské a olomúcké platilo. *)

*) Kodex městského práva jihlavského r. 1365 notářem Václavem z Olomúce sepsaný, zákonník práva Olomúckého a Znojemského, jež Štěpán Vyškovský psal a j. jsou velmi důležité, skvělou uměleckou úpravou vynikající (drahocenné drobnomalby) památky a pomůcky historie právnictví.

Na žádost Karlovu snesl se r. 1341 sněm na sepsání zevrubného zákonníku městského, avšak teprv *Brikci ze Zlicka* a *Kristian z Kolodina* (r. 1579) práva městská v Čechách, držíce se na mnoze institucí Justiniánových, soustavně sepsali.*)

Poznávaje neblahé následky nestejného práva, ujal se Karel opět kodifikování práva zemského, za Václava II odporem stavů zmařeného, povolal ku sepsání zákonníka zemského, „aby Češi budoucně nestálostí a nejistotou právní jho četných utiskovatelů snášeti nemuseli,“ mistra *Bartola Saxoferrata* (1313—1355) do Čech.**)

Učitelem Saxoferratovým jakož i Petrarkovým, Boccacciovým, Baldusovým, Zabarellovým a j. byl Danteův důvěrný přítel, *Ambrozio da Pistoja*, učitel práv na vysokém učení bononském, pisanském a perugijském.

Saxoferrato založil s mistrem Petrem Baldusem v Italii novou právnickou školu. Po drahnou dobu výroky Saxoferratovy v Portugalsku a v Španělsku měly platnost zákona. S tímto „králem právníků“ setkal se Karel IV v Italii v l. 1354 a 1355 v Pise,

---

*) Instituce Justinianovy (nejdůležitější pomůcka studií práva římského) sepsal císař řecký Justinián, rodem Slovan, přijmím Upravda, zakladatel světoznámého chrámu Žofie v Cařihradě.

**) Vlasští právníci bývali často v Čechách i v Německu najmě s poselstvím vladařů italských. Roku 1309 vypravili velmožové lombardští právníka Francesca di Garbagnatea ku dvoru Jindřicha VII, by jej k obnovení moci císařské v Italii přemluvil. Jindřich (Č. a I. str. 44) na výpravě své náhle zemřel a dominikáni byli viněni, že jej otrávili. Po *33 letech* (r. 1346) král Jan na žádost dominikánů dal mrtvolu Jindřichovu vykopati a zjistiti (!), že otráven nebyl! Ostatky Jindřichovy byly pak spáleny a v Campo Santo v Pise opět pochovány.

v Praze uvítal jej s poctou velikou propůjčiv mu, jako i vlašským právníkům *Erazimovi z Lyprandis*, *Paviovi Amicinovi z Bozulis* a *Ludvíkovi Rizzolovi*, důstojnost falckrabího. *)

Karel zabýval se též důvěrně s právníkem *Tomášem z Aminatis*, jejž mu papež Inocenc VI byl odporučil. Tito vynikající učenci naklonili zajisté Karla, beztoho proudem humanismu uchvácených, právu římskému a měli důležitý vliv na zákonodárství Karlovo vůbec.

Karlotýnský archiv listin a zápisů domácích dějin i práv a dsky zemské byly hlavním pramenem nových zákonů Karlových, kterýž pomocí Saxoferratovou práva domácí důkladně a soustavně sebral. **)

Stavové čeští návrh nového zákona Karlova (Majestas Carolina) ***) na sněmu r. 1348 nepřijali tvrdíce, „že takovými novotami samostatné a

---

*) Falckrabí (Comes palatinus, Com. palat. caesarinus, Palatii comes) měl právo nešlechtické děti nemanželské legitimovati, neplnoleté za dospělé prohlašovati, bakaláře, licenciáty a doktory práv i lékařství, jakož i mistry filosofie ustanovovati, básníky korunovati, notářství zřizovati, občanské znaky udíleti, poručníky a kurátory potvrzovati a j. Saxoferratovi dal Karel v znak černého dvouocasého lva v bílém poli (r. 1355). Lupáč z Hlavačova o Saxoferratovi píše: „Batol. de Saxof. dictus Lucerna juris, císaře Karla rada, od něho pro svou cnost, šlechetnost a vysoké umění velice jest povýšen, poctěn a slavným erbem, privilegiemi a svobodami s potomky a s budoucími svými darován.“

**) Dle Balbína bývalo na Karlově Týně v Křížové kapli 19 skříní s privilegiemi i s důležitými listinami zemí státu koruny České, jež zvláštní úředník zemský střehl.

***) Původní spis „Majestas“ není zachován; nejsprávnější opis, dle něhož Pavel Ješín r. 1617 zákon tento vytiskl, jest v bibl. univ. pražské. Kritické vydání „Majestas“ opatřil Palacký v Archivu Českém.

dobré právo zemské na radu cizích právníků nebývalými novotami se kazí a porušuje.“

Důvod tento nebyl jedinou příčinou odporu stavů, kteří toho spíše těžce nesli, že tímto novým zákonem mnohé staré nešvary se odklizují, jakož i že se meze práv koruny a stavů přesně určují, dosavadní neobmezená moc stavů a mnohé výnosné výsady stavovské že se ruší.

Vliv práva římského při sepisování „Majestas“ je zřejmý, na př. 24 kapitola jest téměř doslovné opakování římského zákona z doby Arkadiovy a Honoriovy, v státních listinách Karlových nalezáme taktéž drahně vyňatků a zásad z práva římského.

Tvrdošijnému odporu stavů Karel povolil a „Majestas“ na sněmu r. 1355 dne 6. října odvolal.

Také říšští stavové překazili zavedení nového základního zákona říšského „zlaté buly“, již dle Lupáče sám Karel byl sepsal.

Karel, „přítel míru a pokoje“, nedlouho po smrti „otcem vlasti“ zvaný, jest původce státoprávního názvu souboru zemí Českých: „*koruna království Českého*“ (Corona regni Boemiae); obnovil dsky zemské v Brně r. 1348 *), založil zemské dsky v Braniborsku r. 1374; v Čechách zavedl právní zástupce ustanoviv r. 1342 soud šesti přísežných smírčův k porovnání zastárlých sporů měšťanských; přispěl podstatně k zrušení božích soudů a zavedl novou, jasnou formuli pří-

*) Dsky zemské v Čechách založil Přemysl Otakar II; jsou nejstarší v Evropě. Týž král založil také dsky opavské a olomúcké. Zemský písař při dskách byl důležitý hodnostář maje „místa podle pánov na súdě“ a musel být člověk v umění svém dokonale zběhlý.

sahy („tím, čím jsem viněn, jsem nevinen, k tomu mi dopomahej bůh a všichni svatí.“)

Na universitě pražské hledělo se více k právu církevnímu nežli k právu římskému. Arnoštem z Pardubic založené knihy konfirmační (o dosazování kněží) a knihy exekuční, v nichž jako v dskách zemských veškeré spravedlnosti kostelů českých důkladně zapsány jsou, dokazují, že kněžstvo právo církevní vůbec zevrubně znalo.

Arcibiskupský vikář Kuno z Třebovel hájil domácí právo sedlského lidu na statcích kněžských proti změnám dle zásad římského práva v Čechách zaváděným.

Právu *německému* počal v Praze r. 1380 vyučovati *Ubertus de Lampaniano*. Učitele práv *Witgolda z Osnabruku* a mistra *Henrica Sušického* (de Sicca) povolal Karel do Prahy.

V století XIV předčili Češi v právnictví veškeré sousedy své, nikde, mimo Italii, nezachovalo se tolik písemných památek právnických v XIII a v XIV v. jakož i práva římského, jak v Čechách, toliko v bibliotéce musea českého a v bibl. kapituly a university pražské jest osm a třicet starožitných rukopisů právnických, z nichž mnohé mimo Prahu vůbec aneb v té úplnosti nalezti nelze.*)

*) Z práva římského nalezáme v Praze: „Petri exceptiones legum romanarum“, spis velmi vzácný; glossátora Vaccaria (1140—1170) výtah pandektů a kodexu; Azzonovy glossy (do r. 1230) k „Digestum novum“; v museu rukop. děl Richarda Angelia (zem. r. 1237), Bernarda Compostellania mlad. (z prvé pol. XIII v.), Fuscaria (zem. r. 1289), de Tranoa (zem. 1245), Durantia (z r. 1272); padovského mistra Jana Garsiaea (zem. r. 1300), Guilelma Mandagotoa (zem. r. 1321) a j. Jediný dosud známý rukop. Calderiniova spisu „De remissionibus“ jest v bibl. kapitulní. Český vy-

České *dějepisectví* v XIV v. působením Karlovým utěšeně počalo kvésti.

Prvotní dějepisci i v Čechách byli kněží: *Kosmas*, praotec dějepisců českých, byl pražským děkanem; pokračovatel *Kosmasův* byl mnich *sázavský* (1143—1163), kterýž české dějiny do r. 1157 dopsal; nejdůležitější vypsání výprav Vladislavových do Italie zůstavil pražský kanovník *Vincenc* (1140—1171); milevský opat *Jarloch* (1165—1228), opat zbraslavský *Petr ze Žitavy* (1294—1314) vynikající státník krále Jana Lucemburského i Dalimil (1282—1314), kterýž byl nejspíše kanovníkem kostela boleslavského, o české dějepisectví mají velké zásluhy.*)

Petra ze Žitavy i Karel IV vysoce ctil a v klášteře Zbraslavském jej navštěvoval. Na Karlovu žádost přepracoval probošt *František* (nar. roku

---

stěhovalec bratr Henricus opsal r. 1422 v Padově Jana de Lignao a (okolo r. 1358) „Concordantia canonum“ (v kapit. bibl.). Pražský děkan Václav z Krumlova přepsal též v Padově komentář druhé knihy dekretalií prof. Pictaviniem (zem. r. 1448) sepsaný (v kap. bibl.). V bibliotéce kapitulní, v níž jest velmi mnoho vzácných děl o právu církevním, jsou též rukop. Zabarellovy, Petrucciovy (zem. r. 1340) a j.

*) Nejstarší rukop. Kosmasův z XIII v. býval v bibl. štrasburské, opis z XIII v. jest v Stokholmě, rukop. z r. 1329—1343 v bibl. univ. pražské. Kosmas provázel r. 1092 pražského biskupa Kosmasa a olomúckého biskupa Ondřeje do Mantovy ku dvoru Jindřicha VII. Dějin Neplachových rkp. z XV v. jest ve Vídni v chrámu sv. Doroty. Původní sepsání *kroniky Zbraslavské* jest v Palatině při bibl. vatikánské. Nejstarší rukop. *Dalemila* z polov. XIV v. byl nalezen v koleji sv. Trojice při cambridgeské universitě, kam nejspíše i s jinými rukop. českými dcerou Karla IV, Alžbětou r. 1381 za Richarda II, krále anglického provdanou, aneb později po bitvě Bělohorské českými exulanty zavežen byl.

1333—35, zem. r. 1362) zbraslavskou kroniku Petra ze Žitavy, již při prvém sepsání (do r. 1324) biskupovi Janovi z Dražic a při druhém (do r. 1352) Karlovi připsal. Opat opatovický *Neplach* (1312 až 1370), z rodu rytířů z Ostrova, sepsal po přání Karlovu dějiny české (Summula chronicae tam Romanae quam Bohemiae) do polovice XIV v. Na vyzvání Karlovo sepsal také dle Dobrovského rektor kolegiátní školy u sv. Jiljí v Praze, nyní neznámou, latinskou kroniku českou, avšak Palacký tvrdí, že jest to kronika, kterouž, jak v závěrce poznamenáno, na rozkaz Karlův „dle kronik všech klášterů a některých pánů, jež byl Karel snésti dal a jež také sám četl a prohlížel, byl Přibík Pulkava z Hradenína sepsal.“

Při kronice Pulkavově jest také legenda o sv. Václavu.*)

Společník Karlův, *Beneš Krabice z Weitmile* (1355—1375), kterýž Karla téměř na všech výpravách provázel, notář *Otto* a *Jan Marignola* (1338—1362), profesor bononský, jejž Karel roku 1353 do Prahy povolal a kteréhož na královského společníka a na kaplana dvorního povýšil, sepsali taktéž na pobádání a na žádost Karlovu dějepisná díla o království Českém.**) Marignola ustanoven jsa biskupem v Bisignanu, navrátil se r. 1354 do

*) Skvostný rukopis kroniky Pulkavovy, před r. 1374 psaný, jest v pařížské knihovně Czartorijských; patříval druhdy kardinálovi Zbihněvovi Olešnickému. Též kroniky rukop. jsou v bibl. universitní, lobkovické a j.

**) Nejstarší rukopis Karlova životopisu z XV v. jest v cís. bibl. ve Vídni, jiný ve Štokholmu; tiskem vydán r. 1555 v Olomúci u Ambrože z Ostersdorfu. Beneš Krabice z Weitmile tento životopis připsal ku své kronice (ruk. ze XIV v. v bibliot. univer. pražské, kdež jest též původní sepsání dějin Františkových.)

Italie, kde sepsal v l. 1355—1362 s velikými obtížemi a nesnázemi, neumělť ani česky, svou kroniku českou, kteráž naděje Karlovy nikterak nenaplnila.*)

Úvodem Marignolovy kroniky české jest vyzvání Karlovo ku sepsání tohoto díla, v kterémž Karel mimo jiné vykládá, že „moudrost a studia státy velikými činí;“ králové pak že dle sv. Augustýna ne toliko po slávě, ale po životě věčném bažiti mají; sepsání dějin těchto pak že Marignolovi proto ukládá, „by v státu českém všeliké nešesti vykořeněny byly, jakož i aby šlechetní duchové velikým příkladem minulosti k činům důstojným byli pobádáni.“

V listu, jímž Karel vlastní životopis svůj synovi svému připisuje, tohoto napomíná, by pamatoval, „že jen dobrý opravdu žije“, aby vysoké postavení své nepřeceňoval jsa vždy pomíjejicnosti věcí světských pamětliv („vždyť i já budu již trouchnivěti, až list tento budeš čítat“), aby pamatoval, „že všichni lidé jsou rovni před bohem, že moc králů upevňuje spravedlnost a soustrast a j. Z listův těchto poznáváme vznešený účel, jejž Karel dějepiscům doby své byl vytknul.**)

*) Rukopis kroniky Marignolovy z XV v., kterýž Karlovi Škretovi patříval, jest v knihov. univ. pražské; jiný v benátském archivu sv. Marka a j.

**) V bibliotéce university pražské jest rukopis dějin Františkových, jejž tento letopisec r. 1342 biskupovi Janu z Dražic byl sám odevzdal; v téže knihovně pak jest opis Kosmasa v l. 1329—1343 témuž biskupovi učiněný; v klášteře sedleckém býval skvostný, drobnomalbami ozdobený rukopis kroniky Zbraslavské z r. 1393 a j. — Také *Eneáš Sylvius*, kterýž byl často legátem papežským i poslem císařským v Čechách, sepsal kroniku českou; náboženským záštím zaslepen soudí o věcech českých na mnoze křivě, tak že kro-

Cizá díla historická byla v XIV stol. horlivě do češtiny překládána; Vavřinec z Březové (1373 až 1455) přeložil Martina Polona opavského kroniku římskou na sklonku XIV stol. (vydána tiskem r. 1488); Petra Comestora „Historia scholastica“ byla přeložena na počátku XV v., *letopisy trojánské*, jež Quido de Columna r. 1278 dle řeckých pramenů sepsal, na žádost Petra Zmrzlíka ze Svojšína, v l. 1406—1419 nejvyššího mincmistra, do češtiny přeloženy v Plzni r. 1468 tiskem vydány byly.

Životopisectví, základ dějepisectví, v Italii tím více se rozvíjelo, čím mocněji se domáhala samobytnost a neodvislost ducha jednotlivců platnosti. Spisy Cornelia Nepota, Suetona, Plutarcha a j. byly školou životopisců italských. Danteův

---

nika jeho, líčením současných událostí drahocenná, jest jinak jen tendenční hanopis proti národu Českému. Avšak ani Sylvius nemohl upříti vroucího uznání „divům míru i války“, jež byl v Čechách shledal. Jan Tušek z Pacova, městský kancléř pražský a mistr Jan Papoušek, v l. 1437—1448 farář týnský, potom probošt litoměřický, opatřili Sylviovi české pomůcky ku kronice jeho, kterouž kanovník brněnský Húska na žádost bratří Beneše a Dobše z Boskovic r. 1487 na jazyk český převedl. Kroniky Sylviovy jest sedm rkp. v římské bibliot. Chigi z l. 1458—1465. V knihovně královské švédské, nyní ve Vatikánu, nalezl Palacký nejstarší Húskův překlad kroniky Sylviovy, kterýž býval v bibl. Rožmberské. Konáč z Hodištkova přeložil a vydal r. 1516 Sylviův spis „o štěstí i divný i užitečný sen“, jakož i „kroniku českou“ (vyd. r. 1510), anaž v překladu vlašském r. 1545 v Benátkách vydána byla. Benešovskou řeč Sylviovu, jíž co legát cís. Fridricha III proslavil, přeložil Prokop z Rabštejnka do češtiny. V Sylviově životopisném díle „De viris illustribus“, (v bibl. vatikánské) jsou výtečné karakteristiky českého válečníka Jana Jiskry z Brandýsa, krále Zikmunda a králové Barbory, Hynce Ptáčka z Pirkštejna a j.

spis „vita nuova“ jest vzorné vypsání života vlastního; *Boccacciova* sbírka životopisů vynikajících mužů (casus virorum illustrium), Petrarkovy životopisy starověkých velikánů a *Villaniovy* biografie četných Florenčanů jsou vzory životopisných obrazů a karakteristik.

Petrarka počal v Italii pěstovati kriticky i dějiny*) a jal se sepisovati římské dějiny od Romula do Trajana, sepsal toliko jeden a třicet životopisův vynikajících Římanů. Mimo tyto životopisy sebral Petrarka výroky, anekdoty a karakteristické udalosti ze života slavných mužů (dle vzoru Valeria Maxima) ve spisu „de rebus memorandis;“ snesl také rozsáhlý životopisný a dějepisný materiál k básni „Africe.“ **)

---

*) Karel IV poslal Petrarkovi starou listinu, již Rudolf IV Rakouský neodvislost Rakous od říše německé hájil a která dle tvrzení téhož vladaře Césarem a Neronem vydána byla. Ačkoliv podvrženost této nad míru dovedně padělané listiny teprv za dnů našich vědecky byla dokázána, předc také Petrarka v listu svém dne 21. března r. 1361 psaném nepravost tohoto spisu kriticky dokázal. Petrarka vyvrátil také tvrzení Virgilovo o současnosti Eneáše a královně Dido. O díle „casus virorum“ viz Čechy a Italie str. 131.

**) Vlastní dějepisci všímali si událostí českých. Když byl Karel v Italii, zapisoval nyní neznámý kronikář v Parmě veškeré události života a výpravy Karlovy; r. 1355 připsal ghibelinský historik z Rimini Karlovi kroniku světovou, již Karel do Čech přivezl (ruk. v Lipsku, jméno spisovatele jest neznámé.)

Antonio Bonfini (nar. 1427 v Ascoli, zem. r. 1502) v dějinách Uher píše o Češích: „Nad jiné národy země vynikají Češi zrůstem stepilým, tělesnou sílou, krásou a lepostí vlasů i líbezností mravů; o tělo a vlasy až příliš péčují, odívajíce se čistotně a vkusně, jsou přívětiví a vlídní, každý jim musí být příznivě nakloněn. Češi jsou k válkám a k rozkošem zrozeni!“

Sepisování vlastních životopisů v Italii bylo oblíbeno, životopisectví tam již plně květlo, když v ostatních zemích v Evropě ještě bájili báchorky, legendy o svatých a p.

Prvé a nejdůležitější životopisné dílo mimo Italii té doby sepsané jest zajisté Karlem IV v latině sepsaný vlastní životopis (Commentarius de vita sua od r. 1316—1346), mistrný to vzor historického sepsání, při němž použil Karel svého denníku, po výtce v Italii pečlivě psaného. Nižádný vladař v středověku památky svého života tak důkladně nezapsal. Že toto dílo vlivem Petrarky bylo vzniklo, vysvítá nepochybně ze stykův, jakož i z listův Karlových a Petrarkových.

V XIV v. byly přeloženy do češtiny životopisy starých mudrců (De vita et moribus philosophorum).

Důležité jsou životopisné zprávy o mistrovi Husovi, Jeronýmovi a j. vynikajících mužích reformace české z XV v.*)

Jan z Přibrami vylíčil (r. 1430) život mnohých kněží táborských, Hrubý z Jelení učinil výtah z Platinových životopisů papežů a j., důležité dílo životopisné o Vilémovi z Rožmberka sepsal Březan a j.

Sbírky formulářův důležitých listin, kteréž již v XIV v. pečlivě byly snášeny, a jichž se z doby té nejvíce zachovalo, jsou důležité historické a životopisné prameny. Nejstarší známá sbírka formulářů českých listin jest as z r. 1271

*) Poggio Bracciolini v listu Leonardovi Aretinovi z Kostnice (r. 1410, 30 května) poslaném vypisuje zevrubně povahu i utrpení mistra Jeronýma Pražského. Svědectví tohoto věhlasného Vlacha jest velice důležité. Nově vydán dr. Gollem r. 1878.

mistrem Bohuslavem snešená sbírka listů králové Kunhuty (1266—1271) a sbírka Zdeňka z Třebiče z r. 1292. Jan z Gilhausenu sebral formule listin Karla IV.

Ve smíšené sbírce formulí ze XIV v. v dvorní knihovně vídeňské jest mimo jiné 145 listů o výpravě Jindřicha VII do Italie z l. 1311—1312; ve sbírce form. kláštera Oseckého ze XIV v. jest drahně dopisů Karla IV (o korunování v Miláně r. 1354 a j.), Arnošta z Pardubic, císaře Ludvíka Bavorského, Cola di Rienzia (psaní Karlovi o reformě církve, Karlova odpověď a j.).

V třiadvaceti sbírkách form. bibliotéky kapituly domu pražského jsou velmi četné listiny o poměrech a o věcech církevních ze XIII—XIV v., důležité listiny Viscontiův králům českým a j.

Sbírkami formulí zachráněno jest drahně, v originále již neznámých spisů a listin historicky důležitých. —

Vlaši jsou „*stvoření zeměpisci a nálezcové světů*;“ Janov, kolébka Kolumbova, byl odvážnými výpravami námořními již v XIII v. pověstný; Benátčan *Marco Polo* (1250—1324) podal v Evropě prvé spolehlivé zprávy o Asii, najmě o Japonsku a Číně, jež byl procestoval. Protože Marco Polo ve spisu svém stále o milionech píše a mluví, nazván jest v českém překladu „Milion“ (jediný rukopis z XIV v. jest v Letovicích na Moravě). Polo, „středověký Humboldt“, přispěl podstatně k rozšíření zeměpisných vědomostí.

Petrarka, jehož přičiněním byla vykreslena prvá mapa Italie, ve spisku „Itinerarium Syriacum“ mimo důležitá místa vlašská popisuje také i jiné četné osady římské a řecké.

Fazio degli Uberti vydal r. 1360 rýmovanou

i bájenou kosmografii „il Dittamondo.“ Eneáš Sylvius popisuje výtečné krajiny, jimiž cestoval.

Martin Bohemus (nar. nejspíš v Krumlově v l. 1436—1440, zem. r. 1506) v Portugalech, kde v l. 1480—84 žil, s Kolumbem se seznámil a r. 1484 s loďstvem admirála Diega Canoa jižní část Afriky až po řeku Zaire odkryl, ano na mnoze se tvrdí, že Bohemus, matematik a kosmograf věhlasný, jest původce plánu Kolumbovy výpravy světové.*) Důležitá památka kulturního snažení národa Českého v XIV v. jest zajisté pokus *Klena Rozkochaného* (Clenius Rozkochany, Slavus Slowgenin) o sepsání slováře k vědeckým účelům, kterýž pomocí nejčelnějších a nejučenějších současníků byl podnikl: — *Mařík Rvačka*, mistr a učitel bohosloví, měl přispívati o rybách a o povahách tělesných; opat *Neplach* o učencích; tělesný lékař Karla IV., *Havel Boleslavský* o živnostech; *Juvenal Bydžovský* a *Heřman Pražský* o nemocech; Sulek *Vyšehradský* o klášteřích;

*) Překladem *Münsterovy Kosmografie*, kterýž pomocí Joachýma z Hradce a j. nákladem 1200 kop gr. *Zigmund z Pouchova* (zem. r. 1584) r. 1554 v Praze tiskem vydal a ku kterémuž samostatnou, původní stať v Čechách byl připojil, zeměpisné vědomosti i o Čechách počaly se šířiti. *Martin Bacháček Nauměřický*, Tychonův a Kepplerův přítel, sestrojil zeměkouli a vydal r. 1595 v Praze českými názvy doplněný spis Jana Honteria „Rudimenta cosmografica“. Prvá mapa Čech byla tiskem vydána v Norimberku přičiněním bratra Jana Černého. Tadeáš Hájek z Hájku podnikl, bohužel však nedokončil prvé vědecké vyměřování krajiny v Čechách (okolí Prahy). V l. 1491—93 sestrojil Martin Bohemus v Norimberku prvý globus. Cesty své vypsali mimo již uvedené poutníky české také Karel ze Žerotína, Václav z Mitrovic, Fridrich z Donína a j.; cizá díla zeměpisná a cestopisná překládali Sixt z Ottersdorfu, Veleslavín, Hossius a j.

Arnošt z Pardubic o věcech hospodářských; *Jan Očko z Vlašími* o věcech církevních; *Benedikt Claretus* o nástrojích a o nádobách; *Albert Pražský* (nejspíše Rankonius de Ericino) o těle zvířecím a pokrmech. Rukopis důležitého díla tohoto jest v brněnském klášteře františkánův.

VIII.

Styky národohospodářské s Italií.

Mezinárodní tržba, jíž v středověku Italové v Evropě vládli, byla důležitou pákou pokroku kulturního.

Na sklonku V stol., po rozvalení římské říše, rozkvétal obchod na středozemním moři. Amalfičtí plavci rozšířili na evropských vodách kompas; v Benátkách byli italští kupci chráněni proti barbarům, benátské lodě kotvily v IX stol. ve všech přístavech středozemního moře, v XII stol. vládli Benátčané třemi osminami někdejší říše řecké; od IX stol. provozovali na všech řekách v říši římsko-německé svobodnou tržbu; ano nedbajíce klateb papežských vedli obchod i s nevěřícími.

Po přemožení hrdého Janova (r. 1379) stali se Benátčané neobmezenými pány na středozemním moři, veškeré levantinské zboží bylo podrobeno benátskému clu; Benátky byly nejčelnější tržnicí Evropy, benátské tkaniny hedbávné a bavlněné, sukna, zbraně, klenoty, zrcadla, barevná skla, hodiny a j. byly po staletí po celé Evropě rozváženy; v Benátkách byla založena prvá banka na zemi (r. 1156); severoitalští kupci jsou původcové směnek, ústavů peněžných a j.

Úpadkem politické moci republiky klesla na počátku XVI stol. také tržba benátská.

Kupci *florenčští* byli bankéry papežů i králů, v Italii měli 80 bank; r. 1338 bylo ve Florencii 200 továren na sukna; cechy florencské, k nimž se i nejčelnější současní státníci připojovali (Dante byl starším cechu lékařů a lékárníků), byly základem demokratického zřízení republiky florencské. Florencská tržba podivuhodně rozkvetla po pádu rivalisující Pisy, v XIV a XV stol. V *Miláně* byly vyráběny znamenité zbraně, samety, hedbávné látky; velmi vzácné bylo vyšívání *bononské* a *janovské;* ve *Faense* byla vyráběná nová kamenina (fayence); v *Padově* vyráběn jest nejpěknější papír z hadrů; v *Sieně* byl vydán prvý směnečný řád (r. 1292) a j.

Tržbou vzkvétal blahobyt i moc měst italských. Lombardská města vzdorovala statečně strašnému Barbarosovi; Pisa porazila Saraceny, dobyla Athény, Korinth a j.; na lodích Janovských bývalo 35000 námořníkův; na sklonku XIII stol. měly Benátky 3000 obchodních lodí; *Milán* mohl vypraviti do pole 800 jezdců a 24000 pěších vojínů a j. *)

Obchodní lodě spojující východ se západem byly nejúčinnějšími pionéry pokroku, tržbou byla celá Evropa spojena s Italií, sjednocena ku snažení kulturnímu.

Češi vedli obchod s Italií již od věků dávných, Spitihněv a Václav I (dle Raynolda) zřídili

---

*) Na sklonku XIII stol. bylo v Miláně 13000 soukrom. domů o 200000 obyv., 6000 studní, 3000 mlýnů, 400 krámů řeznických a tolik též pekáren, 1000 hostinců, 150 opatroven a škol, 100 zbrojířů, 80 kovářů, 30 zvonařů atd.; v obvodu Milána bylo 60 předměstí, 150 hradů, 600 osad, 1355 kostelů, 10000 kněží a j.

českým kupcům v Římě hospodu;*) Vlaši počali se v Praze usazovati již v X. stol.; židovští peněžníci již v XI stol. slynuli v Čechách bohatstvím. **)

Přivtělením Rakous, Štyrska, Korutan, Krajiny a vlašských lén ku koruně České v XII stol. posunuty byly hranice státu Českého přímo ku hranicím italským; tímto přímým stykem vzešel nemalý prospěch také vzájemné tržbě obou těchto států. Z Vlach byla do Čech přivážena v době Otakarově a Václavově II, když se v Praze drahně benátských a janovských kupcův usadilo, jemná sukna, drahá vína, koření, východní plodiny, klenoty a j. „Zlatý král“ Přemysl Otakar kupoval klenoty, šperky, drahocenné hedbávné látky v Benátkách, ve Florencii a j. Papež Urban IV zabavil r. 1262 peníze, jež byl Otakar poslal florenckým kupcům Dulciovi de Burgovi a j. Té doby vedl pražský kupec Valcner rozsáhlý obchod zahraničný.

Odtržením rakouských zemí od koruny České byly přerušeny také přímé styky národohospodářské Čech s Italií, česká tržba pak zlým hospodařením Otíka Braniborského hluboko klesla.

Václav II se horlivě ujímal chřadnoucí tržby; vydal r. 1304 nový řád tržní, sprostil kupce Reinhera a Anastasia z Florencie povinností týmž řádem pražským kupcům uložených; v Italii kupoval klenoty a tkaniny. Tehdáž slynul v Praze benátský kupec Balduin Falastr. Řáděním Jindřicha

*) O českém hospitalu v Římě jsme pojednali na str. 149 atd. „Čechy a Italie v XIV stol.“

**) Když Vratislav r. 1090 Brno obléhal, radila mu kněžna Vilburga, aby se raději obrátil ku Praze, tam že jsou nejbohatší kupci a zlatem i stříbrem oplývající peněžníci židovští.

Korutanského a mrhavostí dobrodružného Jana Lucemburského byla tržba česká stihnuta novými pohromami.

Vydíráním ohromných daní, podporováním cizích, najmě nizozemských a lombardských průmyslníkův, jež mnohých ungeltův sprostil, král Jan domácímu průmyslu i domácí tržbě velice škodil. *)

Při týnském dvoře založil král Jan tržnici všech kupců, v níž museli zboží skládati a cla platiti; každý kupec měl svůj krám; jenom tavírna byla společná. **)

V XIV stol. zrušena byla svobodná tržba benátských kupcův v střední Evropě, kupci čeští počali potom najmě do Benátek častěji dojížděti. Mimo Prahu byly Budějovice nejdůležitějším střediskem italskočeské tržby v Čechách, kdež se také řemeslníci italští vždy četněji usazovali, prospívajíce umělostí svou vývoji mnohých odvětví průmyslu českého.

Benátští a lombardští mistři vyráběli v Praze cínové nádobí, jež i na venkově v Čechách prodávali; benátští voskáři naučili mistry pražské bílení vosku; ***) v Italii se naučili Češi barvení

*) Podobné dvory hostinné byly založeny také v Olomúci r. 1561 a j. V Benátkách museli cizí kupci taktéž ve zvláštních kotcích skládati, nejprvé kupcům benátským nabízeti a potom teprv jiným prodávati, zboží neprodané nesměli zpět voziti. Kupcům německým a českým byly zřízeny v XII stol. kotce fondacho dei Tedeschi, r. 1510 po ohni skvěle obnoveny.

**) Kr. Jan vydíral nebývalé ungelty a berně ohromné; jen Pražané museli mu v l. 1310—18 6850 hřiven, r. 1334 2000, r. 1335 6000 kop zaplatiti. Clo na pražském mostě upraveno novým řádem r. 1348.

***) Voskaři Jochlinu Bavorovi propůjčil kr. Jan zvláštní výsady, jež Karel IV r. 1348 obnovil.

indigem a výrobě papíru; do Čech byla nejspíše z Italie přivežena pera v IX a štětce v X stol.; Benátčané přivezli do Čech v XIV stol. střelný prach. *)

V průmyslu velice pokročilí Čechové osvojili si záhy novoty cizích soupeřův svých a povznesli průmysl domácí, najmě soukenictví a plátenictví (Praha, Kutná Hora, Hradec Kr., Plzeň a j.), hrnčířství (Česká Lípa) a j. Nielováno bylo v Čechách již v XIII stol.; v XIV stol. byla již vyvážena z Čech do Benátek, do Říma a j. „díla na divy čistá.“

Panováním Karla IV nastala také české tržbě nová doba.

Karel vyhubil loupežné rytířstvo, kteréž cestující obchodníky neustále ohrožovalo, a stroskotal sídla jeho, hrady Týřov, Lichnici, Litici, Hrádek, Střekov, Plankenštýn, Písek, Zbirov, Tachov, Trutnov, Choceň, Ctislavu, Potenštýn a j.; stavěl silnice a cesty, při obchodních stezkách zřizoval královské stráže; usnadňoval plavbu na řekách; velikým nákladem upravil řečiště Vltavy a Labe; dal zřizovati brány v jezech, aby svobodné plavbě nepřekážely; na Labi zrušil soukromná cla obnoviv celní řád Václava I; na Střekově ustanovil kr. purkrabího ku ochraně polabského obchodu; spory o clo přikázal radě Starého města pražského; obilní obchod na Labi sprostil všech poplatkův a j.; v Praze dal stavěti lodě ku povznešení obchodu na Labi; kupci Rotlévovi radil, aby obilí, železo a j. z Čech do Hamburku vyvážel a z Hamburku do Čech aby z prvé ruky cizé zboží vozil; v Tangermünde založil velké obchodní sklady.

*) Prvé dělo české „Chmelík“ bylo ulito r. 1373.

Karel spojil Labe s Odrou, a chtěl také Vltavu s Dunajem spojiti velikým průplavem mezi Budějovicemi a Lincem; toto obrovské podniknutí bylo zmařeno odporem bavorských a rakouských vévodů, ani nechtěli postoupiti území ku stavbě onoho průplavu potřebné, obávajíce se, že by tímto průplavem veškerý vnitroevropský obchod byl soustředěn v Praze.

Mimo to upravil Karel také Lužnici, Otavu a Mži ku plavbě. Ku stavbě silnic, jichž prospěšnost v Italii poznal, zavedl Karel v Čechách městská mýta.

Tržbě české prospěl Karel velice založením stálého obchodu s německou Hansou (zal. r. 1241), upravením obchodních stykův s Italií a zvelebením domácího zákonodárství.

R. 1358 uzavřel Karel smlouvu s dogem benátským Janem Delfinem o svobodnou cestu benátských kupcův do Čech a do celé říše německé, jakož i o svobodnou tržbu českých kupcův v Benátkách. Doge Marco Cornaro zve kupce pražské, „své milé přátele“ (r. 1366, 16. března) do Benátek a slibuje jim plné bezpečí a ochranu.

Rakouští vévodové české tržbě nepřáli a proto také stále obchodnímu spojení Čech s Italií překáželi. Karel IV ujednal s vévodou Albrechtem smlouvu o zrušení cel, jež kupci čeští na cestě do Benátek ve Vídni museli platiti; vévoda Rudolf tuto úmluvu stále porušoval, teprv novými úmluvami byla v l. 1366 a 1389 kupcům českým svobodná cesta do Benátek zaručena.

V Praze založil Karel r. 1362 soukennické kotce; r. 1370 svolil německým a benátským kupcům zřizování skladů v Praze, r. 1373 zastavil v Čechách tržbu kupcův z měst a zemí, jimiž neměli čeští kupci svobodný průchod do Italie.

S horlivostí nemenší podporoval Karel domácí průmysl; ukládaje r. 1354 Starému městu Pražskému berni 2400 kop, nařídil, by od řemeslníkův nebyla vybírána; novým řádem zvelebil soukennictví; r. 1368 zavedl ochranná cla; ku povznešení domácí výroby povolával do Čech vynikající průmyslníky cizé; z Kalabrie povolal jirchářе, kteří se usadili v Praze při kostele sv. Vojtěcha v nynějších „Jirchářích“ (též „Kalabrie“), slynuli bohatstvím a byli obecně „boháči“ nazýváni.

V době Karlově založili vlašští papírníci prvé papírny v Praze. Na radu Jana Marignoli povolal Karel r. 1370 do Prahy perské tkalce, jimž zřídil pestré stany a dílny na Petříně, aby vyrušováni nebyli. Starší těchto tkalcův Kara v Praze zbohatl a na víru katolickou se obrátil.

Zrcadla a díla smaltovaná byla v Čechách vyráběna v polovici XIV stol.

O polní *hospodářství*, *vinařství* a *zahradnictví* staral se Karel „kníže míru a pokoje, hospodář výborný“, otcovsky; z Burgundu a z Porýnska přivezl do Čech révu, r. 1358 nařídil vysázení veškerých návrší v obvodu tří mil kolem Prahy révou, vinaře sprostil na dvanáct let daní propustiv jim také svobodný obchod vin na vinicích a obmeziv prodej cizích vin v Čechách; škůdcům vinic ustanovil r. 1358 hrozné tresty: Kdo kazil révu úmyslně ve dne, potrestán byl utnutím ruky a pokutou 20 gr.; noční škůdce propadl hrdlem i statkem, kterýž připadl vinaři; při činu směl býti každý škůdce vinic zabit.

Karel neznal smilování nad zloději a lupiči.*)

---

*) R. 1356 ohlásil Karel stavům, že zločince a vraha bez rozdílu stavů bude trestati na hrdle, sám pak dal oběsiti na Žampachu zajatého rytíře Jana Panice v plné

Při zakládání vinic pomáhal královský mistr hor vinných (perkmistr), jež potom spravoval.

Okolí Prahy bylo proměněno záhy v rozkošnou zahradu.

Vinařství i štěpařství nalezalo největší podpory při klášteřích.*) Broskve, slívy, a j. přivezli nejprvé křižáci z Italie do Čech.

Česká piva byla v XIV stol. v cizině velmi oblíbena, ano v Čechách bylo té doby tolik piva navařeno, že se domácího chmele nedostávalo, proto nařídil Karel také zakládání chmelnic na příhodných místech.

K *lesům* a k *rybníkům* měl dohlížeti Karlem zřízený nejvyšší král. lesní; měl nové rybníky zakládati a toho pečliv býti, by nikdo si neosoboval, nekácel a nekopal lesy, jež Karel nazývá „vznešenou ozdobou království Českého."

Nešetření těchto řádů bylo trestáno propadnutím cti a čtveronásobnou náhradou učiněné škody. Kdo olupoval kůru stromů, měl býti odřen i utnutím ruky potrestán; kdo v lesích na kořenech stromů oheň strojil, neb kdo by lesy podpaloval, měl býti upálen a t. d.

Karel, Arnošt z Pardubic a j. zakládali soustavně nové rybníky, uznávajíce důležitý vliv rybníkův na podnebí.

---

zbroji, se všemi odznaky rytířskými. R. 1345 zrušil Karel řád, dle něhož si směl každý přivlastniti zboží utonulé lodě neb na cestě váznoucího vozu.

*) Při klášteře břevnovském byly již v XI stol. vinice a chmelnice. Biskup Tob. z Bechyně (zem. r. 1296) pěstoval v zahradě při biskupském dvoře na M. Straně vzácné stromy a byliny. V této zahradě si postavil o své ujmě Verius de Mazziis, nejspíše Vlach s králem Janem do Prahy přibylý, domek, jejž král Jan r. 1336 biskupovi Janovi z Dražic přiřknul.

Ku zamezení hladu v Čechách zakládal Karel obecní obilní sýpky; zavedl stejnou míru a váhu, a trestal velmi přísně falšování zboží.

Prahu i jiná česká města zvelebil Karel hojnými výsadami; Prahu nazývá „hlavou českých měst“; měšťěníny staroměstské staví za vzor a zrcadlo „poctivosti života lidského“, „v prospěchu a v užitku Prahy se kochá, jako v zřítelnici očí svých“ (list Karlův z r. 1362, 26. d. m. pros.).

Soustřeďováním šlechty a cizích poslanců při dvoře Karlově byla města pražská velice povznešena; paláce Rožmberkův, Wartemberkův, Landštýnův, Šternberkův, Hasenburkův, pánů ze Švihova, z Lippého, ze Žerotína, z Jindř. Hradce a j. slynuly zevní nádherou a okázalou úpravou; česká šlechta zastínila v XIV stol. přepychem veškeré šlechtictvo sousedních zemí.*)

Mimo Prahu proslula tržbou a blahobytem: Plzeň, Budějovice, Cheb, Ústí nad Labem, Litoměřice, Louny, Kutná Hora, Čáslav, Vys. Mýto, Králové Hradec, Jaroměř a j.; největší boháči byli arciť v Praze, kdež se také nejbohatší cizinci usazovali.**)

---

*) Stránský vypravuje, že čeští šlechticové mívali za 200 až 900 tisícův kop nemovitého a tolikéž movitého zboží, mnozí že měli i více 20000 poddaných. O dvoru Karlovu viz „Čechy a Italie v XIV stol.“ str. 86 sld.

**) Vlaši se usazovali po výtce na Malé Straně, malé náměstí slulo „Vlašské“ nejspíše od vlašských kupcův, kteří se při něm usazovali. „Vlašský dvůr“ (nyní „u Steiniců“) byl nejspíše po vlašském spůsobu některým vlašským kupcem postaven. Karel IV jej daroval r. 1348 saskému vévodovi Rudolfovi. Pověstné hampejzy v okolí kláštera králové Elišky nazýval obecný lid „Benátky“; netěšili se Vlaši v Čechách vůbec pověsti dobrých mravů. Blíže konviktu na St. Městě byla již před Karlem IV benátská ulice (Vene-

Pražští kupci Löw Majer, Antonio Buonorotto, Rotlévové a j. vládli báječným jměním. M. Rotlév odpustil Karlovi dluh 100000 dukatů a vypravil r. 1355 s Karlem do Italie 120 skvostně oděných vojínův svým vlastním nákladem.

Měštěnín pražský Reinhard postavil ve svém rodišti, v Mühlhusách nad Neckarem r. 1380 krásný chrám sv. Víta v slohu pražského dómu.*)

Pražský kupec Jan z Mühlheimu založil r. 1391 betlemskou kapli v Praze; věhlasný obchodník Jan Kozibranský odkázal své ohromné jmění pražským chudým. Na sklonku XIV stol. bylo v Praze as 600 velkých obchodníkův; tržba pražská nabývala rozměrův velikých, té doby skládávalo se v podzim na pražském ungeltě denně 2000 sudů mořských ryb a j.**)

Také Václav IV domácí i mezinárodní tržbu horlivě podporoval a zejména svobodu tržby Čech s Italií bedlivě střehl.

Doly české byly v XIV stol. důležitým zdrojem důchodů králův českých; tehdáž bylo na Kašperských horách 350 stupáren na zlato, na Horách Kutných se vytěžilo v osmnácti letech ve XIII a XIV stol. 1200000 hřív. stříbra; třicetina jilovského dolu „Šlojíře“ vynášela ročně 200000 zlatníkův, pražský kupec Rotlév měl dvanácte třicetin tohoto dolu.

---

tiae); Žofínský ostrov byl v XIV stol. jmí n „Benátky“ nynější ulice „na Blátě“ se tehdáž jmenovala „Florenc“ (Florentia, Florencz, Florenecz). O vlašském bratrstvu v Praze viz „Čechy a Italie v XIV stol.“ str. 149 sld.

*) Různé listy z cest Německem atd. str. 111 sld.

**) Karlem IV založený trh slanečkův byl od staré rychty r. 1372 přenešen na Nové Město. R. 1360 pronajal Karel poplatky z vin v Praze prodávaných pražskému měštěnínovi Petrovi z Rýna Kolína za 800 hřiven.

V českých řekách, v Lužnici a j. byla nalezána zrna zlata velikosti hrachu; ve Votavě byly loveny perly.

Nejvyšším královským úřadníkem nad horami, „urbuřem“ krále Jana byl Šimon z Pisy, jehož bratří zastávali později královské urbuře na Horách Kutných.

Král Jan zastavil r. 1337 téměř veškeré zlatodoly v Čechách Petrovi z Rožmberka za 2303 kopy.

Přirozené poklady země české vábily zejména Vlachy, kteří v pořící Jizery a na Krkonoších drahé kameny sbírali a do Italie vyváželi. O Krakonoši vypravuje pohádka, že byl vlašským faktorem, kterýž v Krkonoších vlašským kupcům vzácné drahokamy sbíral. Horské chatrče v okolí Úpice slují dosud „vlašské boudy.“ Vlaši bohatli českým zlatem a českými drahokamy, jež uměle brousili a vyřezávali a za veliké peníze prodávali.

Doly české opatřovaly v hojnosti kov *české mincovně* a *českým klenotníkům.*

Různost a nestálost české mince byla velikým svízelem rozkvétající tržby české.

V Čechách se platilo ještě v polovici XIII stol. váženým stříbrem, hřivnou (= 4 čtvrtiny, fertones, vierting) a účtovalo se dle váhy na libry (talentum); kopy po 60 groších zavedl teprv Václav II.

Hřivna zlata platila o něco méně 12 hřiven stříbra, z jedné hřiv. zlata se razilo 64 dukátů florentinských neb zlatých, 1 hřiv. stříbra = 5·5 dukátů.

Uznávaje potřebu a prospěšnost sjednocení české mince, povolal Václav II do Čech florencské mincéře Reinharda, Alfarda a Tyna Lombarda,*)

*) Mincéři se nazývali v středověku vůbec Lombardi,

kteří razili r. 1300 prvé české groše (1 kopa = 60 grošů, 1 groš = 12 denárů, haléřů neb menších penízů) v Kutné Hoře.

Tato měna byla záhy lehčena, král Jan razil z 1 hřivny stříbra 1 kopu = 72 grošů (r. 1330); r. 1374 byla 1 kopa = 80, r. 1400 = 110 grošů. Kr. Jan počal pomocí florencských mincéřův roku 1327 raziti také měďáky, jenž způsobily v měně veliké zmatky. Prvé zlaté peníze razil Otakar II, v XIV stol.; sluly floreni = zlatý (1 zlatý = 12 gr., 5 zl. = 1 kopa). Karel IV sjednal na sněmu r. 1378 opravu české mince; provedení nového řádu mincovního (z r. 1378, 2 listop.), dle něhož měly býti raženy groše ze čtrnáctilotového stříbra (1 kopa = 70 gr.), se nedočkal.

Mincovna pražská bývala v XIV stol. v Celetné ulici blíže králova dvora. Ku ražení mince a ku prodeji zlata a stříbra dohlíželi královští mincmistři, jim podrobení mincéři a měnci.

V l. 1370—1383 byli král. mincmistry Rotlévové. Čelnější kr. mincovny byly v Sedlci a v Chebu; v Něm. Brodě byla mincovna Hronovicův, v Humpolci byl r. 1252 mincmistr Jindřich a j.

Falšování peněz bylo trestáno upálením za živa.

Směnářství bylo královským regálem, ku zřízení směnárny bylo potřebí královského svolení. Směnář vyměňoval cizé i domácí mince, půjčoval na zboží a j.

Směnárny zřizovali v Čechách po výtce Italové, kteří v Čechách vůbec ovládali trh peněžný. Prvá směnárna byla v Čechách založena r. 1325.

Vlaši přijímali inkasso českých obchodníků v Italii, peníze v Čechách stržené ukládali oby-

---

protože byli po výtce severní Italové. Podobně sluli n. p. barvíři Flandrové a j.

čejně u pražských obchodníků na poukázky v Italii splatné. Také zastavárny byly v Čechách současně zakládány.

Zlehčování české mince zjitřilo lid, i Štítný na to velice touží: „E králi i páni! tak zde pamatujete, aby jste lest a křivdu tupili, ale sami ji nečinili!“ *)

Česká mince předčila již v XI a XII století i vlašské mince umělým rázem.

Ku vývoji *českého klenotnictví* přispěli arcit nejvíce umění a nádhery milovní králové a šlechticové čeští.**)

---

*) Česká mince grošové měny trvala v Čechách do roku 1564, byla i v Německu, v Polsku a j. velmi oblíbená; míšenské groše, také v Čechách berné, byly raženy v l. 1318—1560.

**) Roku 1039 přivezl Břetislav z Polska na sto vozech hojnou kořist do Čech, mimo jiné také skvostný kříž, jejž byl Boleslav daroval hnězdenskému chrámu, a kterýž byl „třikráte Boleslava těžší“. Náhrobek sv. Vojtěcha byl r. 1129 stříbrem a zlatem skvostně ozdoben. V pokladu řezenské katedrály jest kříž krále Přemysla Otokara II z XIII věku, velmi vzácná památka starožitného klenotnictví českého, kterýž, dle pověsti, řezenská kapitula od pražských židů, jimž byl po smrti Otokarově (z. r. 1278) připadl, koupila. Otokarův kříž jest vyzdoben českými granaty, při malovaném obrazu Krista jest nápis: „Rex Ottocarus me fecit“, podnoží jest novější. Ve Vyšebrodském klášteře jest kříž Záviše z Falkenštejna, mistrovská práce vlašská z prvé polovice XIII věku, kterýž Záviš nejspíše v Benátkách koupil. Německému kostelu na Poříčí v Praze daroval Přemysl Otakar II 24 kalichů a kříž 16 liber těžký. Chrámy české vůbec oplývaly klenotnickými výrobky. Lobkovicové mají v Bílině skvostný kříž z XIII věku. Biskup Jan z Dražic při svěcení svém na biskupa r. 1301 obdržel prsten na 900 hřiven ceněný. Král Václav II. daroval své sestře, svatojirské abatyši Kunhutě, skvostnou berlu vzácné práce klenotnické. V Břevnově jest starožitný relikviář z XIII

Karel IV založil nejstarší pořádek klenotnický; r. 1378 postavil pražským klenotníkům kapli sv. Eligia, a daroval jim infuli sv. Eligia a skvostné dva zlaté džbány, jež byl s královičem u dvoru pařížského obdržel (r. 1378, 22 d. m. června). Klenoty tyto jsou nyní uloženy v museu českém.

Tolikráte již popleněný poklad dómu svatovítského jest dosud světoznámou klenotnicí památek doby Karlovy.

Dle inventáře děkana Bohuslava bývalo r. 1387 v tomto pokladu 26 relikviářů poprsových; relikviáře zachované jsou tvarů nejrozmanitějších, na mnoze skvostně i drahocennými kamejemi, jež Karel po výtce v Italii kupoval, ozdobené.*)

Kříž Arnošta z Pardubic, z křišťálů uměle složený, bývá dosud o slavných církevních průvodech nošen. Také drahocenný kříž, jejž papež Urban V Karlovi daroval, mistrovský kus vlašského umění, jest v pokladu dosud zachován.**)

---

věku s ramenem sv. Markéty, jež byl Přemysl Otakar II na památku bitvy u Kressenbrunnu od krále Bely IV obdržel. Mimo to jsou staré relikviáře z doby před Karlem ve Zbraslavi, v Teplé, ve Vyšším Brodě, v Rajhradě a j.

*) Vyřezávané kameny (gemmy, kameje a j.), medajle a mince sbíral a kupoval Karel po radě znalcův Petrarky a j. R. 1354 daroval Petrarka Karlovi v Mantově vzácné antické mince a medajle.

**) S tímto křížem jest Karel vymalován v chrámu na nebevzetí p. Marie na Karlově Týně. Mimo to jsou v pokladu svatovítském: Rotundovy polnice (z doby předkarolinské), jež Karel nejspíše o prvé výpravě své z Vlach přivezl, a jimiž prý rekovný paladin Karla Velikého Roland v bitvě roncevaillské r. 778 válečníky své k hrdinnému odporu proti Arabům podněcoval; soška p. Marie ze slonové kosti, mistrokus řezbářský ze XIV stol., meč sv. Štěpána z XI stol., jejž pokladu Karel daroval; přilba a tak zvaný meč sv. Václava,

Nad hrobem sv. Václava v chrámu sv. Víta dal Karel r. 1358 zhotoviti skvostnou tombu z ryzého zlata, anaž byla vyzdobena kamejemi, stříbrnými sochami a j.; byla největším klenotem v říši České. Král Zigmund zmařil i tento náhrobek, zlato a stříbro dal roztaviti v mincovně, ostatní klenoty zastavil norimberským židům.

Kanovník František chválí nadšeně Karla za skvostné vyzdobení chrámu sv. Víta, v němž bylo té doby 88 oltářů.

S okázalostí nemenší byly vyzdobeny také kostely a kaple na Karlově Týně a j.

Nejvznešenější památkou klenotnictví doby Karlovy jest zajisté posvátná koruna svatováclavská z r. 1347.

Kostelu a klášteru na Karlově daroval Karel r. 1377 zlaté a stříbrné náčiní, jehož bylo užíváno při královských hodech o svěcení tohoto kostela, a kteréž bylo oceněno na 100000 dukátů.

V pokladu sv. Víta, na Karlově Týně,*) ve Vyšším Brodě a j. jsou zachována starožitná, skvostná roucha mešní, svědčící, že i tento průmysl v XIV stol. v Čechách kvetl.

Neposlední ozdobou českých kostelů byly zajisté *malby na skle.* Sázavský opat Reginhard (r. 1262) uměl dle svědectví mnicha Sázavského

---

o jichž pravosti dr. Bock a j. pochybují; antická onyxová miska (14—12·5—7 ctm.), trýrský relikviář a j. Poklad sv. Víta jest popsán v časop. Methodu na rok 1877. Tak zvaný Šalomounův svícen v kapli sv. Anny přivezl nejspíše biskup Daniel r. 1162 z Milána, marmorový podstavec jest z r. 1395, ramenový svícen byl ulit r. 1641, jenom pata jest antická z XI stol.

*) Na Karlově Týně jsou mimo jiné památky: soška p. Marie, vzácné dílo vlašské ze XIV stol., klekátka a tři sochy, jež prý Karel sám vyřezával. Posud není o žádné řezbě stvrzeno, že by byla dílem Karlovým.

na skle malovati; biskup Jan z Dražic v kostele roudnickém, Arnošt z Pardubic v chrámu sv. Víta pořídili malovaná okna. Z XIV a XV stol. se zachovalo v Čechách jenom 12 zlomků maleb na skle, z nichž jest nejvzácnější „ukřižování“ z doby Karlovy v okně kaple sv. Kateřiny na Karlově Týně.

Po spůsobu vlašském chtěl Karel chrámy české také *mosaikami* monumentálně vyzdobiti; nejspíše z Benátek povolal do Prahy vlašské mosaikáře, kteří v l. 1370—71 zhotovili v průčelí kaple sv. Václava nyní po hříchu velice sešlou mosaiku „nanebevzetí Páně“ (21 čtv. stop); anaž jest nejstarší a nejkrásnější mosaikou v Evropě mimo Italii.*)

Drahocenná mosaika leštěných drahokamenů českých v kapli sv. Václava a v kaplích karlotýnských byla provedena po soudu znalcův na slovo vzatých nejspíše dle návrhů a rad Karlových; tak skvěle nebyl nižádný chrám mimo Čechy vyzdoben.

Středověkých památek *kovoliteckých* se zachovalo v Čechách nemnoho.

Lví hlava u vrat svatováclavské kaple v chrámu sv. Víta byla považována za dílo antické, jest však ze XIV stol.

Sochu sv. Jiří blíže chrámu sv. Víta ulíti r. 1373 bratři Martin a Jiří z Klusenbachu, nej-

*) Ze XIV stol. jsou mimo Italii v Evropě jenom tři mosaiky: pražská, madonna Marienburská a sv. Jan ev. v Marienverderu; posléze jmenované mosaiky zhotovili nejspíše taktéž mistři mosaiky pražské, anaž technikou i skladbou zcela se podobá mosaikám staroitalským, a jíž bylo nejspíše mosaikování dómu sv. Víta jenom započato.

Památka mosaiky podlahové byla nalezena v Čechách v troskách hradištského kláštera nad Jizerou.

spíše Nizozemci; jest to mimo Italii nejznamenitější kovolitecké dílo středověké v Evropě.*)

Jan z Brakantu ulil r. 1329 k žádosti králové Alžběty sochu na náhrobek krále Václava II ve Zbraslavi,**) jenž byl ve válkách husitských zmařen.

Nejstarší dosud známý zvon, r. 1322 ulitý, byl nalezen v zříceninách kláštera benešovského.***)

Rozkvětem polního hospodářství, průmyslu a tržby zkvetl blahobyt Čech v míře netušené; plodné půdy stále přibývalo, osady, dvory a lhoty se rozmnožovaly, obyvatelstvo rychle vzrůstalo; r. 1410 bylo v Čechách mimo hrady a tvrze 100 ohražených měst, 33323 vesnic, 64 klášterů a více 2000 farních kostelů.†)

Velikým bohatstvím obyvatelstva bylo veškeré podnikání Karlovo velice usnadněno, měl vždy důstatek prostředkův hmotných a nalezal při zámožném obyvatelstvu vždy činné podpory.††)

---

*) Grueber má za to, že bratří Klusenbachové měli také zhotoviti bronzová vrata k dómu sv. Víta po vzoru vlašském.

**) Opat Petr Žitavský zřídil r. 1333 na Zbraslavi veliký vodovod olověnými rourami.

***) O pohřbu Přemysla Otakara II „hlaholilo nad Prahou sto zvonů".

†) V celém Německu bylo tehdáž 260 hradů a tvrzí, 13360 vesnic, 300 městysů a j. Ku arcibiskupství pražskému patřilo v XIV stol. 11 měst a 400 osad; při kostele sv. Víta bylo as 30 kněží, při venkovských farách, kde jest nyní 1 neb 2, bývalo 10, 20 ano i více duchovních; v Čechách bylo as 3 mil. obyv. R. 1333 byl v Čechách korec pšenice za 5, žita za 4, ječmene za 2 gr. a ovsa za 9 haléřův; r. 1358 byl prodán v Unhošti dvůr s 210 korci orné půdy za 70 kop gr. č.

††) Král Jan sliboval r. 1311 stavům českým, že nebude ukládati větší berně než $^1/_4$ kopy gr. č. z lanu (mansus = 71 korců) (r. 1022), 64 kor. (r. 1268), 72 korců (v době Karlově) polí. Ukládané poplatky vymáhal kr. Jan krutě, lid obecný nazýval obecnou daň zem-

Právem tvrdí Balbin, že „Karel podědil železné a zůstavil *zlaté* království České.“ Eneáš Sylvius vypravuje, „že nižádné království se té doby nevyrovnalo království Českému, mimo Čechy že nebylo říše jiné, v níž by se bylo zachovalo po tolikerých proměnách a válkách tolik divů míru i války.“

IX.

Humanism a národnost.

Snahy humanistův vlašských šířeny byly v Čechách již v době Karlově, jejž byl po výtce Petrarka nadchnul láskou k antice a k humanismu. Karel, Jan ze Středy*) a j. nápodobili i Petrarkův

---

skou (tribut, collecta generalis), po prvé r. 1325 v obnosu 95.000 hřiven uloženou, potupně berní (Bernae Regiae).

R. 1327 platilo se na Moravě, nejspíše také v Čechách, z lánu polnosti 16 gr. č. dané, při tehdejších cenách plodin poplatek zajisté nepoměrně veliký.

*) Dosud známo 6 listův Petrarkových Janovi ze Středy, a 6 listův tohoto Petrarkovi. Jan ze Středy zbožňuje Petrarku; Petrarka o něm píše, „že se nenadál míti za Alpami přítele tak velkého (Jana ze S.), kterýž od Říma daleko zrozen, výmluvností se Římanu vyrovná.“ — Jan ze S. pozdravuje v jednom listu Petrarku od arcib. pražského a od bisk. olomúckého a prosí jej za propůjčení „knihy o znamenitých mužích“, an ji chce Karel čísti. L. 1357, 29 d. m. dubna honosí se Petrarka přátelstvím Jana ze S., má se za sedláka, „kterýž perlu našel“, vrací Janovi zlatou bulu, anaž byla přivěšena diplomu, jímž Karel Petrarku falckrabím ustanovil a jejž byl Petrarkovi stálý jednatel pánův milánských při dvoru Karlovu, Sacramore di Pommiers doručil. K opětnému listu Janovu podržel Petrarka tuto bulu a poslal Sacramorem poděkování Karlovi a památné listy arcibiskupovi a kancléři královu. R. 1360 při-

sloh; ze styků Karlových s Petrarkou, se Zanobiem da Strata a j. prosvítá horlivost Karlova v snažení humanistickém, kteréž také v Čechách, jako v Italií, vždy širší pole zabíralo a *boj za národnost* probouzelo.

Humanisté neuznávajíce důležitost národností nestranili sice Němcům ani Čechům, avšak v odporu proti vývoji národnosti české se stýkali s Němci, jakož i s římským kněžstvem šíříce s ním latinu na úkor řeči české v životě veřejném i v kruzích učených.

Již ve zpěvích královédvorského rukopisu nalezáme paměť nepřátelství Čechův s Němci. Kosmas vytýká Břetislavovi přílišnou náklonnost k Němcům.

Německá obec měla r. 1175 na Poříčí v Praze faru u sv. Petra. Němcům zvláště byli nakloněni Vratislav, Vladislav, Přemysl Otakar I a II, Václav I, II a III, Jindřich Korutanský a Otík Braniborský; jakož vůbec Přemyslovci při svém dvoru i v městech řádu i jazyku německému průchod zjednali. O korunování Jana Lucemburského prozpěvoval obecný lid v Praze písně německé; po příkladu králův vydávala také česká šlechta v druhé polovici XIII stol. jenom německé listiny, přijímala

---

mlouval se Petrarka u Jana ze Středy za Cola di Rienzi, poslal Janovi eclogy, jež před tím ještě nikdo nebyl obdržel, a sliboval, že mu pošle ještě výklad těchto básní, jak mile se Karel k výpravě do Italie připraví. — Jan ze Středy prosil potom Petrarku za slíbený výklad eclog, připomínaje, „že jest uchvácen bolem, když tak zvučná slova a obrazy významu tak hlubokého čte a nechápe.“ Výklad tento poslal Petrarka Janovi nejspíše v červenci r. 1361, Jan mu zvláštním listem zaň děkuje. Styky těchto mužů končí r. 1362.

německá jména, blouznila německými milostnými písněmi; v městech bylo úřadováno německy.

V XIII stol. usazovali se v Čechách vedle Němcův také Vlaši, Francouzové a j.; rozmahající se řehole byly i té doby důležitou pákou cizé kolonisací v Čechách.

Mlada a biskup Vojtěch uvedli řeholníky do Čech z Italie, Boleslav III z Bavor, Vladislav I z Porýnska, Vladislav II z Valdsasů a j.*) Prvé německé osady v Čechách založily kláštery tepelský a osecký. Prvý biskup pražský Dětmar (983 až 997) byl Sasík; před nastolením na biskupa musil Vojtěch Slavník přísahati, že v Čechách slovanskou liturgii vyhladí. Biskupové pražští Tidagg (998—1017), Ekkard (1017—28), Izzo (1023—30), Šebíř (1030—67), Menhard (1022—34), Fridrich (1168—79) a j. byli Němci. Mnich želivský žaluje v XII stol., že byl pražským biskupem zřízen Sasík Bedřich, „jejž by bylo domácí kněžstvo nebylo volilo, kdyby v tom nebyla vůle králova.“ Dalimil hořce žaluje na protivenství, jež v době Otakarově Němci Čechům činili.

Pražský biskup Tobiáš (1278—96) ujímal se horlivě českého jazyka v chrámě proti drzému přepychu cizákův, proto jest jmín „osvoboditelem a mstitelem své vlasti.“

V XIV stol. byla téměř třetina obyvatelův

*) V X stol. byly v Čechách 2 kláštery benediktinské, v XI a XII stol. jich přibylo 14 mimo 8 klášterův premonstrátských, 8 cisterciackých, 4 maltézské, 1 vilemitův; v XIII a v XIV stol. bylo v Čechách zřízeno 91 nových klášterů, 19 řeholí. V husitských válkách zaniklo v Čechách 64 klášterů. Na sklonku XVIII stol. bylo v Čechách 278 mužských a 39 ženských klášterů Okolo r. 1277 bylo v Plasech 500 cisterciakův; v klášteře sv. Anežky v Praze 100 jeptišek a j.

pražských národnosti německé, vždyť Waldhauser mohl v Praze německy kázati nalézaje velmi hojných posluchačův. Té doby byly v Praze také *německé* mlýny, *německé* masné krámy. Král Jan a Karel IV vydávali jenom německé a latinské listiny, ani jediný list český těchto vladařův není znám; i práva městská byla tehdáž jenom němčině sepisována.*) Německého meistrsängera, Jindřicha z Mügelnu, kterýž opěval Lucemburky, ustanovil Karel královským raddou.

Králi Janovi vytýkáno, „že Čechy z Čech vypuditi a zemi Němci osaditi chce.“

Opat Petr, kronikář František, Beneš z Weitmile a j. stěžují trpce na úžasné rozšiřování němčiny a cizích mravů v Čechách v XIV stol.; ano i v klášteřích náruživé nepřátelství proti Čechům převládalo, tak že i Karel IV a Arnošt z Pardubic nejednou představené klášterův za nesnášenlivost a za potlačování Čechův kárali.**)

Při všem nadržování Němcům předčili předc

*) Listy Karlovy psali arcif po výtce úřadníci král. kanceláře, jest znám toliko jediný, vlastnoruční list Karlův; ze 402 listin r. 1360 vydaných ani jediný list není Karlem vlastnoručně podepsán.

**) Karel IV vytýkal r. 1348 v prosinci cisterc. opatovi, „že do českých klášterů, od slavných králů a velmožův českých založených, jen cizince přijímá a Čechy přijímati se spečuje,“ nařizuje, „by se takového nadužívání práv tuzemcův vystříhal, poněvadž ku pramenu věčného blaha štědrý dárce všech pozemských statkův veškeren lid povolal.“

Karel žaloval také pap. Klimentovi VI, že cisterciáci proti dávnému zvyku domorodce odstrkujíce a do svých klášterův cizince jenom přijímajíce řeholím velice škodí. „Pokud osobám cizím, jazyk, mrav a poměry domácí neznajícím jest řízení kláštera svěřeno, nemohou se řehole nadíti podpory domácích obyvatelův, budou mravně i v kázni upadati.“

utiskovaní Češi v XIV stol. své německé sousedy uměním i vzdělaností. Latinisováním literatury nebylo porušeno jádro lidu českého, latina překážela sice bujnému vývoji literatury české, avšak současně nedopouštěla také vývoj literatury a řeči německé, národnosti české mrtvé latiny vždy nebezpečnější.*)

Český národ uchránil proti všem útokům cizáctva původnost své kultury; klasickými studiemi šířená osvěta zúrodňovala v Čechách, jako v Italii, práci a snahy kulturní probouzejíc také vědomí národní v lidu českém.

Literární památky české: Alexandreis z druhé polovice XIV stol. (3274 veršů, as čtvrtina celé básně), spisy Smila Flašky z Pardubic (zem. r. 1403), překlady románův, „českého Petrarky", Lud. Tkadlečka**) tklivá báseň romantická, slavná díla Tómy ze Štítného a j. jsou pomníky velikého kulturního pokroku současného.

V XIV v. omlazená literatura česká nenalezla sice geniův Danteovi a Petrarkovi rovných, byla však pevnou hradbou proti odnárodňujícím snahám cizáctva.

Založením vysokého učení v Praze, nímž doplněna byla organisace škol českých, byly rozhojněny nejenom humanistické, ale také *národní* snahy v Čechách, národ český se probouzel v té

---

*) Z té doby známe jenom německou kroniku Petra Žitavského, dvojí německý překlad Dalimila, německé vydání Tkadlečkova románu a soliloquii sv. Augustina. Jiné tehdáž v Čechách němčině sepsané dílo není dosud známo.

**) Tkadleček žil v prvé polov. XIV stol. u dvoru král. Alžběty v Hradci Králové; opěvá věrolomnost milenky své Adličky velmi dojímavě.

míře, že i vláda a králové národního ruchu si všímali a národnosti české šetřiti počali.

Král Jan vyhostil r. 1310 cizince z veřejných úřadův v Čechách, zapověděl prodávání i odkazování statkův cizincům v Čechách; Karel IV obnovil toto nařízení a rozkázal, „by veřejné úřady v Čechách jen Čechy," kteří by uměli mluviti řečí, ježto slove *slovanská*", obsazovány byly.

Karel IV miluje Čechy také řeči české byl velice nakloněn; navrátiv se po jedenáctiletém pobytu v cizině do Čech, záhy se češtině opět naučil; znalostí řečí vůbec současníky předčil, latinsky mluvil lépe než kancléř Jan ze Středy. O rozkvět Čech horlivě se Karel staral; Praze, jejíž obyvatelstvo „*za vzor a zrcadlo dobrých mravů*" jiným městům postavil, byl zvláštní milostí nakloněn; ano když byl r. 1310 vyzván, aby se trůnu českého ku prospěchu syna svého Václava vzdal, odtušil, „že jest mu příjemno a milo v rodné vlasti s přáteli a s příbuznými žíti;" Prahu nazval Karel „*nejveselejším a nejmilejším*" městem; nejednou přiznal, „že vždy *nejvíce* pečuje o prospěch, zdar a čest obyvatelstva českého."

Touto přízní Karlovou pak království české tak zkvetlo, „že se mu, dle slov Eneáše Sylvia, té doby žádná říše nevyrovnala." Manželce své Blance, anaž se češtině učila, dal Karel místo francouzských dvořany české. V Hradci Králové jsou dosud zachovány skvosty Karlovy manželky Alžběty s českými nápisy.*)

---

*) Na skvostné sponě pásu jest vyryt nápis: „Na tom svietie žadna jina" — a „Moj mily netuz mnoho — Acz chceš vssak maš pro koho"; níže: „Miluji tie nez — Nemohu p . . tou bez". Na řapech 24 lžic jsou nápisy latinské a české: „Kdoz. miluje. czest. hoden.

Češtině sice Karel při dskách zemských a v úřadě úplné platnosti nezjednal, avšak předc nařídil čtení přísahy královské při zahájení zemského soudu „*jazykem země české.*“ Klášter emauzský založil Karel při kostele sv. Jeronýma, „kterýž psával hebrejsky, latinsky a *slovansky*, *řečí království českého*“, pro mnichy slovanské, „protože zvláště máme pamatovati na ty, jižto jsou s námi milostným svazkem jazyka mateřského spojeni,“ a protože „přítomností slovanských mnichů i český jazyk skvělosti získá, pokud totiž Čechové přednosti i cti, v slovanském jazyku mši čísti a slyšeti mohouce účastni býti mohou“ (slova Karlova).

Při témž klášteře zřídil Karel r. 1356 písaře Jana, kterýž měl za roční plat 10 hřiven opisovati knihy „*v šlechetném a slavném jazyku slovanském.*“

V Ingelheimu, v troskách bývalého paláce císařského, založil Karel IV r. 1354 klášter kanovníků sv. Augustina, při němž zbudoval také kapli sv. Václava a Karla Velikého, při níž zřídil čtyři kanovníky, ustanoviv, že všichni čtyři musí vždy býti rozenými Čechy. Ku klášteru tomuto dohlížel opat z Karlova v Praze.

Ano Karel se honosil vladařením Slovanův; blahopřeje r. 1355, 19. d. m. února srbskému králi Štěpánovi ku přestoupení k církvi římské, zpomíná, „že jsou společnou řečí spřízněni.“

Karel ctil české památky a upomínky historické, při obnovování pomníku Wittekindova v Engernu r. 1377 ustanovil, že čeští lvové mají držeti na tomto náhrobku štít Karla Velikého; u Stadic

---

(mi) lovany. jest. nad. jyne.“ — „Pane. boze. pomoz(i)z. svemu. nehodnemu. sluze.“ a j.

vyhradil králům českým tré lánův, jež dle pověsti Přemysl byl oral; stvrzuje práva Stadických nařídil, by na oněch královských lánech lískové keře pěstovali a ořechy králi odváděli a j.

Václav IV dědil mnohé ctnosti svého otce, „Němcům nebyl nikdy dobrým Němcem", protože byl Čechům spravedliv.

Národnost česká nalezala té doby již statečných obhájců, jichž zmahajícím se ruchem reformačním stále přibývalo.

L. 1374 napsal Tóma ze Štítného památná slova: „Sv. Pavel k židům hebrejsky, k Řekům řecky, každému v řeči jemu srozumitelné psal, proč bych já Čechům krajanům česky psáti se ostýchal? *Budu česky psáti, protože Čech jsem a pán bůh Čecha jako latiníka miluje!*" — Na jiném místě si stěžuje Štítný na kněžstvo, že čte a píše jenom latině, že lidu více vzdělání nedopouští, než co se mu na kazatelně vidí; „rechnie a vrčí pyšní anebo hlúpí, ježto vše hýzdí, jemuž nemohú sami rozuměti, ež piší česky?" Za národnost českou i Hus a Žižka, věhlasný Kornel ze Všehrd, Chelčický, Komenský a j. statečně zápasili; reformací husitská vůbec jest renesancí ducha národního v Čechách a byla zajisté prudkým sporem o přednost národnosti při vysokém učení pražském uspíšena.

Václav IV, kterýž byl již r. 1387 odvolávání z nálezův domácích soudů k soudům cizím zrušil, a kterýž prvý státní listiny české vydával, *kutnohorským dekretem* (r. 1409, 18 d. m. ledna) přiznal Čechům při universitě pražské „podle řádu universit vlašských většinu" tré hlasův ze čtyr.*)

*) Z Václavova dekretu kutnohorského: „Ačkolivěk každý člověk každého člověka povinen jest milovati, přecet

Němečtí učitelé a studenti (dle Sylvia 5000, dle Doubravia 24000, dle Žalanského 44000 stud.) odešli pak z Prahy a s přivolením papeže Alexandra V založili ještě t. r. universitu v Lipsku, při níž vyučovalo za rektora Jana z Münsterberku čtyř a čtyřicet mistrů university pražské.

Po odchodu Němcův ovládli Češi universitu pražskou úplně, čeština u veřejném životě, jsouc diplomatickou řečí vlády Václavovy, vždy větší nabývala platnosti a reformací českou, jíž byl zastaven příboj cizáctva do Čech, sesílila v té míře, že konečně také humanisté čeští unešeni byli mocným proudem národním.*)

Vzájemnost učencův českých s vynikajícími cizinci pilně rozmnožoval věhlasný právník Jan Kocín z Kocinetu (1543—1610), kterýž byl s Janem z Lichtenšteina po drahné doby v Padově. Latinské básnění podporoval v Čechách nejhorlivěji proslulý mecenáš Jan str. Hodějovský z Hodějova (zem. r. 1566); ve své zahradě (druhdy

---

potřebí jest, aby toto milování pocházelo z lásky zřízené; pročež cizinci dáti přednost před domácími není právě. Poněvadž pak národ německý v tomto království českém *žádného obyvatelského práva nemající*, ve všech věcech, o kterých se při učení pražském jedná, *tři* hlasy sobě přiosobil k užívání, kdežto *národ český, pravý této země dědic, toliko jeden má a ho užívá,*“ což král Václav považuje za nespravedlivé a velice neslušné, nařizuje rektorovi a universitě, „aby národ český vůbec u veškerém zřízení vysokých škol, jako národ francouzský na universitě pařížské, a též jiní všičtí národové v Lombardii a v Italii užívají, ku *třem* hlasům připustili.“

*) Vysoká šlechta česká počínala obyčejně své listy: „Já pán z Rožmberka a p.“ V Římě pokládali úvod „Já pán“ za titul, proto počínají některé papežské buly pánům českým vydané: „*Japanos* Regni Bohemiae etc.“ Zajímavý to doklad, kterak v Římě umívali česky.

Angelově) v Praze založil po vzoru akademií vlašských kruh učencův, v němž bývaly, jako ve florencských zahradách Mediceův, vědecké pře a zábavy.*)

V tomto kruhu nad jiné vynikl *Matouš Kollinus z Chotěřiny* (r. 1516—66), od r. 1541 profesor řečtiny při pražské universitě, velice oblíbený vychovatel šlechtické mládeže.

Kollinus vydal v l. 1561—62 s Mitisem čtyři svazky latinských básní svých žákův, byl jmín „pěstounem latinských básníkův," vlastní jeho latinské básně byly vydány teprv po jeho smrti.

Když meškal v Praze Jakub Palaeolog, potomek císařův byzancských, Kollina si velice oblíbil a po spůsobu vlašském v Karolíně mu památnou desku pořídil (r. 1568).**)

Není na prosto jisto, že by byl Jakub Olympidarius Palaeologus skutečným potomkem r. 1502 vymřelých Palaeologův.

Jakub Palaeolog byl k rozkazu pap. Řehoře XIII zaškrcen a upálen, „protože se nechtěl vzdáti své víry."

---

*) V kruhu Hodějovského byli: Pavel Vorličný, překladatel Katona, Flavia, Terencia a j.; Martin Bacháček Nauměřický z Nauměřic (nar. r. 1539), vykládal při universitě pražské Homera; Kollinův žák Petr Kodicill z Tulechova (zem. r. 1589) a j.

Jan Hodějovský popsal cestu českého panstva r. 1551 do Janova k uvítání kr. Maxmiliána podniknutou.

**) Jakub Palaeolog pojal v Praze za manželku dceru kronikáře českého, Martina Kuthéna. K rozkazu Maximiliana II byl zajat, římskému dvoru vydán, za rozšiřování bludného učení upálen. Na památníku Kollinovu v Karolínu (dska s poprsím Kollinovým, vavřínem ověnčeným) čteme: „Matěji Kollinovi z Chotěřiny, z Kouříma, hostinnému muži, příznivci Řekův a učiteli řečtiny, svému příteli, tento památník na důkaz přízně

Vývoj národního ruchu oposice proti výstředním snahám humanistův jevil se netoliko v životě veřejném, u vývoji národního vědomí, národní literatury, ale také v překládání klasikův do češtiny, aby také lid řečtiny a latiny neznající z pramenův těchto mohl čerpati.

Katonovy mravné povídky byly do češtiny přeloženy již v XIV stol., překlad Aesopových bájek byl vydán v l. 1487—88, Aristotelův spis oletorách jest přeložen r. 1517; Brožovský z Pravoslav míval český výtah z Aristotelových „secretis mulierum", jež přeložil r. 1547 Bavor mlad. z Hustiřan; Aristotelův spis o přirozenosti zvířat přeložen r. 1538; Senekovy knihy o mravech a o hněvu přeloženy r. 1518, Plutarchův Hadaepricon r. 1609, Ovidovy metamorfosy r. 1610. Komenský přeložil Katonova mravná naučení a j.; Abraham z Günterodu s bratrem Adamem Felinem studovali ve Vitemberku náruživě řečtinu i překládali Xenofontovu Cyropaedii.

Největším odpůrcem vývoje národního byl věhlasný vůdce českých humanistův, *Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic*, národa českého zřejmý nepřítel, sám se hlásil ku Germanům, Vlaši jej nazývali „nenávistníkem národa českého;" přední mužové čeští těžce toho nesli, že Bohuslav, nepsal česky, uznávajíce, že by byl ku vývoji národního písemnictví podstatně přispěl. Kornel ze Všehrd

---

Jakub Olympidarius Palaeologus, psanec na Chiosu zrozený, nespravedlivě k soudu poháněný, stále štvaný, v Čechách, kde posud za mnohých protivenství žije, co cizinec přijatý, r. 1566 zřídil." — Kollinus byl pochován v kapli betlemské.

Klasickým jazykům při koleji Karlově vyučoval r. 1589 Adam Rosacius z Karlsperka.

a j. důvěrní přátelé Bohuslavovi odštěpenství mu trpce vytýkali a s ním se rozdvojili.*)

Slovutný *Kornel ze Všehrd* (zem. r. 1520) v předmluvě ku překladu řečí sv. Chrysostoma píše: „Hojnost a bohatství jazyka českého z toho můž býti poznáno, že cožkoli řecky, cožkoli latině, o němčině nic nyní nepravím, můž pověděno býti totéž česky“; vychvaluje lahodu a hladkost řeči české, napomíná Kornel ku pěstování mateřčiny, „aby český jazyk hojný, mnohý, vytřený a sebe světlejší vidín býti mohl i pulérovanější. Němci, jichž jazyk tak drsnatý, tak dreptavý a tak nerozumný jest, že jeden s druhým mluvě Němec s Němcem, sobě častokráte nerozumívají, avšak jej našemu na potupu šíří a trú.“ — „My sami latinským jazykem filosofujíc latině, aby nám žádný nerozuměl, věčně mluviti budeme? A cizímu se jazyku učíc, nic latiníkům tím nepřidadouc, svůj jazyk přirozený, dobrý, ušlechtilý, rozumný, ozdobný, bohatý a hojný, nám od boha daný potupíc latinský nebo německý, obojím nevděk, sobě ku posměchu vzdělávati budeme? *Ačkoliv také bych mohl latině snad, tak jako jiní mě rovní psáti, ale věda že jsem Čech, chci se latině učiti, ale česky psáti i mluviti, aniž mi se*

*) Opat Trinth porovnává Bohuslava s Pliniem, Bohuslav Balbus prohlašuje jej za nejučenějšího současníka; Hutten obdivuje Bohuslavovy básně; Konrad Celtes, zakladatel vídeňské literární společnosti „Sodalitas Danubiana“ odvážil se i literární krádeže prohlašuje mnohé básně Bohuslavovy za své. Bohuslav H. z L. skoupil v Italii drahně literárních a uměleckých vzácností, z nichž založil na Hasištejně slavné museum; na zámcích svých shromažďoval, královsky hostil a podporoval současné umělce a učence. Bohuslavův vrstevník, Ladislav z Boskovic, komoří moravský, založil velké museum na hradě třebovském.

zdá tak svou řeč přirozenou v nenávisti míti, ačkoliv někteří se za ni stydí, a tak ji nemilovati, abych všeho, což bych koli chtěl, českým jazykem raději nežli latinským nepsal.“ —

Jazyk i písemnictví české velice zvelebil překládáním a vykládáním klasikův Řehoř Hrubý z Jelení, jejž nazval Václav Písecký „ochrancem řeči české“ připsav mu i překlad řeči Isokratovy r. 1511.

V památném listu, jímž Písecký překlad Isokrata Řehořovi věnoval, mimo jiné píše:

„Seznal jsem, že jazyk český netoliko latinské pomoci nepotřebuje (o němčině mlčím, s kterouž nic nemám činiti), ale poněkud ji vyvýšiti může, tak někde jest náchylnější k lahodnosti řecké a k lepotě nežli latinský, že při mnohých v mluvení ozdobách, při lepém slov skládání, kdež jazyka českého aneb prostě nemůže aneb s těžkostí a velmi nesnadně následuje: tu jazyk český touž lahodou a jednostejnou téměř krátkostí téměř všecko vysloviti může. Kdyby též pilnosti při okrášlování svého jazyka prvější Čechové byli užívali, anebo nynější ještě toho hleděli, jako někdy Římané, jazyk český co se tkne světlosti, řecké lahody, lepoty, nad to i ozdoby i slov skládání, byl by nad latinský v tom mnohem i šťastnější i hojnější.“ —

V XVI a v XVII stol. ujímali se jazyka i literatury české nejhorlivěji bratří čeští, veliký Komenius, br. Blahoslav, br. Lukáš; slovútní překladatelé biblí králické a j. tříbíce jazyk s velikým úspěchem také národní písemnictví pěstovali. —

Vichřicí válek byl serván květ věku Karlova, Poděbradova, Vladislavova i Rudolfova; husitské války, katastrofa měst r. 1547, třicetiletá válka

násilně přerušovaly a zastavovaly vývoj moci českého státu, ústrojný vzrůst kultury české; avšak renesancí, v *zlatém čtrnáctém věku* v Italii počínající, k novému životu probuzený národ český po největších pohromách vždy k novým činům se vzpřímil a nové boje za své bytí statečně podnikal.

Ano i v době největší poroby, v krvavém věku po bitvě bělohorské, když nepřátelé národa českého nad hrobem jeho slavili bohomrzké orgie a když přední mužové čeští nad budoucností naší zoufali,*) ten lid porobený opět se pozdvihl z jařma otrockého, a po staletém otroctví opanoval bojiště pod praporem utrpením a krví nejslavnějších geniův posvěceným, pod praporem *osvěty, národnosti a svobody!*

Poznámka. Ku sepsání tohoto spisu jsme použili mimo jiné: Časopis Musea českého; Památky archaeol., Lumír, publikace král. učené společnosti, Mitt. d. C. Com.; Rieggerův Archiv a j.; Dlabačův lexikon, Slov. naučný a j.

Spisovatelé, z jichž děl jsme čerpali: Ambros A. V., Balbin B., Burckhardt Jak., Carriere M., Draper J. V., Friedjung H., Geiger L., Gregorius, Hettner, Hellwald V., Honegger J., Hübsch F. L., Jirečkové J. a H., Jungmann J., Lecky, Lochner, Palacký, Pelcl, Raumer, Riesler Zigmund, Soldan, Schaller Jar., Šembera A., Schlosser, Schottky, Tomek V. V., Vellner M., Wolff A., Zap a j.

*) Kulturní dějiny české XVII a XVIII stol. jsme vylíčili v „Době poroby a vzkříšení.“

Obsah.

Stránka

I. Vznik kultury. Orient. Egypt. Asyrie a Babylon. Hebreové a Feničané. Řekové. Alexandrie. Etruskové. Římané. Arabové. Křesťanství. Císařové a papežové římští 3
II. Příčiny a vznik reformací náboženské 17
III. Světská moc papežův. Zápasy o korunu císařskou 25
IV. Středověký boj za osvětu. Pověra a kacířství. Pokrok 32
V. Knihy. Sběratelé a písaři. Knihovny. Kněhtisk . . 49
VI. Obnovení studií klasických v Italii a v Čechách. Literatura národní 68
VII. Školství. Vysoké učení pražské. Vývoj věd . . . 94
VIII. Styky národohospodářské s Italií 129
IX. Humanism a národnost 146

Potěmkin na Dunaji.

Rok 1790.

Historická pověst

G. P. Danilevského.

Přeložil

Jaromír Hrubý.

Matice lidu ročníku XII. číslo 6.

(Běžné číslo 72.)

V PRAZE.
Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých.
1878.

Tiskem dra. Ed. Grégra v Praze 1878.

Úvod.

Roku 1768 vypukla rusko-turecká válka návodem Poláků a hlavně dvora francouzského, kteří přiměli sultána k vypovězení války, aby mohli těžiti z nesnází ruských. Ač počet vojska ruského daleko nerovnal se síle turecké, dovedl přec hlavní vůdce ruský Rumjancev připoutati vítězství ku praporům slovanským, následkem čehož uzavřen v *Kučuk-Kajnardži* (nedaleko Dersteru na Dunaji) mír, v němž se Turecko vzdalo ve prospěch Ruska části břehů moře azovského a černého, chanát pak Krymský, až dosavad odvislý od sultána Tureckého, prohlášen za samostatný.

Avšak nepotrvala dlouho samostatnost chanátu Krymského, poslední to památky na jho tatarské, pod nímž bylo národu ruskému dlouhá staletí úpěti. Vznikaly sváry a různice na Krymu, v ně míchali se Turci i Rusové, až dosedl s pomocí Ruska na stolec chánský Šagin-Ghirej, poslední samostatný chan Krymský. Agenti carevny Ka-

teřiny II. dovedli při něm brzy toho, že vzdal se r. 1783 trůnu na prospěch Kateřiny, a sám usadil se na Rusi v Kaluze. Po některém váhání uznal i sultán turecký ruské panství na Krymu a tak dosáhla říše Ruská po staletích opětně přirozených hranic, celého totiž severního pobřeží moře černého. Nově získanému území dáno jmeno *Novorossijsko*, a prvním jeho guvernérem ustanoven miláček carevny Kateřiny, *Grigorij Alexandrovič Potemkin*. Jeho péčí založena nová města na pobřeží, jako Cherson, Jekatěrinoslav, Nikolajev, Sevastopol a j. a položen první základ ku válečnému černomorskému loďstvu. Avšak Rusové nehodlali se spokojiti pouze severními břehy černomorskými. Slabosť Turecka, jež objevila se hlavně v ochotném svolení sultánově k opanování Krymu Ruskem, zavdala příčinu ku vzniku *otázky řecké* tak zvané při dvoře ruském, a její cílem bylo vyhnati Turky z Evropy a obnoviti bývalé císařství řecké.

Hlavním pěstitelem této myšlenky byl Potemkin. Jeho přičiněním stala se mezi Kateřinou II. a císařem německým Josefem II. úmluva o zničení říše turecké. Vida nezbytí a pobízen jsa dvorem anglickým a pruským vypověděl sultán sám r. 1787 novou válku Rusku, jejíž vedení svěřila Kateřina Potemkinovi. Do třetího roku této války, jež skončila r. 1791 mírem v Jasách uzavřeným,

jímž hranice ruské posunuty na jihu k Dunaji a Dněstru, padá děj naší pověsti: Potemkin na Dunaji, sepsané oblíbeným na Rusi, u nás však dosud málo známým romanopiscem Danilevským právě za těch dob, kdy vítězné voje Rusů opětně kropily před Plevnem a na Balkánech svou krví posvátnou půdu zadunajskou, nesouce svobodu bratřím Slovanům.

Pozn. překladatele.

Potemkin na Dunaji.

Hle, tot poslední ze slavných orlů
doby Kateřininy . . .

Pušcin.

Přihodilo se minulého roku v jednom městečku bessarabském, že muselo být užito za vojenský sklad zděného jakéhosi stavení, jež bylo přeplněno věcmi některé, dávno již zapomenuté intendantské komisse. Při přenášení papírů na půdě archivu byl jsem upozorněn na staromodní, beznohou truhlici, ležící mezi všelijakým haraburdím. Našla se v ní část polosetlelých zápisek zásobního oddělení fanagorijského pěšího pluku, známého z výprav *Suvorova* a mimo to svazek sešitků z modravého, pevného, drobně popsaného papíru s nápisem: „Paměti ruského Agamemnona.“ — Na kraji jedné stránky bylo připsáno :„O svém nezapomenutelném pobytu na Dunaji, plném nepokoje, pamětihodných událostí a příhod, napsal pro své děti a vnuky sekundmajor Savvatij Vechtějev.“

Podávám rukopis mnou nalezený s nepatrnými jen změnami, týkajícími se zastaralých slov, rozděliv celé vypravování v několik hlavnějších oddílů.

I.

Pašuta.

V zimě na počátku r. 1790 bylo v Petrohradě zvláště mnoho zábav. Nezapomenu té doby do konce živobytí.

Vystoupil jsem tenkrát z kadetní školy odboru námořnického a byl jsem přidělen k námořnickému praporu, podřízenému přímo následníku cesareviči Pavlu Petroviči. Bydlel jsem v Gatčině, často jsem však přijížděl do sídelního města Petrohradu. Mým vrchním velitelem byl sám hosudar-následník jakožto generál-admirál a předseda námořní rady; veliteli druhých oddělení byli Něplujev, Arakčejev a Maljutin.

Námořníci milovali srdečně cesareviče; avšak jeho finance bývaly nápadně skrovné, časem až chudičké. Naše uniformy, po spůsobu pruském krátké, temnozelené kabátce, bývaly často z přebarveného sukna a proto záhy na slunci vyrudly. To však nás nermoutilo; vyfintili jsme se, jak to šlo v chudičkém obleku, a neodevzdávajíce vystrojeným panáčkům a „petimetrům“, *) spláceli jsme ochotně daň mladosti a světu. Ach časy, časy, nezapomenutelné v paměti i srdcích tehdejších lidí!

*) Tak jmenovali v Petrohradě dle nejnovější mody vystrojené šviháky.

Byl dvacátý osmý rok přeslavného panování veliké monarchyně Kateřiny Druhé. Stárla sice, však neustávala v znamenitých dílech. Prestol její ozářen byl leskem slávy. První válka turecká — Rumjancovská — se skončila; trvala právě válka druhá — Potemkinská. My kadeti, když jsme se na svobodě někdy sešli, abychom si porozprávěli o tom a onom, málo kdy jsme vzpomněli na velkolepé vnitřní události minulých právě dob, jako na zasedání památné komise pro sestavení „Nového Zákonníka,“ *) která sídlila v zimním dvorci císař-

*) Carevna Kateřina II, jež panovala od r. 1762 do 1796 byla nadšena svobodomyslným duchem, jevícím se zvláště v ruchu západní Evropy na sklonku minulého století, a přála si proto opravy ve státním zřízení říše ruské, přihlížejíc zvláště k ulehčení trudného postavení ruského nevolníka. Chtěla založiti proto nový zákonník, aby vyhověno bylo jím potřebám všeho národa, svolala komissi, složenou ze zástupců všech tříd obecenstva od třídy úřadnické a šlechtické až do prostých kozáků a sedláků, a volitelný byl každý bezúhonný občan říše ruské, jenž překročil 25. rok věku. O veškeré potřeby poslanců postaral se stát. Dne 30. června 1767 sešlo se 565 deputovaných v Moskvě k první poradě, při níž rozdáváno jim „Navedení“ sepsané samou carevnou, v němž objasňovala poslancům vznešené idey o státě, zákonech, povinnostech občanských, o soustavě trestní atd. Hned v prvních poradách jednalo se o zrušení nevolnictví (jež si Kateřina vroucně přála a čemuž bohužel vyhověno teprve po 100 letech r. 1861 přičiněním nynějšího cařе osvoboditele Alexandra II.), dále o zlořádech úřadnictva a p. Sněm rozdělil se na několik komissí, jež měly podati předlohy. Avšak vzniklá právě turecká vojna byla příčinou, že se musel sněm rozejíti, odkázav další jednání prozatím komissím. Tyto přestěhovaly se brzy na to do Petrohradu, kdež živořily ještě 5 let, až samy sebou zanikly, nedosáhnuvše šlechetného účelu, pro kterýž osvícená panovnice je byla svolala.

ském; aneb na Pugačeva a udušení jeho světoznámé vzpoury.*) Za to ale v ústech nás všech byla jména Potemkina a Suvorova, zejmena posledního. Táhlo nás to na Dunaj, tam kde zdálo se již blízkým uskutečnění nové veliké Východní soustavy, věkopamátného to „řeckého plánu“, načrtaného Nejjasnějším**) a jehož cílem bylo vyhnati hordy turecké z Evropy a nastoliti na dřevní prestol byzantinský druhého vnuka carevnina Konstantina, bratra potomních cařů Alexandra I. a Mikuláše. Jedenáctiletý vnuk Kateřiny, Konstantin, nazvaný jmenem posledního císaře byzantinského z rodu Paleologů, padlého v boji při dobytí Cařihradu od Turků, obklopen byl tehdáž samými skoro Řeky. Jeho kojná, služebnictvo a jeho soudruhové při hraní byli rození Řekové. V Petrohradě

*) Manžel Kateřiny II, car Petr III, byv přinucen manželkou svou, aby se vzdal trůnu v její prospěch, uchýlil se na zámek Oranienbaum, kdež po málo dnech zemřel (r. 1762). Avšak mezi lidem kolovala dlouhá leta ještě pověst, že Petr, miláček souženého lidu, žije a že v krátce zas dosedne na trůn. Pověsti té využitkovali mnozí dobrodruhové, vydávající se za Petra III a působili tak vzpoury, z nichž neměla však žádná důležitějšího významu. Až r. 1772 objevil se donský kozák Jemeljan Pugačev mezi Jajickými kozáky, po dlouhá leta již se bouřícími proti vládě, poněvadž pozbaveni byli některých starých výsad, a přijav jméno Petra III. způsobil všeobecné povstání kozáků a selského lidu po celé jihovýchodní Rusi. Zvláště nevolníci, jimž sliboval svobodu, a rozkolníci, jimž dostalo se od něho rovnosti náboženské s pravoslavnými, hrnuli se k němu z celé Rusi. Po tři roky marno bylo úsilí vlády a vojska ruského, aby vzpouru potlačili, jež počala zasahovati již až do samé Moskvy. Teprve r. 1775 podařilo se plukovníku Michelsonovi Pugačeva poraziti, zajati, načež byl samozvanec přiveden do Moskvy a zde popraven. *Pozn. překl.*

**) Titul Potemkina.

byla za tím účelem zřízena řecká kadetní škola. Ba docházely k mladému velkoknížeti prosebné listy z Řecka, nadepsané: „Nejlaskavějšímu panovníku řeckému, Konstantinu Třetímu.“ V měsíci lednu vystrojila sama panovnice v carském paláci nádhernou svatbu řecké dívky Muruzy s Komnénem a sama nevěstu před svatbou strojila. Při dvoře počali se učiti po řecku. . . .

Zlatá, šťastná léta! My všichni žili jsme tehdáž ve smělém, povznášejícím blouznění.

Mým soudruhem ve škole námořnické byl tehda Lovcov, malý, ohnivý jinoch, plný citlivosti a obdařený vzácným srdcem. Spolu jsme nejraději hovořívali o záležitostech vojenských. Já byl smělý, čiperný hoch, náchylný k zábavám a rozpustilostem. Bylo již takové naše tehdejší vychování — po příkladu Rousseauova Emila — samá zábava, hra, toulání se na svobodě, tance a jiné tělesné vyražení. Vojna, hrdinstva smělých reků plnily mou fantasii. Náš sbor nalezal se tenkráte v Kronštatě. *) Osamělá lípová alej v sadě na pobřeží mořském byla oblíbeným místem mých rozhovorů s Lovcovým. Trávívali jsme tam s knihou v ruce po dlouhou dobu aneb jsme se procházeli opodál soudruhů a náčelníků. Rozdělili jsme se ve škole o hlavní hrdiny; někteří byli pro smělého v bojích vůdce Suvarova, druzí pro pyšného Potemkina, stkvějícího se politickým důmyslem.

Když jsme z kadetního sboru vystoupili, dohodl se Lovcov s otcem a ihned se odebral k dunajské armádě, operující proti Turkům. Jak jsem

*) Pevnost, ležící na ostrově nedaleko Petrohradu při ústí řeky Něvy do moře čudského.

mu záviděl a jak jsem reptal na svůj osud, zvláště když mně přítel poslal z Chersonu, kudy jel, obšírný list o tom, jak na vítězných branách, postavených tam na počest Potemkina, byla napsána tato pamětihodná slova: *„Cesta k Cařihradu“*. Cařihrad! vyhnání nových vetřelců mohamedánů a znovozrození padlého a zapomenutého císařství Paleologů pomocí Ruska! Horoucně tlouklo tenkráte láskou k vlasti srdečko sotva z hnízda vylétlého, lehkokřídlého ptáčete.

V Gatčině, kolem careviče, panovalo totéž ohnivé naladění myslí, jako v kadetní škole Kronštatské, ačkoliv sám bystře jímavý a rytířsky nadšený hosudar následník po nevoli smýšlení své zatajoval. Na všechny jeho prosby, aby se směl odebrati ku chrabrému ruskému vojsku, stojícímu na Dunaji, dostával od matky carevny jasné a nezvratné záporné odpovědi s radou, aby se staral o své záležitosti a čekal, až na něho dojde.

V Petrohradě, kam jsem dojížděl časem se svými soudruhy pobavit se, ukázat se v divadlech a na procházkách, bylo pozorovati jiné smýšlení než v Gatčině, rozcházející se s námi ve mnoha věcech. V kruzích, blízkých císařskému dvoru, snažili se všemi silami, aby odvrátili předsevzetí carevny, že v započaté vojně musí býti až do krajností pokračováno, majíce za to, že jest podnik její předčasný a smělý, ba vzhledem k revolučním udalostem ve Francii i škodným pokojnému a mírnému rozkvětu samé říše ruské.

V tajnosti však strojily se takovýmito úvahami nebezpečné podkopy, nalíčené na mocného velmože, prvního tehdáž rádce císařovny, Potemkina. Toho roku zejmena vystoupil neočekávaný a nemilý soupeř Nejjasnějšího, mladistvý potomní

kníže Platon Zubov. Vše počínalo se klaněti novému všemocnému světlu dvornímu a zároveň i potaji tupiti každý podnik knížete Taurického — Potemkina —, jenž žil v ty doby z uražené hrdosti v úplné bezčinnosti klidně uprostřed nádherného komonstva v Jasách.

Statek mého otce ležel v gubernii V... ské v sousedství statků Zubových a my jsme všichni dobře znali nepatrné jejich rodiště. Och, byli velice vychloubační a hrdí a jak lační vlády a ctí; však rozumu byli docela prostředního, ba skoro prostoučkého. Naše domácí záležitosti bránily mi, abych se přihlásil také na Dunaj. Dluhy, v něž upadl otec následkem rukojemství, poskytnutého jakémusi příbuznému, vedoucímu obchod s vínem, hrozily nám nemalou bídou. Avšak i jiná okolnosť mně bránila...

Brzy na to, když jsem vystoupil z kadetní školy, přijela do Petrohradu na zimní pobyt má druhorodá teta *) Olga Arkaděvna Ažígina.

Statek Ažíginých, Horky, ležel nedaleko vsi mé babičky a mé kmotry, u nichž jsem býval často návštěvou, prvé než jsem vstoupil do kadetní školy. Byl jsem pokaždé pln radosti, když mě vzala babička s sebou na návštěvu k sousedce do krásných rozkošně položených Horek. Dům Olgy Arkaděvny stál u jezera, na temeni daleko široko patrného chlumu, celý schován v zelení starého, hustého sadu, sbíhajícího po úbočích a lázech k vodě, kde byly skupiny křovin a lehké můstky vedly přes potůčky; tam byly houpačky, jeskyně a na jezeře ostrůvky.

---

*) Sestřenice matčina neb otcova.

Po sadě prohánëla se černovlasá, krátce jako ježek ostříhaná sedmiletá Pašuta v bílé zástěrce, s temnohnědými očkami a roztomilou jamkou na bradičce. Byla jedinou dcerou ovdovělé, pohostinné, tělnaté a dobré, ač na pohled trochu zlobivé Olgy Arkaděvny. Pravím zlobivé, protože uměla Olga Arkaděvna zachmuřiti časem své černé husté brvy zrovna jako hromovládný Perun aneb aspoň jako arabský lev. Ale zpod brvů svítí nejlaskavější, prosté a srdečné oči. Zdá se, kdyby ve zlosti tě položila na širokou svou dlaň a druhou přitiskla, že by zůstalo po tobě jen mokroučko. Avšak na místo hněvu snese vám ovoce a zavařenin, celuje, a pohněváli se na okamžik, již zas je hněv ten tam. Ba byla rozmilá, převýtečná paní. A Pašuta — to teprv darmo mluviti.

Vidím jako dnes tu veselou, svižnou a jako kočička čipernou čtveračku. Neposedí na místě. Rozhazuje panenky, květované hadříčky, skáče po židlích aneb se točí jako šamrha po parketách, stojíc o jedné noze. Tu usedne, vzdychá, šidí starou chůvu Markuljevnu; tu vrhne se opět jako vichr na skříně a vaky matčiny, vše rozryje, nanosí hromady ústřižků a všelijakých cárů, zasedne s jehlou k stoličce a šije šaty pro panenky. Ale sotva se obrátíš, zas už všechno odhodila, rozmetla do všech koutů, prohání se s boloněským psíčkem, hřmotí a náhle zas utichla a zmizela, zrovna jako by ji vítr byl unesl. Hledají ji pod nábytkem, za záclonami, v síních, na půdě . . . Olga Arkaděvna máchne rukou: Nechte ji — prý — nehezkou; vždyť ji znáte . . . Po chvílce však je sama o ni starostliva: Což aby svévolnice nespadla do studně aneb nezapadla kdesi do závějí . . . a na dvoře jsou také zlí psi. Sama jde hledat, pachtí se po ní, hněvá se, volá ji jménem: Pojď, Pašutko, při-

nesli koláčky s mákem od ďakové, *) — a na roztalince chytili Sněhurku. Tu vyskočí honem z některé skrýše, neb vyleze pod kamny, nebo z šatníku a má oči plny slz. — Pomalu bylo jí deset, jedenáct let. Pořád je tatáž čiperka, ale počala se vypínat a krásnět. Nosí ve vlasech papilotky a na ramenou šáteček podle francouzské mody, ale s kočkou ještě spí, v plenky ji zavinuje a vodí ji za sebou v jakémsi neodolatelně směšném čepci, pleteném z velbloudí příze.

Byl jsem o tři roky starší než má trojírodná sestřenka Praskovja Lvovna, a netajím se, že když jí bylo dvanáct roků, počal jsem se k ní chovati velice nelhostejně. Co všechno jsme na vsi nedělali! milostné pohledy v přítomnosti starších, vzdechy, dárky kytiček, i náhlé potkání-se v křovinatých skupinách a v stinných, hustých alejích, a jednou také kdesi na můstku, uměle položeném přes šumící ručej, ukradl jsem náhle polekané Pašutě hubičku — slovem milostná dobrobružství ve všech možných způsobách. Rozloučili jsme se na čas, jakoby na krátko, ale stalo se, že na dlouho, skoro na celých sedm let. Jak mne trápilo, že jsem nepředvídal té dlouhé rozluky, když jsem se ubíral do kadetního sboru.

V den posledního odjezdu z Horek — bylo na podzim — sázela Ažígina všelijaké sazeničky lesní ve svém sadu. My s Pašutou zasadili jsme také před domem uprostřed květinového záhonu mladoučký doubek s půl lokte na památku.

Má sestřenka Pašuta počala mě za poslední doby mého pobytu na vsi i tím zvláště zajímati, že se mi — podle slov jejích — zdávalo, jakoby se jí v čem křivdilo, že je tajemnou, nevysvětli-

*) Žena ďáka, zpěváka chrámového.

telnou obětí jakýchsi nepochopitelných mně úmyslů matky — Olgy Arkaděvny! „Ani ji nemilují, jak by slušelo, a málo zavařenin jí dávají — že prý by si zuby pokazila — a kážou jí učiti se po francouzsku Laumonda, toho protivného; onehdy nanesla domů v punčoškách a v zástěrce ze zahrady lopuchových hlaviček a roztrhala si gázovou jupičku v dozrávajícím angreštovém křoví — že prý běhá jako uličník a zastudí si krk v chladném, sychravém vzduchu; inkoustem nejen prsty, ale i nos si začernila, jak musí úlohy psát.“ Potkáme-li se kdy v některém zákoutí, stěžuje si mi Pašuta na maminku, a plna opravdivosti, jako by se jednalo o vážného něco, nadzdvihne brvy, ohlíží se kolkolem tajemně a hrozí mi, abych nic neprozradil. Já jsem tehdá nechápal příčiny těch stížností; později však jsem poznal, že dala k nim podnět buď některá lichotivá, mnohomluvná pochlebnice, s níž se Pašuta v čeledníku scházela, aneb že pocházely z časného čtení zamilovaných rytířských a všelijakých jiných románů, jež Pašuta brala matce a potaji ve své světničce čítala. Rytíři vysvobozovali rekyně ze zajetí, s nepřístupných výšek; proto i Pašuta hledala bystrýma, pronikavýma očima v Horkách svého rytíře. Pamatuju se na poslední naše setkání na vsi. Byl teplý podzimní den. Vsadili jsme na záhonku doubek a odběhli jsme pod horu k jeskyni. Paša usedla na houpačku; já jsem se chopil provazce a houpal jsem ji. Vidím ji, jako dnes — s rozpuštěnými vlasy, v modrých šatečkách a v pantalončikách. Zadumala se. Stužky s vlasů a zástěrka vlají po větru.

„Nač myslíš, Pašuto?“

„Ach, vzpomněla jsem si na pohádku o ptáku ohniváku, o dracích. Jakobych seděla na draku

a letím — letím ... země, rybník, Horky i ty sám zdáte se si mi jako v oblaku, jako dým ...“

Pracný a hlučný život ve sboru kadetním minul pro mne bez pozoruhodnějších udalostí. Dokud byla babička živa, psával jsem k ní častěji a vždy jsem vzkazoval svou poklonu „sousedkám“, ptávaje se na zdraví trojrodné sestřenky, na jeskyně, na milovanou její kočku a na zasazený doubek. Povídavá babička, která — jak sama říkávala — měla nemálo milostných dobrodružství za svého mládí, přála mým snahám. Její prostřednictvím posílával jsem sestřence zvláštní psaníčka s významnými vinětkami, zasílal jsem jí romance od Belligrackého ku zpěvu, Sargiho moderní pochody pro klavír a časem i obratně vyhledané kuplety s akrostichy, vyjadřující planoucí mé city. Děsívala mě časem babička.

„Představ si, můj zlatý — psávala —; v tvou Pašutu zamiloval se jeden náš soused, nebezpečný lovec srdeček a nadějný čekatel důstojnického stavu. Všude se, mé srdečko, otáčí, kde jen stopu její vyslídí. My nepouštíme větroplacha na dostřel k Horkám, a on proto — můj bože — celé noci tráví na návrší za jezerem a troubí v lovecký roh, aby dal o sobě vědět. . . . .“

Po smrti babičky přestaly mé zprávy o Ažíginých. Domů jsem se neodvažoval psát o nich; tam věděli o mém dětském nápadnictví a já jsem se stavěl nyní zmužnělým a vážným. Ale kamž vážnost! Čas, vímeť, žádá si svoje. Školní záležitosti, zkoušky, povýšení na důstojníka, uniforma, noví soudruzi a přísná gatčinská služba, netrpící žertů, veselé vycházky do hlavního města: vše pozvolna zahladilo značně mé dojmy z vesnice —

zvláště však ty veselé chvíle, ztrávené v Petrohradě.

Nebylo v ta leta z vrstevníků mých náchylnějšího k veselým kouskům a zábavám nade mne. Byl jsem pěkně rostlý, statný, ruměný, dovedl jsem hrát modrýma očima, své rusé vlasy míval jsem vždy podle mody přičesané a kadeře napudrované, voňavým olejem natřené, šat napuštěný voňavkami, byl jsem vtipný, uměl jsem bavit a býval jsem hledaným tanečníkem a společníkem. Ach kde jste nyní, vy prošlé, dávné doby? Přirozený, stálý pudr postříbřil hlavu .... „Kdo půjde na dostihy? Vechtějev půjde? To půjdem také!“ volávali přátelé. Divadla, honby, tance, pitky beze mne se neobešly. Kde Vechtějev, tam živo, smích, ples a všeliké veselí. Natropil jsem se i všelijakých hloupostí. Jednou, založiv se o sázku, vplížil jsem se v ženských šatech na nešpory do přísného dívčího pensionátu; po druhé prohrál jsem v karty v přeobraženském pluku a vsadiv na konec do hry i kožich, vrátil jsem se do Gatčina za krutého mrazu v lehkém kabátku, zahrabaný do slámy na čuchonském vozíku. Ach, chodili jsme — ovšem jen na oko — i za cikánkami; ale hubený váček nepřipouštěl přestoupiti meze pouhého žertu.

Příjezd Ažíginých mě úplně přetvořil.

Netřeba připomínat, jak jsem se zaradoval, když jsem dostal v Gatčině zprávu z domu, že Olga Arkaděvna se odhodlala ztráviti zimu roku 1790 v Petrohradě. Matička mně psala, že příčinou toho bylo přání Ažíginé, aby dokončila vzdělání své už dorostlé dcery v hudbě, tanci a kreslení a vlastně aby dala svému drahouškovi Pašutě příležitosť, poznati Petrohrad. A jakž netoužit po Petrohradě! Zde žila veliká monarchyně

a byl zde dvůr, sem snažil se přijíti každý z vesnického zátiší, aby pohleděl na nový svět a moderní zábavy sídelního města. „Až se provdá, nezbude jí času — mínila Olga Arkaděvna, zpravujíc o zámyslu svém mou matku — budou děti, muž nedovolí; nyní je ale ještě sama, — pokud je dívkou, je paní. Naději se, že i váš Savvatij Iljič jako dobrý známý a pravý kavalír nás navštíví.“

Úroda obilí i trav byla toho roku v našem kraji celkem výtečná a i ceny na selské plodiny byly slušné. Ažígina smluvila se s Cinkleršou, svou kmotrou, ženou bývalého správce Smolného kláštera v Petrohradě, najala u Nikoly Morského dle svého postavení a důstojenství ne příliš drahý však čistý a pohodlný byt, poslala nejdříve nábytek a jiné potřebné nářadí i část služebnictva a sama odstěhovala se do sídelního města počátkem ledna.

Pamatuju se, jak mně bilo srdce, když jsem na přípis matičky odejel z Gatčína a vešel v nádvoří, ohražené dřevěným plotem postříbřeným jínovatkou a uprostřed něho stál jednopatrový dřevěný dům s mezipatřím a s balkonem při hořejším patře, náležející nikolské popadiji. *)

Starý číšník Jermil, sedící v ohromných cínových brejlích s dráty punčochovými v rukou, nepoznal mě v předsíni. Kdež mohl poznat ve štíhlém, ramenatém námořním důstojníkovi s pudrovanými kadeřemi na spáncích bývalého neohrabaného, vesnického panečka, jehož kamelotové kamaše a bavlněné kamizolky stříhaly se a šily ne rukama prvního dvorního krejčího Müllera, nýbrž u šedivého nevolníka, záplatáře Prošky?

*) Žena popova.

Známé ještě z Horek nástolní „nortonovské“ tetičiny hodiny se zvonky a hracím strojem odbily právě poledne, když jsem, upraviv v předsíni před zrcadlem svůj oblek, vzal za kliku sálových dveří. Za nimi bylo slyšeti měkké, jemné tóny klavíru, jimž odpovídaly přerývané, jakoby netrpělivé trilky na houslích. Vešel jsem.

Silná, trochu přišedivělá tetička seděla v bílém toaletním plášťíku a v čepci na neupravených ještě vlasech, za klavírem a hleděla jaksi nespokojeně do not. Uprostřed komnaty stál ve světleskořicovém kaftaně na tučných, malounko prohnutých nožkách, jakoby k lehkému skoku připraven, červeňoučký stařeček s přísnou tváří, francouzský to taneční mistr. On máchal v pravo, v levo houslemi, dupal netrpělivě nožkou o podlahu, narážel smyčcem na struny a sprovázel na způsob ženský zvláštním, směšným kýváním se a posedáváním houpavé kroky své žačky, učící se moderním tehdáž tancům s chassé, plier a glissadami. Vidím ten obrázek jako dnes před sebou, ač prošlo od té doby mnoho dlouhých, nezapomenutelných let.

Právě nadzdvihla tanečnice z lehounka konci prstů šero-gázovou sukénku a hodivši nazad hrdě a jakoby roztržitě krásnou hlavou s nevysokou příčeskou à la Titus, počala tančiti kolíbavými kroky některou figuru z gavotte-y, *) když jsem já vešel.

„Chasser, balancez, jeté . . . et salut . . . en troisième!“ **) velel stařeček, pošupuje nohama. V tom mě spatřili. Vzkřik, šum, objímání, vítání

*) Starý francouzský tanec.
**) Stranou krok, pohyb houpavý, půlkrok . . a poklona . . třikrát.

a otázky. Tance je konec. Zůstal jsem na oběd — a pak i na večeři.

V dospělé, vnadné dívce s venkovským zdravým ruměncem a s vysoko klenutými ňadry s těží jsem poznal skotačivou dětskou Pašutu, s níž jsem se po dětinsku přátelil v komnatách a v bosketech *) horeckých. Velké, temnohnědé oči zíraly přímo a směle. Jemný úsměv neztrácel se s živé tváře. Když jsem hovořil s Olgou Arkaděvnou, pohlížela roztržitě tu na mne, tu na okna, pokrytá jinovatkovými květy, odkud zaznívaly rolničky a šumění saní, projíždějících se po ujetém náledí.

„Je vám zde veselo, sestřenko?“ optal jsem se Pašuty, když jsme byli sami.

„Což mám odpovědíti?“ — ona na to — „proč bychom sem byly přijely? Veselému se chce žít, nezbude mu času mřít.“

„Máte již také vzpomínat na smrt?“ pravím jakoby s výčitkou.

„Ano, tak se žije vesele, — usmála se Pašuta; — smích třicet let stojí za vraty a přec se dočká svého.“ **)

„Milo vás poslouchat; nejste fádní měšťka. A jakž matička, hoví vám již? je k vám přívětiva? vždyť jste jediná její dceruška . . .“

„Vždyť víte . . . ach tak dobrá jest!“

„Vyjíždíváte?“

„O ano! Byly jsme v opeře, v balletu.“

„A máte známosti již?“

„Známosti? Nám i bez nich příjemno.“

Pozoruju, že se stala zdrženlivější; není již tak upřímna, jako druhdy bývala.

---

*) Skupiny křovin v sadech.
**) Ruské přísloví.

„Nu, Savvatiji Iljiči — vece ke mně po prvních dvou — třech návštěvách Olga Arkaděvna: tys náš příbuzný, byť ne blízký, tož přece od srdce. Povím upřímně. Nezapomínej na tetku a sestřenku. Uvaž hezky a navštěvuj častěji nás vesničanky, venkovanky. Buď naším vůdcem, ukazuj Paši, co a jak. Zámek a závory dívku neudrží. A tobě všechny ty delikatessy a jemné zdvořilosti jakoby na dlani. Chcem se vzdělat a chcem poznat zdejší větroplašství. Máte tu všelijaké mody, zdvořilosti, bály . . .“

„S pánembohem tedy, tetičko! Vyměňte za horecké sýpky zlato a otevřte váček. Bez tohot — pro koho jste střádala?“

„Tak to, tak, holoubku. Ale hleď, jak tu vše draho. Poraď nám, přítelíčku, není-li lze dostat — rozumíš — laciněji těch a oněch vašich všelijakých podivnůstek. Kdyby byly jen ty vaše modní sklady — povzdychla si teta a ohlídla se — ale ty vaše modistky . . . Šelma na šelmě! Byla jsem u Leprée i u Šelepichy na Morské ulici . . . Ach ty pijavice, ty odřihostky!“ dodala Olga Arkaděvna, kývajíc hlavou a zachmuřila oči.

„Maman, finissez!“ *) přerušila ji Pašuta, zakrývajíc tvář na polo vějířem.

„Co, finissez? Což ty tomu rozumíš a mrkáš očima? vždyť povídám pravdu . . . A on není cizí ale náš, příbuzný a při tom zkušený kavalír; nu, viď, že nám neodřekneš! A dívčí trpělivost je hřívna ze zlata — pamatuj si,“ vece k Pašutě.

Jakkoliv mně nebylo dvakrát milo, že mě Ažíginy čítaly za příbuzného, nicméně obrniv se zmužilostí, pomahal jsem jim ochotně, kde jsem mohl. Jezdil jsem s nimi k Šelepichové a k Le-

*) Matičko, přestaňte.

préové, sprovázel je po krámech a modních skladech, a byl jsem společníkem jejich v divadlech i při vyjížďkách na saních.

„Podmanily si mě už Ažíginy," přiznával jsem brzy na to sám sobě, cítě ne žertem, že od prvního setkání se znova jsem přilnul s veškerou horoucností k milému druhdy předmětu. Kam se děly mé toulky se soudruhy, kam pitky a silně tenkrát rozšířené hraní v karty? ... Nastaly starosti o šatstvo — je-li vše v pořádku —; oblékneš se, prohlédneš v zrcadle, nikde-li ani prášku, sedneš v najatou trojku a v Petrohrad. Zprvu jen o svátcích; pak jsem jezdil i ve všední dny z Gatčina k Nikolovi Morskému, jak se jen příležitost naskytla. Nejraději jsem byl, zastal-li jsem Pašutu po domácku „v čepečku" t. j. v nešněrovaném, volně splývajícím pláštíku. Přinášel jsem dušince-sestřence nové francouzské knížky a rytiny, hamburské a bukovecké noviny a nejnovější hudební skladby. Uchýlíme se v její světničku; ona s nohama na pohovce a já jí vypravuju. Čítali jsme spolu, rýsovali, já jí psal do album veršíky z nejnovějších básníků; s Olgou Arkaděvnou pak hrával jsem z dlouhé chvíle v karty fofán*) a duráčka aneb se mluvilo o novinkách u dvora a v Gatčině.

„Přijeďte zas milý Savvatiji Iljiči — říkávala Pašuta při rozchodu — ve čtvrtek bude zas koncert Poezilla; přemluvte matičku; ach, jak rozkošně zpíval včera dvorní sbor ..."

Nebyly mi sice vhod všecky ty vycházky a vyjížďky Pašutiny a její dychtivosť po zábavách a zvycích velkoměstských, ale ona byla po nich jako šílená.

---

*) Francouzská hra fauxfaon.

„Je mladá, přišla z vesnické pouště," ospravedlňoval jsem nejednou Pašutu před nevrlou matičkou a sám ještě jsem ji vybízíval do koncertů, do vlašské opery a k všelijakým vyjížďkám z domu. „Časem zmoudří a pak oddá se s celou duší tomu, kdo se nemůže dost vynadívati na ni, kdo pro ni dýše" — těšíval jsem se, provázeje Ažíginy v equipáži do divadla, aneb procházeje se pěšky s vystrojenou sestřenkou po aglickém nábřeží — „ať se opojuje zábavami, ať se strojí a veselí. Bude vzpomínat s potěšením na doby minulé, ocení mou lásku, a štěstí mé již nedaleko."

II.

Únos.

Zábavy hlavního města byly v plném proudu. Obecenstvo bylo až k šílenosti nadšeno novým baletem „Rozmary Aeola." Tanečnice Pikova, Fabiani a Lesogorova okouzlovaly každého v tomto v pravdě čarovném kusu, a obzvláště první tehdejší předtanečnice Santini, Canciani, Nastjuša Berileva a Nětočka Pomořeva. Navštívili jsme několikrát tento balet, jakož i slavné veselohry „Nedorostek" a „Školu špatné pověsti".

Ruská divadelní společnost Knippera, která hrávala tehdá v divadle Lokatelli u Něvy na Caricyně luhu, vypravila toho roku komickou, velice zábavnou operu „Kupecký dům" — slova i hudba od Michajly Matinského, pěvce nevolníka u hraběte Jagužinského. Celé město se vystřídalo v této opeře, v níž hrál úlohu ženicha moskevský měšťanský herec Zalýškin s takovou komikou, že smíchem až slzy do očí stoupaly. Byli jsme dva-

krát v té opeře; posledně krátce před nedělí máselnou*) v den narozenin Olgy Arkaděvny. Po divadle rozbolely ji zuby. Přivázala si ku tváři poduštičku s heřmánkem a nepřišla ani k čaji.

Pašuta přehodila si přes ramena teplý, prošívaný pláštík a zůstala sama se mnou v saloně. Mluvili jsme o tom, o onom, probírali jsme hru divadelní, herce, obecenstvo, jež jsme viděli v přízemí na sedadlech i v ložích. Ale po několika rozpacích, pauzách a vzdycháních, pod vlivem večera, ztráveného v bezprostřední blízkosti u milé dívky, povolil jsem svým citům, nemoha jich návalům více oddolati.

„Zdali vzpomínáte, sestřenko, na Horky, na minulé doby?“ prohodil jsem a zamlčel jsem se. Projela mi náhle výčitka myslí, proč jsem ji nazval „sestřenkou“.

„Jak by nezpomínat!“ odpověděla a spolehla volně na křeslo: „dětské, milé zábavy!“

„Pamatujete se na Laumonda?“

Pokývala hlavou.

„Je živa ještě Merkulevna? a zdráva-li vaše kočka; doubek je celý ještě a zdravý?“

Něžný úsměv zazářil mně za odpověď ze stínné hlubiny křesla, kamž nedopadaly paprsky lampy.

„Jak nepoměrně šťastné to doby — prohodil jsem: — tenkráte nebylo překážek, a tak blízek byl jsem svého ráje ....“

Zalekl jsem se svých slov a neosmělil jsem se ani očí pozdvihnout. Ale jak snášeti vše to? Hlavou mi kroužily vzpomínky na slova mé sestřenky, jimiž vynášela do nebes zábavné večery

*) První den velikého, přísného postu před Velikonocemi.

ve Smolném u kmotry její matky, kde se Pašuta bavívala tu s tím, tu s oním vyhlášeným po městě švihákem, vynášela jejich uhlazenost, jemnost a s nadšením vypravovala o poklonách, kterými obsypávali vypočítaví panáčkové naivní venkovanku. Čekal jsem, co odpoví Pašuta na mé vyznání? ... A ona podala mi mlčky zpod pláštíku ruku a když jsem se jí políbením dotknul, pravila mně: „Jak jste slavný, dobrý, Savvatiji Iljiči — u vás vždy duchem pookřeju ...“ A více ani slova.

Po dvou dnech šel jsem s Pašou procházkou po nábřeží poděl Něvy. Dláždění bylo spoutáno náledím. Dotíraví jezdci cválali kolem nás, měříce mou společnici ohromnými lorňony, jež tehdá do mody přicházely.

„Ach, holoubku můj, Savvatiji Iljiči — pravila mně, pokluzujíc lehkým krůčkem: — jak veselo! hleď, toť život. Ach, jak přála bych si, býti bohatou ...“

„A proč právě bohatou? či nemáte s matičkou všeho s důstatek?“

„Ne, ne proto, ne proto ...“

„Váš rodný dědičný statek je první v celém újezdě — pokračoval jsem — a jak upraven, zřízen a to vše jen pro vás ...“

„Ne! — smutno je na vsi, ticho, poušť. Za to zdejší lidé, ach jak okouzlující. Ta pýcha, nádhera; a život všude kypí ... A jaké equipáže, hleďte. Ráno — dostavenička, návštěvy — ach, rozkoš! — a což na večer; tance — bály. A ves ... Kdož si mne vezme, třebas s našimi nudnými Horkami?“

„Odpusť, má zbožňovaná — prohodil jsem tiše, přistoupiv těsně k Pašutě: — jest jeden; či jsi ještě neuhodla? A není-li bohat statky,

dojista vroucím, ryzím citem. On dávno, dávno již u tvých nohou —"

Paša neodpověděla ani slova, schýlila jen tvář a zostřila krok. Smrákalo se. Spustil se sníh a padal tiše lehkými vločkami.

„Co odpovíš tomu člověku?" ptal jsem se po některé chvilce, zahleděv se v líce svojí společnice.

A ona prošla mlčky ulici, a prošla druhou. Přiblížili jsme se bytu Ažíginých. Náhle se zastavila a obrátila se ke mně. Její ňadra silně se vlnila. Po celé tváři zaplál jí ruměnec.

„Neklame ten člověk?" otázala se a zahleděla se mi přísně do tváře.

„Zaklínám se; on mluví od srdce."

„Nuž, jsem beze strachu," odvětila, „nevaří boháč pivo, ale štědrý; deštík promočí, slunko vysuší. Kdo přinese bouři, přinese i jasno. A jemu pověz, že odpovím mu za dvě neděle ... pak přijeď!"

„Proč nyní ne? Pášo, Pašuto ..."

Vyvinula svou ruku, a jako srnka vyběhla na pavlán.

Byl jsem opojen, a jako bez smyslů od vytržení. „Hle, tajemnůstkářka, šibalka, jak zná mučit! A což platno pátrati po příčinách; čekat. Však i na naší ulici bude svátek." Pozbyl jsem klidu i snu. Co den posílal jsem s plukovními posly i po poště něžné lístky z Gatčina, napuštěné voňavkami a psané na květovaném papíře. Popsal jsem celé stránky, ptal se na její zaměstnání, zdraví, hněval jsem se: „Patrno, že se našel jiný šťastný člověk? a proto ani slůvka mně neodpovídáš ... Ovšem, jeť v Pitěru*) mnoho krásných

*) Petrohrad.

mladých mužů. Pověz konečně otevřeně, kdo je tvůj vyvolený?“ „Mnoho hezkých, však milého není,“ odvětila mi ruským pořekadlem: „Ucházeli se o dívčinu třicet a jeden; ale půjde jen za jednoho.“

Nedočkal jsem; prošel sotva týden a již jsem letěl z Gatčina. Chtěl jsem Pášu zasypati výčitkami, ale ona mne uvítala otázkou:

„Dostal jsi pozvání do Smolného?“

„Jaké pozvání?“

„Maškarní ples u madame Cinklerové. Včera ti bylo zasláno.“

„Na žádný způsob nepojedu,“ odvětil jsem krátce.

„Bláhovost — jaké dětinství. Bude tam veselo, vytancujem se, pobavíme se.“

Odstoupil jsem na krok a vzpřímil jsem se. „Praskovije Lvovno,“ pravil jsem slavnostně; „přijel jsem dnešního dne, abych za vašeho souhlasu učinil Olze Arkaděvně formelní návrh.“

„Ach ne, ne, nyní ne,“ a položila mně ruku na rty: „po bále, nu — prosím tě, až potom; ať se matička nedozví.“

„A z jaké příčiny? Či nedůvěřuješ, nemiluješ matičku?“

„Ach miluju a důvěřuju jí, ale raději mlč nyní, mlč. Tam na zábavě budem svobodni, nikým nevázáni; rozumíš? — svá vůle — nažertujem se do syta, nadovádíme se. Tu, hleď, jak jsem ti psala; opatři si brnění, helmu s péry; a já budu španělskou květinářkou ... Bude to tajemstvím pro každého — a náhle pak, — ach, jaká radost — matička se podiví — nuže, milenký, pomlč nyní; souhlasíš?“

Tichý anděl proletěl mezi námi. „Dítě,“ pomyslil jsem si, „touha po tajnostech, záhadách.

Jarní vody — dívčí sny. Pořád ty romány, co čítala ve venkovském zátiší.“

„Souhlasím, však za jedinou výminkou,“ odpověděl jsem.

„Za jakou?“

„Vyjedem si na saních.“

„Ráda. Matičko, dejte nám hnědáka, vyjedem si,“ poprosila Pašuta matku, právě vcházející.

Olga Arkaděvna byla již z rána nějak nedobře naladěna; nedařil se jí módní tehdáž passians. Zavolala na Jermila, dala nám zapřáhnouti do saní a my jsme vyjeli.

Nikdy mi nevyjde z mysli tato projížďka. Ujížděli jsme po Fontánce.*)

„Znáte, strýčku, čí to dům?“ otázala se Pašuta, ohlížejíc se za ismajlovským mostem.

„Jak bych neznal,“ pravím, „toť dům knížete Platona Zubova.“

„Tu bydlí i mladší jeho bratr, hrabě Valerián,“ prohodila Pašuta, „jaký to krasavec!“

„Marnivý švihák, větroplach! A kde pak jsi ho viděla?“

„V opeře mi jej ukázali.“

„Odpusť,“ podotknul jsem s úsměvem, zapáliv se ale při tom v celé tváři: „snad soupeř něčí? Ty jsi nevěrnou . . . on je tvým nápadníkem . . .“

„Bláhovosť. Vždyť ten Valerka, — povídá se — je jako chlapeček, ba, můj bože, jako panenka — i líce s líčidlem a v uchu brillantová naušnice. Ha — ha . . . Nemohu se naň podívat, abych se nedala do smíchu. Viděl jsi ho?“

„Ne, neviděl,“ odvětím, „a neželím toho. Největší žvásta a větroplach, krásné mravy; ne-

*) Petrohradská čtvrť, ležící na levém břehu Něvy.

dávno prý přišel v noci s houfem husarů, asi s padesáti muži a se zpěváky, bubeníky, puklicemi a rolničkami k domu jedné mladé vdovy a tak ji poděsil svou serenádou, že div úlekem neumřela. Nemají jiného na mysli, leč pitky, urážení žen, hýření.“

Zdá se mi, že jsem zbledl, když jsem takto byl mluvil. Ale Páša se směje a tiskne mou ruku.

„Nuž, může býti tvým soupeřem, hleď? Tys muž a on panenka jakás, andělíček z cukru.“

Jen tolik prohodila; ale já jsem si často později vzpomínal těch několika slov. Minuli jsme Aničkův dvorec, uviděli jsme Kateřinu s lokaji v šeromodrých livrejích, projíždějící se po Něvském Prospektě*), a vyjeli jsme k Letnímu sadu. Petrovské duby a lípy stály tu v jinovatkovém třpytu.

„I náš doubek jednou vyroste, a bude takovým, jako ty zde,“ prohodila Pašuta, halíc tvář do kožešiny své šuby.

„Je veliký už?“ ptám se.

„Je ho viděti už z květin. Roste pomalounku z počátku, za to přeroste pak všechny stromy, všechnu drobotinu.“

Objal jsem Pašu. Hněďák, frkaje, seběhl na led a letěl po široké Něvě.

Nebyl již za horami umluvený den ku smluvení-se s Olgou Arkaděvnou. Bylo mně nevolno, když jsem při návštěvách svých si vzpomněl, že nemá tušení o našich záměrech. Sedávala, rozkládala po stole svůj vážný passians, a zdálo se, jakoby si myslila, hledíc na Pašutu: Zlato mé,

*) Nejhlavnější ulice petrohradská, probíhající celou částí Petrohradu, ležící na levém břehu Něvy.

dočkám-li se tvého šťastného dne; kdy že tě naposledy vystrojím?

V předvečer onoho dne, o nějž s Pašutou jsem se byl smluvil, odbýval se právě u vdovy Cinklérovy ve Smolném onen maškarní ples, k němuž mě Pašuta také pozvala. Podobné večerní zábavy v samém domě ústavu, nesoucího zbožný název kláštera, nebyly tehdáž vzácností. Pořádaly se za šlechetným účelem; měla být lepším chovankám vyšších ročníků poskytnuta jimi příležitost, ztráviti milou chvíli za přítomnosti třídních učitelek a pobaviti se nejen se spolužačkami, nýbrž i s příbuznými a jejich známými. Sem mívali přístup i kadeti z lepších tříd a s nimi — ovšem s protekcí — přicházeli i důstojníci od gardy i od jiných pluků.

Cinklerová seznámila Pašutu s náčelnicí Smolného ústavu, s generálovou Lafon a obdržela dovolení, abych i já směl navštíviti zábavu, u ní pořádanou. Chystaly se různé hry, i o zástavy, zpěvy, pak i taneční zábava v charakterních kostymech s chovankami kláštera. Rozumí se samo sebou, že jsem si upravil svůj oblek podlé přání Pašutina, co nejslavněji — dostal jsem její prostřednictvím svých přátel z baletní garderoby. Když bylo vše upraveno a spořádáno, čekal jsem s nedočkavostí a s tlukoucím srdcem soboty máselného téhodne,*) kdy měl se odbývati připravovaný bál.

Tu přijde náhle rozkaz, abych se dostavil k veliteli roty. Připnul jsem si honem kord, oblekl se v plnou uniformu a šel jsem. Uvítal mne s nepokojnou tváří.

---

*) Máselný týden, jinak Maslenica, tolik co naše masopustní Ostatky.

„Slyšel's?“

„Ne, nevím o ničem!“

„Švédové...“

„Což oni?“

„Hotoví proti nám námořskou výpravu na jaro.“

„Nu, to špatně pochodí,“ pravím pokojně.

„Také myslím. Avšak tu hle nařízení generála-admirála. Udílí se ti rozkaz od careviče, abys najal bez prodlení povoz a jel tajně s těmito listinami do Vyborgu k hlavnímu veliteli ruského loďstva, k Saltykovu.“

„Kdy že mám jeti?“

„Ihned!“

„Ale vždyť máslenica...“ prohodím bezděky.

„Inu — popros v štábě za kurýrský povoz — můžeš přijeti ještě v čas, abys zachytil poslední blíny. *)

„Není lze, aby někdo jiný jel; kdybych snad poprosil někoho?“

„Nu — ale neradím ti. Znáš pořádek Jeho Vysosti; nerad žertuje ve službě.“

Zarmoutila mě ta zvěst. Co dělat? Dal jsem si vyhotoviti kurýrský list a letěl jsem, nezpraviv ani Pašutu o své cestě; mělť jsem za to, že se do soboty vrátím. Proto zanechal jsem i v Petrohradě, když jsem jel skrz, svůj maškarní oblek v hostinci, abych jej měl hned po ruce. Ale věc skončila jinak a to velmi smutně. Saltykova jsem ve Vyborgu nezastal; byl pozván na blíny u jednoho statkáře na venkově. Než jsem tam dojel, odevzdal mu tajné listiny, vrátil se s ním do města a dočkal se, než on vše rozváží, upraví, napíše

*) Zvláštní pečivo, jež se připravuje toliko o Maslenici.

a doručí mi officielní odpověď, bez níž mi nebylo dovoleno se vrátiti — nejenom že uběhla celá Máslenica, ale minul i prvý den postu. Jak jsem zas usedl do saní, a jak jsem přijel do Petrohradu, kde jsem se rozmrzelostí ani zastaviti nechtěl, toho nepřipomínám. Rozhořčením — přiznávám se se studem — dal jsem se nejednou na cestě do pláče.

Přijel jsem do Gatčina, podal jsem velitelství zprávu o své cestě, odevzdal jsem papíry a sám si myslím: „Kdo ví, kdy si ti Švédové smyslí, přijíti k nám návštěvou, a mě už zbavili dávno toužené radosti.“ Obrátil jsem se ve svém bytu, pak jsem si zašel k některým známým a slyším, že se v sídelním městě přihodila zvláštní jakási udalost. Přišla zpráva, že nějací darebové, najavše číslovaný povoz, provedli v Petrohradě únos nějaké dívky z šlechtické, vážené rodiny. Pověst dodávala, že ji opojili dříve odvarem jakéhosi bylí, z čehož div že neumřela, a že policie, která jala se pátrati po únosnících a unesené, přišla na stopu takových osob, že chtěj nechtěj zdržela jazyk za zuby a okamžitě se musela vzdáti dalšího pátrání. Jak se samo sebou rozumí, mluvilo se o této záhadné udalosti — jako vždy z počátku — způsobem nejasným a spleteným, tak že jsem neměl nejprvé záležitosti této ani zvláštní pozornosti. Někteří z vypravovatelů ujímali se smělých a obratných únosníků, druzí hájili oběť jejich lsti.

Přišel jsem náhodou k našemu praporníku lékaři. Byl krátkozraký a strašně roztržitý Němčík ze Saska, rodem Grohmeier, přítel nás všech a zasvěcený ve všechny tajnosti. Za jedinkou

minutu zapomněl, co mu kdo povídal, a proto se ho nikdo nebál a jednal s ním každý přímo a otevřeně. On uměl dělat překrásné košíčky, škatulky a všelijaká pouzdra z kartonu, avšak mimo hořčici, rebarboru a jakýsi balsám s vodkou neupotřeboval jiných léků. I mě nejednou za dlouhé chvíle na Gatčině počal vyučovati umění lepiti škatulky. Mně bylo však jeho zaměstnání příliš titěrným, a chodíval jsem k němu hlavně proto, abych si přečetl „Svobodného hamburského korrespondenta“, na nějž se on předplácel. Zastal jsem ho, an četl jakýsi lísteček. — „Hrubijáni, barbaři, hotentoti!“ mumlal mezi zuby, přebíhaje zrakem německé řádky petrohradského svého kolegy. A když jsem se ho optal, oč se jedná, podal mně lístek, zamžourav krátkozrakýma, dopálenýma očima a ukázal asi na prostředek lístku, kde počínal se nový odstavec slovy: „Nová Clarissa Garleau!“

Sotva jsem pročetl první řádky, jimiž líčila se udalost, zajímající celé město, zděsil jsem se a div že jsem smyslů nepozbyl: před očima mýma míhala se známá jména. Únosníkem objevil se hrabě Valerjan Zubov, a jeho příbuzný a věrný druh při všech dobrodružstvích, Tregubov; a unesenou byla Páša Ažígina. S těží dočetl jsem drobně psané písmo, pronesl jsem několik na pohled klidných slov — na kolik jsem se vůbec opanovati dovedl — a spěchal jsem od lékaře. Tu jsem teprve porozuměl rozpakům a zdrženlivosti některých soudruhů, kteří byli v poslední den maslenice v Petrohradě, když jsem se dal s nimi do řeči o nejnovějším dobrodružství v sídelním městě. Uložil jsem na dně duše tajemství o osudném objevu a hoře netrpělivostí, čekal jsem mlčky na nejbližší příležitost, abych mohl bez nápadnosti ja-

koby za služebními záležitostmi dostati se z Gatčina do Petrohradu.

Vytoužená příležitost se konečně naskytla. O druhé postní neděli bylo mi jeti do intendance se zakázkou, týkající se jakýchsi obleků pro náš prapor.

Podnes se pamatuju jasně na pocit, s kterým jsem vjížděl na nádvoří do nedávna ještě drahého a kouzelného pro mě domu popadije u Nikoly Morského. — „Že jsem tak dávno nedal tetě o sobě zprávu," ospravedlňoval jsem se sám u sebe, „však i ona je krásná; ani řádečkou se mi nezmínila o tak důležité události. Bezpochyby nemají mne více zapotřebí, stal jsem se zbytečným. Uvidím, jak ospravedlní tajemnou tu událost."

Zatáhl jsem za zvonek, jenž patřil k bytu Ažíginých. Vstříc mně vyšla neznámá, stará žena v liščím živůtku. Byla to, jak jsem později poznal, sama domácí paní.

„Paní Ažígina doma?" ptám se.

„Obě odejely."

„Kam? dávno?"

Snad hlas, či tvář moje mne prozradila — stařenka poopravila na sobě živůtek a hledíc jaksi stranou, vysvětlila mi, že bývalí její hosté dostali některé neodkladné zprávy z domova a že se ihned zdvihli a minulý týden že odejeli domů.

„Tedy dcera také?" optal jsem se — ani nevím proč.

„I slečna," odvětila popadija, jakoby si pomyslila: Ubohý jsi, ubožáček. Přehlédl jsi se. Stalo se cosi, o čem nemáš zdání.

Spěchal jsem k svým známým, na policiji, zastavil jsem se i v ústavě ve Smolném klášteře. Na mé otázky odpovídali mi ač tváří v tvář nechutě a polou jen posuňky. V Zubovském domě

sdělil se mnou Švýcar, že hrabě Valerijan Alexandrovič vyjel si do Tregubovského na tverském panství na medvědí a losí hon a nevrátí se dříve než asi v polovici postu.

Toho večera znovu jsem se vrátil k nikolské popadiji. „Nejste vy příbuzný Olgy Arkaděvny?“ optala se mne a když jsem jí udal své jmeno, pozvala mne k sobě. Co jsem procítil, vida tytéž komnaty, ač ne s týmž nářadím a pořádkem, kde míjely nedávno ještě blažené pro mne chvíle, to nedá se nijak vylíčiti. Hle sál, kde stál horecký klavír a kde jsem uviděl památného onoho jitra své božství, ozářené ostrým paprskem zimního slunce. Hle tu přijímací salónek, kde jsem ztrávil večer po operním představení. Každý koutek připomínal mi plno zažitých dojmů, očekávání a nadějí.

Popadija mě usadila, odhrnula záslonu na okně a za soumraku ukázala mi na vysoký dům, stojící naproti za průplavem.

„Netřeba ti, pane, ničeho tajiti,“ jala se mluviti, „jsi svůj a polituješ ubohé. Tam ti pochlebační tlachalové nastrojili svou past.“

„Stala se tedy v skutku lest, úklad?“ pravil jsem, cítě, jak se mi valí krev do tváře.

„Oni mají hřích; — však ani ona není bez viny.“

„To potřebuje důkazu; nevěřím!“ zvolal jsem, náhle postana.

„Nu, nu, což pak!“ chlácholí mě popadije a bere mne za ruku. „Mírni se, sic zahubíš sebe i mne na věky. Což nevíš, jací to jsou lidé?“

„Na ně hněv a soud hosudaryně! Však se dovím všeho. Nebude každý tajiti.“

„Vůle dosti, ale síly málo. Nedopátráš se, bačuško!“

„Ne-li, optám se jich samých.“

„Poslyš raději. Tetička tvá jest dobrá; ale odpusť — jen k tobě slovo to promluvím — vysoko se nosí a mnoho marných řečí nadělá . . . Není to má věc, ale povím ti přímo: Její kmotra je první původkyně a všeho vinna. Chystala Tregubovu a hraběti Valerjanovi nějakou jinou chovanku ústavu, ale vidíš jak to vypadlo. Hleď to okénko tam. Tam oni — třikrát proklatí — měli potají i svou stráž. Najali tam pokojík a odtud rozhazovali své sítě. Což divu; ona jen vyhlédne a už nyje po ní kde jaký hoch. A málo-li smělých mladíků? Tu bylo samé znamení: jednou sedí přímo s knížkou, tu zas stranou, jakoby četl; za večera svíčky rozsvítí — dvě, tři před oknem. bývalo jich i více. A to byly samé umluvené znaky. Pak přišly i cedulky . . .

„Jak že — dopisovali si?“ otázal jsem se.

„Nu, což se tak děsíš? Tvých listů dojista tam nebylo! Není divu, že píše dívka milostné lístky; koza ve dvoře, kozel přes plot pokukuje. Však ať páva sama také svého peří střeží.“

„Co se stalo tedy, jak vše skončilo?“ ptám se nedočkavě.

„Činili sliby nezkušené dívčici a zaklínali se při tom. Ona však nevěřila a nepřipustila jich k sobě ani o krok blíže. Až skončilo vše na tom maškarním plese u kmotřičky, kam i ona, celá nastrojená si vyjela. Běsem začalo, běsem skončilo. Čekali na příležitost, aby se mohli přiblížiti jedné chovance ústavu, jakési kněžničce; ale představená kláštera dopátrala se a kněžničku nepustila na ples. A oni, aby nekladli oka nadarmo, nalíčili saničky na Ažíginu.“

„A jak; šla s nimi — ptám se — po dobré vůli?“

„Nevyznáš se. Celý večer byla smutna, jako by do vody pohroužena; ani do hry, ani do tance. Matička zemdlela parnem a dusnem a odejela dříve. Přišly děvčata a prosily, aby Pašuta směla zůstat déle. Odevzdala ji tedy kmotřičce. Při rozchodu se však Páša náhle ztratila; hledali ji na vše strany, nikde ani stopy po ní. Kočí s Jermilem čekali s kočárem — ale slečna je ta tam. Odvezli ji v jiné equipáži, na níž lokaj a kočí byli převlečení mladí pánové.“

„Bože, co jsem se nasoužila,“ pokračovala vypravovatelka, „pozorujíc s útrpností tvou tetku, když se dověděla o zmizení Pašuty. Nejprvé vzdychala, chvěla se všechna, jakoby dobrého konce očekávala; ale sama nespouštěla očí se svatých obrazů a po celou noc se modlí. Tu jede tam do té části města, tu zase onam. Avšak nikde ani zprávičky: vše jakoby závojem zahaleno, jakoby po tmě. Co myslíte — ptá se mne — kde asi a kdy se zasnoubili? A proč pak, já řku, máte za to, že se zasnoubili? — Proč? Vždyť se zaklínal, a bohem se dokládal, že princessou ji udělá, a všechny že zlatem zasype. — Svatbou, milostivá paní, povídám, se takové případy nekončívají; ale měla byste, milá paní, škatulky její a kufříky prohledat, nenajde-li se tam vysvětlení nějakého nerozvážného předsevzetí? — Ona umlkla, zavřela se na zámek a tu pak nešťastná napila se hořkosti.“

„Což bylo v těch listech?“

„Tvých listů se netýká; litovala ubohá, že dříve netušila nic o tobě. Ale ti zlosynové zrovna jako durmanem opojili nezkušenou dívku. „Tvá matička — psali jí — za dítě tě pořáde považuje; stále tebe, krásnou královničku za zámkem drží a vzdaluje od dobrých lidí.“ A nevím co

ještě psali; nepamatuju se na všechno ... Ano! to ještě: „Nyní svět není už, jak býval; pohrdni starodávnou veteší; zlom nenáviděnou závoru; klíč, hle, ti podáváme od železných dveří žaláře; či jím povrhneš?“ Ach, dušehubci ... A ještě dále: „Buď rekyní, ale ne mniškou!“ Nu ano, holubička bílá; stala se hrdinkou, upadla v sítě ...“

„Pravila jste,“ ptám se po chvíli, „že se obě Ažíginy vrátily na venek? Jakž to; odkud se vzala dcera?“

„Ach, to už tak vždycky bývá, panečku,“ pokračovala popadija, „dohádala se naše moudrost a víra v mužské sliby ... Ovšem nebývají konce podlé slibů a zaříkání-se. — Druhého dne dověděla se tvá tetka, že se uprchlice našla v tajném úkrytu u kmotřičky. Byla pryč jen do svítání. Pěšky přibyla ráno za mrazu ku městské bráně a odtud ji přivezli Ochtěnští dřevaři. Když ji Olga Arkaděvna spatřila, málem by byla smyslů pozbyla. Avšak na cokoliv se Páše vyptávali, ničeho nevyzradila, vůbec ani slovíčka nepověděla. Zaryla se tváří do podušky a tak ležela tři dni, nejedla, nespala a jen tiše vzdychala, a časem raménka se pláčem zachvěla. Dojela s ní Ažígina do chrámu Matky boží bolestné, odsloužila mši svatou a odvezla ji mlčky na venek ...“

„A kde byla Praskovja Lvovna?“

„Nikdo neví. Má se za to, že ji odvezli na letní sídlo hraběte, avšak tu že se vzpamatovala neb se zděsila svého skutku a nějakým způsobem se vymkla svým únosníkům.“

„Vzpamatovala se, lehko říci“ — pomyslil jsem si. „Nuže, s bohem na věky, Pašuto!“ — Poděkoval jsem vypravovatelce, a vrátil jsem se do Gatčina, nejsa pohnutím ani sobě podoben. Chtěl jsem psáti Olze Arkaděvně, domů, — ale

neudržel jsem pera v ruce. „Zradila jsi mě; komuž darovala bývalou ke mně náklonnost, lásku?“ uvažoval jsem u sebe. „Hrozné to poučení! Avšak ti vyvrhelové, ti zločinci? Mám jim odpustit dostiučinění? Ale kdo bude prostředníkem; kdo má zde vůbec právo? Bratr jednoho z nich je nejmocnější osobou v říši; druhý má přátelské svazky, jmění... A což, šla-li ona s nimi dobrovolně?...“

Jednou v noci vypukl jsem v pláč; slzy se proudily jako pramínky a tu mne napadlo: Vidíš, což to? to tvá odměna. Zbabělec jsi. Žádej zadostiučinění, chop se díla... Kdož má být mstitelem bezbranné dívky, ne-li ty sám. Máš právo k tomu, když ne proto že tvé srdce uraženo, tož jako blízký příbuzný!“ Tak jsem se rozehřál těmi a podobnými myšlenkami, že jsem se zadumal, dumal jsem, až jsem se rozhodl, jeti znova do Petrohradu. V tu chvíli mne ani nenapadlo, co může vzejíti z toho, v jaké okolnosti se tím přivedu a kam mne zanese neočekávaný, nevyzpytatelný osud.

Byla vesna. Přiblížil se máj. V Petrohradě bylo velice nepokojno. Švédové nám opověděli vojnu. Z počátku málo se na to dbalo. Náhle však se roznesla pověst, že švédské loďstvo vyplulo ze Štockholma a pustilo se do stíhání našeho loďstva. Gatčinské námořnické bataillony nedostaly dosud rozkazu, aby se daly na pochod. Nacházely se stále v residenci careviče-následníka. Avšak zprávy o evolucích švedského loďstva stávaly se stále vážnějšími, až se konečně počalo roznášeti tu a tam, že smělostí svých pohybů mohou se státi nebezpečnými i samému sídelnímu městu veliké říše ruské.

V tu dobu přijel jsem po dlouhé přestávce poprvé zas do Petrohradu, byv tam vyslán, abych převzal od intendance různé potřeby pro náš prapor.

III.

Vyzvání.

Bylo 23. máje r. 1790. Byl jsem zdržen nepořádky v intendantuře a zůstal jsem v Petrohradě přes noc. Náhle probudil mne v hôtelu ze sna hřmot neočekávané a velice hlučné palby z děl. Bylo to švédské loďstvo, jež se probralo kolem Sveaborgu a Revelu, počalo bombordovati naše loďstvo a z rána začalo boj nedaleko Kronštatu, hájeného admirálem Kruzem.

Uděšené obyvatelstvo města vysypalo se na ulice. Líce všech byly bledé a ustrašené. Každý se ptal a nikdo nevěděl, čeho se smí nadíti a co ho očekává. Všichni se dívali bázlivě po střechách, neletí-li někde třaskavá bomba.

Šel jsem za druhými na náměstí admirality. Skla v oknech carského dvorce zařinčela co chvíli, otřásaná opakujícími se výstřely, jež v odměřených pauzách jako hromové rány od přímoří po Něvě se nesly. Kdosi z družiny carské, stařičký to již velmož, jenž přál si však, aby se lidu zdál býti ještě jarým, silným — byl to, jak jsem se později dověděl, znamenitý Beckij — vyšel jako náhodou, jsa podpírán livrejovaným lokajem, na pavlán a se smíchem na rtech obrátil se mezi lid. Je samý žert, však oči stále se obracejí k řece a rty jeho jsou bledy jako plena. Oslepl před nedávnem, avšak tajil se tím obecenstvu; lokaj držel ho stále za rukáv a kdykoliv bylo

třeba, aby se stařičký pán poděkoval za poklonu potkávajícím ho známým, zatáhl jej za šat.

„Což to, bratři, nečinností drahý čas mařite?“ rozhovořil se Becký, obraceje se k lidu, „znepokojujete tím jen hosudaryni, živitelku naši ... Vše skončí, věřte, dobře a šťastně. Hle, kamž jim rekům — ubožákům proti Rusům? Či neslýchali jste pořekadla z dob Petra Velikého? — Zhynul, jako Švéd pod Poltavou.“

„To byla, vaše Jasnosti, Poltava,“ slyšeti bylo hlasy v zástupech, „ale tuhle, to nás vystrčili k němu až na samý práh.“

Slepý stařec zaťal zuby do rtů a vstoupil do svého kočáru.

Palba k večeru utichla a s ní jakoby náhle zmizely strach a nejistota. Lid velkoměstský — známo jaký je. Milovníci veselí a všelikých rozkoší jakoby mžikem změnili svou tvář. Něvský prospekt naplnil se procházejícími se. Jako o závod projížděly se tudy lehké drožky a nádherné equipáže s anglickou úpravou na koních. Přišly dámy s dlouhými vlečkami dle nejnovější mody, provázené livrejovanými trabanty. Přihnali se šviháci od gardy i od státních úřadů a tlachali o švédské kanonádě. Zašel jsem do intendantské kanceláře; mimo písaře nikoho jsem nezastal. Mé záležitosti ani o krok nepostoupily. „Co dělat?“ myslím si. — „Zůstanu ještě přes noc; s prázdnem darmo bych jel do Gatčina. Snad se dozvím večer i něčeho určitějšího o Švédech.“ Vždyť já to byl, jenž jsem v osudné ony dny maslenice první tajnou zprávu o nich přinesl.

Zachtělo se mi při vzpomínce na to pobaviti se, sejíti se s přáteli a zapomenout v jejich veselém kruhu na čas svých trapných myšlenek. Šel jsem z intendantury do knihkupectví Glazunova

optat se, není-li tam nových zpráv o politické situaci? Tam jsem zaslechl hovor dvou hostí: „Dnes — pravil jeden z nich — poručila hosudaryně, aby se na caricynském divadle dávala truchlohra „Roslav".

„Vystoupí i Dmitrijevský, slavný, veliký to talent! — prohodil druhý, starý muž, na pohled cizinec; — on hrával v Paříži na jednom divadle s Leguenem, v Londýně s Garrickem. Měli bychom jít do divadla."

Umínil jsem si, že půjdu též do divadla. Pojedl jsem v Demutově hostinci a odešel jsem pak na Caricyn luh do Knipperova divadla. Koupil jsem si dobré místo do přízemí a do večera jsem se pak procházel po nábřeží u Letního sadu.

Divadlo Knipperovo, přestavené nedávno z prosté jarmareční boudy, bylo novinkou pro Petrohradčany. Loží nemělo; mimo přízemí mělo třípatrový otevřený balkon, běžící kolem celého hlediště. Malba stropu byla sice nevkusně pestrá, za to byl pohled na obecenstvo, usazené po způsobu starověkých divadel amfiteatrálně, velmi lahodný. Na oponě byla vyobrazena Themis, bohyně spravedlnosti, přijímající holdování vděčných Rusů. Mimo hlavní vyzdobené schodiště, byly i jiné východy, dosti rozumně umístěné, aby při nějaké nehodě nebo požáru nemohla nastati nebezpečná tlačenice. Již je tomu hezky dávno, a mnoho se od té doby sběhlo, avšak pamatuju se jasně na všechny podrobnosti, jak jsem byl onen večer ztrávil.

Usedl jsem na své sedadlo, snaže se, abych byl co nejvíce klidným. Vedle mne seděl stařeček, týž cizinec, jenž mne u Glazunova upozornil na dnešní divadlo. Dali jsme se do řeči. Poznal jsem, že jest rodem Vlach a učitelem mladého

hraběte Bobrynského. Za několika řadami sedadel zpozoroval jsem naproti sobě dvě stále se pohybující a vrtící hlavy s vlasy upravenými dle nejnovější pařížské mody. Na ramenou měli stužky gardových důstojníků a zlaté bordury. Když při potlesku herečkám zavláli svými šátky, naplnilo se celé jejich okolí nejjemnější vůní.

„Kdo je to?“ ptám se Vlacha.

„Hrabě Valeriján Zubov — neznáte?“

„A druhý?“

„Jeho Sancho Pansa, Tregubov.“

Náhle jsem se zapálil. Avšak zůstal jsem ku podivu klidný a tichý, jakobych byl ani slova sousedova nezaslechl. Pamatuju se, s jak lehkým srdcem, ba vesele jsem naslouchal slovům hercův, a v mezidějstvích hluku a šumu obecenstva, jež hovořilo nejvíce po francouzsku, a jak mě bavili divadelní recensenti, přecházející s místa na místo. Bylo slyšeti i obyčejné v ty doby louskání ořechů, i mezi hrou a to nejen v zadních částech divadla, nýbrž i v nejbližším oddělení balkonu u jeviště, kde nacházely se nejelegantnější dámy z celého Petrohradu.

Nejvíce však sebou navrtěli hrabě a Tregubov. Při nejdojemnějších místech znamenité tragédie Knjažnina, jakoby dávali naschvál najevo svou nevšímavosť k vysokému uměleckému významu Melpomeny, podávali s nápadně hloupou úslužností známým dámám v nižších řadách divadelní kukátka a květiny, tu zas přinášeli jim mlsky aneb nabízeli nejnovější spisy o modách, při čemž naschvál hřmotili co nejnápadněji ostruhami a šavlemi.

V jednom mezidějství vyšel jsem, jsa unaven horkem, s Vlachem ven, abych pookřál na čerstvém vzduchu a náhodou zašel jsem si do zvláštní

komnaty, kde bylo dovoleno kouřiti. Kdo si přál, mohl se zde i občerstviti sklenkou vína, jímž přisluhovali služebníci z blízkých krámů. Pokouřili jsme si a vyšli jsme.

Na prostranství před hlavním vchodem vidím státi hraběte Valerijána Zubova v kruhu několika pochlebníků.

„A co mně je po deklamatorském talentu a hulákání vašeho přeslavného Dmitrievského! což vás dosud nenudí? Takhle Nětočka Pomoreva — to je cos jiného.“

„Tedy ujednáno?“ ptá se Trebugov.

„Při odjezdu, pánové,“ vysvětluje Zubov. „Nejprvé potlesk, kytky a pak . . .“

Více jsem nezaslechl. Pohlédl jsem na jeho nadšením rozpálené, hezké, usměvavé a zženštilé tváře a náhle jsem zpozoroval pod kadeří v jeho uchu brillantovou naušnici. V tom okamžení vzpomněl jsem si na Pašutu. V očích se mi zajiskřilo a vše se se mnou točilo: officíři, svítilny, prostranství, tlupy lidu, equipáže . . .

„Nesluší vám valně, pane,“ oslovím hraběte, přistoupiv až k němu, „honiti se za herečkami.“

Zubov se zarazil.

„Čeho se vám líbí?“ ptá se mne, „a kdo jste? Nemám čest znáti vás!“

„Ale já vás znám důkladně,“ odvětím na to; „neráčil byste na několik slov?“

Popošel se mnou stranou. Pověděl jsem mu, kdo jsem.

„A čeho přejete si ode mne?“ ptá se pak.

„Abyste mi udal čas a místo, můj pane, pamatuje-li se, co jest čest!“

„Souboj?“ táže se polohlasem a začervenal se.

Všickni jeho přátelé ustoupili při těch slovech na krok a pobledli v tváři.

„Proč ne," pokračoval pak, „jsem hotov dáti vám zadostučinění; ale zde není místo ku smlouvání se, pane Vechtějeve; a konečně, jste opravdu přesvědčen nezvratně o mé vině? Vždyť to bylo jen nedorozumění, masopustní žert v maskách, sázka . . . a přitom nejednalo se vlastně o vaši příbuznou, nýbrž . . ."

„Ni slova více! ano či ne?" zvolal jsem hněvem rozechvěn a chápal jsem se kordu.

V tom cítím, že mne chopil někdo od zadu za ruku a odváděl mne dále od obecenstva. Ohlédnu se — dva neznámí dělostřelci, kteří přihlásili se ihned k mé straně. „Již dávno je na čase, poučiti hrdopyšných rodičů milostníků a jejich soudruhů!" praví ke mně polohlasem a tisknou mi ruce. „Jsme vám k službám." Udal jsem jim své jméno i byt svůj. Došli ku hraběti a jeho nohsledům a smluvili se o místě i hodině souboje. Ustanovili, aby se boj odbyl pistolemi na večer příštího dne za vsí Kalinkinou.

Ráno druhého dne vypravil jsem zvláštního posla do Gatčina se zprávou, že se intendantura opozdila s dodáním ustanovených potřeb, že však doufám během 24 hodin vše vyříditi. Poobědval jsem kdesi v hostinci a projížděl jsem se pak, nevím proč, kolem Nikoly Morského a po Něvě, a dosti záhy vrátil jsem se do svého bytu. Tu jsem se uzavřel v najaté světničce a jal jsem se psáti dopis rodičům. Psal jsem s nadšením poslední snad řádky k osobám drahým mému srdci; nejedna slza skanula na vlhké písmo, v němž jsem otevřeně a bez utajování pověděl jim vše, co se sběhlo se mnou a co mně svědomí ukládá za povinnost. Donesl jsem list na poštovní úřad a lehl jsem si, abych si odpočinul.

Nescházelo mnoho do večera. Rozčilenost a

předešlá bezsenná noc unavily mého pobouřeného ducha. Před očima se mně míhala nejbližší budoucnost: osudný, předčasný konec, hořem stížený otec a máti a poměr Pašuty k mému osudu. Těžké, mračné myšlenky rojily se v mé duši. Co se bude dít, až dostanou v otcovském domě mé psaní? a zatím bude dán již rozkaz v námořním pluku, aby ze seznamu byl vyškrtnut jakýsi ubitý mičman. *) Nemohl jsem zdřímnouti; vstal jsem a počal jsem psát list své zrádkyni, abych na rozloučenou jí odpustil... S tím vyznáním na prsou chtěl jsem vstoupiti na kolbiště.

Mnoho-li času prošlo, nevím. Napsal jsem první řádku a zadumal jsem se. Pašuta jako živá stála v myšlenkách přede mnou. Hle teď je holčičkou, bystrozraká, krátce ostříhaná a čiperná jako křepelička; naše setkání v Horkách za dnů jarního květu, naše skotačení po sadu, nasyceném vonnými dechy květin, schovávačky v jeskyních, jezdění na loďkách, kolébání se na houpačce u rybníka. Pak dopisování z Gatčina prostřednictvím babičky, jak mě strašívala mladým důstojníkem, zamilovaným do Pašuty, troubícím na lesní roh; posílání poklon a veršíků. A hle, již je v Petrohradě a slavná dáma Praskovija Lvovna, ač pro mne vždy jen tatáž Pašuta. Vidím taneční hodinu, směšného stařečka s houslemi a matičku v ranním toaletním pláštíku za klavírem, zpomínám na zpívání romancí, čtení Richardsona, Diderota, na naše procházky a vyjížďky s hnědákem, naše rozmluvy mezi čtyrma očima. Tak blízek jsem byl štěstí... A vše zmizelo, jako sen. „Vy jste mne zradila, prodala a komu že? Víte-liž, kdo je ten, jehož svůdnosti jste se poddala? Vy jste

*) Námořní kadet.

předmětem rozkoše jeho na minutku, jste obětí okamžitého rozmaru prázdného, pustého, rozmazleného větroplašství. Proč jste mně nepověděla o tom dříve a přímo? Proč jste zničila nemilosrdně milující srdce? Vypravují o jakési náhodě, o osudném nedorozumění... Nikoliv, vy jste nadarmo o něm nemluvívala, darmo jste se oň nezajímala. A konečně... jsou zde dopisy... Ano, poznal jsem, že jste je přijímala a mně o nich ani slovíčka. Nuž, vězte, nikdy a za žádných okolností..."

Někdo klepe na dvéře.

„Sekundanti," pomyslil jsem, podepsal jsem se v nedokončeném psaní k Pašutě, vložil je v připravený balíček; „nuže přátelé poctiví ač mně neznámí, jděme, jsem hotov." Vložím psaní do kapsy a otevru dvéře.

Místo bodrých, vysokomyslných artileristů objevil se mi na prahu v předsíni nepatrný, obstárlý policejní poručík s krátkýma nožkama, tváří trochu oduřelou a odhodlaným výrazem v tváři. Rty má silné, tupý nos, a malinká, pronikavá, nedobrá očka.

„Jste mičman Vechtějev?" ptá se mne, tiskna dlaní rukojeť kordu a prohlížeje si pečlivě mou komnatu i mne.

„Tak jest."

„Račte mne, můj pane, okamžitě následovat."

„Kam?"

Místo odpovědi podal mně psaní, zapečetěné velikou pečetí a upřel na mne pátravě své oči. Otevřel jsem list a přeběhl jeho obsah. Bylo to vyzvání, abych „bez výmluvy, okamžitě, tak jak jsem" dostavil se k osobě, jejíž jmeno bylo všem tehdáž dobře známo.

Bylo mi, jakoby mne vařící vodou polil, a hned na to přeběhl po mně lehký mráz. Chtěl

jsem své věci srovnat, podat zprávu domácí paní a zavolat sluhu. Avšak policejní poručík nedovolil ani jednoho ani druhého.

„Nač pak, pane!“ pravil a zkřivil ret jakýmsi náhlým, podlým způsobem. „Jakéž tu pořádání. Mám rozkaz, v sekundě, v tercii vás přivésti. Nejdem na ples, ani na redutu vás nezvou, nýbrž k samému Jeho Vysokoprevoschoditelstvu *) Štěpánu Ivanoviči, hospodinu Šeškovskému.“

Porozuměl jsem, že není a nemůže být vytáček ani výmluv. Pohlédl jsem do okna. Na ulici čekal nás městský, krytý povoz. Zavřel jsem dvéře na klíč a vypravili jsme se. V předsíni potkal jsem hostinského sluhu, a s klíčem odevzdal jsem mu připravený list, aby jej dodal na poštu. Odjeli jsme.

Po celou cestu zajímal mé myšlenky neobyčejný, tajemný člověk, s nímž mne nyní osud neočekávaně a proti přání mému sbližoval. Ve škole kronštatské i v Gatčině šeptalo se o něm množství všelijakých zpráv. Všichni jsme věděli, že pověstný a strašný ten člověk nenabyl své hrozné pověsti jen náhodou. Z počátku zajímal se naukami a nebylo mu cizím ani obcování s muzami; piloval veršíčky a učil se u jakéhosi cizího umělce malovat aquarellové krajinky a milostné sceny z něžného života pastýřského.

Za mladších let dovolil si prý Šeškovský — jak se proslýchalo — napsati i svobodomyslný paškvil na jednoho svého představeného, a zakusil proto nemálo strachu. Avšak časem vše se změnilo. Netalentovaný, závistivý veršotepec, a nepovedený malíř aquarellů dal se svésti prvním titulem úřednickým a titul byl jeho ideálem. Za prvním

*) Excellence.

přišly druhé. Neuznávaný Nero, jehož si nevšímali jeho soudruhové-pěvci, povrhl zrádnou lyrou a zbyl mu v dlani pouze kárající bič.

Můj spolužák a přítel Lovcov měl, dokud jsme byli v kadetní škole, přístup k jistému velmoži, stranníku a přívrženci Potemkina, a nejednou mně vypravoval o jeho poměru k Šeškovskému.

Potemkin, jsa vzneseného ducha a dobrého srdce, staraje se o čest a slávu zbožňované jím panovnice, dovolil si při jedné příležitosti nejen posuzovat jednání své korunované dobrodějky a učitelky, nýbrž tvrdil zcela na určito: „Nu, matičko zbožňovaná; vyzdvihla jsi na sklonku svých dnů z ruského arsenálu dvě rezavé a hnusné pušky, jako jsou v Moskvě kníže Prozorovskij a zde Šeškovskij ... Odpusť, veliká, ale jen ať ty dvě pušky, až v nadměrné horlivosti začnou střílet, nezatemní tvého jmene.“ Na kolik se týká poměrů osobních, je známo, že přímý ve svém jednání Potemkin div že nepřišel ve zjevný rozpor s tajným radou Šeškovským. Kdykoliv jej potkal, dal se obyčejně do žertování: „Nu, Štěpáne Ivanyči, jak ráčíš knutou mrskat?“ „Po malinku, vaše Jasnosti,“ odpovídal tázaný — „po malinku! plníme povinnosti na nás vložené ...“

K tomu člověku vezli mne ku slyšení. Minuli jsme cerkev Kazanské matky boží, kupecký bazar a blížili jsme se k rohu italské a sadové ulice, kde v jednom z bývalých domů Birona, posledního vévody Kuronského, nalezaly se místnosti tajného rady Šeškovského.

Dovedli mne v nevelký přijímací sál. Přijeli jsme ještě za světla; dlouho však jsem musel ještě čekati na domácího pána, jenž byl právě někde návštěvou. Úplně se už sešeřilo, když ko-

nečně zarachotila kola jeho kočáru na dlažbě nádvoří. Vešel do svých pokojů postranním vchodem, úplně odděleným od hlavního vchodu. Pozoroval jsem jeho příchod podle tváří úředníků, jež se natahovaly dle služebného předpisu, i podle nemalého ruchu, jenž nastal v komnatách onoho křídla budovy, kde rada bydlel. Přišel jeden písař, druhý, přešouralo se několik osob s různými papíry a vystřídalo se několik kurýrů. Konečně zacinkal kdesi slaboučce zvonek. Jemu odpověděl křečovitý tepot mého srdce.

Byl jsem pozván k Štěpánovi Ivanoviči.

IV.

Šeškovský.

Dle všeobecně rozšířených řečí nadál jsem se, že setkám se s osobou, překvapující na první pohled, s něčím, co upomíná na předvěké báje na spůsob strašných draků, okřídlených, s jiskřícíma očima a s dlouhým hadím jazykem.

Jaké však bylo mé udivení, když jsem spatřil mezi dvěma voskovými svícemi za stolem, plným rozličných spisů a papírů, sedící zrovna proti mně nevysokou dobromyslnou postavu nahrblého, plnolícého, jemně se usmívajícího stařečka. Bylo mu okolo sedmdesáti let. Zdá se mi, že jsem tvář i výraz jeho znal od dřívějška už z vyobrazení některých římských papežů, kteří se vyznamenávali nejtišším panováním. Tučný podbradek, složený z několika měkkých lalůčků, jako by ze smetany utvořených, byl pečlivě oholen; šeré oči zíraly mdle a snivě; mírné, plné rty, klidně a láskyplně přivřené jakoby stvořeny byly jen ku přívě-

tivým slovům lásky a nadšení. Bílé, skoro průhledné, plné ruce složeny byly jako v pokorném očekávání na životě.

Vzpomněl jsem si, jak se vypravuje po městě o Šeškovském, že mrská bičem tajně nejen zprovinilé jinochy, nýbrž i vážené dospělé muže a dámy za provinění až směšně nepatrná a proto že, boje se otrávení, dlouhou dobu již nejí ničeho vyjma silný čaj, několik na tvrdo vařených vajec, mléčnou kaši a tři každodenně svěcené prosfory.*) Tak upomínalo svědomí onoho ničemného úředníka, jenž dovedl opanovati vysokou přízeň carevny.

Když jsem vstoupil, nabídl mi Šeškovský mlčky s tím stále stejným úsměvem na rtech sedadlo, spustil oči v listinu, před ním rozevřenou a pravil: „Tedy, mladý muži, seznejme se!“ Ptal se mne na jmeno, stáří, stav, a zároveň na obydlí a stav mých rodičů. Hlas jeho byl tak něžný a dobrý. Zdálo se mi, že slyším starého přítele z dětských let, jemuž vězí na rtech otázka: „Nu, což matička, báťuška? kdy jste dostal zprávy od nich; a živa-li babička?“

„Co je to?“ pomyslil jsem si, prohlížeje si vlídného starce, sedícího naproti mně. „Kde že je drak?“ — Brzy však zpozoroval jsem v jeho řeči jakýsi nepříjemný, podivný ton, jakoby někde nedaleko, v sousední komnatě nebo za oknem začali se zlobiti a na sebe vrčeti dva rozdurdění kocouři.

„Jakž pak, panečku, nezanášel jsi se kabalistikou, atheismem, anebo černou magií,“ optá se mne najednou Šeškovský, hledě stále do listu, před ním ležícího, „a v jakém stupni neb důsto-

*) Malé pšeničné chleby; hostie východní církve.

jenství stál jsi v těch svobodomyslných a dušezhoubných naukách?“

Byl jsem celý zaražen. Co na to odpovědít? Přemohl jsem, nakolik možno, své pohnutí, i vyslovil jsem klidně, že ničím tím jsem se nezabýval a v žádném důstojenství nestál.

„Znamenitě! tak se sluší také na pravého Rusa. A jakž pak — nezamýšlel jsi něco, třeba dost málo, k pobouření myslí, ku spiknutí, aneb k nějakému protizákonnému rozkolu,“ pokračoval Štěpán Ivanovič, hledě do svých spisů, „jenž by směřoval k porušení nejjasnější spokojenosti Jejího Veličenstva, aneb k poškození národního, vojenského a státního klidu roztrušováním klamných pověstí, pomluv, a vůbec jinými nezákonnými prostředky?“

„Nic jsem nezamýšlel...“

„Chvalitebno... Praví sluhové vlasti mají být vždycky takovými... A jakž pak, že jsi,“ pozdvihl náhle posměšně chladnou tvář Šeškovský, „jakž pak, že jsi způsobil veřejnou urážku, spojenou nad to s drzou pohanou podplukovníku hraběti Valerijanu Alexandroviči Zubovu, rytíři řádu svatého Jiří čtvrté třídy a křídelnímu pobočníku?“

„K tomu jsem byl přinucen nad míru svrchovanou urážkou, učiněnou osobě, jež je mi blízká pokrevenstvím.“

„V čem záleží ta urážka?“ optal se mne Šeškovský, pohlédnuv na mne ze za svící a zamrkal očima. „V čem, mluv!“

„Neodpovím!“

„Odpovíš,“ dodal tiše Štěpán Ivanovič, neodvíraje očí.

„Jest to věcí cti a musí zůstati pouze mezi ním a mnou.“

„Poroučím ti!“ vece Šeškovský ještě tišším hlasem, a pohnul se maličko v křesle.

Mlčel jsem. Naše společné mlčení trvalo s minutu. Moucha zabzučela kdesi v pavučině.

„Tak, jakže?“ ujal se Štěpán Ivanovič zase slova. „Jak jsi se rozmyslil? Věz štěně, ty hlavo psí, že sám nechápeš, co vše tím vyvolat můžeš. Vše mám, vše hleď ve své moci ... Polenem nejenom že tě mohu, ale dal bych tě sbíti, — ale uvaž, jak nevýslovny jsou milosti s hora ...“

„Nejsem psí hlava, nejsem štěně,“ vpadl jsem mu příkře do řeči, jsa hluboce uražen u vědomí svého původu a důstojenství: „račte tuším znáti pluky gatčinské: jsem důstojníkem vlastní equipaže hosudara-cesareviče. Mimo to míchání se v soukromé záležitosti ...“

„Aj, jakže, housátko!“ vskočil mi do řeči Štěpán Ivanovič, zamračiv se, ač stále ještě chtěl se zdáti dobrým.

„Nejsem house, opakuju vám, jsem sluha carský. A pak nenadál jsem se, že by za moudrého a mírného, jak sám tvrdíte, panování společné všech nás dobrodějky matičky hosudaryně bylo možno, pane, dát sbíti koho polenem bez výslechu a zákonitého rozsudku.“

Šeškovský natáhl ruku po zvonku, ale zastavil se a s povzdechem složil opět obě ruce na životě. Neočekával patrně takové odpovědi.

„Povrhelové, massoni,*) buřiči, nepřátelé vlasti!“ mumlal pro sebe, pokyvuje při rozmýšlení hlavou, „své vlastní zákony mají, pergamény, chtějí právo národů, právo přírody! Samý Mirabeau, domorostlí Lafayettové! — Poslouchej ty,

*) Svobodní zedníci.

hloupý officirečku, ale ani slova ať více nezaslechnu . . .“

Tu Šeškovský jakoby se byl náhle přetvořil. Oči jeho se prospaly, ruce zdvihly se na stůl, i zdál se mně v ten okamžik mladším, bodřejším i jakoby vyšším, než prvé.

„Poslouchej, smělče,“ pronesl hlasitě a s přestávkami: „Saháš-li drzou rukou na nejbližší sluhy monarcha, na koho saháš svatokrádežně? Ráčíš-li znát osobu jeho Jasnosti knížete Platona Alexandroviče (Zubova)?“

„Jak bych neznal!“

„Nuž, a on jest jeho bratr . . . Tož vidíš, před kým jsi to neměl povinné úcty? . . . Nuže, zde máš rozsudek, zatím jen ústní. Máš lhůtu 48 hodin. Nejen, že není řeči o souboji neb o nových explikacích, nýbrž za 48 hodin od tohoto okamžiku — rozumíš — ať není o tobě pocitu ani zde v residenci ani v Gatčině.“

„Ale já jsem ve službě. Dovolíte mi, abych podal zprávu o tom svému veliteli?“

Šeškovský se usmál, zavřel zas jako ve mdlobách oči, a vzdychl si. Jeho prsty se sepjaly a hledaly si opět pohodlného položení na břiše tajného rady.

„Zkus to,“ pravil na to, „opovaž se ze zvědavosti!“

Otevřel tabatěrku, a mžouraje na mne s úsměvem, voněl ku tabáku.

„Nechápu,“ prohodil jsem, „kde že právo, zákon . . .“

„Marné řeči,“ převzal mi slovo Štěpán Ivanyč, „buď půjdeš tiše odtud, po dobré vůli, aneb kára, ozbrojený průvodčí a — Sibíř . . .“

Svěsil jsem hlavu, domýšleje se, s jakou škodo-

libostí přebíhaly po mně v tom okamžiku vítězoslavné pohledy Štěpána Ivanoviče.

„Nuže, Vechtějeve, zde máš hotový balíček," pravil po chvilce Šeškovský s dřívější laskavostí a něžností: „vše je hotovo a podepsáno. Marné bylo, můj drahý, se vzpírat."

Hlava mně šla kolem. S těží mohl jsem sledovat své myšlenky. Bylo patrno, že si přátelé hraběte pospíšili, aby učinili všemožná opatření. Výstup před divadlem roznesl se po městě, i rozhodli se zbýti se mne s krku a tím odstraniti mne s očí městských mluvků tím či jiným způsobem.

„Což tedy? Na dovolenou, či vzdáš se úplně služby?" optal se mne po nedlouhé přestávce Štěpán Ivanyč. „Lépe, drahoušku, do výslužby," dodal pak, nedočkav se mé odpovědi. „Hleď si opatřiti přímluvy, protekce; snad i hosudar-cesarevič uzná tvou zásluhu a propustí tě v pravý čas. Neopomeň žádné příležitosti — odvolávej se na rodiče: jsou staří, potřebují pomoci, vesničky hynou bez dozoru — nu snad tě propustí. A bude-li nutno, dej mi vědít, a já již ti pomohu, v čem bude zapotřebí . . ."

Zdvihl jsem se mlčky a chtěl jsem odejíti. Pamatuju se, že jsem se při tom ani nepoklonil hroznému Štěpánu Ivanoviči. Zaslechl jsem za sebou dušený, veselý a přátelský smích starce.

„Nu, kamž pak ty větroplachu, vždyť ještě nejsme u konce."

Zastavil jsem se.

„Hleď . . . Podpiš tu — pro všechny případy — tak hle třeba na památku tuto listinu."

Přišoupnul mně po stole list s hotovým až na podpis přísežným slibem pod trestem nejtěžší pokuty, že okamžite vyjedu z residence i z okresu

jejího a že zamlčím vše, co jsem zaslechl od Štěpána Ivanoviče, hospodina Šeškovského.

Jako opilý, jako ve snu vyšel jsem na ulici, vrátil jsem se do hostince, poslal pro poštovní vůz a k ránu byl jsem v Gatčině.

Tu jsem nalezl dvě psaní. Jedno bylo z naší vsi od otce, druhé od Lovcova od dunajské armády.

Otec mi psal, že s hospodářstvím jde to chatrně, a den co den že hrozí prodej celého našeho jmění ve veřejné dražbě, protože má státní pokladna zástavní právo na něm, a že pomoci nadíti se lze jen do boha a do dobrých lidí. „Dobří lidé, — kde jsou?“ pomyslil jsem si, když jsem dočetl tyto řádky.

List Lovcova jednal o jiných věcech. Psal mně o Turecku. Oddíl Gudoviče, při kterém on sloužil, stál jako dříve u dolního Dunaje, nudě se v očekávání těch věcí, jež zatím do nekonečna protahoval hlavní velitel.

„Nejjasnější,“ psal Lovcov, „bydlí v Jasách, pohřížen v nejhlubší nečinnost a takovou tesknomyslnost, že ani nejbližší k němu osoby neodvažují se činiti mu námitky neb pokynutí nejen v záležitostech příštích, všemi toužebně očekávaných smělých podniků, nýbrž ani o udalostech běžících. Ale čas mizí; Turci si oddechli, přeživše nesnesitelnou tíhu minulé zimy, a počali sbírati v Asii nové, divoce sveřepé pluky a po všech mečetách i na bazárech provolává se vyzvání ku všeobecné svaté válce za víru. Na Dunaji zřídili silné veslové a plachetní loďstvo, sesílili pobřežní opevnění a dle zpráv vyzvědačů zaopatřili pevnost Izmail, stojící na hlavní odvěké naší cestě

k Cařihradu, ohromným počtem vojska a poměrným množstvím válečných potřeb.“

Vzdálený můj přítel popisoval mi při té příležitosti blažené kraje, kde právě se nacházel, barvami tak živými a lákavými, a při tom soužení řeckých, bulharských, moldavských a jiných národů stejné s námi víry a naděje jejich na pomoc ruskou tak pohnutlivě, že rozhovory naše z dob školských a blouznění naše o bojovných pochodech a rekovství nesmrtelného Minicha a slavného Rumjanceva ožily v mé mysli s novou, neodolatelnou silou.

„Zdaliž není to prst boží, pokynutí s hůry?“ pomyslil jsem si, přečet psaní od Lovcova; „v podobném okamžiku taková upomínka. Mám za těchto okolností vstoupiti do výslužby, jeti na vesnici a na věky pochovati sebe a svou mladost v tiché, ale surové a duchamorné poušti? Ne, raději přinesu dle sil svých oběť vlasti, položím na oltář její ztracený svůj život tam na pokraji světa, kde, jak před lety všichni jsme touženě čekali, zaplanula záře vzkříšení bratří našich, a kde geniové Suvorova a Potemkina chystali světu na odiv — jakož pevně jsem za to měl — nové nesmrtelné činy rekovnosti a nové nevadnoucí vavříny zbrani ruské.“

Podav veliteli roty zprávu o svém pořízení u intendantury, sebral jsem se na kvap a odebral jsem se k miláčkovi careviče-následníka, ke komorníkovi Ivanu Kutaisovu s neodbytnou prosbou, aby mně vymohl ještě toho dne slyšení, možno-li, o samotě s jeho Vysostí.

Ivan Pavlovič Kutaisov, před patnácti lety zajatý turecký hošík z města Kutaje, kmotřenec cesareviče, nyní jeho topič, holič a lázebník, jenž nedlouho potom stal se ruským baronem s vyso-

kými úředními hodnostmi a konečně mocným hrabětem, ozdobeným nejpřednějšími rytířskými řády a vládnoucí desetitisícemi darovaných mu nevolníků — tento Ivan Pavlovič Kutaisov znal nás tehdejší gatčinské důstojníky všechny dobře a byl nám všem nakloněn.

Zastal jsem sluhu cesareviče v šatně, an připravoval jízdný oblek Velikému Knížeti k procházce.

„Což pak, pane, peněz potřebujete?“ ptal se na mou prosbu, svítě zuby.

„Ne, Ivane Pavliči, z milosti jeho Vysosti nemáme toho dosud potřebí.“

„Tedy nějaké vyznamenání, ah? Ty, vaše blahorodí, mluv pravdu, proč jsi přišel?“

Rozhodl jsem se, tajiti pro zatím své předsevzetí i odvětil jsem mu, že jsem obdržel od rodičů psaní, kterak si přejou po dlouhé době mne zas jednou spatřiti, ale poněvadž za příčinou švédského vpádu bude námořním bataillonům asi nařízeno, aby byly pohromadě v plném počtu, odhodlal jsem se vyprositi si přístupu k jeho Vysosti, nedostal-li bych od něho dovolení, třebas jen na kratičkou dobu podívati se domů.

„Švédský vpád! upokoj se, milý,“ zvolal s úsměchem Kutajsov, „ti jsou již opodál . . . Co pak se audience týče, nu máť se ti jí dostat . . . pojď. Ale radím ti, panečku, týká-li se služby, tedy se zastav také u Něplujeva a zvláště u Arsenija Andrejiče Arakčejeva.“

Odevřel dvéře, dovedl mne ku komnatě následníka, promluvil s ním o mé prosbě a za minutu stál jsem před tváří Jeho Vysosti.

Hosudar-následník cesarevič Pavel Petrovič přijal mne ve svém vlastním malém kabinetě. Stál obrácen polou k oknu a oblékal veliké losí

rukavice s poutky, jež mu byl podal komorník ku vycházce. U schodiště, jak bylo viděti z okna, pohrával si štolbou přivedený zamilovaný jeho, anglisirovaný, bílý jizdecký kůň Pompón, později všeobecně známý. Vidím jako dnes statnou, rytířsky vznešenou postavu Pavla Petroviče: Byl odět v bledě lilákový, aksamitový svrchní kabátec, přehozený přes krátkou bílou vestu, na krku měl krajkový šáteček, a takové též manšety, vysoké boty s ostruhami, třírohý klobouk s pérem pod páží a řádovou hvězdu na prsou.

Co živ nezapomenu, jak blahosklonně mě přijal Veliký Kníže, ačkoliv se z počátku na mne horšil. I přijetí u hlavních rádců carevičových, Arakčejeva a Něplujeva bylo z počátku trochu přísné, pak ale, když jsem vysvětlil jim příčiny své žádosti, plné soucitu.

„Prosím, abych byl přeložen," osmělil jsem žádati přímo a bez okolků, „abych byl na vždy sproštěn svazku s pluky gatčinskými!"

Bylo mi dobře známo, že jeho šlechetná, bezúhonná a od přírody něžná duše nesnese ani známky vytáček a lži, a nedovede se zdržeti náhlého vzplanutí hněvu.

„Jak? tys oklamal, podvedl Ivana Pavlyče, abys se ke mně dostal? Ven, ven s pravdou! Jste to drůbežníci, leštiči, kramáři . . ."

„Drůbežník" a „leštič podlahy" byly tenkráte přezdívky, které se dávali gardovým důstojníkům, poněvadž se opravdu podobali tehdáš spíše bohatým kupcům a měšťákům než vojákům.

„Byl jsem zavolán k Šeškovskému," vypravil jsem pracně ze sebe.

„K Šeškovskému, a co tam?"

„Vlastnoručním podpisem musel jsem se zavázati k mlčení."

„Nu, jak myslíš —“

„Před každým, avšak ne před svým dobrodincem, před Vaší Vysostí nejsem povinen mlčeti,“ odvětil jsem.

A tu jsem pověděl upřímně vše, co se v Petrohradě se mnou událo. Mluvil jsem bez rozpaků. Poslouchal mne s tváří trochu zasmušilou, hledě z okna, a chvilkami, zvláště když jsem vyslovil některá jmena, vyklouzlo mu z úst sotva slyšitelné: „coquins, scelerats...“*)

„A jestliže ráčí,“ končil jsem, nemoha téměř dechu popadati pro slzy, deroucí se mi do očí, „jestliže hosudar-cesarevič, jehož zbožňuju, a jemuž hotov jsem sloužiti až do hrobu, ráčí milost mně prokázati, prosím za dovolení, abych směl se odebrati — ne domů na vesnici k rodičům, nýbrž na Dunaj k aktivní armádě, kamž se nesou nyní všechny mé snahy jak z pobídky mého svědomí, tak i následkem osudu, jenž mne postihl.“

„Škoda, škoda ... činil jsi se slušně! A tam nakazíš se, zahyneš, jako naše prapory, v té pustotě tamější a nevázanosti...!“

V ty doby znal jsem už příčinu, proč se v Gatčině hněvali na Nejjasnějšího — Potemkina, jenž nechtěl aneb nesměl, následkem dvorních intrik, vyhověti horoucímu, svatému přání hosudara-následníka, aby směl být přítomen při činné armádě.

„Nuže, jeď! Musí to být... Sám osobně uvedu tvé záležitosti v pořádek. Pojede nyní kurýr do Sarského k veliteli, učiním hned zmínku o tobě... Ostatně není na Dunaji jen Pansalvin, kníže tmy;**) je tam i Suvorov, Gudovič, Kutuzov.“

---

*) Lotrové, zlosynové.
**) Potemkin.

Ukloniv se očekával jsem s uctivým mlčením dalších sdělení.

„V Jasách se dlouho nezdržuj: — Balety, komedie, zatím co se vojsko v boji rve. Tam celý serail nastrojených děvčat i vdaných žen, jež beze studu holdují hýřivosti. Vždyť nedobyl ještě ani jediné pevnosti na cestě do Turecka, natož některého pašalíku ... Pýchou nadutý kohout, hltač kordů, akrobat, podlec ... Nu, můžeš se hotovit na cestu; s bohem! ... Jeď. Až uvidíš hraběte Alexandra Vasiliče a Michajlu Ilarionyče*), vyřiď jim poklonu. A uznáš-li za potřebné, piš mi — ale opatrně. Rozumíš?“

Nezapomenu nikdy posledních hodin svého pobytu v Gatčině. Bylo mi vyzvěděti od Arakčejeva, s jakým výsledkem potkala se má žádost v Sarském. Arakčejeva jsem však doma nezastal a proto ustanovil jsem se, že ještě jednou požádám za slyšení u velkoknížete, jenž byl mým praporním velitelem. Seděl jsem v sadě na lávce za skupinou keřů nedaleko vchodu do bytu carevičova a čekal jsem dlouho, nechtěje znova se doprošovati Kutaisova. Přemýšlel jsem to a ono o svém nedalekém odjezdu na Dunaj. Slunce silně pražilo. Procítl jsem náhle ze snění, zaslechnuv dupot cválajícího Pompona. Bělouš byl spěněn; jeho přitemnělé boky oddychovaly těžce; bylo vidět, že cesarevič vykonal větší objížďku po okolních polích a lesích, aby zaplašil zasmušující ho myšlenky.

Spatřil mne, a jako by byl připraven na mou prosbu, zastavil se na schodou.

Osmělil jsem se, přistoupil jsem blíže a optal jsem se, zdali došlo již dovolení od hosu-

*) Suvorov a Kutuzov.

daryně a zdali ráčil Jeho Vysost podati o tom zprávu veliteli mé roty.

Přisvědčil mi pokynutím hlavy a s úsměvem máchl rukavicí se schodiště.

Veliký kníže dostál slovu. Vyprosil pro mne dovolení od panovnice. Zubovým pak bylo vše jedno, jen když zbyli se mne s očí. Podporovali sami žádost cesareviče a bezpochyby naznačili i zámínku. Byl jsem totiž komandován k jižní armádě a svěřeno mi dodati Nejjasnějšímu zvláštní depeši. Mimo to byl jsem odporučen Potemkinovi k službám, a poručeno mi přísně, abych nikam s cesty nevybočoval, ba ani se nikde nezastavoval.

Takovým způsobem jsa zbaven možnosti, navštíviti svých rodičů, poroučel jsem se Velkoknížeti, rozloučil jsem se s přáteli a na zvláštním kurýrském povoze odejel jsem s balíčkem, nadepsaným polnímu maršálkovi, přímo do Moldavska

Avšak přiznám se, přece jsem odbočil s cesty zajel jsem do Horek. Co jsem tam chtěl dělat, nevím. Když jsem se blížil ku dvoru, bylo se již sešeřilo. Dům Ažíginých bylo ještě viděti mezi stromovím. Zahlédl jsem světlo v saloně a v komnatě Pašutině.

Dal jsem zastaviti u ohrady a vešel jsem do sadu. „Nikoliv, co platno vysvětlování," rozhodl jsem se a měl jsem se k návratu. V záři, vycházející z oken salonu zpozoroval jsem však doubek, jejž jsem sázel při loučení se s Pašutou, přiblížil jsem se k němu, chopil jej za větve, a silou vytrhl jej z měkkého záhonku. Pak jsem jej nalomil a neohlédaje se, odjížděl jsem dále dle vyměřené mně cesty.

Čím více jsem se vzdaloval od otcovských krajů a blížil se k jihu, tím podivnějším a ne-

možnějším zdálo se mně vše, co se mnou se událo. „Ale, jak se Lovcov podiví; — těšil jsem se — on očekává ode mne odpovědi na své psaní, ale místo odpovědi — hle já sám!“

Dni stávaly se parnějšími, nebe průzračnějším a blankytnějším. Hle stepi ukrajinské, Dněpr, záporožské dvorce a zase step. Potkáváme kišiněvské carany v řásnatých, bílých šatech a širokých plstěných kloboucích; vjíždíme mezi kukuřicová pole a tabákové sady, míjíme židovské krčmy a krámečky — tu zas potkáváme Arnauty, Rumuny — cikánské špinavé tábory; jídla jsou maštěná olejem, pepř v každém jídle; hle ovce s tlustými ohony, velbloudi ve vozech zapřažení, strážné vížky, kozácké hlídky, ležení pěchoty u jakési říčky, a konečně cíl naší jízdy, dávno očekávané Jassy.

V.

Nejjasnější.

Silně tlouklo mé srdce, když jsem se blížil k residenci hlavního velitele a představil jsem si, že v krátké chvíli předstoupím před tvář muže neobyčejné síly, gigantického ducha a povahy zabíhající stále z krajnosti do krajnosti.

Nedaleko od Jas dohonil mne u jedné moldavské krčmy jiný kurýr. Byl to nemladý již, od prachu a parna jako mouřenín černý důstojník od potravního sboru. Zašli jsme v krčmu občerstvit se a když jsme v rozhovoru poznali, že máme týž cíl před sebou, smluvili jsme se, že zbytek cesty pojedeme spolu. Vracel se s depeší od hlavního stanu a proto vzbudil ve mně náru-

živou zvědavost, abych poznal kam jel a proč. On však byl nápadně mlčenlivým. Mezi jeho zavazadly byly dva soudečky, zabalené v rohože, jež zvláště bedlivě střežil a přese vši unavenost s očí jich nespouštěl.

„Bezpochyby dukáty," pomyslil jsem si; avšak podivno, peníze se nevozí bez ozbrojeného průvodu.

„Snad prach?" optal jsem se ho, ukazuje na bečky.

„O ne," odpověděl s nechutí můj společník, „jakž bych směl kouřit! nikoli prach, avšak mohly by osud můj rozbiti hůře než jakákoliv bomba."

Rozhovořil se se mnou o jiných záležitostech a sdělil se mnou mnoho zajímavých podrobností o Nejjasnějším, o nichž jsem měl dosud jen nejasné zprávy. Snesli jsme se, že předstoupíme před knížete společně. A proto nehovořili jsme po cestě o ničem jiném, než o Potemkinovi: jak nás přijme, bude-li spokojen, a jaké to bude míti pro nás následky.

Syn ne příliš bohatého statkáře z okresu Smolenského, kníže Jiří Alexandrovič Potemkin, vzdělával se v mladých letech u místního duchovního, načež poslán byl na moskevskou universitu, odkudž však „pro lenost a časté vynechávání školy" byl vyloučen. Obrátil na sebe pozornost císařovny Kateřiny dříve ještě, než vstoupila na trůn. Stal se důstojníkem při gardovém pluku a odtud přestoupil za vrchního sekretáře svatého synodu. Brzy na to stal se pak generálním pobočníkem Jejího Veličenstva. Vida nejednou, že za příčinou různých dvorních intrik ochládá k němu přízeň císařovny, byl odhodlán zanechati světa a

vstoupiti do kláštera. A když stalo se jednou, že následkem neopatrného léčení churavého oka, jež dálo se pod dozorem tehdejšího nejrozhlášenějšího lékaře, ranhojiče při umělecké akademii Jerofeiče, přišel o jedno oko, upadl v takovou těžkomyslnost, že se opravdu odebral do Něvské Lávry *), nechal si bradu růsti, oděl se ve mnišskou řízu a připravoval se ku postřižení na mnicha. Avšak bystrozrakost a dobrota jemnocitné císařovny vysvobodila ho i odtud. Kateřina ho navštívila v Lávře a přiměla jej, že se vrátil opět k jejímu trůnu. „Ty, Grigorije, jakživ nebudeš archijerejem,“ **) pravila mu, „těch mám dosti; však Potemkina mám jediného, a pro toho vedou jiné cesty na světě.“

Slova panovnice se splnila.

Potemkinovi, pokořiteli hrozného druhdy Krymu, zakladateli měst Jekatěrinoslavi, Chersona a Nikolajeva a strůjci tichého a úrodného Novorossijska na místě bujného a divopustého Záporoží dostalo se cti, že přes všecky úklady a pikle svých nepřátel on mohl býti průvodcem panovnice po nově získaných a nově rozkvetajících krajích říše ruské, když podnikla r. 1787 svoji pouť na jih. Na místě tatarského aúlu „Hadži-bej“ založil Oděssu a málo známý a nepatrný dosud přístav krymský Achtiar proměnil v Sevastopol, rozesílající nyní hromy po celém moři černém i dále. Zde spatřila r. 1787 mocná panovnice nová opevnění, jako vylouděná kynutím kouzelného proutku; na 400 domů, kupeckých i vojenských skladišť, přístaviště a mladistvé vojenské loďstvo, mohutné jarým

*) Veliký klášter.
**) Biskupem.

duchem námořnictva, oživovaly pusté do nedávna pobřeží. Myšlenka Petra Velikého o zřízení loďstva jižního došla tím svého vtělení.

Panovnice milovala genia Potemkinova a vážila si ho. Avšak ona znala i jeho slabosti a zakrývala je, ač si nejednou pro ně i žert s ním stropila. Tak na příklad v domácím řádu Eremitáže *) nalezal se zvláštní odstavec, jejž dala Kateřina tam vložiti jen za příčinou roztržitosti Potemkinovy a jeho všem známého zvyku: „Každý smí být veselý, avšak nesmí se nic rozbíti a nic hrýzti.“

Po smrti knížete Grigorije Orlova a carevičova vychovatele knížete Nikity Panina stal se Potemkin, jenž povýšen byl zatím za generálapolního maršálka a poctěn byl vévodstvím kričevským, hlavní a všemohoucí osobností při carském dvoře. Ještě za první, rumjancevské periody turecké války zaslal carevně obšírné a dalekosáhlé plány, týkající se dějiště tehdejší vojny. Když vznikla nynější, druhá turecká vojna, velel nejprvé jekatěrinoslavské armádě; pak ale podřídili mu i armádu ukrajinskou, sprostivše Rumjanceva velitelství nad ní. Pokořiv říši ruské chanát krymský, připravoval takto svým duchem osvobození Cařihradu.

Útok na pevnost Očakov a dobytí jeho proslavily jmeno Potemkina jako vojevůdce; avšak pohled na to, jak tisícové lidí zbytečně hynou, byl mu nesnesitelným, neboť působil útlému jeho srdci nevýslovné hoře. V tu dobu, když myslivci Suvorova bodákem hnali útokem na nepřítele, seděl kníže Grigorij Alexandrovič na valu u baterijí, stále se křižoval, a bledý, skoro bez sebe,

*) Umělecké sbírky petrohradské.

zakrýval si tvář rukama a se slzami v očích, v úžase opakoval stále: „Hospodine, smiluj se nad nimi, smiluj se!“

Povaha Nejjasnějšího byla obecenstvu stále hádankou a není dáno mému slabému péru, aby nakreslilo zevrubně všechny črty její na slávu jeho mezi potomky.

Tu hrdý, slávou ozářený, ctí a radovánek lačný, tu opět zasmušilý melancholik, nepřítel úlisných pochlebníků a misantrop. V jednání s rozkolníky býval plný divokosti, před dámami ale pravý Endymion.*) Tu objevil se Potemkin při dvoře, samý žert, bezstarostné veselí a štěstí a rozesmál až do slz Kateřinu svým uměním nápodobiti její hlas a zvyky; projížděl se po Něvském Prospektě v zeleném aksamitovém kožichu, podšitém tisícirublovými sobolinami, v brilantech a zlatě. A zítra zavřel se na celé dny i neděle ve své komnatě a ležel zde na divaně neholen, nemytý, nečesaný, schoulen v obnošeném županě a v přešlapaných trepkách na bosou nohu. V ty doby, zamračen a mlčenliv, vzdálen hluku a života velkoměstského, vymýšlel bezpochyby své světoznámé plány. Potemkin byl od přírody pohodlný; když se ale ujal provedení svých myšlenek, pracoval bez ustání dnem i nocí. Tušil-li nebezpečí, třásl se jako malé dítě; když ale nebezpečí nastalo, vyšel mu vstříc bez bázně, ba vesele. Byl skoupý a marnotratník; byl svobodomyslný a pověrčivý; byl obrazem tehdejší Rusi: Divoká bezuzdnost hraničila v něm s jemností přijatých obyčejů evropských.

Potemkin, na pohled hrdý satrap, návykem

*) V bájesloví řeckém krásný jinoch, do něhož bohyně Selene se zamilovala.

zjemnělý, dvorný na způsob mravů starofrancouzských, vznešený, o hlavu vyšší všech a při tom krásný jako starořecký Agamemnon, trávíval zbývající mu od dvorní služby čas čtením, modlením, aneb hodováním a ucházením-se o přízeň dám. Maje sebe za miláčka samého boha, bál se nicméně, jako všecky rozmazlené hříšnice čerta. Měl prý v bytu svém proti němu všelijaké kouzelné prostředky. Věřil i ve sny a různá znamení, a ubíraje se k milostnému dostaveníčku, křižoval se před každým chrámem a před každou kapličkou.

Milostných dobrodružství Nejjasnějšího bylo bez počtu. Ani tu se jeho povaha netajila. Za slepého a řevnivého vzteku strhal nejednou pyšné, strojené úpravy vlasů svých milostenek a nedbaje ničeho, vyhnal je pryč. Své veselé chvíle nazýval „Kana galilejská“ a zasmušilé doby „Sezení na řekách babylonských.“

Knihy byly Potemkinovi vezdejším chlebem. Nečetl jich, ale hltal. I v tu dobu, kdy soupeř knížete, Platon Zubov, zasmušoval poslední leta panování moudré carevny, podněcuje její chorobnou podezřívavost, a pronásleduje takových spisovatelů, jako byli Novikov a Radiščev, přátelil se všeobecně vzdělaný Potemkin se smělým básníkem, satirikem Kostrovým a s překladatelem Homera, Petrovým, čítal v původním jazyce Sophoklea, překládal spisy dějepravné, miloval básnictví a sám i v prázdných chvílích psával slušné veršíky a ochraňoval pronásledovaného satirika Kňažnina.

Jako mladistvý študentík přisluhovával Nejjasnější rád ve chrámě, rozdouval kněžím kadidlo a nosil s ďáčkem svíčku před svatými svátostmi. Nezapomněl na tuto náklonnost ani když byl na vrcholi důstojenství, a litovával žertem, že komanduje generály a ne popy; jindy zas napsal

v milostném lístku některému předmětu své touhy takovouto poznámku v jazyku církevně slovanském: „I kdybych zahalen byl v řízu archijerejskou, žehnal bych tobě: neboť zvítězila jsi nad nepřáteli svými krásou svojí a dobrotou svojí . . .“

Jsa nepřítelem všeho přílišného utiskování, tísnění a všech titěrností, stál Potemkin na tom, aby v armádě v čas pochodů neužíval nikdo pudru, kadeří a paruk a dovoloval místo těsných kaftanů nositi i pohodlné kurtky (kazajky). Všeho domácího vážil si výše než cizího, nenáviděl úlisnosť a pochlebenství, nevěřil žádnému léku a neposlouchal lékařů. Své náhledy o státních záležitostech tajil, a jako všichni povahou leniví a durdiví lidé, nemohl vystát, vzpomínal-li někdo před ním na věci, jichž opomenul a neb na něž úplně zapomněl. Nikdy, aby nebyl pamatován na smrť a na rozloučení se se světem, nenosil s sebou kapesních hodinek.

Potemkin utrácel z darovaných mu od panovnice prostředků pro svou osobu ročně na tři miliony rublů, a šetřiti neuměl ani se jměním státním. Vypravuje se, že přišla kdysi k němu vážená jedna dvorní dáma a požádala ho: „Zaopatři, holoubku, můj kníže, zaopatři moji guvernantku nějakou službou na útraty státní. Propustila jsem ji ze služby a je dosud bez místa.“ — Aby se zbavil běsa — baby, vřadil gouvernantku formelně do dvorní gardy, načež dostávala týž plat, jako gardisté. Mnoho se mluvilo za jeho časů o tomto a jiných jeho žertech; i sama panovnice, když se dověděla o novém gardistovi, nemálo se nasmála.

Byla to doba hrdé slávy a báječné nádhery. Při dvoře nezapomenutelné monarchyně zpotřebovalo se prý jen uhlí, potřebného k rozpalování

železek ku kadeření vlasů a paruk za 15000 rublů ročně; uhlí do samovarů stálo 50000, a smetany dodávalo se ku dvoru ročně za čtvrt milionu rublů.

Když jsme vjížděli do Jas, počal jsem já i můj soudruh pozbývati klidu, a stávali jsme se nepokojnými. Od toho, jak nás Nejjasnější přijme, závisel další náš osud. Mě čekalo buď státi se platným dělníkem při důstojném a prospěšném díle národním aneb ztratiti se beze stopy na novém dějišti své činnosti jako drobné zrnko písku na břehu mořském.

Kurýr od potravního sboru, ač po celé cestě byl veselé mysli, stal se na konci naší pouti ku podivu tesklivým. Na poslední stanici, zatím co zapřahali nové spřežení, ztratil se mi někam, a když po chvíli vyskočil zas na vozík, nemohl jsem ho poznati. Použil příležitosti, umyl se, převlékl se a z černého, uříceného cikána vyklubal se hezký rusý jinoch s výraznou tváří.

Mezi tím, co jsme se radili, kde se ubytujem po slyšení u knížete, vjížděli jsme na předměstí. Residence Potemkinova byla nedaleko odtud na ville knížete Kantakuzena, ležící za městem uprostřed sadů. Kníže zvláště miloval toto místo, poněvadž hodilo se výborně ku slavnostem a nádherným plesům, jež strojíval pro vzácnější měšťany a pro dámy svého komonstva. „Hle byt kapelníka Sartiho," ukazoval mi soudruh můj na stavení, stojící o sobě nedaleko paláce knížecího. Dle výpovědi jeho řídil Sarti na 300 hudebníků knížecí kapely a vydržoval celou společnost baletních tanečníků a tanečnic. Plesy se střídaly s divadly, ohňostroje a projížďky na koních s kon-

certy, při nichž provozovaly se skladby světské i duchovní. „Minulou zimu — vypravoval můj soudruh — provozoval ten kouzelník Sarti v přítomnosti knížete chvalozpěv: „Tebe bože chválíme“ s hudebním průvodem, zvláště pro tento den upraveným, při němž slova „svatý, svatý“ sprovázena byla náhlou palbou z děl. Mezi krasavicemi, meškajícími tehdáž v hlavním stanu knížete, jmenoval můj společník kněžnu Gagarinu, hraběnku Samojlovu a zvláště ženu bratrance Potemkinova, Praskoviji Andrejevnu Potemkinu. Pro tyto dámy objednával Nejjasnější po zvláštních kurýrech všelijaké zvláštnosti: kaviár z Urálu a z Kaspického jezera; vyzy z řeky Šeksny, lososy z Něvy, cukrovinky z Kalugy, lanýže z Perigné, z Milána vlašské makarony, a z Varšavy kapouny. „A nedávno před mým odjezdem,“ pokračoval soudruh, „uslyšel, že jacísi dva bratři Kuzminové, důstojníci u kavkazského pluku, umějí znamenitě tancovati po cikánsku. Aby vyhověl choutce některé dámy, poslal kníže i pro oba bratry Kuzminy. Ti přicválali s kurýrem z Jekatěrinodaru sotva dechu popadajíce, odtancovali u knížete po cikánsku a odejeli zase nazpět.“ — „A co se stalo pak s nimi?“ ptám se přítele. „Nic. Vše skončilo v pořádku: vyplnili, na kolik byli s to, přání dám, uslyšeli jeho: Výborně, hoši! — a bez překážky se opět vzdálili.“

Bylo poledne, když jsme přijeli k ohradě knížecího dvorce. Slunce strašně pálilo. Na nebi ani obláčku. Kolkolem nevidět ani pěšího, ani jezdce. Toliko stráže v bílých kurtkách a čapkách procházely se mlčky u vrat. Můj přítel vešel na strážnici, promluvil s důstojníkem, a brzy na

to stáli jsme před oblíbeným sekretářem Potemkina, general-majorem Vasilijem Štěpánovičem Popovičem. Pro jeho dobrotu jmenovali ho důstojníci jen Vaskou neb Vasiňkou; prohlédl si nás s vážností, optal se, čeho si přejem, přijal ode mne dopisy a uvedl nás do sadu, řka, že jeho Jasnosť se prochází; kde však, toho že neví.

„Sečkejte zde," rozhodl Popov, ukázav na místo nedaleko knížecího paláce, kde se dvě pěšiny křižovaly. Sám pak, poopraviv na sobě uniformu, odstoupil stranou, přečetl listy z hlavního města, svědčící na jeho jmeno a jak se mně zdálo, pohlédl mezi čtením dvakrát neb třikrát na mne. Když jsme odcházeli do sadu, osmělil se můj soudruh, optati se pološeptem Popova: „Jak je naladěn?" a obdržev za odpověď: „Tak, tak," zasmušil se ještě více a zamračil se.

Minulo několik minut. Nedaleko nás za skupinou zelených vavřínů a myrt ozval se podivný jakýsi hlas. Kdosi bručel sám pro sebe drsným a trochu falešným basem nesouvislou a jen jemu srozumitelnou píseň. V tichém sadě, napojeném vůní, bylo slyšeti odměřené, těžké kroky, jakoby mohutný slon došlapoval na písčitou půdu měkkými, loudavými tlapami. Ohlédl jsem se: sekretář Popov schoval psaní a vzpřímil se po vojensku; můj soudruh byl bledý jako stěna.

„Nejjasnější!" oznamovalo mi tušení mé, a s rozechvěním čekal jsem, až objeví se mým zrakům zbožňovaný, všemocný velmož, jehož jsem nikdy ještě neviděl a jehož si má obraznost kreslívala vždy v podobě perského satrapa neb homerického Agamemnona.

Za křovinatou skupinou objevila se na pěšině, pískem posypané, mohutná postava, jakoby

báječný Ilja Muromec.*) Vyšel a zahleděl se na nás. Široké plece, šerý obnošený župan bez pásu a rozhalený, pod ním rozepjatá damašková košile, silně zarostlá prsa, hlava odkrytá, nepudrovaná s přirozenými rozcuchanými rusými kadeřemi a úzkonosé, žluté, moldavské trepky na bosou nohu. V rukou držel závitek not.

Nejjasnějšímu bylo tehdáž padesát let, byl však na pohled mladším, ač již trochu shrben a váhavý. Byl jsem překvapen jeho zevnějškem. Zdálo se mi, že vidím soubor mužné tělesné krásy: Obdélná bílá tvář s ruměncem, nos souměrně podlouhlý, brvy vzepnuté, oči modré, rty nevelké a příjemně se usmívající a okrouhlá brada s jamkou. Levé oko, na které neviděl, bylo podivně klidné u porovnání s bystrým, jasným a trochu roztržitým okem pravým.

Popov nás představil. Podal jsem knížeti dopisy, adresované jemu.

„Jeden se umyl, ale ten tu je jako Arab," prohodil Nejjasnější, odvíraje psaní.

Byl jsem omráčen. Bylo mi, jakoby mi nasypal náhle prachu do očí. Proč mne nenapadlo, abych se také dříve ustrojil! Potemkin přečetl jedno psaní, druhé, zamračil se, zívnul a podal listy Popovu. „Až později," prohodil a bral se dále a nemyslil v tom okamžení patrně ani na ty, kdo mu psali, tím méně na nás, kteří jsme listy přinesli. Stáli jsme mlčky, ani se nehýbajíce.

„Ale, víš-li Štěpanyči," zastavil se náhle Potemkin a obrátil se k Popovu, „víš, co mi odpověděl po nejnovějším kurýru Alexandr Vasiljič?"

*) Ilja Murovec je báječný hrdina z dob knížete Vladimíra, jenž jest předmětem mnohých národních zpěvů ruských.

„Suvorov!“ pomyslil jsem si, zmíraje štěstím, že uslyším slova velikého o velikém.

„Zachtělo se matičce — hosudaryni poznat,“ pokračoval kníže, „co dělá vrchní generál hrabě Suvorov. Jak víš, psal jsem mu. A on odpověděl:

Na kaménku sedím,
v Dunaj-řeku hledím!“ *)

Pohlédl jsem na Potemkina; po jeho tváři přelítl úsměv, ale zároveň bylo znáti na něm, že mu cosi vězí na mysli.

„Hledám hudbu na ta slova,“ dodal kníže po chvilce. „Sarti mně tuhle něco poslal — ale on je samý vlašský sloh; mně však napadla jedna smolenská národní píseň ... Neznáš ji? ... Jak dívky sekaly na poli zelí a chytily kozla? ... Budeš muset poslat pro ni do Pitěru.“

Popov mlčel.

„Tak ty bys rád vstoupil u nás do služby?“ obrátil se ke mně Nejjasnější. „Do mé družiny, či ku štábu? rád bys čardaš si zatancoval s valašskými děvčaty? hrdina od pěšího loďstva! Přejedlo se ti petrohradské otáčení se při contratanci? Prosím, abys odpustil; nemám pro tebe místa.“

Zůstal jsem ne živ, ne mrtev.

„Je tu beztoho kolem mne a kolem Vasilija Štěpanyče celá legie darmojedů. Jsou tu naši, a Francouzi, Němci, ba někteří i z Ameriky. Brzo nebude čím jich krmit. Můžeš se, můj, pane vrátit zas ve zdraví do Gatčina a vyřídit ode mne na vzájem poručení těm, co tě ke mně poslali.“

„Toť on tedy — můj ideál, hrdina!“ pomyslil jsem si v horečném záchvatu, „a čím jsem se

*) Verše ze známé národní písně ruské.

provinil; což mohu za to, že přijíždím z Gatčina a ne odjinud?“

Potemkin se zahalil do županu, přijal zprávu od mého společníka a nenahledna do papírů, obrátil se k paláci.

„Jen za jediné prosím,“ vzpamatoval jsem se a odvážil se konečně slova: „uznejte mne aspoň za hodna, abych směl odejít k prvním řadám a na takové místo, kde bych mohl vše — i život položit v oběť za slávu vlasti a vaší.“

Potemkin mne více neslyšel. Kdyby té chvíle byl odešel, byl můj ortel podepsán. Byl bych bezpochyby hned druhého dne odejel od armády nazpět. Náhodou však spustil kníže zrak na list, jejž mu byl kurýr od špižního odboru přinesl.

„Jak?“ zvolal, „zelí ze Serpuchova . . . klikva,*) . . . a čerstvě nakládané okurky od Donu? a ty, hlupáku, mlčíš? kde jsou, kde?“

Důstojník ukázal na bečky, stojící u schodiště.

„Michejiči!“ vzkřiknul Nejjasnější radostí celý rozechvěn a usedl na stupně schodů.

Přivalil se tlustý kuchař v paruce a bílé zástěře a starý domácí sluha knížete. Soudky odevřeli. A když čiperný posel nadzdvihnul kyselé zelné listí a hlávky a vyňal z nich cosi bílého a hlavatého a pronesl s bázlivostí: „To zde jsem, Vaše Jasnosti, na své zodpovídání dal vložiti — račte odpustit — je to ředkev . . .“ tu kníže, jehož chuť dávno již byla předrážděna a otupena, div se rozkoší nerozplýval. Sliny se mu sbíhaly v ústech.

„Hoj ty mršino! jak jsi se mi zavděčil!“ i odplil si a hleděl na přivezené pochoutky jako

*) Bahenní brusnice.

na nějakou svátost. A geniu poslovu se divil: „Kouzelník — čtveráku — kouzelník jsi! Čarodějník — můj sen se vyplnil . . .“

Obrátiv se pak ke mně, přidal bez žertu:

„Hle, pane, to jsou sluhové vlasti. Z takových heroů ber si příklad. A oni tě posílají ke mně do mé družiny, nebo do štábu. Hleď; u vás skládá Děržavin na počest Zubova ody; a mně se tuto podává ředkev — žeť pane? Co je lepší? Toto zde bez odporu! Mám-liž pravdu, Vasiliji Štěpanoviči? — Posuď!“ obrátil se kníže k Popovu, „je-li syt a spokojen hlavní velitel, bude syta a spokojena i celá jeho armáda. — Ach ti šaškové, ti hrachoví fraškáři! Že prý jest jim třeba velikých, slavných skutků — proč prý nedobudem Tuldže, Isakče? . . . Ej!“ vzkřiknul na sluhy, odnášející soudečky, „na led až po hořejší dno, a slamou navrchu pokrýt! . . . Michejiči, holoubku! upravíš mi dnes na oslavu té události, vaječnici — ano vaječnici, hlupáčku, — s vepřovým sádlem, a hezky mnoho zeleného česneku . . .“

A klapaje trepkami, stoupal po schodech statečný náš Ilja-Muromec do domu.

Popov mne zatáhl za kabát.

„Počkej, a uschovej se tu někde!“ pošeptal mně, odcházeje za knížetem. „Přijdou teď dobré časy. Snad se vše změní! Prosí mne v listech za tebe; jsem hotov nejponíženěji sloužiti Jeho Vysosti!“

Děkuje v duchu carevičí, odcházel jsem do města a našel jsem si neveliký pokojík v odlehlé, tiché čtvrti. Odtud docházel jsem k Popovu. Avšak na „dobré časy“ Potemkinovy bylo mi čekati déle, než jsem se mohl nadíti.

Po naloženém zelí a ředkvi oživl sice kníže; avšak brzy na to upadl zase v předešlou teskno-myslnost. „Svadba v Kaně Galilejské“ proměnila se proň opět v „sezení na řekách Babylonských.“ Vzpomenout mu o mně, znamenalo — zničiti mou věc nadobro. Minuly tak více než dvě neděle.

VI.

Dobré časy Potemkina.

Jednou — tak vypravoval mně v poslední době Popov — seděl Nejjasnější s nohama na divaně, vjel si, jak obyčejně prsty do vlasů a četl nejnovější francouzské a německé noviny. Zprávy z Anglie a Pruska a zvláště z Francie, kde tenkráte vždy mocněji vystupovala revoluce na světlo, zajímaly knížete velice.

„Kde pak je ten hrdina od pěších námořníků?“ optal se náhle Popova, jenž se obíral vedle prohlížením a vypravováním listin.

„Jaký — vaše Jasnosti?“

„Nu, což se nepamatuješ, co se tu z Pitěru nabízel za hrdinu?“

„Myslím, že dávno už bude doma,“ odvětil nedbale Popov, znající dobře obyčeje Potemkina.

„Škoda,“ prohodil kníže: „vážil sem takovou cestu a odtáhl hned zase s nosem ...“

Popov slyšel jeho poznámku — avšak ani slova.

„Jejich vina ostatně,“ prohodil zas Nejjasnější, přehlédnuv jestě dva neb tři archy novin; „Zubovi, a celá jejich společnost, museli se zbláznit! ... Chtějí prokázat komu službu námořníkem ... K smíchu, a jaké odporučení mu dali ...“

„Myslím, Jasnosti, že nedali mu jich darmo," ozval se Popov.

„Jak darmo?"

„Vechtějev není z přátel Zubových."

Potemkin pohlédl přes noviny na Popova.

„Že není Zubovský?" ptá se.

„Vzpomínám si; ten mladý člověk povídal tuším také něco o sporu s bratrem Platona Alexandroviče a o souboji, který byl však přerušen . . ."

Potemkin spustil nohy s divanu a odhodil noviny.

„Proč jsi mlčel?"

„Zapomněl jsem už na to, vaše Jasnosti!"

„Pošli za ním okamžitě kuryra; pozvi ho ke mně!"

„Račte odpustit — sotva asi již přijede."

„Proč by nepřijel? ke mně?"

„Rozmrzel se; a — ostatně — bylo mu tak drsně odřeknuto."

„Nu nu. — Hned je nyní každý uražen . . . Ale poslyš — jak bychom ho udobřili?"

Popov se zamyslil a odpověděl: „Nejprvé nutno vyzvědít, zdali Vechtějev skutečně už odejel? Nemýlím-li se, mluvil cosi o listu, na který zde musí od otce čekat."

Rozumí se samo sebou, že mne našli hned. Avšak Popov pozval mne ku knížeti až na druhý den.

Večer před tím dal se Potemkin s Popovem opět do řeči. Rozmrzen nájezdy cizích časopisů, dal se Nejjasnější do opravování a čistění jakési vzácné věci, aby zapomněl na mrzuté zprávy. Hromádky drahých kamenů a perel ležely před ním na stole mezi porcelánovými drobotinami.

„Stále mne vyzývají, ptají se, obtěžují," mluvil k Popovu, „na to se ale neptají, jeli to

vše možno a zvláště, jak vidíš, v mém otrockém postavení? Se všech stran takové zprávy; už mne tam odsuzují, dělí se o mou řízu, jen mne ukřižovat — vzdalují mne od mého slunce, mého štěstí, mého života . . .“

Kníže se zamlčel.

„Jsem zmučen, Vasiliji Štěpanoviči, jsem zbaven jarosti, snů,“ pokračoval, tiskna pilníček, jímž čistil drahocennou hračku, „slábnu co chvíli pro hloupé tlachy na duši i na těle, jako malé dítě, ale oni chtějí pořád triumfů, vítězství, slávověnců! Kdyby vše to věděli . . . Nejprvé mne zbaví sil a pak mne odkopnou . . .“ dodal pevným hlasem a zahleděl se stranou. A hned, jako by tam byl zahlédl nějaké tajemné, jiným neviditelné zjevení, prohodil: „A, co myslíš, mám toho potřebí, bych vyhledával ještě čeho?“

Popov nenalezl odpovědi na ta slova.

„Čeho si může přát člověk na mém místě?“ pokračoval pak kníže, nezdvihaje očí; „myslíš, že se dám svést vítězoslávou, vojenskými triumfy, když vidím, jak jsou mně nebezpečny a záhubny? Nejsou vojáci tak laciní, aby se jimi šachrovalo a tisíce životů za pustý nápad se obětovalo. Jsem vojevůdcem z vůle panovnice, z nařízení, ne z přirozeného povolání; nesnesu pohledu na krev, rány, duši mi rozrývá stenání a úpění lidí zraněných v boji. Nedá se — příteli — srovnat přílisný útlocit s vojnou . . . Hle hrabě Alexandr Vasiljevič — tenť na svém místě; on duchem i tělem voják . . . Proč jsem tedy zde — pomyslíš si — a ne při dvoře?“

Popova spletla taková slova. Nevěřil svým uším i pravil, co živ že nezapomene toho, co zaslechl v tu hodinu. Nejjasnější vstal, prošel se volným krokem po komnatě, odevřel okno, vedoucí

do sadu, v němž se bylo již ztemnělo, a opět usedl.

„Nedohledny jsou boží sudby!“ pravil: „zdrtil Joba, povýšil Josefa. Po čem jsem práhnul, oč jsem se snažil, splnilo se — každé pomyšlení, vše, čeho se mi zachtělo. Zatoužil jsem po úřadech, řádech — mám je; přál jsem si peněz mrhati, v karty hráti, — prohrál jsem nekonečné, nesčetné sumy. Zachtělo se mi vládnouti vesnicemi — bylo mi darováno a bylo koupeno do vůle. Líbilo se mi pořádati slavnosti, plesy, hostiny — uspořádal jsem takové, že se přede mnou o čemsi podobném ani nikomu nesnilo. Rád bych byl měl domy po své chuti — vystavěl jsem si paláce. Drahocenných šperků a skvostů mám tolik, že se o nich soukromé osobě ani nezdálo. A všechny mé touhy, plány — vše se splnilo, vše se stalo skutkem ... A přece — zaklínám se ti — není a nemůže být člověka nešťastnějšího nade mne.“

Popov trnul překvapením.

„Nevěříš?“ ptal se unylým, jakoby prosebným hlasem kníže, „myslíš, že žertuju? Ne, ba ne! Vy všichni toužíte, snažíte se, doufáte, že snad zahučí boje a vzejde vám čest a sláva. Pro mne však, přítelínku — vše to marností, pouští, je to obílený hrob, připravený člověčenstvu. — Nebýt onoho laskavého pohledu tam v dáli, nebýt Jejích rozkazů, zničil bych bez rozmýšlení život svůj, tak jako to hle ...“

Tu vzal se stolu drahocennou saskou vázu, mrštil jí o podlahu až se roztřískla v prach a odešel spěšným krokem ve svou ložnici.

Když jsem na vyzvání Popova přišel opět do knížecího paláce, byl jsem přijat od Potemkina v soukromém slyšení. Tentokrát byl kníže pečlivě oholen, ustrojen, byl zvláště čilý a dobrý. Kadeře hedbávných rusých vlasů, jimiž prokvetalo tu a tam stříbrné vlákno, stínily vysoko klenuté, až ženský něžné jeho čelo. Na jeho rtech, plných jako u šťastného hošíka, chvěl se vznešený, trochu strojený úsměv.

„Nuže, mluv upřímně," oslovil mne, „jaké to nedorozumění jsi měl s mladším Zubovým?"

Vyložil jsem vše do podrobna a bez utajování. Tvář Potemkinova nejednou se zachmuřila při mém vypravování, a zachvěla se časem jakoby křečovitým pohnutím svalů.

„Tvé přání bude splněno," pronesl, když jsem příhodu svou vypověděl; „kam chceš vstoupit?"

Jmenoval jsem oddělení hraběte Ivana Vasiljiče Gudoviče, stojící nejdále v popředí, u něhož sloužil též Lovcov.

„Zítra se tam můžeš odebrati. A bude-li ti čeho potřebí, obrať se na mne. Vzpomenu si ještě na tebe . . ."

Uklonil jsem se. Zbožnovaná mnou modla, můj rek plnil znova mou duši vytržením a oči slzami.

„Jsi mlád, osudu neujdeš," pokračoval pak kníže; „osud tě k nám zanesl; sedni tedy na naši loďku . . . Řecká otázka — toť cesta k Cařihradu . . . Jsi jako všichni mladíci, pln blouznění, bez nedůvěry . . . Není-liž pravda; i tvé srdce zmíralo nejednou touhou a takovou nadějí? . . . Nu dej bůh naší panovnici, aby splnily se jí svaté, vznesené sliby. Sláva její a věrných jejích sluhů — toť strom široko rozkošatělý; ve stínu jeho vzpomenou snad někdy také na nás vzdálení potomci

s vděčností. U kořenů toho stromu plazí se a syčí také zmije. Však zmije jsou mu neškodny, nýbrž červi... Pomalounku, tiše, pod zemí nažírají oni hladoví, *zubatí* zdravé jeho jádro... Na pohled tiši, bezúhonní... dovedou se zahalit neprůsvitným závojem, a to více, než je záhodno, brachu!... Zdvihl dvorně v pravý čas s parketů šáteček — a stoupal do výše. Malovaný klouček, pravý chlapeček!... a pohleď nyní... Avšak, buď zdráv, hospodin s tebou; pokloň se mým jmenem Ivanu Vasiljiči..."

Uklonil jsem se a vypraviv ze sebe, jak to šlo, své uznání, obrátil jsem se ke dveřím.

„Stůj," zavolal za mnou kníže.

Obrátil jsem se. On se usmál.

„Potřebuješ peněz?"

„Dosud nemám zapotřebí."

„Nepotřebuješ? Divnýs to člověk. Nemám také víc, čeho bych si přál, ostatně on již ví!" a ukázal s těmi slovy na přicházejícího právě Popova, i počal hrýzti nehty, což bylo u něho znamením neobyčejného rozechvění mysli.

Můj příjezd k oddělení Gudovičovu, jakož i první můj pobyt u něho ostanou mi vždy velepamátnými. Shledání se s Lovcovým bylo co nejradostnější, a to tím spíše, že mu ani ve snách nenapadlo, abychom se mohli shledati v Turecku. Popov, jenž mi věnoval zvláštní pozornost a sdělil mi i mnohá důvěrná slova, zavázal mne slibem, že pomlčím o jeho rozhovoru s knížetem, jejž se mnou byl sdělil a já za živobytí jeho Jasnosti svatě jsem dostál danému slovu. Nyní však, když procházím v paměti své dlouhý řetěz let, nemohu,

milý synu a drazí potomci, nepovědíti vám o znamenitých udalostech oněch dob a můžete po letech podati tyto listy i širšímu obecenstvu pozměníce a poopravíce časem, čeho uznáte za potřebí.

Po letech stalo se mi zcela jasným tehdejší naladění Potemkina, nesrozumitelné vůbec mnohým. Jeho blouznění o znovuzřízení císařství byzantinského, o nastolení Konstantina na prestol druhdy císařů cařihradských, se nesplnilo.

Věrný spojenec ve turecké válce a přítel Kateřiny, císař Josef, churav, ohrožován sousedy, vida zrádu a odpor ve vlastních svých zemích a především sklamán v naději na své Uhry, ležel na smrtelné posteli. Jeho vojska byla odvolána z Turecka. Zemřelť na jaře toho roku. Jeho nástupce počal pak vyjednávati bez vědomí Kateřiny na svou pěst se sultánem o mír, jsa k tomu veden hlavně radou Hollanďanů, Pruska a Anglie. Nedůvěra, již choval Potemkin k Rakousku, nabyla tím uskutečnění. Za takových okolností staly se myšlenky o dobytí Cařihradu nemožnými. S hořkostí poznával zklamaný kníže, že nejedná se Turkům více o vlastní spásu, nýbrž že činí pochybným právo Rusů i k těm zemím a místům, jimiž následkem vítězných bojů za předešlých let ovládli. Dotknu se blíže této věci.

Zaslepenost Turků málem by se byla obrátila v náš prospěch. Veliký vezír, nedočkav se, jak skončí zapředené právě vyjednávání s Rakouskem, přešel z nenadání u Ruščuku Dunaj, kde proti němu stáli Rakušané. Jelikož měli Turci osmdesáttisíc vojska a armáda rakouská byla více jak dvakrát slabší, požádal nás velitel rakouský za pomoc. Rusové se zděsili.

Byl dán rozkaz oddílu Suvorova, aby táhl na

pomoc Rakušanům. Vytáhl tedy k Ďurděvu. Avšak Potemkin byl znova na rozpacích. Dnes přál si, aby se pochod urychlil, a zítra vyslal kuryra, aby postupující vojsko zastavil. Desátého července dostal se Suvorov ku Kilii a setrval tu dvě neděle, pak se hnul ku Ginesti a ku podivu všech, stál tu zas celý měsíc. Za dva dni urazil s armádou 70 verst do Nizapeni a opět 30 dní úplná nečinnost. Konečně dodán mu rozkaz, aby svedl bitvu. Za tři dni úsilného pochodu urazil 125 verst a přitáhl ku Bukurešti, kde se sešel s rakouským polním maršálkem, smluvil se o všem a ustanovil místo bitvy. Nové vítězství mělo zazníti na březích dávno již umlklého Dunaje... Tu však přijde zpráva, že Rakousko uzavřelo s Tureckem příměří a zároveň rozkaz, aby rakouská armáda ustala okamžitě od nepřátelství.

„Proč rváti se a hubiti lid za zem, o kteréž je již usnešeno, aby se navrátila nepřátelům?“ psal Potemkin Suvorovu, vyzývaje ho, aby se též vrátil nazpět. Suvorov se podrobil. Rozložil se u Galace a radil hlavnímu veliteli, aby se zmocnil pomocí veslového loďstva ústí Dunaje, dobyl silně opevněného Ismailu, odevřel si tím bránu do Dobrudže a postupoval odtud třeba bez spojenců dále k Cařihradu. Nedostalo se mu však odpovědi. Ovšem, což měl kníže odpovědít? Z Petrohradu docházely špatné zprávy. Švédsko hrozilo toho leta samému sídelnímu městu. Nepřátelé nedřímali. Vliv Zubova rostl každým dnem. Potemkin se žral řevnivostí po vládě, zoufalostí a málomyslným strachem, že nejblíže příští kurýr z Petrohradu přinese mu zprávu o jeho pádu. Chtěje předejíti pohanu a svržení s výše cti a slávy, chtěl sám vším povrhnouti a vzdáliti se do gubernie smolenské na odpočinek.

Zaválo však nadějí k lepšímu. Vojna se Švédskem skončila se bez vědomí ostražité Anglie v měsíci srpnu mírem ve Verelu. Dvůr oživl. Čtyřicet řadových korábů, jež porazily čtyřikrát švédské loďstvo, očekávaly rozkaz, aby se vrhly proti Anglii. Aby i Prusku se pohrozilo, chystal se sbor dvaceti tisíc mužů ku vtrhnutí do Polska. Potemkinovi dáno na radu, aby si počínal směleji. Gudovič dobyl v polovici října pomocí loďstva, při němž jsem byl i já, po silném útoku pevnost Kiliji. Bulgakov a Mansurov porazili na řece Kubani tureckého seraskýra Battal-pašu na hlavu, a zajali jej i s celou družinou, táborem a množstvím děl a pušek. Avšak hlavní věc, k níž Suvorov poukazoval, vzetí Ismailu totiž a další postup za Dunaj, nedocházela až dosavad splnění. Ve vojště byla všeobecná nespokojenosť.

„Proč nedobudem ostatních, silnějších pevností a netáhnem na Cařihrad?“ reptalo se v armádě i na lodích; „proč se moříme mezi rameny dunajského ústí a v blátivých pustinách, stůněm a mřem ne v bitvách, ale moldavskou zimnicí? Dlouho-li máme ještě svou krví krmiti turecké komáry a poslouchat ne hromu děl, nýbrž kvákání žab? Kde jsou naši sokolíci Rumjancev, Suvorov? Proč mlčí Potemkin? Babou se stal, či Turci mu durmanu nasypali?“ Ano počalo se tu a tam již mluviti též o podplacení a o zradě . . .

Vše to znal Nejjasnější a přece zůstával v klidném obranném postavení. Kurýrové jako druhdy jezdili bez přestávky od něho k panovnici a nazpět. Zprávy ode dvora zněly k němu velice blahosklonně. Kníže však byl na pohled stále pohroužen v dřívější netečnosť ku všemu, v plnou nečinnosť a v tím větší unylosť. Kdosi mu poslal vzácný tehdáž kijevský spis: „Kniha chvalo-

zpěvů, jinak Zaltář," a on se zabral v srovnávání jeho znění se staršími vydáními.

„Jasy — toť Kapua Nejjasnějšího," tvrdili uštěpačně vtipkáři v hlavním městě i v táboře. „Poklesl na duchu kníže Grigorij Alexandrovič, ochábl ne stářím, ale pohasl mravně následkem nádhery a hýřivosti svého dvora. Poznáš ptáka po letu. Kukačka sokolem nebude. Je dávno již na čase, aby byl duch armády osvěžen, nadšen novým vůdcem. Píseň Taurického je dozpívána . . ."

Více než ostatní roztrušovali podobné pověsti a mrzké klevety o knížeti všelicí cizinci a emigranti, jež vyhýčkal si Potemkin, a kteří v naději na snadné triumfy hemžili se v celých rojích kolem něho v hlavním stanu. V očekávání brzké změny shodili se sebe vojenské obleky, ustrojili se ve fraky, a na moldavských bálech a redutách cvičili ohebnost svých jazyků.

„Ismail, pánové, není Kilija a Tuldža," odpovídal Potemkin těm a podobným posuzovatelům; „jsout místní poměry Ismailu zcela jiné. Za jeho baštami stojí 40.000 vybraného vojska, svezeno tam potravin a nábojů na celý rok a seraskýrem*) je sám Auduzlu-paša. Nebojíme se ran, pravda; avšak chraň bůh, abych hubil darmo tisíce lidí. Nejsem ten, abych vedl nesmyslně lid v jistou záhubu. Tisícové padnou za darmo. Vy jste uvykli všichni divadelním, laciným effektům. Komická opera opanovala lásku všeho obecenstva na úkor vážným, starým koncertům . . ."

„A což tedy dělat?" namítali záletní hosté.

„Nuže, což? Turci se již nasytili vojny,

*) Vrchní velitel v tureckém vojště.

skončíme snad i my, ač nerádi, se zdánlivou důstojností — diplomatickým vyjednáváním . . .“

Hněv a reptání laciných diplomatů na Nejjasnějšího rostly. Stydno bylo viděti a poslouchati vše to, co na úkor knížete se roznášelo. Všichni čekali na jeho odvolání. A on zatím, ukrotiv násilím své srdce, drásané pomluvou a úštěpky, zahodil žaltář a vymyslil si nové, nebývalé dosud slavnosti. Dal vystrojiti nedaleko jasského leženi polní stan, jakoby sloužiti měl veliteli při generální přehlídce. Vystrojil jej sloupovím, aksamitem, hedbávím a bronzem, a kolkolem rozestavil dva pluky s bubny, puškami a baterií o stu děl. A když vyšel Nejjasnější po snídaní se svými hostmi ze stanu a pozdvihnuv číši s vínem, dal znamení, že pije na počest svých hostí, spustili bubeníci pekelný rachot, pušky vypálily a za nimi roznesly se do dalekého okolí ohlušující rány z děl.

Tak bavil Potemkin mysli lehkověrných politiků, kteří za samých radovánek a rozkoší netušili, co hotovil mezi tím kníže a co chystal na odvetu nepřátelům Ruska.

V ty asi doby dostal jsem z domova neradostné zprávy. Nenasytný, věčně lačný vrchní prokurator prvního oddělení v senátě, otec Zubova, hledě využitkovati svého postavení, staral se kde by se mohl za laciný peníz a za výhodných podmínek obohatiti na účet svých sousedů. Zvěděl, že náš rodinný statek ve V . . . ské gubernii, jenž sousedil s jeho statkem, má býti prodáván veřejnou dražbou. Pospíšil si, podplatil, kde bylo třeba, a koupil náš statek dříve, než došlo ku dražbě. Soud i vyšší instance, k nimž se byl můj otec odvolal, dali Zubovým za právo, a poručili mým rodičům, aby se v nejkratší lhůtě vy-

stěhovali z domu. Bylo patrno, že takovým způsobem se pomstili na mých rodičích za výstup můj s mladým Zubovým. Hrozilo nám úplné zničení.

Vzpomněl jsem si na slib Nejjasnějšího, že se mne ujme v mých potřebách, i odhodlal jsem se, že si vyprosím při nejbližší příležitosti dovolenou do Jas. Ve vojště roznesla se mezi tím zpráva, že Turci, vidouce naši nečinnost, změnili své plány a odhodlali se, že sami přejdou k útoku na náš přední voj, jenž stál tehdáž pod velením Kutuzova.

VII.

Zvědy.

Bylo na počátku října. Panovalo teplé, suché počasí, jaké bývá v tu dobu toliko v oněch blažených krajích jihu.

Oddělení generála-majora Michajla Ilarionoviče Goleniščeva-Kutuzova chránila tenkrát čáru Dněsterskou od města Benderu k Akermanu. Již Očakov proslavil jmeno tohoto generála. Byl zde před dvěma lety raněn do hlavy, při čemž mu kule prorazila spánky a týlem vyletěla.

Kutuzov dostal rozkaz, aby se hnul k jihu. Porazil a rozehnal dva přední tábory turecké, přirazil k ústím dunajským a rozložil tu svůj oddíl. Pod jeho velením stálo několik pluků granátníků a myslivců, dva titíce donských a záporožských kozáků a část loďstva, při němž byl jsem i já s Lovcovým. Loďstvo stálo pod ochranou kozáků, zaujímajících jako přední stráže pahorkovitý břeh u moldavské vesničky Petešti.

Tímto pohybem Kutuzova skončila však tehdejší

naše činnost. Turci se zavřeli v Ismailu a nerušili nás. Nastala zas jednotvárná nuda, marné čekání dalších postupů, všeobecná neznalost, co dále se má díti a vůbec ticho.

Blížil se podzim se svými lijáky a chlady, a nedaleko již zima. Znajíce, jaký duch panuje v hlavním stanu, byli jsme všickni přesvědčeni, že letošní kampaň je skončena a v dlouhé chvíli radili jsme se o tom, kde zařídit baráky k zimnímu pobytu.

Nemohu říci, abychom byli tenkrát tonuli v rozkoších; avšak nereptali jsme na svůj osud. Reptali jen ti pánové, co byli zvyklí hýřivému životu v salonech velkoměstských. Přivezli nám na rozkaz Nejjasnějšího několik set nohajských plátěných stanů. Vojáci vykopali kolem nich příkopy, osypali je dole zemí a pokryli čerstvým rákosem, natrhaným v bažinatých zálivech a jezerech při hrdlech dunajských. Žili jsme, opakuju, jakž tak. Temné večery krátili jsme si besedami u litěných samovarů, písněmi s průvodem quittar, punšem a časem i hrou v karty. Nejvíce se hrávalo v kozáckém oddílu Platova, jenž míval vždy slušnou zásobu vína. S návrší, kde byl rozložen tábor pěchoty, bylo viděti pobřežní, hlínaté chlumy, porostlé jívami a křovinami, dále rybáky se sítěmi na loďkách a některá ramena Dunaje.

Nehledíce na přísný zákaz, přicházeli myslivci z dlouhé chvíle každodenně po jednom neb po několika ke kozáckým piketám k řece chytat ryb a sbírali suché křoví na oheň a časem odvážili se i k honbě s ručnicemi. Zvlášť vábila kozáky zvěř za večerního soumraku, když přibíhala z denního úkrytu k vodě. Vykrade se myslivec před večerem z ležení, postaví se v rákosovém houští u Dunaje, a bouchá z mušketu, míře podle

třepotu křídel na ptáky, přiletající na vodu z prosných a kukuřicových polí. Viděli jsme nejednoho za pozdního soumraku, jak se přikradl ke kotli, celý od komárů sežtípaný, ověšený ale uhoněnými kachnami a divokými husami.

Avšak nejen prostí vojáci bavili se honbou za večerního přeletu ptactva. I důstojníci chodili na čekanou, a mezi nimi i Lovcov. Rozmrzel se kdysi při lovu a celý rozladěn vrátil se do stanu. Vypravoval jsem mu několikrát i s podrobnostmi o svém dobrodružství s Pašutou. Má zpověď učinila naň hluboký dojem. Co chvíli vzpomínal si na mé vypravování a obracel se ke mně s otázkami, co že hodlám dále u věci té počíti. „Zapomněl jsem již na učiněnou mně urážku," pravím s hořkostí, „a nechci více na to mysliti." — „Nikoliv, nevěřím ti," on na to, „budeš mysliti." „Proč?" — „Proto — nu, však uvidíš! Ona šla bezpochyby do kláštera..." — „A proč by?" — Vzpomeň na má slova. Mám jakési tušení..."

Hovory o rodném kraji nebývaly zvláštností v našich besedách. Sedávali jsme buď na palubě lodí neb pod plátěným stanem u kozáků, kouříme, pohlížíme na řeku a na tiché, hvězdnaté nebe i hovoříme o kadetní škole, o Pitěru a o známých. Psaní od příbuzných přicházela z řídka a proto jsme každé pročetli a proskoumali do podrobna. V jednom z dopisů od mých rodičů stala se konečně i zmínka o Ažíginých. Matička dostala o nich zprávu od jedné známé, která bydlela v sousedství Horek. Posuzovala přísně lehkomyslnou Pašutu, ba pojmenovala ji ve svém psaní dvakrát „nízkou, bezbožnou pohankou a ohavou," a připsala, že mne patrně prst hospodinův spasil. Povržená zrádkyně stichla, jako by větrem sváta; nikam se neukáže, chodí v černém šatě a — jak

se proslýchá — chystá se prý na dlouhou dobu pryč ze svého kraje. „A tebe, Savvatuško — končila matička — nenosila jsem já v plenkách nadarmo; zbavil jsi se v čas ještě ranné zkázy a starosti. Jsi nyní volný jako vítr. Přijeď jen, milenký, ve zdraví a bez úhonu v naší Vechtějevku; snad ji ještě zachováme! Uvidíš, jakou já ti pak princeznu vyhledám.“

„Nuže, Savvatiji, co jsem pravil?“ zvolal Lovcov, když přečetl tyto řádky; „odjede, je zkroušená ... ubohá dívka! Tvá rodička, odpusť, nemá pravdu; a já co živ ještě budu, neuvěřím, aby tě Ažígina byla zradila.“

„Těžko neuvěřit; kdyby vše to se nebylo přihodilo ...“

„Suď bůh; ale duše mi praví,“ horoval Lovcov, „že Ažígina nenosí pro nic jiného černý oděv, leč po tobě.“

„Ale Zubov a ...?“

„Nemluv mi o nich. Věř, obelstili ji, oklamali. Neopatrná, ohnivá dívka; prahnula po velkoměstských zábavách, pak ty knihy ... nu však sama za to odpykala. Vzpomeň, co ti vyprávěla nikolská popadija, jak jí psávali ti darebové: měla se skutečně za zajatou, uvězněnou bez příčiny, a chtěla se vymaniti z pout matčiných, chtěla vidět svět. Jako bych ji viděl před sebou. Tys nepřicházel v umluvenou hodinu a její plán dávno již byl hotov. Byla oblečena v maškarní oblek a o rytíři ani památky. Pomyslila si, to že je opět matčin návod; ona že tě přemluvila, abys na zábavu nechodil; nu, chtěla snad matce povzdorovat ...“

„Krásné vzdorování!“ prohodil jsem mrzutě, „podle tvých slov měl bych se považovat vlastně sám za vinníka.“

„U děvčat je, můj milý, vše jinak," pokračoval Lovcov; „ach, což nechápeš? Ty mají svou vlastní logiku, svůj rozum... A pak každý je jednou mlád. Vzpomeň si, jak my jsme běhávali za divadelními zpěvačkami a tanečnicemi. Všecko je to stejné bláznění a fantění se; nesou to sebou leta, krev... Vzpomeň na naše známé v Akermaně. Stloukli žida a s jeho židovkou chtěli se zasnoubiti, hned, v okamžiku v krčmě mezi nedopitými láhvemi a spitými Moldavany. Nebylo-liž tak?"

Nebezpečný byl ten Lovcov. Byl nejsrdečnější, nejlepší, nejmilejší soudruh, avšak prchlý a chytlavý jako prach. Již ve škole nosíval brejle pro krátkozrakosť; pohlédne na tebe trochu přes brejle, zapálí se až po uši a na nic již nemyslí: proti palbě děl, do ohně poletí.

Jeho řeči, jeho ohnivá obrana Pašuty a úmorná nuda nečinnosti mne zmučily. Bylo mi, jakobych viděl jen těžké, podivné sny. Vše mne pudilo k činům, k podniknutí hrdinství, jež by hnulo a oživilo naši krev, jež se v žilách již stavěla. Počala mne zajímati zvláště jedna myšlenka, jíž jsem věnoval celý svůj prázdný čas a k vůli níž jsem stále odkládal odjezd do Jas, kdež jsem chtěl jednati o zachránění otcova jmění.

Nastaly mezi tím opět překrásné, skoro letní dny. Na nebi ani obláčku, ticho a jasno jako v máji. Jen předchůdcové podzimní nepohody — bílá vlákna babího leta — poletovala čistým vzduchem a zavěšovala se volně na trávníky a na rákos.

Leželi jsmě jednou s Lovcovým u břehu v kozácké boudě. V ležení za blízkým chlumem dáno znamení k nočnímu odpočinku; bubny i trouby utichly; opodál mezi povozy utichlo bušení kla-

div, u kotlů písně, zvuky balalajek a torbanův.*) Hranice dohořívaly jedna po druhé a shasínaly. Nastala úplná tma. Lovcov byl již od rána v nepokojném, podrážděném naladění.

„Na tvém místě hodil bych vším," obrátil se náhle ke mně, „a jel bych k ní."

„Ke komu?"

„K Ažígině."

„Ty se mi posmíváš?" prohodil jsem, ani ho hrubě neposlouchaje, neboť mé myšlenky braly se zcela jiným směrem.

Vyskočil náhle a počal ve spěchu oblékat plášť.

„Slyš," zvolal, „žertuju-li, nech ať se jitra nedočkám!"

Na to vzal pušku, vak s náboji a vyšel z boudy.

„Kamž?" ptám se.

„K ostrovu; na číhanou. Kozáci se usnesli, že půjdou nalovit ryb pro Michajla Larionoviče."

„Nač ty zbytečné odvahy! — mrzím se na něho; — jakž můžeš vědět, že Turci netuší dosud vaše spády a nepočíhají na vás někde u vody?"

„Hloupost," odpověděl mi hlas Lovcova, jenž stál již před boudou ve tmě; „měníme denně své postavení; a vyzvědači tvrdí, že na 30 verst kolkolem není po Turcích ani pocitu... K ní radš jdi, k perli, kvítku... ale jakž sám chceš, bratře... ach, náš život třikrát proklatý..."

Konce jeho řeči jsem nedoslechl; avšak jeho slova zvrátila mou zdrženlivost a tajemnost dnem vzhůru. Dohonil jsem ho na břehu.

„Slyš," řku; „na místě, abychom tratili zde nadarmo sil, vydávali zbůhdarma na záhubu sebe

*) Maloruské hudební nástroje.

a jiných, učiňme něco, co mně nedává dlouhou dobu již poklidu ani spánku.“

„Co, co?“

„Přemluvme Záporožce; oni dostanou od zdejších někrasovců*) prosté rybářské čluny, převlečem se za rybáky a pustíme se vzhůru po řece.“

„A co tam?“ ptá se Lovcov dychtivě.

„Za ostrovem naproti Ismailu je zakotveno v zimním přístavu celé veslové loďstvo turecké.“

„Nu?“

„A dále, jak bůh dá . . .“

Lovcov mně stiskl horoucně ruku. Sdělil jsem s ním svůj plán do podrobna a příští noci sešli jsme se na umluveném místě. Nedaleko břehu čekali nás Záporožci. Vyložil jsem jim, jak si představuju celý podnik, aby došel žádoucího cíle. Poslouchali má slova mlčky, schýlivše čuprynaté hlavy.

„Kníže hetman možná proto že sedí, jako ředkev na záhoně,“ pronesl jeden z kozáků, když jsem dokončil, „že mu dosud nikdo nevykreslil na papírek ismailské hradby . . . Pátrali jsme už, — však ještě nevyhořelo! . . . Snad pokyne brzy jeho velebnosť a dovolí dobrým lidem, aby rozemnuli si otrlé ruce a nohy v boji s nekřesťany.“

„Jste hotovi tedy?“ ptám se.

„Hotovi!“

Záporožci sešli k Dunaji, vytáhli z rákosí loďky, zrána tam uchystané, všichni, i já i Lovcov převlekli jsme se v plátěné haleny přidunajských Moldavců, schovali jsem nože do holínek, na dně loděk složili jsme sítě a pod ně muškety a trochu

---

*) Někrasovci zve se jedna sekta ruských rozkolníků, která za dob pronásledování se vystěhovala k Dunaji a tam podnes sídlí.

potravy. Kdykoliv jsem si od té doby vzpomněl na onu výpravu, vidím ji vždy v úplné jasnosti před očima.

Noc byla tichá, mlhavá. Již s večera bylo těžko rozeznat okolní břehy, zahalené mlhou. Než jsme vepluli s písčiny na hlubší vodu, byla již úplná tma. Dunaj jakoby dýchal, plískal o kraje písčiny, vale po sobě bystré, tmavé vlny. Tu zde, tu onde ozval se náhle jakýsi divný, úsečný zvuk a opět zanikl. Plachta se vlnila. Středem řeky plaval jako živý netvor mohutný větevnatý pařez, jejž byla voda kdesi s písčitého břehu schvátila. Pleskot ryb, šelest nočních ptáků, — vše uvádělo nás v náhlé rozechvění a mrazení. Záporožci usedli na loď, my za nimi, všichni jsme se poznamenali křížem a nalehli jsme na vesla.

Nebudu líčiti do podrobna náš podnik, avšak mám přece za hodno, zmíniti se o jednotlivých věcech. Pluli jsme celou noc; za dne stáli jsme kdesi v zálivě v křoví a pak jsme zase propluli celou noc. Ohně rozdělati jsme nesměli a dostali jsme tedy od mušek a komárů co proto; nic nám nespomohly sítě, natřené dehtem. Ruce i líce nám opuchly a podlily se krví. Zvlášť bolestný byl pohled na Lovcova. Přistříhali jsme si z opatrnosti vlasy a on, ač krátkozraký nevzal ani brejlí s sebou. Nechtěli jsme ani mluvit spolu. On však, poněvadž ničeho kolem sebe neviděl, ptal se bez ustání, kde jsme a není-li vidět tureckých jízdných stráží na břehu.

Na jednom místě zaslechli jsme druhou noc u břehu šelestění. Naše loďky pluly právě za úplné tmy okolo řady nevelkých ostrůvků.

„Co to?“ vzkřiknul polohlasem Lovcov a chopil se ručnice.

„Hoď pane ručnicí," vece k němu bratr kureního atamana*) Čepihy; „nejsou to nepřátelé."

„Kdož to?"

„Však uvidíš."

S pravé strany bylo slyšeti jasněji a jasněji šplounání vesel. Všickni jsme stajili dech. Z husté, volně se vlnící ostřice vyplulo po málu cosi dlouhého, černého. Ještě minutu. Ostronosý, bystrý člun vletěl rázem mezi kozácké loďky.

„Zdrávi byli, bratří po Kristu," zahovořil hlas s člunu.

„I vy bratři, molodci, buďte zdrávi."

„Charko?" ptá se Čepiha.

„On sám."

Po člunu zašlapali kožené střevíce bez podešví. V přídě člunu objevil se obrys ramenatého, silného někrasovce; vedle něho stojí jiná postava: ne Bulhar, ne Řek.

„Provedeš nás?" ptá se Čepiha.

„Provedu," odpovídá někrasovec, probíraje svými prsty dlouhou bradu.

„Ale, snad zase tak, jako předešle?"

„Nu, kdyby se nebyli tenkrát naši braši napili rakije, byla strážnice naše. Nebojíte se?"

„Košový**) nám povelel," prohodil hrdě druhý Záporožec, puškař Ponomarenko; „a co nám poveleno košovým, toho oslyšeti nemožno."

Někrasovec pokrčil rameny a obrátil se k svému soudruhovi.

„Ale jestliže nás zajmou a pak na kůl? — aneb kůži za živa sedrou?" ptal se opět někrasovec.

„Nu, zpívej si o tom vašim babám a děvkám," vskočil mu s opovržením do řeči třetí kozák,

*) Náčelník jednoho oddělení kozáckého.
**) T. j. ataman, vůdce kozáků.

Burlaj: „však je kůže od toho, aby se sedřela tomu, kdo se dá... Lysého čerta sedrou... A ty brachu, jsi-li srozuměn, tedy nás veď; a ne-li, raději si hanby ušetři. Kolik?“

Smluvili se s někrasovcem; on dal dukát soudruhovi, ten usedl k veslu a čluny se hnuly dále po vodě. Soudruh někrasovce hovořil po rusky.

Vzduch se ochladil; na konec noci pak nastala taková mlha, že ani loďku od loďky nebylo lze rozeznati a přec se držely po hromadě. V sychravé, narudlé mlze zašeřil se tu jeden, tu druhý břeh Dunaje.

„Nu, braši, spusťte nyní sítě, a veslujte na levo,“ poučoval tichým hlasem průvodce: „ať nenarazíme na jejich lodě. Tu v pravo za kosou *) je Ismail.“

Vrhli jsme sítě. Vesla sotva že šplounala. Vůdce se nemýlil... V mlze, která byla zatím zbělela, rýsoval se přímo před našima loďkama jako v oblaku kolos dvoupalubného korábu s děly. Plachty byly sebrány; na kormě procházela se stráž v turbanu. Sotva že jsme minuli jeden, zas tu druhý koráb; a za ním výše, sotva že ho pozorujem ve mlze, třetí. S posledního korábu někdo zahulákal.

„Co to?“ ptám se někrasovce.

„Nadávají nám; poroučejí, abychom odjeli pryč, sic že dostanem holí.“

Loďky zahnuly okolo ostrova naproti Ismailu. Husté jívy sáhaly tu až k vodě; blížili jsme se k lesnatému, roklemi prorvanému chlumu, jenž tvořil druhý břeh průlivu. Zdvihl se svěží ranní větřík. Mlha se schoulila. Tu a tam se zdvihala

*) Dlouhý, úzký, písčitý poloostrov.

celá mlhová pásma; pod nimi zjevily se nám bílé hradební stěny, bašty, lomené obrysy batterií, nanesených ze země, a ve dvou řadách před pevností celé turecké plachetní i veslové loďstvo.

Srdnatosť naše vzrůstala velice, když jsme z bezpečného úkrytu za ostrovem mohli sečítati lodě v přístavu i děla na pevnosti. „Nuže Vaše blahorodí," obrátil se ke mně Čepiha; „vem tužku a papír, a narýsuj plánek." Nakreslil jsem na hřbetě jednoho Záporožce do své notiční knížky nárys pevnosti a počal jsem počítat lodě. Ohlédnu se po chvíli — člun našich průvodců zmizel, jakoby se do vody byl ponořil. „Dostali patrně strach, psi!" prohodili s opovržením kozáci; „však my se vrátíme i bez nich." Jitro se rozeplálo ve vší kráse. Siný Dunaj zatřpytil se jako zrcadlo, pevnosť oživla. Náhle se rozlehly hlasy dole u pobřeží, zašplounaly člunky, kdesi se ozval buben a zatřepetala vojenská trubka.

„Co to, hoši?" ptám se ulekán, a napadla mi děsná myšlenka, proč že nám průvodčí zmizeli; „nemáme se dát dobrovolně v zajetí?"

„Za živa nikdy! — Vzali peníze, lotři, a bezpochyby nás — ďáblové — zaprodali."

„Zahni loďkou ku břehu," pravím, když jsem náčrtek ukončil; „tam do rákosí, a tudy do lesa."

„A v houštině, batko, čerta najdou," mínil Čepiha; „půjdem nejdříve pohromadě; zaslechnem-li však pronásledovníků, rozejdem se."

„Zbylo něco chleba?" ptám se.

„Zbylo."

„Nuže, koho bůh ochrání, snad se dostanem ku svým."

Vpravili jsme loďku do zátoky a s ručnicí v ruce vyskočili jsme na břeh. Půda byla blativá; pak šlo to vzhůru skrze křoviny. Hustý, bezlistý

les nás obemknul. Z počátku zdálo se nám, že jsme stíháni. Urychlili jsme kroky, a sotva jsme dýchali. Brzy však nastalo kolkolem úplné ticho. V poledne jsme si odpočinuli, pojedli chleba, však vody jsme nenašli; a před večerem přiblížili jsme se ku kraji lesa, vroubeného kolkolem holou, písčitou pustinou. Trochu dále počínal opět hustý les. Abychom se neprozradili, snesli jsme se na tom, že pustinu tuto přejdem za noci.

Jakmile se smrklo, rozešli jsme se na různo. Jedni blížili se ku břehu v přesvědčení, že najdou tam loďky; druzí dali se přímo údolím. Kojili jsme se všichni nadějí, že najdem u potoka, protékajícího údolím, bulharská obydlí. „Nebudou-li nás moci ukryti, dají nám aspoň jíst a ukažou cestu," soudili jsme, berouce se po měkkém, bílém písku. Dlouho jsme šli. Již se rozednívalo.

Náhle zaslechnem jakýsi zvuk. Po okolí to zahučelo. Ztrnuli jsme. Byl to výstřel; a za ním ozval se druhý. „To jsou naši!" úzkostlivě jsme se těšil každý v myšlenkách.

„Jakž ale, braši," pravím po chvíli, „hynou-li to naši soudruhové? Snad jich odkryli! Naší povinností jest, abychom se pokusili pomoci jim."

„Za mnou!" vzkřikl Lovcov.

Napjali jsme kohoutky a obrátili se ku břehu. Písčina změnila se v houpavou, bažinatou třasinu. Nohy vázly v trávě, rostoucí v močále. Konečně jsme doběhli a spatřili břeh. Mezi křovinami zaleskla se voda.

„Zde, hoši, zde!" zvolal Lovcov, nemoha se zdržeti, když byl s té strany zaslechl jakýsi hlas.

Pod jívami se cosi pohnulo. Zableskl oheň a zahřměl táhlý výstřel z ručnic. Vrhli jsme se dýmem k rákosí. Tam odráželi právě dva naši

soudruhové, kteří se byli dříve od nás oddělili, loďky od břehu, odstrkujíce je tyčkami. Dostali jsme se k nim, brodíce se po pás ve vodě a v bahně. Loďky vypluly ze zátoky a z prostřed řeky pozorovali jsme břeh, jejž jsme byli právě opustili.

Pod jívou — jako bych ho viděl — stál ramenatý, tlustý turčín v červené kazajce a s obnaženou, oholenou hlavou. Jeho ručnice byla na nás namířena, a ob čas střílel na loďku. Opodál něho byl skrčený jiný turčín a točil se stále okolo něčeho. Mezi nimi bělelo se cosi, položeného na znak na stráni; poblíž břehu jiné dvě nehybné postavy. Pohlédli jsme rázem druh na druha a poznamenali se křížem.

Lovcov! — je živ, či zahynul spolu s ostatními soudruhy, kteří padli pod ranami tureckých pušek? Dlouho, dlouho jsme nenabyli o tom jistoty.

Skryli jsme se mezi ostrovy před dalším stíháním a po západu slunce plavili jsme se dále. Za čtyři dny dorazili jsme šťastně k našim předním strážím, celí zmučeni a polomrtvi od hladu. Zvěst o našem výzkumu roznesla se po táboře. Všichni chválili odvahu vyzvědačů a oplakávali osud zhynulého Lovcova. Kutuzov dal mne předvolati, činil mi některé výtky, pohrozil mně i vězením, ale konec konců byl, že mi nařídil, abych se za dva dny vydal s kozáky, kteří byli se mnou na výzvědách, do Jas, a tam podal osobně zprávu Potemkinovi o svém podniku, o stavu loďstva tureckého a odevzdal mu náčrtek pevnosti.

S divnými pocity blížil jsem se opětně k Jasám. Myšlenka o ztrátě Lovcova nedala mi pokoje, mučila mne. — „Jsem vinen jeho záhubou,“

uvažoval jsem sám u sebe, „proč jsem ho vyzval ku výpravě? Znal jsem jeho ohnivost, prudkost; a k tomu je krátkozrakým; — sám vběhl Turkovi do rány ... Bože, bože; proč takto mne zkoušíš!“ Rozdal jsem židům vše, co jsem měl; všecky své věci, peníze, i dárek od matičky — hodinky, jen aby mně podali zprávu o něm. Všechno pátrání ostalo marným.

Přední povoz, v němž jsem jel já, sotva se hýbal v noční temnotě. Druhé vozy se Záporožci zůstaly po zadu. Nebe hořelo jarými hvězdami. Hle Medvědice,*) tam zlatý pás Oriona. Se srdcem rozeklátým rozpomínal jsem se, jak trávíval jsem ruku v ruce s Lovcovym hvězdné noci na Kronštatě v kadetské škole, a jak jsme se těšívali pohledem na tytéž hvězdy. Co vše oživlo v mé paměti s nimi: zkoušky, povýšení, první kroky ve službě, Pašuta a první láska. Živě se mi stavěly před oči dny, ztrávené u babičky, jízda do Horek, psaní z kadetní školy, příjezd Olgy Arkaděvny, udalost v divadle a vypravování popadije. Bože, proč se neuskutečnil souboj? Proč zde v Turecku zahynul on, ničím nevinný a já, já žiju, nejsem zabit! Poznala by, ocenila by mne!... „Hle, toť oddanost, láska!“ zašeptala by, až by našla jméno mé v seznamu padlých; „nesnesl pohany, odešel na zápasiště slávy a padl heroem!“ Opustila sláva na vždy už naše prapory? Nehnem se více s místa, nepodniknem ničeho více a mají pravdu Záporožci, že Nejjasnější uvízl jako ředkev na záhoně až po šiji v podezřívání a věčném váhání? Však nikoli. Vezu mu věrný obraz Ismailu i loďstva. Přišlo mi dobře vhod, že nás učili ve škole nauce o opevňo-

*) Souhvězdí: Velký medvěd čili „vůz.“

vání. Až uvidí kníže mé náčrty, není pochyby, že vydá ihned rozkaz k pochodu.

VIII.

Pařižské střevičky.

Byl jsem přítomen, když Záporožci byli u audience u knížete Grigorija Alexandroviče.

Potemkin vyšel k nim hrdým krokem, v bohatém hetmanském kaftaně se stužkami a řády. Vojskovému sudímu *) oddělení černomorských kozáků, jimž bylo střežiti stan vrchního velitele, Antonovi Golovatému, rozumnému, vzdělanému a též na poli písemnictví proslulému muži, svěřen byl od Popova úkol, aby knížeti představil přibylé hrdiny. Kozáci, poněvadž byli vypraveni na kvap z ležení na cestu, dostavili se před knížete otrháni, v rozervaných košilích a kaftanech, někteří i bosi. Nejjasnější měl je za žebráky.

„A kdeže jsou tvoji chrabří molodci?“ ptá se, hledě na Golovatého.

„Toť jsou oni, vaše Velebnosti,“ odvětil s poklonou vojskový sudí.

„Nemohlo jich náčelnictvo vypravit trochu slušněji na cestu?“

„A nač toho třeba kozákovi, batuško náš?“ odpověděli Záporožci. „Ptali jsme se košového a košový řekl: Jděte ž s dobrým člověkem; nu a my šli a jeho blahorodí ráčil narýsovat plánek.“

Potemkin na mne pohleděl. Podal jsem mu nákres. Nepoznal mne hned; tak jsem byl opálený a změněný za tu dobu.

*) Zvláštní hodnost ve vojště kozáckém.

„A teď už, kníže, není překážky," dal se do řeči Čepiha, „turčínovo opevnění před námi jako na dlani. Povel Tvoje Vysoká Velebnosti a pobij bože nás i našich dětí, nepřivedem-li ti ismailského pašu i se všemi jeho pašeňaty."

Potemkin přehlédl zběžně nárys, sehoval jej do kapsy a pokynuv hlavou na vyfintěné štábní důstojníky, stojící tu opodál stranou, oznámil povýšení některých Záporožců, mezi nimi i Čepihy, za důstojníky. Všem kozákům, kteří byli se mnou na zvědách, dal zříditi nový oblek a každému vysázeti po stu dukátů. Dukáty i nové šaty propili kozáci prvé než minuly tři dny, ani z Jas nevycházejíce, a nazpět se vrátili do tábora, jak byli přijeli, v hadrech. Ale jejich radosti nebylo konce. „Pochod, pochod!" volali, prozpěvujíce své unylé, válečné písně. Vypadlo však jinak.

Mne, jako hlavu vyzvědačů, přijal Nejjasnější ve zvláštním slyšení.

„Myslíš, že tě pochválím?" osloví mne, když byl vyňal ze skříňky můj nárys a znova ho přehlížel. „Vyznamenali jste se, vy námořníci; ano jeden z vás zaplatil svou odvahu smrtí! Ale není to k ničemu, brachu, k ničemu," dodal Potemkin, zachmuřiv se; „marná práce."

Oněměl jsem překvapením.

„Poznal jsem," pokračoval kníže, „žes čilý člověk a prošel jsi v Gatčině dobrou, důstojnou školou. Se všemi jsem mluvil a ukazoval jsem jim. Umoříme sice Turky oblehánim, přinutíme jich, že se vzdají, dobudem pak i celou řadu jiných pevností; ale najednou se nám — co tomu říkáte, pane? — najednou se nám poručí — basta, ani o píď dál! — a všechno namáhání, prolitá krev, sláva — vše bylo marné!"

„A kdož by tak rozkázal, Vaše Jasnosti,“ osmělil jsem se ptáti.

„Jsou tací lidé . . .“ prohodil tiše a tajemně.

Potemkin přistoupil na to ku stolu s listinami, přebíral se chvíli v nich, pak odložil jednu stranou a přikryl ji bronzovým těžítkem.

„Odvážný podnik tvůj a oněch smělců,“ pokračoval kníže, „činí vás hodným vší pochvaly. Nepoznal jsem tě hned. Avšak podal jsem již na vyšší místa zprávu o tvých schopnostech a tvém vyznamenání-se. Avšak je to, brachu, všechno marno. Namaháte se, mučíte se, seč jste, ty zvláště; rozumím ti, proč? a dělá ti čest. Ale co z toho všeho? Nezapomněl jsem ostatně na tebe; pamatuju se na tvé vyzvání a vím, že jsi si přál, abych ti přidělil a dal vyplnit takovou službu, z níž by byla vidna tvá osobní schopnost. Jsi hotov, Vechtějeve, dodržeti slova? Najde se nyní práce i pro tebe . . .“

„Rozkazujte, nakládejte mým životem, mnou, jak vám libo!“ zvolal jsem pln radosti.

Kníže zazvonil. Přišel Popov.

„Kde je Bauer?“ ptá se Potemkin.

Sekretář se podivil té otázce.

„Kde, v kterém asi městě bude nyní Bauer?“ opakuje kníže netrpělivě svou otázku, bubnuje prsty po stole.

„Minul Buda-Pešť, bude snad již ve Vídni.“

„Znáš francouzský jazyk?“ obrátil se ke mně Grigorij Alexandrovič.

„Od dětinství; doma jsem se mu učil a ve škole zas.“

„Čti tu hle, Vechtějeve!“ pravil a podal mi francouzskou knihu. „Ujde to; a vypravuj nyní svými slovy, co jsi přečetl . . . Poslouchej, Vasiliji Štěpanoviči, jakoby byl v Paříži zuby projedl;

každého zpěváka, každého petimetra strčí za pás. Nuže vyhotov mu listiny, týkající se té záležitosti a vše, čeho zapotřebí. Pojedeš, pane, s depeší, a sice hned této noci vyjedeš.“

„Kam, Vaše Jasnosti?“ ptal se Popov, nahlédnuv do podaného mu lístku, drobně popsaného čmáranicí Nejjasnějšího.

„Ach, baťuško! Kamže? Toť se ví, že za Bauerem, do Paříže!... Namluví mi tlachalové, že bez podpatků..., a ukázalo se, že se nosí s podpatky div ne na píď vysokými. Praskovja Andrejevna četla, můj drahý, ve „Svobodném korrespondentu,“ — obrátil se ke mně Potemkin, — „že k šatům „à la belle poule“ nosí dámy nyní zase střevíčky s vysokými, prohnutými podpatky. Podpatky, jen podpatky; a bez nich ani kroku... Protož se hotov, brachu; pojedeš na pomoc Bauerovi. Rozum dobrá věc, dva lepší. Čiňte se... pomozte mi učiniti zavhod bratránkově ženušce...“

Popov mi dal znamení, abych odešel. Kníže mne však zastavil.

„Než odjedeš, zastav se u mne“ — pravil, „dám ti ještě zvláštní lístek od sebe pro královského ševce, — jak jen se jmenuje?... Víš, zbořili tam bastillu, hrozí samému trůnu, náboženství, ale tyran-moda nedá jim pokoje; vládne jimi, jako dětmi... Všem ruským hýřilům poručili jsme, aby se vzdálili z Paříže; avšak pro Bauera a tebe platí výminka... Prahnul jsi po tom, abys se mohl srazit s Turky; nu vynasnaž se, abys učinil zavhod Její milosti. Co z toho výhodnější je pro život, to, brachu, již babička povídala... Později ostatně sám uvidíš a poznáš...“

Podivil jsem se svému poslání, ano cítil

jsem se jím částečně i uraženým. „Jak? důstojník má kupovat střevíčky pro nějakou Praskoviji Andrejevnu? Manželka bratrancova! — ale co mně je do toho? Prováděl sice všelijaké kousky Nejjasnější, přivyklo se jim už; však takového žertu já, který jsem nosil uniformu gatčinského pluku, jsem neočekával.

Svěsiv nos a mrze se na vše a na všechny, vrátil jsem se do „kavárny," kde jsem měl najatý byt. Sem přišlo více důstojníků, aby mne pozdravili.

„Výtečná, závidění hodná příležitost; nejbližší cesta k vyznamenání!"

„A oč se jedná?" ptám se.

„Oč? Což nevíš? V celém táboře a po celém městě nemluví se o ničem jiném, leč o novém rozmaru Taurického, a o tom, komu se dostalo hověti jemu? — Nejbližšímu, milému pobočníku knížete, Bauerovi a tobě, Vechtějeve! ... Tím jakoby vás oba na stejný stupeň byl povýšil ... Takové služby se nezapomínají. Předmětem jeho zbožňování, královnou jeho srdce jest nyní žena jeho bratrance ... Těš se, a odjeď co nejdříve, aby se snad kníže ještě nerozmyslil. Také se to stává."

Obdržel jsem od skoupého Popova kurýrský list, peníze na poštu a štědrý příspěvek na vypravení-se; v soukromém slyšení doručil mi kníže několik zvláštních listů a mezi nimi nevelký balíček s nápisem: Rozpečetit za týden po příjezdu do Paříže.

Druhého dne vypravil jsem se do Paříže. Závistiví štábní důstojníci provázeli mne žárlivými pohledy; pozoroval jsem ale také dvojsmyslné úsměvy a tu a tam prohozené slovo: „Střevíčkový

kurýr; nepomohly bataillony, pomohou snad prohnuté podpatky.“

V Paříži zdvihla se bouře řečí a všelijakého hádání, když tam přijeli cizí komissionéři. Bauer byl celý bez sebe od stálého běhání po módních skladech, křičení se a domlouvání s ševci a modistkami a hotoviteli moderního galanterního zboží. Síly mu nestačovaly; hledal osobně i pomocí agentů dle přinesené míry střevíčky à la belle poule, lemované péřím. „Střevíčky pro paní kněžnu Potemkinovou!“ Znělo to ve všemožných akordech z úst mluvných Francouzů. Zpráva o příjezdu nových kurýrů od vrchního velitele dunajské armády roznesla se po celém městě a rostla zázračným chvatem.

Zoufalým avšak lehkomyslným Pařížanům byla taková fanfára vhod. Hlavnímu městu prvního národa v Evropě lichotila náchylnost prvního ruského velmože. I tam, kde na druhý rok už panovali Jakobíni, kde ve jmeno práv člověčenstva zrušeny byly chrámy, kláštery a všechen vnější rozdíl osob, kde duchovenstvo přísahalo národu a zákonu, kde vycházely noviny jako „Revoluce pařížská“, neb Maratův „Přítel národa“ a tisícové lidu valili se, aby viděli na Marsově poli slavnost federace, aneb bouřili nadšením při politické tragédii Josefa Cheniera „Karel Devátý“ — tam mluvilo nyní všechno o ruském polním maršálkovi, kterýž uznal za dobré, vyslat svého pobočníka do hlavního města velikého národa, aby nakoupil střevíčků, vynalezených tím velikým národem. Pouliční prodavači podobizen Mirabeau-a, Lafayetta atd. nosili na prodej podobiznu Potemkina. Noviny přinášely po tuctu anekdoty z jeho života a tvrdily, že je kníže v Jasách uvězněn svou milou o chlebě a vodě a že ho dříve z vazby

nepropustí, dokud jí neobstará želané novinky. Ve výkladních skříních kněhkupeckých byl vyložen illustrovaný pamflet s karikaturami, kde byl vyobrazen sultán, jak podává, kleče na kolenou, milostnici knížete svůj vlastní pantofel. Jakýsi čiperný divadelní řiditel a hudební skladatel sepsal dokonce při té příležitosti ostrý sarkastický vaudeville s kuplety, nazvaný „Bída rytíře severu“, na jehož představení se hrnulo obecenstvo, jako na nějaký zázrak. My byli s Bauerem incognito sami také na představení nového vaudevillu, a chechtali jsme se z duše při výjevu, v němž na jevišti představovali nás dva.

Ale v ty doby, když se Pařížané bavili novým divadlem a historií všemožného podivínství Potemkinova, vyplatila pokladna bankéře Saterlanda jisté, do nedávna ještě vysoce vážené a titulované krasavici, bydlící na St. Germainském předměstí, na poukázku knížete Potemkina 60.000 franků ve zlatě.

Věc má se tak: Vypršela určená lhůta; rozpečetil jsem balíček, jejž mi byl při odjezdu z Jas Potemkin vlastnoručně odevzdal, našel jsem směnku a krátké poučení, týkající se bankéře a oné dámy. Poradil jsem se s Bauerem, jak bychom vyhověli přání knížete a rozdělili jsme se o úlohy. On doručil zapečetěný lístek od knížete potaji oné dámě, a já zas směnku a nařízení Nejjasnějšího bankéři.

Později se ukázalo, že byl oné krasavici dán návrh, aby z psacího stolku nově jmenovaného, strašně do ní zamilovaného francouzského ministra zahraničních záležitostí vybrala tajné diplomatické listiny, jichž měl kníže zapotřebí. Zlatý klíč odemknul dvéře ku podajnosti lakotné silfídy a propůjčil jí motýlích křídel i dobře využitkované odvážnosti lva. Dolétla, kam bylo třeba, a splnila

vše, čeho od ní žádáno, ku podivu rychle. Opisy z listin pro nás důležitých byly nám odevzdány ve vazbě právě vydaného sborníku „Práv člověčenstva“ — původní listiny pak byly uloženy zas na své místo.

Na to jsme se s Bauerem rozešli. On zůstal ještě v Paříži, skládal do krabic a vaků kupy aksamitových, hedbávných, safiánových a jiných střevíčků a vyplácel účty obchodníkům a mistrům. Navštívil jsm den před tím dva z prvních lékařů pařížských, jakobych hledal u nich rady proti nemoci oční, pak jsem uložil opatrně do svého vaku knihu „Práv člověčenstva“ a rozhlásil jsem po svém okolí, že jedu ještě do Italie ke konsultaci s některými tamními očními lékaři. Přes Milán a Terst dostal jsem se pak do Vídně, tam jsem čekal na Bauera a společně s ním a jeho modním skladem objevil jsem se koncem listopadu zase v Jasách.

Obsah dokumentů, jež jsem Nejjasnějšímu z Paříže přivezl, zůstal po dlouhou dobu pro všechny tajemstvím. Až po smrti knížete, když Popov a Bauer probírali jeho papíry, ukázalo se, že to byla kopie tajné záporné odpovědi francouzského kabinetu na vyzvání prvního ministra anglického krále Jiřího III. Potměšilý, lstivý mistr Pitt činil francouzskému kabinetu návrh na uzavření spolku na výboj a odboj mezi Francií a Anglickem, jehož prvním cílem mělo býti přinucení Ruska, aby ustálo od dalšího válčení proti Turecku. Návrh ten čelil i proti opposici nesmrtelného Foxa a jeho přátel Portlanda a Devonshira, kteří přáli Rusku a překáželi tím záměrům Pitta, řevnivého na vzrůstající moc Rusi. Avšak Francie nepřistoupila k jeho návrhu. Ostatní evropské državy nacházely se tenkráte vlivem Anglie u velikém

kvašení; hrozili nám vojnou s Pruskem; i Rakousko přimlouvalo se u našeho dvora o započetí vyjednávání o mír s Tureckem. Jediné Španělsko bylo tehdáž klidno ... Tu zbaveny naše ruce náhle všech pout ...

Potemkin, když se byl přesvědčil z listin, mnou přivezených, o stavu věcí, seznal, že záležitosť „Východní otázky“ je zachráněna.

„Vasiliji Štěpanoviči,“ vzkřiknul na Popova, když byl prohlédnul podané mu listiny: „zítra bude bál, tance a balety, s ohňostrojem ... Molodci, pánové!“ obrátil se k Bauerovi a ke mně; „Praskovija Andrejevna ocení sama vaše přičinění a poděkuje se vám.“

Bauera zavolal ve svůj kabinet, ke mně však přistoupil, vstrčil ruku do kapsy a zazpíval dle církevního chorálu: „*Kříži* tvému klaníme se, vladyko!“ Chtěl mi připnouti řad do petlice; já mu však zabránil v tom.

„Za jinou odměnu bych prosil, jsem-li jí hoden,“ odvážil jsem se namítnouti.

„Jaké; žádej vše — zasloužil jsi si.“

Pověděl jsem mu o tom, jak otec Zubových uchvátil statek mých rodičův.

„Zloděje naučíme, a kříže také neujdeš,“ rozhodl Nejjasnější. „Vrať se ku pluku a pozdrav ode mne Michajila Larionoviče. Co nevidět budete potěšeni vítánou vám zprávou ...“

IX.

Host.

Sotva jsem se vrátil k četě Kutuzově, kde mne toho času přidělili k mysliveckému pluku,

přišla zpráva, že se podařilo našemu veslovému loďstvu, jež bylo dobylo Tuldže a Izakči, přerušiti spojení Ismailu s pravým břehem Dunaje, námi dosud nedobytým. Množství záporožských čajek a jiných lodí a člunů, zhotovených v Sevastopoli, veplulo ústím do řeky a dostalo se až k pevnostem, námi zaujatým. Nejjasnější chtěl využitkovati tohoto úspěchu a proto poručil veliteli loďstva, Gudoviči, aby se zmocnil nepozorovaně ostrova naproti Ismailu, zřídil tam tajně baterii a počal odtud stříleti na pevnost, pak aby se přiblížilo vojsko po suchu i po vodě k pevnosti a pokusilo se, dobyti jí obleháním. Bylo známo, že v Cařihradě domohla se opět vrchu strana, přející si válku do krajností; mufti, kterýž se s matkou sultanovou a serajlem snažil o mír, byl zaměněn jinou osobností. Porta napjala poslední síly, aby nás vypudila z dobytého postavení.

Oblehání Ismailu počalo se podle toho plánu dne 21. listopadu. Vojsko zavýskalo radostí.

Avšak kdež bylo možno vojsku zmořenému nepohodou, nemocemi, necestami a všelikými nedostatky, čítajícímu asi 28.000 mužů, z polovice kozáků, měřiti se s hroznou pevností, opatřenou mocnými hradbami, zásobenou náboji a potravinami, v níž se nalezalo za nepřístupnými zdmi a nakopanými valy 40000 vybraných a čerstvých vojáků a v jich čele sám seraskýr Mehmed-Auduzlupaša? Minul první zápal vojska, potěšeného konečně, že se přistoupilo opět k činnosti. Nastalo pochybováni, váhání. Pokročilá zimní doba, neustálé lijáky, zima, nedostupná bahna a nemoci uspíšily všeobecné klesání ducha mezi vojskem. Týden po započetí obležení svolal Gudovič válečnou radu, aby rozhodla o těchto otázkách: Má se pokračovati v započatém díle, či bylo by zá-

hodno, stáhnouti se nazpět do zimního ležení? Generálové se po krátkém uvažování rozhodli pro odstup.

Nastoupili jsme zpáteční pochod po úmorných cestách, zatopených dešti a rozrytých našimi povozy, kolem bažin a jezer Kugurleje a Jaltuchy. Byl dán rozkaz, abychom se obrátili k Reni a ku Galaci, kde ležel v ten čas — ku podivu a překvapení všech nás — v plné nečinnosti, jako zabitý a ode všech zapomenutý miláček armády a celého národa ruského, nesmrtelný Suvorov . . .

Byl ohavný, chladný a sychravý večer 2. prosince r. 1790.

Sbor Kutuzova, v němž jsem obdržel velení nad četou střelců, byl na pochodu celý den; neurazil však více než 15 až 20 verst cesty, vedoucí lesními úvozy a bažinami, očekávaje při tom každou hodinu, každý okamžik, že se otevrou brány Ismailu a za našimi zády že se ozve válečný pokřik pronásledujících nás moslemů. Předním strážím poveleno „do zbraně“, pod jejich ochranou zastavil oboz, a my rozdělali na mokrém písku ohně.

Drobný déšť, sypoucí se jako skrze síto, stále nám dusil sotva tlící, doutnající buřan, *) větvoví a vlhké kukuřicové stonky. Promoklí, skřehlí vojáci krčili se kolem kotlů. Důstojníci shromáždili se ve stanech na rychlo rozbitých kolem samovarů. Soumrak houstl. Nemohl jsem u slabého ohně rozehřáti svých promoklých, zimou ztuhlých údů a šel jsem se proto rozehřáti procházkou mezi stany.

*) Dlouhá, stepní tráva.

V levo od předních stráží bylo viděti temné pruhy jezera; v pravo řadu pustých kopců, porostlých místy drobnými křovinami. Nohy klouzaly po řidkém blátě, rozplývajícím se na vše strany. Tu a tam bylo mezi sršením dotěrného deště, jenž nepřestával po celou noc, slyšeti hovor vojáků.

„To že jsou myslivci? Peciválové!“ bručel kdosi pod naloženým vozem starým, mrzutým basem: „Jindá jsme byli dvacet let v poli, šest let v kasárnech a zas nás vzali — služ! A nyní, jaká to vojna? Jeden nabiják pro dva... Měli jsme beranice; bylo-li zima, dešť — hřála, jakoby za pecí seděl...“

„Za to máme nyní čáky,“ přerušil mluvícího mladý, veselý hlas; „ach, braši, čistě to oškubaný kohout; napřed chochol, vzadu lopata; až přijde zima, budeš bez lící a bez uší.“

„A což, strejče, poslouchej,“ ozval se třetí hlas od stanu, nakřiveného nad louží; „když žold vyplácejí? Dvou třetin z něho ani neuvidíš. A od kukuřice a tabáku nám opuchl život. Pro koně nám nedávají sena; že, prý, máme pastvy dost... Krásná pastva: dnes bláto, zejtra sníh.

„Však on sám — tento — je také krásný,“ přejal slova opět první mudrlant, míně bezpochyby Gudoviče; „pod Kilijí ani jednou jsme ho nespatřili u baterií. Pořád je v záloze a kouká se do dalekohledu — i když byla mlha.“

„Inu, ty nastav hlavu,“ odkašlal si a ozval se kdosi u sloupu, při němž byli koně přivázáni: „ty nastav hlavu, a on sotva že vyjde na parádu při mši. To byste měli znát, braši, Liksandra Vasiljiče...“

„Suvorova?“

„Nu, ovšem. Bylo to — kdy pak to bylo?

— ano v očakavskou zimu. Stojíme, braši.. ach, co živ toho nezapomenu! — stojíme . . . to jest . . .“

Dešť na chvilku přestal. Nacpal jsem si dýmku, zapálil u hranice a zakouřil si. Poslouchám zas, jak si povídá po straně několik dělostřelců.

„Kdyby jen přišlo zas k dílu! Dobudem nějakého táboru — bude co jíst! dobudem města — stříbro, zlato. Kalhoty už samá díra; boty — darmo mluvit.“

„Za to ale, Jevsějiči, viděl jsi u Nejjasnějšího? Dvě stě granátníků jako ze skla. Každý je rostlý jako dub. A přijde jednou, podá Nejjasnějšímu při snídaní slušně talířek a už je důstojníkem.“

„To jen tak na oko?“

„Co na oko? Krejčího udělal za kaftan podpraporečníkem; moldavského stříbrníka — praporečníkem u jízdy; pekaře povýšil za podporučíka. Koní má více než dvě stě a všichni se krmí na účet kyrysnického a dragónského pluku. A dodavatelé kradou jako antikristi..! Přišel jsem bos k Semenu Mitričovi; nohy celé oznobené. Poslední podešev upadla mi v louži u mostu. Dá se do smíchu; zebe li mne, abych prý skákal. . . .“

„Ach živote, ach běda! a není s těmi lidojedy pořízení.“

„Rakušák — povídá se — dal své dodavatele pověšet. Kdyby tak chtěli ty naše také . . .“

„Drž hubu; na naše hlaváče není ještě oprátka spletena . . .“

Nebyl mi novým spůsob, jak se v naší armádě posuzovalo vedení války. Avšak co jsem musel zaslechnout v čas našeho ústupu od Ismailu, zděsilo mne v míře nejvyšší. Vrátil jsem se do

stanu, lehl jsem na vlhký snop slámy, kde se byli dříve už rozhostili tři jiní důstojníci, a zahalil jsem se do pláště.

Ležení stichlo. Návrší, na němž stál náš stan, nalezalo se v první řadě předvoje. Dole leskly se louže u cesty, vedoucí k mostu přes potok. S večera zaznívaly dlouho s té strany hlasy moldavských vozků od přípřeží, táhnoucích pomocí volů po bezedných cestách zbytky jakési baterie. Z pod promoklé plachty našeho stanu bylo viděti, jak se nesly nad okolní dolinou šedé, protrhané oblaky.

„Hospodine, kéž by už byl pokoj," pravil v odpověď vysokému, ramenatému majoru Někljudovi mladičký vedle mne ležící praporečník Guskov, jenž se rozstonal na zimnici, a sklamán ve svých nadějích, bědoval stále a přál si návratu na Rus. „Chtěli jsme mít za dva měsíce Cařihrad! Kolik neděl jsem si už nepřevlekl košili; z punčoch zbyly cáry. Včera mi tambor podrazil boty kůží ze staré čáky, a ona — anathema — jako okoun, zas už chce jíst a bláto jen do sebe ssaje . . ."

„Nu, drahoušku, to vše ještě projde; jen když se tě netkne bodák nebo koule;" odpověděl mu vesele Někljudov, vymotav se z pláště a usednuv ve tmě pod stanem. „Mně hádala, pánové, v Jasách cikánka, že skončím výpravu ne živ a ne raněn."

„Těžko ujdeš ráně," prohodil Guskov, těžce odkašlávaje; „mají pušky soustavy Zellnera a Hamerle, pistole Lazara Lazarini. A naše zbraň pro ostudu . . . Lovcov se přesvědčil . . ."

„Je ještě živ?"

„Krásný život v Ismailu — v zajetí . . . Roz-

myslí-li se ještě jednou chrabrá Rus, a přijde ho vysvobodit?“

Poslouchal jsem dlouho, tváře se jako bych spal. Byl jsem promoklý do kosti. Styděl jsem se věru za sebe i za jiné. Děrami plachty padaly chvílemi těžké kapky na ruce, na tvář. Spánek mne přemahal, avšak každou chvíli jsem se probudil a hleděl otvorem dveří do noci a naslouchal všelijakým zvukům. Cosi šlapalo po bahně, vítr šustěl stanem, šelestil trávou a rákosem. Koby ly u přípřeže řehtaly; někde zavyl žalostně plukovní pes. V pravo na návrší sotva patrném svítila lucerna u stanu Kutuzova.

Náhle jsem vyskočil. Vběhl mi za krk proud studené dešťové vody, jež se prodrala vetchou plachtovinou, za kterou se byla nadržela. Téže chvíle ozvalo se vlevo od mostu dupání konských kopyt. „Co by to bylo?“ pomyslím si, „odkud by přicházeli nyní jezdci? Snad to není návštěva janičárů?“

Hodil jsem na kvap přes sebe plášť a vyšel jsem ze stanu. Déšť zase ustal. K návrší brala se řada jezdců, capajících jeden za druhým bahnem. V počínajícím bledém zášeru jitra míhaly se kozácké čapky a piky.

„Čí je to sbor?“ oslovil mne přední jezdec, zaraziv pod návrším hubeného, těžce žebernatými boky oddychujícího hrbonosého kabardince.

„Šestý sbor — Kutuzova,“ odvětil jsem, vida, že voják, stojící na stráži u vchodu do ležení, vzdával jezdci čest.

„Které oddělení?“ pokračoval jezdec.

„Tři prapory myslivců, dva granátníků a setnina bužských střelců. Za námi nocuje oddíl Samojlova a část dělostřelectva Meknoba.“

Mluvě takto, přiblížil jsem se až k jezdci a

prohlížel jsem si ho. Byl hubený, čiperný stařec s dobrou tváří; dlouhé šedé kadeře visely z pod zmoklého třírohého klobouku. Šedý, řemenem přepásaný, starý plášť zčernal od deště. Kousky řídkého bláta lpěly na vysokých botech, svislých řasách pláště i na ruce, v níž držel nohajku.*)

„Důstojník?“ ptá se ostrým, dobrým hlasem stařec a naklonil ke mně tvář, větrem rozpálenou a blátem postříkanou. „Nuže, vaše blahorodí, doveď nás laskavě k Michajilu Larionoviči. Jsem starý známý ... Nu, což hledíš? Jsme poslové, holoubku, s rozkazem z hlavního stanu, poslové — ale důstojného stavu, na mou věru!“

„Dovolte, abych poznal, s kým mám čest?“

„Starešina cymljanské stanice, Frol Terentěv Balabolkin.“

Vzdal jsem slušnou čest příchozímu a vedl jsem ho ku stanu Kutuzova. Společníci jezdcovi brali se s udivenými tvářemi za námi, hleděli na jezdce a na mne a zdálo se, jakoby mezi sebou cosi hovořili.

„Tak vy, pánové, na odstupu, táhnete zpět?“ ptá se s úsměškem tak zvaný Balabolkin, a přesedával v sedle.

„Ne my,“ odvětím na to; „ani by nás nenapadlo! Ale dán rozkaz; nelze čeho namítat.“

„Dobří hosté a takové zprávy!“ prohodil stařec a zalusknul prsty. „Sotva kohout třikrát zakokrhá, vzdáte se svého předsevzetí. Ale tys chlapík — přivstal jsi si dříve všech ... molodec!“

Pudilo mne cosi k starci a hnalo mě dále. Sám nevím proč — letěl jsem jako na křídlech. Jakési sladké, podivné tušení plnilo mou duši.

---

*) Bič.

Uprostřed palouku, dělícího dvoje návrší, byla široká nádržka vody. Plavý kabardinec starcův se zarazil. Podkasal jsem si plášť, stoupil do vody, vzal koně za uzdu a převedl jsem ho přes louži.

„Ach, dobře; tak, tak!“ chválil si jezdec, vida jak se brodím v botech ve vodě; „a ty jsi ve vodě, jako doma . . . nejsi od námořníků?“

Přisvědčil jsem.

„Nechal jsi toho? — dobře jsi udělal . . . Velíš rotě? molodec jsi za to! Bodák lépe projede, brachu, než každá loďka.“

Dostali jsme se ku stanu velitele sboru. Kutuzov byl už na nohou. Vojáci, kteří měli službu, otáčeli se kolem otevřeného vozu a stavěli samovar. Tlustoučký, červený a nevyspalý pobočník Knoch psal s mrzutou tváří něco na bubnu, co mu Kutuzov diktoval. Sám Michajil Larionovič seděl na převrženém vědře; plukovní lázebník v zástěře oholil mu právě levou tvář a chystal mýdlo na pravou.

Ještě jsem nepodal — s rukou na klobouce — generálovi zprávu o příchodu jakéhosi posla od hlavního stanu, již byli jezdci, probravše se mezi fůrami, také před stanem. Přední z nich skočil na zem, otřásl se, hodil opratě nejbližšímu kozákovi a obrátil se hbitým drobným krokem přímo ku generálovi.

„Krásný to Balobolkin!! — batuška hrabě Alexandr Vasiljič,“ vzkřiknul Kutuzov, odstrčiv lázebníka a vstal naproti hostu.

„Urá!“ vzkřiknul vesele host, ohlížeje se kolkolem a máchaje mokrým kloboukem. „Tací bohatýři a utíkat? Nazpět! vzhůru pochodem . . .!“

„Vrchní generál Suvorov! je-li možná? od-

kud?“ ozvalo se několik hlasů kolem mne. Zmíral jsem radostí a podivem.

Suvorov a Kutuzov se přátelsky obejali.

„Vy, pane, a s vámi Gudovič, Golicyn, Meknob i Ribas, všickni,“ pokračoval Suvorov, nepouštěje ze své poblácené, hubené a červené ruky plných, bílých prstů Kutuzova, „všichni postavte se nyní pod mé vrchní velení. (Kutuzov mrsknul bystrým okem a položil uctivě prsty volné ruky ku čelu.) „A proto, batuško, zavolej sem ordonance, štábní důstojníky a oznamovatele. Trubači, vzbuď tábor. Ba tak ... není času meškati ... Bude to překvapení nevěřícím, milé, fuj — milé asi! — jako pilulka z pelyňku ... Dnes do večera budem na starém stanovišti před Ismailem; a zejtra ... dá bůh! — uvidíme, co se dá dělat ...“

Kutuzov se ohlédl na pobočníka. Suvorov ho zatáhl za ruku.

„Rozkázali mi,“ pravil, „abych hned jak sem přijdu, zaujal staré postavení, za každou cenu, a potom ... nu uvidíme, batuško, uvidíme, moji pánové ... A tuhle máš to ostatně, Michaile Larionoviči, také na papíře.“

Na to rozhalil Alexandr Vasiljič plášť, rozepjal kaftan, vytáhl vlhký, narudlý balíček, doručil jej Kutuzovu, načež oba, dávaje jeden druhému přednost, vešli mlčky a s vážností do stanu.

„Suvorov, Suvorov!“ nesla se radostná zpráva po táboře. Vše oživlo a hýbalo se. „Jaký to rozkaz? Útok? Holoubkové zlatí, také jsme se dočkali svátku!“ Sama myšlenka, že se nalezá Suvorov u předvoje, změnila rázem veškeru náladu. Vše se dralo ku předu. „A ti Srbové, Bosňáčkové, Bulhaři — ubožáci — naši bratří jsou,“ —

povídali si rozjařeni vojáci, nadávající nedávno ještě svým soukmenovcům pro některé útisky — „a jak jsou naši! Kříž dělají jako my a všechno ... A proč jich všech nevysvobodí mátuška-cařice od Turka?“ — Jako na povel změnila se i pohoda. Mraky se roztrhaly a rozcházely se. Objevil se pruh jasného, blankytného nebe. Počalo přituhovat. Tábor se zahemžil, stany se strhovaly, zbalovaly a zapřáhalo se do vozů.

V poledne vyšel Suvorov ze stánu Kutuzova; byl také oholen, měl modrý soukenný kabátec a čistý bílý kalpak na hlavě.

„Dosud nevidět mých sokolů,“ pravil, hledě proti slunci. „Čekám, čekám svého druha mladého.*) ...“

„Nejsou tam to, vaše Jasnosti?“ dovolil jsem si ukázati za potok.

Od mostu přijížděl tam na luh oddíl jízdy. Za jízdou táhl pluk fanagorijských myslivců, blýskaje bodáky a kovovými přilbami. Bez svých milovaných fanagorijských neobešel se Suvorov nikde.

„Díky — toť tvá druhá úsluha ... Buď zde k mým službám,“ pravil Suvorov, pohlednuv na Kutuzova a otočil se bystře o jedné noze ke mně. „Dej jim prosím vědět, že strejček je už tady; šči**) a kaše už připraveny ... Doveď je hned ke kotlům ... Rozuměl jsi? Bodák, náhlost, bystrota — toť *naši* vůdcové — nezůstaň pozadu ani ty!“

Chvátal jsem uvítat přicházejícího oddílu. A jak se zachvělo mé srdce radostí, když jsem zvěděl, že ještě téhož dne jsem byl přidělen ku štábu

*) Slova z jedné ruské písně.
**) Oblíbený na Rusi pokrm ze zelenin.

Suvorova! Byl jsem komandován ku hlavnímu stanu generálovu, a co živ nezapomenu, čeho jsem se tady dověděl a čeho jsem byl očitým, hluboce dojatým svědkem.

Časně za jitřní záře dne 3. prosince objevil se oddíl druhdy Gudovičův, nastoupiv ihned zpáteční pochod, opět před hradbami Ismailu; přibyl neočekávaně, jako sníh na hlavu. O váhání, beznadějnosti nebylo ani stopy. Zbabělí reptalové umlkli. Duch heroa roznítil nadšením a jarostí zmalátnělá, bojácná srdce.

Ve vojště vysvětlovali si událost tuto následovně: Na zprávu Gudoviče, že jest naprosto nemožno, dobyti Ismailu, odpověděl Potemkin dne 25. listopadu z Bender: Čtu vaše rozsáhlé vysvětlování, ale že byste byl nepříteli uškodil, nevidím," a té chvíle poslal do Galace rozkaz Suvorovu: „Podnikni útok a možno-li dobuď Ismailu." Suvorova nazval Potemkin v témž listu „milostivým přítelem" a podepsal se jako „nejvěrnější sluha". Odpověď Suvorova knížeti záležela ve dvou řádkách: „Obdržev rozkaz, vytáhl jsem k Ismailu. Bože, obdař nás svojí pomocí!"

Potemkin se brzy na to jinak rozmyslil. Obdržev totiž zprávu, že Gudovič od pevnosti již ustoupil, poslal Suvorovu dne 29. listopadu nový rozkaz: „Zvěděv o ústupu Gudovičova sboru, dávám Vaší Jasnosti na vůli, abyste si počínal dle nejlepšího svého vědomí a svědomí; — buď pokračovati v útoku na Ismail, aneb se ho vzdáti. Jste na svém místě; máte volné ruce." U Suvorova nebylo však nerozhodnosti. Vyložil si nový rozkaz vrchního velitele po svém. „Mám na vůli odstoupit či neodstoupit," uvažoval u sebe, když byl list přečetl, „není tedy rozkázáno, abych ustoupil." A v tom smyslu činil další přípravy k útoku.

Vojsko rozložilo se trojnásobným polokruhem okolo Ismailu a zaujalo skoro dvacet verst břehu dunajského. Nastal jasný, mrazivý čas. Vítr i mráz se sesílil. Pili jsme pro zahřátí rakiji a punš z modního tehdáž rižského balzámu. Suvorov dal rozkaz, aby se udržovaly ohně ve dne v noci. Dal nadělati žebříků a fašín a za noci učil vojáky, jak mají s nimi zacházeti. Prohlížel s inženýry příhodné místnosti, odrážel výpady Turků, a aby se domnívali, že započne zas pravidelné, kolikaměsíční oblehání, rozestavil pět baterií ve vzdálenosti sotva 50 sáhů od nejbližšího tureckého opevnění, z něhož odpovídali na naši palbu prudkým, neustálým ohněm.

Pevnost Ismail, zvaná od Turků pro ohromnost svých rozměrů a sílu opevnění „ordu kalesi“, to jest „soubor vojska“, zaujímala prostoru v objemu deseti verst. Se strany Dunaje byla ohražena kamennými stěnami, s druhé strany byly zemní valy s výši čtyř sáhů, a kolem nich běžel příkop ještě hlubší. Na pevnosti bylo na tři sta děl a 40.000 mužů vojska, s polovice divokých spahů, zejbekův a janičárů.

Dne sedmého prosince 1790. roku poslal generál en-chef Suvorov seraskýrovi Mehmedu Auduzlu-pašovi, „všem ctěným sultánům“ i ostatním pašům provolání s vyzváním, aby bez zbytečného krveprolití vzdali pevnost, tak aby mohly být ženy, děti a ostatní nevinné osoby ušetřeny před rozdrážděným vojskem. Hrdý seraskýr, jenž krátce před tím vzdal se nabízené mu hodnosti velikého vezíra, odpověděl svým parlamentářem: „Dříve se Dunaj zastaví u svém běhu a nebe se sřítí na zemi, nežli se Ismail vzdá ďaurům.“

X.

Útok na Ismail.

„Sami si toho přejí, nuže, nechať zkusí!“ zvolal Suvorov, přebíhaje zářícím okem překlad hrdopyšné odpovědi pašete.

Zvěděv, že působili na seraskýra při jeho rozhodnutí se pro nevydání pevnosti hlavně někteří pašové a mezi nimi i bratr krymského chana Kaplan-Ghirej, který se zdržoval s šesti mladými syny v Ismailu, oznámil Suvorov Auduzlupašovi, že nevztýčí-li během 24 hodin bílého praporu, bude vzata pevnost útokem a její posádka že se stane obětí rozdrážděných vojáků. Za odpověď na nové vyzvání hraběte Suvorova zdvojnásobil seraskýr palbu z pevnostních baterií.

Ale k večeru přicválal nový kurýr od Nejjasnějšího. Potemkin se bál, aby možným neúspěchem nezatemnil slávu svou a svěřených sobě vojsk, a proto změnil na konec ještě své rozhodnutí, nedávno před tím Suvorovu zaslané a poroučel nyní, „aby se Suvorov neodvažoval útoku, není-li si úplně jist šťastného výsledku.“ Suvorov odpověděl knížeti: „Můj záměr jest nezvratný. Po dvakráte byla již vojska ruská před branami Ismailu; hanbou by bylo, aby potřetí ustoupila a nevešla do pevnosti.“

V noci devátého dne měsíce prosince byla svolána poslední vojenská rada. K této poradě nedostavili se pod různými záminkami téměř všichni nejpřednější generálové armády. Porada odbyla se za přítomnosti třinácti podřízených velitelů. Brigádník Matvěj Platov, jenž byl nejmladší z celého shromáždění, byl vyzván, aby první napsal svůj hlas. Hlasoval slovem „Útok“. Po

něm Orlov, Samojlov, Kutuzov; a po nich všickni ostatní, ač mnozí prvé ještě váhali, připsali svá mínění v tato slova: Nutno podniknout útok bez odkladu. Není potřebí žádati za hradu Jeho Jasnost. Změniti útok v pravidelné oblehání je nemožno. Odstup, nemluvě o hanbě, byl by přímo škodlivý.

Když se Suvorov dověděl o výsledku válečné porady, vběhl do rady, poceloval jednoho každého zvlášť a promluvil: „Jeden den bohu se modliti; druhý se učiti; třetí den, bože Hospodine, za slávou půjdeme — slavná smrt aneb vítězství.“

Z rána 10. prosince započala slabá palba s přestávkami a sice z lodi i z baterií na ostrově i na suchu kolem Ismailu umístěných, aby byli Turci uvedeni v klamné domnění, že se nám nedostává prachu i ostatního náboje. K večeru kanonada utichla.

Noc s desátého na jedenáctý prosinec byla poslední před hrozným útokem, který zahřměl po všem světě a byl opěván i nesmrtelným Byronem. S večera utišil se vítr a silný mráz ztužil okolní bažiny i bláto po cestách. Nastal soumrak. Vojsko hotovilo se mlčky a nábožně k bitvě, v níž čekala litá a nemilosrdná smrt tolik tisíc chrabrých životů.

Zavolali mne k Suvorovu v podzemní stan, jenž byl vykopán v přední části našeho postavení. Byla to prostranná jáma bez oken, na dvé přepažená, větvovím a snopy kukuřice zakrytá, v níž v jedné stěně umístěno ohnisko. Místo dveří zastávala rákosová lísa. Vnitřek byl osvětlen svícemi, zastrčenými do prázdných láhví.

Snědý Poltavec Bondarčuk, nevelký obstárlý muž s vysedlými lopatkami, dávný sloužící hraběte, vstoupil s umývadlem do přehrady, kde se

nalezala polní skládací postel hlavního velitele, a vyřizoval mně: „Vzkazujou ti, dobroději, abys počkal.“ Po pravé straně této kouzně praskala na ohništi suchá, bůh ví odkud přinešená polena a veselý, klidný plápol jejich dodával stanu ráz tiché komnaty někde v Gatčině neb Čuchlomě. Bylo cítiti dým a zvláštní příjemnou vůni, pocházející od oblíbené voňavky hraběte, směšeniny to máty, šalvěje a balšámu. Má obraznost zanesla mne v ruskou lázeň; neboť v ložnici Suvorova, skutečně bylo slyšeti šplounání vody, příjemné oddechování a otřásání se jako při koupání.

„Ještě jednou, holoubku, chochlíku! Tak, Bondarčuku! Oj, Hospodine, jak příjemno! ještě jednou!“ volal v přestávkách Alexandr Vasiljevič, nastavuje patrně pod konev sloužícího tu tvář, tu plece a tu zase hlavu.

„Diviš se?“ oslovil mne náhle, vstoupiv ke mně, zahalen celý v prostěradlo; „hodinka občerstvení! Co jsem z Pokrova pryč — brachu — neumyl jsem si hlavu; a zítra, víš, co nás čeká.“

Hrabě se utřel a odhalil hlavu, sedl na jakýsi špalek a natáhl hubené, zarostlé, též umyté nohy k ohništi, dal si obouti na ně vlněné, zdupané onuce místo punčoch a vysoké boty. Celé tělo hraběte, vpadlé plece a úzká, ploská hruď překvapovaly svou slabostí a hubeností. Vlivem příjemného tepla, sálajícího s ohniště, umlknul a počal lehce dřímati.

„A tohoto slabého starce čeká zítra tak strašný podnik, z něhož bude jen jemu odpovídati,“ pomyslil jsem si.

„Knoflíček zapni — níže — oh, co je to?“ hovořil Suvorov ze spaní a náhle odevřel vesele oči: „Mladá byla, janičár byla a sestárla, babou se stala ... Ach Vechtějev, tys zde? Poslyš, ty

nejsi pecival ani lenoch! Pověz mi, ale pravdu. Máš rád Pitěr?... To to. Kdož by ho měl rád! Blízko odtud do Němec... Proto je tam tolik neřádu. A ten pitěrský vítr fouká na vše strany, všude...“

Přitáhni, brachu, dvéře těsněji ku stěnám. Tak... Je tak klidněji. Jen aby z Jas opět nezapáchlo Pitěrem. Kritika, politika, rozumy... zbav nás a ochraň Bože od nich — odpusť...“

Suvorov oblékl čisté prádlo a jízdecké kalhoty. Sloužící stál před ním už chvíli, drže v rukou vestu a svrchní kabát. Avšak hrabě neměl se k tomu, aby se odvrátil od ohniště. Já též jsem mlčky čekal na rozkaz. Nahoře za dveřmi bylo slyšeti tajený šepot; adjutanti a ostatní členové štábu se scházeli.

„Vstal z mrtvých zabitý Topal-paša, chromý paša! z mrtvých vstal,“ hovořil pro sebe Suvorov, hledě do ohně. „Přezývali mě tak, příteli, Turci, protože jsem kulhal a také mne pohřbili pod Benderem... Ale obživl pohřbený na postrach nevěřícím a zítra se jim zjeví jako boží metla. Ocenil mne sám Petr Alexandryč, neřkuli sám Zadunajský.*) My jsme se učili u Bobana, pane, u Turena a Montekukuli tuhle s Bondarčukem — není-liž pravda — válečné opatrnosti a všem pravidlům. My nejsme podlízalové a lichotníci; raději vandalové, divoši. Vojáci nás mají rádi, přátelé nás oslavujou, nepřátelé nám nadávají... Nu, Prochore Ivanyči, ještě jednu kazaječku na tuhle; bude tepleji. A knoflíček?... přezka se mi včera utrhla. Dostal jsi jehlu a nitě, abys mohl přišít? Dostal? nu, jsi molodec... Ale, ty Vechtějeve — proč pak jsem tě dal zavolat:

*) Rumjancov.

— vyhledej tu v kufříku takovou krabičku — kapesní apatiku. Matička-cařice, Kateřina Alekseevna sama mně ji připravila, svýma rukama, a poslala mi ji po Očakově; — na věky se s ní nerozloučím. Tak, připni si ji přes rameno a zítra voz ji za mnou. Hospodin vševědoucí určuje dráhu každému: .. Nu, snad budem moci zítra někomu pomoci . . .“

Chabý, vráskovitý stařec se zdvihl se sedadla, oblekl kamizolku, ovinul krk čistým batistovým šátkem, upravil své vlasy, přičesav nazad trochu řídkých, šedých kadeří a stočil je v chocholku. Pak se oblekl v modrý, zlatem lemovaný kaftan s řády a hvězdami, připnul kord, učinil několik kroků po jízbě a ty tam choulostivost a chabost. „Tak má být toiletta vojákova: Vstát a být hotov!“ prohodil Suvorov; „čest a chvála knížeti Potemkinu, že zbavil vojsko zbytečných a obtížných titěrek. Však toho zbylo dost až dosavad!“ Hrabě si posadil na hlavu klobouk s bílým perem, vypjal se, otočil se — a já ho nepoznával. Tři noci nespal pro stálé vyjednávání s Turky, on stařec šedesátiletý, zmučený duševním, nikomu neznámým bojem, trpící reumatickými bolestmi na raněné noze, a přece vypadá bodře, svěže, mladě. „Bažanti jsou tu už všickni?“ optal se Suvorov Proška. „Jsou,“ odpověděl sloužící. Hrabě totiž jmenoval vyfintěné důstojníky od štábu bažanty. „Teď vytrhne asi kord“ — myslím si, hledě, jak si Suvorov vykračuje; „vyskočí z jízby, a vzkřikne jako kohout, aby probudil celý dřímající tábor.“

„Pánové, na svá místa!“ vece vážně Suvorov, vystupuje zvolna z jámy a kráčeje k veliké sousední hranici. Hrabě svolal k sobě sezvané již dříve velitele a některé důstojníky a usadil se u ohně, kde chtěl vyčkati umluveného znamení.

Bylo ustanoveno, že útok započne — jak všem známo bylo — ještě před svítáním, jakmile budou vypáleny — vždy s přestávkou — tři rakety signálové.

Vojsko bylo k útoku na pevnost rozděleno ve tři oddíly, každý po třech kolonách. Pravému křídlu čili prvnímu oddílu velel bratranec Nejjasnějšího, muž Praskovije Vladimirovny, generál-poručík Potemkin. Druhé, levé křídlo bylo podřízeno příbuznému knížete Taurického, generálu-poručíkovi Samojlovu. Třetímu, u řeky, velel contre-admiral Ribas. Náčelníky podřízených jim kolon byli generálové-majorové: Lvov, Meknob, Lassi, Bezborodko, Kutuzov, Arseněv; pak brigádníci: Platov, Orlov, Markov a ataman Záporožců Čepiha.

Ohně šesté kolony, Kutuzova, patřící do oddílu Samojlova, zářily krásnými, pravidelnými řadami po levé straně po chlumech i stráních vedoucích k úvozu, táhnoucímu se zde až k samé řece.

Suvorov ležel na polo na přimrzlé trávě, a hale se v plášť, udílel poslední rozkazy. Ostrý, mrazem a sychravostí pronikající vítr, jenž se na chvíli zdvihl, byl zatím utichl. V záři plápolající hranice rýsovalo se několik starých i mladých postav, stojících uctivě vedle Alexandra Vasiljiče. Stranou u sousedního ohně bylo slyšeti hlasitý, smělý, francouzský hovor. Mezi hovořícími poznal jsem několik nedávno přibylých agentů cizích dvorů a některé dobrovolníky, kteří přijeli z Jas z hlavního stanu Potemkinova. Na koberci, bokem k ohni, ležel rusovlasý, silně krátkozraký syn prince de-Ligny, s příjemným, vážným výrazem v tváři. S ním přel se živě čilý, přitloustlý, ostronosý emigrant, vévoda Françaque — známý po-

zději po jižní Rusi vévoda Richelieu. Ležel opřen o rámě v aksamitovém kaftanu kávové barvy, v skládaných manšetách a ohromném okruží kolem krku. Opodál nich ležel na hrsti slámy, opřen o lafetu jiný emigrant, obstoupen několika důstojníky od dělostřelectva. Byl to přísný a bledý hrabě Langeron s podvázanou bradou, protože ho mimo zimnici bolely i zuby.

„Vše to je tak dobře, všecko je to tak," mluvil v přestávkách svým mateřským jazykem, zavíraje bolestí oči; — „ale, konec konců, já té nekonečné vojně nerozumím; co tu životů zhyne, co krve se proleje. A zdá se, že vše to je marno, i když se nám podaří zmoci tuto strašnou mašinu smrti. Všechny evropské autority shodují se v tom přesvědčení, že dobytí Ismailu je naprosto nemožno . . ."

„A my ho přece dobudem a s vítězoslávou hnem se pak ku Cařihradu," prohodil s vyzývavým úsměvem nevysoký nazrzavělý major od pěchoty s pihami v tváři, hledě při tom na Francouze.

„Jak, bez spojenců?" ptá se zamračeně Langeron, a drží se za tvář.

„S námi je Suvorov, kdo proti nám?" odvětil trochu hrdě major; „A mimo to . . ."

„Nikoli. Povězte mi, kdo je nyní vaším spojencem?" odbyl ho ostře emigrant. „Rusko jich nemá, a nemůže jich mít. Dokud pohlíží lhostejně na strádání jiných zemí, nechává, odpusťte, bezbožníky podrývat trůny, víru . . ."

Přešel jsem k jinému ohni.

„Nesmyslné, nemožné nápady a k tomu tolik odvážlivosti," ozval se stranou, kde vztýčen byl prapor, jiný, jaksi známý mně hlas, před nímž jsem se nevolky zachvěl. Mluvícího jsem nemohl spatřiti, protože byl obklopen poslouchajícími.

„Byl by to on? můj krevní nepřítel?“ napadlo mi: „hrabě Valerijan Zubov! Jaký to osud? Byl sem vyslán z hlavního města pro snadné vyznamenání, či aby zhatil slavný náš podnik? Ale jak ho mohl jen Potemkin sem poslat?“ Chtěl sem přistoupit k praporu a nahlédnout z blízka, nemýlím-li se, když mne Suvorov náhle zavolal. Zastal jsem jej v tom okamžiku, když za hovoru s velitelem kozáků, Platovým mluvil nedbaje blízkosti cizích hostí, tato slova: „Každý Francouz, baťuško Matvěji Ivanyči, je od přírody tancmajstr; má všechnu sílu v nohou ale ne v hlavě . . .“

„Vechtějeve,“ oslovil mne hrabě, vida, že jsem přišel; „Dojeď k Michajilu Larionyči, aby udusil ohně; dělá se mlha — bude brzy svitati; ať myslí Turci, že jsme usnuli . . . A v mlze, kdyby plápolaly ohně, nepozorovali bychom signálů.“

Vskočil jsem na řídkohřivého, donského valacha, na němž jsem v ty dny jezdíval, propletl jsem se mezi pěchotou a děly a dal jsem se směrem k prvnímu řetězu šesté kolony. Lekavý, stále se vrtící kůň dal se do klusu, vjel na lesnatý pahrbek, proběhl dole kozácké řady a počal sbíhati opatrně mezi předními strážemi k úvozu, za nímž zářily ohně kolony Kutuzova.

„O lidé!“ uvažoval jsem, bera se kamenitým, temným dnem úvozu; „on, mocný, na vrcholi cti a síly, Nejjasnější, pro něhož dle vlastní jeho výpovědi platí jeden toliko zákon a jeden cíl života: sláva a čest zbožňované panovnice — on se mohl tak zapomenout a klesnout na duchu! Zná Zubovy, zná všechnu jejich ničemnosť, zlobu a závisť k sobě — a sám jim ustupuje, ba k sobě

jich láká. Jedním dechem, jediným slovem — ba což slovem: jen vrátit se potřebuje na okamžik do Petrohradu a rozvál by rázem všechny jich ničemné, bídné plány — a on sám se jim pokořuje, on lichotí se k nim a poslanému k sobě bratrovi úhlavního, krevního nepřítele prokazuje čest a úctu a vysílá ho sem, kde chystá se tak posvátné, vážné dílo. A ten klouček, pitěrský blátošlap a hejsek, dovolil si tak směle ho posuzovat. Však, pochopitelno! Nejjasnější je diplomat. Ale Suvorov, že ten je srozuměn? Či i ten pevný, křepký sloup se pohnul při zavanutí protivného mu větru petrohradského?"

Vyhledal jsem Kutuzova a sdělil mu rozkaz hlavního velitele. Vyslechl laskavě mé sdělení, loučil se a pokřižovav mne, pravil: „Nu, s bohem! vše bude vyplněno; jen lituju, že ty nejsi u mne; — nu, snad se shledáme." Když pak jsem se vracel nazpět, přistoupil ještě ke mně a nakloniv se k sedlu, ptal se polouhlasem: „Jakž pak, Vechtějeve; je hrabě Valerijan Alexandrovič při osobě Alexandra Vasiljiče, či obdržel snad samostatné velení?" Na mou odpověď, že ničeho o tom nevím, dodal Kutuzov s důrazem: „Poslyš, bratře, vyřiď jeho Jasnosti hraběti Valerijánu nejhlubší poklonu a přání jeho bývalého známého, aby se mu tohoto rána dostalo nejokázalejších triumfů."

Co jsem se vracel ku stanovišti hlavního velitele, pohasly ohně podél celé fronty jeden za druhým. Nastalo všeobecné, velebné ticho. Netrvalo však na dlouho.

Ve tři hodiny vznesla se do povětří první signálová raketa; — všichni se chopili zbraní. Ve čtyry druhá; — řady se sestavily. V pět hodin vznesla se třetí, probrázdila ohnivou čarou šedou mlhu a bez hluku se ve výši rozpukla.

Celé vojsko poznamenalo se znamením kříže a mlčky se Suvorovým v čele, hnalo se k zákopům a bastionům Ismailu, zahaleného v noční tmu.

Jízda se rozložila na dělový dostřel od pevnosti. Kozáci, ustanovení k prvnímu útoku, vzali píky na váhu. Ani jediný kůň nezaržal. Děla s kolesy, ovinutými slamou, zaujala bez hluku vykázaná postavení a byla sejmuta s předků. Mezerami mezi nimi procházela zvolna hustými šiky pěchota. Suvorov, otočen štábem, objevil se tu zde, tu onde, rozněcuje postupující řady, pozdravuje důstojníky a žertuje s vojáky.

„Ráčilové, krásořečníci a zdvořilůstkáři mohou zůstat v záloze," žertoval Suvorov, „nedomluvkové a kývalové mohou jim jít na pomoc; my ale, hoši, půjdem v před!"

„Pilafu, hoši, a tureckých ořechů spousty tam najdeme," pravil zas jinému oddělení, ukazuje na vystupující z mlhy temné obrysy pevnosti.

„Ještě časně na jídlo, Vaše Jasnosti," prohodil kdosi z blízkých řad.

„Leda bylo," odpovídá žertem hrabě svým pádným, lapidárním slohem: „Hladovému jíst, unavenému na postel si lehnout a chudému jest dukátů nesčítati."

„Ho-ho-ho!" odpovídal hraběti veselý, radostný ale tajený smích ze řad, ve tmě čile postupujících.

Bez výstřelu přiblížilo se vojsko asi na 100 sáhů k opevněním a rozvinulo se v šik. Suvorov oslovil nejbližší řady: „Chrabří vojíni! dvakráte jsme podlehli, potřetí zvítězíme . . ." pak máchnul rukou a obrátiv se k Platovu, dodal: „Nuže, postarej se holoubku Matvěji Ivanyči!" Tím dal znamení k útoku. — Na blízkém bastioně zpozorovali Rusy. Stráž se zdvihla a dala se do křiku.

Allah! Jim odpověděli hromovým „urá“! Zatřáskly vzduchem první jednotlivé pomíchané výstřely z děl a pušek. Okamžik — a země kolkolem zastenala od ran vycházejících s chlumů a batterií, jež zvolna vystupovaly z dýmu prachového.

Právě zatřesknul první turecký kartáč, prýskající po našich řadách, když se již vrhali naši myslivci a kozáci s žebříky ku stěnám hradebním. Hluboký příkop, zalitý do polovice blátivou, hnijící vodou, zastavil přední šik. Výstřely s bastionů osvěcovaly pláň i příkop v místech, kde nastalo váhání. Suvorov škubal již uzdou svého karbadince a chtěl se pustit k váhajícím řadám.

„Odvážní, za mnou!“ vzkřikl kdosi velikým hlasem v popředí zaraženého šiku. Hledím: ku příkopu žene se můj nedávný spolubydlící ve staně, sekund-major Někljudov, jemuž byla cikánka hádala, a mával novým kloboukem, jejž si byl nedávno teprve z Pešti objednal. „Pryč se žebříky; — prsoma, bratří, urá!“ Skočil první do příkopu, druzí za ním. Hle, už jsou na druhé straně. Vrážejíce kopí a bodáky v násep, draly se první útočné řady na valy. Střílny ve zdech reduty obsypali myslivci z dola kulkami. V záři našich svítících bomb a tureckých roztrhujících se raket bylo viděti, jak se mokrý, bahnem potřísněný Někljudov šplhal bystře vzhůru po úkose bastionu. Vedral se již do reduty a tu vzkřiknul chraptivým hlasem „S bohem! sokolíci; naše četa dobyla!“ vetknul nad stěnu plukovní prapor a skácel se na znak. Nový třírohý klobouček kutálel se po svahu reduty: byl zasáhnut ránou z blízké turecké baterie; kule projela mu prsa skrz na skrz.

V šest hodin ráno vstoupila na náspy druhá kolona Lassi-ho. První kolona — Lvova — a třetí — Meknoba měly za povinnost, krýti a

podporovati ji od zadu. Meknob i Lassi byli stejnou dobu v popředí svých pluků těžce raněni. Lassi mohl však ještě dále komandovati. S prostřelenou rukou vedl své oddělení dále a vzal bodákem několik baterií za chotinskou branou.

Hůře bylo na levém křídle. Kutuzov se probil skrze barikády, postavené napříč úvozu, skrze kartáče a jatagany janičárů, vedených bratrem chána krymského. Zmocnil se i hlavní reduty, jež vévodila té části pevnosti. Avšak silné oddělení spahů, podporované dělostřelbou a plukem tělesní gardy seraskýrovy, zaskočilo s rozvinutým zeleným praporem naše pluky a počalo ze zad ohrožovati jak Kutuzova, tak i sousední kolonu, stojící pod velením právě v tu chvíli raněného Bezborodka.

Vítězství jakoby chtělo vyklouznouti z rukou nových heroů. Vojáci, obsypáni granáty, bombami a kulemi zarazili se a počali ustupovat. Té chvíle byl zabit kulkou komandant pěšího polockého pluku Jacunskij.

Mladý, rusý duchovní tohoto pluku, oděty v světlomodrou řízu, vyskočil na rozbitou prsní zeď, zdvihl kříž a zvolal: „Což, bratří? Ranili vašeho vůdce? s bohem, za mnou! hle, váš velitel!“ Vrhl se do ulice; nejbližší čety za ním; avšak zas již couvají roztrouseně nazpět. Kotouč dýmu se zdvihl. Bylo vidět celé pobité setniny. Modrou řízu duchovního bylo znáti v hromadě zkrvácených těl.

V tu asi dobu přicválal k Suvorovu známý mně adjutant Kutuzova Knoch. „Nedostává se nám sil, abychom dále postoupili; prosí za pomoc . . .“ Nedokončil vzkaz. Střepina z granátu, jenž nedaleko odtud se roztrhl, ranila ho do plece.

„Vechtějeve, apatyku sem, apatyku!“ vzkřiknul Suvorov, obrátiv se ke mně. Kostijed na prsty proklatým nevěrcům! . . . Co dělat? . . . Dojeď ke Kutuzovu a řekni mu, že není pro nás ústupu! Jmenuju ho komandantem Ismailu a poslal jsem již do hlavního stanu kurýra se zprávou o dobytí pevnosti . . .“

„Pomoz nám bůh!“ odvětil Kutuzov na moje sdělení. Zavolal k sobě sousední chersonský pluk a sotva ten se k němu dostal, dal rozkaz k novému, zoufalému útoku, odrazil janičáry i tělesní stráž seraskýrovu a po jejich tělech, zřidiv přenosné mosty přes potoky a příkopy, vedral se do města, plápolajícího se všech stran. Nemohl jsem se více vrátit. Zachvátily a unášely mne s sebou ku předu vždy nově a nově se valící prapory.

Nedaleko nás vyletěla s ohlušujícím třeskotem a hlukem do povětří prachárna, zapálena od Turků pod bastionem, jejž museli opustit. U mostu hořela mečeta a ještě z jejich dveří a oken hřměly výstřely hrstky Turků, kteří se v ní ukryli. Na konci ulice zdvihal se ohromný, černý sloup dýmu z hlavních kasáren, zapálených našimi kalenými bombami.

Mne přitiskli i s koněm k zábradlí na mostě, praskajícím pod tíží valícího se po něm vojska. S výkřiky: „Na něho! Tak to! Pal!“ a pálíc cestou přes most, valila se tudy pěchota, za ní dělostřelectvo, kozáci a opět myslivci. Daleko střelná děla sňala se s kol, pěchota se rozstoupila a kartáče s hvizdotem šlehaly po kouřících se, pustnoucích ulicích. Od zadu lítaly nám přes hlavy koule z kozáckých hmoždýřů. Opět nový výbuch

a zase plameny. Pod Suvorovým byli zastřeleni dva koně. V osm hodin ráno sedl na třetího a za zvuků trub prošel s pluky svato-nikolajevským, fanagorijským, maloruským granátnickým a petrohradským všechna předměstí ismailská.

V ulicích se všech stran hořícího města nastala palba a strašná řež bez milosrdenství bodákem a jataganem.

Celé roty janičárů a škadrony spahů zahazovaly zbraň, padaly na kolena, spínaly ruce a s okem strachem strhaným prosily za milosrdenství: „aman, aman!“ — Suvorov jel mlčky kolem nich a zachmuřiv brvy ani na ně nepohlédl, jakoby si myslil: „Sami jste chtěli, trpte!“ ... Tisícové pozdě se vzdávajících Turků pobiti byli šavlemi, bodáky a pažbami rozzuřených vojáků. Krev se valila ulicemi proudem.

XI.

Vítěz.

Považoval jsem své poselství ke Kutuzovu za skončené. Jeho chrabré oddělení vypudilo Turky z naznačených opevnění a vešlo do nejbližších ulic. Šel jsem k němu, abych zvěděl, co mám od něho vyříditi vrchnímu veliteli. Zastal jsem Michajila Larionoviče u jednoho sadu. Byl opřen o razsochatý, vykotlaný ořech a pil s dychtivostí vodu, načerpanou ze sousední studně. Šat byl na něm rozedraný, blátem a krví potřísněný; vrkoč se rozpletl a ruce i tvář byly černy od prachu a kouře.

„Hle tam za tou ohradou, vidíš?“ vysvětloval, sotva dechu popadaje, odjíždějícímu Guskovu.

„Sestav rotu čtyrstupem ... Neodoláš-li, dej věděti Platovu ...“

Nedokončil slovo a se strašným hlukem a hvizdotem přiletěla těžká střela. Co to bylo, granát, bomba či kulka? Přenesla se přes sad. studni, přes naše hlavy, o něco narazila a okem nepostižitelna odletěla pryč. Kůň Guskova se vzepjal. Kouknu — Guskov bledne, a kácí se s koně. Z bílého, střelou obnaženého kolena, prýštěl křivým paprskem krvavý pramen. Vrhli jsme se k raněnému.

„Vechtějeve!“ vzkřiknul Kutuzov; „v arsenále — vidíš, ty dvě věže? tam naši zajatí ... Turci je mučí ... Vezmi s sebou bužské kozáky — stojí tam za ohradou ... ať nepřijdeš pozdě, holoubku ... ve jmenu mém ...“

Ujížděl jsem tryskem k naznačenému mně místu. Jaké myšlenky zavířily mým mozkem v ten okamžik, nemohu vypsati. Netvrdím, abych si nevážil vlastního života; avšak ta myšlenka byla mně mučením, že padnu snad cestou dříve, než dostihnu vytknutého sobě cíle. Zdálo se mi, že všechny kulky, hvízdajíce v pravo, v levo kolem mne, a granáty, trhající se přímo přede mnou, namířeny byly všechny jen na mne. Jakže? Nepodaří-li se mi přinésti pomoci? Ti ubozí, a mezi nimi je snad i — hladem a řetězy zmučený Lovcov ...“

Pobodnul jsem koně. Minul jsem jednu uličku, druhou a dostihl jsem ohrady. Nevelký, nazrzavělý a tlustoučký major, týž, jenž se přel s Langeronem o výsledek boje, sebral právě roztroušenou mezi ohořelými domky četu kozáků bužských a chtěl v roztrhnutém kabátě, pozdvihnuv kord zkrvácenou, šátkem ovázanou rukou, vésti vojáky do spustlé, dýmem zahalené ulice,

„Tys vyvrhel společnosti lidské," křičel major, celý zapálen v pihovaté tváři, a koulel očima, obraceje se k ramenatému, vysokému a pomateně přes plot přelízajícímu šikovateli; „zahlídl turkyni v šaravarech a celý se po ní zbláznil! Dejte jim po babě, třikrát proklatým kacířům, divany a čibuky! Nechtěl bys? . . . A ty, psino, nejdřív služ, a potom můžeš slídit po dvorech . . ."

Přiklusal jsem k majorovi a vyřídil mu rozkaz Kutuzova.

„Ďas aby jich sbíral dohromady," křičí major zběsile dál a mračí se i na mne. „Lehko ti poroučet, ale . . ."

Sloup dýmu, země a kusů bláta zdvihl se náhle jako obrovský, razsochatý keř před námi na ulici, a s třeskotem řítil se do povětří. Roztrhla se bomba a střepinami z ní byl zabit i pihovatý zlostný major, i vysoký, zmatený šikovatel. V rotě nezbylo více ani jednoho důstojníka. „Pozor! do řad!" zvolal jsem, slízaje s koně a ujal jsem se velení. „páže v před, rychlým krokem — pochod!" Vedl jsem četu k arsenálu.

Vznítila se ve mně novou, mocnější silou láska k životu, ba strach o život. „Nikoliv, mne nezabijou ani neporaní!" přesvědčoval jsem se v duchu, táhna ulicí, zasypanou troskami rozbitých a v požáru praskajících stavení, mrtvolami nepřátel i našich.

Kdesi v pravo ozývala se vražedná střelba z pušek; blíže nás slyšeti bylo za kotouči dýmu, valícího se na příč přes ulici, turecké velení a opodál duněl hukot blížícího se ruského „urá!" Velení i křik utichl; strany srazily se patrně bodákem.

Četa mnou vedená vtrhla na malou prostoru, obklopenou zděnými stavbami. V hloubí tohoto

prostranství bylo viděti budovu arsenálu s dvěma věžemi, obehnanou kolkolem zdí. Na sloupech a výstupcích této ohrady visela těla popravených vojáků. Uprostřed nádvoří dohoříval oheň a nad ním trčela na kůlech ohořelá, beznosá a bezuchá těla zajatců, za živa upálených. Jeden z mučenníků se ještě hýbal. „Pohleďte, bratři — to učinili ti padouchové!“ zvolal jsem ... „Vzhůru, vysvoboďme ostatní bratry,“ vzkřikli vojáci.

Rozdělil jsem četu ve dvě části. Jednu jsem sestavil v úkrytu za mečetou, druhou jsem poslal, aby obešla ohradu arsenálu. Bylo nutno, přejít prostranství, na něž, jakmile jsme se tu objevili, počaly se sypati turecké střely z pobřežní reduty, nacházející se dosud v rukou Turků. Má záloha dala se příční uličkou. Ostatní jsem vedl ku dvoru, ležícímu podle arsenálu. Na prostranství bylo slyšeti koňský dupot. Za mříží se objevila hrstka našich jezdců, uhánějících směrem k pobřežní redutě. V čele jezdců spatřil jsem na malém tatarském koníku důstojníka gardového pluku ve skvělém oděvu. „Již zase on!“ zaskřípal jsem zuby, překvapen tímto setkáním-se.

„Opozdil se hrabátko,“ prohodil vedle mne vojín na levém křídle; „však naši nedají Turkovi ani napiti se.“

Ohlédnu se. S nádvoří bylo vidět, jak se samojlovští myslivci sesypali na zelený úkos pobřežní reduty, a jako mravenci drali se výš a výše. Má nevole k urážlivému kloučkovi, jenž se bál dáti mi zadostučinění, zrostla té chvíle v zuřivost. „Hle, v tu chvíli — bouřilo to ve mně — kdy tato hrstka chrabrých kozáků, nešetříce sebe, snaží se vysvobodit mučené bratry od záhuby, on harcuje si klidně, aby sebral vavříny, dobyté cizíma rukama. Podivno, že si nezahraje nyní

v karty. „Lovcove, příteli můj," pokračoval jsem v myšlenkách, hledě k oknům arsenálu, „tušíš-li asi, komu souzeno vysvoboditi tebe?"

Tlupa tureckých vojáků, jež obsadila okna arsenálu a střechy obou věží, počala sypati na nás kule. Vedrali jsme se přes ohradu do arsenálského dvora. U dveří ležel s usekanýma rukama starý mnich, zajatý při posledním ústupu Gudovičově. Na schodech válel se bezhlavý trup bulharské markytánky. Vedle ní byl pohozen vejpůl rozťatý obnažený chlapeček. A dva kroky od něho vařil se v litěném hrnci na uhlí pilaf a v kotlíku kypěla klidně něčí káva.

Pohled na zohavená těla mučenníků rozvzteklil vojáky. Neslyšíce velení vrhli se jako zběsilí do vnitřních chodeb arsenálu. Mnozí, zasaženi kulí, zkáceli se, avšak znova se zdvihali a vrhali se ku předu. Za nimi, tlačíce druh druha, valily se zadní řady. „Nu, komu z vás se asi podaří, zabiti mne?" myslím si, vida sveřepé turecké tváře s turbany a fézy, jak vyčuhují tu a tam a míří na nás z bezpečných úkrytů. „Čí asi výstřel, čí kule mne srazí, a ukojí na věky zbouřené mé srdce?"

Z uzounkých oken pravé věže vyvalil se dým. Z vnitř zaléhalo k nám zřetelné, ruské úpění: „Hoříme, hoříme!" „Hle, tam jsou naši!" křičeli vojáci. „Žebřík podejte; ulamte plot!" Myslivci vytáhli z kůlny několik žerdí.

„Palte do levé věže!" volám na střelce a připojím se k těm, kteří stříleli z pod přístřeší nad schodami. Chtěl jsem tím spůsobem kryti ony vojáky, kteří přistavovali žerdě k oknům pravé věže. Avšak náhle mne opustily smysly. Pravá ruka, v níž jsem držel zdvižený kord, sklesla málomocně. V očích se mi zavířilo a smísilo se

vše: žerdě, vojáci, kotouče dýmu, valícího se z oken, bezhlavá Bulharka na schodech i na dví roztatý, rusovlasý, nahý chlapeček.

Na kolik se pamatuju, udělal jsem ještě několik kroků a prahna po vzduchu, vítězství i životě, chopil jsem se za prsa, jež jakoby náhle byly přestaly dýchat a zbaven sil, padl jsem jako onen zohavený hošík na něčí nohy, obuté v děravé, sešlapané boty. Zdálo se mi ještě — snad jsem později slyšel o tom od druhých a pak jsem to považoval za svůj vlastní dojem — zdálo se mi, že celým dvorem arsenálu zahlučelo náhle táhlé hromové „urá“! — Od věže zaduněl dupot mnoha rychle se blížících nohou. „Má záloha,“ pomyslil jsem si ještě, zmíraje sladkým snem.

Sen můj se vyplnil. Turci byli přemoženi a do jednoho pobiti. Zajatí soudruhové byli spaseni.

Nebudu vykládati, jak jsem byl zdvižen a donesen na obvaziště u břehu Dunaje. Svým zachráněním byl jsem zavázán Ribasovým námořníkům, kteří se vedrali de města se strany Dunaje.

„Nu, jak se ti vede?“ ptá se mne kdosi ve stanu polní nemocnice, jedva jsem procitl ze zimničného záchvatu.

Přede mnou stál můj přítel a soudruh z mladých let, Lovcov. Nevěřil jsem radostí svým očím; chtěl jsem promluviti, avšak zakázali mi. Lékař, jenž převazoval mou ruku, roztříštěnou v lokti, bál se o výsledek léčení, poněvadž jsem ztratil příliš mnoho krve.

Raněných nebylo ani kam uložit. Pohled na jejich strádání rozrýval duši. Jeden měl lebku

napříč roztatou; pod zkrvácenými, rusými vlasy bělel se obnažený mozek. Druhý měl střepinou z granátu prostřelené prsa. Zejícím otvorem bylo viděti chvějící se, bledočervené plíce. Hezounkému, temnovlasému pobočníku Meknoba, jenž v Jasách okouzloval svým čardašem všechny krasotinky, odňali nohu. Dusný zápach krve naplňoval operativní stan, ač byl na obou koncích otevřen.

„I Turci se drželi statečně!“ vysvětloval za mnou Lovcovu lékař, jehož opouštěly už síly. „Kaplan-Ghirej vedl s sebou patero synů; všichni padli pod ranami platovských kozáků; on svalil se poslední na bezduché trupy svých dětí. Tělo seraskýra poznali jen s těží mezi hromadou rozsekaných trupů . . .“

„A kolik Turků celkem asi zabito?“ ptá se lékař štábního důstojníka, jenž právě přijel na obvaziště.

„Pobitých je více než dvacet tři tisíce; mezi těmi neméně než šedesát pašat . . . Dobyto více než 300 děl, přes 400 praporů . . .“

„Kdo tě vysvobodil?“ ptám se s namahánim Lovcova, když jsem byl k večeru přenešen do nemocnice. „Jak se vše přihodilo? Vysvětli mně prosím; kdo vylomil dvéře vašeho vězení, kdo vkročil první do jízby? . . . Ty víš, není-liž pravda . . . O kletý osud! . . .“

Lovcov dlouho neodpovídal.

„Nu, neváhej; . . . vedl jsem pomocné řady, vím . . . avšak . . .“

Naklonil se nad mou hlavou, upravil mi vlasy, podušku. Jeho bledá, vyhublá, vousem obrostlá tvář byla zasmušilá, vážná. V očích leskla se slza.

„Ten nás spasil," pravil pak tiše, „jenž i tobě přinese spasení. On jediný ... jemu samému ..."

„Ach, co chceš říci?"

„Pamatuješ se na tu noc v táboře, v kozáckém stanu," zašeptal Lovcov, shýbaje se ke mně; „o vzpomeň si; tenkrát jsem ti vykládal, zapřísahal se ... Ach Savvatiji, po celou dobu soužení v zajetí jsem o tom myslil ... Ji oklamali, ona není vinna ničím!"

Stiskl jsem horoucně ruku Lovcova. Na odpověď neměl jsem síly. Tisícery výčitky draly se mi k srdci a já jsem litoval opravdu, že jsem toho dne nebyl zabit do smrti.

„Co začnem s městem?" ptali se Suvorova po dobytí Ismailu.

„Mrzutá věc a — bůh mně svědkem — mému srdci nad míru protivná," odpověděl on. „Nechať je výstrahou nevěřícím od pokolení do pokolení ... Vydejte je na dvacet čtyři hodiny v plnou moc vojska."

Vojsko našlo v Ismailu více než za dva miliony rublů kořisti. Vojáci přinášeli k povozům plné rukávy perel. V mnohých vesnicích na Rusi nalezaly se dlouho po tom ještě arabské dukáty, perské koberce a hedbávné látky.

Hrabě Alexandr Vasiljič poslal nejvyššímu polnímu maršálkovi do Jas zprávu o útoku v tato slova: „Ruské prapory na stěnách Ismailu." K hosudaryni vypravil zvláštního posla se zprávou: „Hrdý Ismail padl k nohám Vašeho Veličenstva."

Na zejtří slouženy byly na poděkování v Ismailu ve chrámě řeckého monastýru sv. Joanna slavné bohoslužby. Generál Meknob, jenž podlehl pora-

nění, byl pohřben spolu se zabitými Vejsmanem a Ribopierem.

Šest dní odstraňovali po městě trupy a ssutiny střelbou rozvalených a vyhořelých domů. Raněné uložili ve dvou zachovalých čtvrtích. Na korábě Ribasově byla hostina. Když zahřměla ze sterých úst hymna: „Slav sebe Kateřino ...“ zahučely nesčetné výstřely z děl.

Týden na to hodovali generálové a ostatní velitelé v příbytku Pavla Sergějiče Potemkina. Zde se dověděl Suvorov od bratrance Nejjasnějšího, že zadržány byly některé zprávy, v nichž se kníže Taurický pochlebně pro Suvorova zmiňoval panovnici o vítězi Ismailském. Avšak více než to rozmrzelo Suvorova, že se rozhodli na vyšších místech, zastaviti další pochod na Cařihrad, a že s depeší k carevně vyslal Potemkin nikoliv některého z důstojníků, jenž si byl osobní chrabrostí té cti zasloužil, nýbrž bratra svého soupeře, hrabete Valerjana Zubova. Suvorov, jak bylo jeho zvykem, mlčel; ale dal svému oprávněnému hněvu výraz jiným, charakterisujícím ho způsobem.

„Blázne, mísolize, ramenáři, sketo!“ pustil se z nenadání do svého sloužícího Bondarčuka, jenž přisluhoval při hostině u Pavla Sergějiče: „nepozornost, subordinace! proč nepodáváš mísy podle důstojenství. Žebřík vojenských důstojností je převysoký! Tam počínej,“ ukázal na důstojníky, sedící na konci stolu. „A dej jim také karty do rukou; my tady jsme jen kaprálové — poslední ...“

Na to vstal od stolu, udělil generálům poslední rozkazy, dal si přivésti opět prostého, kozáckého koníka, poručil Proškovi, aby rozdýmal jeho cestovní kaditelničku a nakouřil ho kadidlem, oblekl beraní kožich a vydal se, provázen svým

sluhou, jízdecky zas do Galace, kamž odtáhli do zimního ležení i jeho fanagorijci. V nemocnicích rozšířila se nakažlivá horečka. Nemocné rozváželi po sousedních městech. Nepamatuju se již na to, neboť jsem byl jeden z prvních, kdo jsme byli zachváceni tyfem. Mezi důstojníky kolovala tenkrát z ruky do ruky ostrá satyra Pavla Dimitriče Cicianova „Hovory ruských vojáků v cárství nebožtíků," kterouž čítali po taji ve stanech. Líčil se v ní v rozhovoru dvou vojáků, zabitých při útoku na Ismail, Dvužilného a Statného, nedávný útok na pevnosť a chování se Potemkina, jež podrobeno tu jedovaté kritice.

S Potemkinem setkal se vítěz nad Ismailem poprvé koncem prosince téhož roku 1790. Bauer sdělil se mnou později některé podrobnosti o jejich schůzce.

Potemkin chtěl podřízeného sobě vůdce uvítati slavnostně a proto činil vhodné k tomu přípravy. Poslal kuryra do Galace, aby pozval Suvorova do Jas, až ukončí rozložení armády po zimních bytech.

V očekávání slovutného hosta dal kníže Grigorij Alexandrovič vystrojiti slavnostní tabuli pro mužskou i dámskou část své družiny, dal objednati nové zpěváky a chystal zvláště pro ten večer upravený nový balet; město dal vyzdobiti praporci a vítěznými branami a na večer rozkázal všeobecné osvětlení.

Od bran Jasských až k samému paláci dal Potemkin rozestaviti zvláštních stráží, a poručil svému pobočníku Bauerovi, aby mu podal okamžitě zprávu, jakmile se Suvorov objeví u bran

města. Bauer usadil se v sále, odkud bylo lze přehlédnouti silnici na celou verstu cesty.

Avšak Suvorov pokazil mu všechny ty plány a nápady. Čekali, že přijede, jak se sluší na jeho důstojenství a stáří v nádherném, pohodlném kočáře, a on přijel zatím v noci na prostém selském voze, pokrytém rohoží. Spřežení mělo sice chomouty, ale ostatek bylo vše samý provaz. Vzadu seděl na rozvoře obstárlý invalida v polském burnuse, napřed na kozlíku kočí v moldavském širáku a v ovčím kožichu, padajícím až na paty. Časně z rána vyjel generál en-chef z nejbídnější arnautské čtvrti, kde čekal až do dne, na témž povoze k okrášlené residenci Nejjasnějšího.

Důvtipný Bauer poznal okamžitě očekávaného hosta, jak podle podivného tvaru kolébajícího se košinového povozu, tak i podle strašného praskání dlouhým formanským bičem před branou knížecího paláce. Podal ihned zprávu polnímu maršálkovi.

Kníže Grigorij Alexandrovič vyšel kvapně z komnaty na vyparáděné schodiště, avšak nesešel ani s prvních stupňů, když Suvorov stál již před ním.

„Čím se mohu můj srdečně vážený příteli Alexandře Vasiljiči,“ oslovil kníže Suvorova se srdečným nadšením, objímaje ho; „čím se vám mohu odsloužiti za vaše zásluhy?“

„Příteli? příteli?“ vpadne mu Suvorov do řeči, pokašlávaje od rychlého vběhnutí na schody; „nikoliv, vaše Jasnosti! Jak to? dovolte! . . . Nejsem kupčík a nepřijel jsem, abych se s vámi smlouval . . . Nesmím táhnout dále? Cařihrad je ten tam? — nu, máme šábes . . . Avšak kromě boha a mé nejmilostivější panovnice není nikdo s to, aby se mi odsloužil; nikdo — pane . . .“

Kníže se změnil v tváři. Odstoupil na krok

a pravil: „To slyším od tebe?“ vida však, že host mlčí, obrátil se a odešel mlčky do sálu. Tam mu předložil Suvorov napsanou formelní zprávu o postupu a výsledku boje. Kníže na papír ani nepohlédl.

„Členové vrchní rady neschválili můj návrh? ministerstvo je na rozpacích, má-li se dále jíti?“ optal se Suvorov, vypnuv se hrdě a vztýčiv hlavu. „Vzmužte se, kníže... Nedbejte dvorních rad... rádcem buď vám genius váš... Dějiny budou vzpomínati věčně s uznalostí vašich podniků...“

Polní maršálek hleděl v okno; Suvorova neposlouchal. Učinili každý několik kroků po sále, pak se Suvorov a Potemkin mlčky rozešli a více se za živa nespatřili.

V lednu následujícího roku přijel Suvorov na vyzvání císařovny Kateřiny do Petrohradu. Panovnice přijala ho za přítomnosti nejpřednějších dvořanů nad míru laskavě a pozvala ho k tabuli...

„Kde si přeješ, baťuško-hrabě, být místodržitelem?“ otázala se Kateřina hned po přípitku na počest vítězství Suvorova, za kterouž příčinou dala postaviti v jídelně též poprsí anglického řečníka parlamentárního, přítele to Ruska, vavřínem ověnčeného Foxe.

„Ach matičko-cařice,“ odvětil hrabě, skloniv hlavu, „ty miluješ příliš své poddané, abys chtěla některou provincii potrestati mnou. Jsem podivín, jenž nedovede se přetvářet, ba ani smát... Zrodil jsem se při zbrani, dovol, abych též zemřel se zbraní.“

Potemkin, jenž se byl v Jasách na Suvorova rozhněval, víc mu neodpustil. Samo pozvání vítěze do hlavního města nebylo mu po vůli. Vy-

slovil se i přímo proti tomu, aby bylo uděleno Suvorovu žezlo polního maršálka a vyhradil mu za slavné vítězství toliko titul podplukovníka preobraženského pluku.

V únoru r. 1791 vydal se Nejjasnější sám na cestu do Petrohradu, aby si, jak tvrdil, dal vytrhnout bolavý zub. Koncem dubna vystrojil pro carský dům pověstnou slavnost v paláci Taurickém, kde na oslavu pokoření ismailské pevnosti měli býti představeni panovnici zajatí pašové. Avšak přítomnost hlavního původce onoho slavného hrdinstva v sídelním městě překážela knížeti. Tři dni před slavností přistoupila Kateřina za večerní besedy v Eremitáži jako náhodou k Suvorovu a pravila:

„Právě jsem vás bafuško Alexandře Vasiljiči naznačila za vrchního dozorce nad opevňováním hranic v Čudsku. Co tomu říkáte?“

Mlčky sklonil se Suvorov k ruce panovnice, na jejíž tváři vyvstal v tom okamžiku silný ruměnec. Vrátil se pak ihned do svého bytu, poslal pro poštovní povoz, sedl na vůz, za jednu noc dojel do Výborga a za jitra poslal odtud po kurýrovi císařovně list: „Čekám tvých rozkazů, matičko!“

Tam ponechali hraběte, dokud bylo třeba.

XII.

Doubek.

Čtyrletá válka s Tureckem, zahájená s tolikerými nadějemi, jež ztrávila tolik sil národu ruského, zakončila se téměř ničím. Otomanská Porta, podporována Anglií, Holandem a Pruskem, jež se

bály vzrůstu slovanské říše, zavrhla ruské podmínky míru a odhodlala se pokračovati ve válce. Řepnin, jehož ponechal Potemkin na dále na Dunaji, porazil dne 27 července 1791 vezíra u Mačína na hlavu. Tři dny po tomto vítězství uzavřel konečně s Tureckem mír. Později, v srpnu, podepsal v Sitově i císař německý s Portou podmínky míru.

Rusko ztratilo mnoho lidu i peněz a — hora porodila myš: zůstalo při tom, co jsme drželi před početím vojny. „La guerre est une vilaine chose, monsieur!“ *) psala oprávněně Kateřina Voltaireovi o minulé právě turecké válce.

Nejjasnějšímu nedařilo se již na dlouho dobře. Překročil hranice obrovské cesty za slávou. Nepřežil dlouho dobu, v níž plány jeho a císařovniny byly rozbity v prach. Nová východní soustava, vysoká myšlenka znovuzrození dřevního císařství byzantinského musely od těch čas skanouti v moře zapomenutí. Pověst vyprávěla o něm, že se snažil, aby se ve vojně pokračovalo a sice prý za tím účelem, aby byly Moldava a Valašsko zbaveny jha tureckého, a on se stal i s potomstvem svým jejich samostatným hospodárem, nezávislým od Rusi.

Z Petrohradu odejel Potemkin rozdrážděn a pokleslý na duchu a to tím více, že se mu nepodařilo ani zlomiti sílu stále u dvora vzrůstající a i jemu samému škodné strany Zubova. Před odjezdem děsily ho různá znamení, sny a tušení. Když přišel do Jas, roznemohl se zlou moldavskou zimnicí a více se neuzdravil.

Vzpomínal si na hody a radovánky hlavního města a litoval, že se jich dosti nenasytil, když již nabýval přesvědčení, že dnové jeho jsou sečtěni.

*) Vojna jest přec jen ošklivá věc, pane.

Přihodila se při tom velmi trapná nehoda, jež nemálo přispěla k urychlení konce života Potemkinova.

V srpnu zemřel v Galaci jeho miláček generál princ Virtemberský, bratr manželky následníkovy. Když bylo po zádušních službách božích, vyšel Potemkin z chrámu celý zasmušen. Unaven chorobou a trudnými myšlenkami sedl v roztržitosti místo do svého kočáru na pohřební smuteční vůz, přichystaný pro ostatky nebožtíkovy. Jeho fantasie byla tím v té míře rozechvěna, že pozbyl snu a nebyl sobě více podoben. Stálé rozčilení a zanedbávání diety, lékařem předepsané měly za následek, že upadl v horečku. Kníže zatoužil po svém milovaném Novorossijsku . . .

Podepsal chvějící se rukou instrukce pro Samojlova a vydal se polomrtev v průvodu své příbuzné, mladé hraběnky Branické a ředitele kanceláře Popova do Nikolajeva. Když byli asi 40 verst od Jas, cítil, že se přiblížila poslední hodina.

Bylo teplé, tiché, podzimní jitro.

Nejjasnější byl nad míru nepokojný a stále se děsil. Se slovy: „Dále již nepojedem . . . stůjte! Chci zemříti v poli!“ poručil, aby ho vynesli z vozu. Na trávníku zřídili na kvap stan z kozáckých pik a koberců a podle něho rozestlali bílý plášť polního maršálka. Obrátil zrak k jasnému nebi, na němž nebylo mráčku, objal rukama obraz Spasitele, jejž mu byla kdysi carevna sama darovala a zašeptal: „S bohem, milostivá matuško-hosudaryně!“ a skonal tiše v náručí plačící krasavice, hraběnky Branické.

Když Suvorov zvěděl o smrti Nejjasnějšího, zaslzel a prohodil: „Hle člověk — obraz nádhery světa! Bůh mu buď milostiv! . . . chraň se toho obrazu, kdo je moudrým! — Na kolik se týče

našich úmyslů s Tureckem, my již nesplníme té veliké úlohy . . . až snad naši vnuci, pravnukové . . . Ale poplavou Turci za Bospor, ba poplavou . . .“

Koncem prosince r. 1790 převezli mne spolu s jinými nemocnými a při dobytí Ismailu raněnými do Galace. Nabyl jsem opět úplně svých smyslů a počátkem února počal jsem se uzdravovat. Hojení roztříštěné ruky, jež se zdrželo horkou nemocí, dařilo se působením jarního, teplého vzduchu vůčihledě.

Ležel jsem v nevelkém, přívětivém domku nedaleko od opuštěného příbytku Suvorova. Dunaj se sprostil ledu. Začínal březen. Kdo měl již dosti sil, spěchal odtud s poštou neb po lodích po řece do vlasti, odkudž tak zřídka přicházely k nám zprávy. Dávno jsem už neobdržel zpráv od matičky.

Užívaje dovolení lékařova, že se mohu již procházet na čerstvém vzduchu, brával jsem se s rukou na stužce uvázanou, ku břehu, usedl u přístavu a celé hodiny zíral jsem v modrou dáli vzhůru po řece, odkud přicházely — ač velmi nepravidelně — rakouské lodě s poštou, dumaje o vlasti a o všem, co jsem v ní zanechal.

Jednou — bylo již pod večer — vrátil jsem se unaven do svého bytu, když jsem byl zas marně celé hodiny vyhlídal poštovní plachetní loď. Poručil jsem, aby postavili samovar, usedl jsem u okna do křesla a usnul jsem. Zdálo se mi o Gatčině, o careviči, jenž mně blahosklonně dovolil odejíti na jih; o matce, jak mi radila, abych zapomněl na nevěrnici; o statku horeckém a Ažíginých. Jak jsem dlouho dřímal, nevím; náhle jsem pocítil, že mne někdo budí. Odevřel jsem oči..

Přede mnou stál můj sloužící Jakuš, pocházející z mého domova, z Vladimírska.

„Čeho bys rád?“ ptám se, těžko rozeznávaje jeho tvář za večerního soumraku.

„Ptají se po Vašem Blahorodí,“ odvece na to sloužící jaksi nejistě, pološeptem a ohlížeje se za sebe, ač takové chování nebývalo jeho zvykem.

„Kdo? — ach mluv přece! — Kdo je tam?“

„Tuhle psaní —“ odvětí a podá mi balíček.

„Přihnul si asi rakije u sousedky,“ pomyslím si. „Snad z domova!“ dodávám v myšlenkách a rozdělávám obálku. „Konečně tedy po tak dlouhé přestávce, po tolikerém očekávání. Jsou-li zdrávi a tuší-li as, že se brzy už shledáme, že můj pobyt na Dunaji chýlí se ku konci?“

Pozdvihl jsem list k oknu, ozářenému dosud posledními paprsky západu, počal jsem čísti — protru si oči, pohlédnu zas na papír a div jej z rukou neupustím.

V listě byl podepsán nejvyšší komorník Jeho Vysosti, Ivan Pavlovič Kutaisov; avšak byl patrně složen někým jiným než jím; bezpochyby některým úředníkem z nejbližšího okolí hosudara careviče. Aspoň sloh jeho ukazoval na osobu vysoké důstojnosti.

Podobné listy dostávaly tenkrát i jiné osoby, jimž dostalo se štěstí, že mohly sloužiti velikému knížeti Pavlu Petroviči. Zde jeho obsah:

„Pane Vechtějeve, bývalý kadete při námořnickém gatčinském praporu Jeho Vysosti! Ač dalek od nás, zachoval jste na pochodech i v bojích s nevěřícími, zvláště však při slavném útoku na pevnost ismailskou, kdež jste byl i těžce poraněn, čest praporu, pod nímž sloužíte. Vyhověl jste, jak sluší pravému občanu ruskému, všem rozkazům, uděleným Vám od velitelstva, jakož i

nadějím všech, kdo znají vysokou mravní cenu Vaši; nekráčel jste ve stopě darmochlebů, shánějících se toliko po hodech a radovánkách a tím uložil jste dřívějšímu svému bezprostřednímu veliteli za povinnost, aby přimluvil se za Vás u naší nejmilostivější a ode všech ctěné hosudaryně, rodičky Jeho Vysosti. General en-chef Suvorov podal o Vás nejlichotivější vysvědčení. A proto spěchám, starý příteli, abych Vás potěšil radostnou zprávou. Byl jste včera povýšen — nikoliv jako ostatní — za kapitána v armádě a obdržel jste anenský kříž třetího stupně; a dnešního dne byl jste ustanoven ve srozumění hraběte Alexandra Vasiljiče — ač-li Vám zdraví dovolí a Vy s tím souhlasiti budete — za velitele druhého praporu bužských střelců, v jichž čele jste tak udatně vysvobodil zajaté ruské vojáky i úředníky, jimž hrozila v pevnosti hrozná smrt.

Nyní pak přednáším Vám v důvěrnosti soukromou jakousi prosbu. Hosudar-následník i veliká kněžna, jeho choť nařídili, aby jim byly podány určité a neklamné zprávy o Vaší známé, důstojné dívce rodu šlechtického Praskoviji Lvovně Ažígině, jež se stala vychovatelkou v domě pro ošetřování sirotků. Veliká kněžna přesvědčila se o její bezúhonnosti, vzácné čistotě mravů a vysoké dobrotě. Slečna Ažígina není před bohem ani před Vámi ničím vinna. Osudná událost v Petrohradě sběhla se úplně proti její vůli. Odpusťte jí, jakož i ona, jež tolik vytrpěla, odpustila v duchu svému hanobci. Zapomeňte na vše, a slunce ať nezajde ve hněvu Vašem. Pane kapitane a kavalíre Vechtějeve! Jisté dvě, Vám známé osoby vysoké důstojnosti prosí Vás, abyste přijal je za svaty, kteříž se ucházejí u Vás a prosí, abyste neodřekl své ruky bývalé Vaší nevěstě. Hospodin nechať blaho-

sloví ji i Vás, holoubku, na mnohá léta a stálé dlouhé štěstí. S tím konečně jsem nejpokornější a k službám na vzájem hotový Váš Ivan Kutaisov. V Gatčině, dne druhého března 1791. roku.“ Pod tím připsáno: „Ale uhodneš-li, kdo se nabídl, že Ti doručí tyto řádky?“

„Kde, kde jest?“ vzkřiknul jsem, zapomenuv na vše a vrhl jsem se skokem ku dveřím.

V temné, úzké síňce zašumělo u prahu cosi v temném, pomačkaném cestovním obleku a s pláčem zavěsilo se mi na prsa. Objal jsem a přitiskl na prsa nemluvnou cizinku, přitáhl jsem k oknu drahé, uplakané líčko, snaže se, abych vyčetl v něm svou radosť a své štěstí . . .

„Odpusť mi, Savvuško,“ zašeptala po chvíli Pašuta, objímajíc mne: „já jsem tě nikdy, nikdy nepřestala milovat.“

Svatbu jsme slavili v květnu v Horkách, kam mně dali půlletní dovolenou, abych nabyl zdraví a sil. Přijeli sem i moji rodičové. Veliký kníže Pavel Petrovič poslal mladé choti mé svatebním dárkem čajové náčiní z porculánu sévrského a mně poslal svou miniaturní podobiznu na slonové kosti, velmi trefně provedenou. Otci podařilo se přispěním Potemkina šťastně zachrániti svůj statek před hrabivýma rukama Zubových, i byl výborně naladěn. Při svatebním plese tančil s mou tchyní gavotte. I matka, když byla nevěstu poznala, ráda se s ní smířila a sehrála pak s mou tchyní přátelsky šest partií v makao i v moderní tehdá gammón. Po bále vypálili v parku u jeskyně nad rybníkem ohňostroj. Veselo bylo po celém újezdě. Lovcov byl naším starosvatem.

Při ohňostroji vzala mne Pašuta za ruku a

vedla mne, aby ostatní nepozorovali, horními alejemi k domu, kde jsem v památné, těžké noci, odjížděje na Dunaj, vytrhl z květinového záhonku a přelomil doubek, námi oběma kdysi zasazený.

„Vidíš ho," upozorňovala mne Pašuta, když jsme se blížili pěšinkou mezi bezovým a růžovým křovím ku prostranství před domem, „je celý! Já ho našla tenkráte ráno; znova jsem ho zasadila, a pěstila jsem ho svými slzami a modlitbami za tebe . . ."

Minulo devět let. Byl jsem šťasten s Pašutou. Jaká to žena i matka a jak jsem ji miloval!

V poslední rok panování nezapomenutelného pro mne, rytířsky vznešeného a od současného světa nepochopeného caře Pavla byl jsem povýšen za sekund-majora a brzo na to byl jsem ustanoven za velitele fanagorijského pluku. Vítěz nad Ismailem byl již také odešel na věčnost.

Jako pravý Rus odhodlal jsem se, že se pokloním prachu nesmrtelného, nepřemoženého vítěze a spolu že dovezu z Bender, kde jsem se právě nacházel, do severního sídelního města, jež jsem dávno už neviděl, do kadetní školy svého nejstaršího tehdáž osmiletého syna Sergěje, pro něhož jsem se jal psáti na památku i tuto historii. Až vykonám tuto cestu, chtěl jsem ostatní dny svého života ztráviti v pokoji a míru.

Byl březen roku 1801. Přibyv do Petrohradu, snažil jsem se, aby se mi dostalo cti, předstoupiti před caře Pavla, za kteroužto příčinou ohlásil jsem se též u hraběte Ivana Pavloviče Kutaisova. Nepoznával jsem Petrohrad. Místo bývalého pychu — prostota; místo veselí, karet,

pitek — služba, přísnost, kázeň, ticho. Vládly nové osoby, tvořily se nové strany.

Hosudar neváhal přijati mne ve slyšení. Stalo se to v nově teprv vystaveném Michajlovském dvorci. Nemohl jsem Pavla Petroviče poznati. Kam se poděl jasný, jakoby okřídlený jeho pohled, jenž směřoval kdysi stále k Dunaji, tam za suvorovskými orly? Kam se poděl jeho lehký, statný krok, kam se poděl ten bývalý jarý jezdec v aksamitovém kabátci, jenž se projíždíval na svém bělouši Pomponu po tichých gatčinských sadech? Přede mnou stál starostlivý, korunovaný vládce, jehož čelo rozryly přísné vrásky — následky to časných, neumlkajících bouří . . .

„Plukovník Vechtějev! těší mne!“ vece panovník, zdvihnuv se mně přívětivě v ústrety od hromady papírů; „jsem rád, že vidím starého gatčince. Nu, jak se máš, což rodina, žena?“

Tu zaleskly se mdlé, druhdy živé a jasné oči Pavla Petroviče známým něžným úsměvem.

„Jsi šťastnější ode mne,“ pravil, vyslechnuv mou odpověď na celou řadu bystrých, úsečných otázek.

Po některých vzpomínkách na Gatčino a na suvorovské pochody do Italie a do Francie se hosudar zadumal, prošel se nepokojně po komnatě, pak přistoupil ke mně, pohlédl na mne a pravil:

„Vechtějeve! vím o tvé jízdě do Paříže.“

Poklonil jsem se uctivě.

„Jsi činný spolehlivý člověk. Líbíš se mně. Nezapomenu na tebe. Až budu tě potřebovat, vzkážu si pro tebe.“

Tím skončilo mé první setkání se s hosudarem. Dva dny na to objeví se u mne kurýr.

Bylo 11. března. Opět takové milostivé přijetí a ujištění nejvyšší přízně. Panovník přečetl jakousi listinu, kterou mu přinesli od kancléře, pak přistoupil k oknu, pohlédl na Letní sad, jejž bylo z paláce viděti a po krátké přestávce ráčil podotknouti, že jest na čase, aby se položily meze úskokům a lstivosti Anglie, že se odhodlal zasaditi jí ránu s pomocí nového svého spojence Napoleona v nejcitelnější pro ni místo a že mne posílá k úřadujícímu atamanu vojska Donského, Orlovu s hotovými diplomatickými plány i rozkazy, týkajícími se pochodu na Indus a Ganges . . .

Nevěřil jsem svým uším. Velikost a smělost nového, téměř báječného předsevzetí mne překvapila a porazila. Hluboce dojat důvěrou a novou láskou panovníka navrátil jsem se do svého bytu; avšak téže noci . . . . . “ *)

Zde končí „Zápisky Vechtějeva“. Konec rukopisu byl, jak se zdá později od někoho odtržen a přes všechno hledání nepodařilo se mi, opět ho nalezti.

Navštívil jsem V . . . skou gubernii a vyptal jsem se na statek, jenž náležel v minulém století Ažíginým. Ves Horky stojí dosud a nalezá se v držení Petra Sergějiče Vechtějeva, vnuka spisovatele těchto zápisek. Petr Sergějič, šedesátiletý šedovousý, avšak bodrý dosud a červený stařec, raněný při hájení Sevastopole, přijal mne co nejsrdečněji, když se dověděl o účelu mé návštěvy. Přišel jsem právě k rodinnému svátku;

*) Zemřel náhle cár Petr Petrovič. *Poz. př.*

světily se totiž osmileté narozeniny vnučky hospodářovy, Flénušky.

Flénuška byla patrně mazlíčkem celé rodiny. Když se byla se mnou seznámila, dovedla mne ku dvěma starým rodinným podobiznám, představujícím mladou, krásnou hubenou dámu s napudrovanou vysokou příčeskou a dobrodušného, plného muže s červeným, přeloženým límcem a jednou epaulettou.

„To je moje prababička, a tu hle její muž!“ vysvětluje mi bystrozraká, krátce ostříhaná, čiperná Flénuška, pokukujíc se strany, jaký dojem na mne učiní její slova. „Pradědeček byl dobrý, ale ona . . . zlá.“

„Proč?“ divím se.

„Ona . . . ach, to ne ona, to ta druhá prababička! Ta zavrhla svého ženicha a neměla ráda kočky . . . Máte vy je rád?“

„Všeho si všimne to dítě, a ničeho se nebojí,“ objasňuje mi honem matka Flénuščina, odvádějíc mne dále. „Pomyslete si; zavolala jsem nedávno správce a povídám mu, aby dal vykosit v sadě trávu na pažitech; je v ní — řku — plno ještěrek. Fléna je uvidí — a zděsí se. A v tom sáhne Fléna rukou do zástěrky a obrátí se ke mně: Podívej se, mamašo, já mám už dva dni živou ještěrku v kapse; já ji krmím cukrem.“

„Celá Pašuta, zdá se;“ prohodím na to.

„Kdo je to?“

„Ach, její praprababička,“ odpovídám, prohlížeje si podobiznu napudrované dámy.

Rodina Vechtějevých, jakož i celý tento světem zapomenutý koutek, byla velice příjemná a měla svůj vlastní ráz. Kamenný starý dům s kamnami z malovaných kachlů, se starodávnými nástolními hodinami, s nábytkem bronzovaným,

s benátskými zrcadly ve skleněných rámcích — ze všeho jakoby vanul dech minulého století. Mluvilo se o nejnovější, právě nyní zuřící turecké válce a hlavně o přechodu přes Dunaj a za Balkány. Syn statkářův, otec Flénušky, byl také při činné armádě, a psal posledně o Šibce, o Plevně. Mluvilo se o něm jaksi zdrženlivě, zaraženě. Nepřišly dávno již zprávy od něho. Na můj dotaz, jak skonal Savvatij Iljič, odpověděli mi, že padl v bitvě pod Borodiným.*) Jeho syn Sergěj, otec nynějšího statkáře horeckého sloužil v dvacátých letech při námořnictvu a zemřel v Italii, byv raněn v boji u Navariny.

O věrnosti zápisek mnou nalezených a přivezených do Horek nikdo z rodiny nepochyboval. Ujednalo se, že se budou zápisky ty čísti za přítomnosti celé rodiny v síni, kde visely portréty. Já a snacha Petra Sergějiče, také bývalá chovanka kláštera Smolenského v Petrohradě, předčítali jsme jeden po druhém. Starobylé podobizny hleděly přívětivě jako živé ze zčernalých, bohatě vyřezávaných rámců.

Po přečtení prvních kapitol rukopisu ztratila se Flénuška, odběhla kamsi a za chvilku přinesla svěží dubový list i položila ho mlčky přede mnou, a když vyslechla konec zápisek, přinesla porculánovou číšku, zdobenou vzácnými kresbami.

„Já jsem neznala prababičku," pravila pak se slzami v očích; „jaká byla dobrá! Nyní už nikdy, nikdy ..."

---

*) Dne 26. srpna 1812 za vpádu Napoleona I. do Ruska. V kruté bitvě borodínské, v níž byl vůdcem ruským kníže Kutuzov a jež zůstala nerozhodnutou, ač jí padlo za oběť téměř půl armády ruské, boje se účastnící, padl i chrabrý hrabě Kutaisov. *Pos. př.*

„Nezavrhneš ženicha?“ otázal se dědeček se smíchem vnučky. „Ale, víš co, ukaž raději hostovi Duňuščinu truhlu . . .“

Dívka se přivinula mlčky k matce.

Duňuška sloužila půl století v tomto domě a v její truhlici našly se před deseti lety po její smrti mezi různými věcmi i rodinné papíry Vechtějevých, svazečky psaní, lékařské recepty, všelijaké formuláře a p., co ona vždy pečlivě schovávala. Fléna ráda se na komoře hrabávala v té truhlici, statkáři však ani nenapadlo, aby přebral a prohlédl uložené tam papíry.

Večer shromáždila se celá rodina na květinovém prostranství před domem pod dub k čaji. Na stůl postavili sévrské náčiní čajové, darované carem Pavlem kdysi Savvatiovi; bylo ozdobeno skvostnými pastýřskými obrázky a andělíčky. Mluvilo se o Potemkinovi, Suvorovu, o Kateřině i Pavlovi. Kdosi prohodil. „Měli jsme Zadunajského, Zabalkánského *) . . . přijde-li též Cařihradský? . . .“

Stoletý dub, dole potemnělý, na vršku ale na straně od rybníku ozářený jasným, letním červánkem, prostíral daleko široko své větve nad tichou rodinou, rozpomínající se na dávná, zapomenutá leta . . .

---

*) Dibič Zabalkánský překročil za rusko-turecké války roku 1828 Balkán, začež dáno mu čestné přijmení *Zabalkánský*. *Zadunajským* zván Rumjancev za svůj přechod Dunaje a porážku Turků r. 1771.

891.86
M427
1878
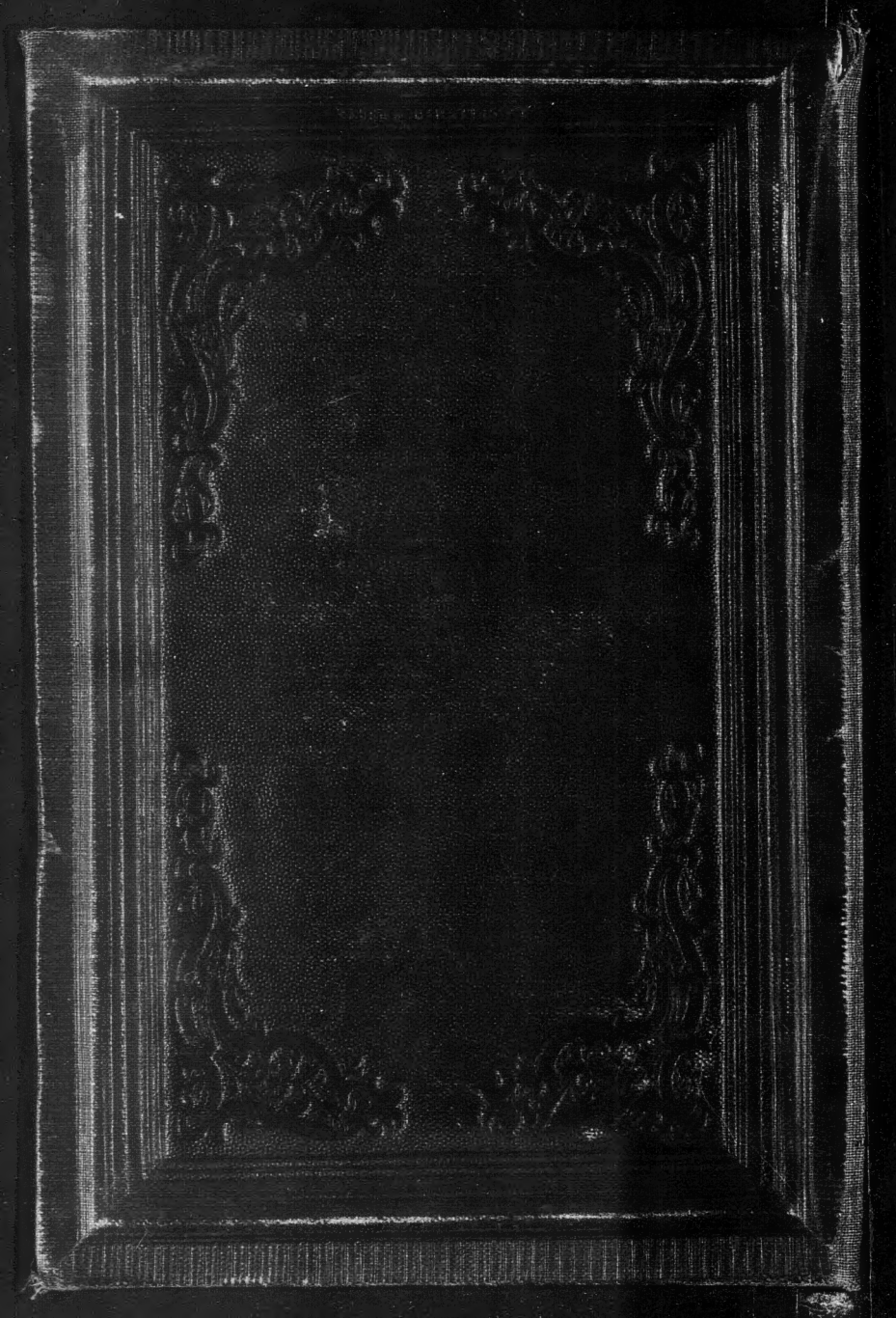
AUG 16 1957